

Ν.-Κ. ΧΛΕΠΑΣ – Π. ΚΟΛΙΑΣΤΑΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΩΝ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΑΦΗΓΗΜΑΤΩΝ

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΩΝ

Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ

Ν.-Κ. Χλέπας – Π. Κολιαστάσης (Επιμ.)

Συνθήκες τοπικών καινοτομιών. Η σημασία των επικοινωνιακών μηχανισμών και των τοπικών αφηγημάτων.

ISBN: 978-960-02-3839-6

Copyright © 2021:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ

Νικηταρά 2 & Εμμ. Μπενάκη, 106 78 Αθήνα

τηλ.: 210-3822496, 210-3838020, fax: 210-3809150

site: www.papazissi.gr • e-mail: papazisi@otenet.gr

Υποκατάστημα: Σιατίστης 7, 546 31 Θεσσαλονίκη

τηλ.: 2310-227410 | site: natasapelagidou@papazisi.gr

Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία: grafima med!a | creat!ve | pr!nt

Λ. Ελευθερίας 29 (Αμφιθέας), 174 55 Άλιμος

τηλ. κέντρο: 210-7251600, fax: 210-7251605

grafimaprint.gr

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του, με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς σχετική άδεια του Εκδότη.

Ν.-Κ. Χλέπας – Π. Κολιαστάσης
Επιμέλεια

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΩΝ

Η σημασία των επικοινωνιακών μηχανισμών
και των τοπικών αφηγημάτων

Ε. Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα (ΕΠΑΝ II), ΠΕΠ Μακεδονίας – Θράκης, ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου, ΠΕΠ Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου, ΠΕΠ Αττικής

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΑΘΗΝΑ 2021

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων και Γραφημάτων.....	11
Προλογικό Σημείωμα	13
1 Η προέλευση των τοπικών καινοτομιών	15
1.1 Μια ερμηνευτική προσέγγιση ως αφετηρία για τη μελέτη των καινοτομιών	15
1.2 Πώς πρέπει να οριστεί η καινοτομία;	18
1.3 Πώς θα προσδιοριστούν οι συνθήκες καινοτομίας στις πόλεις με τη χρήση μελετών περίπτωσης;	21
1.4 Πώς πραγματοποιήθηκε η συγκριτική μελέτη	23
1.5 Η Δομή του Βιβλίου	33
2 Γιατί ορισμένες πόλεις είναι περισσότερο καινοτόμες από άλλες; Μια απάντηση βασισμένη σε μια ερμηνευτική προσέγγιση	39
2.1 Καινοτομία και επικοινωνιακές πρακτικές	39
2.2 Διαφορετικοί τρόποι εξήγησης των καινοτομιών.....	40
2.2.1 «Συμβατικές» προσεγγίσεις για την εξήγηση των καινοτομιών.	40
2.2.2 Αξιοποίηση των επικοινωνιακών μηχανισμών με αναφορά στα κυρίαρχα τοπικά αφηγήματα	49
2.3 Συμπέρασμα: Καινοτομία από μια ερμηνευτική προσέγγιση	54
3 Αθήνα.....	57
3.1 Εισαγωγή	57
3.2 Ζητήματα Καινοτομιών	59

3.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων	65
3.4 Ευρήματα και Διαπιστώσεις	71
4 Μπένσχαϊμ	75
4.1 Εισαγωγή	75
4.2 Ζητήματα καινοτομίας	76
4.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων	81
4.4 Γενικές παρατηρήσεις	90
5 Χανιά	93
5.1 Εισαγωγή	93
5.2 Καινοτομίες	95
5.3 Παράγοντες, διαδικασίες και διάρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων	100
5.4 Βασικά ευρήματα	103
6 Ελευσίνα	105
6.1 Εισαγωγή	105
6.2 Θέματα καινοτομιών	107
6.3 Παράγοντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων	112
6.4 Βασικά ευρήματα	113
7 Φρανκφούρτη	115
7.1 Εισαγωγή	115
7.2 Ζητήματα Καινοτομιών	118
7.3 Δρώντες, διαδικασίες και διάρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων	126
7.4 Ευρήματα και Διαπιστώσεις	131
8 Καλαμάτα	133
8.1 Εισαγωγή	133
8.1 Ζητήματα καινοτομιών	135
8.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων	142
8.4 Γενικά ευρήματα	146

9	Κάσσελ	147
9.1	Εισαγωγή.....	147
9.2	Ζητήματα που σχετίζονται με την καινοτομία	150
9.3	Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων.....	157
9.4	Γενικά ευρήματα.....	160
10	Λειψία	161
10.1	Εισαγωγή	161
10.2	Ζητήματα Καινοτομιών.....	163
10.3	Δρώντες, διαδικασίες και διάρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων... ..	167
10.4	Ευρήματα και Διαπιστώσεις	177
11	Όφενμπαχ	179
11.1	Εισαγωγή	179
11.2	Ζητήματα καινοτομιών	180
11.3	Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων.....	191
11.4	Γενικά ευρήματα	197
12	Θεσσαλονίκη	199
12.1	Εισαγωγή	199
12.2	Ζητήματα Καινοτομιών	201
12.3	Δρώντες, διαδικασίες και διάρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων ..	207
12.4	Ευρήματα και Διαπιστώσεις	214
13	Συγκριτική ανάλυση των επικοινωνιακών μηχανισμών και των αφηγημάτων που στηρίζουν τις καινοτομίες	217
13.1	Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	217
13.2	Σύγκριση των τοπικών αφηγημάτων των πόλεων που μελετήθηκαν	219
13.2.1	<i>Μια ποσοτικά προσανατολισμένη συγκριτική θεώρηση των τοπικών αφηγημάτων .....</i>	219
13.2.2	<i>Μια βαθύτερη προσέγγιση των αφηγηματικών υποδειγμάτων που εντοπίζονται στις πόλεις που αναλύθηκαν .....</i>	225

13.3 Συγκριτική επισκόπηση των επικοινωνιακών μηχανισμών.....	245
13.3.1 Ποσοτικά προσανατολισμένη συγκριτική επισκόπηση των επικοινωνιακών μηχανισμών.....	246
13.3.2 Μια πιο προσεκτικότερη ματιά στους επικοινωνιακούς μηχανισμούς που χρησιμοποιήθηκαν στους πρόσφατους διαλόγους στις υπό έρευνα πόλεις.....	253
13.4 Τι μάθαμε;.....	262
 Βιβλιογραφία.....	 267
Κατάλογος Προσώπων που παραχώρησαν συνέντευξη και ημερομηνίες συνεντεύξεων.....	279
Αθήνα.....	279
Μπένσχαϊμ (Bensheim).....	280
Χανιά.....	280
Ελευσίνα.....	281
Φρανκφούρτη (Frankfurt).....	282
Καλαμάτα.....	282
Κάσσελ (Kassel).....	283
Λειψία (Leipzig).....	283
Όφενμπαχ (Offenbach).....	284
Θεσσαλονίκη.....	284

Κατάλογος Πινάκων και Γραφημάτων

Πίνακας 1: Αριθμός κειμένων ανά πόλη και κατηγορία.....	26
Πίνακας 2: Μέσος όρος λέξεων ανά κατηγορία εγγράφων	28
Πίνακας 3: Μέσος όρος κωδικών ανά 10.000 λέξεις.....	32
Πίνακας 4: Επικοινωνιακοί μηχανισμοί - οι αφηρημένα γενικεύσιμες επιπτώσεις τους και η υλοποίησή τους σε συγκεκριμένα πλαίσια μέσω πρακτικών ή στρατηγικών υιοθεσιών	48
Γράφημα 1: Ποσοστά των επιμέρους διαστάσεων των αφηγημάτων που εντοπίστηκαν στις 10 πόλεις.....	220
Γράφημα 2: Ποσοστό επικοινωνιακών μηχανισμών που εντοπίζονται στα κείμενα για τις πόλεις	247

Προλογικό Σημείωμα

Ο παρών τόμος βασίζεται στο ερευνητικό έργο υπό τον τίτλο «Προϋποθέσεις για θεσμική και πολιτισμική καινοτομία σε Γερμανικές και Ελληνικές πόλεις» που χρηματοδοτήθηκε στην Ελλάδα από τη Γενική Γραμματεία Ερευνας και Καινοτομίας, ενώ στη Γερμανία αντίστοιχη χρηματοδότηση παρείχε το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εκπαίδευσης και Ερευνας. Οι δύο ερευνητικές ομάδες, αφενός μεν από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και, αφετέρου, από το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο του Ντάρμστατ συμμετείχαν, με κοινή πρόταση, σε σχετική πρόσκληση που δημοσιεύτηκε στο πλαίσιο της δράσης «Διμερής και Πολυμερής E&T Συνεργασία Ελλάδας – Γερμανίας» (Χρηματοδοτικό πλαίσιο: ΕΣΠΑ 2014-2020). Μετά την επιλογή της πρότασής τους, οι δύο ομάδες προχώρησαν στην υλοποίηση του ερευνητικού έργου και με τον ανά χείρας τόμο παρουσιάζουν –σε μορφή βιβλίου– στο ελληνόφωνο κοινό, τα σημαντικότερα αποτελέσματα αυτής της έρευνας.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα ήταν πως ορισμένες πόλεις καταφέρνουν να αναπτύξουν θεσμικές και πολιτισμικές καινοτομίες προκειμένου να ανταποκριθούν σε τρέχουσες προκλήσεις, όπως η δημογραφική αλλαγή, η οικονομική κρίση και η βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς και, γενικότερα, να διαμορφώσουν την μελλοντική τους πορεία. Ως μελέτες περίπτωσης επιλέχθηκαν πέντε Ελληνικές (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ελευσίνα, Καλαμάτα και Χανιά) και πέντε Γερμανικές (Λειψία, Φρανκφούρτη, Κάσσελ, Όφενμπαχ, Μπένσχαϊμ) πόλεις που αναγνωρίζονται γενικότερα ως πόλεις που εφαρμόσαν πολλές και σημαντικές καινοτομίες (η Αθήνα μάλιστα έχει λάβει και το βραβείο της «Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Καινοτομίας» το 2018). Ως βασικό θεωρητικό πλαίσιο, επελέγη η ερμηνευτική προσέγγιση στην πολιτική επιστήμη, η οποία και αναλύεται εκτεταμένα ιδίως στο δεύτερο κεφάλαιο του παρόντος τόμου. Οι ερευνήτριες και οι ερευνητές που συμμετείχαν στο έργο, αξιοποίησαν ένα συνδυασμό από ερευνητικές μεθόδους προκειμένου να απαντήσουν στο παραπάνω ερώτημα, αφού συνέλεξαν έναν μεγάλο όγκο υλικού (περισσότερα από 3.000 κείμενα) και πραγματοποίησαν συνολικά περισσότερες από 170 συνεντεύξεις στις δέκα υπό μελέτη πόλεις. Στον παρόντα τόμο, κάθε μελέτη περίπτωσης παρουσιάζεται ειδικότερα σε αντίστοιχο κεφάλαιο, ενώ το τελευταίο κεφάλαιο επιχειρεί μια συγκριτική ανάλυση των σχετικών ευρημάτων.

Οι επιμελητές αυτού του τόμου έχουν τη φιλοδοξία να προσφέρουν ιδιαίτερα χρήσιμα, όπως πιστεύουν, ερεθίσματα και πληροφορίες τόσο γενικότερα στο αναγνωστικό κοινό όσο και ειδικότερα σε στελέχη της πολιτικής αλλά και της διοικητικής πράξης που αναζητούν τρόπους και διαδρομές προώθησης καινοτομιών. Απευθύνουμε θερμές ευχαριστίες στους χρηματοδότες του ερευνητικού μας έργου, αλλά και σε όλους τους συνομιλητές μας που αφιέρωσαν πολύτιμο χρόνο για την προώθηση και την επιτυχία της έρευνας.

Αθήνα, Οκτώβριος 2021

N.-K. Χλέπας

1

Η προέλευση των τοπικών καινοτομιών

Hubert Heinelt, Björn Egner και Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας

ΚΑΠΟΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ καταφέρνουν να ενεργοποιήσουν το δυναμικό τους, να προωθήσουν καινοτομίες, και να ανταποκριθούν σε προκλήσεις όπως είναι η δημογραφική αλλαγή, η μετανάστευση καθώς και η οικονομική αναδιάρθρωση, ενώ άλλες αποτυγχάνουν. Το παρόν βιβλίο θα θέσει το πρόβλημα του ελλείμματος καινοτομίας διατυπώνοντας το ακόλουθο ερώτημα: *Ποιες είναι οι βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη καινοτομιών σε τοπικό επίπεδο; Οι προϋποθέσεις για τις τοπικές καινοτομίες δεν αναζητούνται κυρίως σε οικονομικές, κοινωνικές ή θεσμικές συνθήκες. Αντίθετα, οι προβληματισμοί θα εστιάζουν στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις, μέσω των οποίων οι τοπικοί δρώντες κατανοούν και αντιλαμβάνονται τις συνθήκες, τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που προκύπτουν. Θεωρείται ότι αυτή η γνώση ή το «φαντασιακό» (όπως ονομάζεται από τους Sum και Jessop 2015) «προσφέρει αφετηρίες και πρότυπα για τις κοινωνικές πρακτικές και τα έργα [των δρώντων]» (Sum και Jessop 2015: 130).*

1.1 Μια ερμηνευτική προσέγγιση ως αφετηρία για την μελέτη των καινοτομιών

Η εστίαση στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις μέσω των οποίων οι τοπικοί δρώντες αναπτύσσουν μια κατανόηση των περιορισμών και των προοπτικών για καινοτομίες εμπνέεται από μια κοινωνικό-κονστрукτιβιστική ή πιο συγκεκριμένα, μια ερμηνευτική προσέγγιση. Αυτή η προσέγγιση αντανακλά τη νέα

τάση προς τις μετα-θετικιστικές κοινωνικές επιστήμες γενικότερα και τον διαλεκτικό θεσμισμό (discursive institutionalism) (Schmidt 2008; 2010) ειδικότερα.

Ο διαλογικός θεσμισμός «αναγνωρίζει τη σημασία ιδεολογικών δομών για την οριοθέτηση των ιδεών που θεωρούνται πολιτικά βιώσιμες (ή έστω αξιωματηνόμενες), αντιλαμβάνεται τους δρώντες ως ευαίσθητους και παρατηρητικούς δρώντες που μπορούν να ασχοληθούν κριτικά με τις ιδέες που έχουν (Carstensen 2011 [...]), καθώς και να σκέφτονται, να ομιλούν και να δρουν συλλογικά προκειμένου να (επανα) κατασκευάσουν τις δομές από τις οποίες μπορεί να περιορίζονται ή φαίνεται ότι καθορίζονται (Carstensen and Schmidt 2016: 320).

Μια τέτοια προσέγγιση συνεπάγεται μια συγκεκριμένη αντίληψη των δρώντων και της σχέσης τους με τις δομές (κι άρα διαμεσολάβηση) – που οι Bevir and Phillips (2017: 695), συνοψίζουν όμορφα ως εξής:

«Τα κοινωνικά δεδομένα δεν μπορούν να εξηγήσουν την πολιτική δραστηριότητα, διότι οι άνθρωποι είναι παράγοντες που δρουν βάσει των δικών τους πεποιθήσεων κι επιθυμιών. Επειδή λοιπόν οι άνθρωποι αποτελούν παράγοντες, τα κοινωνικά γεγονότα από μόνα τους δεν περιλαμβάνουν μια κοινωνική λογική που εξηγεί κάποια έκβαση. Μάλλον ιδέες των δρώντων είναι αυτές που προσφέρουν την εξήγηση μιας έκβασης, συμπεριλαμβανομένων των πεποιθήσεων σχετικά με την αλληλεξάρτηση».

Επιπλέον, οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις χαρακτηρίζονται από ριζική απομάκρυνση από τον θετικισμό που βασίζεται σε μεταβλητές. Ερμηνευτικές μελέτες «διαμορφώνονται σε αντίθεση με τη θετικιστική προϋπόθεση ότι η απλή, αντικειμενική παρατήρηση θα παρείχε άμεση πρόσβαση σε έναν αντικειμενικό κόσμο όπου το νόημα δεν ήταν πρόβλημα» (Yanow 1995: 111). Και τα νοήματα δεν αντιμετωπίζονται ως μεταβλητές «που υπόκεινται σε πειραματική χειραγώγηση» (Yanow 1995: 112). Επιπλέον, τονίζεται ότι «η κοινωνική κατασκευή [δεν μπορεί] να «εξαλειφθεί» από τις διαδικασίες πολιτικής» (ο.π.), καθώς θεωρείται αναπόσπαστο μέρος τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ύπαρξη συγκεκριμένων γεγονότων αναιρείται, αλλά αυτό που είναι σημαντικό είναι η ερμηνεία ή το νόημά τους. Η σύμφωνα με τα λόγια των Laclau και Mouffe (1985: 108):

«Ένας σεισμός ή η πτώση ενός τούβλου είναι ένα γεγονός που σίγουρα υπάρχει, υπό την έννοια ότι συμβαίνει εδώ και τώρα, ανεξάρτητα από τη θέλησή μου. Αλλά το κατά πόσο η ιδιαιτερότητά τους ως αντικειμένων κατασκευάζεται από την σκοπιά των «φυσικών φαινομένων» ή ως «έκφραση της οργής του Θεού», εξαρτάται από τη δομή ενός διαλογικού πεδίου».

Εστιάζοντας στις συζητήσεις για τις καινοτομίες στις πόλεις¹, εντάσσουμε τον ορισμό της καινοτομίας σε συμφραζόμενα καθώς λαμβάνουμε υπόψη ότι η καινοτομία μπορεί να οριστεί από τους δρώντες πολύ διαφορετικά ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες (Βλέπε ενότητα 1.2).

Είναι καίριο για μια ερμηνευτική προσέγγιση που χαρακτηρίζεται από κατανόηση των εξηγήσεων, η οποία ονομάζεται «ερμηνευτισμός», να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η εννοιολόγηση καινοτομίας από τους δρώντες². Για να μην υπεισέλθουμε περισσότερο σε αυτήν την προσέγγιση (βλέπε Heinelt, 2019), αλλά ωστόσο να ξεκαθαρίσουμε την αντίληψή μας γι' αυτήν, απλά παραπέμπουμε στους Fay και Wagenaar που ορίζουν τον «ερμηνευτισμό» με τον ακόλουθο τρόπο:

«Αυτή η προσέγγιση της εξήγησης στις κοινωνικές επιστήμες, στην οποία εξηγούμε κοινωνικά φαινόμενα μέσω της αποκάλυψης των προθέσεων των εμπλεκόμενων δρώντων, ονομάζεται ερμηνευτισμός. Ο ερμηνευτισμός «μπορεί να οριστεί ως η άποψη ότι η κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, των προϊόντων και των σχέσεων συνίσταται αποκλειστικά στην αναπαράσταση της αυτοκατανόησης εκείνων που ασχολούνται με τη δημιουργία ή την εκτέλεσή τους» (Fay 1996: 113). Πρόκειται για έναν ευρύ ορισμό. Δηλώνει ότι οι ερμηνευτικές εξηγήσεις πρέπει να «αποτυπώνουν τις αντιληπτικές διακρίσεις και προθέσεις των εμπλεκόμενων παραγόντων» (Fay 1996: 114)» (Wagenaar 2011: 16).

Σε αυτό το βαθμό, υποστηρίζουμε μια προοπτική που λαμβάνει σοβαρά υπόψη τους τοπικούς δρώντες και επικεντρώνεται στις απόψεις τους για τις τοπικές προκλήσεις και τις επιτευχθείσες καινοτομίες (βλ. παρακάτω).

Ωστόσο, το θέμα δεν είναι απλώς να εξηγήσουμε τα κοινωνικά φαινόμενα σε όρους προθέσεων των δρώντων που εμπλέκονται στις αλληλεπιδράσεις που

---

1 Η έννοια του (δια)λόγου (discourse) βρίσκεται (και κινείται) σε συζητήσεις, μεταξύ των υποστηρικτών μιας ερμηνευτικής προσέγγισης, ανάμεσα σε δύο πόλους. Για τους υποστηρικτές της μεταστρουκτουραλιστικής προσέγγισης (κατά τον Foucault), ο κόσμος διαμορφώνεται μέσω του λόγου και της γλώσσας με την οποία δημιουργείται. Αυτό σημαίνει ότι «*το νόημα δεν έγκειται στις προθέσεις των δρώντων, αλλά στις δομικές ιδιότητες του κειμένου*» (Wagenaar 2011: 107), στην οποία ένα συγκεκριμένο είδος άρθρωσης (μια «αντικειμενική έννοια», Wagenaar 2011: 18-19) εκφράζεται. Σύμφωνα με μια άλλη προσέγγιση, οι συζητήσεις νοούνται ως επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις, στο πλαίσιο συλλογικών διαδικασιών διαμόρφωσης νοήματος, στις οποίες «ο κόσμος μεσολαβείται από την γλώσσα» (Wagenaar 2011: 107), και οι οποίες δημιουργήθηκαν από δρώντες στην αλληλεπίδραση τους. Αυτό οδηγεί σε αυτό που μπορεί να ονομαστεί «υποκειμενικό νόημα» (Wagenaar 2011: 18-19). Οι συγγραφείς αυτού του βιβλίου καθοδηγούνται σαφώς από μια ερμηνευτική προσέγγιση που αναφέρεται στο «υποκειμενικό νόημα».

2 Αυτό εφαρμόζεται τουλάχιστον σε μια ερμηνευτική προσέγγιση, η οποία δεν ακολουθεί μια μετα-στρουκτουραλιστική κατανόηση των δομών του διαλόγου.

οδήγησαν στα φαινόμενα που πρέπει να εξηγηθούν. Οι προθέσεις των δρώντων αναδύονται επίσης από το κοινωνικά κατασκευασμένο νόημα και μέσω αυτού πρέπει να ερμηνεύονται. «Αυτό εννοούμε όταν μιλάμε για πράξεις που έχουν νόημα. Αυτή είναι επίσης η στοιχειώδης εκφορά του πώς αντιλαμβανόμαστε την ουσιαστική δράση, πώς αποκτάμε έγκυρη γνώση για αυτό μέσω της εξήγησης σκοπιμότητας» (Wagenaar 2011: 16). Ετσι, η καινοτομία, όπως και κάθε άλλη πολιτική αλλαγή, νοείται ως «δράση» που ορίζεται και αρθρώνεται μέσω προθέσεων και όχι ως αφηρημένο συμπεριφορικό φαινόμενο» (Serrano-Velarde 2015: 52).

1.2 Πώς πρέπει να οριστεί η καινοτομία;

Υπάρχουν πολυάριθμες δημοσιεύσεις για τις καινοτομίες στις πόλεις, και παρόλο που ένας μεγάλος αριθμός δημοσιεύσεων συνοδεύεται από ένα πλήθος εννοιών με αλληλο-επικαλυπτόμενα νοήματα, οι καινοτομίες θεωρούνται ευρέως ως προσπάθειες επίλυσης αστικών προκλήσεων ή βελτίωσης των παρεμβάσεων πολιτικής. Υπό αυτήν την έννοια, αφορά καινοτομίες πολιτικής (βλέπε, για παράδειγμα, Bartlett 2017· Arundel et al. 2019) και καινοτομίες στον τομέα των δημοσίων υπηρεσιών (βλέπε, για παράδειγμα, Bianchi et al. 2018· Chen et al. 2019). Ενώ οι μελέτες για τις καινοτομίες πολιτικής αφορούν κυρίως την αναδιοργάνωση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και εφαρμογής τους (καινοτομία διαδικασίας), οι μελέτες για την καινοτομία στον τομέα των δημοσίων υπηρεσιών συνήθως εστιάζουν στις αλλαγές ως προς το περιεχόμενο της πολιτικής ή ως προς τα μέτρα/εργαλεία της και, ως εκ τούτου, ως προς τις βελτιώσεις στις υπηρεσίες (καινοτομία προϊόντος/εκροής). Εκτός από τις δημοσιεύσεις που αφορούν τις καινοτομίες στις διαδικασίες και τις εκροές/προϊόντα, υπάρχουν εκείνες που ασχολούνται με ένα τρίτο θέμα - δηλαδή την πολιτική για την καινοτομία. Πρόκειται για έναν τομέα πολιτικής που αποσκοπεί στη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την ανάπτυξη των καινοτομιών (Edler & Fagerberg 2017).

Η συζήτηση σχετικά με την πολιτική για την ανάπτυξη καινοτομιών επικεντρώνεται κυρίως στους δρώντες, στο βαθμό που αποδίδεται προσοχή στη συνεργασία μεταξύ των διαφόρων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, οι οποίοι δημιουργούν από κοινού ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη καινοτομιών. Ωστόσο, ο διάλογος για την πολιτική καινοτομιών μπορεί να αναφέρεται στην αστική καινοτομία (Hall 1998, Dente and Coletti 2011) και σε συστήματα αστικής καινοτομίας (van Winden et al. 2014· Putra και van der Knaap 2018), αλλά

σχετίζεται επίσης με τα εθνικά συστήματα καινοτομίας (Freeman 1987) ή τα περιφερειακά συστήματα καινοτομίας (Cooke 1992; 2001; Norck 2014; για μια επισκόπηση της συζήτησης σχετικά με τα περιφερειακά συστήματα καινοτομίας, βλέπε Asheim et al. 2019). Οι μελέτες για τα περιφερειακά και αστικά συστήματα καινοτομίας έχουν επισημάνει διάφορες συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξή τους, όπως η εγγύτητα, οι ευνοϊκές συνθήκες υποδομών, τα δίκτυα και η εμπιστοσύνη μεταξύ εταίρων των, καθώς και η συμπληρωματική ή η κοινόχρηστη γνώση.

Η επίτευξη καινοτόμων προϊόντων και διαδικασιών μέσω των συστημάτων αστικής καινοτομίας αποτέλεσε επίσης βασικό θέμα στη συζήτηση για τα «μητροπολιτικά καθεστώτα» (“Urban Regimes”, βλ. για παράδειγμα, Elkin 1987; Stone 1989; 2004a; 2004b; και για τις κριτικές παρατηρήσεις επίσης Davies 2002; 2003; 2004; Imbroscio 2003; 2004; Pierre 2005), αν και οι ίδιοι οι εν λόγω όροι συνήθως δεν χρησιμοποιούνταν σε αυτόν τον διάλογο. Στο επίκεντρο αυτής της συζήτησης βρίσκονταν περισσότερο η συνεργασία συγκεκριμένων δρώντων από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτοί οι δρώντες μπόρεσαν να δεσπόσουν στην τοπική πολιτική - όχι μόνο μέσω της θεσμικής και οικονομικής τους ισχύος αλλά κυρίως μέσω της ηγεμονίας τους στον τοπικό δημόσιο διάλογο (local public discourse). Η ηγεμονία στον τοπικό δημόσιο διάλογο ήταν φυσικά ένα θέμα σχετικό με την έρευνα στην οποία βασίζεται το παρόν βιβλίο.

Η συζήτηση για τα εθνικά και περιφερειακά συστήματα καινοτομίας αναδεικνύει μια ιδιαίτερη κατανόηση της καινοτομίας που περιορίζεται στην πρόωθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας. Αν και μια τέτοια κατανόηση των καινοτομιών εμφανίζεται επίσης στη βιβλιογραφία για τα συστήματα αστικής καινοτομίας, δεν αποτελεί κεντρικό θέμα για αυτήν. Για τους μελετητές και τους επαγγελματίες που ενδιαφέρονται για τα συστήματα αστικής καινοτομίας, το θέμα δεν είναι απλώς το πώς θα δημιουργηθούν «μηχανές αστικής ανάπτυξης» (Moloch 1976; Logan και Moloch 1987). Αντιθέτως, μπορεί να αποδοθεί ενδιαφέρον και στις καινοτομίες για τη διαμόρφωση και τη διατήρηση μιας «συμπεριληπτικής πόλης»³.

Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην έρευνα για τις κοινωνικές καινοτομίες, η οποία εστιάζει στον τρόπο επίτευξης μιας (βελτιωμένης) κοινωνικής ένταξης (βλ. για παράδειγμα Moulart et al. 2005). Αυτή η ερευνητική προσέγγιση είναι δεοντολογική, καθώς εστιάζει στην «πρώτη και κύρια καινοτομία στις κοινωνικές σχέσεις που βασίζεται στις αξίες της αλληλεγγύης, της αμοιβαιότητας και της

3 Για μια ανασκόπηση της συζήτησης σχετικά με τη «συμπεριληπτική πόλη» βλ. λ.χ., <https://www.worldbank.org/en/topic/inclusive-cities>.

συνεργασίας» (Moulaert and MacCallum 2019: 1). Επιπλέον, η προσέγγιση αυτή έχει θεμελιώδη σημασία διότι

«αναγνωρίζει τους περιορισμούς (ή ακόμη και την αδυναμία) των υφιστάμενων καπιταλιστικών σχέσεων για την παροχή ευημερίας και δικαιοσύνης για όλους και [...], επομένως, εξετάζει εναλλακτικές μορφές κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ρυθμίσεων που μπορούν να συμπληρώσουν, να αψηφήσουν, να αντισταθούν ή/και να αναδιαμορφώσουν την κοινωνική τάξη» (Moulaert and MacCallum 2019: 3-4).

Το παρόν βιβλίο δεν συμμερίζεται την άποψη αυτή για τις καινοτομίες. Ωστόσο, όπως και οι υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης, η έρευνα στην οποία βασίζεται το παρόν βιβλίο έδωσε «προσοχή στις ιστορικές, χωρικές, πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και οικολογικές ιδιαιτερότητες των τόπων όπου υλοποιείται η [καινοτομία]» (Moulaert & MacCallum 2019: 4). Επιπλέον, η έννοια της καινοτομίας, την οποία συμμερίζονται οι άνθρωποι που ζουν σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία, λήφθηκε σοβαρά υπόψη από τους συγγραφείς του ανακρίβειας βιβλίου (κάτι που θα εξηγηθεί αργότερα).

Η αναζήτηση για την επίτευξη και τη διασφάλιση μιας πόλης χωρίς αποκλεισμούς συνδέεται συχνά με το ενδιαφέρον για την καινοτομία της διαδικασίας - δηλαδή για τις δημοκρατικές καινοτομίες (Smith 2009; Newton & Geissel 2012q Escobar & Elstub 2019). Οι καινοτομίες αυτές αποσκοπούν στη διεύρυνση και την εμπάθυνση της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού, βελτιώνοντας έτσι την ποιότητα της δημοκρατίας (Geissel 2009) γενικά, και ιδίως την ενσωμάτωση και την ανταπόκριση στην χάραξη πολιτικής.

Ο διάλογος για τα συστήματα αστικής ή μητροπολιτικής καινοτομίας βρίσκεται κοντά στις ιδέες στις οποίες βασίζεται το βιβλίο αυτό, διότι δίνεται έμφαση στις διαδικασίες καινοτομίας και στις συνθήκες που τις ευνοούν. Ωστόσο, ο διάλογος για τα συστήματα αστικής καινοτομίας παρουσιάζει ένα κρίσιμο έλλειμμα: Αν και η προσέγγιση αυτή αποδίδει έμφαση στις διαδικασίες με τις οποίες δημιουργούνται καινοτομίες, δεν έχει δοθεί αρκετή προσοχή στο τι συνιστά αυτές τις διαδικασίες - δηλαδή τις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων δρώντων και τους μηχανισμούς που λειτουργούν σε αυτές τις αλληλεπιδράσεις. Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε, οι συνθήκες ενός εύθετου περιβάλλοντος είτε περιορίζονται στην εγγύτητα, τις ευνοϊκές συνθήκες υποδομής, τα δίκτυα και την εμπιστοσύνη μεταξύ των εταίρων, είτε σχεδιάζονται μόνο από την άποψη της συμπληρωματικής ή κοινόχρηστης γνώσης και δεν αναπτύσσονται περαιτέρω. Αλλά πώς έχει προκύψει κι έχει αναπαραχθεί αυτή η γνώμη; Οι επικοινωνιακές διαδικασίες διαδραματίζουν και πάλι ρόλο εδώ, αλλά όχι μόνον όσον αφορά αυτό που κατανοούμε από τους επικοινωνιακούς

μηχανισμούς (βλ. κεφάλαιο 2), αλλά και όσον αφορά στα αφηγηματικά υποδείγματα ή μοτίβα (narrative patterns) που κυριαρχούν σε ένα συγκεκριμένο χωρικό πλαίσιο, δηλαδή σε μια πόλη.

Στο παρόν βιβλίο, το κύριο αντικείμενο δεν εντοπίζεται στις ειδικές καινοτομίες διαδικασιών ή προϊόντων/εκροών ή στο περιεχόμενο των καινοτομιών (όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στις συζητήσεις για τις δημοκρατικές καινοτομίες, τις «μηχανές αστικής ανάπτυξης», την «πόλη χωρίς αποκλεισμούς» ή τις κοινωνικές καινοτομίες). Αντιθέτως, ελήφθη σοβαρά υπόψη η έννοια της καινοτομίας όπως αυτή διαμορφώθηκε στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης μελέτης περίπτωσης μιας πόλης, διότι μια τέτοια προοπτική είναι απαραίτητη για μια ερμηνευτική προσέγγιση (όπως ήδη εξηγήθηκε εν συντομία). Επομένως, ξεκινάμε με έναν απλό ορισμό της καινοτομίας - δηλαδή ότι οι καινοτομίες είναι «νέες ιδέες που λειτουργούν» (Mulgan et al. 2007: 8)- και προσδιορίζουμε τις καινοτομίες ως «υλικά ή κοινωνικά δημιουργήματα (artifacts) που θεωρούνται από τους παρατηρητές ταυτόχρονα ως καινοτομία και βελτίωση» (Braun-Thürmann 2005: 6;). Επιπλέον, οι καινοτομίες νοούνται (με αναφορά στον Geißel 2009: 53; βλ. επίσης Sorensen & Torfing 2011: 849-850) ως «συνειδητά και σκόπιμα εισαγόμενες με σκοπό [τη βελτίωση] σε μία [πόλη], ανεξάρτητα από το αν η εν λόγω καινοτομία έχει ήδη δοκιμαστεί σε άλλη [πόλη]». Αυτή η διασαφήνιση είναι σημαντική, διότι επιτρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι διαφορετικές αντιλήψεις των δρώντων σε συγκεκριμένες πόλεις, όπως όσον αφορά το λόγο για τον οποίο έχουν «συνειδητά και σκόπιμα εισαγάγει με στόχο τη βελτίωση» κάτι - είτε αυτό αποτελεί νεωτερισμό και για άλλες πόλεις είτε όχι. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, για ορισμένες καινοτομίες στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από ομάδες της Κοινωνίας των Πολιτών που έχουν προκύψει από την έξαρση της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 2000. Παρόμοιες δραστηριότητες ήταν όμως συνηθισμένες στις γερμανικές πόλεις εδώ και δεκαετίες.

1.3 Πώς θα προσδιοριστούν οι συνθήκες καινοτομίας στις πόλεις με τη χρήση μελετών περίπτωσης;

Προκειμένου να εντοπιστούν οι διαλογικές συνθήκες των καινοτομιών και η εξέλιξη αυτών των συνθηκών, στο παρόν βιβλίο θα παρουσιαστούν μελέτες περίπτωσης των πόλεων και θα αντληθούν συμπεράσματα από αυτές. Οι συγκεκριμένες πόλεις επιλέχθηκαν επειδή θεωρούνται ως επιτυχημένες περιπτώσεις τοπικής καινοτομίας από την αντίστοιχη τοπική κοινωνία καθώς

και στον εθνικό δημόσιο διάλογο των χωρών τους ή ακόμη και από μια διεθνή οπτική. Επιπρόσθετα, στην μελέτη περιλαμβάνονται τόσο μικρότερες όσο και μεγαλύτερες πόλεις.

Οι επιλεγείσες πόλεις από τη Γερμανία είναι το Μπένσχαϊμ (Bensheim), η Φρανκφούρτη (Frankfurt/Main), το Κάσελ (Kassel), η Λειψία (Leipzig) και το Όφενμπαχ (Offenbach/Main) και από την Ελλάδα, η Αθήνα, τα Χανιά, η Ελευσίνα, η Καλαμάτα και η Θεσσαλονίκη. Αυτές οι πόλεις αναλύθηκαν στο ερευνητικό έργο «Προϋποθέσεις για Θεσμική και Πολιτισμική Καινοτομία σε Γερμανικές και Ελληνικές Πόλεις» (Conditions for Institutional and Cultural Innovation in German and Greek Cities) (CICI) που χρηματοδοτήθηκε από κοινού από την Γερμανική και την Ελληνική κυβέρνηση καθώς και από το ΕΣΠΑ.⁴ Οι συγγραφείς των κεφαλαίων αυτού του βιβλίου συμμετείχαν άμεσα στην μελέτη ως ερευνητές.

Η επιλογή των περιπτώσεων που αναλύονται απαιτεί μια εξήγηση σε τουλάχιστον δύο επίπεδα.

Πρώτον, πρέπει να εξηγηθεί γιατί αρκεί μια συγκριτική μελέτη περίπτωσης δέκα γερμανικών και ελληνικών πόλεων για να απαντηθεί το ερώτημα της έρευνας. Θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς γιατί δεν συμπεριλαμβάνουμε περισσότερες πόλεις και γιατί δεν επιλέγουμε πόλεις από τρίτες χώρες. Ο λόγος γι' αυτό είναι ότι απλούστατα η έρευνά μας ξεκινά σε ένα σημείο όπου μπορούμε να εικάσουμε για τις συνθήκες των τοπικών καινοτομιών, αλλά δεν γνωρίζουμε ακριβώς ποιοι επικοινωνιακοί μηχανισμοί (communicative mechanisms) (βλ. Κεφάλαιο 2) εφαρμόζονται σε ποια πόλη και πως προκαλούν καινοτομίες. Συνεπώς, κάθε πόλη θα μπορούσε να αποτελέσει το σημείο εκκίνησης για την έρευνά μας, διότι θα έπρεπε να παρουσιάζει τις ίδιες αφηρημένες «γενικευμένες αλληλεξαρτήσεις» (Mayntz 2002: 25) ή επιπτώσεις επικοινωνιακών αλληλεπιδράσεων. Όπως κατέδειξε η εμπειρική ανάλυση, αυτό ισχύει. Το ίδιο ισχύει και ως προς το αφηγηματικό μοτίβο (παρουσιάζεται στο κεφάλαιο 2). Υποστηρίζουμε επίσης ότι η σύγκριση γερμανικών και ελληνικών πόλεων είναι ενδιαφέρουσα, διότι οι τοπικοί δρώντες αντιμετωπίζουν πολύ διαφορετικές συνθήκες στις δύο χώρες, όχι μόνον όσον αφορά τις γενικές πολιτικές και κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, αλλά ιδίως όσον αφορά στο βαθμό αυτοτέλειας της τοπικής αυτοδιοίκησης γενικότερα (Ladner et al. 2019; Stolzenberg et al. 2016: 18), και ιδίως όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών (Heinelt et al. 2018).

Θα μπορούσε επίσης να αναρωτηθεί κανείς γιατί επιλέχθηκαν ως περιπτώσεις μελέτες μόνον καινοτόμες πόλεις - και, κατά συνέπεια, αν η επιλογή μη

4 Το ερευνητικό έργο βασίζεται εννοιολογικά σε προηγούμενο ερευνητικό έργο των Heinelt and Lamping (2015a; 2015b) και Barbehön et al. (2015q 2016) κι έχει συνδεθεί από τον Heinelt (2019).

καινοτόμων πόλεων θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάλυση «αρνητικών περιπτώσεων», όπου η απουσία μιας ζωτικής κατάστασης οδηγεί στο αποτέλεσμα: «καμία καινοτομία». Επελέγησαν για έρευνα πόλεις όπου οι ίδιοι οι τοπικοί φορείς και οι εξωτερικοί παρατηρητές θεωρούν ότι έχουν επιτευχθεί καινοτομίες. Σε ορισμένες από τις μελέτες περίπτωσης, ωστόσο, παρατηρήσαμε ότι πολλά από όσα καθιερώθηκαν ως καινοτομία στο παρελθόν δεν συνεχίστηκαν.. Επίσης, στις επιλεγμένες περιπτώσεις, ορισμένες καινοτομίες δεν ολοκληρώθηκαν τελικά, μολονότι είχαν θεωρηθεί απαραίτητες. Η στεγαστική πολιτική στην Φρανκφούρτη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Επιπλέον, κάποιες από τις προηγούμενες καινοτομίες μπορεί να ήταν τόσο επιτυχημένες που να οδήγησαν σε αστική ανάπτυξη. Από την άποψη των τοπικών δρώντων, αυτό μπορεί να αποτελέσει το εφελτήριο για την ανάπτυξη και νέων καινοτομιών που όμως δεν έχουν (ακόμη) συμφωνηθεί. Η Λειψία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας περίπτωσης. Τέλος, ορισμένες από τις υπό μελέτη πόλεις χαρακτηρίζονταν από έλλειψη καινοτομίας στο παρελθόν, αλλά πρόσφατα κατάφεραν να εισαγάγουν αξιοσημείωτες καινοτομίες. Αυτό ισχύει για την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, το Κάσελ και το Όφενμπαχ. Συνεπώς, δεν έχουμε μελετήσει μόνο επιτυχημένες περιπτώσεις, αλλά και περιπτώσεις αποτυχιών, το οποίο είναι ακόμα καλύτερο από την άποψη της επιλογής περιπτώσεων μελέτης: υπάρχει μια διακύμανση μεταξύ των περιπτώσεων, η οποία μας επιτρέπει όχι μόνο να συγκρίνουμε τους βαθμούς καινοτομίας μεταξύ των πόλεων, αλλά και την αλλαγή των συνθηκών και τον βαθμό ανάπτυξης καινοτομίας εντός των πόλεων.

1.4 Πώς πραγματοποιήθηκε η συγκριτική μελέτη

Η μελέτη των τοπικών διαλόγων για τις καινοτομίες στις επιλεγείσες δέκα πόλεις, η υλοποίηση αυτών των τοπικά θεωρούμενων «καινοτομιών και βελτιώσεων» και οι πιθανές αλλαγές τους βασίζονται εμπειρικά στην ανάλυση διαφόρων πηγών. Για την ανάλυση των γερμανικών πόλεων, οι *τοπικές εφημερίδες* ήταν μια σημαντική πηγή επειδή απεικόνιζαν τοπικές συζητήσεις. Οι τοπικές εφημερίδες δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως σημαντική πηγή για την ανάλυση όλων των ελληνικών πόλεων, καθώς τα μικρότερα ψηφιακά μέσα αντικατοπτρίζουν τοπικές συζητήσεις. Οπου ήταν δυνατόν, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία τοπικές εφημερίδες⁵. Η πρόσβαση στην εφημερίδα

---

5 Τα άρθρα αναζητήθηκαν στις ακόλουθες εφημερίδες: 'Καθημερινή', 'Αυγή', 'ΕφΣυν' and 'Το Βήμα' για την Αθήνα, οι εφημερίδες 'Bergsträßer Anzeiger' για το Μπένσχαϊμ, 'Χανιώτικα

-αλλά και στα έγγραφα που αναφέρονται παρακάτω- έγινε με τη βοήθεια μιας λίστας κοινών λέξεων-κλειδιών που αποτελούν το πεδίο λέξεων γύρω από την έννοια της καινοτομίας⁶. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν ειδικοί όροι αναζήτησης για κάθε πόλη, οι οποίοι, βάσει του παραγόμενου έργου για τις περιγραφές της περιπτώσιολογικής μελέτης (Κεφάλαια 3 έως 12), αναμενόταν να οδηγήσουν σε περαιτέρω αναφορές στις τοπικές καινοτομίες⁷. Οι τοπικές εφημερίδες συμπληρώθηκαν ως πηγές για την ανάλυση με τα πρακτικά συνεδριάσεων των δημοτικών συμβουλίων, με έγγραφα πολιτικής (ιδίως σχέδια αστικής ανάπτυξης, τα έγγραφα στρατηγικής), με προγράμματα υποψήφιων συνδυασμών και με δημοσιευμένες δηλώσεις διαφόρων τοπικών φορέων που συμμετείχαν στις υπό έρευνα καινοτομίες. Όλα αυτά τα κείμενα συγκεντρώθηκαν για την περίοδο από τον Απρίλιο του 2016 έως το τέλος Δεκεμβρίου 2019. Σε ορισμένες πόλεις χρησιμοποιήθηκαν πρόσθετα κείμενα που δημιουργήθηκαν πριν από αυτό το χρονικό πλαίσιο, όταν οι καινοτομίες υπό μελέτη είχαν αναπτυχθεί σημαντικά στο παρελθόν. Για τις πόλεις στις οποίες ο δημόσιος διάλογος για την ανάπτυξη καινοτομιών εθεωρείτο απαραίτητος κι εξακολουθούσε να βρίσκεται σε εξέλιξη

νέα, 'Zarpanews' and 'Flashnews' για τα Χανιά, 'Επικαιρότητα' και 'Θριάσειο' για την Ελευσίνα, 'Frankfurter Allgemeine Zeitung' και 'Frankfurter Rundschau' για την Φρανκφούρτη και το Όφενμπαχ, 'Kalamata Journal', 'Messinia Live', 'Messinia Press', 'Kalamata In' και 'Tharros News' για την Καλαμάτα, 'Hessisch-Niedersächsische Allgemeine' για το Κάσελ, 'Leipziger Volkszeitung' για την Λειψία και 'Μακεδονία', και (επιπρόσθετα με τις εθνικές εφημερίδες που χρησιμοποιήθηκαν για την περίπτωση της Αθήνας) 'Ο Τύπος της Θεσσαλονίκης' για την Θεσσαλονίκη

- 6 Η αναζήτηση λέξεων-κλειδιών συμπεριλάμβανε τους εξής όρους: καινοτομία, καινοτόμο, ανάπτυξη, εξέλιξη, πρόοδος, έξυπνο, εικόνα, πρωτοπόρος, 'city marketing', όραμα, φήμη, αστική ανάπτυξη, περιφερειακή ανάπτυξη, 'smart mobility', 'eMobility', 'ηλεκτρονική διακυβέρνηση', 'ψηφιοποίηση' και 'ψηφιακός'.
- 7 Η αναζήτηση λέξεων σχετικών με τις πόλεις περιλάμβαναν για παράδειγμα: 'ΣΥΝΑΘΗΝΑ', 'Atenistas', 'Culturenet', 'Ανοικτά Σχολεία', 'Δημοτική Αγορά Κυψέλης', 'Πόλη2', 'InnovAthens', 'Resilient Athens', 'Athens Partnership', 'Athens Digital Council', 'Athens Digital Roadmap', 'Γλυπτά σε δημόσιους χώρους', 'Δικαίωμα στην Πόλη' για την Αθήνα. 'Traffic Management System', 'Recycling System', 'Smart City', 'Chania Citizen app', 'Κοινωνικό Παντοπωλείο' για τα Χανιά, 'Καταφύγιο Αστέγων', 'Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών', 'Κοινωνικό Φροντιστήριο', 'Κοινωνικό Παντοπωλείο', 'Τοπική Υπηρεσία Απασχόλησης', 'Τοπικός Λαχανόκηπος', 'Κέντρο Συλλογής Ανακυκλώσιμων Υλικών', 'Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πρωτεύουσα' για την Ελευσίνα. 'Frankfurt 2030+', 'Frankfurt Green City', 'Josefstadt', 'ABG', 'Grüngürtel', 'Frankfurter Weg', 'Drogen(-politik)', 'Klimapolitik', 'Passivhäuser' για την Φρανκφούρτη. 'Φεστιβάλ Χορού', 'Smart City', 'Ψηφιακή Καλαμάτα', 'Πολιτιστική Αποκέντρωση', 'Master Plan', 'Ανοικοδόμηση', 'Δρόμοι του λαδιού' για την Καλαμάτα. 'Regionalmanagement', 'tiz', 'Kultur', 'Science Park', 'Kulturkonzeption', 'deNet' για το Κάσελ. 'Perforierte Stadt', 'Leipziger Freiheit', 'HausHalten', 'Wächterhäuser', 'Aufbauhäuser', 'Leipzig weiter denken', 'Leipziger Modell' για τη Λειψία. 'Arrival City', 'Masterplan', 'DesignPort', 'HfG', 'InnovationsCampus' για το Όφενμπαχ. 'Πρωτεύουσα των Προσφύγων', 'Technopolis Thessaloniki', 'THESSINTEC', 'OK!THES', 'Resilient Thessaloniki', 'Δίκτυο κατά της Φτώχειας' για τη Θεσσαλονίκη.

εκείνη την περίοδο (όπως στο Μπένσχαϊμ, την Ελευσίνα, τη Φρανκφούρτη, τη Λειψία και τη Θεσσαλονίκη), η συλλογή των προαναφερθέντων κειμένων συνεχίστηκε έως το τέλος Απριλίου 2021. Συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει ότι περισσότερο από το 80% των κειμένων που συγκεντρώθηκαν για τις πόλεις στην Γερμανία και την Ελλάδα προέρχονται από την περίοδο μεταξύ Απριλίου 2016 και Δεκεμβρίου 2019. Αυτή η χρονολογική αναφορά των εγγράφων είχε ληφθεί υπόψη στην ανάλυσή τους και αντικατοπτρίζεται στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης (Κεφάλαιο 13).

Τέλος, οι συνεντεύξεις με τοπικούς αιρετούς, (υψηλόβαθμους) υπαλλήλους της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπροσώπους τοπικών ομάδων συμφερόντων και φορέων καθώς και τοπικούς δημοσιογράφους διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ανάλυση των περιπτώσεων των δέκα επιλεγμένων πόλεων. Κατά μέσο όρο, διενεργήθηκαν 20 συνεντεύξεις ανά πόλη (βλ. ανώνυμο κατάλογο συνεντευξιαζόμενων στο παράρτημα του βιβλίου). Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στις γερμανικές και ελληνικές πόλεις βασίστηκαν σε θεματικό οδηγό που καταρτίστηκε από κοινού από τους Γερμανούς και Έλληνες συνεργάτες του έργου. Οι συνεντεύξεις ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για την ανασκόπηση προηγούμενων συζητήσεων σχετικά με τις καινοτομίες, διότι, όπως αναφέρθηκε, τα περισσότερα έγγραφα που συγκεντρώθηκαν αφορούσαν την περίοδο 2016-2019.

Τα προαναφερθέντα έγγραφα και τα αντίγραφα των συνεντεύξεων ενσωματώθηκαν σε ένα σώμα κειμένων και μετατράπηκαν σε σύνολο δεδομένων που θα μπορούσε να υποστεί επεξεργασία με το λογισμικό ποιοτικής ανάλυσης MAXQDA. Το λογισμικό αυτό χρησιμοποιήθηκε κυρίως για τη συγκριτική ανάλυση των περιπτώσεων, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η αξιοπιστία της συγκριτικής ανάλυσης μεταξύ των περιπτώσεων των πόλεων και μεταξύ των κωδικών, οι Γερμανοί και οι Έλληνες συνεργάτες του έργου ανέπτυξαν από κοινού έναν κατάλογο κωδικών για την ανάλυση των κειμένων με χρήση του MAXQDA.

Ο πίνακας 1 απεικονίζει τον αριθμό των εγγράφων που ενσωματώθηκαν στο συνολικό σώμα των κειμένων⁸. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των εγγράφων που συλλέχθηκαν είναι λίγο μεγαλύτερος από τον αριθμό των εγγράφων που ενσωματώθηκε στη συνέχεια στην ανάλυση του σώματος των κειμένων. Συνολικά 457 έγγραφα (286 από τη Γερμανία και 171 από την Ελλάδα) έπρεπε να ταξινομηθούν, κυρίως για τους ακόλουθους λόγους:

---

8 Πολλά αποσπάσματα από έγγραφα που περιλαμβάνονται στις ακόλουθες ενότητες αυτού του βιβλίου, έπρεπε να μεταφραστούν από τους συγγραφείς, καθώς ήταν διαθέσιμα μόνο στα Γερμανικά ή στα Αγγλικά.

- έγγραφα που δεν παρουσίαζαν σχέση με τις πόλεις ή τις καινοτομίες που αναλύθηκαν αλλά συλλέχθηκαν κατά λάθος (π.χ. διαφημίσεις σε εφημερίδες, όπου ένας τύπος αυτοκινήτου ονομάζεται «Καινοτομία»);
- έγγραφα τα οποία είναι ακριβή αντίγραφα άλλων εγγράφων που έχουν ήδη συλλεγεί (π.χ. ομιλίες δημοτικών συμβούλων που καταγράφονται στα πρακτικά του δημοτικού συμβουλίου και που δημοσιεύονται στη συνέχεια στον δικτυακό ιστότοπο του κόμματος);
- έγγραφα που αποτελούνται κυρίως από άλλα έγγραφα και δεν περιέχουν νέα επιχειρήματα ή πληροφορίες (π.χ. συνοπτική έκθεση συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου σε άρθρο εφημερίδας που αποτελείται κυρίως από αποσπάσματα ομιλιών, καθώς και προεπισκόπηση των αποφάσεων που ελήφθησαν και της επερχόμενης συνάντησης, άρθρα εφημερίδων που αναπαράγουν ανακοινωθέντα τύπου από πολιτικά κόμματα λέξη προς λέξη, κ.λπ.).

Πίνακας 1: Αριθμός κειμένων ανά πόλη και κατηγορία

Πόλη	Τοποθ/σεις Δρώντων	Κείμενα Στρατηγικής	Πρακτικά Δημοτικών Συμβ/λίων	Δημοσιεύματα ΜΜΕ	Συν/ξεις	Σύνολο
Αθήνα	92	10	20	210	19	351
Μπένσχαϊμ	103	12	0	286	17	418
Χανιά	24	6	19	89	21	159
Ελευσινά	19	11	13	96	24	163
Φρανκφούρτη	160	26	38	230	22	476
Καλαμάτα	8	11	5	79	11	114
Κάσελ	134	14	0	367	14	529
Λειψία	158	10	52	202	13	435
Όφενμπαχ	89	17	0	37	11	154
Θεσσαλονίκη	26	16	39	161	21	263
Σύνολο	813	133	186	1,757	173	3,062

Τα έγγραφα ποικίλουν μεταξύ τους με διάφορους τρόπους: Σε ορισμένες πόλεις, η πρόσβαση στα τοπικά δημοσιεύματα ήταν δύσκολη, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στον σημαντικά μικρότερο αριθμό χρήσιμων δημοσιευμάτων. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα σε τρεις από τις πέντε ελληνικές πόλεις όπου υπάρχουν μόνο μικρότερες εφημερίδες και τα ηλεκτρονικά αρχεία τους δεν υπάρχουν ή δεν είναι εύκολα προσβάσιμα. Το ίδιο ισχύει και για το Όφενμπαχ, όπου η εφημερίδα «Offenbach Post» ως μία τοπική εφημερίδα δεν διαθέτει αξιοποιήσιμο ψηφιακό αρχείο από το οποίο μπορούν να εξαχθούν άρθρα. Για

την περίπτωση του Όφενμπαχ, αναζητήθηκαν σχετικά άρθρα για την πόλη στις δύο ημερήσιες εφημερίδες που εκδίδονται στη γειτονική Φρανκφούρτη («Frankfurter Rundschau» και «Frankfurtfurter Allgemeine Zeitung») αναζητήθηκαν άρθρα σχετικά με το Όφενμπαχ.

Σε δύο από τις γερμανικές πόλεις που εξετάστηκαν (Φρανκφούρτη και Λειψία), οι συνεδριάσεις και οι συζητήσεις στα αντίστοιχα δημοτικά συμβούλια καταγράφονται επακριβώς με πρακτικά που τηρούνται με τη μέθοδο της στενογραφίας. Στις άλλες γερμανικές πόλεις, τα πρακτικά δεν καταγράφουν επακριβώς το περιεχόμενο των συζητήσεων, αλλά μόνο τα αποτελέσματα των διαδικασιών, π.χ. αλλαγές στην ημερήσια διάταξη, τους τύπους των αποφάσεων που ελήφθησαν και τον αριθμό των ψηφισάντων. Αυτό είχε ως συνέπεια να κυριαρχεί ο προφορικός λόγος στα τεκμήρια για τη Φρανκφούρτη και την Λειψία, και σε αυτές τις δύο πόλεις αυτό το είδος τεκμηρίων να αποτελεί μεγαλύτερο μέρος του σώματος των κειμένων που πρέπει να αναλυθεί. Στις ελληνικές πόλεις, οι διαπραγματεύσεις στα δημοτικά συμβούλια καταγράφονται πλήρως, αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι η ποιότητά τους διαφέρει: ενώ στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, τα πρακτικά ακολουθούν «σχεδόν κοινοβουλευτικές» προδιαγραφές, αυτό δεν συμβαίνει στις μικρότερες πόλεις, με εξαίρεση τα Χανιά - όπου οι συνεδριάσεις των δημοτικών συμβουλίων αναρτώνται στο Youtube.

Ο αριθμός των εγγράφων που έχουν συνταχθεί από πολιτικούς δρώντες διαφέρει επίσης σημαντικά μεταξύ των πόλεων. Αφενός διότι εξαρτάται από τον αριθμό των κομμάτων και των συνδυασμών που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο και από το πόσο έντονα προβάλλεται η δραστηριότητά τους - ιδίως όσον αφορά τις εξεταζόμενες καινοτομίες. Αφετέρου διότι στις πόλεις όπου δεν υπάρχουν πλήρη - λέξη προς λέξη - πρακτικά στο δημοτικό συμβούλιο, τα έγγραφα που συντάσσονται από τους δρώντες αντισταθμίζουν εν μέρει αυτό το χάσμα. Για παράδειγμα, στα έγγραφα για το Μπένσχαϊμ, οι ομιλίες των δημοτικών συμβούλων δεν περιλαμβάνονται στα έγγραφα του συμβουλίου (επειδή δεν τηρούνται πλήρη πρακτικά), αλλά οι ομιλίες των συμβούλων εμφανίζονται τουλάχιστον περιστασιακά ως έγγραφα πολιτικών δρώντων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένες ομιλίες των δημοτικών συμβούλων δημοσιεύονται από το αντίστοιχο κόμμα στο πλαίσιο ενός δελτίου τύπου για τη «σταχυολόγηση» των ομιλιών στη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου. Αυτό φυσικά δεν ισχύει για κάθε ομιλία που εκφωνείται, αλλά μπορεί κανείς να μαντέψει ότι ένα κόμμα παρουσιάζει τις προτεραιότητές του σχετικά με το θέμα που συζητείται επιλέγοντας ομιλίες, τη δημοσίευση των οποίων θεωρεί χρήσιμη προκειμένου να εκφραστεί η άποψη του κόμματος.

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις οι διάφορες πρακτικές δημοσίευσης οδήγησαν σε «διπλασιασμό» κειμένων που αναδημοσιεύονται σε διάφορες κα-

τηγορίες. Για παράδειγμα, ορισμένα κόμματα στη Φρανκφούρτη δημοσιεύουν αποσπάσματα από ομιλίες των δημοτικών συμβούλων τους, τα οποία αποτελούν ήδη μέρος του σώματος των κειμένων μέσω των πρακτικών της συνεδρίασης του συμβουλίου. Επιπλέον, στα άρθρα των εφημερίδων σχετικά με τις συνεδριάσεις των αντιπροσωπευτικών οργάνων του δήμου επαναλαμβάνονται συνοπτικές αναφορές ή δηλώσεις που έκαναν οι αιρετοί του δήμου κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων του συμβουλίου, καθιστώντας τις έτσι και πάλι μέρος του σώματος των κειμένων. Το ίδιο συμβαίνει και στις ελληνικές πόλεις, ιδίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Εάν οι εν λόγω πολλαπλές δημοσιεύσεις μπορούσαν με βεβαιότητα να αποδοθούν σε μία πηγή, χρησιμοποιήθηκε μόνο η αρχική πηγή και οι επαναδημοσιεύσεις δεν υπολογίστηκαν - όπως ήδη επισημάνθηκε. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαφοροποιούνται αισθητά οι αριθμοί των κειμένων που υπάγονται στην κατηγορία «τοποθετήσεις δρώντων» μεταξύ των πόλεων.

Όσον αφορά τον αριθμό των συνεντεύξεων, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν ενσωματώθηκαν όλες οι συνεντεύξεις στο σύνολο των εγγράφων, δεδομένου ότι ιδίως οι συνεντεύξεις που διεξήχθησαν για διερευνητικούς σκοπούς στην αρχή της έρευνας δεν μαγνητοφωνήθηκαν, και γι' αυτό δεν υπάρχουν διαθέσιμα αντίγραφα που θα μπορούσαν να αναλυθούν.

Συνολικά, ο διαφορετικός αριθμός κειμένων ανά κατηγορία κειμένων, καθώς και οι διακυμάνσεις στις κατηγορίες των κειμένων, οδηγούν επίσης σε σημαντικές διαρθρωτικές διαφορές μεταξύ των σωμάτων (corpora) των κειμένων για κάθε πόλη (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2: Μέσος όρος λέξεων ανά κατηγορία εγγράφων

Πόλη	Τοποθετήσεις Δρώντων	Κείμενα Στρατηγικής	Πρακτικά Δημοτικών Συμβουλίων	Δημοσ/ματα ΜΜΕ	Συνεντεύξεις
Αθήνα	3,696	41,481	4,762	820	6,610
Μπένσχαϊμ	424	10,261	-	432	7,378
Χανιά	3,608	35,028	3,536	316	4,071
Ελευσίνα	4,772	10,220	8,444	1,442	4,501
Φρανκφούρτη	1,230	9,726	56,140	519	8,122
Καλαμάτα	1,271	36,218	32,489	760	5,592
Κάσελ	959	23,742	-	1,374	6,953
Λειψία	1,645	24,500	36,817	480	5,804
Όφενμπαχ	1,152	8,697	-	396	6,773
Θεσσαλονίκη	4,820	14,706	3,900	858	5,973

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τα έγγραφα ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, ώστε ο απλός αριθμός των εγγράφων να μην επιτρέπει να εξαχθεί κανένα συμπέρασμα σχετικά με την πραγματική ποσότητα κειμένου που κρύβεται πίσω από τον αριθμό των επιμέρους κατηγοριών εγγράφων και, επομένως, των ειδών κειμένου. Ο Πίνακας 2 παρέχει μια επισκόπηση του μέσου μεγέθους των εγγράφων.

Οι αριθμοί εμφανίζουν ορισμένες ομοιότητες, αλλά και διαφορές στο σύνολο δεδομένων, οι οποίες είναι εν μέρει αποτελέσματα των διαδικασιών συλλογής εγγράφων:

- Υπάρχουν εντυπωσιακές ομοιότητες όσον αφορά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Δεδομένου ότι διεξήχθησαν χρησιμοποιώντας την ίδια θεματική δομή, κατά κανόνα, η διάρκεια των συνεντεύξεων αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ του συνεντευξιζόμενου και του ερευνητή (περίπου 60-90 λεπτά), γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα ο αριθμός των λέξεων ανά συνέντευξη να είναι σχεδόν ο ίδιος σε σχέση με τις πέντε γερμανικές και τις πέντε ελληνικές πόλεις, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις διαφορές μεταξύ των δύο γλωσσών.
- Όσον αφορά τα έγγραφα με τοποθετήσεις δρώντων, φαίνεται να υπάρχει διαφορά μεταξύ του Μπενσχάιμ και των άλλων τεσσάρων γερμανικών πόλεων, με τα κείμενα από το Μπενσχάιμ να είναι αισθητά συντομότερα. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι το Μπενσχάιμ είναι μακράν η μικρότερη πόλη που επιλέχθηκε στη Γερμανία, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε συντομότερα έγγραφα τοποθετήσεων των δρώντων, π.χ. συντομότερες δηλώσεις στον τύπο από συνδυασμούς του δημοτικού συμβουλίου που συχνά επικεντρώνονται σε ένα μόνο θέμα. Στις μεγαλύτερες πόλεις, τα έγγραφα με τοποθετήσεις δρώντων συχνά συνδυάζουν μια συγκεκριμένη πρόταση με μια ευρύτερη πολιτική προσέγγιση ή συνδέουν θέματα με άλλα τρέχοντα θέματα - και ως εκ τούτου είναι μεγαλύτερα. Στην Ελλάδα, τα κείμενα με τοποθετήσεις των δρώντων είναι μεγαλύτερα από τα γερμανικά και αυτό οφείλεται προφανώς στο γεγονός ότι στην Ελλάδα τα κόμματα δεν επιτρέπεται να θέτουν υποψηφιότητα στις δημοτικές εκλογές. Οι δημοτικοί συνδυασμοί είναι συνήθως βραχύβιοι (κατά κανόνα 1-2 θητείες) και παρουσιάζουν τις θέσεις και τα προγράμματά τους χωρίς (ρητή ή έμμεση) αναφορά σε προγράμματα εθνικών κομμάτων.
- Όσον αφορά την κατηγορία των κειμένων στρατηγικής, είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι υπάρχουν δύο πόλεις με συγκριτικά μακροσκελή κείμενα (Κάσσελ και Λειψία), τα οποία είναι σχεδόν διπλάσια σε σύγκριση με αντίστοιχα έγγραφα σε άλλες γερμανικές πόλεις. Αυτό είναι κυρίως αποτέλεσμα της

οργάνωσης των κειμένων αυτών εντός της πόλης: ορισμένες πόλεις έχουν μια ολοκληρωμένη στρατηγική, αλλά αυτή περιλαμβάνει ένα κεντρικό έγγραφο και σε πολλά συνημμένα (π.χ. σχέδια, κατάλογοι μέτρων, αποδεικτικά στοιχεία, βάσεις δεδομένων κ.λπ.). Άλλες πόλεις συγχωνεύουν όλα τα έγγραφα σε ένα, το οποίο μπορεί να καταλήξει σε ένα κείμενο στρατηγικής με μερικές εκατοντάδες σελίδες. Μεταξύ των ελληνικών πόλεων, η Αθήνα παρουσιάζει τα μεγαλύτερα κείμενα σχετικά με στρατηγικές, ενώ σε άλλες πόλεις τα κείμενα αυτά είναι σημαντικά μικρότερα, με εξαίρεση τα Χανιά. Το μικρό μέγεθος (σε σχέση με το μέγεθος της πόλης) των κειμένων στρατηγικής στη Θεσσαλονίκη οφείλεται στο γεγονός ότι η πόλη ανέπτυξε σημαντικό αριθμό εξειδικευμένων κειμένων στρατηγικής (φτάνοντας στον υψηλότερο αριθμό κειμένων στρατηγικής μεταξύ των ελληνικών πόλεων).

- Οσον αφορά τις συνεδριάσεις των συμβουλίων, υπάρχουν - όπως ήδη αναφέρθηκε - μόνο δύο γερμανικές πόλεις στις οποίες οι συνεδριάσεις καταγράφονται λέξη προς λέξη. Τα πρακτικά συνεδριάσεων είναι αισθητά μεγαλύτερα στη Φρανκφούρτη από ό,τι στη Λειψία, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το δημοτικό συμβούλιο της Λειψίας συνεδριάζει συχνότερα κατά τη διάρκεια του έτους λόγω μιας συμφωνίας που περιορίζει τη διάρκεια των συνεδριάσεων του συμβουλίου σε επτά ώρες (συνήθως από τις 2 έως τις 9 μ.μ.). Αυτό έχει επίσης ως αποτέλεσμα οι ομιλητές να περιορίζονται σε σύντομες ομιλίες. Αντιθέτως, το Συμβούλιο της Φρανκφούρτης μπορεί να συνεδριάζει έως αργά το βράδυ, ενίοτε με αποτέλεσμα τη λήξη της συνεδρίασης πολύ μετά τα μεσάνυχτα. Επίσης, ο αριθμός των μελών του συμβουλίου στην Φρανκφούρτη (93) είναι μεγαλύτερος από ό,τι στη Λειψία (70), και έτσι, οι διαδικασίες του συμβουλίου διαρκούν περισσότερο στη Φρανκφούρτη παρά την ύπαρξη δημοτικής κυβέρνησης συνασπισμού.
- Στην Ελλάδα, τα πρακτικά του συμβουλίου είναι μικρότερα ακόμα και σε μεγάλες πόλεις όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη. Αυτό συμβαίνει επειδή τα πρακτικά είναι αυστηρά καταναμημένα ανά συζητούμενο θέμα. Επιπλέον, η ημερήσια διάταξη των δημοτικών συμβουλίων στην Ελλάδα συνήθως υπερφορτώνεται με πολλά και διαφορετικά θέματα. Ως αποτέλεσμα, η πίεση χρόνου είναι μια συνεχής κατάσταση και ακόμη και όταν συζητούνται σημαντικά θέματα, τα περιθώρια είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Τα πρακτικά του συμβουλίου είναι σχετικά μεγαλύτερα στην Ελευσίνα, την πόλη με τον μικρότερο πληθυσμό και τον μικρότερο αριθμό δημοτικών συμβούλων μεταξύ των ελληνικών περιπτώσεων μελέτης.

Η έκταση των δημοσιευμάτων των ΜΜΕ είναι παρόμοια σε τέσσερις από τις πέντε πόλεις που επιλέχθηκαν στην Γερμανία, παρόμοια με το συνηθισμένο άρθρο σε τοπικό τύπο: μερικές εισαγωγικές προτάσεις, κάποιες αναφορές για

κάτι που συμβαίνει, κάποιες αρχικές αναφορές κάποιου που ενδιαφέρεται όπως ενός μέλους του δημοτικού συμβουλίου, ενός αιρετού, ενός εκπρόσωπου ενός συνδυασμού κλπ. και κάποιες προτάσεις που προσανατολίζονται στο μέλλον. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το Κάσελ, όπου τα έγγραφα των μέσων ενημέρωσης είναι περίπου τέσσερις φορές μεγαλύτερα κατά μέσο όρο. Αυτό είναι ένα άμεσο αποτέλεσμα της διαδικασίας απόκτησης εγγράφων: στην περίπτωση του Κάσελ, τα δημοσιεύματα των μέσων ενημέρωσης δεν ήταν διαθέσιμα ως μεμονωμένα άρθρα, αλλά μόνο ως πλήρεις σελίδες εφημερίδων. Αυτό σημαίνει ότι ο μέσος αριθμός λέξεων στο Κάσελ εμφανίζει τον αριθμό λέξεων για ολόκληρη τη σελίδα της εφημερίδας στην οποία τυπώθηκε το άρθρο. Δεδομένου ότι υπάρχουν περίπου τρία με τέσσερα άρθρα ανά σελίδα -ανάλογα με το θέμα- ο αριθμός λέξεων του συγκεκριμένου άρθρου στην πραγματικότητα δεν αποκλίνει από τον αριθμό λέξεων των αντίστοιχων ειδικών άρθρων στις εφημερίδες των άλλων πόλεων. Στην Ελλάδα, το μέγεθος των δημοσιευμάτων στα μέσα ενημέρωσης είναι παρόμοια με την Γερμανία, με εξαίρεση την Ελευσίνα, όπου παρατηρείται παρόμοιο φαινόμενο όπως στο Κάσελ.

Ωστόσο, παρά την διαφορετική δομή τους, τα σώματα των κειμένων για τις δέκα πόλεις είναι αρκετά παρόμοια ώστε να μπορούν να αναλυθούν συγκριτικά. Πρέπει να σημειωθεί, πάντως, ότι τα διαφορετικά μεγέθη και σταθμίσεις των ξεχωριστών ειδών κειμένου στις διάφορες πόλεις μπορούν να οδηγήσουν σε μετακινήσεις ως προς την επικέντρωση της ποσοτικής ανάλυσης, οι οποίες έπρεπε να ληφθούν υπόψη στην ερμηνεία τους (πιο αναλυτικά στο Κεφάλαιο 13).

Για να τονίσουμε τη συγκρισιμότητα των σωμάτων των κειμένων μεταξύ των πόλεων, και να εξασφαλίσουμε την αξιοπιστία των διαδικασιών απόδοσης κωδικών στο πλαίσιο της επεξεργασίας με το λογισμικό MAXQDA, υπολογίσαμε την απόδοση κωδικών με βάση έναν συγκεκριμένο αριθμό λέξεων ανά έγγραφο (βλέπε Πίνακα 3). Όπως απεικονίζεται στον πίνακα, υπάρχει κοινή βάση μεταξύ των πόλεων και των χωρών στο βαθμό που υφίσταται χαρακτηριστικός αριθμός κωδικοποιήσεων ανά τυποποιημένη ποσότητα κειμένου. Αν και υπάρχουν διαφορές σε ορισμένους τομείς, αυτές εξηγούνται από τις συνθήκες απόκτησης των κειμένων και τις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης, αλλά όχι ως συστηματική μεροληψία που θα υποδείκνυε έλλειψη αντικειμενικότητας εκ μέρους των εμπλεκόμενων ερευνητών.

Για παράδειγμα, οι τοποθετήσεις των τοπικών δρώντων παρουσιάζουν παρόμοιο αριθμό κωδικών - με εξαίρεση το Όφενμπαχ, όπου ένα έγγραφο ήταν ιδιαίτερα πλούσιο σε κωδικούς με αποτέλεσμα την εμφάνιση ενός μεγαλύτερου συνολικού αριθμού. Οσον αφορά την κατηγορία των εγγράφων στρατηγικής, η Ελευσίνα εμφανίζεται ως εξαίρεση από στατιστική άποψη, καθώς ένα από τα έγγραφα στην κατηγορία περιελάβανε περισσότερες από 100 σελίδες, επειδή

Πίνακας 3: Μέσος όρος κωδικών ανά 10.000 λέξεις

Πόλη	Τοποθ/σεις Δρώντων	Εγγραφα Στρατηγικής	Πρακτικά Δημοτικών Συμβ/λίων	Δημοσιεύματα ΜΜΕ	Συνεντεύξεις
Αθήνα	2.4	1.0	18.9	6.1	17.0
Μπένσχαϊμ	3.9	1.3		3.2	8.6
Χανιά	2.8	1.1	5.7	32.1	26.8
Ελευσίνα	3.9	6.5	3.5	12.9	28.9
Φρρανκφούρτη	5.9	1,3	3.3	16.6	5.8
Καλαμάτα	18.7	0.5	1.2	18.0	32.0
Κάσελ	4.0	0.6		1.8	9.7
Λειψία	3.4	1.4	1.0	7.7	13.9
Όφενμπαχ	13.7	3.1		13.7	13.4
Θεσσαλονίκη	2.6	2.5	14.9	7.3	15.5

ήταν σχετικό με την τελική αίτηση της πόλης για την υποψηφιότητα της για Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης του 2021. Οσον αφορά στην κατηγορία των εγγράφων για τις συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου, η μεγάλη πυκνότητα των κωδικών σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη μπορεί να εξηγηθεί από τη διαδικασία απόκτησης και συλλογής των εγγράφων: και στις δύο πόλεις, χρησιμοποιήθηκαν μόνο τα τμήματα των πρακτικών του συμβουλίου όπου εξετάστηκαν οι τοπικές καινοτομίες κατά την ημερήσια διάταξη της συνεδρίασης, ενώ στις άλλες πόλεις χρησιμοποιήθηκαν πλήρη πρακτικά τα οποία κάλυπταν και άλλα θέματα, ακόμη και τυπικές διαδικασίες, όπως εγκαίνια, συζητήσεις σχετικά με αλλαγές στην ημερήσια διάταξη, εκλογές προέδρου δημοτικού συμβουλίου, διαδικασίες προϋπολογισμού κλπ. Οσον αφορά τα δημοσιεύματα στα μέσα ενημέρωσης, υπάρχει επίσης μια εξήγηση για τη διακύμανση μεταξύ των πόλεων: στις πόλεις των Χανίων και της Ελευσίνας, τα άρθρα στις τοπικές εφημερίδες επικεντρώνονται αισθητά περισσότερο στις καινοτομίες που πρέπει να αναλυθούν, ενώ στις άλλες ελληνικές πόλεις, οι καινοτομίες μπορεί να αποτελούν μόνο ένα τμήμα ενός μεγαλύτερου άρθρου. Το ίδιο ισχύει και ως προς τη Φρανκφούρτη και το Όφενμπαχ, όπου τα σύντομα άρθρα για τις καινοτομίες εμπεριέχονται σε μακροσκελή πολυθεματικά δημοσιεύματα όπως και στις άλλες πόλεις. Επίσης, ο πολύ μικρός αριθμός δημοσιευμάτων στο Κάσελ εξηγείται από το ίδιο τεχνικό ζήτημα που αναφέρθηκε προηγουμένως: καθώς έπρεπε να αποκτηθούν πλήρεις σελίδες εφημερίδων αντί για μεμονωμένα άρθρα, με αποτέλεσμα ο αριθμός των κωδικών ανά 10.000 λέξεις να είναι μικρός ως αποτέλεσμα. Οσον αφορά τις συνεντεύξεις, πρέπει να σημειωθεί ότι οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν

στις Ελληνικές πόλεις είναι συχνά πιο καρποφόρες όσον αφορά την αναλογία κωδικών. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι περισσότερες από τις συνεντεύξεις αυτές έγιναν κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID και, ως εκ τούτου, έπρεπε να πραγματοποιηθούν τηλεφωνικά ή μέσω βιντεοδιάσκεψης, γεγονός που οδηγεί σε πιο εστιασμένη αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και του συνεντευξιαζόμενου.

Επίσης, οι συνεντεύξεις με δρώντες από μικρές πόλεις γενικά φαίνεται να εστιάζουν περισσότερο στις παρούσες καινοτομίες παρά στην κάλυψη γενικών πολιτικών ή άλλων θεμάτων. Για δύο γερμανικές πόλεις, πρέπει να σημειωθεί ότι χρησιμοποιήθηκαν επίσης και ορισμένες συνεντεύξεις από δύο άλλα, ήδη ολοκληρωμένα ερευνητικά προγράμματα. Δεδομένου ότι και τα εν λόγω δύο ερευνητικά έργα δεν αφορούσαν ειδικά τις τοπικές καινοτομίες, μόνο τμήματα των συνεντεύξεων ήταν χρήσιμα και έτσι μείωσαν το ποσοστό των εξαγόμενων κωδικών και των λέξεων. Ως αποτέλεσμα, μπορεί να επισημανθεί ότι τα σώματα των κειμένων των διαφορετικών πόλεων παρουσιάζουν ορισμένες διαφορές ως προς τον πλούτο των κωδικών, αλλά η ποικιλία τους δεν είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας κωδικοποίησης από διαφορετικά πρόσωπα, αλλά αποτέλεσμα διαφορετικών περιπτώσεων και συνθηκών κατά τη διαδικασία συγκρότησης του κεντρικού σώματος των κειμένων της μελέτης.

1.5 Η Δομή του Βιβλίου

Η προσέγγιση στην οποία βασίζεται το βιβλίο αναπτύσσεται στο Κεφάλαιο 2 (από τους Hubert Heinelt και Georgios Terizakis). Πρόκειται για μια ερμηνευτική προσέγγιση (που παρουσιάζεται αναλυτικά στο Heinelt 2019), η οποία υποστηρίζει ότι οι δεδομένοι περιορισμοί - όπως οι ελλείψεις σε διαφορετικά είδη υποδομών - και οι προοπτικές ανάπτυξης - όπως τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα ερευνητικά κέντρα - δεν αποτελούν καίριους «εξωτερικούς παράγοντες». Αντιθέτως, η επίγνωση των περιορισμών και των προοπτικών ανάπτυξης είναι κεντρικής σημασίας. Με άλλα λόγια, οι δρώντες πρέπει να γνωρίζουν τι τους περιορίζει και πρέπει να αναπτύξουν μια κατανόηση για το τι μπορούν να επιτύχουν, πώς και με ποιον. Κατά συνέπεια, από ερμηνευτική σκοπιά, οι «εξωτερικοί» παράγοντες δεν αποτελούν από μόνοι τους επεξηγηματικές μεταβλητές, αλλά μάλλον αντιμετωπίζονται ως γνώσεις που κατέχουν οι τοπικοί δρώντες σχετικά με τους παράγοντες αυτούς. Αυτό σημαίνει, όσον αφορά το ερώτημα που θίγει το παρόν βιβλίο, ότι οι δρώντες πρέπει να αναπτύξουν μια κατανόηση σχετικά με τις συνθήκες για την ανάπτυξη καινοτομιών στην πόλη τους. Αυτή η κατανόηση - εκφρασμένη σε ένα συγκεκριμένο αφήγημα - δίνει νόημα στη δράση, και πρέπει να

αναπτυχθεί μέσω της επικοινωνίας. Για να εφαρμοστεί, δηλαδή για να έχει νόημα η δράση, αυτή η κατανόηση πρέπει να αναπαράγεται συνεχώς ή - όσον αφορά την καινοτομία - πρέπει να μετασχηματιστεί κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας. Θα παρουσιαστούν με αυτόν τον τρόπο οι μηχανισμοί που λειτουργούν σε τέτοιες επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις και πώς αυτοί οι μηχανισμοί επηρεάζουν τα τοπικά αφηγήματα σχετικά με τη σκοπιμότητα της καινοτομίας, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει επίσης να προσαρμοστούν οι μηχανισμοί στα συγκεκριμένα αφηγήματα. Επιπλέον, με τους περιγραφόμενους επικοινωνιακούς μηχανισμούς επιχειρείται η εννοιολογική αποκωδικοποίηση των δια-υποκειμενικών φαινομένων που διαφορετικές νοηματοδοτήσεις της μάθησης προσπαθούν να κατανοήσουν. Η μελέτη στην οποία βασίζεται αυτό το βιβλίο απέφυγε ενσυνείδητα να χρησιμοποιήσει αυτές τις έννοιες ώστε να αποφύγει την μεταφορά σε δια-υποκειμενικές διαδικασίες των δήθεν αποκωδικοποιημένων καθημερινών ατομικών διαδικασιών μάθησης⁹. Συνεπώς, η «μάθηση» δεν χρησιμοποιείται μόνο ως μια μεταφορά. Ωστόσο, «η έννοια της μάθησης με τα ορθολογικά και θετικά συμφραζόμενά της υποδηλώνει μια θετική αλλαγή προς την κατεύθυνση της επίλυσης υφιστάμενων προβλημάτων» (Münch 2016: 31).

Στα δέκα κεφάλαια που ακολουθούν παρουσιάζονται οι πόλεις που μελετήθηκαν - ή ακριβέστερα: οι καινοτομίες που επιτεύχθηκαν στις πόλεις αυτές και ο τρόπος επίτευξής τους. Και τα δέκα κεφάλαια έχουν την ίδια δομή: μετά από μια σύντομη περιγραφή της πόλης (τοποθεσία, ιστορική ανάπτυξη και τρέχουσες προκλήσεις), θα παρουσιαστεί αυτό που οι ντόπιοι, καθώς και οι εξωτερικοί παρατηρητές, αντιλαμβάνονται ως «καινοτομίες στην πόλη». Η περιγραφή αυτή ακολουθείται από μια εκτενέστερη ενότητα σχετικά με το πώς έχουν επιτευχθεί αυτές οι καινοτομίες και τον τρόπο με τον οποίο ο τοπικός δημόσιος διάλογος έχει αρθρώσει τις διαδικασίες μέσω των οποίων έγιναν δυνατές οι υπό έρευνα καινοτομίες. Καθένα από τα δέκα αυτά κεφάλαια ολοκληρώνεται με ένα σύντομο τμήμα σχετικά με τις «γενικές παρατηρήσεις». Για την αποφυγή επαναλήψεων, στο τελικό αυτό τμήμα κάθε κεφαλαίου περιλαμβάνονται μόνον εκείνες οι γενικές παρατηρήσεις που δεν αναλύονται συστηματικά και περαιτέρω στο τελικό κεφάλαιο συμπερασμάτων του βιβλίου (Κεφάλαιο 13).

Ο *Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας* στο κεφάλαιο για την Αθήνα (Κεφάλαιο 3) παρουσιάζει πώς έγινε δυνατό να αντιμετωπιστούν ορισμένες από τις προκλήσεις που προέκυψαν στην πόλη λόγω της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα από το τέλος της δεκαετίας του 2000 και της συρροής πολλών προσφύγων και μεταναστών το 2015, μέσω νέων κοινωνικών πρωτοβουλιών και μέτρων που

9 Οι Dunlop and Radaelli (2020) προσφέρουν μια διαφοροποιημένη ανασκόπηση των επιμέρους θεωριών μάθησης και των βασικών τους παραδοχών και προβλημάτων.

προσέφεραν αξιοσημείωτες νέες ευκαιρίες στους Αθηναίους, καθώς και στους μετανάστες. Αυτές οι σημαντικές καινοτομίες διαμορφώθηκαν από τοπικούς δρώντες που προώθησαν το δημόσιο διάλογο στην ανθεκτικότητα της πόλης γενικά και το «δικαίωμα στην πόλη», δηλαδή την ανοιχτή προς όλους ανάληψη δράσεων και την κοινωνική συνοχή. Αποφασιστικής σημασίας για ορισμένες από αυτές τις καινοτομίες ήταν η δημιουργία μιας πλατφόρμας για ομάδες πολιτών και πρωτοβουλίες, υπό την ονομασία ΣυνΑθηνά, η οποία ενίσχυσε τη συμμετοχή των πολιτών και ομαδοποίησε δυνάμεις διαφόρων δρώντων. Το όνομα ΣυνΑθηνά - προερχόμενο από την αρχαία αθηναϊκή παροιμία («ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑ ΚΙΝΕΙ»), που σημαίνει ότι δεν πρέπει να περιμένουμε μόνο τη βοήθεια της θεάς (ή/και της πόλης) Αθηνάς αλλά πρέπει να αναλαμβάνουμε και δικές μας πρωτοβουλίες - εκφράζει έναν νέο τρόπο σκέψης, ο οποίος δεν θα μπορούσε να έχει επικρατήσει πριν από δέκα χρόνια. Αυτός ο νέος τρόπος σκέψης διευκόλυνε την καινοτομία, για την οποία η Αθήνα έλαβε το 2019 το βραβείο «Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Καινοτομίας» από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η περίπτωση του Μπενσχαϊμ θα παρουσιαστεί στο Κεφάλαιο 4 (Hubert Heinelt). Το Μπενσχαϊμ είναι μια πόλη περίπου 40.000 κατοίκων, στην οποία οι τοπικοί δρώντες κατάφεραν όχι μόνο να διευκολύνουν την εγκατάσταση διεθνών εταιρειών υψηλής τεχνολογίας, αλλά και να προσελκύσουν καλά αμειβόμενο ανθρώπινο δυναμικό που απασχολείται στα αστικά κέντρα των μητροπολιτικών περιοχών Φρανκφούρτης/Ρήνου-Μάιν και Ρήνου-Νεκάρ (γύρω από τη Χαϊδελβέργη, το Μάννχαϊμ και το Λουντβιχσχάφεν). Αυτό κατέστη δυνατό με τον σαφή και αδιαμφισβήτητο προσανατολισμό μιας σειράς μέτρων του Μπένσχαϊμ (κοινωνικές και πολιτιστικές καινοτομίες) σκοπός των οποίων ήταν να παραμείνει η πόλη, -η οποία, από την μια πλευρά είναι ένα μέρος με ακμάζουσα οικονομία που όμως δεν βασίζεται σε «δύσοσμα εργοστάσια» και, από την άλλη, ένα μέρος όπου μπορεί κανείς να δηλώσει με την καρδιά του (στην τοπική διάλεκτο): «Hier bin ich dehaam!» («Εδώ νοιώθω στο σπίτι μου!»).

Τα Χανιά, τα οποία παρουσιάζονται στο Κεφάλαιο 5 (από τους Hubert Heinelt και Πάνο Κολιαστάση), αποτελούν ένα τουριστικό κέντρο στην Κρήτη. Αυτό που κάνει την υπόθεση των Χανίων ενδιαφέρουσα είναι το γεγονός ότι οι τοπικοί δρώντες κατάφεραν να διατηρήσουν το μεσαιωνικό κέντρο της πόλης και να επικεντρωθούν στους επισκέπτες που επιθυμούν να μένουν σε μικρά «πολυτελή ξενοδοχεία» ή που μένουν κάπου αλλού στο νησί (κυρίως σε μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες) και να επισκέπτονται το όμορφο ιστορικό κέντρο της Παλιάς Πόλης για μια ημέρα. Η στρατηγική αυτή ήταν επιτυχημένη χάρη στις καινοτόμες δράσεις στους τομείς της διαχείρισης των απορριμμάτων αλλά και του κυκλοφοριακού σχεδιασμού, δράσεις τις οποίες θαυμάζουν άλλες ελληνικές πόλεις.

Όπως καταδεικνύει ο Πάνος Κολιαστάσης στο Κεφάλαιο 6, οι τοπικοί δρώντες στην πόλη της Ελευσίνας κατάφεραν να μετατρέψουν την πόλη από πρώην

βιομηχανικό κέντρο στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής, το οποίο επί χρόνια υπέφερε από την αποβιομηχάνιση, σε μια πόλη που έχει επιλεγεί ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021. Για τους κοινωνικά και οικονομικά αδύναμους κατοίκους, ωστόσο, είναι πιθανότατα πολύ πιο σημαντικό να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσής τους μέσω καινοτομιών στην κοινωνική υποδομή της πόλης με την βοήθεια δράσεων και οργανώσεων του «τρίτου τομέα» σε συνεργασία με τον δήμο.

Η Φρανκφούρτη (Κεφάλαιο 7, Hubert Heinelt και Max Kayser) έχει αποδείξει την ικανότητα της να λειτουργεί ως πρωτοπόρος πόλη καινοτομιών σε διαφορετικά πεδία ανάπτυξης πολιτικών επί δεκαετίες. Ο δήμος της ανέπτυξε από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 το «δρόμο της Φρανκφούρτης» στην πολιτική κατά των ναρκωτικών και δημιούργησε ταυτόχρονα την «Υπηρεσία Πολυπολιτισμικών Υποθέσεων» («Amt für multikulturelle Angelegenheiten» - ΑΜΚΑ) ως ένα από τα πρώτα δημοτικά γραφεία για τις πολυπολιτισμικές υποθέσεις στη Γερμανία. Το 1991, ιδρύθηκε η «Πράσινη Ζώνη» («GrünGürtel») ως η πρώτη νομικά προστατευόμενη ζώνη περιαστικού πρασίνου σε ολόκληρο τον κόσμο. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η Φρανκφούρτη ξεκίνησε ήδη στις αρχές της δεκαετίας του 1990 μια φιλόδοξη και -σε σύγκριση με άλλες πόλεις- επιτυχημένη τοπική πολιτική για το κλίμα (βλ. Heinelt & Lashing 2015a; Heinelt & Lashing 2015b). Τα επιτεύγματα αυτά έγιναν εφικτά επειδή ο δημόσιος διάλογος καθώς και η πολιτική πρακτική στη Φρανκφούρτη, χαρακτηρίζονται από μια στάση σύμφωνα με την οποία όλες οι αντιληπτές προκλήσεις (ναρκωτικά, υψηλό ποσοστό μεταναστών, αλλαγή του κλίματος γενικότερα, ατμοσφαιρική ρύπανση και υπερθέρμανση στην πόλη ειδικότερα) είναι απλά (αρνητικές) παρενέργειες του γεγονότος ότι η Φρανκφούρτη είναι μια πόλη ανάπτυξης, για την οποία ο δήμος- ή καλύτερα: το τοπικό πολιτικό προσωπικό και οι ενεργοί πολίτες -θα πρέπει να λάβουν την ευθύνη και να αναλάβουν δράση- και να μην περιμένουν την επίλυση των προβλημάτων από άλλους (ανώτερα επίπεδα διακυβέρνησης) (Barbehön et al. 2015: 68-97; Barbehön et al. 2016).

Η Καλαμάτα (στο Κεφάλαιο 8 από την Αλεξία Τιμοθέου) είναι μια ενδιαφέρουσα περίπτωση σχετικά με την καινοτομία επειδή η πόλη επλήγη σε μεγάλο βαθμό το 1986 από σεισμό. Ωστόσο, αντί να αντιμετωπίσει την καταστροφή με μοιρολατρία, αυτό το δραματικό γεγονός έγινε αντιληπτή από ορισμένους τοπικούς πολιτικούς (ιδιαίτερα τον δήμαρχο) ως μια ευκαιρία χωροταξικής αναδιάρθρωσης με τρόπο που βελτιώθηκαν οι συνθήκες διαβίωσης στο κέντρο της πόλης, καθώς αναβαθμίστηκε ο χώρος γύρω από το λιμάνι και κατά μήκος της ακτογραμμής μετατρέποντας το σημείο ως μια ελκυστική περιοχή αναψυχής για τους ντόπιους αλλά και για τους τουρίστες. Επιπλέον, η πόλη εισήγαγε μια σειρά πολιτιστικών καινοτομιών με στόχο την ευρεία συμμετοχή των πολιτών σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

Το Κάσελ περιγράφεται (από τη Melina Lehning στο κεφάλαιο 9) ως μια πόλη που υπέφερε από την αποβιομηχάνιση και την γεωγραφική της θέση στη «Σιβηρία της Εσσης» (το βόρειο τμήμα του γερμανικού ομοσπονδιακού κρατιδίου της Εσσης). Ωστόσο, οι τοπικοί δρώντες εκμεταλλεύτηκαν τη Γερμανική επανένωση και την ευρωπαϊκή ενοποίηση που τοποθετεί την πόλη στο κέντρο της ΕΕ. Το Κάσελ όχι μόνον μετεξελίχθηκε οικονομικά από αποβιομηχανοποιημένη πόλη σε Ευρωπαϊκό κόμβο διακίνησης εμπορευμάτων, αλλά και από «πόλη-πτωχοκομείο» σε μια πόλη τέχνης και πολιτισμού κάνοντας χρήση της εκεί εγκατάστασης ενός πανεπιστημίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης ως καθέδρας ενός από τα πολλά Γερμανικά πριγκιπάτα έως τον 19ο αιώνα. Αυτό εκφράζεται και μέσω της «Documenta», της σημαντικότερης σειράς εκθέσεων σύγχρονης τέχνης στον κόσμο και μέσω της ονομασίας της πόλης ως «Documenta Stadt».

Η Λειψία (Κεφάλαιο 10 από τους Hubert Heinelt και Max Kayser) είναι ένα από τα λίγα μέρη στην Ανατολική Γερμανία, δηλαδή στην εδαφική επικράτεια της πρώην Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Γερμανίας, που κατάφερε να αλλάξει από μια συρρικνούμενη πόλη (ο πληθυσμός μειώθηκε από 713.000 κατοίκους το 1933 σε 490.000 το 1999) σε έναν αναπτυξιακό πόλο αυτού του τμήματος της Γερμανίας. Αυτό δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα επιτυχημένων προσπαθειών προσέλκυσης επενδύσεων και επιχειρήσεων στην πόλη (π.χ. εγκαταστάσεις εργοστασίων της BMW, της Porsche και της Amazon), αλλά, το σημαντικότερο, να καταστεί η πόλη ελκυστική σε νέους δημιουργικούς ανθρώπους, προσφέροντάς τους κενά διαμερίσματα και χέρσα εδάφη, στοιχεία εξαιτίας των οποίων χαρακτηρίστηκε η πόλη (ως «perforierte Stadt»/ «διάτρητη πόλη») μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 2010. Ωστόσο, η Λειψία αποτελεί επίσης ένα καλό παράδειγμα του τι μπορεί να συμβεί όταν οι καινοτομίες έχουν στεφθεί με επιτυχία, όταν δηλαδή καταλήγουν στις επιδιωκόμενες βελτιώσεις. Από τα τέλη της δεκαετίας του 2010 βρίσκεται σε εξέλιξη ένας εμφανής «αγώνας ιδεών» ως προς το τι πρέπει να γίνει μετά την επιτυχή αλλαγή πορείας της πόλης. Αυτός ο «αγώνας ιδεών» έχει όμως εμποδίσει την υλοποίηση κάποιων (αμφιλεγόμενων) νέων ιδεών εδώ και χρόνια.

Το Offenbach (Κεφάλαιο 11 από τον Max Kayser) θεωρήθηκε από τοπικούς και εξωτερικούς παρατηρητές ως η φτωχή αδελφή της Φρανκφούρτης. Πράγματι, το Offenbach - που στέκεται στη σκιά του ουρανοξύστη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας - έχει, σε σύγκριση με άλλες πόλεις της ευημερούσας περιοχής Φρανκφούρτης/Ρήνου-Μάιν ένα σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας, και η οικονομία του χαρακτηρίζεται από έναν τομέα υπηρεσιών χαμηλής εξειδίκευσης. Επιπλέον, η πόλη έχει το υψηλότερο ποσοστό, στη Γερμανία, κατοίκων με μεταναστευτικές ρίζες. Συνολικά, το 61,6% του πληθυσμού του Όφενμπαχ προέρχεται από μετανάστευση στη Γερμανία κατά το παρελθόν ή πρόσφατα.

Ωστόσο, οι τοπικοί δρώντες μπόρεσαν να επαναπροσδιορίσουν θετικά την αρνητική εικόνα της πόλης και να δημιουργήσουν ένα όραμα για το μέλλον παρουσιάζοντας το Όφενμπαχ ως «πόλη αφίξεων». Και πράγματι, το αφήγημα του Όφενμπαχ ως πόλης αφίξεων είναι πολύ καλά εδραιωμένο διότι η πόλη καλωσόρισε μετανάστες που αναζητούσαν δουλειά και πρόσφυγες που αναζητούσαν ένα μέρος να ζήσουν από τον 17ο αιώνα όταν οι πρώτοι Ουγενότοι εγκαταστάθηκαν στο Όφενμπαχ και κατέστησαν την πόλη σημαντικό κέντρο της βυρσοδεψιάς στη Γερμανία. Το τοπικό αφήγημα στέφθηκε με επιτυχία σε συνδυασμό με την προετοιμασία ενός γενικού σχεδίου για την αστική ανάπτυξη και τις προσπάθειες βελτίωσης των πολιτιστικών υποδομών. Έτσι, το Όφενμπαχ έχει αποκτήσει την εικόνα ενός ζωντανού τόπου όπου ιδιαίτερα νέοι και δημιουργικοί άνθρωποι μπορούν να βρουν ένα καλύτερο μέρος για να ζήσουν από ό,τι στη Φρανκφούρτη, όπου τα ενοίκια για στέγαση και επαγγελματικούς χώρους εκτοξεύθηκαν στα ύψη κατά τα τελευταία χρόνια.

Η Θεσσαλονίκη, (Κεφάλαιο 12 από το Νικόλαο-Κομνηνό Χλέπα) αποτελούσε ένα σημαντικό κέντρο της εβραϊκής ζωής στην Ευρώπη μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οντας μια ελκυστική παράκτια πόλη, («η νύμφη του Θερμαϊκού Κόλπου») κοντά στην τουριστική περιοχή της Χαλκιδικής, η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας προσπάθησε να αναζωογονήσει την πολυπολιτισμική κληρονομιά της αμέσως μετά την εκλογή του μη κομματικού επιχειρηματία Μπουτάρη ως δημάρχου το 2010. Ως διακεκριμένο ενεργό μέλος της ελληνικής κοινωνίας των πολιτών, ο Μπουτάρης υιοθέτησε έναν ανοικτό και καινοτόμο τρόπο διακυβέρνησης ακολουθώντας, σε πολλές πτυχές, την προσέγγιση της Αθήνας. Ο δήμος έγινε ο κόμβος συντονισμού για πολλές, παλαιότερα διασκορπισμένες δραστηριότητες διαφόρων δρώντων, ενώ εισήχθησαν αρκετές καινοτομίες στον επιχειρηματικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα.

Το κεφάλαιο 13 (Björn Egner, Hubert Heinelt, Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας, Πάνος Κολιαστάσης, Melina Lehning και Αλεξία Τιμοθέου) συνοψίζει τα αποτελέσματα μιας διασταυρούμενης σύγκρισης στην οποία ο ρόλος των τοπικών αφηγημάτων και των διακριτών μοτίβων τους, καθώς και η σημασία των επικοινωνιακών μηχανισμών στην ανάδυση ορισμένων τοπικών αφηγηματικών υποδειγμάτων διερευνήθηκε συστηματικά. Αυτή η συστηματική σύγκριση των μελετών περίπτωσης βασίζεται στην ανάλυση των τοπικών διαλόγων με την αξιοποίηση δέκα κατηγοριών κειμένων που συγκεντρώθηκαν όπως περιγράφεται παραπάνω (ενότητα 1.4). Το κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με μια περίληψη των αποτελεσμάτων της ανάλυσης, ενώ δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι μια κρίσιμη προϋπόθεση για την τοπική καινοτομία είναι να προσδιοριστούν με προσοχή οι περιορισμοί και οι ευκαιρίες που αντιμετωπίζει μια πόλη από την οπτική γωνία των τοπικών της δρώντων.

2

Γιατί ορισμένες πόλεις είναι περισσότερο καινοτόμες από άλλες; Μια απάντηση βασισμένη σε μια ερμηνευτική προσέγγιση

Hubert Heinelt και Γιώργος Τεριζάκης*

2.1 Καινοτομία και επικοινωνιακές πρακτικές

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να εισαγάγει ένα πλαίσιο ανάλυσης των διαφορών που παρατηρούνται μεταξύ των πόλεων αναφορικά με την προώθηση καινοτόμων δράσεων. Αυτό θα γίνει από τη σκοπιά μιας ερμηνευτικής προσέγγισης. Θα υποστηρίξουμε ότι η κατανόηση των συνθηκών και των δυνατοτήτων, καθώς και της επιθυμίας για συγκεκριμένες αλλαγές είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση καινοτομιών σε μια πόλη, και θα δείξουμε ότι μια τέτοια κατανόηση μπορεί να αναπτυχθεί μέσω μιας σειράς *επικοινωνιακών μηχανισμών* (που περιγράφονται στην ενότητα 2.2). Επιπλέον, θα δείξουμε ότι αυτοί οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί σχετίζονται με συγκεκριμένα τοπικά αφηγήματα για το τι μπορούν και τι πρέπει να επιτύχουν οι καινοτομίες. Ανάλογα με το αφήγημα που κυριαρχεί σε ένα τόπο, ορισμένες απόψεις θεωρούνται λογικές και κατάλληλες και άλλες όχι. Και το πιο σημαντικό: κάτι που θεωρείται καινοτομία σε μια πόλη μπορεί να εκλαμβάνεται ως μια αρκετά καθιερωμένη

---

* Η απόδοση στα Ελληνικά έγινε από τον Πάνο Κολιαστάση

πρακτική σε μια άλλη, ή ακόμη και ως κάτι που θεωρείται αυτονόητο σε μια τρίτη, επομένως είναι πιθανό να μην θεωρείται καινοτόμο. Ένα τέτοιο τοπικό αφήγημα μπορεί να χρησιμεύσει ως κρυφός «οδικός χάρτης» για όσους βρίσκονται εκτός πόλης. Ωστόσο, μπορεί να λειτουργήσει καθοδηγητικά για την τοπική πρακτική επειδή αποτελεί έκφραση μιας συγκεκριμένης αντίληψης για το πώς λειτουργεί ο κόσμος ή/και πώς θα έπρεπε να λειτουργεί και, επομένως, καταδεικνύει γιατί μπορούν και πρέπει να επιτευχθούν ορισμένες καινοτομίες. Παρόλο που τα αφηγήματα αυτά είναι ή μπορεί να είναι συγκεκριμένα για κάθε πόλη, υπάρχουν γενικά διαλεκτικά μοτίβα. Η ενότητα 2.3 θα δείξει πώς μπορεί να δημιουργηθεί μια «ιστορική γραμμή» μέσω αυτών των διαλεκτικών μοτίβων και να καταστήσει μια αφήγηση πειστική - ή τουλάχιστον αληθοφανή σε ένα συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο.

2.2 Διαφορετικοί τρόποι εξήγησης των καινοτομιών

2.2.1 «Συμβατικές» προσεγγίσεις για την εξήγηση των καινοτομιών

Υπήρξε μεγάλη συζήτηση σχετικά με τις προϋποθέσεις για την καινοτομία (βλ. τον σχετικό προβληματισμό που αναπτύχθηκε στο εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου και την επισκόπηση των Berry and Berry 2007). Ωστόσο, υπάρχει λίγο πολύ ή ουσιαστική συμφωνία ότι είναι εφικτό να γίνει μια βασική διάκριση μεταξύ εξωγενών και ενδογενών συνθηκών. Σε σχέση με το ερώτημα που εξετάζεται στο παρόν βιβλίο, οι θεσμικά καθορισμένες: (α) τοπική αυτοτέλεια γενικά και ειδικότερα (β) δημοσιονομικές δυνατότητες καθώς και (γ) οργανωτικές ικανότητες της αυτοδιοίκησης, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως εξωγενείς συνθήκες για την προώθηση καινοτομιών. Όσον αφορά στις ενδογενείς συνθήκες, τα ακόλουθα χαρακτηριστικά μπορούν να θεωρηθούν ως θεμελιώδη: (α) η συγκεκριμένη δομή της τοπικής οικονομίας, (β) η συγκεκριμένη δημοσιονομική κατάσταση του εξεταζόμενου δήμου και (γ) το κοινωνικό κεφάλαιο της τοπικής κοινότητας (δηλ. τα κοινωνικά δίκτυα [συμπεριλαμβανομένων συγκεκριμένων δρώντων], οι κοινές νόρμες και η εμπιστοσύνη).

Οι συνθήκες αυτές αποτυπώνονται από την Ostrom (1999), καθώς και από τους Ostrom et al (1994) στο Πλαίσιο Θεσμικής Ανάλυσης και Ανάπτυξης (IAD) υπό τους τίτλους «χαρακτηριστικά του φυσικού κόσμου», «χαρακτηριστικά της κοινότητας» και «κανόνες σε χρήση».

Ωστόσο, από τη δική μας οπτική γωνία, μια τέτοια «συμβατική» (και συνήθως θετικιστική) προσέγγιση για την αναζήτηση συνθηκών που ευνοούν την

ανάπτυξη καινοτομιών και την εξήγηση των διαφορών μεταξύ των πόλεων αφήνει ανοικτά δύο ερωτήματα: (α) Πώς αυτές οι συνθήκες (ή [ανεξάρτητες] μεταβλητές) επηρεάζουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δρώντων όταν πρέπει να λάβουν μια απόφαση σχετικά με τις καινοτομίες, και -ακόμη πιο σχετικό με το ερώτημα που πραγματεύεται το παρόν βιβλίο- (β) πώς οι δρώντες αναγνωρίζουν και χρησιμοποιούν αυτές τις συνθήκες για να εφαρμόσουν όχι μόνο τις καινοτομίες γενικά αλλά και τις καινοτομίες που θεωρούν εφικτές και επιθυμητές υπό τις εκάστοτε συνθήκες.

Για τις «συμβατικές» προσεγγίσεις φαίνεται να είναι σαφές ότι οι δρώντες πρέπει να αναφέρονται σε «εξωτερικούς» παράγοντες, όπως - σύμφωνα με την Ostrom - τα «χαρακτηριστικά του φυσικού κόσμου», τα «χαρακτηριστικά της κοινότητας» και τους «κανόνες σε χρήση», επειδή αυτές οι συγκυριακές συνθήκες επηρεάζουν τις αλληλεπιδράσεις τους. Ωστόσο, μπορούν αυτοί οι «εξωτερικοί» παράγοντες να εκληφθούν απλώς ως περιορισμοί ή ευκαιρίες, οι οποίες καθορίζουν άμεσα τις συλλογικές δράσεις; Από τη σκοπιά της ερμηνευτικής προσέγγισης, είναι κεντρικής σημασίας οι δρώντες να ερμηνεύουν συλλογικά αυτούς τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που προκύπτουν από τους «εξωτερικούς» παράγοντες και να αναπτύσσουν από κοινού την κατανόησή τους. Με άλλα λόγια, οι δρώντες πρέπει να γνωρίζουν τι τους περιορίζει και πρέπει να αναπτύξουν μια κατανόηση του τι μπορούν να επιτύχουν, πώς και με ποιον. Με βάση την ερμηνευτική προσέγγιση, οι εξωτερικοί παράγοντες δεν νοηματοδοτούνται επομένως ως επεξηγηματικές μεταβλητές από μόνες τους, αλλά μάλλον ως γνώση που κατέχουν οι δρώντες σχετικά με τους παράγοντες αυτούς. Όσον αφορά το ερώτημα που περιγράφηκε στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου, αυτό σημαίνει ότι οι φορείς πρέπει να αναπτύξουν μια κατανόηση των συνθηκών για την καινοτομία στην πόλη τους. Αυτή η κατανόηση δίνει νόημα στη δράση και πρέπει να αναπτυχθεί μέσω της επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης. Για να έχει αποτέλεσμα, δηλαδή για να αποκτήσει νόημα η δράση, η κατανόηση αυτή πρέπει να αναπαράγεται συνεχώς ή - όσον αφορά την καινοτομία - να μετασχηματίζεται κατά τη διάρκεια της επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης.

Οποια και αν είναι η κατανόηση των συνθηκών για την καινοτομία σε μια συγκεκριμένη πόλη από άποψη περιεχομένου, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν αντικατοπτρίζει κατ' ανάγκη το «αντικειμενικά» εφικτό. Αυτή η κατανόηση είναι απλώς μια «εικόνα αντικειμενικότητας» (Daston και Galison 1992) ή «μοναδικά αποδεκτή πεποίθηση, όχι σωστή πεποίθηση» (Haas 1992: 23) που βασίζεται σε μια «γνωστικά στυλιζαρισμένη προσδοκία» (Luhmann 1992). Επομένως, δεν πρέπει να κατανοηθεί ως αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά ως κοινωνική κατασκευή που μπορεί να βασίζεται σε ακριβή γνώση, αλλά και σε

άγνοια (Heinelt 2019: 37-42- Paul and Haddad 2019). Ωστόσο, κάθε κατανόηση των συνθηκών για την καινοτομία πρέπει να

«περνάει τη διπλή δοκιμασία [...] της αποτελεσματικότητάς της όσον αφορά τα αποτελέσματα των ενεργειών που βασίζονται σε συγκεκριμένες αιτιώδεις υποθέσεις και της νομιμότητάς της όσον αφορά την επίτευξη των αναμενόμενων κανονιστικών στόχων» (Heinelt 2019: 43).

Αυτή η διπλή δοκιμασία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της (συμπεριλαμβανομένων των πιθανών αλλαγών της) μέσω της επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης μεταξύ των φορέων στο συγκεκριμένο (αστικό) πλαίσιο. Σε αυτές τις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις υπεισέρχονται επικοινωνιακοί μηχανισμοί (βλ. ενότητα 2.2.2) και ορισμένα αφηγηματικά πρότυπα (βλ. ενότητα 2.2.3).

Για να εξηγήσουμε τις καινοτομίες ξεκινάμε από τη σχετική συζήτηση στις κοινωνικές επιστήμες, η οποία τονίζει το ρόλο των αιτιωδών και κοινωνικών μηχανισμών, αλλά προχωρά ένα βήμα παραπέρα εστιάζοντας στον επικοινωνιακό μηχανισμό, δηλαδή στους μηχανισμούς μέσω των οποίων οι φορείς ερμηνεύουν και δίνουν νόημα στο φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον και αναπτύσσουν μια κοινή ή και ηγεμονική αντίληψη για το τι μπορεί και πρέπει να βελτιωθεί από μια καινοτομία και πώς αυτό μπορεί να γίνει.

Αυτή η συνεχιζόμενη συζήτηση σχετικά με τους αιτιώδεις και κοινωνικούς μηχανισμούς εδράζεται σε μια προσπάθεια ανάπτυξης μιας «κοινωνικής θεωρίας» (βλ. τον υπότιτλο του τόμου που επιμελήθηκαν οι Hedström και Swedberg [1998]), η οποία δεν αποσκοπεί στον προσδιορισμό αρχών που μοιάζουν με νόμο. Αντίθετα, αμφισβητείται η ύπαρξη νόμων στην κοινωνική σφαίρα - και μαζί με αυτό μια «προσέγγιση βασισμένη σε μεταβλητές» (Hedström και Swedberg 1998: 2), η οποία αποσκοπεί στην επαλήθευση και τη διάψευση νομολογικών υποθέσεων (για μια επισκόπηση βλ. Hedström και Ylikoski 2010: 50, 54 κ.ε.). Αντίθετα, από την «οπτική του μηχανισμού» η προσοχή εστιάζεται στις αλληλεξαρτήσεις που μπορούν να εντοπιστούν σε μια ποικιλία διαφορετικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των φορέων, «οι οποίες [...] παράγουν την παρατηρούμενη συσχέτιση στις μεταβλητές» (Sorensen 1990: 308). Κατά συνέπεια, η συζήτηση αυτή παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον για μια ερμηνευτική προσέγγιση, διότι η «αναζήτηση της ανακατασκευής των «αιτιωδών διαδρομών» αποτελεί ένα βήμα προς την κατεύθυνση της τροποποίησης της κατανόησης της αιτιότητας» (Nullmeier 2018: 75). Κατά συνέπεια, οι μηχανισμοί ορίζονται ως

«σχετικά αφηρημένες έννοιες ή μοτίβα δράσης που μπορούν να ταξιδέψουν από μια συγκεκριμένη περίπτωση, ή «επεισόδιο» (Tilly 2001: 26) της αιτιότητας σε μια άλλη και που εξηγούν πώς μια υποτιθέμενη αιτία δημιουργεί

ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα σε ένα δεδομένο πλαίσιο» (Falleti and Lynch 2009: 1145).

Με άλλα λόγια, «οι μηχανισμοί περιγράφουν τη δράση που λαμβάνει χώρα στη διαδικασία της αιτιότητας» (Falleti and Lynch 2009: 1162). Μπορούν να χαρακτηριστούν ως αφηρημένες γενικευμένες αλληλεξαρτήσεις («verallgemeinerte Wirkungszusammenhänge», Mayntz 2002: 25). Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι οι προβληματισμοί σχετικά με ανεξάρτητες και εξαρτημένες μεταβλητές οδηγούν μόνο σε «συσχετιστικά επιχειρήματα» (I à O; Falleti and Lynch 2009: 1144 ff). Κατά συνέπεια, δηλώσεις για την αιτιώδη συνάφεια μπορούν να γίνουν μόνο με τη συμπερίληψη μηχανισμών που αποτυπώνουν τις διαδικασίες που μεσολαβούν μεταξύ εισροών και εκροών (I à M à O; Falleti and Lynch 2009: 1146). Οπως υπογραμμίζει ο Peter A. Hall (2013: 22), ως «αποτέλεσμα αυτής της συζήτησης, οι πολιτικοί επιστήμονες είναι πολύ λιγότερο πιθανό να συγχέουν τη συσχέτιση με την αιτιώδη συνάφεια απ' ό,τι ήμασταν πριν από λίγα χρόνια», γεγονός που μας υπενθυμίζει ότι η συσχέτιση δεν είναι το ίδιο με την αιτιώδη συνάφεια.

Οπως έχει ήδη αναφερθεί, η συζήτηση για μια «εξήγηση σύνθετων φαινομένων με βάση μηχανισμούς» (Bennett 2013: 475) αφορά την ανάπτυξη μιας «κοινωνικής θεωρίας». Κατά συνέπεια, θα ήταν σκόπιμο να μιλάμε για «κοινωνικούς μηχανισμούς» (βλ. Banta 2012: 391) και, πράγματι, αυτό γίνεται (βλ. Hedström και Swedberg 1998 και για μια επισκόπηση Hedström και Ylikoski 2010: 55-58). Ομως, ιδίως στην αγγλοσαξονική συζήτηση, ο όρος «αιτιώδεις μηχανισμοί» χρησιμοποιείται με μια μάλλον ευρεία έννοια, έτσι ώστε μερικές φορές μη συγκεκριμένες «φυσικές, κοινωνικές ή ψυχολογικές διαδικασίες» (Bennett 2013: 466 - βλ. επίσης George and Bennett 2005: 137) καθώς και βιολογικές και νευρολογικές διαδικασίες (βλ. Machamer et al. 2000 ή Bunge 1997) να υπάγονται σε αυτόν.

Όταν πρόκειται για τις διαδικασίες που εμπλέκονται στην ανάπτυξη μιας κοινής κατανόησης για το τι μπορεί και πρέπει να βελτιωθεί από μια καινοτομία και πώς αυτό πρέπει να γίνει, μια τέτοια κοινή κατανόηση μπορεί να περιλαμβάνει μόνο κοινωνικούς μηχανισμούς - δηλαδή εκείνους τους μηχανισμούς που λειτουργούν στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δρώντων μέσω των οποίων ερμηνεύουν συλλογικά το κοινωνικό τους περιβάλλον όσον αφορά τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες βελτίωσης. Κατά συνέπεια, η συζήτηση επικεντρώνεται στις γενικευμένες αλληλεξαρτήσεις στην επικοινωνιακή αλληλεπίδραση, οι οποίες χαρακτηρίζονται όχι μόνο γενικά ως κοινωνικές, αλλά πιο συγκεκριμένα ως επικοινωνιακοί μηχανισμοί.

Η εξέταση των γενικευμένων αλληλεξαρτήσεων στην επικοινωνιακή αλληλεπίδραση προϋποθέτει μια ερμηνευτική εξήγηση, στο βαθμό που μια πράξη

(απόφαση) μπορεί να ερμηνευτεί ότι έχει ήδη εξηγηθεί «εάν ένας λόγος αναφέρεται ως καλός λόγος, ο οποίος, με βάση τις διαβουλεύσεις [στις διαλεκτικές αλληλεπιδράσεις] έχει γίνει ο λόγος που προκαλεί την πράξη» (Nullmeier 2012: 43 - η έμφαση από τον Nullmeier). Αντίστοιχα, για μια «ερμηνευτική εξήγηση» (Nullmeier 2018: 72) ισχύουν τα εξής: «Όταν ανακατασκευάζονται οι γνώσεις και οι ερμηνείες των δρώντων, καθίσταται δυνατή η εξήγηση των πολιτικών γεγονότων ως αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων των δρώντων» (Nullmeier 2013: 24- μετάφραση των συγγραφέων - βλ. επίσης Nullmeier 2018)¹.

Στην εννοιολογική επιστημονική συζήτηση για τους μηχανισμούς, οι μηχανισμοί σπάνια προσδιορίζονται με τρόπο που να μπορεί να εφαρμοστεί σε εμπειρική ανάλυση, για παράδειγμα, για να αναλυθεί η ανάπτυξη μιας τοπικά κοινής ή κυρίαρχης κατανόησης του πώς και γιατί μπορούν και πρέπει να επιτευχθούν ορισμένες καινοτομίες. Αυτή η ανεπάρκεια της επιστημονικής συζήτησης για τους μηχανισμούς θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι - όπως υποστηρίζουν οι van der Heijden et al (2019 με αναφορά στους Hedström και Ylikoski 2010) - «οι αιτιώδεις μηχανισμοί πρέπει να εντοπιστούν στον εμπειρικό κόσμο για να είναι ένας “πραγματικός μηχανισμός”». Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, για τη μελέτη των Heinelt και Lamping (2015a και 2015b) σχετικά με την τοπική πολιτική για το κλίμα. Εντόπισαν επικοινωνιακούς μηχανισμούς που είναι σημαντικοί για την εξήγηση των διαφορών στην τοπική πολιτική για το κλίμα. Στη μελέτη μας, οι μηχανισμοί αυτοί αποδείχθηκαν επίσης σχετικοί με τις επικοινωνιακές διαδικασίες που οδήγησαν σε τοπικές καινοτομίες. Ορισμένοι από αυτούς τους μηχανισμούς έχουν ήδη αναφερθεί στη βιβλιογραφία - επίσης με αναφορά σε εμπειρικές μελέτες.

Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την παρατήρηση των άλλων και τον προσανατολισμό προς αυτούς ως συλλογική διαδικασία που περιλαμβάνει την επικοινωνία όσων παρατηρούν τους άλλους. Αυτή μπορεί να οδηγήσει είτε σε μίμηση είτε σε ανταγωνισμό (που περιγράφεται από τους Benz και Dose 2010: 252 κ.ε.), κάτι που είναι λίγο-πολύ το ίδιο με αυτό που οι Falletti και Lynch (2009: 1150) ονόμασαν «προσαρμοστικές προσδοκίες», που σημαίνει ότι «[οι άνθρωποι] ενεργούν σύμφωνα με τα σήματα των άλλων σχετικά με την πιθανή αξία ή την αναγκαιότητα μιας πράξης». Πρέπει να τονιστεί ότι αυτό που ονομάζεται «παρατήρηση των άλλων και προσανατολισμός προς αυτούς» δεν είναι κάτι που λαμβάνει χώρα χωρίς επικοινωνία (π.χ. στους ίδιους τους δρώντες). Αντίθετα, είναι ζωτικής σημασίας το γεγονός ότι στην επικοινωνιακή αλληλεπίδραση με τους άλλους οι δρώντες δεν αναφέρονται μόνο σε αυτό που παρατηρούν αλλά και στον λόγο για τον οποίο θεωρούν ότι η παρατήρησή τους είναι σημαντική

---

1 Βλ. επίσης τα σχόλια για τον «ερμηνευτισμό» στο Κεφάλαιο 1 του παρόντος βιβλίου.

για τους ίδιους ή για τις συλλογικές τους πράξεις - έχοντας πλήρη επίγνωση ότι η αναφορά στην παρατήρηση είναι σημαντική για τους εταίρους σε αυτή την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση επειδή είτε ταυτίζονται με τους παρατηρούμενους τρίτους είτε ανταγωνίζονται με αυτούς. Γενικά, ο μηχανισμός παρατήρησης των άλλων και προσανατολισμού προς αυτούς (ή προσαρμοστικές προσδοκίες) συνεπάγεται τη δικαιολόγηση και την παρακίνηση των δικών μας δραστηριοτήτων (π.χ. όσον αφορά την καινοτομία) με την αναφορά σε αυτές των άλλων.

Ωστόσο, δεν αρκεί να συμφωνήσουμε ότι πρέπει να γίνει κάτι νέο που θα βελτιώσει μια δεδομένη κατάσταση, διότι και οι άλλοι μπορεί να επιθυμούν να κάνουν κάτι που οι ίδιοι θεωρούν ως βελτίωση. Προφανώς, οι παρατηρήσεις συνήθως διαφέρουν μεταξύ διαφόρων ανθρώπων και ομάδων και έτσι δεν παρέχουν σαφή προσανατολισμό για τις δραστηριότητες των ίδιων των ανθρώπων. Επιπλέον, οι προσανατολισμοί δράσης συνήθως διαφέρουν μεταξύ των δρώντων που κοιτάζουν γύρω τους και αναζητούν έμπνευση από τις δράσεις των άλλων. Έτσι, πρέπει να συμφωνηθεί ένα κοινό σημείο αναφοράς για τις δραστηριότητες των ανθρώπων. Αυτό εξαρτάται από πρότυπα επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης που αντιπροσωπεύουν έναν επιπλέον μηχανισμό - δηλαδή τη διαλεκτική ανάπτυξη σημείων αναφοράς για *περαιτέρω επικοινωνία*. Πιο συγκεκριμένα, τα σημεία αναφοράς για την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση αναπτύσσονται μέσω τέτοιων διαλεκτικών διαδικασιών. Τα σημεία αναφοράς καθιστούν δυνατή την επιχειρηματολογική επικοινωνία, επειδή η επιχειρηματολογία χαρακτηρίζεται από μια «τριαδική» δομή ανταλλαγής συλλογισμών (Saretzki 1996: 34-35), καθώς οι συμμετέχοντες αναφέρονται σε σχετικά καλά καθορισμένους, κοινά παραδεκτούς και κοινά αποδεκτούς ορισμούς των προκλήσεων και σε μια βασική κατανόηση του τρόπου με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις.

Η διαλεκτική ανάπτυξη τέτοιων σημείων αναφοράς μπορεί να επιτευχθεί με την αναφορά, στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις, σε «επιστημονική ή άλλη γνώση ή αυθεντία» (Zürn 2012). Τέτοιες αναφορές μπορούν να προσανατολίζονται και στο εσωτερικό της δημοτικής διοίκησης. Αυτό συνέβη στη Λειψία (βλ. κεφάλαιο 10), όπου, στις αρχές της δεκαετίας του 2000, ο επικεφαλής της δημοτικής υπηρεσίας δόμησης, Lütke Daldrup, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη ενός σημείου αναφοράς για καινοτόμες δραστηριότητες αξιοποίησης κενών κτιρίων με τη θεώρηση της Λειψίας ως «διάτρητης πόλης» (και δείχνοντας πώς να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση). Επιπλέον, μπορούν να αναπτυχθούν σημεία αναφοράς για περαιτέρω επικοινωνία μέσω θεσμοθετημένης αλλά και άτυπης συμμετοχής της τοπικής κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο, οι φορείς της δημαρχίας μαζί με φορείς της τοπικής κοινωνίας των πολιτών μπορούν να καθορίσουν κοινές προκλήσεις και μέτρα που θεωρούνται κατάλληλα για την

αντιμετώπισή τους και να αναφερθούν στα αποτελέσματα αυτής της αλληλεπίδρασης με τους κοινωνικούς φορείς σε μελλοντικές συζητήσεις σχετικά με τις καινοτομίες. Η Αθήνα φαίνεται να αποτελεί ένα καλό παράδειγμα από αυτή την άποψη (βλέπε κεφάλαιο 3 του παρόντος βιβλίου). Ωστόσο, ένα τέτοιο σημείο αναφοράς για την ανταλλαγή επιχειρημάτων μπορεί επίσης να προκύψει από το γεγονός ότι κάτι θεωρείται απλώς αυτονόητο ή συνδέεται με μια παράδοση, τονίζοντας: «Αυτό είναι γνωστό εδώ και πολύ καιρό!» ή «Πάντα το κάναμε με αυτόν τον τρόπο!».

Ενας άλλος μηχανισμός (που ήδη αναφέρθηκε εν συντομία από τους Falletti και Lynch 2009: 1150) μπορεί να ονομαστεί πλαισίωση - αν και οι έννοιες της πλαισίωσης και των πλαισίων χρησιμοποιούνται αρκετά διαφορετικά (βλ. Braun 2015, Heinelt 2019: 19). Η αφηρημένα γενικεύσιμη αιτιώδης σχέση αλληλεπίδρασης που αποτυπώνεται από αυτόν τον μηχανισμό είναι ότι η αντίληψη και η αξιολόγηση του κόσμου καθορίζεται (δηλ. πλαισιώνεται) σύμφωνα με την προκαθορισμένη συνάφεια μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής, η οποία έχει θέσει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Ο μηχανισμός αυτός εκδηλώνεται όταν ένας αδιαμφισβήτητος προσανατολισμός των ενεργειών (και των αποφάσεων στις οποίες βασίζονται αυτές οι ενέργειες) υπονοείται από ένα τέτοιο πλαίσιο. Μια τέτοια συμπεριφορά συμπληρώνεται από μια συνεχή (αυτο)εξήγηση και συνεπώς σταθεροποίηση ενός συγκεκριμένου τρόπου αντιμετώπισης των προκλήσεων καθώς και των προτεραιοτήτων όσον αφορά τις καινοτομίες. Το τελευταίο γίνεται σαφές στον αδιαμφισβήτητο προσανατολισμό συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στο Bensheim (βλ. κεφάλαιο 4 του παρόντος βιβλίου) με την αναφορά στο να παραμείνει μια πόλη που αφενός είναι ένας τόπος με μια ακμάζουσα οικονομία (αλλά όχι βασισμένη σε «ρυπογόνα εργοστάσια») και αφετέρου ένας τόπος όπου οι άνθρωποι μπορούν να πουν με εγκάρδιο τρόπο (στην τοπική διάλεκτο): «Hier bin ich dehaam!». («Εδώ είμαι στο σπίτι μου!»). Η (αυτο)εξήγηση και συνεπώς η σταθεροποίηση ενός συγκεκριμένου τρόπου αντιμετώπισης των προκλήσεων που προκύπτουν από αυτόν τον ιδιαίτερο μηχανισμό βασίζεται κυρίως στο γεγονός ότι θεωρείται αυτονόητος.

Ενας μηχανισμός με τον οποίο μια συγκεκριμένη τοπική αντίληψη για το τι μπορεί και πρέπει να γίνει προστατεύεται από την αμφισβήτηση, μπορεί να ονομαστεί ανοσοποίηση. Μια τέτοια ανοσοποίηση πραγματοποιείται συνήθως με την αναφορά είτε σε μια αυτοδέσμευση που έχει αναληφθεί νωρίτερα είτε στην ιδιότητα του προτύπου για τους άλλους (για άλλες πόλεις), υποστηρίζοντας ότι αυτό θα τεθεί υπό αμφισβήτηση αν εγκαταλειφθεί ο επιλεγμένος δρόμος. Επιπλέον, η αναφορά σε αποφάσεις που λαμβάνονται από άλλες αρχές, ιδίως σε ανώτερα κυβερνητικά επίπεδα, και ο συνακόλουθος περιορισμός της τοπικής διακριτικής ευχέρειας μπορεί να έχει ανοσοποιητικό αποτέλεσμα. Αυτό

ισχύει ιδίως για αποφάσεις άλλων αρχών σχετικά με τα οικονομικά μέσα, δηλαδή ένα διανεμητικό πλαίσιο ή επιχορηγήσεις, αλλά και για το δικαίωμα των δήμων να αυξάνουν τους φόρους. Μπορούν να έχουν ανοσοποιητικό αποτέλεσμα με διάφορους τρόπους - δηλαδή είτε με το επιχείρημα ότι προηγούμενες «επενδύσεις» σε καινοτομίες θα σπαταληθούν με την αλλαγή μιας δεδομένης πορείας είτε ότι νέες (άλλες) καινοτομίες θα απαιτούσαν οικονομικά μέσα που δεν είναι διαθέσιμα.²

Τέλος, υπάρχει ένας μηχανισμός που μπορεί να ονομαστεί επαναπροσδιορισμός ζητημάτων (με αναφορά στη συζήτηση για την ανάλυση πολιτικής που ανάγεται στον Lowi 1972- βλ. Heinelt 2006: 110). Υπονοεί την αναβάθμιση ενός μέτρου (μιας καινοτομίας) με αναφορά στις θετικές επιπτώσεις του σε άλλους τομείς πολιτικής. Η πολιτιστική καινοτομία που συνδέεται με τη βελτίωση της οικονομικής ανάπτυξης μιας πόλης (από την ίδρυση επιχειρήσεων έως την προσέλκυση τουριστών) μπορεί να αναφερθεί ως παράδειγμα για αυτόν τον μηχανισμό.³ Ωστόσο, ο επαναπροσδιορισμός του ζητήματος μπορεί να λάβει χώρα και προς άλλη κατεύθυνση μέσω της αναβάθμισης μέτρων σε άλλους τομείς πολιτικής με την ανάδειξη της συμβολής τους στις καινοτομίες που επιδιώκονται στο συγκεκριμένο πλαίσιο.

Εκτός από αυτό το περίγραμμα των επικοινωνιακών μηχανισμών, θα πρέπει να τονιστούν τα ακόλουθα. Κατά τη διάρκεια της διαμόρφωσης, της σταθεροποίησης και της περαιτέρω ανάπτυξης μιας συγκεκριμένης κατανόησης του γιατί οι καινοτομίες είναι εφικτές και επιθυμητές, οι επιμέρους μηχανισμοί διαδραματίζουν συγκεκριμένο ρόλο. Έτσι, η ανάπτυξη ενός σημείου αναφοράς για την επικοινωνία αποτελεί τη βάση για την αποτελεσματική πλαισίωση και ο μηχανισμός της ανοσοποίησης έχει νόημα μόνο όταν έχει διαμορφωθεί μια συγκεκριμένη κατανόηση του τι μπορεί και τι πρέπει να γίνει και πρέπει να προστατευθεί από την αμφισβήτηση.

---

2 Οι Heinelt και Lamping (2015b: 291) έδειξαν ότι στην τοπική πολιτική για το κλίμα η ανοσοποίηση πραγματοποιείται επίσης μέσω αναφορών (α) σε αποφάσεις της κυβέρνησης ανώτερου επιπέδου για να τονιστεί ότι η επιλεγμένη πορεία είναι αναπόφευκτη και (β) σε διάφορες (αυτο)δεσμεύσεις των πόλεων για τη μείωση του CO2 και άλλα συναφή μέτρα που συμφωνήθηκαν εθελοντικά σε διεθνές επίπεδο.

3 Όσον αφορά την τοπική πολιτική για το κλίμα, οι Heinelt και Lamping (2015b: 291) επέστησαν την προσοχή στο παράδειγμα ότι η ενεργειακά αποδοτική αναβάθμιση των κοινωνικών κατοικιών στις γερμανικές πόλεις που μελέτησαν συνδέεται με το ζήτημα της καταβολής των δαπανών στέγασης, συμπεριλαμβανομένης της θέρμανσης, των απόρων από τον δήμο. Υποστηρίζεται ότι οι δαπάνες που πραγματοποιούνται από το δημαρχείο για τις δαπάνες αυτές μειώνονται όταν η ενεργειακά αποδοτική αναβάθμιση των κοινωνικών κατοικιών υποστηρίζεται οικονομικά από τον δήμο.

Πίνακας 4: Επικοινωνιακοί μηχανισμοί - οι αφηρημένα γενικεύσιμες επιπτώσεις τους και η υλοποίησή τους σε συγκεκριμένα πλαίσια μέσω πρακτικών ή στρατηγικών υιοθεσιών

Μηχανισμοί	Οι αφηρημένες γενικεύσιμες επιπτώσεις τους	Πρακτικές ή στρατηγικές που υιοθετήθηκαν
Παρατήρηση των άλλων και προσανατολισμός σε αυτούς	Αιτιολόγηση και παρακίνηση των δικών τους δραστηριοτήτων με αναφορά στις δραστηριότητες των άλλων	<ul style="list-style-type: none"> - σύγκριση και μίμηση των δραστηριοτήτων των άλλων - σύγκριση και ανταγωνισμός με άλλους - σύγκριση και οριοθέτηση από τους άλλους
Διαλεκτική ανάπτυξη των σημείων αναφοράς για την τριαδική επικοινωνία	Ενεργοποίηση της επικοινωνίας με επιχειρήματα	<ul style="list-style-type: none"> - κάτι που θεωρείται αυτονόητο - μια παράδοση («Πάντα το κάναμε έτσι!») - αναγνωρισμένη εμπειρογνομosύνη ή επιστημονική αυθεντία - αποτελέσματα δημόσιων συζητήσεων
Πλαισίωση	Αντίληψη και αξιολόγηση της «πραγματικότητας» σύμφωνα με την προαποφασισμένη καταλληλότητα μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής	<ul style="list-style-type: none"> - Συνεχής προσανατολισμός και αιτιολόγηση των δράσεων και των αποφάσεων - (αυτο)εξήγηση και σταθεροποίηση των τρόπων αντιμετώπισης των προβλημάτων - (αυτο)εξήγηση και σταθεροποίηση των προτεραιοτήτων όσον αφορά συγκεκριμένα μέτρα
Ανοσοποίηση	Προστασία από την αμφισβήτηση, μιας συγκεκριμένης τοπικής αντίληψης για το τι μπορεί και πρέπει να γίνει	<p>Αναφορά σε</p> <ul style="list-style-type: none"> - συμφωνημένη αυτοδέσμευση - status προτύπου για τους άλλους - οικονομικούς πόρους που θα χάνονταν αν εγκαταλείπονταν η κατεύθυνσης της πορείας.
Επανασηματοδότηση	Αναβάθμιση ενός μέτρου πολιτικής με αναφορά στις θετικές επιδράσεις του σε (επίλυση προβλημάτων) άλλων τομέων πολιτικής	<p>Υπογραμμίζοντας:</p> <ul style="list-style-type: none"> - τη συμβολή της συγκεκριμένης καινοτομίας στην επίτευξη των στόχων άλλων δημόσιων πολιτικών - τη συμβολή άλλων δημόσιων πολιτικών στην επίτευξη της συγκεκριμένης καινοτομίας

Πηγή: Επεξεργασία των συγγραφέων βάσει των Heinelt 2019: 66 και Heinelt and Lamping 2015c: 289.

Σε συνδυασμό με τον σκεπτικισμό τους σχετικά με την ύπαρξη αρχών που μοιάζουν με νόμους στην κοινωνική σφαίρα, οι εκπρόσωποι της «προοπτικής των μηχανισμών» τονίζουν ότι «οι μηχανισμοί λειτουργούν μέσα σε συγκεκρι-

μένα πλαίσια ή αιτιακά πεδία και τα αποτελέσματά τους εξαρτώνται από τις αλληλεπιδράσεις με τους άλλους μηχανισμούς που συνιστούν αυτά τα πλαίσια» (Bennett 2008: 213- βλ. επίσης Bunge 1997: 440, 447 και 449 κ.ε.). Αυτό σημαίνει ότι οι μηχανισμοί που αποδεικνύονται σημαντικοί εντός ενός «συγκεκριμένου πλαισίου ή αιτιώδους πεδίου» δεν χρειάζεται να είναι a priori καθοριστικοί για άλλους. Η ακριβέστερα: οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί που εντοπίζονται στο «αιτιώδες πεδίο» της ανάπτυξης και εφαρμογής καινοτομιών μπορεί να μην είναι σχετικοί σε άλλα πεδία⁴.

Φαίνεται να είναι αυτονόητο ότι αυτοί οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί έχουν αποτέλεσμα μόνο όταν χρησιμοποιούνται στην επικοινωνιακή αλληλεπίδραση μεταξύ των δρώντων. Ωστόσο, τι χαρακτηρίζει την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση πέρα από αυτούς τους μηχανισμούς; Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, πρέπει να εξεταστούν τα ζητήματα που αναπτύσσονται στο ακόλουθο υποκεφάλαιο.

2.2.2 Αξιοποίηση των επικοινωνιακών μηχανισμών με αναφορά στα κυρίαρχα τοπικά αφηγήματα

Για να πείσουν τους άλλους, οι δρώντες δεν είναι εντελώς ελεύθεροι να χρησιμοποιήσουν τους επικοινωνιακούς μηχανισμούς που περιγράφηκαν παραπάνω στις επικοινωνιακές τους αλληλεπιδράσεις. Η χρήση των μηχανισμών δεν πραγματοποιείται σε μια κατάσταση *tabula rasa*. Προφανώς, οι μηχανισμοί πρέπει να προσαρμοστούν σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο διαλόγου. Σε τέτοια πλαίσια, οι επιμέρους επικοινωνιακοί μηχανισμοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν στρατηγικά, αν οι ομιλητές έχουν επίγνωση των επιπτώσεών τους (αυτό θα συζητηθεί παρακάτω με αναφορά στην Stone 1989). Όταν ο στόχος είναι να

---

4 Παρ' όλα αυτά, οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί που εντοπίζονται στο «αιτιατό πεδίο» της ανάπτυξης και εφαρμογής καινοτομιών είναι οι ίδιοι με αυτούς που εντοπίστηκαν από τους Heinelt και Lamping (2015a και 2015b) στην τοπική πολιτική για το κλίμα - με δύο εξαιρέσεις: Πρώτον, σύμφωνα με τη μελέτη των Heinelt και Lamping για την τοπική κλιματική πολιτική, η παρατήρηση των άλλων μπορεί να οδηγήσει στο σημείο όπου αυτό που κάνουν οι άλλοι μπορεί να γίνει σημείο αναφοράς για τον παρατηρητή. Αυτό δεν μπόρεσε να εντοπιστεί εμπειρικά στη μελέτη για τις τοπικές καινοτομίες, αν και αυτό μπορεί να εξαρτάται από τις δέκα περιπτώσεις που επιλέχθηκαν. Δεύτερον, για την τοπική πολιτική για το κλίμα, οι Heinelt και Lamping διαπίστωσαν ότι η διαμόρφωση προκύπτει από μια ταυτόχρονη αλληλεπίδραση που περιλαμβάνει (α) προσανατολισμό και αιτιολόγηση των δράσεων και των αποφάσεων, (αυτο)εξήγηση και σταθεροποίηση (β) τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων και (γ) εφαρμογή προτεραιοτήτων όσον αφορά συγκεκριμένα μέτρα. Αντίθετα, διαπιστώσαμε ότι πρόκειται για τρεις επιδράσεις της πλαισίωσης που δρουν και ξεχωριστά.

προωθηθεί μια καινοτομία που θεωρείται ως κάτι ουσιαστικά νέο, και είναι επίσης σημαντικό να τονιστεί αυτή η καινοτομία ως επιθυμητή, αν όχι αναγκαία βελτίωση, είναι συνήθως απαραίτητο να ληφθεί υπόψη όχι μόνο ένα συγκεκριμένο περιβάλλον διαλόγου αλλά και το υπάρχον αφήγημα που είναι κυρίαρχο σε ένα συγκεκριμένο (τοπικό) πλαίσιο. Ωστόσο, προσαρμοσμένοι σε ένα δεδομένο αφήγημα, οι μηχανισμοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το μετασχηματισμό αυτού του αφηγήματος.

Αυτά τα «αφηγήματα[...] είναι ουσιαστικά ιστορίες, είτε σε προφορική είτε σε γραπτή μορφή» (Fischer and Gottweis 2012: 12). Από ερμηνευτική άποψη, τα αφηγήματα βασίζονται σε «αιτιώδεις ιστορίες» (Stone 1989) «που υποδεικνύουν συγκεκριμένες απόψεις για τον κόσμο και για τη σχέση μεταξύ αιτίου και αποτελέσματος» (Barbehöhn et al. 2016: 241), διότι μέσω των «αιτιωδών ιστοριών» τοποθετούνται διαφορετικά γεγονότα, εμπειρίες ή παρατηρήσεις σε σχέση μεταξύ τους.

Θεωρείται ότι η αφήγηση -όπως και κάθε χρήση της γλώσσας- δεν απεικονίζει τον κόσμο ουδέτερα, αλλά τον συγκροτεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο, και έτσι δημιουργεί δυνατότητες δράσης και ερμηνείας και, με τον τρόπο αυτό, αλλαγής (Schwartz-Shea και Yanow 2012: 52). Τελικά, αυτό που μετράει είναι μια ιστορία που είναι πειστική σε ένα δεδομένο τοπικό πλαίσιο ως αποτέλεσμα του ότι θεωρείται αιτιωδώς σωστή και κανονιστικά κατάλληλη. Επιπλέον, οι ιστορίες είναι το μέσο μέσω του οποίου οι δρώντες προσπαθούν να επιβάλουν στους άλλους την άποψή τους για την πραγματικότητα, να προτείνουν συγκεκριμένες κοινωνικές θέσεις και πρακτικές και να επικρίνουν εναλλακτικές κοινωνικές ρυθμίσεις (Hajer 1993: 47).

Αυτές οι αιτιώδεις ιστορίες ενίοτε εκλαμβάνονται ως συνειδητές στρατηγικές. Η Deborah Stone (1989) δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε αυτές τις στρατηγικές πτυχές. Από την άποψη αυτή, η Stone αφήνει τα στενότερα όρια του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, εστιάζοντας σε «επεξεργασμένα επιχειρήματα» (βλ. επίσης Fischer 2007: 225) και συνειδητά αναπτυγμένες εφευρέσεις (Münch 2016: 88). Ετσι, θα πρέπει να τονιστεί ότι πίσω από τις αφηγήσεις υπάρχουν άνθρωποι και συμφέροντα που φέρνουν τις αφηγήσεις στον κόσμο. Αλλά αυτά τα άτομα γεννούν αφηγήσεις μόνο μέσα στα όρια των διαθέσιμων διαλεκτικών δυνατοτήτων (Fischer 2003: viii). Θα θέλαμε επίσης να προσθέσουμε ότι οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί που περιγράφηκαν παραπάνω είναι κρίσιμοι όταν επιχειρείται ο στρατηγικός μετασχηματισμός μιας αφήγησης.

Κατά συνέπεια, και όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, οι αιτιώδεις ιστορίες δεν έχουν καμία σχέση με την αντικειμενικότητα. Για να είναι πειστικές στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις, ωστόσο, πρέπει να έχουν αυτό που μπορεί να ονομαστεί συνεκτικό αφηγηματικό μοτίβο («Erzählmuster») ή «τάξη εκφοράς»

(Barbehön et al. 2016). Αυτά είναι «τακτικά επαναλαμβανόμενα μοτίβα και μορφές, συνήθειες ομιλίας που προκύπτουν από μια συλλογικότητα πραγματικών εκφωνούμενων δηλώσεων. Από καθαρά γλωσσική άποψη, οι δηλώσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν γίνει διαφορετικά απ' ό,τι στην πραγματικότητα- και για τον λόγο αυτό, προδίδει πολλά για το δεδομένο προτασιακό και επιστημικό πλαίσιο το γεγονός ότι λειτουργεί μόνο με αυτόν τον τρόπο και όχι διαφορετικά: ότι τότε ή εκεί μιλάει κανείς με αυτόν τον τρόπο και όχι με άλλον - και ότι δεν μπορεί να μιλήσει με επιτυχία με άλλον τρόπο» (Barbehön et al. 2016: 239).

Αυτό το μοτίβο αφορά «την κατασκευή αφηγήσεων για να ειπωθεί μια αληθοφανής ιστορία για ένα πρόβλημα, την ανάπτυξη συνασπισμών υποστήριξης και την ανάπτυξη θεσμικών πόρων για να εξασφαλιστεί μια απάντηση» (Jacobs et al. 2004: 5). Κατά συνέπεια, ένα αφηγηματικό μοτίβο μπορεί να κατανοηθεί ως μια δομημένη ενότητα ορισμένων «γενικευμένων αφηγηματικών στοιχείων (μορφών) που μπορούν να εφαρμοστούν σε διαφορετικά πλαίσια πολιτικής» (McBeth et al. 2014: 228). Μέσω αυτών των αφηγηματικών στοιχείων «τα αντικείμενα συγκροτούνται ως επικοινωνήσιμες οντότητες σε μια δεδομένη κοινωνία» (Hajer 1995: 48).

Τα αφηγηματικά μοτίβα παρέχουν «βασικές επικοινωνιακές υποδομές που επιτρέπουν συγκεκριμένες αφηγήσεις ή γραμμές επιχειρηματολογίας με την έννοια της συγκεκριμένης άρθρωσης και κάνουν άλλες να φαίνονται ακατάλληλες ή απίθανες» (Barbehön et al 2015: 41- μετάφραση των συγγραφέων). Επιπλέον, μόνο μέσω μιας τέτοιας δόμησης οι αφηγήσεις μεταδίδουν την εντύπωση της σαφήνειας, της σταθερότητας και της τάξης (Gottweis 2006: 468). Η επικοινωνιακή κατασκευή προκλήσεων ή προβλημάτων μπορεί έτσι να κατανοηθεί ως κεντρικό συστατικό κάθε αφηγηματικού μοτίβου, καθώς η κατασκευή ενός προβλήματος υποδηλώνει επίσης την ανάγκη για δράση - που συνήθως νοείται ως καινοτομία - επειδή το να χαρακτηρίζει κανείς κάτι ως πρόβλημα υποδηλώνει μια προσδοκία ή απαίτηση για κάτι νέο που θα είναι καλύτερο. Επιπλέον, η εξέταση των κατάλληλων προοπτικών επίλυσης προβλημάτων δεν γίνεται χωρίς την ερμηνεία των αιτιών των προβλημάτων.

Με βάση τη μελέτη των Barbehön κ.ά. (2015; 2016) φαίνεται λογικό ότι τα αφηγηματικά πρότυπα διαμορφώνονται από τα ακόλουθα στοιχεία:⁵

5 Οι προβληματισμοί των Barbehön et al εμπνέονται εμπειρικά από τα αποτελέσματα ενός ερευνητικού προγράμματος σχετικά με τους λόγους για τα αστικά προβλήματα ή για το τι θεωρήθηκε ως πρόβλημα της πόλης στη Φρανκφούρτη, το Ντόρτμουντ, το Μπέρμινγχαμ και τη Γλασκώβη. Η ανάλυση βασίστηκε σε άρθρα στον τοπικό τύπο, πρακτικά δημοτικών συμβουλίων και δημόσιες δηλώσεις διαφόρων τοπικών φορέων, καθώς και σε συνεντεύξεις και ομαδικές συζητήσεις με τοπικούς πολιτικούς, εκπροσώπους τοπικών ομάδων και

- Για να ειπωθεί μια αληθοφανής ιστορία σχετικά με τις ευκαιρίες για καινοτομία, πρέπει να κατασκευαστεί η αιτία της πρόκλησης που πρόκειται να αντιμετωπιστεί από την επιδιωκόμενη καινοτομία. Για παράδειγμα, η περίπτωση του Όφενμπαχ (βλ. κεφάλαιο 11 του παρόντος βιβλίου) δείχνει ότι το προηγουμένως προβληματικό θέμα της μετανάστευσης είχε μετατραπεί σε ζήτημα που απαιτούσε καινοτομία. Η μοντέρνα ετικέτα της «πόλης των αφίξεων» ήταν καθοριστικής σημασίας για την αντιμετώπιση των αντιληπτών προκλήσεων και την επίτευξη αλλαγών μέσω καινοτομιών που καθοδηγούνται από μια νέα εικόνα της πόλης την οποία μοιράζονται όλο και περισσότεροι άνθρωποι.
- Μια αληθοφανής ιστορία καινοτομίας συνήθως συνεπάγεται ότι το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον (η πρόκληση, οι τρέχουσες δραστηριότητες αντιμετώπισης της μέσω καινοτομιών και η προβλεπόμενη βελτίωση) συνδέονται πειστικά μεταξύ τους. Η αλλαγή στο Όφενμπαχ ήταν δυνατή επειδή το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον συνδέθηκαν διακριτικά με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Υποστηρίχθηκε ότι το Offenbach ήταν πάντα μια πόλη της μετανάστευσης από τότε που άνοιξε για τους πρόσφυγες Ουγενότους τον 18ο αιώνα. Η εικόνα της «πόλης των εργατών» συνέχισε αυτή την παράδοση τον 19ο και τον 20ό αιώνα, καθώς οι περισσότεροι από τους ανθρώπους που εργαζόνταν στο Offenbach κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ήρθαν στην πόλη από αλλού, και ο νέος ρόλος ως «πόλη των αφίξεων» αντιπροσώπευε μια θετική προσέγγιση στο γεγονός ότι λειτουργούσε ως πόλη-πύλη για τη μετανάστευση στην ευρύτερη περιοχή Φρανκφούρτης/Ρηνανίας-Μάιν.
- Η γνώση της αιτίας της πρόκλησης σημαίνει επίσης ότι είτε οι διαρθρωτικές συνθήκες είτε οι φορείς μπορούν να εντοπιστούν ως πηγή των προκλήσεων ή, για να παραθέσουμε την Stone (2012: 206), «αναζητούμε τις αιτίες όχι μόνο για να κατανοήσουμε πώς λειτουργεί ο κόσμος αλλά και για να αποδώσουμε ευθύνες για τα προβλήματα». Ταυτόχρονα, όταν η ευθύνη για ένα πρόβλημα

ενώσεων συμφερόντων και τοπικούς δημοσιογράφους.

Ενώ η εμπειρική εμφάνιση των επιμέρους επικοινωνιακών μηχανισμών εξαρτάται από το αιτιατό πεδίο, η εμπειρική εμφάνιση των στοιχείων ή των διαστάσεων των αφηγήσεων φαίνεται να εξαρτάται από τις εστίες τους. Έτσι, στη δική μας μελέτη των τοπικών καινοτομιών, ένα από τα στοιχεία ή τις διαστάσεις των αφηγήσεων που εντοπίστηκαν από τους Barbehön et al δεν μπόρεσε να βρεθεί - δηλαδή ότι στους τοπικούς πολιτικούς, τη δημοτική διοίκηση ή την τοπική κοινότητα (κοινωνία των πολιτών) αποδίδεται είτε ο ρόλος των κύριων «κινητήριων δυνάμεων», είτε (συνήθως) διστακτικών σκεπτικιστών. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι, ενώ η ευθύνη για την επίλυση των προβλημάτων (κεντρικό θέμα της μελέτης των Barbehön et al) αποδίδεται σε ορισμένους φορείς ή ομάδες φορέων, όλοι θέλουν να είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή και, κυρίως, την επιτυχία των καινοτομιών. Ωστόσο, όπως δείχνει η μελέτη περιπτώσεώς μας για τη Λειψία (βλ. Κεφάλαιο 10), οι εν λόγω αποδόσεις μπορούν να μετατοπιστούν με την πάροδο του χρόνου και να υποδηλώνουν αλλαγές στις καινοτομίες.

και η προκύπτουσα πρόκληση έχουν εντοπιστεί, πρέπει να αξιολογηθεί η ικανότητα και η προθυμία για την αντιμετώπισή του. Οσον αφορά την τοπική καινοτομία, είναι σημαντικό οι τοπικοί φορείς να πιστεύουν ότι έχουν ή μπορούν να αναπτύξουν την ικανότητα να αντιμετωπίσουν με επιτυχία μια πρόκληση - ακόμη και εν όψει δυσμενών διαρθρωτικών συνθηκών. Αυτό έχει γίνει εμπειρικά εμφανές σε όλες τις πόλεις της μελέτης μας.

- Η απόδοση της ευθύνης για μια πρόκληση σε ορισμένους φορείς και ο προσδιορισμός της ικανότητας αντιμετώπισης της πρόκλησης μέσω της καινοτομίας μπορεί να συνεπάγεται διάκριση μεταξύ «εμείς» και «αυτοί» (οι άλλοι) - ή το αντίθετο: «Ας σταθούμε ενωμένοι και ας συνεργαστούμε!»

Αυτά τα τέσσερα στοιχεία των αφηγήσεων αναμειγνύονται ανάλογα με ένα συγκεκριμένο πλαίσιο για να προκύψει ένα συγκεκριμένο αφηγηματικό μοτίβο.

Τα στοιχεία αυτά είναι παρόμοια με τα «γενικευμένα αφηγηματικά στοιχεία» ή τα «στοιχεία που συνθέτουν τη μορφή μιας αφήγησης» που επεξεργάζονται οι υποστηρικτές του πλαισίου αφηγηματικής πολιτικής (βλ. Jones et al 2014b: 4-7- McBeth et al 2014: 228 - Jones and Radaelli 2015: 341- Shanahan et al. 2017: 175-176). Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, διότι υποθέτουμε επίσης ότι

«τα ανθρώπινα όντα είναι ζώα που διηγούνται ιστορίες. [...] Και αν οι ιστορίες είναι σημαντικές για εμάς ως άτομα, τότε μάλλον προκύπτει επίσης ότι οι ιστορίες πρέπει να παίζουν σημαντικό ρόλο για τις ομάδες και τη συλλογική δράση στην οποία συμμετέχουν αυτές οι ομάδες, όπως αυτές που υπάρχουν στις διαδικασίες, τα αποτελέσματα, την εφαρμογή και τον σχεδιασμό της δημόσιας πολιτικής» (Jones et al. 2014b: 1).

Συνεπώς, είναι επίσης σημαντικό να αναπτύξουμε μια «επιστήμη των ιστοριών» (Jones et al. 2014a) προκειμένου να κατανοήσουμε τις διαδικασίες πολιτικής και τα αποτελέσματά τους.⁶

6 Ωστόσο, στη μελέτη μας, δεν μπορέσαμε να προσδιορίσουμε με σαφήνεια εμπειρικά όλα τα «γενικευμένα αφηγηματικά στοιχεία» που είναι κεντρικά στο πλαίσιο της αφηγηματικής πολιτικής. Αυτό ισχύει πρώτα απ' όλα για τους «χαρακτήρες», δηλαδή για μεμονωμένους ανθρώπους (όπως «ήρωες», «κακοποιοί» ή «θύματα»), αλλά και για «ανθρωπομορφωμένες αφηρημένες ή ευρείες κατηγορίες» (Jones et al. 2014b: 6). Αντιθέτως, οι χαρακτήρες υποκριτικής που θα ανιχνευθούν λεπτομερώς ήταν πολύ διαφορετικοί και ποικίλοι για να ομαδοποιηθούν σε τέτοιες αφηρημένες ή ευρείες κατηγορίες. Ομοίως, ενώ οι πλοκές των τοπικών αφηγημάτων μπορούσαν να επεξεργαστούν (βλ. https://www.politikwissenschaft.tu-darmstadt.de/media/politikwissenschaft/ifp_dokumente/arbeitsbereiche_dokumente/methoden_files/cici/CICI_Practitioners_Handbook_20201103.pdf), δεν τις συμμαρρίζονταν όλοι οι δρώντες που κατά τα άλλα υποστήριζαν το υπό εντοπισμό αφήγημα. Εν τω μεταξύ, σύμφωνα με το πλαίσιο αφηγηματικής πολιτικής, αυτό που ονομάζεται «σκηνικό» και «ηθικό δίδαγμα της ιστορίας» αντιστοιχεί σε αυτό που θεωρούμε ως τα πιο γενικά στοιχεία

Μια αφήγηση θα είναι αληθοφανής και αποτελεσματική σε ένα συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο εάν ένας ή περισσότεροι από τους προαναφερθέντες επικοινωνιακούς μηχανισμούς χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τα τοπικά επικρατούντα χαρακτηριστικά του αφηγηματικού προτύπου που σχηματίζεται από ένα ορισμένο μείγμα των «γενικευμένων αφηγηματικών στοιχείων» που μόλις περιγράφηκαν. Μια «καλή ιστορία» δεν αρκεί από μόνη της για να αλλάξει ή να διατηρήσει μια τοπική απόφαση σχετικά με την καινοτομία. Μόνο αν γίνει χρήση μέσω επικοινωνιακών μηχανισμών και αν η «καλή ιστορία» για την καινοτομία μπορεί να συσχετιστεί με ένα αφηγηματικό πρότυπο που επικρατεί τοπικά, θα καταστεί δυνατή μια στρατηγική και πρακτική αλλαγή. Όταν συμβαίνει αυτό, οι τοπικοί φορείς μπορούν να πειστούν να ακολουθήσουν τη νέα αφήγηση για το πώς να είναι κανείς καινοτόμος σε ένα συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο. Ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιούνται οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί και την αλληλουχία τους, είναι δυνατόν να εξηγηθεί από αυτή την οπτική γωνία γιατί οι πόλεις διαφέρουν όσον αφορά την καινοτομία.

2.3 Συμπέρασμα: Καινοτομία από μια ερμηνευτική προσέγγιση

Όπως υποστηρίζεται στο εισαγωγικό κεφάλαιο του παρόντος βιβλίου, η καινοτομία συνεπάγεται βελτίωση μιας δεδομένης κατάστασης. Κατά συνέπεια, πρέπει να δοθεί προσοχή στην τοπική αφήγηση, η οποία δικαιολογεί τον τοπικό τρόπο επίτευξης καινοτομιών. Αυτές οι αφηγήσεις, υποθέτουμε, καθοδηγούν τις τοπικές πρακτικές με ένα γνωστικό και κανονιστικό νόημα, δηλαδή με μια συγκεκριμένη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί και θα έπρεπε να λειτουργεί ο κόσμος. Έτσι, η επεξεργασία αυτών των αφηγήσεων σημαίνει να

ενός αφηγήματος (βλ. ενότητα 13.4) - δηλαδή προβλήματα ή προκλήσεις που μπορούν και πρέπει να αντιμετωπιστούν και συγκεκριμένες κατευθύνσεις δράσης για την επίτευξη καινοτομιών.

Αυτό όμως που μας διαφοροποιεί περισσότερο από τους υποστηρικτές του πλαισίου αφηγηματικής πολιτικής είναι ότι δεν συμεριζόμαστε την παραδοχή τους ότι μπορούν να γίνουν γενικευμένες δηλώσεις και για το περιεχόμενο των αφηγημάτων. Ανήκουμε έτσι σε εκείνους από τους οποίους οι υποστηρικτές του αφηγηματικού πλαισίου πολιτικής διαχωρίζουν τους εαυτούς τους - δηλαδή το «εμπορικό σήμα της αφηγηματικής επιστήμης - που στον τομέα της πολιτικής αποκαλείται «μετα-θετική» - [η οποία] ήταν [sic] κυρίως ερμηνευτική με την έννοια ότι ήταν [sic] ιδιαίτερα περιγραφική, απέρριπτε γενικά τα επιστημονικά πρότυπα του ελέγχου υποθέσεων και της διαψευσιμότητας, και ως εκ τούτου δεν είχε τη σαφήνεια να αναπαραχθεί και να επιτρέψει τη γενίκευση» (Jones et al. 2014b: 3).

εξηγήσουμε γιατί, σε ένα δεδομένο τοπικό πλαίσιο, συγκεκριμένες καινοτομίες ήταν δυνατές. Τα αφηγήματα αυτά διαμορφώνονται από επικοινωνιακούς μηχανισμούς που ενσωματώνονται σε ένα συγκεκριμένο αφηγηματικό πρότυπο και λειτουργούν ως κρυφή δομή που διέπει τις συλλογικές δράσεις. Η διαδικασία αυτή μπορεί να αναλυθεί από την άποψη του σχηματισμού, της σταθεροποίησης και της αλλαγής μιας συγκεκριμένης τοπικής κατανόησης του γιατί οι καινοτομίες είναι εφικτές και επιθυμητές. Ωστόσο, οι εμπλεκόμενοι δρώντες - και όχι μόνο οι εξωτερικοί παρατηρητές - είναι σε θέση να ανιχνεύσουν πώς συμβαίνει αυτή η «δόμηση» (Giddens 1984) των ενεργειών τους.

Εξεταζόμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο, οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί σε συνδυασμό με τα τοπικά αφηγήματα αναπτύσσουν επεξηγηματικό δυναμικό. Επιπλέον, με τον εντοπισμό γενικών επικοινωνιακών μηχανισμών μπορεί να αναπτυχθεί μια αναλυτική έννοια ή ακόμη και μια κοινωνική θεωρία, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε μελέτες περίπτωσης για να εξηγήσει την επιμονή και την αλλαγή σε διάφορες τοπικές πρακτικές που «δομούνται» (σκόπιμα) από συγκεκριμένα αφηγήματα.

3

Αθήνα

Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας

3.1 Εισαγωγή

Μέσα σε 100 χρόνια, η σύγχρονη Αθήνα μεταμορφώθηκε από μια μικρή πολίχνη 7.500 ψυχών σε μια μητρόπολη που το 1937 ξεπέρασε το όριο του ενός εκατομμυρίου κατοίκων. Η πληθυσμιακή μεγέθυνση και η εκβιομηχάνιση επιταχύνθηκαν δραστικά μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα κυκλοφοριακά προβλήματα και η ταχύτατη υποβάθμιση των περιβαλλοντικών συνθηκών προκάλεσαν την έξοδο του πληθυσμού προς τα προάστια, ενώ πολλές επιχειρήσεις μετακινήθηκαν σε νέους επιχειρηματικούς κόμβους.

Το 2011, ένα χρόνο μετά την υπογραφή της πρώτης συμφωνίας διάσωσης («μνημονίου») που υπογράφηκε από την Ελληνική κυβέρνηση και την Τρόικα, 66,731 Αθηναίοι (20.38%) ήταν άνεργοι. Το ποσοστό των ανθρώπων που βρίσκονταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού εκτοξεύθηκε από 19.3% το 2009 σε 31.8% το 2013 (Πετράκη 2016: 302-303).

Αναμφίβολα, η Αθήνα υπέστη βαρύ πλήγμα από την οικονομική κρίση και τις οριζόντιες πολιτικές λιτότητας, ιδίως επειδή πρόκειται για μια περιοχή που προσελκύει δραστηριότητες αγορών αγαθών και διασκέδασης από την ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Αττικής. Το 2015, ένα σημαντικό τμήμα των εμπορικών και επαγγελματικών επιφανειών είχε αδειάσει, μολοντί τα ενοίκια και οι τιμές των ενοικίων είχαν μειωθεί κατά 40% περίπου. Επιπλέον, η πόλη βρέθηκε στο επίκεντρο μιας πρωτοφανούς εισροής προσφύγων και μεταναστών, αφού περισσότεροι από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες διέμεναν για κάποιο χρονικό διάστημα στην πόλη, συχνά σε δημόσιους χώρους στο ύπαιθρο.

Η αναζήτηση μιας νέας αρχής στην πόλη φαίνεται να αποτελεί μια πιεστική έγνοια. Εκτός από το κλίμα της (η πλέον ηλιόλουστη πρωτεύουσα στην ηπειρωτική Ευρώπη) και τη στρατηγική της τοποθεσία, η Αθήνα διαθέτει ένα αξιοσημείωτο ανθρώπινο κεφάλαιο: Περίπου το ένα τρίτο διαθέτει πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ ένα σημαντικό μερίδιο διαθέτει τεχνικές δεξιότητες. Επιπλέον, η πόλη αποτελεί την έδρα πολλών σημαντικών «θεσμών γνώσης» (“knowledge institutions”), όπως ΑΕΙ, ΤΕΙ και ερευνητικών κέντρων και ιδρυμάτων. Μέχρι την έναρξη της πανδημίας COVID19, υπήρχαν και ορισμένα σημάδια οικονομικής ανόρθωσης, ιδίως μέσω της αξιοσημείωτης αύξησης του τουρισμού στην πόλη (5 εκατομμύρια τουρίστες το 2017), ενώ οι στρατηγικές κινεζικές επενδύσεις στο λιμάνι του Πειραιά (το μεγαλύτερο λιμάνι στην Μεσόγειο, το 5ο σημαντικότερο λιμάνι κοντέινερ στην Ευρώπη) και ένα μείζονος σημασίας έργο αστικής ανάπτυξης (το μεγαλύτερο στην Ευρώπη)¹ στο τέως Αεροδρόμιο Ελληνικού μπορεί να προωθήσει την οικονομική μεγέθυνση στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Αττικής.

Σε μικρότερες πόλεις οι διαδρομές της τοπικής πολιτικής και των τοπικών διαλόγων είναι ορατές, ενώ η Αθήνα αποτελεί ένα μωσαϊκό κοινωνικών κόσμων (Μαλούτας 2018) με ποικιλία διαλόγων και «δια-τοπικής» πολιτικής, όπου εισέρχεται ο εθνικός πολιτικός ανταγωνισμός. Οι δημοτικές εκλογές είναι άκρως κομματικοποιημένες και ορισμένα από τα «πρωτοκλασάτα» πολιτικά στελέχη της χώρας έχουν αφιερώσει ένα μέρος της σταδιοδρομίας τους στην τοπική πολιτική κονίστρα της Αθήνας. Οι δημόσιοι διάλογοι σχετικά με μείζονες στρατηγικές και έργα για την μητροπολιτική περιοχή συνήθως προσελκύουν ενδιαφέρον ή ακόμη και εμπλοκή σε εθνικό επίπεδο.

Στο Δήμο Αθηναίων, η μακροχρόνια συντηρητική κυριαρχία τελείωσε λίγο μετά την έξαρση της οικονομικής κρίσης, το 2010. Ο ανεξάρτητος υποψήφιος Γ.Καμίνης, που δεν ήταν επαγγελματίας πολιτικός, κατάφερε να κερδίσει την εκλογή σε βάρος του τότε δημάρχου Ν.Κακλαμάνη, ενός βετεράνου πολιτικού της Νέας Δημοκρατίας. Ο Καμίνης επανεξελέγη το 2014 και τελικά παραιτήθηκε το 2019 προκειμένου να μετακινηθεί στην εθνική πολιτική σκηνή. Έτσι ακολούθησε τελικά ένα μονοπάτι πολιτικής σταδιοδρομίας που ήταν παρόμοιο με εκείνο των προκατόχων του.

---

1 <https://thehellinikon.com/en/> (πρόσβαση: 20.10.2020. Στο εξής θα αναφέρεται μόνο η ημερομηνία πρόσβασης στην ιστοσελίδα).

3.2 Ζητήματα Καινοτομιών

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, έγινε προφανές ότι ούτε η ίδια η δημοσιονομική σταθεροποίηση ούτε τα υφιστάμενα στρατηγικά σχέδια θα ήταν αρκετά για την ανταπόκριση σε επικείμενες προκλήσεις. Η πόλη είχε καταφέρει να επιβιώσει, αλλά έπρεπε να προσαρμοστεί περαιτέρω και να μεταμορφωθεί σε μια «περισσότερο δημιουργική και συνεργατική πόλη» όπως τονιζόταν στην Στρατηγική Ανθεκτικότητας της Αθήνας για το 2030 η οποία ακολούθησε ένα υπόδειγμα που είχε υιοθετηθεί από το πλανητικό δίκτυο των «100 ανθεκτικών πόλεων».² Στο πλαίσιο αυτό, η Αθήνα επεξεργάστηκε μια δέσμη προτάσεων πολιτικής υπό την τίτλο «Προκρίνοντας τη δικαιοσύνη για την ανθεκτικότητα της Αθήνας» (ανοικτή, πράσινη, ενεργητική, ζωντανή πόλη). Η πόλη ακολούθησε, και έβραν των νομικών προϋποθέσεων, μια συμμετοχική προσέγγιση που αναζητούσε τη διορατικότητα και τις γνώσεις εκατοντάδων μεριδιούχων ενδιαφερομένων. Με αυτόν τον τρόπο, η Αθήνα σχεδίασε την μακροπρόθεσμη στρατηγική της για την ανθεκτικότητα. Η στρατηγική αυτή περιλαμβάνει ένα σύνολο πρακτικών δράσεων που ενισχύει «αυτό που δυνάμωσε την πόλη μας: τυπικά και άτυπα δίκτυα και συμμαχίες».³ Βασικά εργαλεία υπήρξαν η άτυπη δικτύωση και «η κατεδάφιση των σιλό μεταξύ των διοικητικών μονάδων, των διαφορετικών επιπέδων διακυβέρνησης, του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, της κοινωνίας των πολιτών και των ακαδημαϊκών θεσμών» (A3). Αυτά επιτεύχθηκαν μέσω των καινοτομιών που παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Τον Ιούλιο του 2013, ο Δήμος δημιούργησε το ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ με στόχο την ενίσχυση της ενεργοποίησης των πολιτών και τη λειτουργία του ως μιας πλατφόρμας για διάφορες ομάδες και πρωτοβουλίες πολιτών καθώς και σχετικά με το νόημα που αποτύπωνε το όνομά του ως σημείο αναφοράς σε δημόσιους διαλόγους. Το όνομα ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ προέρχεται από ένα αρχαίο αθηναϊκό ρητό που σήμαινε ότι θα έπρεπε καθένας να μην προσδοκά μόνο τη βοήθεια της Θεάς Αθηνάς, αλλά να παίρνει τις δικές του πρωτοβουλίες (‘ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΑ ΚΙΝΕΙ’). Περισσότερες από 400 διαφορετικές δράσεις εντάχθηκαν σε αυτήν την πλατφόρμα που συμπεριέλαβε κινητά ιατρεία, κινητά μαγειρεία και πλυντήρια για τους άστεγους, παιδικές χαρές χαμηλού κόστους σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους κ.ά. Μέσω αυτής της πλατφόρμας προσφέρθηκε και υποστήριξη σε αυτές τις δράσεις, παρακάμπτοντας γραφειοκρατικές προϋποθέσεις που συχνά

2 <https://resilientathens.wordpress.com/> (20.10.2020).

3 https://resilientathens.files.wordpress.com/2017/07/athens_resilience_strategy_-_reduced_pdf-compressed.pdf (27.10.2020).

μπλοκάρουν την αυθόρμητη κινητοποίηση. Η ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ έλαβε διάκριση μεταξύ 155 πρωτοβουλιών στο πλαίσιο του διεθνούς διαγωνισμού 'Mayors Challenge' που οργανώθηκε από το Bloomberg Philanthropies το 2014.⁴

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ατόμων που παραχώρησαν συνεντεύξεις στους ερευνητές (A3 και A6), ο τομέας της κοινωνικής πολιτικής θεωρείται ως εκείνος όπου η πόλη, ενόψει των τεράστιων προκλήσεων, είχε πολύ καλές επιδόσεις. Ο δήμος δημιούργησε νέες υποδομές όπως το κέντρο αστέγων, δημοτικά μαγειρεία, κοινωνικά παντοπωλεία, φαρμακεία και κέντρα ιατρικής φροντίδας κλπ., τα περισσότερα από τα οποία χρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από ιδιώτες δωρητές.

Το πλέον αξιοσημείωτο επίτευγμα της πόλης, πάντως, ήταν η ανταπόκριση σε προκλήσεις από την εισροή προσφύγων και μεταναστών το 2015, «όταν η κυβέρνηση πρακτικά δεν έκανε τίποτε, εκτός από το να ενθαρρύνει τους ανθρώπους που έφταναν στα νησιά προερχόμενοι από την Τουρκία, να συνεχίσουν το ταξίδι τους κατευθείαν προς την Αθήνα» (A3). Η πόλη υποχρεώθηκε έτσι να αντιμετωπίσει την πλέον καταστροφική κατάσταση εδώ και δεκαετίες, με χιλιάδες να κοιμούνται σε πλατείες, δημόσια πάρκα και αθλητικές εγκαταστάσεις. Η βοήθεια παρέχόταν με χαοτικό τρόπο από ΜΚΟ, δημόσιες υπηρεσίες, ομάδες πολιτών, ακόμη και από εθελοντές από τη Δυτική Ευρώπη. Για μια ακόμη φορά, ο συντονισμός και η δικτύωση, ήταν επειγόντως απαραίτητες προκειμένου να αποφευχθούν οι αλληλοεπικαλύψεις δραστηριοτήτων και η σπατάλη ενεργειών, δωρεών και υπηρεσιών.

Γι' αυτούς τους λόγους, ο Δήμος δημιούργησε το Κέντρο Συντονισμού για Θέματα Μεταναστών και Προσφύγων (ACCMR), μια ηλεκτρονική γέφυρα συνεργασίας και συντονισμού που είναι μια πλατφόρμα συνδεδεμένη στην online ψηφιακή πλατφόρμα του Δήμου Αθηναίων ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ (βλ. παραπάνω). Το ACCMR δημιουργήθηκε μέσω μια ειδικής χορηγίας από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος μέσω του έργου «Κέντρο και Παρατηρητήριο Μετανάστευσης και Προσφύγων» που πραγματοποιείται με την υποστήριξη του Athens Partnership, ενός ειδικού γραφείου που δημιούργησε ο Δήμος Αθηναίων το 2015 ώστε να είναι σημείο αναφοράς και ένα είδος «συνδέσμου καινοτομίας» που φέρνει μαζί δημόσιες υπηρεσίες, ιδιωτικά ιδρύματα, επιχειρήσεις και ΜΚΟ, καθώς και να συντονίζει διάφορα καινοτόμα έργα και δράσεις. Το ACCMR έχει σκοπό την υποστήριξη της αποτελεσματικής χαρτογράφησης των υπηρεσιών και των δράσεων που αφορούν μετανάστες και πρόσφυγες και έτσι να διευκολύνει την ανταλλαγή πληροφορικών και πόρων μεταξύ διαφόρων ομάδων ενδιαφερομένων. Η λε-

---

4 Βλ. <https://www.bloomberg.org/program/government-innovation/mayors-challenge/> (27.10.2020)

πτομερής χαρτογράφηση των υπηρεσιών εντός των γεωγραφικών ορίων της Αθήνας προσφέρει άμεση πληροφόρηση ως προς τα τυχόν κενά στην παροχή ορισμένων υπηρεσιών.

Το έτος 2015 σημείωσε επίσης την αφετηρία για την πρωτοβουλία των «Ανοικτών Σχολείων». Ο δήμος καθιέρωσε ένα πρόγραμμα με σκοπό την μεταμόρφωση των δημόσιων σχολείων σε κέντρα αθλητισμού, δημιουργικής μάθησης, μαθημάτων γλωσσών και άλλων δραστηριοτήτων για Αθηναίους και πρόσφυγες. Αυτές οι δραστηριότητες δεν ενισχύουν μόνο τις γλωσσικές δεξιότητες και την πολιτισμική κατανόηση των προσφυγόπουλων, αλλά συνεισφέρουν και στην άμεση αλληλογνωριμία και εξοικείωση μεταξύ των νεοφερμένων και του πληθυσμού των παλαιότερων κατοίκων της πόλης, σε όλες τις ομάδες ηλικιών. Και αυτό το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και περιλαμβάνει 25 σχολεία που προσφέρουν 170 μαθήματα σε περισσότερους από δέκα χιλιάδες συμμετέχοντες.

Ενα παράδειγμα από αυτές τις διάφορες δράσεις που υλοποιούνται σε αυτά τα «Ανοικτά Σχολεία» είναι οι «θερινές κατασκηνώσεις» (“summer camps”) στην πόλη που είναι ιδιαίτερα σημαντικά για οικογένειες χαμηλού εισοδήματος καθώς και για οικογένειες προσφύγων και μεταναστών. Οι θερινές αυτές δράσεις ενσωματώνουν δημιουργικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε συνεργασία με θεατρικές ομάδες, καλλιτέχνες και διάφορες κατηγορίες εθελοντών. Το 2018 2,400 παιδιά συμμετείχαν σε τέτοιες δραστηριότητες (Α6).

Στο τομέα της καινοτομικής επιχειρηματικότητας ένας μείζων παίκτης είναι η ‘Innovathens’,⁵ ο κόμβος καινοτομίας και επιχειρηματικότητας που ανήκει στη δημοτική επιχείρηση ‘Τεχνόπολις’ του Δήμου Αθηναίων. Η Innovathens (ΙΑ) ιδρύθηκε το 2014, αξιοποιώντας και μια αντίστοιχη χρηματοδότηση 15 εκατομμυρίων ευρώ από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σήμερα, η ΙΑ εισπράττει χορηγίες από την Samsung Electronics. Η ΙΑ αρχικά συνεργαζόταν με τη «Θερμοκοιτίδα Επιχειρήσεων Αθήνας» (ΘΕΑ)⁶ που είχε ιδρυθεί από το Βιομηχανικό και Εμπορικό Επιμελητήριο Αθηνών (ΕΒΕΑ) και σήμερα συνεργάζεται επίσης, μεταξύ άλλων, με την Athens Synergies, ένα δίκτυο που περιλαμβάνει έξι επιχειρηματικές ενώσεις που έχουν ως μέλη περισσότερες από 350 εκ των πλέον καινοτόμων επιχειρήσεων. Ένας βασικός στόχος της ΙΑ είναι η προσέλκυση νέων επιχειρηματιών και η ενθάρρυνση κοινών δράσεων που προωθούν την οικονομική διαφοροποίηση. Εν τω μεταξύ, η ΙΑ καθιερώθηκε ως σημαντικό κέ-

5 <https://www.innovathens.gr/innovathens-en-2/> (20.10. 2020) και συνέντευξη με Α2.

6 <http://www.theathensincube.gr/> (20.10.2020). Η ΘΕΑ οργάνωσε επίσης το πρώτο και το δεύτερο Φεστιβάλ Καινοτομίας στην Αθήνα το Νοέμβριο του 2017 και του 2018 αντίστοιχα, με τη συνεργασία της Περιφέρειας Αττικής και του Περιφερειακού Ταμείου Ανάπτυξης Αττικής.

ντρο για την μεταφορά τεχνολογίας, όπου νέοι επιχειρηματίες και δημιουργικοί άνθρωποι μπορούν να σμίξουν αποτελεσματικά με έμπειρους επιχειρηματίες, ακαδημαϊκούς και ερευνητές, ώστε να ανθίσει το επιχειρηματικό οικοσύστημα.

Πολύ σημαντικές είναι επίσης οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες της Innoathens και οργάνωση διάφορων εκδηλώσεων που έχουν ως στόχο την εκπαίδευση και την κατάρτιση, τη δικτύωση και την ανταλλαγή καλών πρακτικών και ιδεών, καθώς και την επιτόπια ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων.

Στον τομέα της ψηφιακής στρατηγικής και των ψηφιακών πολιτικών, ο Δήμος ενέτεινε τις προσπάθειές του το 2017 με την δημιουργία της ειδικής θέσης του Chief Digital Officer (CDO) του Δήμου (A5)⁷ και ανανεώνοντας τη συνεργασία τους με τη Bloomberg Associates. Ο Δήμος Αθηναίων ήταν ένας γραφειοκρατικός και εσωστρεφής οργανισμός που δεν αναζητούσε συνέργειες με άλλες οργανώσεις όπως τα Πανεπιστήμια ή την ψηλότερη βαθμίδα αυτοδιοίκησης. Εντός της δημοτικής διοίκησης, επικρατούσε οργανωτικός κατακερματισμός και γραφειοκρατικά στεγανά, εμποδίζοντας τον συντονισμό. Ο Δήμος δημιούργησε ένα στρατηγικό συμβουλευτικό όργανο, το Ψηφιακό Συμβούλιο της Αθήνας,⁸ προκειμένου να προσελκύσει δυναμικό, να επιστρατεύσει σημαντικούς παίκτες, να κινητοποιήσει υφιστάμενη γνώση που μετατρέπεται σε ενεργή δράση και να αυξήσει τη διαφάνεια (A5). Εκπρόσωποι δέκα σημαντικών εταιριών (όπως της IBM, Nokia, Oracle, Microsoft, Accenture) και τέσσερις αναγνωρισμένοι καθηγητές πληροφορικής επιλέχθηκαν ως μέλη του Ψηφιακού Συμβουλίου.. Με αυτόν τον τρόπο, αναμένονταν σημαντικές εισροές τόσο από την αγορά όσο και από θεσμούς γνώσης.⁹ Από αυτό το Συμβούλιο αναδύθηκε ο πρώτος Ψηφιακός Οδικός Χάρτης της Αθήνας. Η προσέγγισή του διέφερε από εκείνες πολλών άλλων πόλεων, ως προς το χρονικό του ορίζοντα που περιοριζόταν σε ένα έτος. Αυτός ο ετήσιος προσανατολισμός αναμενόταν να συμβάλει στην εστίαση σε σχέδια, σε έργα και σε πρωτοβουλίες στους επόμενους δώδεκα μήνες.¹⁰

7 Η πρώτη θέση ενός Chief Digital Officer δημιουργήθηκε στη Νέα Υόρκη από τον Δήμαρχο Michael Bloomberg το 2011.

8 Το Ψηφιακό Συμβούλιο της Αθήνας υπήρξε μια από τις 5 καινοτομίες που αναφέρονταν ως λόγοι για την απονομή στην Αθήνα του βραβείου της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Καινοτομίας το 2018 (βλ. παρακάτω).

9 Ο συνεντευξιαζόμενος A5 δήλωσε: «Είπα σε αυτές τις εταιρείες: 'Δεν είμαστε εδώ για συμβάσεις, δεν είμαστε εδώ για να κάνουμε μπίζνες, είμαστε εδώ για να φτιάξουμε μια στρατηγική, να αλληλοβοηθηθούμε.' Δεν ήταν κάτι εύκολο, διότι πολλοί άνθρωποι είχαν διαφορετική νοοτροπία. Έπρεπε να μάθουμε να μιλάμε με μεγάλες εταιρείες. Δεν έχουμε αυτή τη νοοτροπία μέσα στον Δήμο. Οι επιχειρήσεις έπρεπε να μάθουν να μιλάνε με τις τοπικές αρχές χωρίς να συζητούν για συμβάσεις και πωλήσεις. Και τα Πανεπιστήμια έπρεπε να μιλήσουν πιο ανοικτά για το τι κάνουν.»

10 Ο συνεντευξιαζόμενος A5 δήλωσε: «Είναι πολύ εύκολο να έχεις μια στρατηγική για το 2030 και μετά να μην κάνεις τίποτε επειδή περιμένεις να έλθει το 2029».

Αυτή η βραχυχρόνια προσέγγιση είναι αρκετά διαφορετική από την μακροχρόνια προσέγγιση της στρατηγικής ανθεκτικότητας της Αθήνας. Πέρα όμως από το γεγονός ότι η βραχυχρόνια στοχοθεσία συνήθως εφαρμόζεται καλύτερα στην Ελλάδα, είναι προφανές ότι η αειφορία και η ανθεκτικότητα όντως χρειάζονται μια μακροπρόθεσμη προσέγγιση, ενώ η ψηφιακή στρατηγική συνήθως εξαρτάται πολύ από τη ραγδαία και συχνά απρόβλεπτη τεχνολογική εξέλιξη.

Ο πρώτος (ανακοινώθηκε το 2018) Ψηφιακός Οδικός Χάρτης της Αθήνας, εστίαζε σε 5 πυλώνες: (α) Τις υποδομές όπως τα δίκτυα και η πρόσβαση στο διαδίκτυο για τον Δήμο, τους δημόσιους χώρους και τους κατοίκους. (β) Τις ψηφιακές υπηρεσίες του Δήμου. (γ) Τη συνεργασία με τους πολίτες. (δ) την καινοτομία. Ο πέμπτος πυλώνας ήταν οι ψηφιακές δεξιότητες, ιδίως για τη βοήθεια σε άνεργους και πρόσφυγες, καθώς και για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας. Όπως το έθεσε και ο επικεφαλής της ψηφιακής πολιτικής του Δήμου Αθηναίων, δεν πρόκειται για έναν φιλόδοξο οδικό χάρτη με δαπανηρά έργα,¹¹ αλλά περιλαμβάνει πολύ συγκεκριμένους στόχους και, τελικά, αυτά τα χαρακτηριστικά του οδικού χάρτη πρόσφεραν απτά αποτελέσματα. Για παράδειγμα, η πόλη πρόσφερε 10,000 ευκαιρίες για δωρεάν κατάρτιση σε ψηφιακές δεξιότητες μέσω σχολείων, βιβλιοθηκών και τοπικών κέντρων της κοινότητας, καθώς και μέσω ενός κέντρου ψηφιακών δεξιοτήτων που χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα της Microsoft.¹²

Μια από τις πρώτες πρωτοβουλίες που προβλεπόταν από την ψηφιακή στρατηγική ήταν η δημιουργία του Αθηναϊκού Ψηφιακού Εργαστηρίου (Athens Digital Lab- ADL)¹³ – ένα εργαστήριο έρευνας και ανάπτυξης για λύσεις έξυπνης πόλης (smart city solutions). Και το εν λόγω εργαστήριο δημιουργήθηκε με δωρεά από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Επιπλέον, το εργαστήριο υποστηρίζεται από εταιρείες τηλεπικοινωνιών. Ενας άλλος σημαντικός τομέας δραστηριότητας, σύμφωνα με τον Ψηφιακό Οδικό Χάρτη του 2018, ήταν η επένδυση σε δίκτυα οπτικών ινών ώστε η Αθήνα να γίνει μια «gigabit κοινωνία». Ενα μεγάλο έργο ERP (Enterprise Resource Planning) καθώς και ένα σύστημα γεωγραφικών πληροφοριών GIS (Geographic Information System) βρίσκονται επίσης σε εξέλιξη. Άλλες πρωτοβουλίες του ψηφιακού εργαστηρίου συμπεριλάμβαναν δημόσια Wi-Fi hotspots, έργα e-government (συμπεριλαμβανόμενων των ψηφ-

11 Όπως τόνισε με έμφαση ο συνεντευξιαζόμενος Α5: «Δεν συζητάμε για hyperloops ή drones ή ακόμη και για ηλεκτρικά αυτοκίνητα που είναι όλα καλά για άλλες πόλεις αλλά όχι άμεση προτεραιότητα για την Αθήνα. Αν έχεις τόσους ανέργους, το hyperloop δεν είναι κάτι που θα λύσει τα προβλήματα αυτών των ανθρώπων».

12 <http://www.kathimerini.gr/956142/gallery/epikairothta/ellada/h-e3ypnh-oikia-ths-lelaskaragiannh> (20.10.2020).

13 <https://www.athensdigitallab.gr/en> (20.10.2020).

φιακών εφαρμογών για τους παιδικούς σταθμούς, οι οποίες, σύμφωνα με την συνεντευξιζόμενη Α6, αύξησαν θεαματικά τη διαφάνεια), ψηφιακές εγγραφές για αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις κλπ. Η Αθήνα βρίσκεται επίσης στη διαδικασία ανάπτυξης του συμμετοχικού προϋπολογισμού (που θα εντάσσεται βέβαια στον πυλώνα του Ψηφιακού Οδικού Χάρτη) σχετικά με τη συνεργασία με τους πολίτες ενώ μια αντίστοιχη ψηφιακή εφαρμογή για τους πολίτες επρόκειτο να εγκαινιαστεί.

Οι συμμετοχικές εισροές από τους κατοίκους είναι μέρος μιας άλλης δράσης που ονομάζεται «παρεμβάσεις στην πόλη», η οποία προσφέρει οικονομική και τεχνική υποστήριξη σε κατοίκους και επιχειρήσεις προκειμένου να εφαρμοστούν οι δικές τους (υποβληθείσες και εγκριθείσες) προτάσεις για παρεμβάσεις μικρής κλίμακας στο δημόσιο χώρο της πόλης. Αυτή η δράση είναι μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος που ονομάζεται POLIS² (πόλη στο τετράγωνο), το οποίο προσφέρει μικρές οικονομικές ενισχύσεις και υποστήριξη ανάπτυξης σε κατοίκους, ενεργούς πολίτες και ομάδες της κοινωνίας των πολιτών προκειμένου να προωθηθούν συνεργατικές παρεμβάσεις στην πόλη. Το POLIS² περιλαμβάνει επίσης και το έργο «Κατάστημα στο Κέντρο της Πόλης» το οποίο φροντίζει για την αξιοποίηση εγκαταλειμμένων καταστημάτων και αποσκοπεί στην αναζωογόνηση των υποβαθμισμένων περιοχών. Η πόλη προσφέρει συνεργασίες σε μικρές ιδιωτικές και κοινωνικές επιχειρήσεις και οργανώνει στοχευμένες παρεμβάσεις σε ορισμένες περιοχές, όπως στην «Πλατεία Θεάτρου» κοντά στο παλιό δημαρχείο, ή στη «Στοά Εμπόρων», η οποία είναι μία από τις σαράντα ιστορικές στοές στο κέντρο της πόλης.¹⁴ Μια παρόμοια προσέγγιση επικράτησε και στην περίπτωση της Αγοράς της Κυψέλης, μια δημοτική αγορά με ιστορία 90 ετών που είχε μείνει κλειστή για πολλά χρόνια και αποτέλεσε ορόσημο της τέως αστικής και στις μέρες μας υποβαθμισμένης γειτονιάς της Κυψέλης. Ακολουθώντας μια διαδικασία ανοικτής διαβούλευσης με τους κατοίκους, η αγορά ανακαινίστηκε και τώρα λειτουργεί ως μια κοινή πρωτοβουλία της πόλης και του Impact Hub Athens (IHA), το οποίο είναι μέρος του Διεθνούς Δικτύου Impact Hub Network.¹⁵ Το IHA είναι σήμερα ο φορέας που διαχειρίζεται την αγορά και προσφέρει χώρους σε διάφορες κοινωνικές επιχειρήσεις που προσπαθούν να επιτύχουν μια ισορροπία ανάμεσα στην κερδοφορία και διάφορους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους.

Μια άλλη καινοτομία αφορά την προστασία γλυπτών σε δημόσιους χώρους καθώς και την ενεργό εμπλοκή των σχολείων και των μαθητών τους σε αυτήν.

14 https://www.athensvoice.gr/life/urban-culture/athens/445284_poli2-o-dimos-athinaion-anoigei-tin-poli-stoys-katoikoys-tis (27.10. 2020).

15 <https://impacthub.net/>; <https://athens.impacthub.net/en/our-partners/> (27.10.2020)

Η σχετική πρωτοβουλία ξεκίνησε με αφορμή τα φαινόμενα βανδαλισμών που αυξάνονταν μετά από τις ταραχές του Δεκεμβρίου 2008. Αργότερα, ορισμένα στελέχη του δήμου και η «Τεχνόπολις» ξεκίνησαν ένα πρόγραμμα για την προ-στασία περίπου 320 γλυπτών σε δημόσιους χώρους, σε συνδυασμό με την ενεργό συμμετοχή των σχολείων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, ο δήμος επικοινωνήσε με την Περιφέρεια καθώς και με τις σχολικές κοινότητες και τις ενώσεις γονέων. Υπήρξε πολύ θετική ανταπόκριση, ενώ και η πολύ γνωστή ομάδα πολιτών «Atenistas» ξεκίνησε μια παράλληλη πρωτοβουλία γι' αυτά τα γλυπτά. Οι σχετικές δραστηριότητες οργανώθηκαν και συντονίστηκαν από την «Τεχνόπολη», ενώ ένας αυξανόμενος αριθμός σχολείων οργάνωσε δράσεις, εκδηλώσεις και εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Ορισμένες σχολικές τάξεις «υιοθέτησαν» συγκεκριμένα γλυπτά και τους πρόσφεραν φροντίδα.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ο Δήμος Αθηναίων βραβεύτηκε και απέκτησε τον τίτλο της «Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Καινοτομίας» που της απένειμε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το 2018.

3.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων

Η σχέση ανάμεσα στα διάφορα δίκτυα της κοινωνίας των πολιτών και στον άκρως κομματικοποιημένο δήμο χαρακτηριζόταν από αμοιβαία δυσπιστία. Το σημείο καμψής ήρθε το 2010 όταν εξελέγη Δήμαρχος ο Γ. Καμίνης, μια ανεξάρτητη προσωπικότητα που συγκέντρωσε την υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ, της ΔΗΜΑΡ, των οικολόγων και των φιλελεύθερων. Αυτή η πολυκομματική υποστήριξη σήμαινε ότι ο Καμίνης δεν μπορούσε να βασιστεί σε κάποιου είδους κομματική «πειθαρχία». Ο συνδυασμός με επικεφαλής τον Καμίνη διέθετε με τη πλειοψηφία των 3/5 στο δημοτικό συμβούλιο, όμως σύντομα αυτή η ετερογενής συνεργασία παρουσίασε κάποια σημάδια αποσυσπείρωσης. Ο Καμίνης αναγκάστηκε λοιπόν να αναζητήσει θεματικές και ad-hoc συμμαχίες ώστε να εγκρίνονται οι προτάσεις του από το δημοτικό συμβούλιο.

Το όνομα του δημοτικού συνδυασμού με επικεφαλής τον Καμίνη, δηλ. «δικαίωμα στην πόλη», ήταν εμπνευσμένο από το γνωστό σλόγκαν που είχε για πρώτη φορά προταθεί από τον Henri Lefebvre στο βιβλίο *Le Droit à la ville* που εκδόθηκε το 1968, και υπαινισσόταν βέβαια ότι ο δήμος θα πρέπει να είναι ανοικτός για τους δημότες του και τις ιδέες τους.

Όμως αυτό το άνοιγμα θα μπορούσε να υπονομευτεί σιωπηλά από το υπαλ-

ληλικό προσωπικό του δήμου. Εξαιτίας της έντονης κομματικοποίησης και των μακροχρόνιων πελατειακών πρακτικών, το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού δεν είχε επιλεγεί με αξιοκρατικά κριτήρια αλλά σύμφωνα με τους κομματικούς ή/και προσωπικούς του δεσμούς. Ως εκ τούτου, ο Καμίνης δεν μπορούσε να βασιστεί ούτε στη νομιμοφροσύνη ούτε στην εξειδίκευση του υπαλληλικού προσωπικού. Αναγκάστηκε λοιπόν να επιλέξει έναν μικρό αριθμό υψηλόβαθμων μόνιμων στελεχών για ουσιαστική συνεργασία.

Ο δήμος διέθετε εξάλλου και αρκετούς θυγατρικούς φορείς, όπως επιχειρήσεις και άλλα νομικά πρόσωπα. Ορισμένοι από αυτούς τους φορείς διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο για την προώθηση πολιτικών αλλαγών και καινοτομιών όπως ο δημοτικός ραδιοφωνικός σταθμός 9,84, που ήταν σημαντικός για το δημόσιο διάλογο στην πόλη, η αναπτυξιακή εταιρεία ΔΑΕΜ και βέβαια η «Τεχνόπολη» που παρουσιάστηκε παραπάνω. Ο Δήμαρχος και η πλειοψηφία του δημοτικού συμβουλίου ορίζουν τα πρόσωπα που στελεχώνουν τα όργανα διοίκησης αυτών των φορέων. Η ηγεσία του δήμου επέλεξε ορισμένες διακεκριμένες προσωπικότητες από το χώρο των επιχειρήσεων, των πανεπιστημίων και των ΜΚΟ σε θέσεις ευθύνης. Με αυτόν τον τρόπο έσπασε την παράδοση ενός συστήματος αποκλεισμών και λαφύρων. Ήδη το γεγονός ότι ο συνδυασμός «Δικαίωμα στην Πόλη», αποτελούνταν και από υποψήφιους που προέρχονταν από τους οικολόγους, τους φιλελεύθερους και άλλα μικρά κόμματα που διατηρούσαν στενούς δεσμούς με την κοινωνία των πολιτών, διευκόλυνε την είσοδο στο δημοτικό συμβούλιο ορισμένων ακτιβιστών και γενικά ορισμένων προσωπικοτήτων που προηγουμένως δεν είχαν σχεδόν καμία ελπίδα να ενταχθούν στους συνδυασμούς των μεγάλων κομμάτων. Ορισμένοι/ες από αυτούς/ές επιλέχθηκαν μάλιστα ως αντιδήμαρχοι.¹⁶ Επιπλέον, ορισμένα από αυτά τα πρόσωπα διέθεταν ένα διεθνές βιογραφικό και στενές διασυνδέσεις σε άλλες μεγάλες πόλεις στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Αυτοί ήταν οι «κοσμοπολίτες» του δημοτικού συμβουλίου που αποτέλεσαν στόχο των λαϊκιστών της αντιπολίτευσης. Μαζί με ορισμένους εξειδικευμένους συμβούλους και συνεργάτες, οι «κοσμοπολίτες» διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο στη διεθνή δικτύωση της πόλης.

Η πόλη χρειαζότανται επειγόντως αυτόν το νέο, εξωστρεφή προσανατολισμό της ηγεσίας της που αναζητούσε καλές πρακτικές και καινοτομίες σε άλλες χώρες. Το brand name «Αθήνα», το διεθνές ενδιαφέρον για την Ελληνική κρίση και τις συνέπειές της για τον Ελληνικό λαό, τα δίκτυα της Ελληνικής διασπο-

16 Τις νέες θέσεις ανέλαβαν: Ως Αντιδήμαρχος Προσφύγων και Μεταναστών ο γνωστός για τη σχετική του δράση Λευτέρης Παπαγιαννάκης, ως Αντιδήμαρχος για την Παιδική Ηλικία η γνωστή παιδοψυχολόγος Μαρία Ηλιοπούλου, ως Αντιδήμαρχος Αστικού Πρασίνου και Αστικής Ανθεκτικότητας η Καθηγήτρια Ελένη Μυριβήλη, ως Αντιδήμαρχος Κοινωνίας των Πολιτών και Καινοτομίας η γνωστή ακτιβίστρια Αμαλία Ζέππου.

ράς ειδικά στις ΗΠΑ, ήταν ορισμένοι από τους παράγοντες που διευκόλυναν τις επαφές και την εμπλοκή της πόλης σε αρκετά διεθνή δίκτυα καινοτομίας. Η πόλη μπορούσε να αξιοποιήσει πολλές νέες ιδέες και πρακτικές που είχαν ήδη δοκιμαστεί αλλού και την ίδια ώρα να αναπτύξει τις δικές της καινοτομίες.

Σημαντικοί παράγοντες για τις καινοτομίες ήταν επίσης τα Πανεπιστήμια και άλλα θεσμοί γνώσης. Σε κάθε περίπτωση, οι θεσμοί αυτοί και το προσωπικό τους είχαν ήδη σημαντική επιρροή στην ένταξη ή την αφαίρεση θεμάτων από την ατζέντα της πόλης, ενώ η InnoVAthens ενέπλεκε τέτοιους θεσμούς σε καινοτόμες δράσεις.

Τα τοπικά επιμελητήρια επίσης συμμετείχαν σε διάφορες πρωτοβουλίες. Το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών (ΕΒΕΑ), για παράδειγμα, εγκαινίασε κάποιες από τις πρώτες θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων (ΘΕΑ) σε συνεργασία με το δήμο το 2014. Κάποιες άλλες επιχειρηματικές ενώσεις νέων βιομηχανιών και παρόχων υπηρεσιών, όπως ο Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Πληροφορικής και Επικοινωνιών Ελλάδας (ΣΕΠΕ) και ο Ελληνικός Σύνδεσμος Εταιρειών Εφαρμογών Κινητών (Hellenic Association of Mobile Applications Companies (HAMAC), καθώς και μεμονωμένες επιχειρήσεις, όπως η Samsung, ήταν πολύ δραστήριες σε αρκετά καινοτόμα προγράμματα.

Οι δημοτικές υπηρεσίες που υπάγονταν σε περιορισμούς δημοσίου δικαίου δεν μπορούσαν εύκολα να προωθήσουν καινοτόμες δράσεις. Οι δημοτικές επιχειρήσεις και ιδίως η «Τεχνόπολις» ήταν τα οργανωτικά σχήματα που ήταν πολύ πιο κατάλληλα για ευέλικτη και άμεση δραστηριοποίηση επειδή υπάγονταν εν μέρει στο ιδιωτικό δίκαιο. Ο δήμος, πάντως, αξιοποίησε μια πληθώρα σχημάτων, όπως ειδικά γραφεία, μη κερδοσκοπικές εταιρείες, συμβάσεις κλπ. προκειμένου να διευκολύνει τις καινοτόμες δραστηριότητες. Αυτή η ευέλικτη προσέγγιση διευκόλυνε την ιδιωτική χρηματοδότηση, τις δωρεές και διάφορες μορφές εθελοντισμού και αμοιβαίας βοήθειας (βλ. στο 3.2). Οι περισσότερες καινοτομίες δεν θα ήταν εφικτές εάν ο δήμος δεν είχε παρακάμψει τους διαδρόμους της δημοτικής γραφειοκρατίας. Ωστόσο, η δημοτική ηγεσία προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τη δημοτική διοίκηση (όπου δημιουργήθηκε μια νέα Διεύθυνση Στρατηγικού Σχεδιασμού, Ανθεκτικότητας και Τεκμηρίωσης), ενώ πολλά ζητήματα καινοτομιών ήταν αντικείμενο μακροσκελών συζητήσεων τόσο στο δημοτικό συμβούλιο όσο και σε επιτροπές του.

Παρόλα αυτά, ο Καμίνης έγινε στόχος κριτικής ότι παρέκαμπε το δημοτικό συμβούλιο και τις δημοτικές υπηρεσίες. Στην πραγματικότητα, ένα μεγάλο μέρος αυτής της κριτικής εξέφραζε την απογοήτευση για την επικράτηση νέων προσεγγίσεων που υιοθετήθηκαν καθ' υπέρβαση των παραδοσιακών τρόπων της τοπικής πολιτικής σκηνής.

Στην πραγματικότητα, ο δήμος ενεργοποίησε όλους τους συμμετοχικούς

θεσμούς που καθιέρωσε ο νόμος «Καλλικράτης» το 2010 ο οποίος εισήγαγε μια πολύ σημαντική εδαφική και διοικητική μεταρρύθμιση στη χώρα (Tolika 2015). Η Αθήνα ήταν μια από τις πρώτες πόλεις στην Ελλάδα όπου συγκροτήθηκε Επιτροπή Διαβούλευσης και καθιερώθηκε Συμβούλιο Μεταναστών. Ο Καμίνης απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στην καλλιέργεια καλών σχέσεων με όλες τις κοινότητες μεταναστών και προσπάθησε να διευκολύνει τη διοργάνωση των ιδιαίτερων πολιτιστικών τους εκδηλώσεων. Στο δημόσιο διάλογο, ο Δήμαρχος υπογράμμισε την κληρονομιά μιας πόλης η οποία κατά το παρελθόν είχε ενσωματώσει με μεγάλη επιτυχία πολύ μεγάλους αριθμούς Ελλήνων προσφύγων που προέρχονταν από την Μικρά Ασία καθώς και πάρα πολλούς εσωτερικούς μετανάστες από την Ελληνική επαρχία. Πιο πρόσφατα, η πόλη ενσωμάτωσε μεγάλους αριθμούς μεταναστών από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη. Ευθύς εξ αρχής ο Καμίνης στάθηκε αντίθετος στην ξενοφοβία ακροδεξιών ομάδων που ενισχύθηκαν δραματικά κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και οι οποίες προπαγάνδιζαν την «αλληλεγγύη με τους Έλληνες που είναι θύματα της κρίσης» (A13). Η ηγεσία της πόλης επέδειξε, εξάλλου, την ανοικτή της προσέγγιση και με την αποδοχή του δημόσιου ελέγχου της οικονομικής της διαχείρισης μέσω της δημοσιοποίησης, μεταξύ άλλων, σε πραγματικό χρόνο των οικονομικών δεδομένων του δήμου (A5). Επιπλέον, η Αθήνα ήταν ένας από τους πρώτους Ελληνικούς δήμους που εισήγαγαν και στελέχωσαν έναν ανεξάρτητο θεσμό ελέγχου, δηλ. το Συνήγορο του Πολίτη, όπως προβλέπονταν από το νόμο του «Καλλικράτη».

Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, οι σχέσεις με τους πολίτες έγιναν εξαιρετικά δύσκολες ιδίως για τις εθνικές κυβερνήσεις αλλά και για τις χαμηλότερες βαθμίδες διακυβέρνησης. Τα πρώτα χρόνια της κρίσης χαρακτηρίζονταν από δημόσια οργή κατά των πολιτικών στελεχών, από μαζικές και συχνά βίαιες διαμαρτυρίες που συνήθως λάμβαναν χώρα στο κέντρο της Αθήνας. Η πόλη υπέφερε πολύ από μια σειρά ταραχών: εμπορικά καταστήματα λεηλατούνταν και καταστρέφονταν, ενώ ορισμένα εμβληματικά κτίρια ιστορικής αξίας πυρπολήθηκαν. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τυχόν νέες συμμετοχικές πρωτοβουλίες του δήμου θα διέτρεχαν τον κίνδυνο να μετατραπούν σε νέες αρένες χασοτικής διαμαρτυρίας ή ακόμη και σφοδρών συγκρούσεων με την άκρα δεξιά που είχε «αναστηθεί» εξαιτίας της κρίσης. Ενόψει όλων αυτών, η ηγεσία της πόλης έτεινε να αποφεύγει ανοικτές μορφές συμμετοχής και στράφηκε στη συνεργασία με ΜΚΟ και ομάδες πολιτών, ειδικά ως προς τις κοινωνικές υπηρεσίες όπου οι αναδυόμενες ανάγκες ήταν τεράστιες και οι διαθέσιμοι πόροι ήταν εξαιρετικά περιορισμένοι εξαιτίας της πρωτοφανούς λιτότητας. Αφού ήδη υπήρχε εκτεταμένη αλλά κατακερματισμένη δράση της κοινωνίας των πολιτών στον κοινωνικό τομέα, ο δήμος ανέλαβε το ρόλο ενός επειγόντως απαραίτητου συντονιστή.

Ο δήμος έπρεπε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των ενεργών πολιτών και των ΜΚΟ, των εν δυνάμει δωρητών από τον ιδιωτικό τομέα και από τον χώρο των επιχειρήσεων. Αυτό διευκολύνθηκε με τη λήψη μέτρων διαφάνειας, καθώς και από το γεγονός ότι ο Καμίνης δεν ήταν επαγγελματίας πολιτικός και πολλοί από τους συνεργάτες του ήταν αναγνωρισμένες προσωπικότητες, οι οποίες εισέφεραν το δικό τους προσωπικό κεφάλαιο στις προσπάθειες δικτύωσης και στις καινοτόμες δράσεις.

Η ηγεσία της πόλης κάλυπτε ένα κενό πολιτικής που ήταν οφθαλμοφανές ήδη προτού ανέλθει στην εξουσία. Προβλήματα και προκλήσεις μικρής κλίμακας είχαν παραμεληθεί από τις προηγούμενες ηγεσίες της πόλης. Αυτή η παράλειψη κινητοποίησε ένα ευρύ φάσμα από πρωτοβουλίες πολιτών που προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα (Α10). Οι δράσεις τους παρέκαμπταν μια δημοτική γραφειοκρατία που τους αγνοούσε σε μια σχέση που χαρακτηριζόταν από αμοιβαία δυσπιστία. Μολαταύτα, αυτή η «εναλλακτική» κινητοποίηση φαινόταν να αναζωογονεί το δημόσιο διάλογο, ο οποίος τώρα άρχισε να εστιάζει σε προβλήματα και πρακτικές λύσεις μικρής κλίμακας, σε αντίθεση με τις φιλόδοξες στρατηγικές μεγάλης κλίμακας που δέσποζαν στο δημόσιο διάλογο ανάμεσα στα μεγάλα πολιτικά κόμματα, πριν και μετά τους Ολυμπιακούς του 2004 (Getimis and Hlepas, 2005). Ειδικά μετά από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, πολλές ομάδες πολιτών άρχισαν να λειτουργούν ως δίκτυα αλληλεγγύης σε επίπεδο γειτονιάς. Η δημοτική ηγεσία εστίασε στη συνεργασία και τη σύμπραξη δυνάμεων για την αντιμετώπιση των αναδυόμενων, πολύπλευρων προκλήσεων. Στην πραγματικότητα, ο ανεξάρτητος συνδυασμός (με πολυκομματική στήριξη) «Δικαίωμα στην Πόλη» είχε ανακοινώσει από την αρχή ότι σκόπευε να υπερβεί την μακροχρόνια γραφειοκρατικοποίηση της δημοτικής διακυβέρνησης και την αποξένωση του δήμου από τους πολίτες του και τις δράσεις τους. Η νέα δημοτική ηγεσία εστίασε στην κοινωνική συνοχή μια αυξανόμενα πολυπολιτισμικής και παράλληλα πτωχοποιημένης πόλης. Νέες πολώσεις και νέα κοινωνικά ρήγματα απειλούσαν την αστική συμβίωση.

Οι ορατές επιπτώσεις της κρίσης πυροδότησαν την κινητοποίηση των πλούσιων ιδρυμάτων στην πόλη. Αυτό δεν ισχύει μόνο για τα Ελληνικά ιδρύματα, όπως το Ιδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης και το Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Επίσης, κάποια μεγάλα διεθνή ιδρύματα (Bloomberg, Rockefeller, Microsoft, Open Society) επέκτειναν κατά πολύ τις δραστηριότητές τους στην Αθήνα. Διάφορα άλλα, λιγότερο διάσημα ιδρύματα¹⁷ επίσης πρόσφεραν υποστήριξη σε διάφορα κοινωνικά προγράμματα του δήμου. Και δεν ήταν μόνο ο τελευταίος που αξιοποι-

---

17 Τέτοια ιδρύματα είναι, για παράδειγμα: Ιδρυμα Λασκαρίδη, Ιδρυμα Γουλανδρή, Ιδρυμα Θεοχαράκη, Ιδρυμα Μποδοσάκη.

ούσε αυτή την υποστήριξη. Ενας μεγάλος αριθμός ΜΚΟ και διάφορων τοπικών πρωτοβουλιών επίσης ωφελήθηκε από τέτοιες χορηγίες που ήταν επείγοντως απαραίτητες, αφού η κυβέρνηση το καλοκαίρι του 2012 είχε παγώσει όλα τα κονδύλια που είχαν δεσμευτεί για ΜΚΟ (Sotiropoulos and Bourikos 2014: 40). Αυτό ήταν το κρίσιμο σημείο, οπότε ορισμένα ιδρύματα αύξησαν δραστικά τη βοήθειά τους προς ΜΚΟ, αρκετές από τις οποίες συνυπήρχαν με άτυπα κοινωνικά δίκτυα και ομάδες αυτοβοήθειας (Sotiropoulos 2004). Ως εκ τούτου, η αναβίωση ή ζωογόνηση της κοινωνίας των πολιτών ήταν, από την μία πλευρά, αποτέλεσμα της πίεσης που προκάλεσε η οικονομική κρίση. Από την άλλη πλευρά, αυτές οι θετικές εξελίξεις έγιναν δυνατές χάρη στην οικονομική υποστήριξη που πρόσφεραν οι δωρητές που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Μέσω αυτής της κοινωνίας πολιτών που αποκτούσε αυξανόμενη αυτοπεποίθηση, αναδύθηκαν νέες ιδέες (όπως εκείνη πίσω από τη δράση «ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ»), οι οποίες λειτούργησαν και στην πράξη (βλ. 3.2.).

Στον απόηχο της οικονομικής κρίσης, ο αριθμός των άτυπων ομάδων και δικτύων αυξήθηκε μεταξύ του 2012 και του 2016 από 81 σε 444 (Σωτηρόπουλος 2017). Οι άτυπες οργανώσεις μπορούν να προσαρμοστούν ευκολότερα στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και προτεραιότητες. Επιπλέον, είναι ανοικτές στην ενεργό συμμετοχή των ωφελούμενων από τις δραστηριότητές τους. Από την άλλη πλευρά, οι άτυπες οργανώσεις συχνά στερούνται τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων τους στο μέλλον και δύσκολα συντονίζονται μεταξύ τους. Είναι πολύ συνηθισμένο να αλληλεπικαλύπτονται οι δραστηριότητές τους στις ίδιες περιοχές, την ώρα όπου μπορεί να απουσιάζουν εντελώς σε άλλες περιοχές (Sotiropoulos and Bourikos 2014: 48-49).

Γι' αυτούς τους λόγους, ήταν απαραίτητο και σημαντικό να συντονίσει ο δήμος αυτές τις ομάδες και αυτές τις δραστηριότητες. Για τον σκοπό αυτό, ήταν απαραίτητη μια προσέγγιση με καινοτόμες μεθόδους (λ.χ. μέσω της πλατφόρμας ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ) ώστε να αποφευχθούν οι γραφειοκρατικές εμπλοκές και, πάνω απ' όλα, να κερδηθεί εμπιστοσύνη και να προσελκυσθεί μια πληθώρα δυναμικών αλλά συχνά μάταιων προσπαθειών «να γίνει κάτι».

Η εξουσία λήψης αποφάσεων παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό στα χέρια κρατικών, κρατικά ελεγχόμενων και αυτοδιοικητικών φορέων και οργάνων. Ωστόσο, είναι προφανές ότι σημαντικά μέρη της εξουσίας μη-λήψης αποφάσεων-ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό της ατζέντας μέσω δημόσιων διαλόγων-έχουν μετατεθεί σε ιδιωτικά ιδρύματα, ιδιωτικές επιχειρήσεις, ΜΚΟ και δίκτυα πολιτών. Επιπλέον, οι πολιτικοί, τα κόμματα, οι δημόσιοι φορείς, οι θεσμοί γνώσης και τα «παραδοσιακά» μέσα ενημέρωσης μπορεί να κυριαρχούν στον τομέα της ιδεολογικής εξουσίας με την έννοια της «διαμόρφωσης [...] αντιλήψεων, θεω-

ρήσεων και προτιμήσεων με τέτοιο τρόπο ώστε [οι άνθρωποι] να αποδέχονται το ρόλο τους στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων» (Lukes 2005: 25 · έμφαση στο αρχικό κείμενο). Ωστόσο, στις μέρες μας ένα σημαντικό μερίδιο αυτής της δύναμης μετατοπίστηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η κοινωνία των πολιτών γίνεται, επομένως, πιο πλουραλιστική (A8).

Η συνεχιζόμενη κινητικότητα και τα διεθνή βιογραφικά πολλών Αθηναίων αυξάνουν την ευαισθητοποίηση στο επίπεδο του τοπικού λόγου για διεθνείς διαλόγους, ενώ η πόλη εντάχθηκε σε μια σειρά καινοτόμων δικτύων (ανθεκτικές πόλεις, δήμαρχοι για ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς κ.λπ.). Η αναφορά στην ανθεκτικότητα και το «δικαίωμα στην πόλη» είναι παραδείγματα αυτής της ερμηνείας ιδεών σε τοπικούς (δια-)λόγους.

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι σήμερα ο δημόσιος λόγος αναγνωρίζει σταδιακά το γεγονός ότι η πόλη επέζησε από μια σειρά κρίσεων, αποδεικνύοντας την ανθεκτικότητά της μέσω διαφόρων ειδών προκλήσεων και πιέσεων, παρά τις αυξανόμενες ανησυχίες για την ασφάλεια των πολιτών σε ορισμένες περιοχές του κέντρου. Είναι αρκετά χαρακτηριστικό ότι οι υποψήφιοι δήμαρχοι στις εκλογές που έγιναν τον Μάιο του 2019 υποσχέθηκαν να διατηρήσουν και να αναπτύξουν περαιτέρω τις επιτυχημένες καινοτομίες, όπως το δίκτυο ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ, ενώ μερικοί από τους βασικούς πρωτοπόρους των καινοτομιών συμπεριλήφθηκαν στους συνδυασμούς των υποψηφίων για το δημοτικό συμβούλιο. Οι υποψήφιοι δήμαρχοι φάνηκαν να πασχίζουν να αποδείξουν το άνοιγμά τους απέναντι στους πολίτες («δικαίωμα στην πόλη») και σιωπηρά (ή ρητά) να αποστασιοποιηθούν από την πατρωνία και τις κομματικοποιημένες διοικήσεις του παρελθόντος.

3.4 Ευρήματα και Διαπιστώσεις

Η Ελλάδα βίωσε μια άνευ προηγουμένου κρίση που επέμεινε για αρκετά χρόνια. Οι δήμοι στις μεγάλες πόλεις έπρεπε να ανταποκριθούν στις ταχέως αυξανόμενες ανάγκες για βοήθεια με ταχέως περιοριζόμενους πόρους. Η Αθήνα ήταν μια από τις πόλεις που επλήγησαν περισσότερο, ενώ ήταν επίσης η κύρια πύλη υποδοχής στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά τη διάρκεια της εισροής προσφύγων του 2015. Λίγα χρόνια αργότερα, το Νοέμβριο του 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απονέμει στην Αθήνα τον τίτλο της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας της Καινοτομίας. Οι αντιδράσεις στην πόλη ήταν ανάμεικτες αφού το αίσθημα της αστικής παρακμής και της κοινωνικής αποξένωσης φαινόταν να κυριαρχεί. Ωστόσο, ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών ομάδων πολιτών θα μπορούσε να ταυτιστεί με ορισμένες από τις δράσεις που ήταν οι λόγοι αυτού του βραβείου καινοτομίας.

Το σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη πολλών καινοτόμων δράσεων ήταν το 2010, όταν το παλιό δημοτικό κατεστημένο απομακρύνθηκε από την εξουσία, ενώ η νέα ηγεσία απέφυγε την κομματικοποίηση και τις πελατειακές πρακτικές και εμπνεύστηκε από το βιβλίο του Lefevre «Δικαίωμα στην πόλη» που σηματοδοτεί την προθυμία να προσφέρει σε όλους τους κατοίκους το δικαίωμα συμμετοχής και συνεργασίας στο πλαίσιο ενός νέου σχεδίου ανοικτής αστικής διακυβέρνησης. Αυτή η προσέγγιση αμφισβητούσε τη νοοτροπία που καθοδηγούσε τους παράγοντες των προηγούμενων δημοτικών αρχών (Α 13): Σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους, η Αθήνα ήταν μια «απελπιστική περίπτωση» και ο δήμος δεν ήταν «ο κύριος της δικής του πόλης» αφού οι κεντρικές κυβερνήσεις έπαιρναν τις πιο σημαντικές αποφάσεις για την πρωτεύουσα και έλεγχαν τους πόρους. Ο μόνος ρεαλιστικός τρόπος για να κερδηθεί η πολιτική νομιμοποίηση και υποστήριξη ήταν η πολιτική πατρωνία. Ενα υψηλό επίπεδο κοινωνικής συνοχής δεν ήταν εφικτό σε μια μεγάλη πόλη που γίνεται ολοένα και πιο πολυπολιτισμική, ειδικά επειδή οι νεοεισερχόμενοι δεν είναι πρόθυμοι να ενσωματωθούν και θεωρούν την Αθήνα απλώς έναν ενδιάμεσο, άβολο σταθμό στο δρόμο τους προς τη Βόρεια Ευρώπη (Α13).

Σε αντίθεση με αυτήν την προσέγγιση, η νέα δημοτική αρχή από το 2010 κινητοποίησε προσωπικότητες με ανοικτούς ορίζοντες που αύξησαν την ευαισθητοποίηση σε τοπικό επίπεδο για τις διεθνείς συζητήσεις και τη σημασία της παρατήρησης των άλλων ως επικοινωνιακού μηχανισμού που προωθεί την καινοτομία (βλ. 2.2.2): Η πόλη εντάχθηκε σε μια σειρά καινοτόμων δικτύων (ανθεκτικές πόλεις, δήμαρχοι για ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς κ.λπ.) και εφάρμοσε «καλές» πρακτικές. Η αναφορά στην ανθεκτικότητα και το «δικαίωμα στην πόλη» είναι παραδείγματα αυτής της ερμηνείας των ιδεών στους τοπικούς διαλόγους. Εκτός αυτού, το «ΣΥΝ ΑΘΗΝΑ» (ετικέτα μιας πλατφόρμας που ενσωμάτωσε περισσότερες από 400 δραστηριότητες βάσης) εκφράζει μια νέα προσέγγιση στην τοπική πολιτική μέσω της διαλογικής ανάπτυξης σημείων αναφοράς για (περαιτέρω) καινοτόμες πρακτικές, όπως συνέβη με την e-γέφυρα για μετανάστες και πρόσφυγες (ACCMR) και την πρωτοβουλία POLIS. Ο επικοινωνιακός μηχανισμός «επανασηματοδότηση του ζητήματος» προώθησε τα «ανοιχτά σχολεία» και την προστασία των γλυπτών, επειδή αυτές οι ιδέες, που υπήρχαν ήδη στο παρελθόν, συνδέονταν με τις νέες ιδέες που λειτουργούν και θεωρούνται βελτίωση. Το Innovathens και η νέα ψηφιακή στρατηγική της πόλης είναι τα αποτελέσματα του επικοινωνιακού μηχανισμού της πλαισίωσης στο βαθμό που καθοδηγήθηκαν από τη νέα προσέγγιση για το πώς πρέπει να γίνουν τα πράγματα στην Αθήνα.

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι σήμερα ο δημόσιος λόγος στην Αθήνα αναγνωρίζει σταδιακά το γεγονός ότι η πόλη επέζησε από διάφορες προκλήσεις και

πιέσεις λόγω της ικανότητας των δρώντων να αναπτύξουν μια νέα αντίληψη για το πώς μπορούν να βελτιωθούν τα πράγματα ακόμη και σε πολύ άσχημες συνθήκες (Βαμβακάς 2019).

Ο παραδοσιακός αυτοπροσδιορισμός της Αθήνας ως «πρωτεύουσας» και «πύλης καινοτομιών για μια ευρύτερη περιοχή», καθώς και η διαφάνεια και η ανθεκτικότητα που χαρακτηρίζει την πόλη σε όλη τη σύγχρονη ιστορία της, σίγουρα έχουν προσφέρει ένα ευνοϊκό πλαίσιο σκέψης, μια ήδη υπάρχουσα βάση που χρησίμευσε ως εφαλτήριο για μια αλλαγή στη δημόσια συζήτηση που διευκόλυνε τις καινοτομίες. Χωρίς τις εξαιρετικές περιστάσεις της κρίσης, ωστόσο, είναι σχεδόν αδιανόητο ότι αυτή η ευρύτερη ποικιλία διαφορετικών καινοτομιών θα είχε γίνει αποδεκτή και θα εφαρμοζόταν. Παρόλο που αναγνωρίζονται ως μεγάλες επιτυχίες από πολλούς παράγοντες, είναι ανοιχτό το ερώτημα αν αυτές οι καινοτομίες θα γίνουν αποδεκτές ως σταθερές αλλαγές «παραδείγματος» τελικά, αν θα αποδειχθούν βιώσιμες όταν στην πόλη η περίοδος των διαδοχικών κρίσεων τελειώσει οριστικά και το εκκρεμές επιστρέψει στην «κανονικότητα».

4

Μπένσχαϊμ

Hubert Heinelt*

4.1 Εισαγωγή

Το Μπένσχαϊμ είναι μια πόλη με περίπου 40.000 κατοίκους. Ο αριθμός τους αυξήθηκε από 39.680 το 2006 σε 42.999 το 2019 (8% περίπου), γεγονός που υπογραμμίζει τη δυναμική της ανάπτυξης.¹ Ήδη στο παρελθόν, το Bensheim ήταν ένα μέρος στο οποίο οι άνθρωποι μετακόμιζαν επειδή τους άρεσε να ζουν εκεί. Αυτό αποδεικνύεται από τον αριθμό των αρχοντικών των ευγενών οικογενειών από τη γύρω αγροτική περιοχή που έχτισαν τα σπίτια αυτά πριν από αιώνες. Επιπλέον, στις αρχές του 20ού αιώνα χτίστηκαν στην πόλη αρκετές βίλες Art Nouveau² για πλούσιους ανθρώπους που ήθελαν να απολαύσουν το ήπιο κλίμα και το όμορφο τοπίο στο ανατολικό άκρο της κοιλάδας του Ανω Ρήνου, που ονομάζεται «Bergstraße».

Η πόλη βρίσκεται στα νότια του γερμανικού ομόσπονδου κρατιδίου της Εσσης, όπου συμπίπτουν οι μητροπολιτικές περιοχές Φρανκφούρτη/Ρηνανία-Μάιν και Ρήνος-Νέκαρ (συμπεριλαμβανομένων των πόλεων Χαϊδελβέργη,

---

* Η απόδοση στα Ελληνικά έγινε από τον Πάνο Κολιαστάση

1 <https://www.bensheim.de/wirtschaft/bensheim-in-zahlen#c302> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

2 Οι βίλες αυτές σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν με το ιδιαίτερο στυλ Art Nouveau από τον αρχιτέκτονα Heinrich Metzendorf (<https://www.bensheim.de/fileadmin/media/bensheim/06-Tourismus/Metzendorfrundgang.pdf>; τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

Μανχάιμ και Λούντβιχσχάφεν).³ Διαθέτει καλές συνδέσεις με δύο μεγάλους αυτοκινητόδρομους καθώς και με το γερμανικό και διευρωπαϊκό σιδηροδρομικό σύστημα. Επιπλέον, το αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης απέχει μόλις 50 χλμ. περίπου, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να φτάσει κανείς με αυτοκίνητο μέσα σε 30 έως 45 λεπτά μέσω των δύο αυτοκινητοδρόμων.

Μεταξύ 2016 και 2019, η πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο σχηματίστηκε από τους Χριστιανοδημοκράτες, τους Πράσινους και έναν τοπικό συνδυασμό, με την ονομασία «Πολίτες για το Μπενσχάιμ». Μεταξύ 2001 και 2016, η πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο είχε σχηματιστεί μόνο από τους Χριστιανοδημοκράτες και τους Πράσινους.⁴ Οι τοπικές εκλογές διεξήχθησαν στο Μπενσχάιμ στις 14 Μαρτίου 2021. Κατά τη στιγμή της ολοκλήρωσης του χειρόγραφου αυτού του βιβλίου, δεν είχε ακόμη επιτευχθεί συμφωνία σχετικά με τη σύνθεση της μελλοντικής πλειοψηφίας στο δημοτικό συμβούλιο.

4.2 Ζητήματα καινοτομίας

Το Μπενσχάιμ φαίνεται να είναι μια περίπτωση όπου μια σειρά από «υλικά ή κοινωνικά δημιουργήματα [...] γίνονται αντιληπτά από τους [τοπικούς] παρατηρητές τόσο ως νεωτερισμοί όσο και ως βελτίωση» (Braun-Thürmann 2005: 6), αλλά όχι ως κάτι που οι τοπικοί φορείς θεωρούν ως ενδιαφέρουσα καινοτομία. Αντιθέτως, αυτές οι αλλαγές και βελτιώσεις γίνονται αντιληπτές ως κάτι που συμβαίνει στο Μπενσχάιμ, ως κάτι αυτονόητο.

Οι πρόσφατες καινοτομίες που γίνονται αντιληπτές ως κάτι που το Μπενσχάιμ κάνει ως κάτι αυτονόητο είναι, για παράδειγμα, η ανάπτυξη μιας τοπικής πολιτικής για το κλίμα από το «Masterplan για 100% προστασία του κλίματος».⁵ Η τοπική πολιτική για το κλίμα στο Μπενσχάιμ αναφέρεται στην ενεργειακή συμβουλευτική, στην αποκεντρωμένη παραγωγή και παροχή ενέργειας, στις επιδοτήσεις για την εγκατάσταση ηλιακών συλλεκτών που χρηματοδοτού-

3 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτές τις δύο μητροπολιτικές περιοχές βλ. Heinelt et al. 2011: 79-137

4 Στο γερμανικό ομόσπονδο κρατίδιο της Εσσης η τοπική αυτοδιοίκηση χαρακτηρίζεται από συλλογική μορφή - σύμφωνα με την τυπολογία που ανέπτυξαν οι Mouritzen και Svava, η οποία σημαίνει ότι: «Το κέντρο λήψης αποφάσεων είναι ένα συλλογικό όργανο, η εκτελεστική επιτροπή του οποίου είναι υπεύθυνη για όλες τις εκτελεστικές λειτουργίες. Η εκτελεστική επιτροπή αποτελείται από τοπικά εκλεγμένους πολιτικούς και τον δήμαρχο, ο οποίος προεδρεύει» (Mouritzen και Svava 2002: 56).

5 <https://www.bensheim.de/leben-in-bensheim/klima-umwelt-energie/klimaschutz.html> (τελευταίος έλεγχος 20 Οκτωβρίου 2020).

νται από τον δήμο επιπλέον των προγραμμάτων της κυβέρνησης, καθώς και στην προώθηση της ποδηλασίας μέσω της ενοικίασης ποδηλάτων, της κοινής χρήσης ηλεκτρικών ποδηλάτων και των ειδικών λωρίδων για ποδήλατα (B12, B14 και B16).

Ο τοπικός προμηθευτής ενέργειας GGEW (Gruppen-Gas- und Elektrizitätswerk Bergstraße AG) διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτές και άλλες δραστηριότητες στον τομέα της κλιματικής πολιτικής.⁶ Η GGEW ανήκει από κοινού στο δήμο Μπενσχάιμ και σε οκτώ γειτονικούς δήμους. Όλα τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου και της δημοτικής διοίκησης που ερωτήθηκαν τόνισαν ότι είναι ζωτικής σημασίας να είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τον τοπικό προμηθευτή ενέργειας ως μέσο για την εφαρμογή καινοτομιών. Αυτό έχει σημασία για την τοπική πολιτική για το κλίμα, όπου η GGEW προσφέρει υποδομή για την τροφοδοσία ηλεκτρικών αυτοκινήτων, οργανώνει την κοινή χρήση οχημάτων για ηλεκτρικά αυτοκίνητα⁷ καθώς και την κοινή χρήση ηλεκτρικών ποδηλάτων, επενδύει σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και προσφέρει στους ιδιοκτήτες σπιτιών της περιοχής ένα πρόγραμμα για την εγκατάσταση ηλιακών συλλεκτών στις στέγες των σπιτιών τους και την ενοικίαση τους. Επιπλέον, η GGEW αναπτύσσει ένα διαδίκτυο υψηλής ταχύτητας για την πόλη και πέραν αυτής.⁸ Τέλος, διαχειρίζεται τόσο την εξωτερική όσο και την εσωτερική δημόσια πισίνα και καλύπτει (τουλάχιστον εν μέρει) τα έξοδα αυτής της δημόσιας εγκατάστασης από τα κέρδη της.

Ενα άλλο (καινοτόμο) μέσο του δήμου για την αστική ανάπτυξη είναι η MEGB (Marketing- und Entwicklungs-Gesellschaft Bensheim GmbH), μια επιχείρηση που ανήκει εξ ολοκλήρου στο δήμο.

«Η κύρια δραστηριότητα της MEGB είναι η εμπορία εμπορικών ακινήτων στο Μπενσχάιμ. Υποστηρίζουμε τις εταιρείες σε όλες τις πτυχές που σχετίζονται με την υλοποίηση του επενδυτικού τους σχεδίου στο Μπενσχάιμ. Στρατηγικός μας στόχος είναι η τοποθέτηση της πόλης ως κορυφαίου επιχειρηματικού κέντρου στη νότια Εσση. Εγκαινιάζουμε δι-επιχειρησιακά σχέδια και ενισχύουμε τα δίκτυα στο Μπενσχάιμ, προκειμένου να υποστηρίξουμε τις επιχειρήσεις στον ανταγωνισμό για πελάτες και εργαζόμενους».⁹

6 Η GGEW δεν δραστηριοποιείται ως προμηθευτής ενέργειας μόνο στην περιοχή του Bensheim. Συνολικά, έχει περίπου 140.000 πελάτες (βλ. <https://www.ggew.de/unternehmen/>, τελευταίος έλεγχος 20 Οκτωβρίου 2020).

7 Η GGEW παρέχει 83 σταθμούς φόρτισης για ηλεκτρικά οχήματα. Διαθέτει 50 ανεμογεννήτριες και προμηθεύεται τα δύο τρίτα της ενέργειας που πωλεί από ανανεώσιμες πηγές (B16).

8 Επί του παρόντος, λειτουργεί το δικό της δίκτυο οπτικών ινών συνολικού μήκους περίπου 350 χιλιομέτρων (B16).

9 <http://www.megb.de/en/megb/ueber-uns/>, μετάφραση από τους συγγραφείς (τελευταίος

Επιπλέον, η MEGB διαχειρίζεται δημοτικά, ιδιωτικά και εμπορικά κτίρια, συμπεριλαμβανομένων τριών γκαράζ στάθμευσης. Τα κέρδη από αυτές τις δραστηριότητες και η υγιής οικονομική τους βάση επιτρέπουν στη MEGB να αγοράζει, να ανακατασκευάζει και να ανακαινίζει σπίτια, ιδίως στο κέντρο της πόλης, ώστε να το κάνει πιο ελκυστικό. Αυτό γίνεται επί του παρόντος στην περίπτωση ορισμένων κτιρίων που είναι σημαντικά για να γίνει πιο ζωντανή η πλατεία της αγοράς. «Η πρόσβαση σε ακίνητα θεωρείται κρίσιμη για τη στρατηγική ανάπτυξη του κέντρου της πόλης», όπως δήλωσε ο εκτελεστικός διευθυντής της MEGB (σε συνέντευξη που πραγματοποίησε η ερευνητική ομάδα).

Ο κρίσιμος ρόλος του MEGB ως μέσου του δήμου για την επίτευξη των πολιτικών του στόχων και την επίτευξη καινοτομιών - ιδίως όσον αφορά όχι μόνο την οικονομική, αλλά και την αστική ανάπτυξη - εκφράζεται στη στενή συνεργασία μεταξύ του MEGB και του δήμου, ιδίως του (πρώην) δημάρχου και της πολεοδομίας. Για κάθε συγκεκριμένο έργο, υπάρχει σαφής ευθύνη από την πλευρά ενός ατόμου, το οποίο ενεργεί ως πρόσωπο επαφής για την επιχείρηση (συνέντευξη B1- βλ. επίσης παρακάτω). Η χρήση του MEGB ως μέσου για να γίνει το κέντρο της πόλης πιο ελκυστικό θεωρείται καινοτομία. Ωστόσο, σύμφωνα με τους περισσότερους ερωτηθέντες, η σημαντικότερη καινοτομία που επιτεύχθηκε από το MEGB είναι η ανάπτυξη του «Stubenwald», το οποίο δεν είναι απλώς ένα επιχειρηματικό πάρκο όπως αυτά πολλών άλλων πόλεων. Από το 2008 αναπτύχθηκε επίσης σε μια «πανεπιστημιούπολη» όπου οι εγκαταστάσεις των επιχειρήσεων ενσωματώθηκαν σκόπιμα σε μια συγκεκριμένη υποδομή (B15), η οποία περιλαμβάνει ένα επιχειρηματικό ξενοδοχείο, αθλητικές εγκαταστάσεις για τους (νέους) εργαζόμενους εκεί (γυμναστήριο, αίθουσα μπόουλινγκ και τοίχο αναρρίχησης), καθώς και έναν παιδικό σταθμό για τα παιδιά τους. Επιπλέον, η έννοια της πανεπιστημιούπολης του επιχειρηματικού πάρκου επιδιώκει να υποστηρίξει «τη σκέψη που υπερβαίνει τη δική του επιχείρηση στην τοποθεσία» (B15).¹⁰

Για το δήμο, είναι σαφές (χωρίς πολλές συζητήσεις) ότι εμπλέκει τους πολίτες στον πολεοδομικό σχεδιασμό πέρα από τις νομικές απαιτήσεις. Υπήρξαν διάφορες μορφές συμμετοχής των πολιτών στον πολεοδομικό σχεδιασμό που βασίζονται σε έργα. Αυτό ισχύει για τα επιμέρους σχέδια ανάπτυξης για νέες οικοδομικές περιοχές και την ανάπτυξη του κέντρου της πόλης ή τμημάτων της πόλης (όπως στο Bensheim-Auerbach - όπως αναφέρει η B9) με πρωτοβουλία του δήμου. Επιπλέον, ένας δημόσιος διάλογος για το μέλλον της πόλης

έλεγχος 20 Οκτωβρίου 2020).

10 Στο επιχειρηματικό πάρκο «Stubenwald» σχεδιάζεται η δημιουργία μιας μονάδας μερικής απασχόλησης για τους εξαρτώμενους συγγενείς των ατόμων που απασχολούνται στις επιχειρήσεις που εδρεύουν εκεί (B15).

διοργανώνεται από ένα ανεξάρτητο «δίκτυο πολιτών». Το δίκτυο αυτό δηλώνει στην ιστοσελίδα του ότι: «η φωνή των πολιτών αποκτά βαρύτητα στις [...] συζητήσεις, διότι σήμερα χωρίς τη σοφία των πολλών δεν μπορούν να βρεθούν ικανοποιητικές απαντήσεις για το μέλλον». ¹¹ Τέτοιες μορφές συμμετοχής των πολιτών θα θεωρούνταν σε άλλα πλαίσια (άλλες πόλεις) ως καινοτομίες. Στο Μπενσχαΐμ δεν θεωρούνται καινοτομία, αλλά κάτι αυτονόητο, επειδή θεωρείται δεδομένο ότι οδηγούν σε καλύτερα αποτελέσματα πολιτικής. Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια έχουν διατυπωθεί, ιδίως σε σχέση με την ανάπτυξη του κέντρου της πόλης, αιτήματα για την επέκταση της συμμετοχής των πολιτών και την ουσιαστική συνεκτίμηση των θέσεων που εκφράζονται με αυτόν τον τρόπο στις αποφάσεις του συμβουλίου (βλ. ενότητα 4.4).

Παρόλο που το Parktheater χτίστηκε το 1968, αυτό το δημοτικό θέατρο και οι εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτό εξακολουθούν να είναι καινοτόμες από πολιτιστική άποψη. Είναι το μοναδικό θέατρο μεταξύ του Darmstadt και της Χαϊδελβέργης. Λειτουργεί από τη δημοτική διοίκηση, ή ακριβέστερα από την «Eigenbetrieb Stadtkultur», το ρεπερτόριο του εκτελείται από περιοδεύουσες θεατρικές ομάδες, σύνολα καμπαρέ, μουσικούς κ.λπ.

Το Parktheater είναι επίσης ένας χώρος όπου μία φορά το χρόνο (εκτός από τους σημερινούς περιορισμούς λόγω της πανδημίας Covid) πραγματοποιούνται δύο εκδηλώσεις εθνικής εμβέλειας: Η «Εβδομάδα νεαρών ηθοποιών» που διοργανώνεται από το 1996 σε συνεργασία με τη Γερμανική Ακαδημία Παραστατικών Τεχνών, η οποία εδρεύει στο Μπενσχαΐμ) και (από το 1986) το βραβείο Gertrud Eysoldt Ring Drama Arts Award που απονέμεται ετησίως σε αναγνώριση εξαιρετικών επιτευγμάτων στην υποκριτική.

Εδώ και πολλά χρόνια, ο δήμος του Μπενσχαΐμ διοργανώνει στα κτίριά του εκθέσεις όπου καλλιτέχνες από την ευρύτερη περιοχή παρουσιάζουν την τέχνη τους.

Η δημιουργία της «Eigenbetrieb Stadtkultur» - μαζί με μια παρόμοια Eigenbetrieb που δημιουργήθηκε ως χώρος φύλαξης παιδιών - μπορεί να θεωρηθεί καινοτομία στο Μπενσχαΐμ (B15). Παρόλο που τα Eigenbetriebe (αμιγείς δημοτικές επιχειρήσεις) ήταν ήδη διαδεδομένα στη γερμανική δημόσια διοίκηση στο παρελθόν, η επέκταση του αριθμού τους από τη δεκαετία του 1990 αποτελεί μια ιδιαίτερη μορφή εφαρμογής των ιδεών της Νέας Δημόσιας Διοίκησης στη Γερμανία. ¹² Τα Eigenbetriebe επιτρέπουν μεγαλύτερη ευελιξία όσον αφορά τις

11 <https://www.buergernetzwerk.de/de/wer-wir-sind.html> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

12 Οι Eigenbetriebe είναι μια μορφή δημοτικής επιχείρησης. Πρόκειται για μια ειδική μορφή επιχείρησης δημοσίου δικαίου χωρίς δική της νομική προσωπικότητα που βασίζεται στους δημοτικούς κώδικες των γερμανικών ομόσπονδων κρατιδίων. Αντιπροσωπεύουν

επενδύσεις και τη στελέχωση, διευκολύνουν την ταχεία λήψη αποφάσεων και επιτρέπουν τον έλεγχο των επιδόσεων μέσω ειδικών λογιστικών μηχανισμών, εξασφαλίζοντας παράλληλα τον έλεγχο από τη δημοτική διοίκηση και το δημοτικό συμβούλιο. Ο έλεγχος ασκείται από μια ειδική επιτροπή του δήμου.¹³

Τα Eigenbetriebe είναι διαχωρισμένα οργανωτικά από τη δημοτική διοίκηση και μπορούν να θεωρηθούν ως θεσμικές καινοτομίες. Αυτό ισχύει επίσης για την MEGB (που ιδρύθηκε επίσημα το 1999/2000- B15) και την GGEW ως δημοτικές επιχειρήσεις που είτε ανήκουν μόνο στο δήμο είτε ανήκουν από κοινού στο Μπενσχάιμ και σε διάφορους γειτονικούς δήμους.

Ενα παράδειγμα καινοτομιών στις κοινωνικές υπηρεσίες που προέρχονται από την τοπική κοινωνία (πολιτών) είναι ο «Hospiz-Verein Bergstraße», ένας νομικά καταχωρισμένος σύλλογος ξενώνων που ιδρύθηκε από πολίτες του Μπενσχάιμ. «Από το 1994, ιδρυτές και μέλη, εθελοντές και εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης, φίλοι και υποστηρικτές καταβάλλουν εκτεταμένες προσπάθειες για να βοηθήσουν τους ετοιμοθάνατους και τους συγγενείς τους στο δήμο και τη γύρω περιοχή».¹⁴ Περίπου 100 εθελοντές και 15 εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης εργάζονται για το σωματείο αυτό.¹⁵ Το Hospice Bergstraße ανήκει επίσης σε αυτή την ένωση. «Το Hospice Bergstraße εγκαινιάστηκε το 2010. [Παρέχει] ένα σπίτι για ανθρώπους που διανύουν τις τελευταίες ημέρες της ζωής τους, οι οποίοι πάσχουν από μια προχωρημένη, ανίατη ασθένεια και δεν μπορούν να περιθάλπονται στο σπίτι τους».¹⁶

Ενας άλλος καινοτόμος οργανισμός που προέκυψε από την τοπική κοινωνία (πολιτών) είναι το «Οικογενειακό Κέντρο Μπενσχάιμ, το οποίο ιδρύθηκε το 1996 από δεκατρείς γυναίκες ως οργάνωση αυτοβοήθειας. Μια βασική δραστηριότητα στην αρχή ήταν η «ανταλλαγή νταντάδων» και στη συνέχεια η διευθέτηση της φύλαξης παιδιών. Σήμερα η ένωση έχει 112 υπαλλήλους, λειτουργεί παιδικούς σταθμούς και έχει επεκταθεί σε δύο γειτονικούς δήμους.¹⁷

ένα ειδικό περιουσιακό στοιχείο που πρέπει να διαχειρίζεται χωριστά από τον δημοτικό προϋπολογισμό.

13 Η «Betriebskommission» της «Eigenbetrieb Stadtkultur» του Bensheim απαρτίζεται από μέλη του εκτελεστικού συμβουλίου («Magistrat»), του δημοτικού συμβουλίου, του συμβουλίου προσωπικού (αντιπροσωπευτικό όργανο των εργαζομένων) και τρεις κατοίκους που είναι καλά ενημερωμένοι σε θέματα πολιτισμού. Πρόεδρος είναι ο δήμαρχος (<http://www.stadtkultur-bensheim.de/stadtkultur-bensheim/wir-ueber-uns/>, τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

14 <https://www.hospiz-verein-bergstrasse.de/de/> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

15 Βλ. το άρθρο 'Hospizarbeit ist künftig besser sichtbar' («Το έργο των νοσοκομείων θα είναι πιο ορατό στο μέλλον») in the Bergsträßer Anzeiger, 20 Απριλίου, 2021

16 <https://www.hospiz-verein-bergstrasse.de/de/hospiz-bergstrasse/> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

17 <https://familienzentrum-bensheim.de/> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020) και τις

Επιπλέον, υπάρχει η «Bürgerhilfe Bensheim» (αυτό που στην Ελλάδα αποκαλείται «τράπεζα χρόνου», βλ. ενότητα 12.2), η οποία ιδρύθηκε με τη νομική μορφή σωματείου ήδη από το 1997. Δύο χρόνια αργότερα είχε 150 και σήμερα 180 μέλη.¹⁸ Σκοπός της είναι να οργανώσει την αυτοβοήθεια μεταξύ των μελών της, καταγράφοντας τον χρόνο (ώρες) που τα μέλη επενδύουν για να βοηθήσουν άλλους, ο οποίος με τη σειρά του (ως ένα είδος εσωτερικού νομίσματος) μπορεί να ανταλλάσσεται με βοήθεια που θα παρέχεται από άλλα μέλη.

Το «Bensheimer Tafel» γίνεται επίσης αντιληπτό από τους ντόπιους ως καινοτομία. Σκοπός του είναι η δωρεά τροφίμων σε άτομα που δεν μπορούν να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για την καθημερινή τους διαβίωση λόγω χαμηλού εισοδήματος ή άλλων δυσμενών συνθηκών. Πρόκειται για μια νόμιμα εγγεγραμμένη ένωση που αριθμεί σήμερα περίπου 220 μέλη, τα οποία δραστηριοποιούνται στη συλλογή δωρεών τροφίμων και στη διανομή τους σε άπορους ανθρώπους.¹⁹

Οι οργανώσεις αυτές αποτελούν μόνο ένα μέρος των τοπικών συλλόγων που υποστηρίζουν την κοινωνική και πολιτιστική συνοχή της πόλης.

4.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων

Για τον τοπικό επιχειρηματικό τομέα, η οικονομική ένωση του Μπενσχάιμ είναι ένας σημαντικός συλλογικός φορέας για τη διαμεσολάβηση συμφερόντων. Αυτή η ένωση με περίπου 300 μέλη υπάρχει ήδη εδώ και 70 χρόνια.²⁰ «Θεωρεί τον εαυτό της ως μια ισχυρή οργάνωση-ομπρέλα» που εκπροσωπεί την τοπική οικονομία «σε συνεχή διάλογο με τα κοινοβούλια, τις αρχές, τα πολιτικά κόμματα, τον Τύπο, τα συνδικάτα, τις ενώσεις επιχειρήσεων, τα επιμελητήρια, τις εκκλησίες, τα σχολεία και τα πανεπιστήμια». Επιπλέον, θεωρεί ότι ασκεί επιρροή στην τοπι-

---

πληροφορίες που παρείχε η πρόεδρος της εν λόγω ένωσης με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στις 16 Απριλίου 2021.

18 <http://buengerhilfe-bensheim.blogspot.com/p/aus-der-geschichte-der-buergerhilfe.html> (τελευταίος 05 Οκτωβρίου, 2020).

19 Πρβλ. το άρθρο «H Tafel προμηθεύει τώρα 680 νοικοκυριά» στο *Bergsträßer Anzeiger*, 21 Αυγούστου 2019. Βλ. επίσης <https://www.tafel-bensheim.de/jahresbericht> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

20 <https://wv-bensheim.de/magazin/wvb-intern.html> (τελευταίος έλεγχος 23 Οκτωβρίου, 2020).

κή πολιτική.²¹ Πράγματι, ο δήμαρχος και άλλα μέλη του δημοτικού συμβουλίου όχι μόνο συμμετέχουν ενεργά στις συνεδριάσεις της οργάνωσης αυτής - ο δήμος είναι επίσημο μέλος της οργάνωσης. Όπως τόνισε ένας από τους εταίρους της συνέντευξης (B3), ο δήμαρχος και άλλα μέλη του δημοτικού συμβουλίου είναι πρόθυμοι να ακούσουν τους εκπροσώπους ή ακόμη και μεμονωμένα μέλη του Οικονομικού Συνδέσμου του Μπενσχάιμ - ιδίως εκείνους που προέρχονται από μεγαλύτερες επιχειρήσεις (ως σημαντικοί εργοδότες που καταβάλλουν τον τοπικό φόρο επιχειρήσεων - B3).²² Ο σημερινός πρόεδρος αυτής της τοπικής επιχειρηματικής ένωσης είναι διευθυντής της Dentsply Sirona και ένας από τους αναπληρωτές του είναι διευθυντής της φαρμακευτικής εταιρείας Reckeweg (για αυτές τις δύο τοπικές επιχειρήσεις, βλ. παρακάτω). Ο άλλος αναπληρωτής του είναι ο εκτελεστικός διευθυντής της GGEW (βλέπε ανωτέρω) και ο ταμίας είναι ο εκτελεστικός διευθυντής του τοπικού ταμειυτηρίου.²³

Μια άλλη οργάνωση με ισχυρούς δεσμούς με την τοπική επιχειρηματική κοινότητα είναι η «Bensheim aktiv». Παρόλο που οι ιδιοκτήτες τοπικών καταστημάτων, οι ιδιοκτήτες εστιατορίων και οι βιοτεχνίες είναι ιδιαίτερα μέλη της, η οργάνωση αυτή είναι ανοικτή σε όλους όσους ενδιαφέρονται να ενισχύσουν το προφίλ της πόλης και ιδιαίτερα του κέντρου της. Κατά συνέπεια, υπάρχουν επικαλύψεις μελών με την οικονομική ένωση Μπενσχάιμ. Ως αποτέλεσμα, η οργάνωση αυτή λειτουργεί ως διαμεσολαβητής συμφερόντων στο πλαίσιο μιας ευρείας ομάδας μελών και μεταξύ των μελών και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Διοργανώνει την ετήσια χριστουγεννιάτικη αγορά καθώς και διάφορες άλλες εκδηλώσεις.

Υπάρχει επίσης ο «Verkehrsverein Bensheim». Αυτή η οργάνωση υπάρχει από το 1879 και προσφέρει μια πλατφόρμα συνεργασίας μεταξύ του δήμου (ο δήμαρχος είναι πρόεδρος του συλλόγου) και των εκπροσώπων του τοπικού λιανικού εμπορίου, της αμπελουργίας και του τουρισμού, καθώς και των ενδιαφερόμενων πολιτών. Διοργανώνει εκδηλώσεις (όπως το «Bürgerfest» και το «Winzerfest», βλ. παρακάτω) «οι οποίες έχουν όλες έναν στόχο: να διατηρήσουν την ελκυστική ποιότητα ζωής στο Μπενσχάιμ και να κάνουν την πόλη ακόμη πιο ελκυστική - τόσο για τους πολίτες της όσο και για τους επισκέπτες».²⁴

21 <https://wv-bensheim.de> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

22 Τα περίπου 100 μέλη του «Bensheim aktiv» είναι καταχωρημένα στη διεύθυνση <https://www.bensheim-aktiv.de/ueber-uns/unsere-mitglieder/> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

23 <https://wv-bensheim.de/kontakt/ansprechpartner/> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

24 <http://www.verkehrsverein-bensheim.de/Der-Verkehrsverein/der-verkehrsverein.html> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

Οι στενές σχέσεις μεταξύ των οργανώσεων και μεταξύ των μελών τους, καθώς και μεταξύ αυτών και της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν οδηγήσει σε μια άτυπη «Συμμαχία των Εκπροσώπων», Β3), η οποία διευκολύνει τη λήψη γρήγορων αποφάσεων - από τη διοργάνωση διαφόρων εκδηλώσεων (συναυλίες κ.λπ.) έως την ανταλλαγή ή την πώληση οικοπέδων - για παράδειγμα για την κατασκευή ενός επειγόντως αναγκαίου παιδικού σταθμού. Αυτό το είδος σχέσης μεταξύ των φορέων στο Μπενσχάιμ χαρακτηρίζεται από υψηλό επίπεδο αξιοπιστίας και εμπιστοσύνης (Β15) - ή όπως το διατύπωσε ένας εταίρος της συνέντευξης (Β3): «ξέρεις [...] πολύ γρήγορα ποιος κάνει τι και ποιος δεν κάνει τίποτα».

Ωστόσο, αυτή η ανεπίσημη «Συμμαχία των Εκπροσώπων» συμπληρώνεται από την αυτοπεποίθηση των πολιτών (Β13), την ευρεία συμμετοχή των κατοίκων στα κοινά (Β10 και Β11) και την υψηλή προθυμία των ανθρώπων να μιλήσουν ανοικτά. Αυτός ο αστερισμός εξασφαλίζει - όπως τόνισε σε συνέντευξή του ένα τοπικό μέλος του ομοσπονδιακού κοινοβουλίου (Β4) - ότι υπάρχουν μόνο λίγοι άνθρωποι που διαφωνούν έντονα με τις προαναφερθείσες καινοτομίες που έχουν επιτευχθεί στην πόλη. Εάν εκφράζεται κριτική για τις καινοτομίες που αναφέρθηκαν, αυτή αφορά το MEGB και την Eigenbetriebe, διότι αυτές θα διέφευγαν από έναν άμεσο έλεγχο του συμβουλίου. Αλλωστε η MEGB επικρίνεται επειδή ο διευθύνων σύμβουλός της είναι αδελφός του δημάρχου.²⁵

Ωστόσο, όπως εξηγούν αρκετοί συνεντευξιζόμενοι (π.χ. Β1, Β5 και Β12), οι αποφάσεις σχετικά με τις καινοτομίες που περιγράφονται παραπάνω ήταν λίγο-πολύ μη αμφιλεγόμενες. Πρώτον, οι καινοτόμες οργανώσεις, όπως η Bürgerhilfe Bensheim, το Hospice Bergstraße και το Familienzentrum Bensheim, ξεκίνησαν από «κάτω», δηλαδή από ενεργούς πολίτες. Αυτό σημαίνει ότι ιδρύθηκαν στην αρχή χωρίς (οικονομική) υποστήριξη από το δήμο και χωρίς αμφιλεγόμενη δημόσια συζήτηση. Η οικονομική στήριξη από το δήμο έρχεται συνήθως αργότερα, όταν οι πρωτοβουλίες αυτές λαμβάνουν υποστήριξη από τους πολίτες σε τοπικό επίπεδο - ή ο δήμος υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες περισσότερο ως διαμεσολαβητής παρά με οικονομικά μέσα (Β11). Δεύτερον, και σε σχέση με το πρώτο σημείο, στο βαθμό που μια καινοτομία γίνεται αντιληπτή ως βελτίωση, σχεδόν κανείς δεν μπορεί να είναι εναντίον της. Αντίθετα, όταν μια καινοτομία γίνεται αντιληπτή ως βελτίωση, τα οφέλη της μπορούν εύκολα να τονιστούν και οι πιθανές (ανα)διανεμητικές επιπτώσεις μπορούν να αγνοηθούν. Σε περιπτώσεις στις οποίες οι (ανα)διανεμητικές επιπτώσεις τονίστηκαν με αμφιλεγόμενο τρόπο, όπως οι δαπάνες για πολιτιστικές καινοτομίες ή δραστηριότητες (το

25 Βλ. μεταξύ άλλων το άρθρο «Mutbürger» fordern Richters Rücktritt» («Θαρραλέοι πολίτες» ζητούν την παραίτηση του Richter» στο Bergsträßer Anzeiger, 06 Αυγούστου 2019.

θέατρο ή οι πινακοθήκες για παράδειγμα) ή η ίδρυση του MEGB, η συμβολή τους στην επίτευξη του ευρύτερα επιθυμητού (βλ. παρακάτω) μπορεί και έχει συχνά επισημανθεί.

Στο πλαίσιο αυτό, οι καινοτομίες στο Μπενσχάιμ επιτεύχθηκαν μέσω διαδικασιών που διαφέρουν από τη «συνήθη» τοπική πολιτική, η οποία επικεντρώνεται σε αμφιλεγόμενες συζητήσεις και αποφάσεις του δημοτικού συμβουλίου σχετικά με επιμέρους αναπτυξιακά σχέδια ή μεγάλες επενδύσεις (για παράδειγμα την ανακαίνιση ή την κατεδάφιση ή/και τη νέα κατασκευή δημοτικών κτιρίων).

Το γεγονός ότι οι καινοτομίες που αναφέρθηκαν στην ενότητα 2 επιτεύχθηκαν, μπορεί να οφείλεται στις διαρθρωτικές συνθήκες που περιεγράφηκαν στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου. Ωστόσο, οι συνθήκες αυτές δημιουργήθηκαν ή αξιοποιήθηκαν ως δυνατότητες από τοπικές αποφάσεις. Τέτοιες αποφάσεις είναι συλλογικές επιλογές που στηρίζονται σε συγκεκριμένες ερμηνείες για το τι θα μπορούσε και τι θα έπρεπε να γίνει ή σε μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη για το τι είναι επιθυμητό σε ένα δεδομένο πλαίσιο και τι θεωρείται επίσης εφικτό (βλ. κεφάλαια 1 και 2).

Στο Μπενσχάιμ ένα βασικό πρότυπο καταλληλότητας - το οποίο εκφράζει επίσης έναν ιδιαίτερο κανονιστικό προσανατολισμό - είναι η ευρέως διαδεδομένη εικόνα του να είναι και να παραμείνει μια πόλη που είναι αφενός ένας τόπος με μια ακμάζουσα οικονομία, αλλά όχι βασισμένη σε «ρυπογόνα εργοστάσια» (δήλωση του B2) και αφετέρου ένας τόπος όπου οι άνθρωποι μπορούν να λένε με όλη τους την καρδιά: «Εδώ είμαι στο σπίτι μου!». Αυτή η εικόνα είναι σταθερή εδώ και πολύ καιρό. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στις αρχές του 20ού αιώνα υπήρξε σθεναρή αντίσταση στην κατασκευή ενός εργοστασίου από την εταιρεία Freudenberg, αντίσταση η οποία τελικά ήταν επιτυχής (B2). Περίπου 100 χρόνια αργότερα, υπήρξε και πάλι αντίσταση στην πόλη για την κατασκευή ενός κέντρου logistics από την Tchibo, μια από τις μεγαλύτερες γερμανικές εταιρείες στον τομέα των καταναλωτικών αγαθών και του λιανικού εμπορίου (ιδίως του καφέ). Ένα τόσο μεγάλο κέντρο logistics και οι θέσεις εργασίας που θα δημιουργούσε θα είχαν προσελκύσει το ενδιαφέρον των περισσότερων άλλων τόπων. Αυτό δεν συνέβη στο Μπενσχάιμ, διότι η «αισθητική εμφάνιση» (B2) ενός τέτοιου κέντρου (εκτός από το θόρυβο και τη μεγάλη κίνηση) δεν ταίριαζε με την εικόνα της πόλης όπου είχαν πρόσφατα φθάσει και άλλες εταιρείες. Αυτό ίσχυε ιδιαίτερα για το επιχειρηματικό πάρκο Stubenwald, όπου επρόκειτο να εγκατασταθεί το σχεδιαζόμενο κέντρο logistics. Επιπλέον, τονίστηκε (από την B12) ότι η χωροθέτηση ενός κέντρου logistics δεν ήταν (και εξακολουθεί να μην είναι) επιθυμητή διότι «αναλώνεται πολλή γη - χωρίς τη δημιουργία πολλών θέσεων εργασίας». Αυτό υπογραμμίστηκε με αριθμούς από τον εκτελεστικό διευθυντή του MEGB (B15): «Πουλάμε γη για

εμπορική χρήση μόνο όταν έχουμε τουλάχιστον έναν νέο εργαζόμενο ανά 150 μ²». Και ένας άλλος συνεντευξιαζόμενος (B14) δήλωσε: «Δεν υπάρχει κανένας νέος χώρος για την ανάπτυξη νέων θέσεων εργασίας: «Αναζητούμε καθαρές και καινοτόμες επιχειρήσεις που ταιριάζουν μεταξύ τους».

Ενα από τα δύο ευρωπαϊκά κεντρικά γραφεία της ιαπωνικής αυτοκινητοβιομηχανίας Suzuki βρίσκεται σε αυτό το επιχειρηματικό πάρκο από τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Η Suzuki μετακόμισε στο Μπενσχάιμ από τη γειτονική πόλη Herrenheim επειδή ο εκεί δήμος δεν ήταν σε θέση να παράσχει διαβεβαιώσεις ότι η εταιρεία θα μπορούσε να επεκτείνει την εγκατάστασή της.

Το ίδιο ίσχυε και για μια εγκατάσταση της εταιρείας TE Connectivity που βρίσκεται τώρα σε αυτό το επιχειρηματικό πάρκο. Μετακόμισε από το Langen (κοντά στη Φρανκφούρτη) στο Μπενσχάιμ το 1979/1980 επειδή η εταιρεία δεν μπορούσε να επεκταθεί, ενώ ο δήμος του Μπενσχάιμ ήταν σε θέση να παράσχει την απαιτούμενη έκταση. Η TE Connectivity αποτελούσε τμήμα της Tyco International Ltd. και σήμερα απασχολεί περίπου 80.000 υπαλλήλους παγκοσμίως.²⁶ Η εγκατάσταση της TE Connectivity στο Μπενσχάιμ είναι «η καρδιά της τελικής αγοράς της αυτοκινητοβιομηχανίας» για την TE Connectivity Ltd., όπου 500 ηλεκτρολόγοι και μηχανολόγοι μηχανικοί και μηχανικοί ακριβείας εργάζονται στο Κέντρο Τεχνολογίας και Ανάπτυξης της εταιρείας.²⁷ Συνολικά 1.014 άτομα απασχολήθηκαν από την TE Connectivity στο Μπενσχάιμ το 2017.²⁸ Οι εργαζόμενοι της εταιρείας προέρχονται από 28 διαφορετικές χώρες, ενώ το 20 % του εργατικού δυναμικού είναι στελέχη που εδρεύουν στην τοποθεσία της TE Connectivity στο Μπενσχάιμ (B11) για περιορισμένο χρονικό διάστημα.

Επιπλέον, η Dentsply Sirona έχει ισχυρό δεσμό με το Μπενσχάιμ. Η εταιρεία αυτή, «ο μεγαλύτερος κατασκευαστής επαγγελματικών οδοντιατρικών προϊόντων και τεχνολογιών στον κόσμο», ιδρύθηκε το 2016 μέσω της συγχώνευσης της Dentsply International και της Sirona Dental Systems. Η τελευταία έλκει τις ρίζες της από τη Siemens Reiniger Werke AG, η οποία το 1963 ίδρυσε «μια μονάδα παραγωγής στο Bensheim [...] η οποία παραμένει σήμερα μια βασική μονάδα παραγωγής και περιλαμβάνει το Κέντρο Καινοτομίας της Sirona Dental Systems».²⁹ «Εκτός από την κατασκευή μεγάλου μέρους του χαρτοφυ-

26 <https://www.te.com/usa-en/about-te/our-company.html> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

27 Συμπλήρωμα του Bergsträßer Anzeiger, 21 Οκτωβρίου, 2016.

28 Βλ. το άρθρο «Hundert neue Arbeitsplätze an der Bergstrasse in nur einem Jahr» («Εκατό νέες θέσεις εργασίας στην Bergstrasse σε μόλις ένα χρόνο») στο Bergsträßer Anzeiger, 22 Μαΐου 2018.

29 <https://corporate.dentsplysirona.com/en/about-dentsply-sirona/history.html> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

λακίου εξοπλισμού της Dentsply Sirona, στο Bensheim βρίσκεται ο πυρήνας της ομάδας έρευνας και ανάπτυξης. Σχεδόν οι μισοί από τους 600 μηχανικούς και επιστήμονες της εταιρείας παγκοσμίως εργάζονται εκεί.³⁰ Συνολικά 1.770 άτομα απασχολήθηκαν από την Dentsply Sirona στο Μπενσχάιμ το 2017.³¹ Με περίπου 15.000 υπαλλήλους και δραστηριότητες σε όλο τον κόσμο, η Dentsply Sirona, εισηγμένη στο αμερικανικό τεχνολογικό χρηματιστήριο NASDAQ, πέτυχε πωλήσεις ύψους περίπου 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ το 2015.³²

Αν και απασχολεί μόνο 220 άτομα, η φαρμακευτική εταιρεία Reckeweg είναι ένας άλλος παγκόσμιος παίκτης που εδρεύει στο Μπενσχάιμ - και συγκεκριμένα στην ομοιοπαθητική ιατρική. Από τα προϊόντα της, το 90 τοις εκατό εξάγεται.³³ Ωστόσο, σε αντίθεση με τις τοποθεσίες άλλων παγκόσμιων εταιρειών, η Reckeweg μπορεί να εντοπίσει τις ρίζες της σε τοπικό επίπεδο.

Η εταιρεία Sanner, η οποία κατασκευάζει πλαστικά εξαρτήματα για τη συσκευασία φαρμακευτικών προϊόντων, απασχολεί επίσης μόνο 225 άτομα στο Μπενσχάιμ, αλλά περίπου 500 άτομα παγκοσμίως - π.χ. στις ΗΠΑ, την Κίνα, την Ινδία και την Ινδονησία.³⁴

Μια άλλη επιχείρηση στον τομέα της υψηλής τεχνολογίας που ήταν παλαιότερα εγκατεστημένη στο Μπενσχάιμ ήταν η SAP System Integration (SI). Ωστόσο, η SAP αποφάσισε να κλείσει αυτή την εγκατάσταση στο Μπενσχάιμ το 2018 και να συγκεντρώσει τις δραστηριότητές της στο Eschborn κοντά στη Φρανκφούρτη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια 600 θέσεων εργασίας στην πόλη.

Το κλείσιμο της εγκατάστασης της SAP δείχνει ότι ακόμη και πόλεις που ακμάζουν οικονομικά, όπως το Μπενσχάιμ, μπορούν ενδεχομένως να χάσουν θέσεις εργασίας, ακόμη και αν η συνολική οικονομική τους κατάσταση μπορεί να φαίνεται καλή. Το ίδιο ισχύει και για την απόφαση της Suzuki τον Νοέμβριο του 2018 να μετακινήσει τους μισούς από τους 360 εργαζομένους της στο Μπενσχάιμ στο Esztergom, μια εγκατάσταση της Suzuki στη βόρεια Ουγγαρία.³⁵ Την ίδια στιγμή η Dentsply Sirona ανακοίνωσε περικοπές θέσεων εργασίας

30 Συμπλήρωμα του Bergsträßer Anzeiger, 10 Νοεμβρίου, 2017.

31 Βλ. το άρθρο «Hundert neue Arbeitsplätze an der Bergstrasse in nur einem Jahr» («Εκατό νέες θέσεις εργασίας στην Bergstrasse σε μόλις ένα χρόνο») στο Bergsträßer Anzeiger, 22 Μαΐου 2018.

32 Συμπλήρωμα του Bergsträßer Anzeiger, 21 Οκτωβρίου, 2016.

33 Βλ. το άρθρο 'Reckeweg baut Fabrik und Logistikkager' («Η Reckeweg κατασκευάζει εργοστάσιο και αποθήκη logistics») στην Bergsträßer Anzeiger, 08 Δεκεμβρίου, 2018.

34 Δείτε το άρθρο «H Sanner θα αναπτυχθεί στο Stubenwald» στο Bersträßer Anzeiger, 08 Αυγούστου 2020.

35 Δείτε το άρθρο «Paukenschlag bei Suzuki nach der Mittagspause» («Τυμpanοκρουσίες στη Suzuki μετά το μεσημεριανό διάλειμμα») στην εφημερίδα Bersträßer Anzeiger, 30 Οκτωβρίου 2018.

στις εγκαταστάσεις της σε όλο τον κόσμο για τη μείωση του κόστους. Ωστόσο, παρέμενε ασαφές σε ποιο βαθμό θα επηρεαζόταν η τοποθεσία στο Μπενσχαΐμ από την απόφαση αυτή.³⁶ Οι αποφάσεις αυτές αποτελούν την αντίστροφη πλευρά του νομίσματος της παρουσίας παγκόσμιων παικτών που ανταγωνίζονται στις παγκόσμιες αγορές με έδρα την πόλη. Οι εταιρείες αυτές πρέπει να διασφαλίσουν ότι παραμένουν ανταγωνιστικές σε παγκόσμιο επίπεδο, επιλέγοντας για τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες τοποθεσίες που προσφέρουν τα περισσότερα οφέλη και είναι σε θέση (και πρόθυμες) να μετακινηθούν από τη μία τοποθεσία στην άλλη μέσα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Κατά συνέπεια, αποτελεί μόνιμη τοπική πρόκληση ακόμη και για τις ακμάζουσες πόλεις να παραμείνουν ένας «θελκτικός τόπος» (Markusen 1996) στον οποίο προσελκύεται το ρευστό παγκόσμιο κεφάλαιο. Η πόλη του Bensheim έχει μέχρι στιγμής αποδείξει την ικανότητά της να επιτύχει από αυτή την άποψη στη βάση θεσμικών και πολιτιστικών καινοτομιών που αναπτύχθηκαν μέσω του διαλόγου για τις τρέχουσες συνθήκες στις οποίες βρίσκεται η πόλη και τις ευκαιρίες για την περαιτέρω ανάπτυξή της.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, δεν είναι απλώς μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη που έχει το Bensheim για τον εαυτό του ότι είναι και πρέπει να παραμείνει μια ακμάζουσα πόλη. Αυτή η εικόνα, που αναπαράγεται από το συγκεκριμένο αφήγημα, τονίζει επίσης την ιδέα ότι η πόλη είναι ένα μέρος όπου οι άνθρωποι αισθάνονται σαν στο σπίτι τους. Αυτό αναφέρεται όχι μόνο στους ντόπιους που ζουν στην πόλη εδώ και γενιές, αλλά και στους ανθρώπους που έχουν μετακομίσει στο Bensheim.

Αυτή η συνιστώσα της εικόνας που έχει το Μπενσχαΐμ για τον εαυτό του υποστηρίζεται εμπειρικά από το γεγονός ότι υπάρχουν (όπως αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου) αρκετά αρχοντικά και βίλες Art Nouveau στην πόλη. Και σήμερα δεν είναι μόνο οι εργαζόμενοι των προαναφερθεισών εταιρειών που εγκαθίστανται στο Bensheim. Η πόλη είναι επίσης ελκυστική ως τόπος κατοικίας για όσους εργάζονται στο πολεοδομικό συγκρότημα Φρανκφούρτης/Ρηνανίας-Μάιν και Ρήνου-Νέκαρ. Είναι λογικό να υποστηρίξει κανείς ότι οι άνθρωποι αυτοί δεν επωφελούνται από την παγκοσμιοποίηση μόνο οικονομικά, αλλά πολλοί από αυτούς είναι επίσης ενταγμένοι σε παγκόσμια δίκτυα στην επαγγελματική (και ιδιωτική) ζωή τους. Αυτό υποστηρίζεται από τις ακόλουθες δηλώσεις των εταίρων της συνέντευξης: «Το Bensheim είναι μια βιώσιμη πόλη γεμάτη κοσμοπολίτες» (B3), και «Το Bensheim την έχει [όσον αφορά την αστική ζωή], και είναι μια λιλιπούτεια Φρανκφούρτη» (B5).

---

36 Δείτε το άρθρο «H Dentsply Sirona μειώνει τις θέσεις εργασίας [...]» στο Bergsträßer Anzeiger, 10 Νοεμβρίου 2018.

Ωστόσο, η πόλη είναι ένα ελκυστικό μέρος για να ζήσει κανείς όχι μόνο λόγω του ήπιου κλίματος, του όμορφου τοπίου ή της καλής πρόσβασης οδικώς ή με τρένο. Η πόλη είναι επίσης ένα ελκυστικό μέρος, ιδίως για νέες οικογένειες, επειδή, με την πάροδο των ετών, η εκπαιδευτική υποδομή έχει αναπτυχθεί με εντυπωσιακό τρόπο. Αυτό ισχύει για τα γυμνάσια (διαθέτει πέντε από αυτά), καθώς και για έναν μεγάλο αριθμό εγκαταστάσεων και διαφόρων μορφών παιδικής φροντίδας. Ο δήμος δαπανά το 10% του ετήσιου προϋπολογισμού του για το τελευταίο (B1), γεγονός που καταδεικνύει την υψηλή προτεραιότητα που δίνει η τοπική αυτοδιοίκηση σε αυτού του είδους τις κοινωνικές υποδομές. Επιπλέον, η ποιότητα ζωής έχει βελτιωθεί από τα τοπικά φεστιβάλ καθώς και από τις γαστρονομικές εκδηλώσεις και τα μικρά καταστήματα «που μπορεί να βρει κανείς και στο Prenzlauer Berg» (δηλαδή σε μια μοντέρνα συνοικία του Βερολίνου), όπως τονίζεται σε άρθρο γνωστής γερμανικής εβδομαδιαίας εφημερίδας.³⁷

Επιπλέον, ολόκληρη η περιοχή γύρω από το Bensheim που σχηματίζεται από τις δύο μητροπολιτικές περιφέρειες της Φρανκφούρτης/Ρηνανίας-Μάιν και του Ρήνου-Νέκαρ καθιστά τον τόπο ελκυστικό -ιδιαιτέρα για τους ομογενείς αλλά και για τους «νέους επαγγελματίες της πόλης» που απασχολούνται στους παγκόσμιους παίκτες που βρίσκονται στο Bensheim (B11)- επειδή η Φρανκφούρτη καθώς και οι διάφορες μεσαίες πόλεις των περιοχών αυτών (π.χ. Χαϊδελβέργη, Μανχάιμ, Μάιντς και Βισμπάντεν) προσφέρουν πολλά από άποψη πολιτισμού, εστίασης, αγορών κ.λπ. Όπως ξεκαθάρισε ο αντιπρόεδρος και γενικός διευθυντής ενός από τους «παγκόσμιους παίκτες» με έδρα την πόλη (B11): «Όταν θέλουμε να προσλάβουμε τέτοιους ανθρώπους δεν μιλάμε για το Μπενσχάιμ αλλά για τη Φρανκφούρτη και τη γύρω περιοχή».

Ωστόσο, αν και η κοινωνική σύνθεση της πόλης φαίνεται να έχει διαιρεθεί τόσο στο παρελθόν όσο και πρόσφατα, οι διάφορες συνιστώσες αλληλοσυμπληρώνονται και αναμειγνύονται όλο και περισσότερο.

Από τη μία πλευρά υπήρχαν οι «ντόπιοι» (όπως υποστήριξαν οι συνεντευξιζόμενοι B2 και B18). Για να γίνουν ή να αναγνωριστούν ως «ντόπιοι» (όπως δήλωσε ο B2), οι άνθρωποι πρέπει να επισημάνουν το γεγονός ότι η οικογένειά τους ζει στην πόλη εδώ και δύο γενιές. (Συνήθως, οι «ντόπιοι» είναι καθολικοί, συμμετέχουν στις δραστηριότητες της τοπικής Kolpingfamilie που συνδέεται με τους καθολικούς και είναι μέλη της Καρναβαλικής Εταιρείας Bensheim. Οι «ντόπιοι» όχι μόνο κυριαρχούν σε αυτές τις ενώσεις αλλά ασκούν επιρροή και σε άλλες τοπικές ενώσεις. Αυτό ισχύει μόνο σε κάποιο βαθμό για τους συλλογι-

37 <http://www.zeit.de/2017/03/hessen-bensheim-sehenswuerdigkeiten-tipps> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου, 2020).

κούς φορείς που αναφέρθηκαν παραπάνω (δηλαδή την Wirtschafts-Vereinigung Bensheim και την Bensheim aktiv ειδικότερα). Ωστόσο, μερικοί «ντόπιοι» από το τοπικό λιανικό εμπόριο, τις βιοτεχνίες, τη γαστρονομία και τον τουρισμό συγκαταλέγονται μεταξύ αυτών των συλλογικών φορέων.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν εκείνοι που έχουν μετακομίσει στην πόλη. Στις αρχές του 20ού αιώνα, αυτοί ήταν οι άνθρωποι που έχτισαν και διέμεναν στις βίλες τους στο Metzendorf. Ακόμη και εκείνη την εποχή, οι άνθρωποι αυτοί απαιτούσαν την ανάπτυξη της εκπαιδευτικής υποδομής και ασχολούνταν με πολιτιστικές δραστηριότητες. Τους ακολούθησαν την περίοδο αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι Γερμανοί που αναγκάστηκαν να μετακινηθούν από τα πρώην ανατολικά τμήματα του Γερμανικού Ράιχ προς τη Δύση ως πρόσφυγες και (τυχαία) έφτασαν στο Μπενσχαΐμ. Τέλος, στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και οι άνθρωποι που μετακόμισαν στην πόλη τις τελευταίες δεκαετίες λόγω της θέσης της, της εκπαιδευτικής υποδομής και των πολιτιστικών εκδηλώσεων, καθώς και των ευκαιριών απασχόλησης τόσο στην πόλη όσο και στην περιοχή. Ωστόσο, οι περισσότεροι από τους νεοαφιχθέντες δεν μπαίνουν «στο ψητό» («Klein-Klein», B18) της τοπικής πολιτικής, δηλαδή δεν συμμετέχουν στην τοπική πολιτική που διαμεσολαβείται μέσω κομματικών οργανώσεων και επικεντρώνεται στις συζητήσεις και τη λήψη αποφάσεων στο δημοτικό συμβούλιο (ως δήλωσαν οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι) - όπως έχει παρατηρηθεί και από μελέτες σε άλλα μέρη (για τη Βαρκελώνη, βλέπε Magre et al. 2016 καθώς και Vallbé και Magre 2017). Αντιθέτως, οι πρόσφατα αφιχθέντες απλώς ζουν στο Bensheim και δραστηριοποιούνται ανάλογα με το ενδιαφέρον τους σε συγκεκριμένες τοπικές ενώσεις. Αυτές μπορεί να είναι αθλητικοί σύλλογοι, αλλά και ενώσεις όπως το Family Center Bensheim και το Hospiz-Verein Bergstraße. Ωστόσο, οι εν λόγω σύλλογοι είναι επίσης χώροι όπου οι νεοαφιχθέντες συναντώνται και αλληλεπιδρούν με τους «ντόπιους».

Ωστόσο, οι νεοαφιχθέντες έχουν επίσης εμπλακεί μαζί με τους ντόπιους σε δημοψηφίσματα για αμφιλεγόμενα οικοδομικά έργα - συγκεκριμένα την κατεδάφιση και τη νέα κατασκευή ή ανακαίνιση του «Κέντρου Εκδηλώσεων» και τον επανασχεδιασμό της αγοράς.³⁸ Χαρακτηριστικό αυτής της μορφής άμεσης δημοκρατίας, ωστόσο, είναι ότι δεν απαιτεί μακροχρόνια δέσμευση στην «ουσία» της τοπικής πολιτικής.

Παρ' όλα αυτά, οι «ντόπιοι» είναι σε θέση να επηρεάζουν έντονα ή ακόμη και να κυριαρχούν στην τοπική πολιτική που σχετίζεται με τις κομματικές ορ-

---

38 Βλ. το άρθρο «Οι πολίτες πρέπει να ψηφίσουν για την αγορά» στο Bergsträßer Anzeiger, 05 Μαρτίου 2020 και <https://www.bensheim.de/rathaus-politik/politik/wahlen/buergerentscheid> (τελευταίος έλεγχος 05 Οκτωβρίου 2020).

γανώσεις και εστιάζει έντονα στις πολιτικές συζητήσεις και αποφάσεις στο δημοτικό συμβούλιο. Ωστόσο, παρόμοια με τους πρώην «νεοφερμένους», οι πρόσφατα αφιχθέντες είναι εκείνοι που είναι πιο ανοιχτοί στην καινοτομία από τους «ντόπιους» (B11) και εισάγουν νέες ιδέες και την τεχνογνωσία για την αποτελεσματική εφαρμογή των καινοτομιών. Επιπλέον, έχουν μια ιδιαίτερη αντίληψη για το πώς λειτουργεί ο κόσμος, η οποία μπορεί να αποκτήσει νόημα στο τοπικό πλαίσιο και, συνεπώς, να είναι σχετική με τη λήψη τοπικών αποφάσεων - κυρίως όσον αφορά τις καινοτομίες. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα ανώτερα στελέχη των «παγκόσμιων παικτών» που είναι συνήθως μέλη της *Wirtschafts-Vereinigung Bensheim* και ανήκουν στη λεγόμενη «Συμμαχία των Εκπροσώπων». Με αυτή τους την ιδιότητα συμμετέχουν ενεργά στην τοπική πολιτική, αν και όχι τόσο στην πολιτική που επικεντρώνεται στην «ουσία» της εργασίας που επιτελείται στο πλαίσιο του δημοτικού συμβουλίου. Οι «ντόπιοι» είναι εκείνοι στην πόλη που καθορίζουν έντονα τα τοπικά πρότυπα καταλληλότητας και υποστηρίζουν τις κανονιστικές διαστάσεις του πώς πρέπει να μοιάζει η καινοτομία - ή πώς πρέπει να λειτουργεί ο (τοπικός) κόσμος. Και οι δύο λειτουργίες, δηλαδή

- έχουν και να προσαρμόζουν μια συγκεκριμένη αντίληψη για το πώς λειτουργεί ο κόσμος στις τοπικές συνθήκες και
- η διατήρηση μιας τοπικής κατανόησης για το πώς πρέπει να λειτουργεί ο (τοπικός) κόσμος και η αναπροσαρμογή της στις μεταβαλλόμενες συνθήκες,

μπορούν να είναι συμπληρωματικές, διότι και οι δύο συμβάλλουν στην ανάπτυξη μιας κοινής εικόνας και ενός κοινού στόχου που μοιράζεται η τοπική κοινωνία, δηλαδή ότι το Μπενσχάιμ είναι και πρέπει να παραμείνει μια οικονομικά ακμάζουσα πόλη όπου οι άνθρωποι αισθάνονται σαν στο σπίτι τους.

4.4 Γενικές παρατηρήσεις

Χωρίς την κοινή αντίληψη ότι το Μπενσχάιμ είναι και πρέπει να είναι μια οικονομικά ακμάζουσα πόλη όπου οι άνθρωποι αισθάνονται σαν στο σπίτι τους και τους αρέσει να ζουν, η επιτυχής ανάπτυξη των καινοτόμων δραστηριοτήτων (που περιγράφονται στο τμήμα 4.2) και η εγκατάσταση και ανάπτυξη των τοπικών επιχειρήσεων που περιγράφονται (στο τμήμα 4.3) δεν θα ήταν νοητή.

Για την ανάπτυξη αυτής της κοινής εικόνας και των συνακόλουθων στόχων και αποφάσεων, δεν είναι σημαντικά μόνο τα επίσημα δίκτυα, όπως η *Wirtschafts-Vereinigung Bensheim*, και τα ανεπίσημα, δηλαδή η «Συμμαχία των

Φορέων». Εκδηλώσεις όπως το Winzerfest (γιορτή των οινοπαραγωγών) την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου,³⁹ το Bürgerfest (γιορτή των πολιτών) τον Ιούνιο και η χριστουγεννιάτικη αγορά τον Δεκέμβριο είναι σημαντικές, αλλά και συγκεκριμένοι χώροι, όπως το «Kirchberghäuschen», ένα μπαρ κρασιού στην κορυφή ενός λόφου πάνω από την πόλη, όπου συγκεντρώνονται πολλοί άνθρωποι και έχουν την ευκαιρία να ανταλλάξουν απόψεις με χαλαρό αλλά σοβαρό τρόπο (όπως τονίζουν οι B4, B5, B10 και B14). Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο για το «Gala» μετά την ετήσια απονομή του Gertrud Eysoldt Ring (βραβείο δραματικών τεχνών), όπου ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι πολύ μικρότερος (αν όχι περιορισμένος). Αν και η εκδήλωση αυτή διαφέρει ως προς το κοινό και την εμφάνισή της από τις προαναφερθείσες, προσφέρει ιδιαίτερες ευκαιρίες για τον εντοπισμό ατόμων σε ενδιαφέρουσες θέσεις και με παρόμοιες ή και συμβατές κοσμοθεωρίες και, ως εκ τούτου, για τη δημιουργία δικτύων (B14). Ο προβληματισμός για όλες αυτές τις διαφορετικές εκδηλώσεις και τοποθεσίες καθώς και για τις λειτουργίες τους οδήγησε έναν από εκείνους που παραχώρησαν συνέντευξη στους ερευνητές να υποστηρίξει ότι: «η κοινωνία των πολιτών λειτουργεί στο Bensheim» (B5).

Ωστόσο, μια ζωντανή κοινωνία των πολιτών που ανταλλάσσει ιδέες και επεξεργάζεται τους λόγους για τους οποίους πρέπει να εφαρμοστούν οι εκδηλώσεις που προαναφέρθηκαν, σε καθημερινή βάση και σε συγκεκριμένες τοποθεσίες, δεν εξασφαλίζει τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας κοινής αντίληψης στην τοπική κοινωνία για το τι πρέπει να γίνει (και γιατί) για την ανάπτυξη της πόλης, επειδή υπάρχει μεγάλος βαθμός διαφοροποίησης μεταξύ των εμπλεκόμενων πολιτών. Αυτό ισχύει και για τους επίσημους τρόπους συμμετοχής των πολιτών (όπως υποστηρίζει η B15). Αυτό διαφέρει για τους συλλογικούς φορείς όπως το Bensheim aktiv ή η οικονομική ένωση του Μπενσχάιμ που επιτρέπουν τη συνεχή επικοινωνιακή αλληλεπίδραση. Αυτό είναι παρόμοιο με μορφές συμμετοχής των πολιτών όπως το Bürgernetzwerk. Όπως υποστήριξε ένας από τους εκπροσώπους της (B18), είναι ζωτικής σημασίας η πρωτοβουλία αυτή να οργανώνεται αφενός σε ομάδες που εργάζονται πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (δηλαδή όχι μόνο περιστασιακά) και αφετέρου να περιλαμβάνει άτομα καθώς και συλλογικούς φορείς - όπως το Bensheim aktiv ή το Familienzentrum Bensheim - που είναι πρόθυμοι και ικανοί να συμμετάσχουν ενεργά στην υλοποίηση των ιδεών που αναπτύσσονται από τους εταίρους του δικτύου. Συνεπώς, μια υποδομή ή ένας «πυρήνας της κοινωνίας των πολιτών» είναι απαραίτητος για την ανάπτυξη μιας κοινής αντίληψης

39 Ένας επισκέπτης από το Ηνωμένο Βασίλειο χαρακτήρισε το «Winzerfest» στο Bensheim ως «πολιτισμένη δημόσια οινοποσία».

για το τι μπορεί και τι πρέπει να γίνει. Ενας τέτοιος «πυρήνας της κοινωνίας των πολιτών αποτελείται από ένα δίκτυο ενώσεων που θεσμοθετεί τους προβληματικούς λόγους επίλυσης ζητημάτων γενικού ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της οργανωμένης δημόσιας σφαίρας» (Habermas 1996: 367).

Η ύπαρξη μιας κοινής ή τουλάχιστον ευρέως διαδεδομένης εικόνας (ότι το Μπενσχάιμ είναι μια πόλη που ευημερεί οικονομικά, όπου οι άνθρωποι αισθάνονται σαν στο σπίτι τους και τους αρέσει να ζουν) δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν εντυπωσιακές αντιπαραθέσεις ή συζητήσεις σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η πόλη. Στο Μπενσχάιμ προέκυψαν εντυπωσιακές αντιπαραθέσεις, ιδίως όσον αφορά αποφάσεις που συνεπάγονται προφανείς οικονομικές επιπτώσεις - όπως οι αποφάσεις του δημοτικού συμβουλίου για την ανακαίνιση ή την κατεδάφιση δύο σημαντικών δημοτικών κτιρίων (το «Bürgerhaus» και το «Haus am Markt»). Ωστόσο, αυτές οι αξιοσημείωτες αντιπαραθέσεις δεν τέθηκαν σε κίνηση από πολίτες που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων είτε στο δημοτικό συμβούλιο είτε στους τοπικούς συλλογικούς φορείς με πολιτική επιρροή και στην άτυπη «Συμμαχία των Φορέων». Αντίθετα, αυτοί οι πολίτες επέκριναν την άτυπη επιρροή των τοπικών συλλογικών φορέων (συμπεριλαμβανομένου του Bürgernetzwerk) ως παράνομη και αμφισβήτησαν την ιδιότητά τους ως «πυρήνα της κοινωνίας των πολιτών». Ωστόσο, αυτό δεν αμφισβητούσε την προαναφερθείσα εικόνα του Μπενσχάιμ, αλλά αναφερόταν σε βασικά στοιχεία αυτής της εικόνας - για παράδειγμα, το «Schorschblick» (η κατά προτίμηση ανεμπόδιση θέα προς την πύλη εισόδου της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου), το οποίο, μετά την κατεδάφιση του «Haus am Markt» και τον ανασχεδιασμό της αγοράς, έπρεπε να διατηρηθεί, διότι αυτό θα εξασφάλιζε ένα κεντρικό στοιχείο της τοπικής ταυτότητας.⁴⁰

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι στο Μπενσχάιμ υπάρχει συναίνεση σχετικά με τα άλυτα προβλήματα - δηλαδή την έλλειψη κατοικιών και ιδίως των οικονομικά προσιτών ή τον αυξανόμενο κυκλοφοριακό φόρτο. Ωστόσο, τα προβλήματα αυτά θεωρούνται ως παρενέργειες της επιτυχίας του Bensheim να είναι μια οικονομικά ευημερούσα πόλη όπου οι άνθρωποι αισθάνονται σαν στο σπίτι τους και τους αρέσει να ζουν. (Για ένα παρόμοιο διακριτικό μοτίβο στη Φρανκφούρτη, βλ. Barbehön et al. 2016: 641-642.)

40 Βλέπε μεταξύ άλλων τα άρθρα «Testballoons für den Schorschblick» και «Am Schorschblick führt kein Weg vorbei» στο Bersträßer Anzeiger, 04 Νοεμβρίου 2019 και 20 Δεκεμβρίου 2019, αντίστοιχα.

5

Χανιά

Hubert Heinelt και Πάνος Κολιαστάσης

5.1 Εισαγωγή

Το 2011, έτος για το οποίο είναι διαθέσιμα τα τελευταία στοιχεία της απογραφής, τα Χανιά είχαν 108.642 κατοίκους. Βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του δυτικού τμήματος της Κρήτης κι έχουν τα χαρακτηριστικά μιας πόλης της Ανατολικής Μεσογείου καθώς στο λιμάνι και την παλιά πόλη έχουν παραμείνει πολλά κτίρια από την ενετική και οθωμανική περίοδο. Η εικόνα αυτή γίνεται αντιληπτή όχι μόνο από το εξωτερικό, αλλά τονίζεται και από τους ντόπιους: «τα Χανιά βρίσκονταν σε ένα σταυροδρόμι πολιτισμών» (X2) και «αυτό το χαρακτηριστικό πρέπει να διατηρηθεί» (X2). Θεωρείται ευρέως ως πλεονέκτημα το γεγονός ότι η παλαιά οχύρωση της πόλης ανατράπηκε μόνο εν μέρει. Αυτό διατήρησε την παλιά πόλη - σε αντίθεση με το Ηράκλειο, την πρωτεύουσα της Κρήτης, όπου η παλιά οχύρωση κατεδαφίστηκε (X1).

Τα Χανιά θεωρούνται το κύριο οικονομικό κέντρο της Δυτικής Κρήτης. Ο τριτογενής τομέας αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο μέρος (82%) της τοπικής οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, ο τομέας του τουρισμού αναδεικνύεται ως η ραχοκοκαλιά της οικονομίας των Χανίων, καθώς και της Κρήτης γενικότερα¹. Ωστόσο, υπάρχουν επίσης αρκετές μικρές επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών.

Σε αντίθεση με άλλες πόλεις (όπως το Ρέθυμνο), δεν υπάρχουν μεγάλα ξενοδοχεία στην πόλη. Τα ξενοδοχεία είναι μικρά, από ωραία αλλά απλά μέχρι

---

1 <http://www.haniotika-nea.gr/atmomichani-o-tourismos-gia-tin-ikonomia-tis-kritis/> (12 Νοεμβρίου 2020); <http://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SEL57/-> (12 Νοεμβρίου 2020).

ακριβά «boutique hotels» που βρίσκονται σε πρώην παλάτια. Παρ' όλα αυτά, πολλοί τουρίστες διαμένουν σε μεγάλες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις έξω από την πόλη.

Εκτός από τον τουρισμό, γίνονται προσπάθειες εκσυγχρονισμού τόσο του λιμανιού όσο και του αεροδρομίου της πόλης και γενικότερα αύξησης της σημασίας άλλων υπηρεσιών, όπως η εκπαίδευση και η έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν δύο κέντρα έρευνας και ανάπτυξης στην πόλη - το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων² και το Πολυτεχνείο Κρήτης³. Επιπλέον, το αεροδρόμιο των Χανίων συνδέεται με το διεθνές αεροδρόμιο της Αθήνας με τρεις έως τέσσερις πτήσεις ημερησίως. Επίσης, είναι προσβάσιμο από πολλές ευρωπαϊκές πόλεις, κυρίως με πτήσεις τσάρτερ κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Παράλληλα, πλοία συνδέουν καθημερινά την πόλη (από τη Σούδα) με τον Πειραιά. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι, αν και τα Χανιά επωφελούνται πολύ από τον διεθνή τουρισμό, το ποσοστό ανεργίας είναι υψηλό (17,7% στο τέλος του 2017)⁴. Ωστόσο, λόγω της ισχυρής εξάρτησης από τον τουριστικό τομέα, η ανεργία στα Χανιά είναι εποχιακή.

Η πόλη θεωρείτο άλλοτε ισχυρό ορμητήριο των φιλελευθέρων στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, καθώς ήταν η πατρίδα του φιλελεύθερου πολιτικού Ελευθέριου Βενιζέλου. Μετά την αποκατάσταση του δημοκρατικού καθεστώτος το 1974 και ιδιαίτερα μετά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ το 1981, τα Χανιά αποτελούσαν προπύργιο του κόμματος, αν και η κεντροδεξιά Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) είναι εκλογικά ισχυρότερη στην πόλη από ό,τι σε άλλες περιοχές της Κρήτης. Ο κύριος λόγος είναι ότι τα Χανιά είναι η πατρίδα μιας από τις ισχυρότερες κεντροδεξιές πολιτικές δυναστείες στην Ελλάδα, αυτής του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ο γιος του οποίου (Κυριάκος Μητσοτάκης) είναι σήμερα αρχηγός της ΝΔ και το 2019 αναδείχθηκε πρωθυπουργός. Από το 2009 και μετά και λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης, το πολιτικό τοπίο άλλαξε. Πιο συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ κληρονόμησε την παραδοσιακά ισχυρή πολιτική θέση του ΠΑΣΟΚ που είδε το ποσοστό ψήφων του να καταρρέει. Παράλληλα, πρέπει να σημειωθεί ότι σε αντίθεση με την ηπειρωτική Ελλάδα, τα νεοφασιστικά ψηφοδέλτια δεν είχαν επιτυχία στην Κρήτη μετά την κρίση.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι από το 1975, τρεις δήμαρχοι συνδέθηκαν πολιτικά με το ΠΑΣΟΚ, ένας με τον ΣΥΡΙΖΑ, δύο ήταν ανεξάρτητοι και μόνο ένας συνδέθηκε με τη ΝΔ. Ο πρώην δήμαρχος θεωρείται προσκείμενος στον ΣΥΡΙΖΑ, ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι στις αυτοδιο-

2 <https://www.maich.gr/en/about/ciheam-iamc> (6 Οκτωβρίου 2020).

3 <https://www.tuc.gr/index.php?id=5397> (6 Οκτωβρίου 2020).

4 <https://chanianews.gr/aisthiti-meiosi-tis-anergias-ton-fevroyario-stin-kriti-i-mikroteri-anergia/> (12 Νοεμβρίου 2020).

κητικές εκλογές του Μαΐου 2019 κατετάγη στην πέμπτη θέση λαμβάνοντας μόλις το 13,8% των ψήφων, ενώ ο νυν δήμαρχος κατέβηκε ως ανεξάρτητος. Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο κατακερματισμός του εθνικού πολιτικού συστήματος αντανακλάται και στο τοπικό κομματικό σύστημα των Χανίων. Στις αυτοδιοικητικές εκλογές του Μαΐου 2019, οκτώ παρατάξεις εισήλθαν στο δημοτικό συμβούλιο, ενώ στις εκλογές του 2014 είχαν εκλεγεί εννέα παρατάξεις, στις εκλογές του 2010 επτά και στις εκλογές του 2006 μόνο τέσσερις.

5.2 Καινοτομίες

Υπάρχει μια σειρά από υλικά ή κοινωνικά αντικείμενα (artefacts) στα Χανιά τα οποία γίνονται αντιληπτά από τους ντόπιους και εξωτερικούς παρατηρητές «ως καινοτομία και βελτίωση» (Braun-Thürmann 2005: 6).

Αυτό αναφέρεται, για παράδειγμα, σε ένα σύστημα διαχείρισης της κυκλοφορίας το οποίο αντιμετωπίζει ένα σημαντικό πρόβλημα της πόλης (X10) - δηλαδή τον αυξανόμενο αριθμό τουριστών που διαμένουν είτε στην πόλη είτε εκτός αυτής. Όπως τόνισε ο πρώην δήμαρχος Χανίων (X2), ο αριθμός των τουριστών που διαμένουν στην πόλη έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια κατά 10% σε ετήσια βάση.

Το πρόβλημα είναι ότι πολλοί εξ αυτών έρχονται στην πόλη με νοικιασμένα αυτοκίνητα ή κινούνται στην πόλη με νοικιασμένο αυτοκίνητο. Ειδικότερα, η διαχείριση της κυκλοφορίας στα Χανιά επικεντρώνεται στα ακόλουθα μέτρα:

- περιορισμός ή και απαγόρευση της εισόδου των αυτοκινήτων στην παλιά πόλη και τις γύρω γειτονιές,
- δημιουργία χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων κοντά στην παλιά πόλη (κυρίως για χρήση από τουρίστες και λιγότερο από τους ντόπιους κατοίκους),
- βελτίωση του δικτύου των δημόσιων λεωφορείων,
- κατασκευή ειδικών λωρίδων για ποδήλατα,
- λήψη αυστηρών μέτρων κατά των παράνομα σταθμευμένων αυτοκινήτων (με ρυμούλκηση των αυτοκινήτων και επιβολή υψηλών προστίμων),
- επέκταση του δημόσιου χώρου, μεταξύ άλλων, με τον περιορισμό της χρήσης του π.χ. από εστιατόρια ή καταστήματα,

Με τα μέτρα αυτά θα πρέπει να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης τόσο για τους ντόπιους όσο και για τους τουρίστες, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι τα Χανιά θα παραμείνουν μια «φιλική πόλη». Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πολλοί ερωτηθέντες παραμένουν επιφυλακτικοί όσον

αφορά την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα του τοπικού συστήματος διαχείρισης της κυκλοφορίας (X4, X7, X8, X12).

Μια άλλη καινοτομία είναι το σύστημα ανακύκλωσης που εισήχθη στα Χανιά το 2016, το οποίο (σύμφωνα με τους ερωτηθέντες) έχει θετική εικόνα και σε ανθρώπους από άλλες ελληνικές πόλεις. Ωστόσο, τονίστηκε (κριτικά) (X1) ότι χρειάστηκαν περισσότερες από δύο δεκαετίες για να υλοποιηθεί η ιδέα της ανακύκλωσης, δεδομένου ότι μια τοπική εταιρεία ανακύκλωσης (με την ονομασία ΔΕΔΙΣΑ) ιδρύθηκε ήδη από το 1993 από τον δήμο Χανίων. Επιπλέον, όλοι οι συνεντευξιζόμενοι παραδέχονται ότι η εισαγωγή του συστήματος ανακύκλωσης στα Χανιά ήταν αποτέλεσμα της ισχυρής πίεσης που άσκησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς την Ελλάδα για να κλείσει μια παράνομη χωματερή⁵. Επιπλέον, το 2013 «ήταν η πρώτη φορά που το πρόγραμμα «πόρτα-πόρτα» για τη συλλογή και ανακύκλωση μη επικίνδυνων αστικών αποβλήτων και αποβλήτων ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού εφαρμόστηκε αρχικά στην παλιά πόλη των Χανίων, συμπεριλαμβανομένου του παραλιακού μετώπου του Ενετικού Λιμένα, από τη ΔΕΔΙΣΑ που συνέβαλε επίσης στην απομάκρυνση των μεγάλων κάδων από την παλιά πόλη επιτρέποντας χώρο για τους πεζούς» (X3).

Μια τρίτη καινοτομία που προωθεί ο δήμος είναι να γίνουν τα Χανιά μια «έξυπνη πόλη». Για τις δραστηριότητες στον τομέα αυτό έλαβε βραβείο «έξυπνης πόλης» στο πλαίσιο του ελληνοκυπριακού προγράμματος INTERREG 2014-2020⁶. Μέχρι στιγμής, ο δήμος έχει δημιουργήσει 20 διαδικτυακές υπηρεσίες. Σε αυτές περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, ηλεκτρονικό πρωτόκολλο που περιέχει 400.000 σκαναρισμένα έγγραφα⁷, ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες⁸, ηλεκτρονική υπηρεσία της τοπικής Μονάδας Δόμησης, υπηρεσία ηλεκτρονικών πληρωμών, ηλεκτρονική αίτηση για πιστοποιητικά, δημιουργία της εφαρμογής ChaniaTourGuide, ηλεκτρονική εγγραφή σε παιδικό σταθμό, ηλεκτρονική αίτηση για τα άτομα με ειδικές ανάγκες (X10) και ηλεκτρονική εγγραφή για το «κοινωνικό παντοπωλείο», όπου άποροι μπορούν να προμηθευτούν αγαθά και άλλα προϊόντα καθημερινής ανάγκης (βλ. παρακάτω).

Επιπλέον, τον Ιούνιο του 2017 δημιουργήθηκε η εφαρμογή «Πολίτης Χανίων», σύμφωνα με την οποία κάθε Χανιώτης έχει τη δυνατότητα να αναφέρει θέματα στο δήμο και να ζητήσει τις κατάλληλες υπηρεσίες. Για παράδειγμα, κάθε πολίτης μπορεί να χρησιμοποιήσει την εφαρμογή προκειμένου να βγάλει

5 Αυτή ήταν η πρώτη υπόθεση στην οποία το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επέβαλε πρόστιμο σε κράτος μέλος για μη συμμόρφωση με τη νομοθεσία της ΕΕ. (βλ. <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=c-387/97> ; 6 Οκτωβρίου 2020).

6 Βλ. <http://www.chania.gr/dimos/erga-esp/SmartCities.html> (12 Νοεμβρίου 2020).

7 <http://backoffice.chania.gr> (12 Νοεμβρίου 2020).

8 <http://www.librarychania.gr> (12 Νοεμβρίου 2020).

φωτογραφίες δυσλειτουργιών στις τοπικές υποδομές, να τις στείλει στο δήμο Χανίων έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν. Μέχρι στιγμής φαίνεται ότι 1.500 πολίτες έχουν κατεβάσει την εφαρμογή και τη χρησιμοποιούν επίσης (X5; X6). Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένοι ερωτηθέντες είναι επιφυλακτικοί όσον αφορά την ικανότητα του δήμου να ανταποκρίνεται στα ηλεκτρονικά αιτήματα των πολιτών και να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τα τοπικά ζητήματα (X4; X7; X9; X10; X12).

Φιλοδοξίες που οδηγούν σε καινοτομίες εντοπίζονται επίσης στον τομέα της τοπικής πολιτικής για το κλίμα. Για να δεσμευτεί για καινοτομίες στον τομέα αυτό, ο δήμαρχος έγινε μέλος του Ευρωπαϊκού Συμφώνου των Δημάρχων το 2015⁹. Στο πλαίσιο αυτό, ο δήμος έχει λάβει, για παράδειγμα, μέτρα για την εξοικονόμηση ενέργειας με την προώθηση της χρήσης λαμπτήρων φιλικών προς το περιβάλλον.

Μια άλλη πρωτοβουλία που μπορεί να θεωρηθεί ως καινοτομία είναι η προσπάθεια του δήμου να προωθήσει τον τομέα της βιομηχανίας τροφίμων της πόλης και της ενδοχώρας της. Αυτό είναι αξιοσημείωτο, δεδομένου ότι η έμφαση στον τουρισμό έχει δυσχεράνει τις εξελίξεις σε άλλους οικονομικούς τομείς (X1). Ωστόσο, συνδέοντας (διαλεκτικά) τις καινοτομίες με την τοπική παραγωγή τροφίμων και την ενίσχυση της ελκυστικότητας της πόλης για τον τουρισμό, κατέστη δυνατή η προώθηση του τοπικού τομέα τροφίμων. Παράδειγμα αποτελεί η ζυθοποιία μπύρας «Charma», η πρώτη στα Χανιά που ιδρύθηκε το 2007. Σύμφωνα με ένα δικό της φυλλάδιο, προσφέρει ξεναγήσεις και γευσιγνωσία μπύρας μαζί με «τυπικούς» κρητικούς μεζέδες κι «ένα πλούσιο χορτοφαγικό ή κρεατοφαγικό πιάτο που παρασκευάζεται με φρέσκα τοπικά υλικά». Ένα άλλο παράδειγμα είναι το οινοποιείο Μανουσάκη, το οποίο προσφέρει «μια σειρά από ξεναγήσεις και γευσιγνωσίες στους όμορφους χώρους του οινοποιείου μας» και υπόσχεται: «είτε θέλετε να συνδυάσετε τα κρασιά με νόστιμους κρητικούς μεζέδες, είτε να τα δοκιμάσετε μόνα τους, θα γνωρίσετε μια πλευρά της Κρήτης που δεν γνωρίζατε ποτέ». Συγκεκριμένα, ο δήμος προωθεί τις τοπικές καινοτομίες στον τομέα των τροφίμων:

- δημιουργώντας περιπατητικά μονοπάτια στην ενδοχώρα όπου βρίσκονται νέοι παραγωγοί του τομέα αυτού,

9 «Οι πόλεις που υπογράφουν [οι οποίες είναι μέλη του Ευρωπαϊκού Συμφώνου των Δημάρχων] δεσμεύονται να αναλάβουν δράση για να υποστηρίξουν την υλοποίηση του στόχου της ΕΕ για μείωση των αερίων του θερμοκηπίου κατά 40% έως το 2030 και την υιοθέτηση μιας κοινής προσέγγισης για την αντιμετώπιση του μετριασμού και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή». (<https://www.covenantofmayors.eu/about/covenant-initiative/objectives-and-scope.html>; 6 Οκτωβρίου 2020). Για το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Δημάρχων, βλ. για παράδειγμα ακόμα Benz et al. 2015: 323-324.

- διοργανώνοντας μια φορά το χρόνο μια (διεθνή) έκθεση για νέα, υψηλής ποιότητας τρόφιμα,
- χρησιμοποιώντας πιο συστηματικά την αίθουσα της δημοτικής αγοράς για την προώθηση και την πώληση αυτών των προϊόντων,
- προωθώντας παλαιές τέχνες (όπως η αγγειοπλαστική) που συνδέονται με τον παραδοσιακό τρόπο αγροτικής παραγωγής.

Τονίστηκε ότι το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων και το Πολυτεχνείο Κρήτης, που αναφέρθηκαν στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προώθηση του τομέα των τροφίμων της πόλης και της ενδοχώρας της (X1 και X2).

Προκειμένου να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που ξέσπασε στην Ελλάδα το 2008 (όπως τονίζεται από τους X2; X10), ο δήμος Χανίων ανέπτυξε επίσης κοινωνικές καινοτομίες, οι οποίες περιγράφονται στη συνέχεια.

Το «κοινωνικό παντοπωλείο» εγκαινιάστηκε στα Χανιά το 2012. Παρέχει στα πιο ευάλωτα μέλη της τοπικής κοινωνίας παροχές με βάση τις ανάγκες, οι οποίες κυμαίνονται από τρόφιμα και δωρεάν γεύματα έως ψυχοκοινωνική βοήθεια. Οι παροχές περιλαμβάνουν επίσης σχολικά υλικά για τους μαθητές και είδη καθημερινής χρήσης για τους φοιτητές, είτε σπουδάζουν στο Πολυτεχνείο Χανίων είτε σε οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο της χώρας. Δικαιούχοι είναι άτομα που δεν κερδίζουν περισσότερα από 4.512 € ετησίως¹⁰. Οι δικαιούχοι μπορούν να προμηθευτούν τα προϊόντα και τα αγαθά που χρειάζονται δαπανώντας, αντί για χρήματα, συγκεκριμένο αριθμό πόντων, ο οποίος εξαρτάται από την οικογενειακή τους κατάσταση. Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των μελών της οικογένειας τους, τόσο περισσότερους πόντους δικαιούνται και τόσο μεγαλύτερη είναι η ποσότητα προϊόντων και αγαθών που μπορούν να αποκτήσουν. Το 2018 υποστηρίχθηκαν 462 οικογένειες και 1.082 άτομα με 215 παιδιά. Το 17,7% των δικαιούχων ήταν άτομα με αναπηρία και το 9,7% μονογονεϊκές οικογένειες. Περίπου 150 άτομα που είχαν ανάγκη έκαναν χρήση της προσφοράς δωρεάν γευμάτων καθημερινά, 70 άτομα εκμεταλλεύτηκαν τις υπηρεσίες για φοιτητές και 250 μαθητές επωφελήθηκαν από την προσφορά σχολικών υλικών που παρέχονται δωρεάν. Το κοινωνικό παντοπωλείο στεγάζεται σε κτίριο που παραχωρήθηκε από ελληνοχριστιανικό ορθόδοξο μοναστήρι και τη λειτουργία του έχει αναλάβει η ΜΚΟ Διάσταση. Η εν λόγω ΜΚΟ παρέχει προσωπικό, αλλά χρησιμοποιεί επίσης υπαλλήλους του Οργανισμού Κοινωνι-

10 Αυτές και οι ακόλουθες πληροφορίες σχετικά με το «κοινωνικό παντοπωλείο» βασίζονται σε δηλώσεις δύο συνεντευξιαζόμενων. (X10 και X11) and <https://www.cretalive.gr/crete/gematos-o-apologismos-toy-koinonikoy-pantopoleioy-ghanion> (12 Νοεμβρίου 2020).

κής Προστασίας, Παιδείας, Αθλητισμού και Πολιτισμού του δήμου. Τα δωρεάν γεύματα προσφέρονται σε κτίριο της τοπικής ενορίας, η οποία παρέχει επίσης το προσωπικό για την κουζίνα.

Το «κοινωνικό παντοπωλείο» τελεί υπό την εποπτεία μιας επιτροπής του δημοτικού συμβουλίου (X11) που αποτελείται από επτά μέλη, μεταξύ των οποίων είτε ο δήμαρχος Χανίων είτε ένας αντιδήμαρχος (ο οποίος προεδρεύει της επιτροπής), τέσσερις σύμβουλοι της πλειοψηφούσας παράταξης, ένας σύμβουλος του κόμματος της μείζονος αντιπολίτευσης και ένας σύμβουλος του κόμματος της ελάσσονος αντιπολίτευσης¹¹.

Το «κοινωνικό παντοπωλείο» χρηματοδοτείται από αρκετές πηγές (X13). Το 2018 ο δήμος συνεισέφερε 96.183,67 € από τον προϋπολογισμό του ενώ προσπαθεί επίσης να κινητοποιήσει τοπικούς φορείς και τοπικές επιχειρήσεις, αλλά και ιδιώτες, μέσω δωρεών για τη χρηματοδότηση και την παροχή υπηρεσιών του «κοινωνικού παντοπωλείου» - με μεγάλη επιτυχία. Έχει καταφέρει να προσελκύσει περίπου 40 χορηγούς, ορισμένοι από τους οποίους έχουν βραβευτεί ως «Χρυσόι Χορηγοί». Το 2018, ιδιώτες δώρισαν συνολικά 2.300 €, ενώ τοπικές επιχειρήσεις και οργανισμοί συνεισέφεραν συνολικά 54.000 €. Επιπλέον, σχεδόν όλα τα σούπερ μάρκετ της πόλης προσφέρουν τρόφιμα (X14), η Τράπεζα Χανίων προσφέρει κρέας και αγρότες από την περιοχή γύρω από την πόλη προσφέρουν φρούτα και λαχανικά.

Μια άλλη κοινωνική καινοτομία είναι το καταφύγιο αστεγών που ιδρύθηκε το 2019 και παρέχει προσωρινή στέγαση σε 22 άστεγους (20 άνδρες και 2 γυναίκες), τόσο πολίτες των Χανίων όσο και μετανάστες, σε καθημερινή βάση από τις 7 το απόγευμα μέχρι το επόμενο πρωί (X10; X11). Συγκεκριμένα, το καταφύγιο, το οποίο χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από τον δήμο, παρέχει υποδομάτια, μπάνια και υπηρεσίες πλυντηρίου στους ωφελούμενους (X11).

Ο δήμος Χανίων δημιούργησε επίσης το πρώτο καταφύγιο για κακοποιημένες γυναίκες στην Ελλάδα (X11). Το καταφύγιο, που ιδρύθηκε το 2012, χρηματοδοτείται από την ΕΕ (X13) και απασχολεί ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς. Παρέχει ψυχολογική και οικονομική υποστήριξη στις κακοποιημένες γυναίκες, ενώ μπορεί να προσφέρει στέγαση και σε μια γυναίκα με τα παιδιά της.

Μια άλλη καινοτομία είναι το «κοινωνικό φροντιστήριο» που ξεκίνησε το 2011. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που ανέλαβε ο δήμος σε συνεργασία με τοπικά ιδιωτικά φροντιστήρια. Το τελευταίο παρέχει σε μαθητές, οι οποίοι αδυνατούν οικονομικά να πληρώσουν δίδακτρα, τη δυνατότητα να σπουδάσουν δωρεάν (X11). Υπολογίζεται ότι περίπου 30 μαθητές Λυκείου είναι δικαιούχοι του προγράμματος του κοινωνικού φροντιστηρίου (X10). Σύμφωνα με το κοι-

11 <https://www.chania.gr/katoikoi/koinpolitiki/koin-pantopoleio.html> (12 Νοεμβρίου 2020).

νωνικό φροντιστήριο, ο δήμος σε συνεργασία με τις τοπικές ιδιωτικές τεχνικές σχολές χορηγεί υποτροφίες σε εκείνα τα παιδιά που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώσουν τα δίδακτρα. Περίπου 15 μαθητές έχουν επωφεληθεί μέχρι στιγμής από το πρόγραμμα (X11).

5.3 Παράγοντες, διαδικασίες και διάρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων

Ερωτώμενοι για τις τυπικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων στα Χανιά γενικά και για τις καινοτομίες ειδικότερα, οι ερωτηθέντες επεσήμαναν τις αναφερόμενες καινοτομίες στην κυκλοφορία και τη διαχείριση των απορριμμάτων. «Οι αποφάσεις αυτές χρειάστηκαν αρκετό χρόνο, διότι η ευρεία συναίνεση θεωρείται ως η καλύτερη λύση σε ένα πρόβλημα» (X2). Η ακρόαση των ανθρώπων, η συμμετοχή τους όσο το δυνατόν νωρίτερα και η αναζήτηση της καλύτερης λύσης (X2) είναι αρκετά χρονοβόρα στα Χανιά, επειδή η πόλη θεωρείται ότι κυριαρχείται από καλά οργανωμένες ομάδες συμφερόντων (X1, X2, X4, X9, X14) - και όχι μόνο σε επίπεδο 26 συνοικιών της πόλης. Για τα άτομα που δεν είναι ενταγμένα ή συνδεδεμένα με αυτές τις ομάδες, αυτό το χαρακτηριστικό της χάραξης πολιτικής στα Χανιά οδηγεί σε παράπονα ότι «υπάρχουν ανοιχτόμυαλοι άνθρωποι με νέες ιδέες, αλλά δεν τους παίρνουν στα σοβαρά και οι πρωτοβουλίες τους μπλοκάρονται» (X1). Επιπλέον, «αν δεν είσαι μέλος αυτών των δικτύων, είναι δύσκολο να ακουστούν οι ιδέες σου για τις καινοτομίες» (X1). Παρ' όλα αυτά, υπήρξε τελικά ευρεία πολιτική συναίνεση για τις προαναφερθείσες καινοτομίες, γεγονός που ισχύει ιδιαίτερα για τις καινοτομίες στις κοινωνικές υπηρεσίες (X10; X11).

Η οργάνωση της τοπικής κοινωνίας σε μεγάλο αριθμό συλλόγων και οργανώσεων εξηγείται (μεταξύ άλλων από τους X1 και X14) από το γεγονός ότι ο πληθυσμός της πόλης - παρά την εισροή αλλοδαπών και Ελλήνων από άλλα μέρη της χώρας - αποτελείται κυρίως από ανθρώπους που γνωρίζονται μεταξύ τους για μεγάλο χρονικό διάστημα. Επιπλέον, οι οικογένειες αυτών των κατοίκων ζουν στην πόλη εδώ και γενιές και «κληρονόμησαν» τους δεσμούς μεταξύ τους και, όχι λιγότερο σημαντικό, με ορισμένες ενώσεις και οργανώσεις. Αυτό (όπως υποστηρίζουν, για παράδειγμα, οι X1 και X14) οδηγεί όχι μόνο σε κοινωνικούς δεσμούς και αλληλεγγύη μεταξύ τους, αλλά και σε ευρέως διαδεδομένα (κανονιστικά) πρότυπα κατάλληλης συμπεριφοράς - κάτι που ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για τη δημιουργία και την υποστήριξη των κοινωνικών υπηρεσιών που περιγράφονται παραπάνω (στην ενότητα 5.2). Η βράβευση ορισμένων

υποστηρικτών του «κοινωνικού παντοπωλείου» ως «Χρυσών Χορηγών» δείχνει επίσης ότι στα Χανιά είναι σημαντικό για τα άτομα, αλλά και τις οργανώσεις να δείχνουν δημόσια ότι κάποιος λειτουργεί σύμφωνα με αυτά τα πρότυπα κατάλληλης συμπεριφοράς, προκειμένου να είναι κοινωνικά σεβαστός.

Όπως τόνισε ένας πρώην δήμαρχος της πόλης (Χ2), μια καλά οργανωμένη ομάδα συμφερόντων ή μια «ζωντανή τοπική κοινωνία των πολιτών» αποτελεί πλεονέκτημα - και όχι πρόβλημα - για μια αποτελεσματική διαδικασία χάραξης πολιτικής. Οι καλά οργανωμένες ομάδες συμφερόντων αποτελούν προϋπόθεση για (α) τον εντοπισμό εκείνων που είναι αποφασιστικοί για την επίτευξη μιας κοινά ή ακόμη και ευρέως αποδεκτής λύσης σε ένα πρόβλημα (μια καινοτομία) και (β) τη βεβαιότητα («όσο το δυνατόν περισσότερο») ότι μια συμφωνία που επιτυγχάνεται θα υποστηριχθεί από το κοινό όταν πρέπει να εφαρμοστεί. Ωστόσο, οι καλά οργανωμένοι πολίτες πρέπει να πειστούν για ένα «καλό στρατηγικό σχέδιο» με «καλούς λόγους» (Χ2).

Για την αποδοχή ενός επιχειρήματος ως καλού λόγου, ένα σημείο αναφοράς στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις, το οποίο είναι ευρέως διαδεδομένο στην πόλη, είναι ζωτικής σημασίας. Στην περίπτωση των Χανίων, ένα τέτοιο σημείο αναφοράς φαίνεται να αποτυπώνεται από το ακόλουθο leitmotif: Ας βελτιώσουμε τις συνθήκες διαβίωσης και ας διατηρήσουμε το παλιό κέντρο της πόλης ανέπαφο. Αυτό θα εξασφαλίσει την ελκυστικότητα της πόλης για τους τουρίστες και έτσι θα παρέχει την οικονομική βάση για την ευημερία των κατοίκων, ενώ παράλληλα θα διασφαλίσει το μέλλον της πόλης! Αυτό το leitmotif σχετίζεται με την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση και τελικά τις πολιτικές αποφάσεις που επηρεάζουν τον τουρισμό και την οικονομική ευημερία των κατοίκων. Όσον αφορά την ανακούφιση των κοινωνικών δυσκολιών των κατοίκων, συμπληρώνεται από το μοτίβο της αλληλεγγύης εντός της τοπικής κοινότητας - με αναφορά στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και της ευημερίας όλων των κατοίκων.

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, οι καινοτόμες ιδέες αναπτύσσονται στην πόλη, δηλαδή σε τοπικές συζητήσεις σχετικά με τη φύση των προβλημάτων της πόλης και τις πιθανές λύσεις τους. Ούτε το εθνικό (ελληνικό) επίπεδο, ούτε η ΕΕ παίζουν ρόλο στην ανάπτυξη καινοτόμων ιδεών - αν και πολλά κονδύλια της ΕΕ δαπανώνται στην πόλη (Χ3). «Η Αθήνα δεν μας βοηθάει! Παίρνουν μόνο τα χρήματά μας, δηλαδή τους φόρους μας» (Χ1). Και η ΕΕ υποστήριξε τις καινοτομίες ιδίως με το να «μας αναγκάζει να εφαρμόζουμε τους κανονισμούς της ΕΕ, π.χ. στην αντιμετώπιση των σκουπιδιών» σύμφωνα με τη νομοθεσία της ΕΕ (Χ1). Επιπλέον, τονίστηκε ότι τα Χανιά είναι πιο ικανά από τους περισσότερους ελληνικούς δήμους να χρηματοδοτούν μόνοι τους τις καινοτομίες τους - τουλάχιστον εν μέρει (Χ2).

Μια άλλη ευρέως διαδεδομένη ιδέα είναι ότι η πόλη μπορεί να θεωρηθεί ως

«κοινωνική επιχείρηση». Αυτό σημαίνει ότι η πόλη θα πρέπει να διοικείται όπως μια επιχείρηση. Ωστόσο, αυτό δεν θα πρέπει να γίνεται με στόχο την παραγωγή κέρδους (με τη νομισματική έννοια), αλλά τη βελτίωση της ευημερίας των κατοίκων - συμπεριλαμβανομένων των τοπικών επιχειρήσεων (Χ2).

Σύμφωνα με άλλους ελληνικούς δήμους, το πολιτικό τοπίο στο δήμο Χανίων κυριαρχούνταν, μέχρι τις αυτοδιοικητικές εκλογές του Μαΐου 2019 και λόγω των προηγούμενων εκλογικών συστημάτων, από τον Δήμαρχο¹². Ο τελευταίος ήλεγχε την πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο και έτσι ήταν σε θέση να ασκεί σχεδόν απεριόριστη εξουσία για να προωθή τις πολιτικές του πρωτοβουλίες και να λαμβάνει όλες τις αποφάσεις που απαιτούνται για τη λειτουργία του δήμου. Παρομοίως, στην εθνική πολιτική ο πρωθυπουργός ελέγχει τόσο την κυβέρνηση όσο και την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο και έτσι ασκεί σχεδόν απεριόριστη εκτελεστική και νομοθετική εξουσία για να προωθήσει τις κυβερνητικές του πολιτικές.

Ωστόσο, στην πραγματικότητα ο δήμαρχος (όπως και ο πρωθυπουργός) αντιμετωπίζει συνήθως την αντίσταση διαφόρων οργανωμένων συμφερόντων (που μπορούν να λειτουργήσουν ως παίκτες βέτο) στην προώθηση πολιτικών πρωτοβουλιών και ιδιαίτερα καινοτόμων πολιτικών. Η αντίδραση των καλά οργανωμένων ομάδων συμφερόντων αντανακλάται πιθανότατα όχι μόνο στα κόμματα της αντιπολίτευσης του δημοτικού συμβουλίου, αλλά και σε ένα μέρος της πλειοψηφούσας παράταξης του δημοτικού συμβουλίου που περιορίζει σε κάποιο βαθμό την απεριόριστη εξουσία του δημάρχου. Ως εκ τούτου, ίσως είναι σκόπιμο να θεωρηθεί ότι ο δήμαρχος μπορεί να χρειαστεί να εμπλακεί σε μια χρονοβόρα διαδικασία διαβούλευσης (κυρίως παρασκηνιακές διαπραγματεύσεις) με μέλη της δικής του παράταξης, προκειμένου να οικοδομήσει συναίνεση και να προωθήσει έτσι αποτελεσματικά σχέδια πολιτικής που θεωρούνται αμφιλεγόμενα από ορισμένα οργανωμένα συμφέροντα. Δεδομένου ότι οι πρόσφατες τοπικές εκλογές του 2019 διεξήχθησαν με εκλογικό σύστημα αναλογικής εκπροσώπησης που εμποδίζει το πρώτο κόμμα να αναλάβει την απόλυτη πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο, αναμένεται ότι το πολιτικό τοπίο θα γίνει ακόμη πιο κατακερματισμένο, αυξάνοντας τον αριθμό των παικτών που ασκούν βέτο και καθυστερώντας έτσι περαιτέρω τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι στην ελληνική τοπική πολιτική, οι προσωπικότητες διαδραματίζουν καθοριστικό πολιτικό ρόλο στη διαμόρφωση όχι μόνο της εκλογικής συμπεριφοράς των πολιτών στις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και στον επηρεασμό (όπως και σε άλλες μεσο-

---

12 Για τη θεσμικά καθορισμένη δύναμη των δημάρχων στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες βλ. Heinelt et al. 2018: 36-37.

γειακές χώρες που χαρακτηρίζονται από τον «κεντροευρωπαϊκό ναπολεόντειο τύπο» τοπικής αυτοδιοίκησης) των τοπικών δημόσιων συζητήσεων ως «οραματιστές» ηγέτες ή ακόμη και «διευκολυντές της συναίνεσης» (βλ. Getimis and Hlepas 2006: 186-187; Hlepas et al. 2018: 220-221).

Αυτό φαίνεται να συμβαίνει ιδιαίτερα στα Χανιά, όπου οι πρώην δήμαρχοι (ο τελευταίος ήταν στη θέση του από τον Σεπτέμβριο του 2014 έως τον Σεπτέμβριο του 2019 και ο προηγούμενος από τον Ιανουάριο του 2011 έως τον Σεπτέμβριο του 2014) ταιριάζουν σαφώς στα χαρακτηριστικά των «οραματιστών» ηγετών που θέτουν οι Hlepas et al. (2018: 215) - δηλαδή α) ενθάρρυνση νέων έργων στην κοινότητα, β) θέτοντας στόχους για τον μετασχηματισμό της διοικητικής δομής, γ) θέτοντας προτεραιότητα την αύξηση της ελκυστικότητας του δήμου ως τόπου επιχειρηματικής δραστηριότητας και ως τόπου κατοικίας, μέσω έργων ανάπλασης και ανάπτυξης, νέων πολιτιστικών εγκαταστάσεων, βελτίωσης της αισθητικής της πόλης κ.λπ. κι δ) ενεργώντας ως διαμεσολαβητής και διευκολυντής (facilitator) για την επίτευξη συμφωνιών μεταξύ των ενδιαφερομένων με βάση την πειθώ, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και την παροχή πληροφοριών και κινήτρων.

5.4 Βασικά ευρήματα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το βασικό σημείο αναφοράς που καθοδηγεί τις πολιτικές επιλογές για την επίτευξη καινοτομιών στα Χανιά μπορεί να συνοψιστεί στη δήλωση «ας βελτιώσουμε τις συνθήκες διαβίωσης και ας διατηρήσουμε το παλιό κέντρο της πόλης ανέπαφο. Αυτό θα διασφαλίσει την ελκυστικότητα της πόλης για τους τουρίστες και έτσι θα παρέχει την οικονομική βάση για την ευημερία όλων των κατοίκων, εξασφαλίζοντας παράλληλα το μέλλον της πόλης!». Συμπληρώνεται από την ευρέως διαδεδομένη ιδέα ότι η πόλη μπορεί να θεωρηθεί ως «κοινωνική επιχείρηση» και ότι απαιτείται αλληλεγγύη για να εξασφαλιστεί η ευημερία όλων των κατοίκων.

Με βάση αυτά τα σημεία αναφοράς, μια συγκεκριμένη αντίληψη για το πώς γίνονται τα πράγματα έγινε κυρίαρχη, παρόλο που η τοπική κοινότητα είναι κατακερματισμένη και ταυτόχρονα καλά οργανωμένη. Το γεγονός ότι, παρά τις δομές αυτές, προέκυψε μια κυρίαρχη αντίληψη για την αντιμετώπιση των πραγμάτων οφείλεται στο ότι οι προηγούμενοι δήμαρχοι ενήργησαν ως «οραματιστές ηγέτες» και (εν μέρει) επίσης ως «διευκολυντές της συναίνεσης», δηλαδή με στυλ ηγεσίας που δίνει έμφαση στην ευρεία συναίνεση, η οποία θεωρείται προϋπόθεση για την επίλυση των τοπικών προβλημάτων. Αυτά τα στυλ

υποδηλώνουν επίσης ότι ήταν υψηλή προτεραιότητα να ακούει κανείς τους πολίτες, να τους εμπλέκει όσο το δυνατόν νωρίτερα στη διαδικασία χάραξης πολιτικής και να αναζητά το καλύτερο, δηλαδή μια ευρέως αποδεκτή λύση. Για τέτοιου είδους στυλ ηγεσίας οι καλά οργανωμένες ομάδες συμφερόντων δεν αποτελούν αυτές καθαυτές πρόβλημα. Αντίθετα, οι καλά οργανωμένες ομάδες συμφερόντων θεωρούνται ως προϋπόθεση για (α) τον εντοπισμό εκείνων που είναι αποφασιστικοί για την επίτευξη μιας κοινά ή ακόμη και ευρέως αποδεκτής λύσης σε ένα πρόβλημα (μια καινοτομία) και (β) τη βεβαιότητα ότι μια συμφωνία υποστηρίζεται από το κοινό όταν πρέπει να εφαρμοστεί.

6

Ελευσίνα

Πάνος Κολιαστιάσης

6.1 Εισαγωγή

Η πόλη της Ελευσίνας βρίσκεται περίπου 20 χλμ. έξω από την Αθήνα, στο δυτικό τμήμα της Αττικής και έχει περίπου 30.000 κατοίκους¹. Βρίσκεται στο σταυροδρόμι πολλών δικτύων χερσαίων μεταφορών, με δικό της βιομηχανικό λιμάνι και κοντά στο λιμάνι εμπορευματοκιβωτίων του Πειραιά². Ως εκ τούτου, η Ελευσίνα θεωρείται «αστικό χωριό» (E4). Παράλληλα, θεωρείται ως μία από τις σημαντικότερες πόλεις της Αττικής. Αφενός λόγω της αρχαίας ιστορίας της. Η Ελευσίνα ήταν μεταξύ των πέντε ιερών πόλεων της αρχαίας Ελλάδας. Είναι η πόλη όπου πραγματοποιήθηκε η τελετή των Ελευσίνιων μυστηρίων³. Η Ελευσίνα ήταν επίσης η πατρίδα του διάσημου τραγωδού Αισχύλου. Αφετέρου λόγω της σύγχρονης βιομηχανικής ιστορίας της. Από τα τέλη του 19ου αιώνα και μετά, η πόλη μετατράπηκε σταδιακά σε κύριο βιομηχανικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής της Αττικής⁴. Στην Ελευσίνα βρίσκεται το σαπωνοποιείο Χαρίλαος, καθώς και άλλα σαπωνοποιεία και μύλοι, τα οποία ιδρύθηκαν στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1890. Το εργοστάσιο τσιμέντου Τιτάν ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1900. Ακολούθησε το 1922 η ίδρυση της ποτοποιίας Κρόνος και

---

1 <https://elefsina.gr/el/sintomo-istoriko> (12 Νοεμβρίου 2020)

2 <https://www.elefsina.gr/sites/default/files/epix.pdf> (12 Νοεμβρίου 2020).

3 https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2019/03/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline-1.pdf (12 Νοεμβρίου 2020)

4 Βλέπε σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη της πόλης και τις εταιρείες που αναφέρονται παρακάτω. <https://www.elefsina.gr/el/biomixaniki-epanastasi> (12 Νοεμβρίου 2020)

το 1925 η Ιρις, το πρώτο εργοστάσιο βερνικιών και χρωμάτων στην Ελλάδα.

Λόγω της βιομηχανικής ανάπτυξης, χιλιάδες Έλληνες και ιδιαίτερα πρόσφυγες που προέρχονταν από την Μ. Ασία, μετακόμισαν στην Ελευσίνα τη δεκαετία του 1920 για να απασχοληθούν και να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο. Επιπλέον, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τον ελληνικό Εμφύλιο (1944-1949), η βιομηχανική ανάπτυξη επιταχύνθηκε. Δίπλα στις παλιές βιομηχανίες, δημιουργήθηκαν νέα εργοστάσια, όπως το χαλυβουργείο της Χαλυβουργικής (1953), το διυλιστήριο Ασπροπύργου (1955), το ναυπηγείο της Ελευσίνας (1969), το διυλιστήριο της Petrola (1973) και μια σειρά από μικρότερες βιομηχανίες. Η συνεχής ανάγκη για εργατικό δυναμικό σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά φτώχειας στην Ελλάδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συνέβαλαν σε ένα δεύτερο κύμα εσωτερικής μετανάστευσης. Κατά συνέπεια, ο πληθυσμός της Ελευσίνας αυξήθηκε ραγδαία⁵.

Ωστόσο, από το 1980 και μετά, άρχισε μια τάση αποβιομηχάνισης, καθώς πολλά εργοστάσια έκλεισαν, ενώ όσα νέα δημιουργήθηκαν ήταν μικρότερα. Επιπλέον, αναπτύχθηκαν αποθηκευτικοί χώροι και εγκαταστάσεις logistics (επιμελητείας). Ως εκ τούτου, η Ελευσίνα μετατράπηκε σε κόμβο logistics, μεταφορών και μικρών βιομηχανιών. Παρόλα αυτά, υπάρχουν αρκετές μεταλλουργικές και χημικές βιομηχανίες και σημαντικά ναυπηγεία. Ορισμένες επιχειρήσεις logistics στην ευρύτερη περιοχή συνεργάζονται στενά με την κινεζική εταιρεία Cosco που διαχειρίζεται το λιμάνι εμπορευματοκιβωτίων του Πειραιά⁶. Ως αποτέλεσμα, ο οικονομικός τομέας της πόλης κυριαρχείται σε μεγάλο βαθμό από τον τομέα των υπηρεσιών, ο οποίος, σύμφωνα με στοιχεία του 2015, αντιπροσωπεύει το 61,7% της τοπικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ενώ ο δευτερογενής (μεταποιητικός) τομέας αντιπροσωπεύει το 37%⁷.

Μια κρίσιμη συνέπεια της συγκέντρωσης τόσων πολλών εργοστασίων ήταν η ρύπανση του αέρα και των υδάτων, η οποία με τη σειρά της είχε αρνητικές συνέπειες στην υγεία του πληθυσμού. Όπως το έθεσε ο αντιδήμαρχος Κοινωνικών Υπηρεσιών, «η Ελευσίνα ήταν το πληγωμένο παιδί του 20ου αιώνα» (Ε6). Ωστόσο, οι έντονες διαμαρτυρίες και αντιδράσεις των κατοίκων καθώς και τα περιβαλλοντικά κινήματα βάσης οδήγησαν σε μέτρα φιλο-περιβαλλοντικής πολιτικής, τα οποία, σε συνδυασμό με τη διαδικασία αποβιομηχάνισης, είχαν ως αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση της ρύπανσης⁸. Επιπλέον, η Ελευσίνα

5 https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2019/03/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline-1.pdf (12 Νοεμβρίου 2020)

6 <https://www.elefsina.gr/el/biomixaniki-epanastasi> (last check November 12, 2020)

7 <http://www.statistics.gr> (12 Νοεμβρίου 2020)

8 https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2019/03/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline-1.pdf (12 Νοεμβρίου 2020)

αντιμετώπισε νέες προκλήσεις, καθώς μετά το 2008 χτυπήθηκε από τη δημοσιονομική και οικονομική κρίση. Είναι ενδεικτικό ότι το ποσοστό ανεργίας ξεπέρασε το 20% και το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε σημαντικά.⁹

Η Ελευσίνα θεωρείται τόσο από ντόπιους όσο και από εξωτερικούς παρατηρητές ως αριστερό προπύργιο, καθώς κυριαρχούν οι αριστερές πολιτικές ιδέες λόγω της ισχυρής παρουσίας των συνδικάτων και των περιβαλλοντικών οργανώσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1975, τέσσερις δήμαρχοι ήταν αριστεροί, ενώ μόνο δύο είχαν την υποστήριξη της ΝΔ. Μετά από πολλά χρόνια, ο σημερινός δήμαρχος προέρχεται από τη Δεξιά. Εκλέχθηκε στον πρώτο γύρο των τοπικών εκλογών του Μαΐου 2019 λαμβάνοντας το 54,6% των ψήφων. Αν και οι τοπικές εκλογές διεξήχθησαν με το εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής που συνήθως οδηγεί σε κατακερματισμένα δημοτικά συμβούλια που ευνοούν τις τοπικές κυβερνήσεις συνασπισμού, στην περίπτωση της Ελευσίνας δημιούργησε μια σταθερή τοπική διοίκηση, καθώς ο νεοεκλεγείς δήμαρχος και το κόμμα του έλαβαν πάνω από το 50,1% των ψήφων και 15 από τις 27 έδρες στο δημοτικό συμβούλιο¹⁰.

6.2 Θέματα καινοτομιών

Ο δήμος Ελευσίνας ανέπτυξε καινοτόμες κοινωνικές πολιτικές για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Οι κυριότερες ήταν: το κοινωνικό παντοπωλείο, το κοινωνικό φροντιστήριο, το τοπικό ιατρείο, το κοινωνικό φαρμακείο, το κέντρο υποστήριξης της απασχόλησης, το λαϊκό πανεπιστήμιο, το συμβουλευτικό κέντρο για κακοποιημένες γυναίκες, ο τοπικός λαχανόκηπος και το κίνημα χωρίς μεσάζοντες.

Ο δήμος ανέπτυξε τις καινοτομίες αυτές για να ανταποκριθεί στα αιτήματα των κατοίκων της περιοχής, να διασφαλίσει και να ενισχύσει την κοινωνική συνοχή απέναντι στις κοινωνικές επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης - όπως υπογραμμίζεται από τις ακόλουθες δηλώσεις τοπικών φορέων:

- «Η οικονομική κρίση υπήρξε ο κύριος λόγος για την ίδρυση κοινωνικών δομών από το 2011. Είναι ενδεικτικό ότι από τότε που ξέσπασε η κρίση υπήρξαν περισσότερα αιτήματα για βοήθεια προς τις κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου Ελευσίνας» (Ε1).

---

9 <http://www.statistics.gr> (last check November 12, 2020)

10 <https://ekloges.ypes.gr/current/d/home/municipalities/9229/> (12 Νοεμβρίου 2020)

- «Οι άνθρωποι που προέρχονται από τη μεσαία τάξη είχαν πληγεί σοβαρά από την κρίση και έτσι ζητούσαν κοινωνική στήριξη» (E3).
- «Οι επιπτώσεις της κρίσης ανάγκασαν το δήμο να βελτιώσει και να εφαρμόσει αποτελεσματικότερα τις πολιτικές κοινωνικής στήριξης, προκειμένου να προστατεύσει τα πιο ευάλωτα μέλη της τοπικής κοινωνίας» (E6).

Σε αυτό το πλαίσιο, το κοινωνικό παντοπωλείο ιδρύθηκε το 2011 από τον δήμο με σκοπό την παροχή επιδομάτων που ελέγχονται με βάση τις ανάγκες, τροφίμων και άλλων αγαθών, στους πιο ευάλωτους (E1; E2). Σήμερα οι δικαιούχοι είναι περίπου 140 οικογένειες και περίπου 470-480 άτομα, ενώ πριν από λίγα χρόνια ο αριθμός τους έφτανε τους 900 δικαιούχους (E6). Η μείωση του αριθμού των δικαιούχων δεν αποδίδεται στη βελτίωση της τοπικής οικονομίας και του βιοτικού επιπέδου των δικαιούχων (E1). Αντίθετα, οφείλεται στα αυστηρότερα κριτήρια επιλογής που εφαρμόζονται κατά τη διαδικασία αξιολόγησης για την αύξηση της παροχής αγαθών σε όσους έχουν απόλυτη ανάγκη (E6). Το κοινωνικό παντοπωλείο διοικείται από τον Φάρο, μια μη κυβερνητική οργάνωση (ΜΚΟ), υπό την εποπτεία του δήμου Ελευσίνας και ειδικότερα του Οργανισμού Κοινωνικών Υπηρεσιών (E1; E2). Ο Φάρος παρέχει το προσωπικό (E15) το οποίο χρηματοδοτείται από τα διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία της ΕΕ. Τα παρεχόμενα τρόφιμα και άλλα αγαθά χρηματοδοτούνται τόσο από το δήμο (από τον οποίο καταβάλλεται το μεγαλύτερο μέρος; E9) όσο και από εισφορές τοπικών βιομηχανιών όπως τα Ελληνικά Πετρέλαια και η Τιτάν που φαίνεται να ενδιαφέρονται να προωθήσουν την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και να παράσχουν έτσι κοινωνική βοήθεια σε μια γειτονική κοινότητα όπως η Ελευσίνα (E11). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον διευθυντή Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης των Ελληνικών Πετρελαίων, τα τελευταία αγοράζουν προϊόντα σε μηνιαία βάση και τα προσφέρουν στο κοινωνικό παντοπωλείο (E11). Συνολικά, δαπανά περίπου 40.000 ευρώ ετησίως¹¹.

Μια άλλη καινοτομία στον τομέα της κοινωνικής συνοχής αναφέρεται στο κοινωνικό φροντιστήριο που ιδρύθηκε το 2012. Στόχος του είναι να παρέχει πρόσθετη εκπαιδευτική βοήθεια σε μαθητές τόσο του δημοτικού όσο και του γυμνασίου που προέρχονται από κοινωνικά ευάλωτες οικογένειες (E5) ή αντιμετωπίζουν σοβαρά ιατρικά προβλήματα (π.χ. ανάπηροι). Οι τάξεις στελεχώνονται από εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε εθελοντική βάση (E5). Οι μαθητές του κοινωνικού φροντιστηρίου προέρχονται επίσης από κοντινούς οικισμούς. Θα

11 Αρχικά, φάνηκε ότι οι δωρεές αυτές αντιμετωπίστηκαν με σκεπτικισμό από την αντιπολίτευση στο δημοτικό συμβούλιο, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις αυτές θεωρήθηκαν υπεύθυνες για τη ρύπανση της πόλης (E6). Ωστόσο, η κριτική αυτή εξασθένησε με την πάροδο των ετών (E12).

πρέπει να αναφερθεί ότι το 2012 το σχολείο δέχθηκε 18 αιτήσεις, ενώ το 2019 ο αριθμός αυξήθηκε φτάνοντας τις 119 αιτήσεις. Το τελευταίο μπορεί να σχετίζεται με το γεγονός ότι πολλοί προηγούμενοι μαθητές του σχολείου πέτυχαν στις εξετάσεις που επιτρέπουν την είσοδο σε δημόσια πανεπιστήμια (E9).

Μια τρίτη κοινωνική καινοτομία είναι η τοπική ιατρική κλινική που ιδρύθηκε το 2014. Παρέχει δωρεάν υπηρεσίες υγείας σε όλους τους πολίτες της Ελευσίνας (E6). Συγκεκριμένα, οι παρεχόμενες υπηρεσίες περιλαμβάνουν υπηρεσίες πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, σύστημα ηλεκτρονικής συνταγογράφησης φαρμάκων σε όσους δεν έχουν ασφάλιση υγείας ή πολίτες με χαμηλό εισόδημα, καθώς και παροχή υπηρεσιών νοσηλευτικής φροντίδας. Περιλαμβάνει ιατρό, γενικό χειρουργό, παιδίατρο, γυναικολόγο και ορθοπεδικό. Ο ιατρικός εξοπλισμός του ιατρείου και τα φαρμακευτικά σκευάσματα χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου από τον δήμο Ελευσίνας. Οι επισκέψεις των ασθενών στο τοπικό ιατρείο υπολογίζονται σε περίπου 12.000 ετησίως, ενώ οι λειτουργικές δαπάνες του ιατρείου δεν ξεπερνούν τις 100.000 ευρώ σε ετήσια βάση (E14).

Μια άλλη καινοτομία είναι το κοινωνικό φαρμακείο που ιδρύθηκε το 2017 και παρέχει δωρεάν φάρμακα και υγειονομικό υλικό σε φτωχούς, ανέργους, άστεγους και μετανάστες καθώς και στα μέλη των οικογενειών τους που διαμένουν στην Ελευσίνα (E1). Χρηματοδοτείται από τον δημοτικό προϋπολογισμό και τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία της ΕΕ, ενώ διανέμει φάρμακα και υγειονομικό υλικό που παρέχονται από φαρμακευτικές εταιρείες και τοπικά ιδιωτικά φαρμακεία. Όπως και στην περίπτωση του κοινωνικού παντοπωλείου, το κοινωνικό φαρμακείο διοικείται και πάλι από τη ΜΚΟ Φάρος που περιλαμβάνει έναν φαρμακοποιό και έναν κοινωνικό λειτουργό (E15). Οι τελευταίοι εποπτεύονται από ειδική δημοτική επιτροπή (E6).

Μια πέμπτη καινοτομία είναι το λαϊκό πανεπιστήμιο. Ιδρύθηκε το 2015 και διοικείται από επιτροπή που αποτελείται από στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης και απλούς πολίτες. Στο λαϊκό πανεπιστήμιο της Ελευσίνας, το οποίο στεγάζεται σε κτίριο που έχει παραχωρηθεί από τον δήμο, διάφοροι ακαδημαϊκοί καλούνται να δίνουν διαλέξεις σε εβδομαδιαία βάση για διάφορα θέματα, όπως φιλοσοφία, πολιτισμός, ιστορία και βυζαντινή μουσική. Οι ακαδημαϊκοί δίνουν διαλέξεις σε εθελοντική βάση, αν και σε ορισμένους δίνεται το συμβολικό ποσό των 100 ευρώ για τα έξοδα μετακίνησής τους. Ο αριθμός των φοιτητών που συμμετέχουν κάθε χρόνο στο δημοφιλές πανεπιστήμιο φτάνει τους 130, εκ των οποίων οι 60-70 παρακολουθούν τα μαθήματα σε τακτική βάση (E16).

Μια άλλη καινοτόμος πρωτοβουλία πολιτικής που έχει προωθήσει ο δήμος Ελευσίνας, είναι η δημιουργία της τοπικής υπηρεσίας απασχόλησης. Ιδρύθηκε το 2003 με σκοπό την παροχή κοινωνικής βοήθειας σε άνεργους πολίτες της πόλης που αναζητούσαν εργασία, επειδή ο Εθνικός Οργανισμός Απασχόλησης

θεωρήθηκε αναποτελεσματικός για την παροχή τέτοιων υπηρεσιών σε περιόδους αυξανόμενης ανεργίας. Η τοπική υπηρεσία απασχόλησης δημιούργησε μια βάση δεδομένων που περιλαμβάνει τα βιογραφικά σημειώματα των ανέργων και τις θέσεις εργασίας που προσφέρουν οι τοπικές επιχειρήσεις (E17). Όπως απεικονίζει ο επικεφαλής της τοπικής υπηρεσίας (E17), ανάλογα με το προφίλ των εργαζομένων που αναζητούν οι επιχειρήσεις, η υπηρεσία τους αποστέλλει τα αντίστοιχα βιογραφικά σημειώματα για να επιλέξουν όσους επιθυμούν να προσληφθούν. Περίπου 80 έως 120 άτομα το μήνα ζητούν τη βοήθεια της υπηρεσίας. Ωστόσο, μόνο 10 από τις 20 διαθέσιμες θέσεις εργασίας ανά μήνα πρόκειται να καλυφθούν, καθώς ένα μεγάλο τμήμα του τοπικού εργατικού δυναμικού θεωρείται ως μη διαθέτον τα κατάλληλα προσόντα (E17).

Μια έβδομη καινοτομία είναι ο τοπικός λαχανόκηπος που δημιουργήθηκε το 2012. Ο δήμος παρέχει στους κατοίκους με περιορισμένο εισόδημα, γη (1 στρέμμα συνολικά) για να καλλιεργούν διάφορα προϊόντα για δική τους κατανάλωση (E6). Εκτός από τη γη, ο δήμος παρέχει επίσης την υποδομή, τα λιπάσματα και την υποστήριξη από γεωπόνους. Υπολογίζεται ότι περίπου 25 οικογένειες έχουν συμμετάσχει μέχρι στιγμής στο πρόγραμμα παράγοντας τα δικά τους προϊόντα.

Μια άλλη καινοτομία είναι η πρωτοβουλία που ονομάζεται κίνηση χωρίς μεσάζοντες, η οποία ξεκίνησε από άλλα μέρη της χώρας κι εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Ελευσίνα το 2012. Σύμφωνα με συνεντευξιαζόμενο (E6), ο δήμος κάλεσε γεωργικούς παραγωγούς από όλη τη χώρα που ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν και να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Σήμερα, εκτιμάται ότι περίπου 25-30 γεωργικοί παραγωγοί συμμετέχουν στην πρωτοβουλία πουλώντας τα προϊόντα τους σε χαμηλότερες τιμές σε σχέση με τα σούπερ-μάρκετ και τις τοπικές αγορές. Πιθανώς αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η πρωτοβουλία έχει προκαλέσει επικριτικές αντιδράσεις από τα τοπικά σούπερ-μάρκετ και τους τοπικούς γεωργικούς παραγωγούς που φοβούνται ότι θα χάσουν το μερίδιο αγοράς τους. Να σημειωθεί ότι η αγορά πραγματοποιείται σε συγκεκριμένο χώρο που παραχωρεί ο δήμος Ελευσίνας και στο τέλος της ημέρας οι συμμετέχοντες παραγωγοί προσφέρουν δωρεάν μέρος των προϊόντων τους στο δήμο, ο οποίος με τη σειρά του τα δίνει σε άτομα που πάσχουν από ακραία φτώχεια καθώς και σε τοπικούς παιδικούς σταθμούς.

Η πιο πρόσφατη καινοτομία στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής είναι η ίδρυση του συμβουλευτικού κέντρου για κακοποιημένες γυναίκες το 2017. Στελεχώνεται από κοινωνιολόγο, δικηγόρο, ψυχολόγο και κοινωνική λειτουργό, ενώ εποπτεύεται από το Κέντρο Ερευνών για την Ισότητα των Φύλων. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία, από τον Μάιο έως τον Δεκέμβριο του 2019, 51 κακοποιημένες γυναίκες έχουν απευθυνθεί στο Κέντρο. Προέρχονταν όχι μόνο από την Ελευσίνα αλλά και από άλλες γειτονικές περιοχές (E13). Αν και πολλές

εξ αυτών απευθύνονται στο Κέντρο για νομική συμβουλή, τους προσφέρεται επίσης η δυνατότητα να έχουν συνεδρίες τόσο με την κοινωνική λειτουργό όσο και με την ψυχολόγο (E13).

Εκτός από αυτές τις καινοτομίες, ο δήμος προώθησε καινοτόμα μέτρα πολιτικής για την προστασία του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα, το 2005 δημιούργησε το κέντρο συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών. Το τελευταίο σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τον δήμαρχο, ο οποίος εκλέχθηκε από το 2002 έως το 2011 και για τον οποίο (με την εξειδίκευση ως χημικός μηχανικός) η δημιουργία ενός τοπικού συστήματος ανακύκλωσης στην Ελευσίνα ήταν ψηλά στην πολιτική του ατζέντα. Σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους, πρόκειται για το μοναδικό τοπικό σύστημα ανακύκλωσης στην Ελλάδα και ως εκ τούτου θεωρείται σημαντική τοπική καινοτομία (E7- E8). Το κέντρο συλλέγει, με μεταλλικούς κάδους που είναι τοποθετημένοι σε όλη την πόλη, τα ογκώδη σκουπίδια (συμπεριλαμβανομένων των αποβλήτων από εκσκαφές και κατεδαφίσεις) και τα ανακυκλώνει. Επιπλέον, έχει υπολογιστεί ότι το κέντρο καταφέρει να ανακυκλώνει το 80% των συνολικών τοπικά παραγόμενων αποβλήτων (6.000-7.000 τόνοι ετησίως).

Παράλληλα, έχει διαφανεί ότι στην Ελευσίνα έχουν εντατικοποιηθεί οι δραστηριότητες στον τομέα του πολιτισμού με στόχο τη βελτίωση της εικόνας της πόλης. Χάρη σε αυτές τις δραστηριότητες η πόλη πέτυχε την υποψηφιότητά της για να γίνει Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021, η οποία τώρα αναβλήθηκε για το 2023 λόγω της πανδημίας. Η πρωτοβουλία προωθήθηκε από τον τότε δήμαρχο που κυβέρνησε τον δήμο μέχρι το 2019 και την πλειοψηφούσα παράταξη του στο δημοτικό συμβούλιο παρά την κριτική αντίδραση της αντιπολίτευσης. Ωστόσο, θεωρείται από την πλειοψηφία των ντόπιων ως μια ευκαιρία για την πόλη, να επαναπροσδιοριστεί ως μια καθαρή, βιώσιμη και δυναμική πόλη με στόχο την προσέλκυση τουριστών και την ανάπτυξη μόνιμων πολιτιστικών υποδομών υπέρ των πολιτών της (E9). Έτσι, η πρωτοβουλία θα μπορούσε επίσης να συμβάλει σε μια νέα αφήγηση για την Ελευσίνα (E10). Βέβαια, σύμφωνα με έναν ερωτώμενο (E12), υπήρχαν και οικονομικοί λόγοι για την υποβολή αίτησης για το έργο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, δεδομένου ότι ο δήμος θα κέρδιζε 1,5 εκατομμύριο ευρώ από το πρόγραμμα της ΕΕ «Δημιουργική Ευρώπη», το οποίο θα χρησιμοποιούνταν για τη χρηματοδότηση διαφόρων δημόσιων έργων¹². Ωστόσο, σήμερα η οικονομική στήριξη κινδυνεύει επειδή η υλοποίηση του έργου έχει αντιμετωπίσει πολλά εμπόδια και καθυστερήσεις. Ως εκ τούτου, η ολοκλήρωση του έργου αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό, επειδή πολλοί τοπικοί αξιωματούχοι καθώς και δημοσιογράφοι

12 https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en (12 Νοεμβρίου 2020)

και μέλη της τοπικής κοινότητας υποστηρίζουν ότι η Ελευσίνα μπορεί να μην το διαχειριστεί αποτελεσματικά (E12).

6.3 Παράγοντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων

Όπως και σε άλλους ελληνικούς δήμους, έτσι και στην Ελευσίνα ο τύπος της τοπικής αυτοδιοίκησης μέχρι τον Μάιο του 2019 ήταν δημαρχο-κεντρικός. Σε αυτό το πλαίσιο, ο δήμαρχος συζητά τις πολιτικές του ιδέες με την παράταξή του που εκπροσωπεί την πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο, λαμβάνει τις αποφάσεις και προωθεί τις πολιτικές του στο δημοτικό συμβούλιο προς ψήφιση. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης, αν και συνήθως αντιστέκονται στις πολιτικές πρωτοβουλίες του δημάρχου, δύσκολα μπορούν να ασκήσουν πραγματική επιρροή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η δομή αυτή ενισχύεται περαιτέρω, στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, από τον ακραία κομματικοποιημένο χαρακτήρα και τον ιδεολογικό προσανατολισμό της ελληνικής πολιτικής (Featherstone 2005; Teperoglou and Tsatsanis 2014).

Ωστόσο, η πολιτικοποίηση δεν οδηγεί απαραίτητα στην πόλωση. Είναι ενδεικτικό ότι στην Ελευσίνα υπήρξε μια συναινετική πολιτική συζήτηση λαμβάνοντας υπόψη το σχεδιασμό και την εφαρμογή των κοινωνικών καινοτομιών που περιγράφονται παραπάνω (στην ενότητα 6.2), η οποία διευκόλυνε την αποτελεσματικότητά τους. Επιπλέον, οι κοινωνικές καινοτομίες εφαρμόστηκαν από κοινού με ΜΚΟ και τοπικές βιομηχανίες. Παρ' όλα αυτά, τα κόμματα της αντιπολίτευσης εξέφρασαν τον σκεπτικισμό τους, για παράδειγμα, για τον ιδιαίτερο ρόλο του Φάρου στη λειτουργία του κοινωνικού παντοπωλείου και του κοινωνικού φαρμακείου (E15).

Παρά την πολιτική συναίνεση σχετικά με τις κοινωνικές καινοτομίες, διαφάνηκαν αρκετές διαφωνίες σχετικά με την αίτηση για τη διεκδίκηση του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης και την οργανωτική ικανότητα του δήμου. Ωστόσο, η αντίδραση της αντιπολίτευσης δύσκολα εμπόδισε τον πρώην δήμαρχο και την κυρίαρχη παράταξή του να προωθήσουν τα σχέδιά τους στον τομέα του πολιτισμού, καθώς, όπως υποστηρίζει ο πρώην δήμαρχος, οι περισσότεροι πολίτες ήταν υπέρ του σχεδίου (E9).

Στην Ελευσίνα οι καινοτομίες επιτεύχθηκαν με δύο τρόπους.

- Πρώτον, μια πρωτοβουλία μπορεί να αναληφθεί από τον δήμαρχο και την παράταξή του. Πρόκειται για τις περιπτώσεις του συστήματος ανακύκλωσης και των δραστηριοτήτων στον τομέα του πολιτισμού που οδήγησαν

τελικά στην αίτηση διεκδίκησης του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Ωστόσο, η μακροπρόθεσμη επιτυχία στην υλοποίηση τέτοιων πρωτοβουλιών απαιτεί δημόσια υποστήριξη, η οποία πρέπει να βασίζεται σε μια ευρεία συναίνεση που μπορεί να επιτευχθεί και να σταθεροποιηθεί μόνο μέσω του πολιτικού διαλόγου.

- Δεύτερον, μια πρωτοβουλία μπορεί να ξεκινήσει είτε από τη δημοτική διοίκηση είτε από τη συνεργασία της δημοτικής διοίκησης με ΜΚΟ. Αυτή είναι η περίπτωση των κοινωνικών καινοτομιών και ιδιαίτερα του κοινωνικού παντοπωλείου και του κοινωνικού φαρμακείου που αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της συνεργασίας του Τμήματος Κοινωνικών Υπηρεσιών του δήμου και της ΜΚΟ Φάρος. Ωστόσο, και σε αυτές τις περιπτώσεις απαιτείται δημόσια στήριξη, διότι οι έχοντες κοινωνική ανάγκη δεν μπορούν να εκφράσουν τη ζήτηση για τέτοιες καινοτομίες. Κατά συνέπεια, άλλοι πρέπει να το κάνουν για λογαριασμό τους - δηλαδή καλοπροαίρετα τμήματα της τοπικής διοίκησης ή ΜΚΟ.

Όσον αφορά τους επικοινωνιακούς μηχανισμούς που συμβάλλουν στην προώθηση των καινοτομιών στην Ελευσίνα, φαίνεται ότι η πόλη ακολούθησε το παράδειγμα άλλων πόλεων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης. Με την εφαρμογή του μηχανισμού της παρατήρησης των άλλων και του προσανατολισμού σε αυτούς, εφαρμόζονται καλές πρακτικές που είχαν προηγουμένως εφαρμοστεί με επιτυχία από άλλους δήμους ανά την Ελλάδα. Αυτό συνέβη με το κοινωνικό παντοπωλείο, το κοινωνικό φαρμακείο, το κοινωνικό φροντιστήριο και την «κίνηση χωρίς μεσάζοντες». Όλα αυτά τα μέτρα ενίσχυσαν την κοινωνική συνοχή και διασφαλίζουν ότι έχει δημιουργηθεί ένα αποτελεσματικό δίκτυο κοινωνικής προστασίας για τους πιο ευάλωτους.

Επιπλέον, η επιλογή της Ελευσίνας να εμπλακεί στη διαδικασία να γίνει η πρώτη πόλη στην Ελλάδα που καθιερώνει ένα τοπικό σύστημα ανακύκλωσης μπορεί να συνδεθεί με τη διαλεκτική ανάπτυξη σημείου αναφοράς για επικοινωνιακή αλληλεπίδραση μέσω της επιστημονικής αυθεντίας ενός ντόπιου –συγκεκριμένα του πρώην δημάρχου– ο οποίος όχι μόνο υπηρέτησε την πόλη για εννέα συναπτά έτη, αλλά είχε και την τεχνογνωσία ως χημικός μηχανικός.

6.4 Βασικά ευρήματα

Όσον αφορά την κυρίαρχη εικόνα της πόλης της Ελευσίνας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι γίνεται αντιληπτή ως κέντρο της πρόσφατης βιομηχανικής ιστορίας της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται ως σύμβολο της περι-

βαλλοντικής ρύπανσης που προκαλείται από τη βιομηχανία. Επιπλέον, η πόλη επλήγη σκληρά από την οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Ελλάδα το 2008. Ως αποτέλεσμα, είχε να αντιμετωπίσει δύο τεράστιες προκλήσεις. Αφενός, την αντιμετώπιση των σοβαρών οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων που αντανακλώνται στην αύξηση της ανεργίας και της φτώχειας, με τον σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση και την εφαρμογή αποτελεσματικών καινοτόμων πολιτικών που στοχεύουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την προστασία των πιο ευάλωτων. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να αντιμετωπίσει την πρόκληση να μετατραπεί από μια βιομηχανική και ιδιαίτερα μολυσμένη περιοχή σε μια νέα, καθαρή πόλη βασισμένη στις υπηρεσίες, που προωθεί την πολιτιστική ανάπτυξη. Με άλλα λόγια, η Ελευσίνα αντιμετωπίζει την πρόκληση να δημιουργήσει ένα νέο αφήγημα για τον εαυτό της μέσα από την προώθηση της πρωτοβουλίας να γίνει Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, συνδέοντας το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

Μέχρι στιγμής είναι προφανές ότι η πόλη έχει καταφέρει να θέσει σε εφαρμογή και να λειτουργήσει αποτελεσματικά κοινωνικές καινοτομίες, ενώ μένει να δούμε αν η πρόκληση της προώθησης της αλλαγής της συνολικής εικόνας της πόλης μέσω της πολιτιστικής καινοτομίας και ιδιαίτερα του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης θα αντιμετωπιστεί με επιτυχία.

7

Φρανκφούρτη

Hubert Heinelt & Max A. Kayser*

7.1 Εισαγωγή

Η πόλη της Φρανκφούρτης αποτελεί το κέντρο της μητροπολιτικής περιοχής του Ρήνου-Μάιν και την οικονομική ατμομηχανή αυτής της ευημερούσας περιφέρειας (Lackowska 2011; Heinelt and Zimmermann 2012: 77-87). Η πρώην «ελεύθερη πόλη της αυτοκρατορίας» (freie Reichsstadt)¹ υπήρξε πάντοτε, στην ιστορία της, ένας κόμβος εμπορίου και εκθέσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η πόλη είναι καλά συνδεδεμένη με τη γύρω περιοχή μέσω δημόσιων συγκοινωνιών και λειτουργεί ως κόμβος για διεθνείς πτήσεις, τρένα υψηλής ταχύτητας και εφοδιαστικές αλυσίδες. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Φρανκφούρτης είναι οι σταθερά αναπτυσσόμενοι ουρανοξύστες στον ορίζοντα, κάτι που είναι μοναδικό μεταξύ των γερμανικών πόλεων. Λόγω της συσσώρευσης ουρανοξυστών, οι οποίοι είναι από τους υψηλότερους στην Ευρώπη, η Φρανκφούρτη ονομάζεται μερικές φορές «Mainhattan» από τους ντόπιους, με μια δόση αυτο-σαρκασμού.

Η Φρανκφούρτη είναι πολύ πυκνοκατοικημένη και ο αριθμός των κατοίκων αυξάνεται σταθερά, έχοντας φτάσει τους 753.000 στο τέλος του 2019. Επιπλέον,

---

* Η απόδοση του κειμένου στα Ελληνικά έγινε από τον Νικόλαο-Κομνηνό Χλέπα

1 Η Φρανκφούρτη ήταν μία αυτοκρατορική πόλη κατά την εποχή της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (*Sacrum Imperium Romanum* or *Sacrum Romanum Imperium*; από τα τέλη του 15^{ου} αιώνα χρησιμοποιείται περιστασιακά με την προσθήκη *Nationis Germanicæ*, i.e., του Γερμανικού Έθνους). Αυτό σήμαινε ότι μεταξύ 1372 και 1806 η πόλη ήταν αυτοδιοικούμενη οντότητα και υπαγόταν μόνο στον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και όχι σε έναν από τους πολλούς ηγεμόνες αυτής.

η καθημερινή εισροή των μετακινούμενων εργαζομένων είναι υψηλή επειδή η πόλη παρέχει μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας. Η εισροή αυτή παραμένει σχετικά περιορισμένη σε σύγκριση με το μέγεθος της περιοχής που εξυπηρετεί η πόλη: Υπάρχουν περισσότεροι από 387.000 μετακινούμενοι σε καθημερινή βάση, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν περίπου τα δύο τρίτα του συνόλου των εργαζομένων στη Φρανκφούρτη.²

Όπως και στο Όφενμπαχ (βλ. Κεφάλαιο 11), το ποσοστό των κατοίκων της Φρανκφούρτης που είτε μετανάστευσαν είτε είχαν γονέα ή παππού/ γιαγιά που μετανάστευσε στη Γερμανία είναι υψηλό: Περίπου το 45% των κατοίκων της πόλης ανήκουν σε αυτήν την ομάδα (Stadt Frankfurt 2017: 34). Στη Φρανκφούρτη αυτό δεν θεωρείται σημαντικό «πρόβλημα», όπως φαίνεται για το 2018 και το 2019, από έρευνες για τα μεγαλύτερα αστικά προβλήματα από τη σκοπιά των κατοίκων της Φρανκφούρτης: Το 2018 μόνο το 6% των ερωτηθέντων θεώρησε ότι οι σχέσεις μεταξύ Γερμανών και ξένων κατοίκων είναι προβληματικές και το 2019 μόνο 5%, πολύ πίσω από τη στέγαση και τις μεταφορές, οι οποίες θεωρούνται προβληματικές κατά 54 και 58 και 23 και 34% αντίστοιχα από τους ντόπιους που συμμετέχουν στην έρευνα.³

Ως διεθνές χρηματοπιστωτικό κέντρο (όπου βρίσκεται, μεταξύ άλλων, και η έδρα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας) η πόλη χαρακτηρίζεται από ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό του τριτογενούς τομέα (89,4%).⁴ Το ίδιο ισχύει και για το μέσο κατά κεφαλή εισόδημα (€4,085, ενώ ο εθνικός μέσος όρος είναι €3,133) καθώς και τα μέσα κατά κεφαλή φορολογικά έσοδα (€3,518).⁵ Ο τελευταίος αριθμός είναι υπερδιπλάσιος του μέσου όρου στο ομόσπονδο κρατίδιο της Εσσης (€1,606) όπου βρίσκεται η Φρανκφούρτη.⁶

Παρ' όλα αυτά (όπως ήδη αναφέρθηκε), η Φρανκφούρτη είναι αρκετά μικρή ως προς την εδαφική της έκταση σε σύγκριση με τον πληθυσμό της. Η πυκνότητα του πληθυσμού διευκολύνει τους δρώντες να συναντηθούν και να ανταλλάξουν ιδέες, αλλά καθιστά δυσκολότερο να αγνοήσουν τα προβλήματα, καθώς δεν υπάρχει πολύ περιθώριο να τα παραβλέψουν. Αυτή η υψηλή πυκνότητα πλη-

2 Στοιχεία από τον Ιούνιο του 2019. Βλ. <https://statistik.arbeitsagentur.de/DE/Navigation/Statistiken/Interaktive-Angebote/Pendleratlas/Pendleratlas-Nav.html> (last check September 11, 2020).

3 Βλ. το άρθρο 'Frankfurter Sorgen' (οι έγνοιες της Φρανκφούρτης) στην εφημερίδα FAZ, 23 Σεπτεμβρίου, 2020.

4 <https://www.wegweiser-kommune.de/statistik/frankfurt-am-main+beschaeftigung+2015-2018+tabelle> (τελευταία πρόσβαση 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

5 <https://www.wegweiser-kommune.de/statistik/frankfurt-am-main+finanzen+2016-2018+tabelle> (τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου, 2020).

6 <https://www.wegweiser-kommune.de/statistik/frankfurt-am-main+finanzen+2016-2018+land+tabelle> (τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου, 2020).

θυσμού διακρίνει τη Φρανκφούρτη από άλλες μεγάλες μητροπολιτικές πόλεις και μερικές φορές εκφράζεται από τους ντόπιους με τη φράση ότι ζουν σε ένα «παγκόσμιο χωριό» (Stadt Frankfurt am Main 2018).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο πληθυσμός της Φρανκφούρτης είναι πολύ ετερογενής και πολυπολιτισμικός. Ωστόσο, σε αντίθεση με το Όφενμπαχ (βλ. Κεφάλαιο 11), η αγορά εργασίας της πόλης προσελκύει ένα εργατικό δυναμικό που χαρακτηρίζεται κυρίως από την υψηλή του εξειδίκευση - η οποία δεν προέρχεται μόνο από τη Γερμανία, αλλά και από το εξωτερικό. Κατά συνέπεια, σε αντίθεση με το Όφενμπαχ, η Φρανκφούρτη μοιάζει με μια παγκόσμια μητρόπολη που φιλοξενεί μεγάλο αριθμό μοντέρνων «νομάδων» και κοσμοπολιτών.

Ο δήμος της Φρανκφούρτης αποτελεί μια «διώροφη» βαθμίδα ΟΤΑ (που συγκεντρώνει τις αρμοδιότητες τόσο της πρώτης όσο και της δεύτερης βαθμίδας τοπικής αυτοδιοίκησης) με ένα ευρύ φάσμα ευθυνών στην κοινωνική πολιτική, τη δημόσια υγεία, τις υποδομές και την οικονομική ανάπτυξη. Η τοπική αυτοδιοίκηση στο γερμανικό ομοσπονδιακό κρατίδιο της Εσσης χαρακτηρίζεται από μια συλλογική διακυβέρνηση, που σημαίνει ότι ο δήμος διοικείται από ένα εκτελεστικό συμβούλιο (το «Magistrat») με επικεφαλής έναν άμεσα εκλεγμένο δήμαρχο. Τόσο στο Magistrat όσο και στο δημοτικό συμβούλιο κυριαρχούσε ένας πολυκομματικός συνασπισμός Σοσιαλδημοκρατών, Χριστιανοδημοκρατών και των Πρασίνων από τις τοπικές εκλογές του 2016. Πριν από αυτό (από το 2006), τα κυρίαρχα κόμματα ήταν οι Χριστιανοδημοκράτες και οι Πράσινοι. Το 2012, ένας Σοσιαλδημοκράτης είχε ήδη αντικαταστήσει έναν Χριστιανοδημοκράτη, ο οποίος ήταν στην εξουσία από το 1995, ως άμεσα εκλεγμένος δήμαρχος.

Τόσο η επιτυχία ενός Σοσιαλδημοκράτη στις δημαρχιακές εκλογές το 2012 και το 2018 όσο και τα κέρδη των Σοσιαλδημοκρατών σε ψήφους από την μία πλευρά και οι απώλειες ψήφων του CDU (Χριστιανοδημοκράτες) και των Πρασίνων από την άλλη στις δημοτικές εκλογές (για το δημοτικό συμβούλιο) του 2016 συνδέονται με την αυξημένη ευαισθητοποίηση του κοινού για τα προβλήματα στέγασης και μια έντονη συζήτηση σχετικά με τον τρόπο επίλυσής τους (Schipper & Heeg 2020: 126). Αυτό οδηγεί σε υψηλή μέση τιμή ενοικίου επειδή η προσφερόμενη επιφάνεια για ενοικίαση είναι λιγοστή στη Φρανκφούρτη και το μέσο ενοίκιο για διαμερίσματα είναι πολύ υψηλό (σχεδόν 15 € ανά μ2 μηνιαίως το 2020).⁷ Τοπικές εκλογές έγιναν στη Φρανκφούρτη στις 14 Μαρτίου 2021 και οι Πράσινοι αναδείχθηκαν ως ο ισχυρότερος συνδυασμός στο δημοτικό συμβούλιο. Τελικά συγκρότησαν νέο συνασπισμό με τους Σοσιαλδημοκράτες (SPP)

7 Βλ <https://www.bbsr.bund.de/BBSR/DE/WohnenImmobilien/Immobilienmarktbeobachtung/ProjekteFachbeitraege/mieten/start.html?nn=446432> (τελευταία πρόσβαση 18 Μαρτίου, 2020).

τους Φιλελεύθερους (FDP) και τους Volt (ένα εθνικό τμήμα της Volt Europe, του πανευρωπαϊκού κινήματος υπέρ της ενοποίησης). Είναι απίθανο αυτός ο νέος συνασπισμός να επιφέρει θεμελιώδεις αλλαγές στις καινοτομίες που περιγράφονται παρακάτω. Ωστόσο, είναι επίσης αμφίβολο κατά πόσο θα βρεθούν (καινοτόμες) λύσεις στα αναφερόμενα στεγαστικά προβλήματα.

7.2 Ζητήματα Καινοτομιών

Η Φρανκφούρτη δεν είναι μόνο μία από τις οικονομικά ισχυρότερες πόλεις στη Γερμανία. Διαθέτει επίσης την εικόνα - τόσο στους ντόπιους όσο και στους εξωτερικούς παρατηρητές - ότι είναι πρωτοπόρος σε καινοτομίες σε διάφορους τομείς πολιτικής. Αυτό ισχύει για την τοπική πολιτική για τα ναρκωτικά, την ένταξη των αλλοδαπών, τη διατήρηση του πρασίνου στην πόλη και την τοπική πολιτική για το κλίμα (Heinelt & Lamping 2015a: 73-132 και 2015b: 288-295).

Μετά από χρόνια σταθερής κλιμάκωσης του προβλήματος των ναρκωτικών, μια ρεαλιστική και ανεκτική προσέγγιση της πολιτικής για τα ναρκωτικά αναπτύχθηκε σταδιακά στη Φρανκφούρτη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Η πολιτική αυτή αφορά α) την προστασία των πολιτών καθώς και β) τη μείωση της βλάβης για τους χρήστες ναρκωτικών. Επιπλέον, τα μέτρα καταστολής που απευθύνονται αποκλειστικά κατά της διακίνησης παράνομων ναρκωτικών και όχι εναντίον των ίδιων των χρηστών ναρκωτικών συνδέονται στενά και ευθυγραμμίζονται με τις υγειονομικές και κοινωνικές πολιτικές που αποσκοπούν στη βοήθεια των χρηστών ναρκωτικών. Κατά συνέπεια, η πολιτική για τα ναρκωτικά στη Φρανκφούρτη βασίζεται στους τέσσερις πυλώνες: 1) πρόληψη, 2) συμβουλευτική και θεραπεία, 3) βοηθήματα επιβίωσης για τοξικομανείς και 4) καταστολή. Με αυτή την έννοια η πολιτική για τα ναρκωτικά στη Φρανκφούρτη καθοδηγείται από την αντίληψη: «Βοήθεια και καταστολή - μπορούν να επιτύχουν μόνο όταν συνδυάζονται». Η διάσταση της «βοήθειας» χαρακτηρίστηκε από το πρώτο πρόγραμμα υποκατάστασης μέσω μεθαδόνης στη Γερμανία (το 1988) καθώς και από τις πρώτες δημόσιες αίθουσες κατανάλωσης ναρκωτικών στη Γερμανία (το 1994) και τις αλλαγές σύριγγας (χρησιμοποιημένης με αχρησιμοποίητη) σε όλες τις εγκαταστάσεις βοήθειας για ναρκωτικά. Ο συνδυασμός της «βοήθειας και καταστολής» πραγματοποιείται μέσω συντονισμού στο λεγόμενο «Montagsrunde», δηλαδή τακτικές εβδομαδιαίες συνεδριάσεις της Δευτέρας των δημοτικών γραφείων που ασχολούνται με προβλήματα ναρκωτικών και βοήθειας για χρήστες ναρκωτικών με εισαγγελείς, αστυνομία και σχολεία. Αυτός ο συνδυασμός πραγματοποιήθηκε υπό τη διεύθυνση του δημοτικού τμήματος

υγείας και της μονάδας φαρμάκων του. Το «Montagsrunde» δημιουργήθηκε ήδη από το 1988 και η μονάδα ναρκωτικών ιδρύθηκε το 1989. Ο «δρόμος της Φρανκφούρτης» στην πολιτική για τα ναρκωτικά αναδείχθηκε ως πρότυπο για πολλές πόλεις στη Γερμανία και στο εξωτερικό για χρόνια⁸ μολονότι αρχικά είχε αντιμετωπίσει πολύ ισχυρές ενστάσεις στο δημόσιο διάλογο στη Φρανκφούρτη (όπως τόνισε ο Φ22).⁹ Υπάρχει επίσης διαμάχη ως προς το «δρόμο της Φρανκφούρτης στην πολιτική για τα ναρκωτικά», επειδή αποκαλύπτονται δυσκολίες στην αντιμετώπιση των προβλημάτων εξάρτησης από τα ναρκωτικά, τα οποία έγιναν ιδιαίτερα εμφανή μετά την πανδημία του Κορονοϊού - ειδικά στην περιοχή γύρω από τον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό.¹⁰

Το 1989, η «Υπηρεσία για πολυπολιτισμικές υποθέσεις» (AmkA) δημιουργήθηκε στη Φρανκφούρτη με απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής (Magistrat). Η σχετική απόφαση οφείλονταν σε πρωτοβουλία των Πρασίνων στο δημοτικό συμβούλιο αμέσως μετά τις τοπικές εκλογές – όπως δήλωσε ο Daniel Cohn-Bendit¹¹ (Stadt Frankfurt 2009: 10), ο πρώτος επικεφαλής της AmkA.

«Το Γραφείο Πολυπολιτισμικών Υποθέσεων (AmkA) ασχολείται με όλα τα θέματα που αφορούν την ένταξη, τη μετανάστευση, την καταπολέμηση των διακρίσεων και τη συμβίωση στην πόλη μας. Είτε επρόκειτο για γλώσσα και εκπαίδευση, μετανάστευση και κατοικία, θρησκεία και κοσμοθεωρία, LSBTIQ, ενώσεις ή θέματα της καθημερινότητας: Η AmkA παρέχει βασικές υπηρεσίες και συμβουλές, λειτουργεί σε συνεργασία αλλά και μόνη της και έχει τις δικές της υποστηρικτικές δραστηριότητες».¹²

Αυτό σημαίνει ότι, σε συνεργασία με άλλες δημοτικές υπηρεσίες, οργανώσεις πρόνοιας και ομάδες της κοινωνίας των πολιτών, η AmkA προσφέρει μια

8 Για τις πληροφορίες που παρέχονται σε αυτήν την παράγραφο βλ. <https://frankfurt.de/themen/gesundheit/drogen-und-sucht/der-frankfurter-weg-in-der-drogenpolitik/das-saeulen-modell>, <https://frankfurt.de/themen/gesundheit/drogen-und-sucht/der-frankfurter-weg-in-der-drogenpolitik> και <https://frankfurt.de/themen/gesundheit/drogen-und-sucht> (τελευταία πρόσβαση στις 07 Οκτωβρίου, 2020).

9 Βλ. επίσης το άρθρο 'Umstrittene Pionierin' (αμφισβητούμενη πρωτοπόρος) στην εφημερίδα FAZ, 18 Ιανουαρίου 2020 με αφορμή τα ογδοηκοστά γενέθλια του τέως επικεφαλής της Υπηρεσίας Δημόσιας Υγείας, ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην καθιέρωση της πολιτικής κατά των ναρκωτικών στη Φρανκφούρτη.

10 Βλ. για παράδειγμα το άρθρο 'Zähes Ringen um den Frankfurter Weg' (Σκληρή διαμάχη σχετικά με το δρόμο της Φρανκφούρτης) στην εφημερίδα FAZ, 02 Σεπτεμβρίου, 2020.

11 Ο Daniel Cohn-Bendit υπήρξε σημαντικός ηγέτης του Γαλλικού φοιτητικού κινήματος τον Μάιο του 1968. Μετά από την απέλασή τους από τη Γαλλία, ήταν πολύ δραστήριος στα κοινωνικά κινήματα της Φρανκφούρτης και εξέδιδε το περιοδικό πόλης 'Pflasterstrand'. Από το 1994 έως και το 2014 ήταν μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Από το 2002 ήταν μέλος τους Προεδρείου της Ομάδας των Πρασίνων/Ελεύθερης Συμμαχία. Ήταν υποψήφιος τόσο για τους Γερμανούς όσο και για τους Γάλλους Πράσινους/Οικολόγους.

12 <https://amka.de/organisation> (τελευταία πρόσβαση 7 Οκτωβρίου 2020).

ποικιλία υπηρεσιών σε ανθρώπους που μεταναστεύουν στη Φρανκφούρτη.¹³ Επιπλέον, η AmkA διευκολύνει τη διοργάνωση τοπικών εκδηλώσεων και τη δημιουργία δικτύων που εστιάζουν σε θέματα μετανάστευσης καθώς και στους διάφορους πολιτισμούς που είναι παρόντες στη Φρανκφούρτη, ενώ εκδίδει και δικές της δημοσιεύσεις σχετικά με διαπολιτισμικά θέματα της πόλης. Οπως υποστηρίζει η AmkA, «η επιτυχής ένταξη και η καλή ζωή μαζί βασίζεται στο γεγονός ότι οι πολίτες της Φρανκφούρτης, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους, μπορούν να διαμορφώσουν το μέλλον της πόλης» (Stadt Frankfurt 2009: 120). Η Πέτρα Ροθ, δήμαρχος της Φρανκφούρτης από το 1995 έως το 2012 τόνισε το 2009 ότι το 1989 το Γραφείο Πολυπολιτισμικών Υποθέσεων:

«Ήταν μια καινοτομία ως προς ολόκληρη τη Γερμανία. Ως «μοντέλο της Φρανκφούρτης» [ενέπνευσε] πολλούς άλλους δήμους που ήθελαν επίσης να βαδίσουν σε νέο έδαφος ως προς τις πολιτικές ένταξης. Η Φρανκφούρτη ήταν μία από τις πρώτες μεγάλες γερμανικές πόλεις που αναγνώρισε την πολιτική αναγκαιότητα προώθησης των μέτρων τοπικής ένταξης με βιώσιμο τρόπο και την εμπέδωσή της σε όλες τις περιοχές της πόλης» (Stadt Frankfurt 2009).

Μέχρι τον 19ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, η Φρανκφούρτη είχε ήδη αναπτύξει μια Πράσινη Ζώνη από πάρκα και ανοιχτούς χώρους πρασίνου γύρω από το κέντρο της πόλης. Ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης της πόλης, ορισμένοι χώροι πρασίνου άλλαξαν χρήση (για παράδειγμα μετατράπηκαν σε μια πολυσύχναστη λεωφόρο που μοιάζει με αυτοκινητόδρομο). Ωστόσο, το 1991 η σημερινή Πράσινη Ζώνη («GrünGürtel») ιδρύθηκε με ομόφωνη απόφαση του δημοτικού συμβουλίου (Stadt Frankfurt 2011; Prigge & Lieser 1992: 61-68). Είναι ένας δακτύλιος γύρω από την κεντρική πόλη της Φρανκφούρτης που καλύπτει περίπου 80 χλμ², δηλ. μια έκταση που είναι περίπου το ένα τρίτο της εδαφικής περιφέρειας του δήμου της Φρανκφούρτης. Κατόπιν σχετικού αιτήματος του δημοτικού συμβουλίου, το GrünGürtel της Φρανκφούρτης προστατεύεται από το 1994 και από μια κανονιστική πράξη του κρατιδίου της Εσσης ως περιοχή προστασίας της φύσης.¹⁴ Με μια ομόφωνη απόφαση του δημοτικού συμβουλίου από το 1991 καθιερώθηκε το λεγόμενο «Σύνταγμα» της Πράσινης Ζώνης, δηλ. ένας σχετικός κανονισμός (*GrünGürtel Verfassung*).¹⁵ Αυτός καθορίζει τους στόχους και τα όρια της πράσινης ζώνης καθώς και την υποχρέωση του δημοτικού συμβουλίου να υιοθετήσει όλα τα αναγκαία μέτρα για τη διαφύλαξη της

13 For a full overview see <https://amka.de/veranstaltungen> (last check October 07, 2020).

14 <http://web.archive.org/web/20181125030710/> και https://www.frankfurt.de/sixcms/media.php/738/lsv0_052010mitkarte.pdf (τελευταία πρόσβαση στις 8 Οκτωβρίου 2020).

15 https://frankfurt.de/themen/umwelt-und-gruen/orte/gruenguertel/gruenguertel_az/gruenguertel_verfassung (τελευταία πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020).

πράσινης ζώνης. Η υποχρέωση αυτή συνεπάγεται ότι σε περίπτωση απόφασης του Συμβουλίου σχετικά με τη χρήση τμημάτων της πράσινης ζώνης για άλλους σκοπούς (δρόμους, κτίρια κ.λπ.), πρέπει να προστεθεί μια περιοχή ισοδύναμη σε μέγεθος και είδος στην πράσινη ζώνη σε άλλο σημείο ώστε να διατηρηθεί το περιβαλλοντικό κεκτημένο. Η Grüngürtel της Φρανκφούρτης ήταν μια από τις πρώτες πράσινες ζώνες που θεσμοθετήθηκαν με κανονιστικό πλαίσιο αυτού του είδους οπουδήποτε στον κόσμο. Ο Tom Koenigs¹⁶ από το κόμμα των Πρασίνων, ο οποίος διετέλεσε επικεφαλής της Περιβαλλοντικής Διεύθυνσης του Δήμου της Φρανκφούρτης από το 1989 έως το 1999, διαδραμάτισε έναν ηγετικό ρόλο κατά τη δημιουργία του GrünGürtel το 1991. Ο ίδιος υπογράμμισε: «Δεν υπήρξα ο εφευρέτης της Πράσινης Ζώνης, αλλά την προώθησα και ενθουσίασα πολλούς ανθρώπους γι' αυτό το έργο» (Stadt Frankfurt 2011: 6). Οι σημερινοί αρμόδιοι στη δημοτική διοίκηση εξακολουθούν να αναγνωρίζουν το GrünGürtel ως μια επιτυχημένη ιστορία, αλλά επίσης τονίζουν τη σημασία του ως «ανολοκλήρωτου προγράμματος» (Φ3). Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι το GrünGürtel θα παραμείνει στη σημερινή του μορφή. Ωστόσο, υπάρχει η υποχρέωση να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω, η οποία βασίζεται σε ένα κοινό όραμα που συμμερίζονται οι συντελεστές του δημοτικού συμβουλίου και της διοίκησης, καθώς και οι πολίτες της Φρανκφούρτης (όπως τονίζεται από τους Φ2 και Φ3, για παράδειγμα).

Ο Tom Koenigs διαδραμάτισε επίσης έναν σημαντικό ρόλο όταν πάρθηκαν οι αποφάσεις-κλειδιά για την τοπική πολιτική προστασίας του κλίματος στην Φρανκφούρτη.¹⁷ Ο τότε δήμαρχος, Volker Hauff (SPD), ο οποίος έμεινε στην εξουσία για μικρό χρονικό διάστημα (μέχρι το 1991) και ο Tom Koenigs μπόρεσαν να βασιστούν σε μια πλειοψηφία σοσιαλδημοκρατών και πρασίνων στο δημοτικό συμβούλιο και απέδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς και στην αύξηση της ενεργειακής απόδοσης (την τελευταία όχι μόνο όσον αφορά την ενεργειακή πολιτική, αλλά κυρίως από την άποψη

16 Από το 1993 έως το 1997 ο Koenigs ήταν επίσης ο Διευθυντής Οικονομικών του Δήμου της Φρανκφούρτης. Ελαβε μέρος (μαζί με τον Joschka Fischer) στο φοιτητικό κίνημα στην Φρανκφούρτη κατά τη δεκαετία του εβδομήντα, ακόμη και σε κάποιες συγκρούσεις με την αστυνομία. Το 1973 χάρισε την κληρονομιά του στους Βιετκόγκ καθώς και στους αντιστασιακούς στη Χιλή. Μετά την αποχώρησή του από το Δήμο της Φρανκφούρτης εργάστηκε για τον ΟΗΕ- για παράδειγμα (από το 1999 έως το 2002) ως Αναπληρωτής Γενικός Εκπρόσωπος του Γ.Γραμματέα του ΟΗΕ στο Κόσοβο, όπου ήταν υπεύθυνος για την ανοικοδόμηση της δημόσιας διοίκησης και (από το 2006 έως το 2007) ως Ειδικός Απεσταλμένος του ΟΗΕ στο Αφγανιστάν (https://www.bundestag.de/webarchiv/abgeordnete/biografien18/K/koenigs_tom-258568. Τελευταία πρόσβαση στις 4 Νοεμβρίου 2020).

17 Η περιγραφή των καινοτομιών που ακολουθεί βασίζεται κυρίως στους Heinelt & Lamping 2015a: 76-86.

της πολιτικής για το κλίμα). Και τα δύο αυτά θέματα αποτυπώθηκαν στη συμφωνία συνασπισμού του 1989 μεταξύ του SPD και των Πρασίνων. Η GrünGürtel δεν ήταν το μόνο σχετικό τμήμα αυτής της συμφωνίας, αφού η τελευταία συμπεριέλαβε και την ίδρυση της οργανικής Μονάδας Ενέργειας στη Δημοτική Διοίκηση, «η οποία θα πρέπει να προσπαθήσει να προωθήσει την ενεργειακή απόδοση πάνω απ' όλα, αλλά και τον περιορισμό των εκπομπών» (Φ19). Μαζί με τη δημιουργία της Μονάδας Ενέργειας, διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες Γραφείου Περιβάλλοντος. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Φρανκφούρτη ήταν συνιδρυτής της Climate Alliance των ευρωπαϊκών πόλεων το 1990 (Kern & Bulkeley 2009)¹⁸ και έγινε η πρώτη γερμανική πόλη που προσχώρησε στην εν λόγω Συμμαχία για το Κλίμα. Η «επίθεση για το κλίμα» που εγκρίθηκε από το δημοτικό συμβούλιο το 1991 και η απόφαση για την κατασκευή συνδυασμένων σταθμών θερμότητας και ηλεκτροπαραγωγής έθεσαν τους τέσσερις παραδειγματικούς ακρογωνιαίους λίθους της ενεργειακής και κλιματικής πολιτικής της Φρανκφούρτης (βλ. Stadt Frankfurt 1991; 1993; 1996): (1) αυστηρότερα πρότυπα για ενεργειακά αποδοτικές κατασκευές, (2) επέκταση της συνδυασμένης παραγωγής θερμότητας και ενέργειας (αποκεντρωμένη συνδυασμένη παραγωγή θερμότητας και ενέργειας ως «ιδιαίτερα επιτυχημένη μέθοδος εξοικονόμησης ενέργειας» · Stadt Frankfurt 2010: 82), (3) μείωση της θερμότητας και καθιέρωσης ορίου ισχύος σε κτίρια κατοικιών, γραφείων και βιομηχανιών, καθώς και (4) αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας. Τον Φεβρουάριο του 2005, ο δήμος βραβεύτηκε με το Climate Star 2004 από την Climate Alliance of European Cities¹⁹ για τις προσπάθειές της να επεκτείνει την αποκεντρωμένη συμπαραγωγή θερμότητας και ηλεκτρικής ενέργειας. Η μείωση της ζήτησης για θέρμανση και ηλεκτρική ενέργεια σε οικιστικά, επαγγελματικά και βιομηχανικά κτίρια αποτελεί βασικό στοιχείο της πολιτικής προστασίας του κλίματος της Φρανκφούρτης από τότε. Αυτό το βασικό στοιχείο σχετίζεται με ένα πρότυπο για ένα «παθητικό σπίτι» («Passivhaus») το οποίο:

«Αναπτύχθηκε στη Γερμανία στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτού του τεχνικού προτύπου, η ζήτηση θέρμανσης των κτιρίων παθητικών κατοικιών πρέπει να είναι μικρότερη από 15kWh ανά τετραγωνικό μέτρο ετησίως - πράγμα που σημαίνει ότι η απαίτηση θέρμανσης σε ένα παθητικό σπίτι μειώνεται στο σημείο όπου ένα παραδοσιακό σύστημα θέρμανσης δεν κρίνεται πλέον ως απαραίτητο» (Heinelt & Lamping 2015β: 299).

18 <https://www.climatealliance.org/about-us.html> (τελευταία πρόσβαση 8 Οκτωβρίου, 2020).

19 <https://www.climatealliance.org/municipalities/climate-star.html> (τελευταία πρόσβαση 30 Οκτωβρίου 2020).

Ετσι, με την έγκριση του ψηφίσματος Passivhaus του 2007, καθορίστηκε επίσημα μια πορεία δραστηριοτήτων που διασφαλίζει την πολιτική συνέχεια αλλά δεν αποτελεί καινοτομία. Ωστόσο, το ψήφισμα Passivhaus συνδυάζει προηγούμενες δραστηριότητες στον τομέα των κτιρίων. Αυτό το ψήφισμα είχε επομένως το χαρακτήρα κωδικοποίησης μιας συγκεκριμένης προσέγγισης στην τοπική πολιτική για το κλίμα που επικεντρώθηκε στο αστικό κτίριο. Σύμφωνα με έναν διοικητικό υπάλληλο, το ψήφισμα Passivhaus είναι «η ναυαρχίδα αυτού που έχουμε αναπτύξει εδώ [στη Φρανκφούρτη] όσον αφορά την ενεργειακή πολιτική στην εργαλειοθήκη της πολιτικής μας για το κλίμα» (F19). Αυτή η ιδιαίτερη εστίαση της τοπικής πολιτικής για το κλίμα στη Φρανκφούρτη οφείλεται σύμφωνα με την επιχειρηματολογία των τοπικών παραγόντων (βλ. Για παράδειγμα Stadt Frankfurt 2008: 9-10) στο γεγονός ότι η οικοδομική δομή της Φρανκφούρτης χαρακτηρίζεται έντονα από ουρανοξύστες και κτίρια γραφείων, δηλ. ένα τύπο κτιρίων που χαρακτηρίζονται από σχετικά υψηλή κατανάλωση ενέργειας και σημαντικές εκπομπές CO₂. Παρ' όλα αυτά, μόλις τον Δεκέμβριο του 2009, - βάσει κοινής πρότασης των Χριστιανοδημοκρατών και των Πρασίνων - υιοθετήθηκε από το δημοτικό συμβούλιο μια κοινά αποδεκτή έννοια της κλιματικής προστασίας, η οποία αποσκοπεί στην περαιτέρω διασύνδεση, εντατικοποίηση και ανάπτυξη όλων των επιμέρους μέτρων του δήμου για την κλιματική πολιτική. Την 1η Μαρτίου 2012, το δημοτικό συμβούλιο ενέκρινε μια κοινή πρόταση που υπέβαλαν το CDU και οι Πράσινοι για την επικαιροποίηση της αντίληψης της Φρανκφούρτης ως προς την ενέργεια και την προστασία του κλίματος με στόχο να καλυφθεί το 100% της ενεργειακής ζήτησης της πόλης με ανανεώσιμες πηγές το αργότερο έως το 2050 και την μείωση των εκπομπών CO₂ κατά 50% έως το 2030. Τέλος, ο σημερινός συνασπισμός που σχηματίστηκε από το SPD, το CDU και τους Πράσινους συμφώνησε τον Σεπτέμβριο του 2019 ως προς μια δημοτική «κλιματική δέσμη» που περιλάμβανε την πρόωρη σταδιακή εγκατάλειψη του άνθρακα από ένα συνδυασμένο εργοστάσιο θερμότητας και ενέργειας, δημοτικές τιμές CO₂, περισσότερους σταθμούς φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων, φιλική προς το κλίμα αστική ανάπτυξη και περισσότερο πράσινο. Το Magistrat ενέκρινε επίσημα αυτό το πρόγραμμα μέσω του οποίου η πόλη της Φρανκφούρτης θέλει να γίνει κλιματικά ουδέτερη έως το 2050.²⁰

Η έμφαση που δίνεται στην φιλική προς το κλίμα αστική ανάπτυξη και σε περισσότερο πράσινο σε αυτήν την προγραμματική ανανέωση της κλιματικής πολιτικής της Φρανκφούρτης υποδηλώνει μια πρόκληση για καινοτομίες σε μιαν άλλη πολιτική-δηλαδή την πολιτική στέγασης. Όπως ήδη αναφέρθηκε

20 Βλ. το άρθρο 'Frankfurt stellt kommunales Klimapaket vor' (η Φρανκφούρτη παρουσιάζει το δημοτικό πακέτο για την κλιματική αλλαγή) στην εφημερίδα FAZ, 26 Σεπτεμβρίου, 2019.

στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου, η Φρανκφούρτη αντιμετωπίζει ένα σοβαρό πρόβλημα στέγασης γενικά και προσιτού κόστους στέγασης ειδικότερα. Όπως τονίστηκε από έναν εταίρο ενός τοπικού γραφείου σχεδιασμού, έναν από τους ερωτηθέντες (Φ2), είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν κτίρια γραφείων για στέγαση (ιδιαίτερα στην περιοχή Niederrad) και να εκτελεστούν πολλά κτιριακά έργα σε σύντομο χρονικό διάστημα και με υψηλή ποιότητα ζωή (όπως το «Euroviertel») παρά την αντίσταση των ντόπιων κατοίκων (όπως στο Riedberg). Επιπλέον, ένα νέο φαινόμενο είναι η κατασκευή πολλών πολυτελών ουρανοξυστών κατοικίας που μπορεί να παρατηρηθεί στη Φρανκφούρτη. «Επί του παρόντος, 5.000 διαμερίσματα σε 22 πολυώροφα κτίρια κατοικιών βρίσκονται υπό κατασκευή ή σε προχωρημένο στάδιο σχεδιασμού, δηλαδή κάθε τέταρτο νέο διαμέρισμα στη Φρανκφούρτη βρίσκεται σε πολυώροφο κτίριο» (Schipper & Heeg 2020: 124). Αυτό το νέο φαινόμενο είναι μοναδικό στη Γερμανία και ταιριάζει με την εικόνα της Φρανκφούρτης ως «Mainhattan». Ωστόσο, δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί ως βελτίωση στον τομέα της στέγασης επειδή αναφέρονται μέσες τιμές 10.000 € ανά μ² και τιμές αιχμής άνω των 14.000 € ανά μ² (Schipper & Heeg 2020: 124). Επιπλέον, χρησιμοποιούνται ήδη σε ολοένα μεγαλύτερο βαθμό τα υπάρχοντα μέσα στεγαστικής πολιτικής όπως οι επιδοτήσεις στέγασης του δήμου, η απαίτηση κατασκευής κοινωνικών κατοικιών κατά την έκδοση οικοδομικής άδειας και οι προσπάθειες αποτροπής του εκτοπισμού των παλαιών κατοίκων μέσω ειδικών αδειών για αλλαγές στη χρήση των κτιρίων σε ορισμένα σημεία της πόλης. Ωστόσο, αυτά τα μέτρα δεν είχαν αξιοσημείωτα αποτελέσματα (Schipper & Heeg 2020: 124-125 και 132ff.), αλλά η εισαγωγή και η χρήση τους προκάλεσε έναν έντονο διάλογο.²¹ Και υπάρχει βέβαια ένας έντονος διάλογος ως προς το εάν και πως η δημοτική επιχείρηση στέγασης θα έπρεπε να επιστρατευτεί για τη δημιουργία προσιτής στέγης και την μείωση των ενοικίων.²²

«Με το σκληρό ρόπαλο» ήταν ο τίτλος ενός άρθρου της εφημερίδας Frankfurter Allgemeine-FAZ (20 Φεβρουαρίου, 2020),²³ στο οποίο αναφερόταν ότι ο δήμος ενεργεί ενάντια σε περιπτώσεις όπου τα σπίτια έχουν εγκριθεί ως κτίριο κατοικιών, αλλά τα διαμερίσματα σε αυτά τα σπίτια νοικιάζονται ως δωμάτια ξενοδοχείων χωρίς άδεια. Τον Οκτώβριο του 2019, ο επικεφαλής της αρχιτεκτονικής αρχής,

21 Βλ. για παράδειγμα το άρθρο 'Rezepte für den Wohnungsmarkt' (Συνταγές για την αγορά κατοικίας) στην εφημερίδα FAZ, 12 Σεπτεμβρίου, 2019.

22 Βλ. τα άρθρα στην εφημερίδα FAZ στις 31 Οκτωβρίου 2019, 11 Φεβρουαρίου 2020, 12 Φεβρουαρίου 2020, 13 Φεβρουαρίου 2020.

23 Τα ακόλουθα αποσπάσματα σε αυτήν την παράγραφο προέρχονται επίσης από αυτό το άρθρο καθώς και από ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στις 20 Φεβρουαρίου 2020, με τον τίτλο 'Stadt schöpft eine Million Euro ab' (η πόλη συγκεντρώνει ένα εκατομμύριο ευρώ).

Mike Josef (SPD), ανακοίνωσε ότι ήθελε να αναλάβει εντονότερη δράση ενάντια σε αυτήν την κακή χρήση κατοικιών (που ονομάζεται στο νόμο «παράνομη κατοίκηση οικήματος» [«illegales Residenzwohnen»]. Σύμφωνα με μια ενδιάμεση έκθεση, 395 διαμερίσματα έχουν ανακτηθεί για προσφορά στην αγορά κατοικίας από τον Οκτώβριο του 2019 έως τα μέσα Φεβρουαρίου 2020. Ο δήμος «χρεώνει τους παρόχους για παραβάσεις και κατάσχει τα κέρδη. Ο δήμος έχει εισπράξει ένα εκατομμύριο ευρώ με αυτόν τον τρόπο - σε τριετήμια μήνες.» Η δημοτική επιθεώρηση κτιρίων εντόπισε τέτοια διαμερίσματα «αναζητώντας σχετικούς ιστότοπους στο Διαδίκτυο». «Εάν τα δωμάτια ενοικιάζονται μόνο σε καθημερινή ή εβδομαδιαία βάση, πάντως για λιγότερο από τρεις μήνες, η επιθεώρηση κτιρίων θα υποθέσει ότι πρόκειται για επιχείρηση στέγασης». Αυτή η «κακή χρήση κατοικιών» διαφέρει από τη μεσιτεία διαμερισμάτων διακοπών όπως την Airbnb. Ωστόσο, η χρήση των ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων ρυθμίστηκε εκ νέου από τον δήμο με σχετικό κανονισμό το 2018. Με βάση αυτές τις ρυθμίσεις, επιτρέπεται η χρήση οικήματος ως εξοχικής κατοικίας με άδεια του δήμου

«για οκτώ κατ' ανώτατο όριο εβδομάδες το χρόνο. Συχνά είναι οι ενοικιαστές που κάνουν αίτηση για αυτήν την άδεια. Ωστόσο, οι πάροχοι διαμερισμάτων κατοικιών είναι συνήθως ιδιοκτήτες ολόκληρων κτιρίων, στα οποία πολλά διαμερίσματα προσφέρονται ως επιπλωμένα δωμάτια με τρόπο που μοιάζει με ξενοδοχείο».

Τέλος, είναι γενικά αναγνωρισμένο ότι οι περιοχές για νέα κτίρια πρέπει να καθορίζονται σε πολεοδομικά σχέδια χρήσης γης. Ωστόσο, αυτό ερχόταν σε αντίθεση με συγκεκριμένες ερμηνείες του τι συνεπάγεται η φιλική προς το κλίμα αστική ανάπτυξη και το περισσότερο πράσινο στη Φρανκφούρτη και οδήγησε σε αποκλεισμό λήψης αποφάσεων όχι μόνο στο συμβούλιο αλλά για πολλά χρόνια και στον συνασπισμό του SPD, του CDU και των Πρασίνων. Επίσημος συμβιβασμός επιτεύχθηκε τελικά από το «Integriertes Stadtentwicklungskonzept 2030+» («Ολοκληρωμένο Σχέδιο Αστικής Ανάπτυξης 2030+»).

Ωστόσο, ο στόχος για την ανοικοδόμηση 60,000 νέων διαμερισμάτων και ειδικότερα μιας εντελώς νέας γειτονιάς που θα αποτελούνταν από 8,000 έως 12,000 διαμερίσματα και θα ονομάζονταν Josefstadt,²⁴ εξακολουθεί να προκαλεί μια φορτισμένη πολιτική αντιπαράθεση. Ο σχετικός διάλογος δεν αναπτύσσεται μόνον εντός της Φρανκφούρτης αλλά και μεταξύ του δήμου και των γειτονικών πόλεων,²⁵ και έχει κορυφωθεί σε δύο αντίθετα σχέδια (Φ8): Σύμφωνα

24 Στις τοπικές συζητήσεις αυτή η νέα γειτονιά που σχεδιάζεται ονομάζεται 'Josefstadt', σύμφωνα με το όνομα του επικεφαλής της δημοτικής υπηρεσίας σχεδιασμού που είναι και ο πρόεδρος του SPD στην Φρανκφούρτη.

25 Βλ, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα άρθρα στην εφημερίδα FAZ: 'Kein Konsens darüber, wie

με το ένα από αυτά τα σχέδια, πρέπει να οριστούν και να αναπτυχθούν νέες οικιστικές περιοχές στη Φρανκφούρτη. Αυτή η ιδέα υιοθετείται κυρίως από τους Σοσιαλδημοκράτες και την Αρχή Προγραμματισμού της Φρανκφούρτης. Σύμφωνα με το άλλο σχέδιο, νέες οικιστικές περιοχές και επομένως ευκαιρίες στέγασης θα δημιουργηθούν έξω από τη Φρανκφούρτη - σε κοινότητες από τις οποίες το κέντρο της πόλης της Φρανκφούρτης θα είναι προσβάσιμο με τα μέσα μαζικής μεταφοράς σε όχι περισσότερο από 30 λεπτά. Αυτή η ιδέα, που ονομάζεται «Große Frankfurter Bogen» («Μεγάλο Τόξο της Φρανκφούρτης»), προτάθηκε από την κυβέρνηση της Εσσης και τον Υπουργό Οικονομικών της, Tarek Al-Wazir (μέλος του Κόμματος των Πρασίνων).²⁶

Επιπλέον, υπάρχουν αντιθέσεις μεταξύ των στόχων εξοικονόμησης ενέργειας και μείωσης των εκπομπών CO₂ μέσω της κατασκευής παθητικών κτιρίων από την μια πλευρά και του υψηλού κόστους που προκύπτει από τέτοια κτίρια για ιδιοκτήτες και ενοικιαστές από την άλλη. Ωστόσο, το πρότυπο της παθητικής κατοικίας εξακολουθεί να υποστηρίζεται με το επιχείρημα της μείωσης του κόστους θέρμανσης και, συνεπώς, της μείωσης του «δεύτερου ενοικίου» - όπως είχε ήδη πράξει η δημοτική εταιρεία στέγασης, η ABG, στο παρελθόν: «Τα δι-αμερίσματα στη Φρανκφούρτη πρέπει να παραμένουν προσιτά. Σε περιόδους διαρκώς αυξανόμενων τιμών ενέργειας, η εταιρεία ξεκίνησε πριν από χρόνια να αναβαθμίζει την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων προκειμένου να μειώσει με βιώσιμο τρόπο το επιπλέον κόστος για τους ενοικιαστές.»²⁷

7.3 Δρώντες, διαδικασίες και άρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων

Σε σύγκριση με τη γειτονική πόλη Όφενμπαχ, η Φρανκφούρτη δεν αντιμετωπίζει τις αρνητικές συνέπειες της αποβιομηχάνισης, αν και ο άλλοτε σημαντικός τομέας της βιομηχανίας χημικών προϊόντων έχει συρρικνωθεί κατά τις τελευταίες

Frankfurt wachsen soll' (κανένα consensus σχετικά με το πως θα πρέπει να αναπτυχθεί η Φρανκφούρτη) από τις 15 Μαΐου, το άρθρο 'FDP und Grüne sehen Josefstadt kritisch' (Το FDP και οι πράσινοι αντιμετωπίζουν κριτικά τη Josefstadt') της 26^{ης} Οκτωβρίου 2019, το άρθρο 'SPD in der Region wird für Josefstadt stimmen' (το SPD στην περιφέρεια θα ψηφίσει για τη Josefstadt') και το άρθρο 'Wettbewerb für Stadtteil an der A5' (Ανταγωνισμός για τη νέα γειτονιά στον αυτοκινητόδρομο A5') από τις 31 Οκτωβρίου 2019.

26 <https://wirtschaft.hessen.de/presse/pressemitteilung/al-wazir-startet-initiative-fuer-grossen-frankfurter-bogen> (τελευταία πρόσβαση 30 Οκτωβρίου 2020).

27 <http://www.abg-fh.com/unternehmen/wir-ueber-uns> (τελευταία πρόσβαση 15 Ιουλίου 2020).

δεκαετίες. Αντίθετα, η Φρανκφούρτη ωφελείται από την οικονομική παγκοσμιοποίηση λόγω του ισχυρού χρηματοπιστωτικού τομέα της, αλλά και λόγω της εφοδιαστικής αλυσίδας καθώς και του εμπορίου. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το αεροδρόμιο, όπου απασχολούνται περισσότεροι άνθρωποι από ό, τι στον τραπεζικό τομέα της Φρανκφούρτης. Ως εκ τούτου, το αεροδρόμιο θεωρείται ως «μια οικονομική μηχανή της πόλης» (Φ2).

Ωστόσο, αυτές οι οικονομικές συνθήκες δεν πρόσφεραν απλώς μια ισχυρή χρηματοοικονομική βάση για τις καινοτομίες που περιγράφονται στην προηγούμενη ενότητα.²⁸ Οι συνθήκες αυτές έχουν επίσης οδηγήσει σε δύο κυρίως αρχές τοπικές αντιλήψεις σχετικά με την καινοτομία και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η πόλη. Πρώτον, ότι η πόλη είναι πρωτοπόρος στην καινοτομία και, δεύτερον, ότι τα προβλήματα ορίζονται ως τα μειονεκτήματα που έχει η επιτυχία της πόλης. Η Υπηρεσία για Πολυπολιτισμικές Υποθέσεις υποστήριξε για παράδειγμα ότι: «Οι λόγοι για την αυξανόμενη μετανάστευση στη Φρανκφούρτη είναι πολλαπλοί. Ενας από τους σημαντικότερους λόγους είναι η οικονομική ελκυστικότητα της Φρανκφούρτης ως «παγκόσμιας πόλης» και τα συναφή κοινωνικά και υλικά δίκτυα, καθώς και οι ευκαιρίες απασχόλησης».²⁹

Και οι δύο αντιλήψεις εκφράζονται σε ορισμένες πεποιθήσεις για το πώς λειτουργεί η πόλη, δηλαδή ότι είναι μιας πόλη ταχύτητας και διαρκούς αλλαγής. Από αυτήν την άποψη, η Φρανκφούρτη αντιμετωπίζεται από τους ντόπιους όχι ως μια «χαλαρή πόλη»-όπως το Μόναχο (Barbehön & Münch 2014: 159). Αντ' αυτού, τα προβλήματα αναδύονται γρήγορα στην πόλη ως αποτέλεσμα των δυναμικών αλλαγών της και τα κοινωνικά προβλήματα είναι σαφώς ορατά. Ωστόσο, θεωρούνται – μέρος της επιτυχίας της πόλης και χαρακτηριστικό του πνεύματός της που εκφράζεται σε μια «νοοτροπία *can-do* [μπορώ-κάνω]» που προκύπτει από ένα υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης στη δική της ικανότητα επίλυσης προβλημάτων (Barbehöhne & Münch 2014: 159f.). Κατά συνέπεια, τα προβλήματα θεωρούνται στη Φρανκφούρτη όχι μόνο ως η άλλη πλευρά της επιτυχίας, αλλά και ως προκλήσεις που μπορεί και πρέπει να αντιμετωπίσει η πόλη. Με αυτό το πλαίσιο, τα προβλήματα μετατρέπονται σε κάτι που αποτελεί αναπόφευκτο μέρος μιας θετικά αντιληπτής δυναμικής ανάπτυξης της πόλης.

28 Ο συνεντευξιαζόμενος Φ3 υπογράμμισε ότι ο ετήσιος προϋπολογισμός του Δήμου της Φρανκφούρτης φτάνει το μέγεθος του κρατικού προϋπολογισμού χωρών όπως η Ουγκάντα. Στην πραγματικότητα, ο προϋπολογισμός της Φρανκφούρτης έφτασε τα 4 δις το 2019. Ομως προκειμένου να επιτευχθεί η ισοσκέλιση του προϋπολογισμού η πόλη έλαβε δάνεια ύψους 160 εκατομμυρίων. (<https://frankfurt.haushaltsdaten.de/2019/zahlen-und-fakten>; τελευταία πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2020).

29 <https://www.vielfalt-bewegt-frankfurt.de/sites/default/files/medien/downloads/amka-monitoring15-final-02.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 8 Οκτωβρίου 2020).

Αυτό σημαίνει επίσης ότι γενικά δεν αμφισβητείται ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσεται η πόλη. Και ως αποτέλεσμα των δυναμικών αλλαγών στην πόλη που έχουν επισημανθεί, λύσεις μπορούν και πρέπει να βρεθούν γρήγορα.

Η πεποίθηση ότι οι λύσεις πρέπει και μπορούν να βρεθούν γρήγορα και μόνο οι δικές μας προτάσεις καθιστούν δυνατές τις γρήγορες λύσεις παίζει επίσης ένα ρόλο στη διαφωνία σχετικά με το πώς πρέπει να γίνει εφικτή η κατασκευή νέων κατοικιών - που έχει ήδη αναφερθεί - είτε κυρίως στην πόλη της Φρανκφούρτης είτε σε γειτονικούς δήμους³⁰. Όσοι επικεντρώνονται στο Josefstadt και σε άλλες περιοχές της πόλης (όπως η Φ8) υποστηρίζουν ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος προκειμένου να οικοδομηθούν χιλιάδες νέα διαμερίσματα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ οι υποστηρικτές του Große Frankfurter Bogen τονίζουν ότι αυτό θα ήταν το ο μόνος τρόπος για να αντιμετωπιστεί το ζήτημα της στέγασης γρήγορα και χωρίς νομικές διαμάχες άγνωστης έκβασης σχετικά με τα αναπτυξιακά σχέδια.

Αυτές οι ευρέως διαδεδομένες αντιλήψεις εκφράζονται επίσης στη στάση που υιοθετείται ως προς τα ανώτερα επίπεδα διακυβέρνησης (κρατικό και ομοσπονδιακό επίπεδο): «Η βασική πεποίθηση [είναι] ότι η πόλη είναι η κύρια αιτία των προβλημάτων της και μπορεί και πρέπει να τα αντιμετωπίσει επαρκώς η ίδια, και κυρίως γρήγορα.» (Barbehöhn & Münch 2014: 159). Όπως αναφέρεται στην εφημερίδα Frankfurter Rundschau (24 Ιουνίου 2010): «Αν προσανατολιστείτε στην κυβέρνηση του κρατιδίου, τότε δεν μπορείτε να κάνετε καμία πρόοδο: ο ρυθμός που ακολουθούν οι κάτοικοι του Βισμπάντεν [όπου η έδρα της κυβέρνησης του κρατιδίου] είναι πάρα πολύ αργός».

Αυτή η κυρίαρχη αντίληψη συνδυάζεται με μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι ισχυροί ηγέτες στην τοπική πολιτική ή τη δημοτική διοίκηση είναι υπεύθυνοι και ικανοί να λύσουν τα προβλήματα, καθώς και η ίδια η τοπική κοινωνία - όπως φαίνεται από τους Barbehöhn et al. (2015: 70-78) και υποστηρίχθηκε από πολλούς από τους συνεντευξιαζόμενους. Ένας από αυτούς (Φ20) είπε ακόμη: «Αυτή η πόλη είναι επιτυχής παρά την [έμφαση] στην πολιτική του δημαρχείου.» Έτσι, η τοπική κοινωνία θεωρείται στη Φρανκφούρτη ως ένα δυναμικό πεδίο δημόσιου λόγου καθώς και διαδραστικής πρακτικής κατά την οποία δίδεται μάχη για την αποδοχή μιας κυρίαρχης κατανόησης του προβλήματος και συζητούνται λύσεις. Στο πλαίσιο αυτό, η κριτική γίνεται αποδεκτή, αλλά ταυτόχρονα αναμένεται να έχουν εκείνοι που ασκούν κριτική έναν σημαντικό βαθμό εμπιστοσύνης στην ικανότητα επίλυσης προβλημάτων ή συγκρούσεων μέσω επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης. Διαφορετικά, οι επικριτές διατρέχουν

30 Βλ. το άρθρο 'Wir brauchen Schnelligkeit bei der Planung' (χρειαζόμαστε ταχύτητα κατά το σχεδιασμό) στην εφημερίδα FAZ, 28 Δεκεμβρίου 2019.

τον κίνδυνο να περιθωριοποιηθούν ως εκκεντρικοί μεμονωμένοι μαχητές. Παρ' όλα αυτά, η διαφορά, ιδίως η πολιτισμική διαφορά, όχι μόνο είναι ανεκτή, αλλά από μόνη της αντιμετωπίζεται θετικά.³¹

Κατά συνέπεια, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι περισσότεροι που παραχώρησαν συνέντευξη τόνισαν ότι η κοινή ή και κυρίαρχη κατανόηση ενός προβλήματος στην τοπική κοινωνία ήταν απαραίτητη για τις καινοτομίες που περιγράφονται στην προηγούμενη ενότητα. Μια τέτοια κατανόηση ενός προβλήματος αποτελεί το θεμέλιο για την προθυμία συμβιβασμού και αποδοχής καινοτομιών. Κατά συνέπεια, ο δήμος προσπαθεί να προβλέψει πιθανή αντίσταση από τους πολίτες και να ενσωματώσει τις ιδέες τους στις προτάσεις πολιτικής μέσω διαδικασιών διαλόγου και άλλων μορφών συμμετοχικής διακυβέρνησης (όπως επισημαίνεται λεπτομερώς από τον Φ8). Η πιο πρόσφατη επέκταση του αεροδρομίου προκάλεσε διαμαρτυρία, αλλά περιορίστηκε μέσω συμβιβασμών ως αποτέλεσμα των διαδικασιών διαλόγου που θεωρούνται χαρακτηριστικές για τη Φρανκφούρτη (για παράδειγμα από τον Φ2).

Οι ερωτηθέντες (βλέπε Φ1 για παράδειγμα) συνδέσαν αυτές τις παρατηρήσεις με την κουλτούρα ισοτιμίας που χαρακτηρίζει την πόλη, και η οποία γίνεται εμφανής στο «Erpelwoi Wirtschaften», χαρακτηριστικό της Φρανκφούρτης, όπου άνθρωποι από διάφορα μέρη της τοπικής κοινωνίας συναντιούνται και κάθονται σε μεγάλα τραπέζια για να πιούν «Erpelwoi» (ένα είδος μηλίτη) μαζί και για να φάνε τοπικά πιάτα.

Σε αυτά - αλλά και σε άλλα παρόμοια - μέρη στη Φρανκφούρτη, οι άγνωστοι δημιουργούν εύκολα επαφές και αυτό συμβάλλει σε έναν ιδιαίτερο «εντοπισμό» των κοσμοπολιτών (Φ2).³² Η ένταξη των αλλοδαπών στην κοινωνία της πόλης με αυτόν τον τρόπο ταιριάζει με την εικόνα ή την αντίληψη της Φρανκφούρτης ότι ήταν πάντα διεθνής πόλη-στις μέρες μας ειδικά όσον αφορά άτομα που ζουν στην πόλη για επαγγελματικούς λόγους για κάποιο χρονικό διάστημα και φεύγουν ξανά μετά από αυτό. Αυτοί οι άνθρωποι είναι συνήθως νέοι και καλά μορφωμένοι, θέλουν να βιώσουν τη ζωή της πόλης και μπορούν να αντέξουν τις υψηλές τιμές στέγασης (Φ2).

Είναι εύκολο για τους ξένους να έρθουν σε επαφή με ντόπιους στα μέρη που μόλις αναφέρθηκαν, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των διεθνών εκθέσεων που φιλοξενούνται στη Φρανκφούρτη επί αιώνες. Αυτές οι εκθέσεις εξακολουθούν να διαμορφώνουν τις ετήσιες συνήθειες των πολιτών και της ζωής στη Φρανκφούρτη (Φ2).

31 Αυτό τονίζεται και από την Barbehön et al. (2015: 96) και τον D'Antonio (2015: 527-535).

32 <https://www.zeit.de/entdecken/reisen/merian/frankfurt-main-metropole-wohnort/komplettansicht> (τελευταία πρόσβαση στις 8 Οκτωβρίου 2020).

Ωστόσο, μέσα σε αυτή τη θερμή εικόνα και την ευρέως αποδεκτή αναπτυξιακή πολιτική, εδώ και μερικά χρόνια υπάρχει ένα πολύ αμφιλεγόμενο ζήτημα - οι τιμές των κατοικιών και των ενοικίων. Αποτελούν ένα ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα για κατοίκους με χαμηλότερα ή και μεσαία εισοδήματα. Στενά συνδεδεμένες με αυτό το ζήτημα είναι οι συζητήσεις για τον κοινωνικό διαχωρισμό και τη χρήση του αστικού χώρου. Αυτή η κατάσταση μπορεί να αμφισβητήσει την εικόνα της Φρανκφούρτης ως πόλης, η οποία όχι μόνο μπορεί να εφαρμόσει λύσεις που θεωρούνται το αντίθετο από αυτό που θεωρείται επιτυχία, αλλά παρόλα αυτά εξακολουθεί να είναι πρόθυμη να τις εφαρμόσει - και ακόμη περισσότερο: να τις εφαρμόσει γρήγορα. Ωστόσο, πρέπει να ληφθούν υπόψη τουλάχιστον τα ακόλουθα. Πρώτον, όλες οι αναπτυσσόμενες μεγάλες γερμανικές πόλεις αντιμετωπίζουν αυτό το ζήτημα της στέγασης και μέχρι στιγμής καμία δεν έχει βρει μια αξιοσημείωτη καινοτομία που να θεωρείται καινοτομία και βελτίωση τόσο από τους ντόπιους όσο και από εξωτερικούς παρατηρητές (Rink & Egner 2020; Egner & Grabietz 2018). Δεύτερον, οι επιτυχημένες καινοτομίες που παρουσιάστηκαν παραπάνω δεν ήταν αδιαμφισβήτητες τη στιγμή που ξεκίνησαν την πορεία τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τον τρόπο της Φρανκφούρτης στην πολιτική για τα ναρκωτικά (όπως αναφέρεται εν συντομία στην Ενότητα 1 αυτού του κεφαλαίου). Επιπλέον, η έμφαση της Φρανκφούρτης στην εξισορρόπηση του κλίματος στην τοπική πολιτική για το κλίμα έχει επικριθεί εδώ και χρόνια από εκείνους που ήταν περισσότερο υπέρ της κλιματικής προσαρμογής (Heinelt & Lamping 2015b: 295f.).

Τρίτον, μπορεί να είναι σωστό να πούμε

«ότι η τρέχουσα πολιτική στέγασης στη Φρανκφούρτη χαρακτηρίζεται από αντίθετες τάσεις και δυνάμεις. Η δημοτική υπηρεσία σχεδιασμού καταβάλλει προσπάθειες για να συμπληρώσει τα έργα κατασκευής κατοικιών ιδιωτικού τομέα με εναλλακτικές προσεγγίσεις στους τομείς της δημόσιας, συνεταιριστικής ή/και κοινοτικής κατασκευής κατοικιών. Ταυτόχρονα, ωστόσο, υπάρχουν εξίσου ισχυρές δυνάμεις στον συνασπισμό που κυβερνά το δήμο της Φρανκφούρτης που αντιτίθενται σε αυτές τις προσπάθειες με βάση το επιχείρημα ότι μόνο οι νέες κατασκευές από τον ιδιωτικό τομέα θα λύσουν το πρόβλημα της έλλειψης στέγης» (Schipper & Heeg 2020: 135).

Ωστόσο, αυτό σημαίνει «αγώνας για ιδέες» (Stone 2012: 13). Και ένας τέτοιος «αγώνας για ιδέες» είναι αναπόφευκτος προκειμένου (τελικά) να καταλήξουμε σε μια κοινή ή κυρίαρχη αντίληψη όχι μόνο ότι υπάρχει ένα σοβαρό πρόβλημα που πρέπει να λυθεί το συντομότερο δυνατό, αλλά και σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την αντιμετώπισή του με τρόπο που κρίνεται ως κατάλληλος. Το ότι αυτό το είδος αντίληψης είναι απαραίτητο για την επίτευξη καινοτομιών (με την έννοια των «νέων ιδεών που λειτουργούν») είναι κοινός

τόπος στις συζητήσεις στη Φρανκφούρτη και είναι χαρακτηριστικό για την πόλη αυτή ότι οι εν λόγω συζητήσεις γίνονται δημόσια με ισχυρή συμβολή από την τοπική κοινωνία - και όχι μόνο από τα πολιτικά κόμματα στο δημοτικό συμβούλιο. Ομολογουμένως, αυτές οι συζητήσεις διαρκούν για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, αυτό μπορεί να οφείλεται στο συγκεκριμένο ζήτημα πολιτικής - συγκεκριμένα, τη λεγόμενη «επιστροφή του προβλήματος στέγασης» στα αστικά κέντρα της Γερμανίας, έναν πρόβλημα για το οποίο μέχρι στιγμής δεν έχει βρεθεί πουθενά πειστική απάντηση.

Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη η παράδοση των κινημάτων διαμαρτυρίας στη Φρανκφούρτη, επειδή η πόλη δεν ήταν μόνο στο επίκεντρο της διαμαρτυρίας κατά το 1968 (και αργότερα) καθώς και σημαντικός τόπος για την ανάπτυξη του κόμματος των Πρασίνων στη Γερμανία, αλλά και για τη νεότερη αριστερόστροφη διαμαρτυρία, όπως το κίνημα Occupy. Παρ' όλα αυτά, η Φρανκφούρτη φαίνεται να έχει χάσει τη ριζοσπαστική πολιτική κληρονομιά της καθώς τα σπίτια υπό κατάληψη ή κάποιες «αυτόνομες» πρωτοβουλίες - όπως το «Institut für vergleichende Irrelevanz» («Ινστιτούτο Συγκριτικής Ασυμφωνίας») - έχουν εξαφανιστεί. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην αυξανόμενη σημασία των διαφορών εκτεταμένων μορφών συμμετοχής των πολιτών σε τοπικό επίπεδο (από τη δεκαετία του 1990), αλλά μπορεί επίσης να οφείλεται και στο γεγονός ότι ένα συγκεκριμένο μέρος της κοινωνίας των πολιτών έχει απομακρυνθεί από την πόλη λόγω υψηλών ενοικίων.

7.4 Ευρήματα και Διαπιστώσεις

Ενα βασικό εύρημα από τη μελέτη περίπτωσης στη Φρανκφούρτη είναι ότι οι πόλεις βρίσκονται σε καλό σημείο ώστε να επιτύχουν καινοτομίες όταν υπάρχει «νοοτροπία του μπορούμε να το κάνουμε» που προκύπτει από υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης στην ικανότητά τους να επιλύουν προβλήματα. Στη Φρανκφούρτη, αυτή η νοοτροπία του «μπορούμε να τα κάνουμε» είναι επίσης αποτέλεσμα μιας κυρίαρχης αντίληψης ότι τα προβλήματα είναι η αντίστροφη πλευρά της επιτυχίας της πόλης που της επιτρέπει (τελικά με τους οικονομικούς πόρους) να τα λύσει-και σε αυτό μπορεί να προστεθεί: μόνη της χωρίς να περιμένει βοήθεια από άλλους (ιδιαίτερα από ψηλότερα επίπεδα διακυβέρνησης). Επιπλέον, η νοοτροπία 'can-do' [μπορώ-κάνω] στη Φρανκφούρτη δεν αφορά μόνο μια πολιτική ελίτ, αλλά και την τοπική κοινωνία.

Παρ' όλα αυτά, η τρέχουσα στεγαστική κρίση δείχνει ότι η ικανότητα καινοτομίας μπορεί να χρειάζεται χρόνο ή είναι ακόμη περιορισμένη. Αυτή η πα-

ρατήρηση σχετίζεται με το γεγονός ότι είναι εύκολο να συμφωνήσουμε ότι όχι μόνο κάτι πρέπει να γίνει, αλλά κάτι νέο. Ωστόσο, δεν είναι τόσο εύκολο να συμφωνήσουμε ότι μια ιδιαίτερα νέα προσέγγιση και ο τρόπος επίτευξής της είναι κατάλληλοι για τη λύση του προβλήματος. Αυτό μπορεί να πάρει χρόνο - ειδικά στην περίπτωση ενός ζητήματος πολιτικής για το οποίο δεν μπορεί να βρεθεί ευρέως αποδεκτή λύση αλλού.

8

Καλαμάτα

Αλεξία Τιμοθέου

8.1 Εισαγωγή

Η Καλαμάτα είναι πόλη της νοτιοδυτικής Πελοποννήσου, πρωτεύουσα της Μεσσηνίας και σημαντικό λιμάνι της Νότιας Ελλάδας. Απέχει 239 χιλιόμετρα από την Αθήνα. Η πόλη εκτείνεται σε 440,3 τ.χλμ., ενώ ο πληθυσμός της έφτασε τους 69.849 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Προσφέρει ένα γαλήνιο τοπίο, αγκαλιασμένο από το επιβλητικό βουνό του Ταΰγέτου, με τον αστικό ιστό να είναι άμεσα συνδεδεμένος με την προκυμαία. Οσον αφορά την οικονομία και το εμπόριο, αποτελεί ένα σημαντικό αστικό κέντρο της Περιφέρειας Πελοποννήσου, το διοικητικό κέντρο της Μεσσηνίας και έδρα πολλών Σχολών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Από τα τέλη του 19ου έως τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η Καλαμάτα σημείωσε σημαντική οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη. Το αποτύπωμα της περιόδου 1860-1914 είναι ακόμη εμφανές στην πόλη. Αυτά ήταν τα χρόνια όπου απελευθερώθηκε το εμπόριο και η Καλαμάτα εξελίχθηκε σε ένα μεγάλο παραγωγικό, εμπορικό και οικονομικό κέντρο, χάρη στην εγγύτητά της στη θάλασσα και τα εύφορα εδάφη της. Ήταν η εποχή όπου κατασκευάστηκαν σημαντικά δημόσια και δημοτικά έργα τα οποία συνεχίζουν να καθορίζουν την εικόνα της μέχρι σήμερα.

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, η δυναμική της πόλης μειώθηκε λόγω της μετανάστευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο και τον Εμφύλιο Πόλεμο η Καλαμάτα δεν κατάφερε να επανέλθει στην πρότερη οικονομική της ευημερία. Ακόμη χειρότερα, η αποβιομηχάνιση της περιόδου

μεταξύ 1960 και 1980 αποδυνάμωσε ακόμη περισσότερο την οικονομική βάση της πόλης, διότι μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, όπως το εργοστάσιο κρασιών, οινοπνευματωδών ποτών & αγροτικών προϊόντων και οι κυλινδρόμυλοι «Ευαγγελίστρια» σταμάτησαν να λειτουργούν. Παράλληλα, η στρατιωτική δικτατορία (1967-1974) προκάλεσε περιορισμούς στις δημοτικές πρωτοβουλίες, ενώ η πολιτιστική δημιουργία υπέφερε από τον ακραίο συντηρητισμό, ακόμη και από διαφόρων ειδών λογοκρισία (Μάκαρης 2017).

Η πτωτική αυτή πορεία άρχισε να αντιστρέφεται με τη θητεία του δημάρχου Σταύρου Μπένου (1978-1990), ο οποίος οραματίστηκε μια νέα προοπτική για την πόλη, διατηρώντας παράλληλα την ιδιαίτερη ταυτότητά της. Καθοριστικής σημασίας για την πόλη αποτέλεσε η ανάπτυξη του Master Plan και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων της Καλαμάτας (που περιγράφονται αναλυτικά στην επόμενη ενότητα).

Ο δήμαρχος Μπένος κατάφερε να σπάσει μια μακροχρόνια κυριαρχία της συντηρητικής Δεξιάς στην πόλη. Εκτοτε, η Καλαμάτα άλλαξε χέρια μεταξύ των δύο κυρίαρχων κομμάτων (ΝΔ-ΠΑΣΟΚ). Η επιρροή του ΠΑΣΟΚ κατέρρευσε μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, ενώ η ΝΔ κατάφερε να διατηρήσει τις τοπικές της δυνάμεις. Μετά από 13 χρόνια θητείας του πολιτικού της ΝΔ, Παναγιώτη Νίκα (εξελέγη για τρεις συνεχόμενες θητείες από το 2007 έως το 2019), η δημαρχία πέρασε στον πρώην αντιδήμαρχό του, Θανάση Βασιλόπουλο, ενώ ο Νίκας εξελέγη Περιφερειάρχης Πελοποννήσου. Ομως η μεταρρύθμιση του εκλογικού συστήματος, που εισήγαγε την απλή αναλογική στην τοπική αυτοδιοίκηση, στέρησε από το νέο δήμαρχο Βασιλόπουλο την υποστηρικτική πλειοψηφία των μελών του δημοτικού συμβουλίου.

Ως προς το οικονομικό πλαίσιο, επισημαίνεται ότι η δεκαετία του 1980 σηματοδότησε περαιτέρω παρακμή της ισχνής βιομηχανικής βάσης ολόκληρης της περιοχής γύρω από την πόλη, η οποία χαρακτηριζόταν από περιορισμένο αριθμό εργοστασίων που επικεντρώνονταν σε παραδοσιακές βιομηχανικές δραστηριότητες (π.χ. κλωστοϋφαντουργία). Αυτή η αποβιομηχάνιση, αργότερα, ακολουθούμενη από την οικονομική κρίση από το 2008, οδήγησε σε υψηλή ανεργία και επηρέασε πολύ αρνητικά το επίπεδο της κοινωνικής συνοχής και του κοινωνικού κεφαλαίου στην πόλη.

Ωστόσο, υπήρξαν και κάποιες αρκετά ελπιδοφόρες οικονομικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Μεσσηνίας. Υπολογίζεται ότι η ναυαρχίδα του τουριστικού τομέα, το πολυτελές συγκρότημα Costa Navarino, έχει συμβάλει, άμεσα και έμμεσα, στην οικονομία της Μεσσηνίας με περισσότερα από 2 δισ. ευρώ τα τελευταία 10 χρόνια. Η άμεση επίδραση στο ΑΕΠ της περιοχής ανέρχεται στο 3,02%, ενώ η συνολική επίδραση στο ΑΕΠ της Μεσσηνίας ξεπερνά το 8%. Σχεδόν το 70% των εργαζομένων είναι από τη Μεσσηνία, ενώ δημιουργήθηκαν 2.508

νέες έμμεσες θέσεις εργασίας στην περιοχή. Οι νέες επενδύσεις ύψους 1,2 δισ. ευρώ αναμένεται να δημιουργήσουν 11.200 άμεσες και έμμεσες θέσεις εργασίας. Το συγκρότημα «τροφοδοτεί» αρκετούς άλλους τομείς, όπως οι μεταφορές, η γεωργία, τα τρόφιμα, η αλιεία και άλλοι, δημιουργώντας μια νέα οικονομία 80 ξεχωριστών υπηρεσιών με έμφαση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Το αεροδρόμιο της Καλαμάτας συνδέεται με περισσότερους από 30 διεθνείς προορισμούς, αυξάνοντας τη συνδεσιμότητά του κατά 1447% στην περίοδο 2009-2019.¹

Όσον αφορά την εικόνα της πόλης, η Καλαμάτα προσπαθεί να αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις νέες ευκαιρίες που προέκυψαν από το νέο αυτοκινητόδρομο και το διεθνές αεροδρόμιο, ώστε να καθιερωθεί ως παράδειγμα μιας ισχυρής περιφερειακής πόλης - και αυτό σε μια χώρα όπου τα πάντα είναι συγκεντρωμένα στην πρωτεύουσα. Η Καλαμάτα επιδιώκει να αναγνωριστεί ως μια εξωστρεφής πόλη που επιτυγχάνει βιώσιμη ανάπτυξη, δίνοντας έμφαση στον πολιτισμό και τις τέχνες, την προστασία του περιβάλλοντος και την αναδόμηση. Προς αυτή την κατεύθυνση, τεράστια βοήθεια προσφέρουν τα φυσικά χαρακτηριστικά της, με το γραφικό τοπίο, τα φημισμένα γεωργικά προϊόντα (ιδιαίτερα το εξαιρετικό παρθένο ελαιόλαδο) και το καλό φαγητό, που διατίθεται σχεδόν παντού, να προσφέρουν συγκριτικό πλεονέκτημα. Συν τοις άλλοις, η έντονη καλλιτεχνική και πολιτιστική ζωή καθιστά την πόλη ένα μοναδικό μέρος για να ζει και να επισκέπτεται κανείς.

8.2 Ζητήματα καινοτομιών

Οι ελληνικές πόλεις αποτελούν, τις περισσότερες φορές, απρογραμμάτιστα προϊόντα της ιστορικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η πόλη της Καλαμάτας διεκδικεί την πρωτιά της πόλης που κατάφερε να αλλάξει πρόσωπο με βάση τον ανθρωποκεντρικό πολεοδομικό σχεδιασμό, βασισμένο σε δύο κεντρικούς άξονες, το περιβάλλον και τον πολιτισμό.

Ολα ξεκίνησαν πριν από μερικές δεκαετίες, όταν ένας πρωτοποριακός δήμαρχος, ο Σταύρος Μπένος, μαζί με μια ομάδα εμπνευσμένων επιστημονικών συνεργατών οραματίστηκε ένα καλύτερο μέλλον για την πόλη. Η διαδικασία σχεδιασμού ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 1986 με ένα πλήρες Master Plan, το οποίο αποδείχθηκε το πιο ισχυρό όπλο απέναντι στη μεγαλύτερη καταστροφή

---

1 <https://www.tornosnews.gr/epixeiriseis/hotels/39997-costa-navarino-sta-2-dis-eyro-h-symvolh-toy-sthn-topikh-oikonomia.html> (26 Νοεμβρίου 2020)

της πόλης στη σύγχρονη ιστορία της: το σεισμό του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Κατά την αντιμετώπιση της καταστροφής, η αυτο-οργάνωση, η καινοτομία, η γνώση και η ικανότητα μάθησης ήταν εμφανείς καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου από την αντιμετώπιση της έκτακτης ανάγκης έως την ανοικοδόμηση (Dandulaki 2018).

Ο σεισμός κατέστρεψε σχεδόν το 25% των δομημένων περιοχών. Η πρώτη αντίδραση του δήμου ήταν η προτεραιότητα στη διατήρηση της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας της Καλαμάτας. Όλες οι ενέργειες βασίστηκαν στην πεποίθησή τους ότι οι σεισμοί πλήττουν τον άνθρωπο ακόμη περισσότερο από τα κτίρια, και ως εκ τούτου, όλες οι προσπάθειες προσανατολίστηκαν στη διάσωση της πόλης μέσα από μια διαδικασία που πλαισιώθηκε από το Master Plan, το οποίο αποτέλεσε την πυξίδα της πόλης προς την οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση.

«Τη νύχτα του σεισμού, αν και αγωνιούσα, ένιωθα ήρεμος και αισιόδοξος για το μέλλον της πόλης μου. Χάρη στον πρόσφατα ολοκληρωμένο σχεδιασμό, γνωρίζαμε ακριβώς πού θα τοποθετούνταν τα νέα κτίρια και οι υπηρεσίες. [...] Για την πόλη μας, ο σεισμός ήταν ο σωτήρας μας» (Κ1, μετάφραση του συγγραφέα).

Δεδομένου ότι η πόλη είχε ήδη ένα λεπτομερές Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο, ήταν πολύ πιο εύκολο να ζητήσει χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων της ελληνικής κυβέρνησης, καθώς και από ευρωπαϊκά ταμεία (Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και Ταμείο Ανασυγκρότησης του Συμβουλίου της Ευρώπης). Ήταν η πρώτη φορά που οι ευρωπαϊκές διαδικασίες χρηματοδότησης παράκαμψαν την κεντρική κυβέρνηση και τα χρήματα εστάλησαν απευθείας στους λογαριασμούς του δήμου (Κ2).

Μια άλλη πρόκληση ήταν τα μικρά ή και μεγαλύτερα συμφέροντα που προσπαθούσαν να αποτρέψουν τη σχεδιαζόμενη ανοικοδόμηση της πόλης (βλ. Ενότητα 8.3). Η αντιμετώπιση αυτής της πρόκλησης δεν ήταν εύκολη και οι συγκρούσεις ήταν αδυσώπητες. Ωστόσο, οι τοπικές αρχές κατάφεραν να εμείνουν στον αρχικό τους σχεδιασμό και τελικά η ανοικοδόμηση της πόλης πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με το υπάρχον σχέδιο. Οι συνολικές μακροχρόνιες προσπάθειες της αστικής ανασυγκρότησης βραβεύτηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Πολεοδόμων και την EuropaNostra (οργάνωση για τη διάσωση και την ανάδειξη των μνημείων).²

Λίγο πριν από το σεισμό, δεν είχε εγκριθεί μόνο το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. Το 1985 είχε επίσης ιδρυθεί η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης

2 <http://www.benos.gr/Articles-Container.asp?Article=020> (26 Νοεμβρίου 2020)

Καλαμάτας (ΔΕΠΑΚ), η οποία επικεντρώθηκε σε τρεις τομείς: χορός, μουσική και εικαστικές τέχνες (ζωγραφική και γλυπτική). Αμέσως μετά το σεισμό του 1986, έγιναν σημαντικές προσπάθειες όχι μόνο για να συνεχιστούν αυτές οι δραστηριότητες, αλλά και για να ενισχυθούν ακόμη περισσότερο οι καθιερωμένες πολιτιστικές δομές, ως διέξοδος των πολιτών από αυτές τις απελπιστικές στιγμές. Αυτός ο χειρισμός επηρέασε θετικά το ηθικό των κατοίκων σε εκείνους τους δύσκολους καιρούς και έθεσε τα θεμέλια για μια μοναδική πολιτιστική ταυτότητα για την πόλη και τις επόμενες γενιές. Ιδρύθηκαν νέοι θεσμοί και υποστηρίχθηκαν πολιτιστικοί σύλλογοι, καθιστώντας την πόλη παράδειγμα για τη χώρα.

Αργότερα, εκμεταλλεζόμενη το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων που ξεκίνησε το 1995 από το Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού, η πόλη της Καλαμάτας ενίσχυσε τις υπάρχουσες πολιτιστικές της δραστηριότητες και επέλεξε να προβληθεί περαιτέρω ως «η πόλη του χορού». Βέβαια, «η πρωτοβουλία προήλθε από το Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά η ανταπόκριση της πόλης ήταν τολμηρή και αποφασιστική» (Κ3). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του Διεθνούς Κέντρου Χορού, του οποίου η κύρια δραστηριότητα είναι το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού.

Από το 1995, το Φεστιβάλ προσελκύει επισκέπτες από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα χορευτικά γεγονότα στην Ευρώπη, λόγω του επαγγελματισμού που χαρακτηρίζει τον προγραμματισμό του και της παρουσίας διεθνώς αναγνωρισμένων καλλιτεχνικών ομάδων, καθώς και νέων ταλαντούχων καλλιτεχνών, των οποίων η μετέπειτα πορεία έχει επιβεβαιώσει την αξιοπιστία των κριτηρίων και της διαδικασίας επιλογής τους από το Φεστιβάλ³. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού έχει καταφέρει να χτίσει γέφυρες με διεθνείς χορογράφους, να ενισχύσει τη δημιουργικότητα των νέων καλλιτεχνών και φυσικά να προσφέρει οικονομικούς πόρους στην πόλη.

Εκτός από αυτήν την πολιτιστική καινοτομία, με την πάροδο των ετών προέκυψαν περίπου τριάντα ακόμη ενώσεις που ασχολούνται με πολιτιστικές πτυχές. Αυτό «επιβεβαιώνει ότι η δημιουργία ισχυρών δημοτικών θεσμών, όπως το Φεστιβάλ Χορού, όχι μόνο δεν υπονομεύει τη λειτουργία άλλων συλλόγων, αλλά αντίθετα, τους στηρίζει πλήρως» (Κ3). Το 2008, η ΔΕΠΑΚ συγχωνεύθηκε με τρεις άλλους δημοτικούς οργανισμούς -το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης, το Δημοτικό Θέατρο και τη Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης- σε

3 <https://kalamatafaris.gr/%ce%ba%ce%b1%ce%bb%ce%bb%ce%b9%cf%84%ce%b5%cf%87%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ad%cf%82-%ce%b4%ce%bf%ce%bc%ce%ad%cf%82/%ce%b4%ce%b9%ce%b5%ce%b8%ce%bd%ce%ad%cf%82-%ce%ba%ce%ad%ce%bd%cf%84%cf%81%ce%bf-%cf%87%ce%bf%cf%81%ce%bf%cf%8d-%ce%ba%ce%b1%ce%bb%ce%b1%ce%bc%ce%ac%cf%84%ce%b1%cf%82/> (17 Νοεμβρίου 2020).

έναν νεοσύστατο οργανισμό με τίτλο ΦΑΡΙΣ, ο οποίος συνεχίζει τις πολιτιστικές δραστηριότητες της πόλης.

Η Καλαμάτα υπέβαλε επίσης αίτηση για να γίνει η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το 2021. Αν και τελικά έχασε από την αντίπαλη πόλη της Ελευσίνας, η Καλαμάτα διεκδίκησε τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021, προβάλλοντας το συγκριτικό της πλεονέκτημα ως το μοναδικό παράδειγμα πόλης που εφαρμόζει το ιδεώδες της πολιτιστικής αποκέντρωσης. Πρόκειται για μια τυπική επαρχιακή ελληνική πόλη που λειτουργεί ως προπύργιο του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού.⁴ Οι πολίτες έδειξαν έμπρακτα πως νοιάζονται για την πόλη τους, καταρτίζοντας μια πολιτιστική στρατηγική και συμμετέχοντας ενεργά σε ομάδες εργασίας για τον κοινό σκοπό, αποδεικνύοντας ότι χρειάζονται και αναζητούν καινοτόμες δράσεις.

Μετά την ανακοίνωση της Ελευσίνας ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για το 2021, ο πρώην δήμαρχος Νίκας μίλησε για «άδικη απόφαση, η οποία σίγουρα έχει πολιτικό υπόβαθρο».⁵ Ωστόσο, η υποψηφιότητα της Καλαμάτας άφησε πίσω της ένα πολύτιμο κεφάλαιο σχεδίων έτοιμο να αξιοποιηθεί προς όφελος των κατοίκων της. Στην πραγματικότητα, τα σχέδια που βασίζονται στους πολίτες («Τέχνη από τους πολίτες», «Πολίτες σήμερα - Πολίτες αύριο») είχαν ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση περίπου 400 ατόμων στην Καλαμάτα, ενός αριθμού, δηλ., που είναι αρκετά αξιοσημείωτος για μια μικρή ελληνική πόλη. Ενα άλλο προτεινόμενο έργο ήταν το «Culture Pass», ένας χάρτης πολιτισμού στην πόλη, ο οποίος εισήγαγε μια πιο λεπτομερή πολιτιστική στρατηγική και συγκεκριμένους τρόπους προσέλκυσης επισκεπτών. Σε γενικές γραμμές, η υποψηφιότητα της Καλαμάτας είχε περιλάβει ορισμένα βασικά στοιχεία που θα μπορούσαν να συμβάλουν μεσοπρόθεσμα στην πολιτιστική στρατηγική της πόλης, και σύμφωνα με την επιτροπή επιλογής της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, η ενέργεια, η δέσμευση και η συμμετοχή των πολιτών άξιζαν περαιτέρω ανάπτυξης.⁶ Οι τοπικές επιχειρήσεις στήριξαν τις προσπάθειες της πόλης με δικά τους κεφάλαια, χρηματοδοτώντας τη δεύτερη φάση του διαγωνισμού για την ανάδειξή της σε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης με 180.000 ευρώ.

Παρόλο που η Καλαμάτα δεν επλήγη από την οικονομική κρίση τόσο σοβαρά όσο τα μεγάλα αστικά κέντρα στην Ελλάδα, η πόλη είχε να αντιμετωπίσει ένα

4 <https://www.news247.gr/koinonia/etsi-tha-ginei-i-kalamata-politistiki-protreyoysa-tis-eyropis.6453853.html> (18 Νοεμβρίου 2020).

5 <https://www.messinialive.gr/nikas-gia-politistiki-protvousa-kalamata-eprepe-echei-epilegei-dystychos-adikithike/> (18 Νοεμβρίου 2020)

6 https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2016/12/ecoc-2021-greece-selection-report_9.12.2016GR.pdf (18 Νοεμβρίου 2020)

υψηλό ποσοστό πολιτών που βρέθηκαν σε ανάγκη. Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκαν νέες δημοτικές κοινωνικές υπηρεσίες, δηλαδή το δημοτικό παντοπωλείο, το ιατρικό κέντρο, το κοινωνικό φαρμακείο, η προσφορά δωρεάν γευμάτων και οι τοπικοί λαχανόκηποι. Οι δομές αυτές χρηματοδοτούνται κυρίως από το δήμο και υποστηρίζονται από εθελοντές, την Εκκλησία και ιδιώτες δωρητές.⁷

Εμφαση δίνεται επίσης στα Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών που στοχεύουν στην εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής των γονέων. Με τη συνεργασία διαφόρων φορέων (π.χ. της ΦΑΡΙΣ, του κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, του WWF, της δημοτικής μονάδας υγείας, της κοινοτικής βιβλιοθήκης, του δημοτικού ωδείου και της δημοτικής πινακοθήκης), τα κέντρα αυτά στοχεύουν στη σωματική, συναισθηματική, νοητική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Μια άλλη καινοτομία στην Καλαμάτα είναι η ανακαίνιση και μετατροπή του παλιού νοσοκομείου σε νέο δημαρχείο, και η διαμόρφωσή του σε ένα νέο σύγχρονο και αειφόρο δημόσιο κτίριο. Είναι ένα από τα λίγα δημόσια κτίρια στην Ελλάδα που ψύχονται και θερμαίνονται με γεωθερμική ενέργεια. Το νέο δημαρχείο στεγάζει σχεδόν όλες τις δημοτικές υπηρεσίες και τα τμήματα του δήμου, εξοικονομώντας έτσι χρήματα που προηγουμένως ξοδεύονταν για την καταβολή ενοικίων. Επιπλέον, οι εκπομπές CO₂ έχουν μειωθεί στο ένα τρίτο, ενώ δεν υπάρχει περαιτέρω ανάγκη για πετρέλαιο ή ορυκτά καύσιμα. Ανεξάρτητα από τις εξωτερικές συνθήκες, το κόστος λειτουργίας έχει μειωθεί στο 70%. Οσον αφορά τον κοινωνικό αντίκτυπο, το νέο δημαρχείο έχει αναζωογονήσει την υποβαθμισμένη δυτική πλευρά της Καλαμάτας, μετά την ανακαίνιση και μετατροπή του παλιού νοσοκομείου, ενώ έχουν δημιουργηθεί νέες θέσεις εργασίας γύρω από την περιοχή. Για την ανακατασκευή αυτή, η πόλη τιμήθηκε με το βραβείο Oikopolis τον Ιούνιο του 2017, ένα βραβείο για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση.⁸ Και την ίδια χρονιά η πόλη έλαβε επίσης το πανελλήνιο βραβείο για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων.⁹

Αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας και της οικονομίας της Καλαμάτας και της Μεσσηνίας είναι οι ελαιώνες και το ελαιόλαδο. Μετά από πρωτοβουλία του Γιώργου Καραμπάτου, πρώην προέδρου του Επιμελητηρίου Μεσσηνίας, ιδρύθηκε ο οργανισμός «Δρόμοι της Ελιάς» και μετά από λίγα χρόνια (το 2003) οι εν λόγω «δρόμοι» αναγνωρίστηκαν ομόφωνα από την UNESCO ως «Παγκόσμια

7 Για παρόμοιες τοπικές καινοτομίες στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας βλέπε ιδιαίτερα τα κεφάλαια για τα Χανιά και την Ελευσίνα σε αυτό το βιβλίο.

8 <https://kalamatain.gr/new/to-vravio-ikopolis-2017-sto-dimo-kalamatas/> (18 Νοεμβρίου 2020).

9 <https://www.messinialive.gr/dimos-kalamatas-proslipseis-7-kathigiton-gia-kdapmea/> (18 Νοεμβρίου 2020).

Πολιτιστική Διαδρομή Διαπολιτισμικού Διαλόγου και Αειφόρου Ανάπτυξης». Οι Δρόμοι της Ελιάς αποσκοπούν στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και της ευαισθητοποίησης για την πολιτιστική κληρονομιά με βάση την ελιά, παγκόσμιο σύμβολο της ειρήνης. Το 2005, οι «Δρόμοι της Ελιάς» πιστοποιήθηκαν ως Πολιτιστική Διαδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η πιστοποίηση αυτή τους επιτρέπει να λειτουργούν ως πύλη για νέες συνεργασίες μεταξύ περιοχών και να φέρνουν σε επαφή πανεπιστήμια, φορείς της κοινωνίας των πολιτών, επιστήμονες, τεχνίτες και καλλιτέχνες από διάφορες ελαιοπαραγωγικές χώρες, καθώς και εμπορικά επιμελητήρια, εταιρείες και άλλα Ευρωπαϊκά και μεσογειακά δίκτυα.¹⁰

Αυτή ήταν η επίσημη αναγνώριση μιας ιδέας που ξεκίνησε και επεκτάθηκε χάρη σε μια πρωτοβουλία εκτός του δήμου. Η δημοτική αρχή δεν υποστήριξε με κανέναν τρόπο αυτή την προσπάθεια, η οποία στηρίχθηκε από μεμονωμένα άτομα, τα οποία συνεχίζουν έως και σήμερα να υλοποιούν διάφορες δραστηριότητες, μεταξύ των οποίων: γιορτές ελιάς, σύντομες διαδρομές για την ανακάλυψη ελαιοπαραγωγικών περιοχών, ημέρες ενημέρωσης και σεμινάρια γύρω από την κουλτούρα της ελιάς και τον πολιτιστικό τουρισμό, μελέτες και έρευνες για τα μεσογειακά προϊόντα και την παραδοσιακή γαστρονομία, αλλά και δράσεις με στόχο τη φιλοξενία και την ένταξη προσφύγων από χώρες της ελιάς.¹¹

Πρέπει να έχει κανείς υπόψιν, ότι παλαιότερα η τουριστική πολιτική περιοριζόταν σε κάποιες αποσπασματικές προσπάθειες προσέλκυσης τουριστών στην ευρύτερη περιοχή. Χαρακτηριστική της σχετικής αντίληψης του θέματος είναι η δήλωση του πρώην δημάρχου Νίκα ότι «η τουριστική πολιτική δεν περιλαμβάνεται στις αρμοδιότητες του δήμου».¹² Πάντως, η σημερινή δημοτική ηγεσία ανακοίνωσε ένα νέο πρόγραμμα (χρηματοδοτούμενο με 170.000 ευρώ) για την προώθηση του τουρισμού τα επόμενα χρόνια. Το νέο στρατηγικό σχέδιο δίνει έμφαση στις νέες τεχνολογίες, στην προβολή της πόλης σε διάφορες εκδηλώσεις και εκθέσεις και στην ανάγκη παράτασης της τουριστικής περιόδου. Κατά τη διάρκεια των σχετικών συζητήσεων στο δημοτικό συμβούλιο, οι δημοτικοί σύμβουλοι αναφέρθηκαν επίσης στο σχέδιο ως μια δυναμική διαδικασία, η οποία θα εξελίσσεται, θα προσαρμόζεται και θα βελτιώνεται.

Η προηγούμενη δημοτική αρχή είχε πάντως εγκαινιάσει μίαν αξιόλογη καινοτομία με σημασία και για τον τουρισμό (προσέλκυση και διευκόλυνση του-

10 <https://olivetreeroute.gr/whoweare-en/history-en/> (18 Νοεμβρίου 2020).

11 <https://olivetreeroute.gr/whoweare-en/history-en/> (18 Νοεμβρίου 2020).

12 <https://www.tharrosnews.gr/2020/01/%CE%9F%CE%B9-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B4%CE%BF%CE%BA%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CF%8D%CF%88%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CF%83%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CF%84/> (18 Νοεμβρίου 2020).

ριστών με ειδικές ανάγκες) που ήταν η εγκατάσταση κατασκευών Seatrac, οι οποίες επιτρέπουν την εύκολη, δωρεάν και αυτόνομη πρόσβαση στη θάλασσα για άτομα με ειδικές ανάγκες. Πρόκειται για έναν καινοτόμο μηχανισμό που προωθεί την αυτονομία, την ποιότητα και την ευεξία στην καθημερινή ζωή, ενθαρρύνοντας την ένταξη και την ενσωμάτωση όλων των μελών της κοινωνίας.¹³ Η πρωτοβουλία αυτή ανέπτυξε τον τουρισμό για άτομα με κινητικά προβλήματα, καθώς μπορούν πλέον να επισκέπτονται την Καλαμάτα έχοντας την ευκαιρία για συνεδρίες αποκατάστασης στο νερό.

Οι εταιρείες που προσανατολίζονται στην τεχνολογία έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να βοηθήσουν στις νέες ψηφιακές πρακτικές. Μέσω του «DigiKa» (Ψηφιακή Καλαμάτα), η προσπάθεια του δήμου ήταν να δημιουργήσει μια νέα νοοτροπία χρήσης ηλεκτρονικών εργαλείων, μια ψηφιακή κουλτούρα που θα συνέβαλε στην εξοικονόμηση χρόνου και χρήματος και στην ανάπτυξη συνεργασιών από απόσταση με άλλους φορείς. Επιπλέον, η Καλαμάτα προσπάθησε να γίνει μια «έξυπνη πόλη», προσφέροντας ένα ασύρματο δίκτυο για τις περιοχές της πόλης με μεγάλη οικονομική σημασία και μεγάλη προβολή. Το «DimosKalamatas-WiFi» είναι ελεύθερο για όλους και χρησιμοποιεί δίκτυο οπτικών ινών και τεχνολογίες ανοικτού λογισμικού. Το δίκτυο wi-fi, εκτός από τα προφανή πλεονεκτήματά του, προσφέρει στους επισκέπτες και τους κατοίκους τη δυνατότητα να γνωρίσουν την Καλαμάτα και την ιστορία της, να χρησιμοποιήσουν τα μέσα μεταφοράς της, να ενημερωθούν για πολιτιστικές εκδηλώσεις και άλλες δραστηριότητες στην πόλη, να αποκτήσουν μια εικόνα για την επιχειρηματικότητα στην πόλη μέσω ενός χάρτη webGIS, και το σημαντικότερο, να λαμβάνουν διοικητικές υπηρεσίες από το δήμο, να υποβάλουν αιτήματα (μέσω μιας πλατφόρμας που ονομάζεται «παρατηρητήριο πολιτών») και να ενημερώνονται για τις δραστηριότητες και τις αποφάσεις των δημοτικών οργάνων. Τέλος, ένα ψηφιακό παρατηρητήριο για την κλιματική αλλαγή παρέχει δημόσια πληροφορίες σχετικά με τις καταναλώσεις ενέργειας και νερού όλων των δημοτικών κτιρίων και υποδομών. Ο γενικός στόχος όλων αυτών των μέτρων είναι η ανάδειξη του ιστορικού και τουριστικού πλούτου της πόλης, η στήριξη του τουρισμού και η βελτίωση των υπηρεσιών του δήμου μέσω ενός νέου ψηφιακού περιβάλλοντος.

Τέλος, ένα νέο Σχέδιο Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (SUMP)¹⁴ βρίσκεται υπό διαβούλευση. Πρόκειται για «ένα στρατηγικό σχέδιο σχεδιασμένο για την ικανοποίηση των αναγκών κινητικότητας των ανθρώπων και των επιχειρήσεων

13 <https://seatrac.gr/en/about-seatrac/> (28 Δεκεμβρίου 2020).

14 https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/guidance-cycling-projects-eu/policy-development-and-evaluation-tools/sumps-and-cycling_en (18 Νοεμβρίου 2020).

στις πόλεις και στο περιβάλλον τους για μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Βασίζεται στις υφιστάμενες πρακτικές σχεδιασμού και λαμβάνει δεόντως υπόψη τις αρχές της ολοκλήρωσης, της συμμετοχής και της αξιολόγησης». Υπάρχει ειδική ενότητα στην ιστοσελίδα του δήμου, όπου οι πολίτες μπορούν να καταθέσουν τις απόψεις τους, όπως προβλέπεται.

8.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων

Η θητεία του δημάρχου Μπένου (από το 1978 έως το 1990) έφερε μεγάλες αλλαγές στην πόλη και ένα νέο αφήγημα για τις αναπτυξιακές δυνατότητές της. Δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί στον τομέα του πολιτισμού, ενώ με τη βοήθεια γνωστών προσωπικοτήτων της εποχής, του Γρηγόρη Διαμαντόπουλου, γνωστού πολεοδόμου, και του Μάνου Χατζιδάκι, γνωστού συνθέτη και ανθρώπου του πολιτισμού, οι τομείς του περιβάλλοντος και του πολιτισμού ενσωματώθηκαν στο νέο πολεοδομικό σχεδιασμό (Κ1). Ο Γρηγόρης Διαμαντόπουλος ήταν εκείνος που έπεισε τον δήμαρχο Μπένο ότι το έργο τους θα ήταν επιτυχημένο, «μόνο αν μπορέσουμε να πείσουμε τους πολίτες ότι το δικό τους όφελος συμπίπτει με το όφελος της πόλης» (Κ1).

Επιπλέον, το οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της χώρας ήταν ευνοϊκό για μια ανασυγκρότηση με όραμα. Με την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ε. το 1981 και μια νέα πολιτική εποχή, που ξεκίνησε με τη νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του ίδιου έτους, η προώθηση της «αλλαγής», η εμπροσθοβαρής σκέψη και η αναζήτηση ολοκληρωμένων λύσεων δεν φαινόταν παράξενη. Παρ' όλα αυτά, η νέα προσέγγιση της ανασυγκρότησης δεν υιοθετήθηκε αυτόματα και αβίαστα (Dandulaki 2018).

Στην πραγματικότητα, η εφαρμογή του σχεδίου αποδείχθηκε αρκετά δύσκολη. Ο νέος νόμος 1337/1983 επρόκειτο να θέσει ένα εντελώς νέο πλαίσιο για την πολεοδομία. Αυτή η εξέλιξη σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο, αναθέρμανε τη συζήτηση στην Καλαμάτα για το γενικό πολεοδομικό σχέδιο. Κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης κατά την οποία το δημοτικό συμβούλιο της Καλαμάτας επρόκειτο να ψηφίσει σχετικά με τις εισφορές σε γη και χρήμα,¹⁵ αγανακτισμένοι πολίτες που ένιωθαν ότι θίγονται τα συμφέροντά τους εισέβαλαν στο δημαρχείο και επιτέθηκαν στον δήμαρχο και τους συμβούλους του. Αυτοί οι πολίτες της Καλαμάτας υποστηρίχθηκαν από πολύ κόσμο σε όλη την Ελλάδα, οι οποίοι είχαν έρθει στην πόλη επειδή έβλεπαν επίσης τα συμφέροντά τους να θίγονται από

15 http://www.benos.gr/0020-Stuff-Speeches/Seismoi-002-003_DialexiKontopoulou.pdf

το νέο πολεοδομικό νόμο. Το περιστατικό αυτό είχε πανελλαδικές επιπτώσεις, ενισχύοντας την ευαισθητοποίηση και τη συμπάθεια για τις καινοτόμες προσπάθειες σχεδιασμού.

Η καταστροφή που προκάλεσε ο σεισμός αποτέλεσε ευκαιρία για την ανοικοδόμηση της Καλαμάτας. Χάρη στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο που είχε ολοκληρωθεί λίγους μήνες νωρίτερα, η δημοτική αρχή διέθετε ένα προσεκτικά σχεδιασμένο στρατηγικό σχέδιο για την ανοικοδόμηση της πόλης και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

Ετσι, η Καλαμάτα έγινε πρότυπο στην Ελλάδα. Ήταν μια από τις λίγες φορές όπου μια φυσική καταστροφή αντιμετωπίστηκε με τόσο οργανωμένο και ολοκληρωμένο τρόπο, και ήταν επίσης η πρώτη φορά όπου το επίπεδο αξιοπιστίας της τοπικής αρχής (λόγω του καλά τεκμηριωμένου σχεδίου) ανταμείφθηκε από την ΕΕ με άμεσες χρηματοδοτήσεις προς το δήμο (όπως ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα 8.2).¹⁶ Ο ρόλος του δήμου από την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών μέχρι την ανοικοδόμηση ήταν αποτέλεσμα καινοτομίας και αυτο-οργάνωσης, καθώς δεν υπήρχε θεσμικό πλαίσιο συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων και καθηκόντων στη διαχείριση καταστροφών (Dandulaki 2018).

Επιπλέον, ο πολιτισμός ήταν το εργαλείο που αξιοποιήθηκε από τις τοπικές αρχές για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Παρόλο που διάφορες απόψεις «αντιτάχθηκαν στην υποστήριξη του πολιτισμού θεωρώντας τον ένα είδος πολυτέλειας» (K2), κανείς από την υπεύθυνη ηγεσία του δήμου δεν σκέφτηκε ποτέ να τον υποβαθμίσει ως δευτερεύον θέμα στην ατζέντα του δήμου (K2). Η προτεραιότητα στην αποκατάσταση ιστορικών κτιρίων και η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων αποτέλεσαν το πλαίσιο μέσα στο οποίο η ηγεσία αντιμετώπισε την καταστροφή. Μέχρι σήμερα, η ιδιαίτερη αυτή πολιτιστική ταυτότητα της πόλης την κάνει να ξεχωρίζει στη χώρα, καθιστώντας την επιτυχημένο παράδειγμα. Παρόλο που το διεθνές φεστιβάλ χορού δεν είναι οικονομικά βιώσιμο («ο πολιτισμός δεν είναι ποτέ οικονομικά βιώσιμος» K2), η θετική του επίδραση στην προσέλκυση τουριστών και στην ανάδειξη της πόλης στη διεθνή πολιτιστική σκηνή είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Ωστόσο, οι ερωτηθέντες (K3, K4) εξέφρασαν παράπονα σχετικά με τη διαχείριση των υφιστάμενων περιουσιακών στοιχείων στον τομέα αυτό, όπως η πρόσφατα ανεγερθείσα αίθουσα χορού. Η νέα αίθουσα εγκαινιάστηκε το 2019, με στόχο να αποτελεί ένα ζωντανό πολιτιστικό σημείο για ολόκληρη την περιοχή της Πελοποννήσου, εστιάζοντας όχι μόνο στο χορό, αλλά και στο θέατρο, τη μουσική, τις εικαστικές τέχνες και σε πρόσθετες εκδηλώσεις, όπως επιστημονικά

16 <https://messiniapress.gr/2018/09/13/gr-diamantopoylos-o-poleodimos-poy-allaxe-tin-kalamata-meta-toys-seismoys-toy-1986/> (18 Νοεμβρίου 2020).

συνέδρια, διαλέξεις και εκθέσεις, δίνοντας ώθηση στη βιώσιμη ανάπτυξη της Καλαμάτας. Ωστόσο, οι δημοτικές αρχές χρησιμοποιούν την αίθουσα μόνο για ένα μικρό αριθμό εκδηλώσεων, γεγονός που επιτρέπει σε επικριτικές φωνές να υποστηρίζουν ότι δεν αξιοποιούνται οι πραγματικές δυνατότητές της (Κ3). Ο ίδιος συνεντευξιαζόμενος υποστήριξε ότι τόσο η αίθουσα χορού, όσο και το διεθνές φεστιβάλ χορού δεν αξιοποιήθηκαν δεόντως για την ενίσχυση της υποψηφιότητας της Καλαμάτας ως Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Παρόλο που έχασε τελικά από την πόλη της Ελευσίνας που κέρδισε τον τίτλο, η Καλαμάτα είχε καταφέρει να ενεργοποιήσει διάφορους φορείς της πόλης και να συγκεντρώσει ένα σημαντικό έργο, το οποίο θα μπορούσε να βελτιώσει περαιτέρω τις υποδομές και τους θεσμούς της πόλης. Ωστόσο, παρόλο που έγιναν προσπάθειες να ξεκινήσει διάλογος στο δημοτικό συμβούλιο (από άλλους φορείς εκτός από αυτούς που δρουν στο δημαρχείο), δεν ξεκίνησε ποτέ καμία σχετική συζήτηση, με τη δημοτική ηγεσία να έχει τη βασική ευθύνη γι' αυτό (Κ3).

«Ένα από τα μεγαλύτερα μειονεκτήματα της πόλης μας είναι ότι η τοπική αρχή δεν υποστηρίζει νέες πρωτοβουλίες, ούτε δίνει το λόγο σε άλλους φορείς να εκφράσουν τις απόψεις τους [...] παρόλο που έχουμε αξιόλογο ανθρώπινο κεφάλαιο με νέες ιδέες και προθυμία να βοηθήσουμε την πόλη, και έχουμε πραγματικά τις υποδομές και τους καθιερωμένους θεσμούς ως υπόβαθρο [για περαιτέρω καινοτομίες], ο δήμος πνίγει αυτές τις φωνές» (Κ3).

Σε γενικές γραμμές, η ελληνική κοινωνία δεν χαρακτηρίζεται από ενεργό συμμετοχή στα δημοτικά ζητήματα. Παρά τις δραστηριότητες που περιγράφονται παραπάνω, αυτό ισχύει και για την Καλαμάτα. Αυτό αποδεικνύεται και από την εμπειρία με την Επιτροπή Διαβούλευσης. Πρόκειται για μια επιτροπή που προβλέπεται από το νόμο (Ν. 3852/2010) για δήμους άνω των 10.000 κατοίκων, στην οποία συμμετέχουν κοινωνικοί φορείς και πολίτες, οι οποίοι έχουν έτσι την ευκαιρία να συζητήσουν και να βρουν λύσεις μαζί με το δήμο για θέματα που αφορούν την τοπική κοινωνία. Η επιτροπή αυτή έχει μικρή μόνο συμμετοχή φορέων (Κ2, Κ3, Κ4), ενώ τα τελευταία χρόνια δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια να ανατραπεί αυτή η κατάσταση. Υπάρχουν κοινωνικοί φορείς με ισχυρή φωνή, όπως το Επιμελητήριο και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, οι οποίοι έχουν κάνει αρκετές προτάσεις προς τη δημοτική αρχή. Ωστόσο, η εκτίμηση ενός συνεντευξιαζόμενου (Κ4) είναι ότι αν ο δήμαρχος δεν συμφωνούσε με αυτές τις προτάσεις τίποτα δεν θα μπορούσε να προχωρήσει: «Κατά τη διάρκεια της θητείας μου ως πρόεδρος του Επιμελητηρίου, είχα στείλει περίπου ογδόντα χιλιάδες επιστολές που απευθύνονταν στον τότε δήμαρχο με διάφορες προτάσεις. Ποτέ δεν πήρα απάντηση, ούτε μία φορά» (Κ4).

Όσον αφορά το Σχέδιο Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (που αναφέρεται στο τέλος της Ενότητας 8.2), ένας ερωτώμενος παραδέχτηκε ότι, εκτός από την

τυπική διαδικασία, δεν έγιναν συστηματικές προσπάθειες για την προώθηση αυτής της δράσης και, ως εκ τούτου, η ανταπόκριση των πολιτών δεν είναι αυτή που θα περίμενε κανείς. «Δεν έχουμε καμία δυναμική σχέση με τον κόσμο» (Κ2).

Τέλος, το σύστημα της απλής αναλογικής που εισήγαγε η προηγούμενη κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ έχει δυσχεράνει τις προσπάθειες των τοπικών αρχόντων να προωθήσουν καινοτομίες. Στο παρελθόν, τα σχέδια των δημάρχων (όπως ο Μπένος) υποστηρίζονταν από το συνδυασμό/δημοτική παράταξη της πλειοψηφίας τους και οι νέες ιδέες προωθούνταν στο δημοτικό συμβούλιο ακόμη και ενάντια στην αντιπολίτευση - αν και βέβαια, ακόμη και τότε αυτό συνοδευόταν από έναν αγώνα ιδεών, του οποίου η επιτυχής έκβαση, δηλαδή η κυρίαρχη κατανόηση του τι πρέπει να γίνει και γιατί, θα διευκόλυνε την εφαρμογή καινοτομιών. Σήμερα, η επιτυχία σε τέτοιους αγώνες για ιδέες είναι ακόμη πιο σημαντική όταν δεν υπάρχει σαφής πλειοψηφία σε ένα δημοτικό συμβούλιο. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για την Καλαμάτα ήταν η περίπτωση της παρεμπόδισης της εγκατάστασης ενός ασύρματου δικτύου 5G στην πόλη. Το δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε να αναστείλει το πιλοτικό πρόγραμμα 5G που θα έκανε την Καλαμάτα την πρώτη πόλη στην Ελλάδα που θα διέθετε ένα τέτοιο δίκτυο. Η πλειοψηφία που τάχθηκε κατά αυτής της ασύρματης τεχνολογίας, υποστήριξε ότι ενδεχομένως θα προκαλούσε σοβαρές επιπτώσεις στη δημόσια υγεία.¹⁷ Μετά από μια έντονη, τρίωρη συζήτηση, η απόφαση για την αναστολή του προγράμματος ελήφθη με 16 ψήφους υπέρ και 13 κατά (13 ψήφοι ήταν υπέρ της πρότασης του δημάρχου να περιμένουμε μέχρι τις δοκιμές και τις μετρήσεις των εμπειρογνομώνων). Ο δήμαρχος, Θανάσης Βασιλόπουλος, παραπονέθηκε: «Έχω εννέα δημοτικούς συμβούλους και μπορώ να υπολογίζω μέχρι και σε 16 για συγκεκριμένα θέματα από τους συνολικά 41»,¹⁸ εκφράζοντας την απογοήτευσή του. Η υπόθεση αυτή δεν κατέδειξε μόνο τα προβλήματα που προκαλεί το αναλογικό εκλογικό σύστημα, αλλά καταδεικνύει ότι τα καινοτόμα μέτρα μπορούν να εφαρμοστούν με επιτυχία μόνο εάν αποσαφηνιστούν με τρόπο διαλεκτικό (και όχι μόνο με την καταμέτρηση των ψήφων), γιατί πρέπει να εισαχθούν ως κάτι νέο - κάτι νέο που αναγνωρίζεται ως βελτίωση. Μια εξέταση των επικοινωνιακών μηχανισμών που παρουσιάστηκαν (στο κεφάλαιο 2) και η εφαρμογή τους σε σχέση με τα αφηγηματικά μοτίβα που επικρατούν στην Καλαμάτα θα είχε πιθανώς βοηθήσει.

17 <https://greece.greekreporter.com/2019/12/05/sterilization-fears-force-greek-city-of-kalamata-to-suspend-5g-network/> (18 Νοεμβρίου 2020).

18 <https://www.messinialive.gr/apli-analogiki-kai-i-steirosi-evalan-telos-sto-5g/> (18 Νοεμβρίου 2020) Αν και το δημοτικό συμβούλιο της Καλαμάτας αποτελείται από 41 μέλη, μόνο 29 συμμετείχαν στην ψηφοφορία του συμβουλίου, διότι ορισμένοι σύμβουλοι αποχώρησαν από τη συνεδρίαση μετά τη συζήτηση χωρίς να ψηφίσουν, ενώ κάποιοι απουσίαζαν.

8.4 Γενικά ευρήματα

Η Καλαμάτα έχει εξελιχθεί σε ένα σύγχρονο αστικό κέντρο, σημείο αναφοράς στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο. Η πόλη είναι προικισμένη με ένα πανέμορφο φυσικό τοπίο, το οποίο μαζί με τις νέες υποδομές προσελκύει όχι μόνο τουρίστες, αλλά και επιχειρηματικό δυναμικό.

Πριν από σαράντα χρόνια, ο δήμαρχος Μπένος κατάφερε να δημιουργήσει ένα νέο αφήγημα για την πόλη. Στηριζόμενος σε δύο βασικούς πυλώνες, το περιβάλλον και τον πολιτισμό, έθεσε τα θεμέλια για τη μετατροπή της Καλαμάτας σε πόλη πολιτισμού και πρότυπο για την υπόλοιπη χώρα. Φυσικά, αυτό δεν έγινε μέσα σε μια νύχτα. Χρειάστηκαν πολλά χρόνια και η ενεργός συμβολή πολλαπλών φορέων (δημοτικές επιχειρήσεις, ιδιωτικές εταιρείες, τοπικοί πολιτιστικοί σύλλογοι και ομάδες πολιτών). Οι δημοτικές διοικήσεις μετά την ηγεσία του Μπένου, καλλιέργησαν επίσης αυτή τη νοοτροπία (άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο) και παρόλο που οι σημερινές πολιτιστικές δραστηριότητες δεν χαρακτηρίζονται από την ίδια δυναμική όπως στο παρελθόν, η Καλαμάτα κατάφερε να επαναπροσδιοριστεί, ξεχωρίζοντας ως μια πολιτιστικά ανανεωμένη πόλη με εμβληματικές εκδηλώσεις όπως το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού.

Αυτό είναι σχεδόν μοναδικό για μια μικρή ελληνική πόλη όπως η Καλαμάτα, αλλά δεδομένου ότι η τοπική κοινωνία έχει επωφεληθεί από τις υπηρεσίες και τις υποδομές που σχετίζονται με τον πολιτισμό, αποτελεί πλέον αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητας της πόλης. Όπως παραδέχτηκε ένας από τους ερωτηθέντες:

«[...] τα παιδιά μας είχαν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε τέτοιες δραστηριότητες [παρακολούθηση μαθημάτων χορού, μουσικής και εικαστικών τεχνών της ΔΕΠΑΚ] και από τη δική μου οπτική γωνία, για τα δύο μου παιδιά, αυτά τα μαθήματα τα καθόρισαν περισσότερο από το καθημερινό σχολείο [...] Σήμερα μπορούν να διακρίνουν τι είναι αξιόλογο και τι όχι» (Κ2).

Επιπλέον, πέρα από τη μικροπολιτική και τις μάλλον συνηθισμένες συγκρούσεις στην καθημερινή τοπική πολιτική ζωή, φαίνεται να υπάρχει ομοφωνία ως προς το ρόλο που διαδραματίζουν οι κύριοι ενδιαφερόμενοι φορείς στην ανάπτυξη της Καλαμάτας.

Τελικά, η αναμόρφωση της πόλης από μια μικρή επαρχιακή παραλιακή πόλη σε ένα ανερχόμενο κέντρο σύγχρονου πολιτισμού και τουρισμού φαίνεται να είναι βιώσιμη, αφού η Καλαμάτα έχει βιώσει σε μεγάλο βαθμό τα οφέλη των καινοτόμων αλλαγών.

9

Κάσσελ

Melina Lehning*

9.1 Εισαγωγή

Με 205.481 κατοίκους (στο τέλος του 2019)¹, η πόλη Κάσσελ είναι η μεγαλύτερη στο βόρειο τμήμα του γερμανικού κρατιδίου της Εσσης. Το Κάσσελ βρίσκεται τόσο στο κέντρο όσο και στην άκρη: Από πολιτιστική, οικονομική και γεωγραφική άποψη η πόλη είναι το κέντρο της βόρειας Εσσης. Ωστόσο, σε σύγκριση με άλλες μεγαλύτερες γερμανικές πόλεις διαδραματίζει λιγότερο κομβικό ρόλο και βρίσκεται μακριά από τα αστικά κέντρα (Schroeder 2016: 14). Παρ' όλα αυτά, το Κάσσελ διαθέτει καλές συνδέσεις με την υπόλοιπη Γερμανία και την Ευρώπη μέσω αυτοκινητοδρόμων και τρένων υψηλής ταχύτητας. Η σημασία της θέσης του Κάσσελ εκφράζεται, κυρίως, από τη σημερινή οικονομική δομή του που βασίζεται στις μεταφορές, την κινητικότητα και την αμυντική βιομηχανία: είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μονάδα παραγωγής της VW στη Γερμανία και φιλοξενεί επίσης μικρότερες μονάδες παραγωγής της Daimler, της Bombardier και της Krauss-Maffei Wegmann. Η οικονομική δομή έχει επίσης βιομηχανική κληρονομιά, γι' αυτό και η πόλη περιγράφεται ως «πόλη της εργατικής τάξης» (Flemming 2016).

Η βιομηχανική κληρονομιά οδήγησε σε μια κατάσταση που περιγράφεται από έναν συμμετέχοντα σε συνέντευξη ως εξής: το Κάσσελ βρισκόταν «πραγ-

---

* Η απόδοση του κειμένου στα Ελληνικά έγινε από τον Πάνο Κολιαστάση

1 <https://statistikatlas.kassel.de/bericht1/atlas.html> (τελευταίος έλεγχος 08 Οκτωβρίου, 2020).

ματικά σε ένα καθοδικό σπινάλι», χωρίς σχεδόν καμία θετική δυναμική ή πρόβλεψη (Κ8). Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία 10-15 χρόνια υπήρξε μια μετάβαση από μια αμιγώς βιομηχανική πόλη σε μια εν μέρει βιομηχανική καθώς και πολιτιστική πόλη (Κ3). Η εξέλιξη αυτή ξεκίνησε με την επανένωση της Γερμανίας. Ενώ το Κάσσελ είχε περιφερειακή θέση πριν από το 1989, στα τέλη του ίδιου έτους η γερμανική επανένωση μετατόπισε από το 1990 την πόλη στο κέντρο της Γερμανίας (αν όχι και της Ευρώπης). Αυτό έκανε την πόλη πιο ελκυστική ως τοποθεσία για τη βιομηχανία και τα logistics και οδήγησε σε μια δυναμική οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή γύρω από αυτήν (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: 13). Εκτός από την αυξανόμενη οικονομική ελκυστικότητα της πόλης, το Κάσσελ έχει επωφεληθεί από την αλλαγή του ρόλου του πανεπιστημίου από τη δεκαετία του 2000 (Κ3), διότι η τεχνογνωσία του έχει χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση του δυναμικού του Κάσσελ και της περιοχής (Κ6). Το Πανεπιστήμιο του Κάσσελ είναι πλέον ένας «δυναμικός κινητήρας που μπορεί να στείλει αναπτυξιακές ωθήσεις προς διάφορες κατευθύνσεις» (Κ3). Οπως υπογραμμίζει η κυβέρνηση του κρατιδίου της Έσσης, «η σύγχρονη βιομηχανία, οι προσεγγίσεις καινοτομίας μεταξύ επιχειρήσεων και συναφών δραστηριοτήτων που βασίζονται σε στενή συνεργασία με ένα πανεπιστημιακό τοπίο προσανατολισμένο στην εφαρμοσμένη επιστήμη κι έρευνα, είναι οι θεμελιώδεις παράγοντες επιτυχίας για την περιοχή» (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: 5). Οι προσεγγίσεις αυτές επιδιώκονται γύρω από το Κάσσελ (όπως και αλλού) «για να αυξηθεί η περιφερειακή ανταγωνιστικότητα, να προσφερθούν βιώσιμες θέσεις εργασίας υψηλού εισοδήματος και να προωθηθεί η ισορροπία μεταξύ των αγροτικών περιοχών και του κέντρου» (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: 57). Ένας αυξανόμενος αριθμός μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, οι λεγόμενοι «κρυφοί πρωταθλητές» (Schroeder 2016: 16), όχι μόνο συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και βελτίωσαν την εικόνα της πόλης τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.² Το αποτέλεσμα ήταν μια

«σημαντική αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στην πόλη του Κάσσελ, όπου το επίπεδο του 2000 ξεπεράστηκε το 2006 κατά σχεδόν 4%. Κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης του 2008, ωστόσο, η βιομηχανική παραγωγή εξασθένησε σημαντικά αλλά το 2009 ήταν ακόμη 15% πάνω από το αρχικό επίπεδο του 2000» (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: 15).

2 Αυτά τα «κρυφά ατού» παρουσιάζονται στο φυλλάδιο «Hidden champions - Leading North Hessian Companies in Profile». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www2.hna.de/bkbackoffice/getcatalog.do?catalogId=186245#page_8 (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου 2020).

Η πόλη κατέγραψε επίσης πλεόνασμα σχεδόν 4.000 μετακινούμενων ημερησίως (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: 9) και αύξηση του πληθυσμού κατά 13.522 άτομα μεταξύ 2008 και 2019 (Schroeder 2016: 16).³ Το ποσοστό ανεργίας, το οποίο για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν πάνω από τον εθνικό μέσο όρο, μειώθηκε στο 5,9% μέχρι το 2018 (Stadt Kassel 2019: 38). Το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξήθηκε από 2.383 ευρώ μηνιαίως το 2006 σε 3.342 ευρώ μηνιαίως το 2016 και ταυτόχρονα «το Κάσσελ είναι η μόνη πόλη της περιφέρειας που καταγράφει αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων» (Hessisches Ministerium für Wirtschaft κ.λπ. 2012: 9). Η δημογραφική αλλαγή είναι επίσης αποτέλεσμα της αύξησης του αριθμού των φοιτητών στο Πανεπιστήμιο του Κάσσελ.

Ωστόσο, παρά την αύξηση του πληθυσμού, οι τιμές των κατοικιών εξακολουθούν να είναι μέτριες σε σύγκριση με τη Φρανκφούρτη (βλ. κεφάλαιο 7) και το Μπενσχάιμ (βλ. κεφάλαιο 4), αλλά και το Όφενμπαχ (βλ. κεφάλαιο 11): Το 2018 το μέσο μίσθωμα για ένα διαμέρισμα έως 40 μ² ήταν περίπου 9,60 € ανά μ². και για ένα διαμέρισμα έως 80 μ² περίπου 7,40 € ανά μ², ενώ το 2018 η μέση τιμή αγοράς ενός διαμερίσματος ήταν 2.250 € ανά μ².⁴

Εκτός από τον οικονομικό και δημογραφικό μετασχηματισμό που μόλις περιγράφηκε, η πόλη ξεχωρίζει λόγω της εικόνας της ως πολιτιστικό κέντρο. Η «αναδιοργάνωση του πολιτιστικού τομέα» (Schroeder 2016: 15) σχετίζεται με την αλλαγή της τοπικής (αυτο)αντίληψης, η οποία συνέβαλε στη διαμόρφωση της εικόνας της πόλης και στον «έξω κόσμο». Ο δήμος υποστήριξε αυτή την αλλαγή, κυρίως, παρέχοντας τις κατάλληλες συνθήκες-πλαίσιο, όπως αίθουσες ή αντίστοιχα χαρτοφυλάκια χρηματοδότησης (K2).

Όπως σε όλες τις γερμανικές πόλεις, η τοπική αυτοδιοίκηση διαδραματίζει και στο Κάσσελ καθοριστικό ρόλο (Stadt Kassel 2019).⁵ Το δημοτικό συμβούλιο είναι το ανώτατο όργανο του δήμου (Stadt Kassel 2019), ενώ η δημαρχία ενεργεί ως εκτελεστικό όργανο. Η εκτελεστική επιτροπή είναι ένα συλλογικό διοικητικό όργανο υπό την προεδρία του δημάρχου ως «συλλογικού ηγέτη» (Heinelt and Hieras 2006: 36). Από το 2005, τη θέση αυτή κατέχουν οι Σοσιαλδημοκράτες

3 <https://statistikatlas.kassel.de/bericht1/atlas.html> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου 2020).

4 Αν και οι δείκτες των οικονομικών και δημογραφικών αλλαγών είναι θετικοί, πρέπει να αναφερθεί ότι το Κάσσελ ήταν μέρος του προγράμματος διάσωσης της Εσσης για τις υπερχρεωμένες τοπικές κυβερνήσεις (Heinelt και Stolzenberg 2014: 234f.). Μεταξύ 2013 και 2017 ο δήμος έλαβε περίπου 260 εκατ. ευρώ από την κυβέρνηση του κρατιδίου για τη μείωση του χρέους του. Το ποσό αυτό συνέβαλε σημαντικά στην εξυγίανση του δημοτικού προϋπολογισμού.

5 https://www.kassel.de/buerger/rathaus_und_politik/kommunalpolitik/inhaltsseiten-gremien/stadtverordnetenversammlung.php (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

(Bertram Hilgen από το 2005-2017 και Christian Geselle από το 2017). Από το 1993 έως το 2005 τη θέση κατείχε χριστιανοδημοκράτης (Georg Lewandowski). Παρ' όλα αυτά, οι Σοσιαλδημοκράτες αποτελούν κεντρική συνιστώσα της καθημερινής πολιτικής ζωής του Κάσσελ και η πόλη αποτελεί εδώ και καιρό ένα από τα προπύργια του SPD, αν και το ποσοστό του μειώνεται στην πόλη, όπως και στη Γερμανία γενικότερα. Από το 2006 έως το 2016, το SPD κυβέρνησε σε συνασπισμό με το Κόμμα των Πρασίνων (Bündnis 90/Die Grünen). Στις τοπικές εκλογές του 2016 κανένα από τα δύο κόμματα δεν κέρδισε αρκετές έδρες στο δημοτικό συμβούλιο για να συνεχίσει αυτή τη δημοτική διακυβέρνηση, γι' αυτό και το SPD σχημάτισε συνασπισμό με τους Πράσινους και το FDP (Φιλελεύθεροι). Οι τοπικές εκλογές διεξήχθησαν στο Κάσσελ στις 14 Μαρτίου 2021. Κατά τη στιγμή της ολοκλήρωσης του χειρόγραφου αυτού του βιβλίου, δεν είχε ακόμη επιτευχθεί συμφωνία σχετικά με τη σύνθεση της μελλοντικής πλειοψηφίας στο δημοτικό συμβούλιο.

9.2 Ζητήματα που σχετίζονται με την καινοτομία

Από ιστορική σκοπιά, μπορεί να εντοπιστεί μια μεγάλη ποικιλία καινοτομιών. Σε αυτές περιλαμβάνεται ο πρώτος πεζόδρομος στη Γερμανία, ο οποίος εγκαινιάστηκε το 1953 (Eckardt 2014). Μια άλλη καινοτομία που αφορούσε τη φυσική κατασκευή του δημόσιου χώρου ήταν τα υπερυψωμένα κράσπεδα στις στάσεις λεωφορείων, τα λεγόμενα «Kasseler Busborde» («κράσπεδα λεωφορείων του Κάσσελ», K11).

Οι πιο πρόσφατες θεσμικές καινοτομίες σχετίζονται με το γεγονός ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις δεν είναι εγκατεστημένες στην πόλη αλλά στην ευρύτερη περιοχή, κάτι που καθιστά αναγκαία τη στενή συνεργασία μεταξύ των δήμων. Η συνεργασία αυτή πραγματοποιείται σε διάφορα επίπεδα με τη μορφή δικτύων. Ένα παράδειγμα είναι η Zweckverband Raum Kassel⁶, η οποία ιδρύθηκε για το σκοπό αυτό τη δεκαετία του 1970. Ωστόσο, ως αποτέλεσμα των αλλαγών μετά την επανένωση της Γερμανίας, η Regionalmanagement Nordhessen GmbH⁷ διαδραματίζει πλέον σημαντικότερο ρόλο (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Verkehr und Landesentwicklung 2012: 24). Αυτός ο οργανισμός περιφερειακής ανάπτυξης είναι μια σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που ιδρύθηκε το 2002. Ανήκει, αφενός, στην πόλη του Κάσσελ και σε πέντε

6 <https://www.zrk-kassel.de/> (τελευταίος έλεγχος 02 Οκτωβρίου, 2020).

7 <http://www.regionnordhessen.de/start/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

επαρχιακές κομητείες (Landkreise)(που κατέχουν από κοινού το 50% των μετοχών) και, αφετέρου, στο περιφερειακό εμπορικό και βιομηχανικό επιμελητήριο, στο περιφερειακό βιοτεχνικό επιμελητήριο και σε μια επιχειρηματική ένωση με την ονομασία Pro Nordhessen (που κατέχουν το 30, 15 και 5% των μετοχών, αντίστοιχα - K1).⁸ Ο οργανισμός συντονίζει τις συμπράξεις σε ομάδες για την ανάπτυξη και την εφαρμογή μέτρων, για την ενίσχυση και τη διασφάλιση των θέσεων εργασίας και της γενικότερης οικονομικής ανάπτυξης και, μέσω αυτής, της εθνικής και διεθνούς ανταγωνιστικότητας της περιοχής. Εκτός από το εμπορικό μάρκετινγκ χώρων, κύριοι τομείς δραστηριότητας είναι η κινητικότητα, η υγεία, η αποκεντρωμένη παραγωγή ενέργειας και ο τουρισμός, οι οποίοι αποτελούν «τους ακρογωνιαίους λίθους της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας» (Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: 54).⁹

Αυτό που είναι μοναδικό στο Κάσσελ, όπως τόνισε ένας ερωτώμενος, είναι ο τρόπος με τον οποίο γίνονται αντιληπτά τα προβλήματα και αναπτύσσονται οι πιθανές λύσεις - δηλαδή μέσω της κοινής επίγνωσης των περιφερειακών προβλημάτων και της προθυμίας να βρεθεί το κατάλληλο «σύνολο δράσεων» για την από κοινού επίλυσή τους (K1). Αυτή η κατανόηση της συνεργασίας υπό την ομπρέλα της Regionalmanagement Nordhessen GmbH αντανακλάται σε διάφορες ομάδες εργασίας (π.χ. το γερμανο-κινεζικό δίκτυο επιχειρήσεων, K1) και εκφράζεται στο ιδιαίτερο αφήγημα που παρέχει τη βασική κατανόηση του τι σημαίνει αναπτυξιακή πολιτική στην περιοχή. Ο πυρήνας αυτού του αφηγήματος είναι ότι οι αποφάσεις για την προώθηση της περιοχής λαμβάνονται «στο ίδιο τραπέζι» και ότι «ο ανταγωνισμός μεταξύ των συμμετεχόντων θα δημιουργούσε μόνο χαμένους» (K1). Και πράγματι, αυτή η μορφή συνεργασίας με «μεγάλο αριθμό ανταλλαγών και δικτύων» (K2) επέτρεψε στο Κάσσελ να κάνει την πολιτιστική και οικονομική στροφή μαζί με τους γύρω δήμους και κομητείες.

Ενα άλλο παράδειγμα είναι το δίκτυο επάρκειας "Dezentrale Energietechnologien e.V." (deENet. E.V., μια ένωση εμπειρογνομόνων και εταιρειών που ειδικεύονται στις αποκεντρωμένες ενεργειακές τεχνολογίες), το οποίο ιδρύθηκε το 2003 για την ανάπτυξη και υλοποίηση βιώσιμων έργων-υποδειγμάτων μαζί με ερευνητικά ιδρύματα, δήμους και εταιρείες στην περιοχή του Κάσσελ (K13).¹⁰ Με

8 <http://www.regionnordhessen.de/regionalmanagement/ueber-uns/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

9 Για μια επισκόπηση των τωρινών έργων βλ.: <http://www.regionnordhessen.de/regionalmanagement/aufgaben-und-projekte.html> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

10 <https://www.kassel.de/unternehmen/wirtschaft-inhaltsseiten/deenet.php>; <https://www.deenet.org/unsere-aktivitaeten/rueckblick/nordhessen-2020-dezentrale-energie-und-arbeit/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

περισσότερα από 100 μέλη, ο βασικός στόχος της deENet e.V. είναι η δικτύωση και η ενσωμάτωση των επιχειρήσεων της περιοχής, γεγονός που αντικατοπτρίζεται και στον αριθμό των μελών της ένωσης. Αν και η πρωτοβουλία προήλθε από τη βιομηχανία, τις εμπορικές ενώσεις και την έρευνα, η περιοχή ασχολήθηκε από την αρχή με το θέμα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, προκειμένου να ενισχυθεί η βιομηχανία και το εμπόριο. Ο στόχος είναι,

«[...] να εξελιχθεί η περιοχή σε μια διεθνώς αναγνωρισμένη τοποθεσία για τον μελλοντικό ενεργειακό εφοδιασμό και την αποδοτικότητα. Για το σκοπό αυτό, αναπτύσσονται και υλοποιούνται βιώσιμα έργα-υποδείγματα σε συνεργασία με επιχειρήσεις, ερευνητικά ινστιτούτα και τοπικές αρχές. Ακριβώς για την αύξηση της περιφερειακής προστιθέμενης αξίας και ανταγωνιστικότητας, για θέσεις εργασίας με νόημα και φυσικά για μια υψηλή ποιότητα ζωής στην όμορφη Βόρεια Εσση μας».¹¹

Το 2016, η deENet e.V. εντάχθηκε στην Regionalmanagement Nordhessen GmbH. Σήμερα, παρά το δυναμικό καινοτομίας που εκπορεύεται από το deENet e.V., το δίκτυο αυτό δεν έχει πλέον ισχυρή θέση, καθώς τα θέματα που καλύπτει το deENet e.V. αναλαμβάνονται όλο και περισσότερο από το Ινστιτούτο Fraunhofer για την Οικονομία της Ενέργειας και την Τεχνολογία Ενεργειακών Συστημάτων (K8).¹²

Περαιτέρω καινοτομίες βρίσκονται στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου του Κάσσελ το οποίο αντιμετωπίστηκε κριτικά από τους πολίτες, ιδίως στην αρχή, όταν ιδρύθηκε ως «Gesamthochschule», δηλαδή ως συνδυασμός πανεπιστημίου και πανεπιστημίου εφαρμοσμένων επιστημών. Ένας ερωτώμενος δήλωσε:

«Πάντα έλεγαν «Τι είναι αυτό; Βρισκόμαστε εδώ ανάμεσα στο Μάρμπουργκ και το Γκέτινγκεν και μας δίνουν ένα ψευδοπανεπιστήμιο, το οποίο στην πραγματικότητα δεν είναι καθόλου πραγματικό πανεπιστήμιο». Από αυτή την άποψη, αυτό το πανεπιστήμιο δεν έγινε ποτέ πραγματικά αποδεκτό στην κοινότητα της πόλης» (K3).

Ένας άλλος ερωτώμενος (K10) πρόσθεσε:

«Στην αρχή ήταν περισσότερο ένα αγροτικό πανεπιστήμιο, όπου σπούδαζαν κυρίως άνθρωποι από τη βόρεια Εσση και τη νότια Κάτω Σαξονία. Και τώρα είναι ένα πανεπιστήμιο αναγνωρισμένο σε εθνικό και εν μέρει και σε διεθνές επίπεδο, το οποίο φέρνει όλο και περισσότερους νέους ανθρώπους σε αυτή την πόλη με νέους τρόπους ζωής».

11 <https://www.kassel.de/unternehmen/wirtschaft-inhaltsseiten/deenet.php> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

12 <https://www.iee.fraunhofer.de/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

Ως αποτέλεσμα της μετονομασίας του σε πανεπιστήμιο, έλαβε χώρα μια διαδικασία αλλαγής κατά την οποία το πανεπιστήμιο ορίζεται πλέον ως σημαντικό στοιχείο της πόλης, διότι το Κάσσελ «από μια πόλη με πανεπιστήμιο έγινε μια πραγματική πανεπιστημιακή πόλη» (Κ9). Εκτός από τον αυξανόμενο αριθμό φοιτητών που έχουν διαμορφώσει το αστικό τοπίο και την κοινωνία, υπάρχει επίσης μια δεξαμενή ιδεών και νεοφυών επιχειρήσεων που συμβάλλουν σημαντικά στην αντίληψη της πόλης του Κάσσελ ως καινοτόμου κέντρου στην περιοχή. Ως καθήκον των υφιστάμενων επιχειρήσεων θεωρείται πλέον ο συντονισμός της υλοποίησης νέων ιδεών μέσω των λεγόμενων «πλατφορμών συνεργασίας» και, ιδίως με τις νεοφυείς επιχειρήσεις, να τους προσφέρουν στέγη και να αξιοποιούν τις περιφερειακές δυνατότητες (Κ4- Bieber 2016: 145). Ένα άλλο σύμβολο αυτού του είδους θεσμικής καινοτομίας είναι η έναρξη λειτουργίας του Επιστημονικού Πάρκου που βρίσκεται στην πανεπιστημιούπολη και παρέχει χώρους γραφείων και εργαστηρίων για νεοφυείς επιχειρήσεις σε μια έκταση που καλύπτει πάνω από 6.000 μ². Ως εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, το Επιστημονικό Πάρκο ανήκει κατά το ήμισυ στην πόλη και κατά το ήμισυ στο πανεπιστήμιο. Ένας ερωτώμενος το περιέγραψε ως ένα σε εθνικό επίπεδο αναγνωρίσιμο έργο το οποίο, ως πανεπιστημιακό κέντρο νεοφυών επιχειρήσεων και καινοτομίας, προσφέρει ένα πιθανό σημείο επαφής για όλους όσους έχουν σχέση με το πανεπιστήμιο (Κ8). Η επαφή αυτή πραγματοποιείται κυρίως μέσω οργανισμών μεταφοράς όπως το UniKasselTransfer, με σκοπό να καταστούν οι ικανότητες και οι νέες ιδέες «ενεργά αξιοποιήσιμες για την κοινωνία». ¹³ Από το 2015:

«το επαγγελματικό και δημιουργικό περιβάλλον καθώς και η εγγύτητα στο πανεπιστήμιο [...] έχουν καταστήσει το Science Park Kassel τόπο εγκατάστασης καινοτόμων νεοφυών επιχειρήσεων από όλους τους τομείς του πανεπιστημίου - εδώ, ομάδες νεοφυών επιχειρήσεων και νέες επιχειρήσεις από ένα ευρύ φάσμα κλάδων βρίσκουν ένα ιδανικό περιβάλλον για την επιτυχή ανάπτυξη των επιχειρηματικών τους ιδεών και την επικερδή δικτύωση με άλλους. Με την ποικιλόμορφη και ευέλικτη αρχιτεκτονική του, προσφέρει χώρο για διαφορετικές ανάγκες και απαιτήσεις, ενώ με το UniKasselTransfer, έμπειροι ειδικοί για την ανάπτυξη προϊόντων, τη συμβουλευτική για νεοφυείς επιχειρήσεις και τη χρηματοδότηση νεοφυών επιχειρήσεων είναι διαθέσιμοι στο εσωτερικό του. [...] Δίνει ισχυρά ερεθίσματα για το οικονομικό και κοινωνικό μέλλον του Κάσσελ και αυξάνει την ελκυστικότητα της πόλης ως τόπου εγκατάστασης επιχειρήσεων». ¹⁴

13 <http://www.uni-kassel.de/ukt/startseite.html> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

14 <https://www.sciencepark-kassel.de/science-park/das-konzept/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

Οι αλλαγές στην περιοχή σήμαιναν ότι η συνεργασία μεταξύ των φορέων και το μάρκετινγκ του χώρου απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία. Η Zweckverband Raum Kassel ως φορέας σχεδιασμού ενισχύθηκε ως αποτέλεσμα. Ένας από τους ερωτηθέντες επεσήμανε ότι η δημιουργία του Επιστημονικού Πάρκου ως διεπαφής μεταξύ έρευνας και εφαρμογής κατάφερε να συνδυάσει τη δυναμική που είχε προκύψει από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Κ8). Άνθρωποι που κανονικά θα πήγαιναν αλλού, επέστρεψαν τώρα στο Κάσσελ και παρέμειναν στην πόλη ή στην ευρύτερη περιοχή. Το Επιστημονικό Πάρκο συνέβαλε έτσι όχι μόνο στη συγκέντρωση καινοτόμων ιδεών, αλλά και σε μια ευνοϊκότερη αντίληψη για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής (Κ8).

Παρά την ενίσχυση της περιφερειακής οικονομίας με τη βοήθεια καινοτομιών όπως το Επιστημονικό Πάρκο, στην πόλη παρατηρείται μια σαφής κοινωνική διαχωριστική γραμμή. Ενώ στη μισή πόλη υπάρχει μια πιο μεσοαστική και ακριβή οικιστική δομή με υψηλό βαθμό εξευγενισμού, οι γειτονιές γύρω από το λεγόμενο «Nord-Holland» χαρακτηρίζονται από κοινωνική στέγαση και υψηλή ανεργία, καθώς και ένα σημαντικό υψηλότερο ποσοστό ατόμων με μεταναστευτικό υπόβαθρο σε σχέση με την υπόλοιπη πόλη. «Η βιομηχανία ξεκίνησε από εδώ» (όπως τόνισε ένας ερωτώμενος [Κ1]). Για να αντιμετωπιστούν οι σχετικές κοινωνικές προκλήσεις, ιδρύθηκε το 2008 το «Zukunftsbüro» («Γραφείο Μέλλοντος»). Εκτοτε, η πόλη του Κάσσελ συνεργάζεται με την Κομητεία και την Evangelische Akademie Hofgeismar (Προτεσταντική Ακαδημία Hofgeismar) για την εξεύρεση λύσεων στην έλλειψη εξειδικευμένων εργαζομένων και την αύξηση της συμμετοχής των πολιτών.¹⁵ Το Zukunftsbüro υπάγεται στην αρμοδιότητα του δημάρχου και λειτουργεί ως «συνδεδειγμένος κρίκος μεταξύ της δημοτικής διοίκησης, των λειτουργιών των οργανισμών και των πολιτών, προκειμένου να αναπτύξουν από κοινού προοπτικές και να διαμορφώσουν ενεργά το μέλλον». Υπάρχει όμως ακόμη μεγάλη ανάγκη για δράση. Για το λόγο αυτό, οι τοπικοί φορείς προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες των δημογραφικών και οικονομικών αλλαγών με δική τους πρωτοβουλία. Λόγω της αύξησης των ενοικίων, το ποσοστό των οικονομικά προσιτών χώρων κατοικίας μειώνεται και στο Κάσσελ. Αυτό οδηγεί σε υψηλό ποσοστό κενών καταστημάτων σε ορισμένα σημεία της πόλης, γεγονός που έδωσε σε ορισμένους φοιτητές την ιδέα να δώσουν νέα πνοή σε κενά κτίρια και να καταστήσουν δυνατή την αλληλεπίδραση των κατοίκων μεταξύ τους, αλλάζοντας τη χρήση των πρώην καταστημάτων. Με την ονομασία «Kontaktlabor» («Εργαστήριο Επαφής») διοργανώνουν συναντήσεις που

15 http://www.landstaerken.de/index.php?id=zukunftsbuero_stadt_kassel (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

θα πρέπει να προσφέρουν χώρο για μια αναγέννηση των συναντήσεων στις γειτονιές ακόμη και σε καιρούς αυξανόμενης ψηφιοποίησης.¹⁶

Ενα συνδυαστικό και ταυτόχρονα χαρακτηριστικό στοιχείο της πόλης εκτός από τη βιομηχανία είναι ο πολιτισμός. Ενώ ο βιομηχανικός τομέας παραμελήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, η πολιτιστική σκηνή αναπτύχθηκε έντονα μετά την επανένωση, επίσης μέσω της ίδρυσης συλλόγων (Κ6). Εν τω μεταξύ, είναι ακριβώς ο πολιτιστικός τομέας που διαμορφώνει την εικόνα της πόλης προς τα έξω και συνεπώς και την πολιτική της δράση (Κ2, Κ4 και Κ8). Όπως δήλωσε ένας ερωτώμενος (Κ6), ο πολιτισμός είναι «ιερός» στο Κάσσελ και πολύ πιο σημαντικός από οτιδήποτε άλλο. Ωστόσο, όπως τόνισε ένας άλλος ερωτώμενος (Κ3), πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην πόλη αυτή οι πολιτιστικές δραστηριότητες γενικά και οι πολιτιστικές καινοτομίες ειδικότερα ακολουθούν ένα είδος προκαθορισμένης πορείας. Εκδηλώσεις αυτού του γεγονότος είναι η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά της UNESCO «Bergpark Wilhelmshöhe» και ο τόπος παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO GRIMMWELT. Μια άλλη πολιτιστική φυσιογνωμία της πόλης είναι η «documenta»¹⁷, η οποία έχει αξιολογηθεί κριτικά επί μακρόν (Κ7). Σήμερα γίνεται αντιληπτή στην πόλη ως κάτι το ιδιαίτερο και ως έκφραση της «μοναδικότητας αυτής της πόλης», καθώς έχει «δημιουργήσει μια ανεξάρτητη πολιτιστική βάση με προσανατολισμό στην αγορά» (Κ3). Αυτό εκφράζεται και στην ονομασία «documenta Stadt», η οποία υπάρχει από το 1999 (Klaube 2013). Τα πάντα είναι πλέον «σκηνοθετημένα και πολιτιστικοποιημένα (culturalized)» και αυτό έχει οδηγήσει στη δημιουργία «μιας ανεξάρτητης πολιτιστικής βάσης προσανατολισμένης στην παγκόσμια αγορά» (Κ3). Ως αποτέλεσμα, η τελευταία documenta, η οποία πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Κάσσελ και σε άλλη πόλη, συγκεκριμένα στην Αθήνα, αποτέλεσε αντικείμενο έντονης συζήτησης. Οχι μόνο επειδή το κόστος ήταν υψηλότερο. Αντίθετα, πολλοί άνθρωποι είχαν την αίσθηση ότι «μας παίρνουν τα ασημικά» (Κ3). Γίνεται σαφές ότι οι πολίτες είναι πιο ανοιχτοί στον πολιτισμό, ο οποίος πλέον γίνεται αντιληπτός και διεθνώς. Ενας από τους ερωτηθέντες (Κ2) δήλωσε:

«Ο πολιτισμός είναι πολύ σημαντικός για τη χώρα μας. Η documenta δεν ήταν από την αρχή δημοφιλής. Επί δεκαετίες υπήρχαν μαζικές συζητήσεις και τώρα οι κάτοικοι του Κάσσελ λένε «Αυτή είναι η δική μας documenta και ταυτιζόμα-

16 <https://www.kassel-live.de/2019/05/08/mehr-kommunikation-wagen/>; <https://www.hna.de/kassel/kassel-kreative-lassen-leere-laeden-aufleben-12304502.html> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020)

17 https://www.kassel.de/buerger/kunst_und_kultur/documenta.php (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

στε μαζί της». Πρόκειται για μια εξέλιξη που δεν είναι τόσο παλιά. Με άλλα λόγια, η καθιέρωση ενός τόσο καινοτόμου και ενίοτε προκλητικού σχήματος στην αστική κοινωνία με αυτή τη μορφή περιελάμβανε ένα μακρύ, μακρύ ταξίδι».

Παρ' όλα αυτά, ο πολιτισμός έχει γίνει ένα ισχυρό χαρακτηριστικό αναγνώρισης για το οποίο οι άνθρωποι είναι υπερήφανοι και το οποίο δεν θέλουν να μοιραστούν με άλλους. Οι πολίτες αντιλαμβάνονται όλο και περισσότερο τον πολιτισμό ως σημαντικό χαρακτηριστικό της πόλης τους, γεγονός που αντικατοπτρίζεται επίσης σε μια νέα και «ζωντανή, ελεύθερη πολιτιστική σκηνή» (K2). Οι κάτοικοι έχουν δεσμευτεί ιδιαίτερα σε διάφορες πρωτοβουλίες, όπως η λειτουργία του KulturBahnhof ('Πολιτιστικός Σταθμός'),¹⁸ στις αίθουσες του οποίου στεγάζεται επίσης η CARICATURA. Περαιτέρω παραδείγματα είναι το KulturNetz,¹⁹ το Kasseler Kultur Forum e.V.²⁰ και η πρωτοβουλία «Junge Kultur Kassel»²¹, η οποία ιδρύθηκε το 2009 για τη διατήρηση δημόσιων χώρων όπως οι εξωτερικές πισίνες ή για τη χρήση των πρώην χώρων Salzmann (βιομηχανικό μνημείο) ως διαπολιτισμικού χώρου συνάντησης για τη νέα γενιά. Η σημασία της τέχνης για την πόλη είναι επίσης εμφανής στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται η Kunsthochschule («ακαδημία τέχνης», K13). Ενσωματώθηκε στο Πανεπιστήμιο του Κάσσελ σε πρώιμο στάδιο. Από τότε, ωστόσο, το καθεστώς της είναι αμφιλεγόμενο - στην πραγματικότητα είναι μόνο μια σχολή. Επειδή διαθέτει έναν ορισμένο βαθμό αυτονομίας, η ακαδημία τέχνης βρίσκεται σε μια απροσδιόριστη ενδιάμεση θέση και συνδέει τη θεσμοθετημένη κουλτούρα με την ανεξάρτητη πολιτιστική σκηνή.²² Έχει καταστεί σαφές ότι ο πολιτισμός έχει μετατραπεί από «ξένο αντικείμενο» (Fremdkörper) σε αναπόσπαστο μέρος του αστικού τοπίου (K7).

Όπως και στον βιομηχανικό τομέα, έτσι και στον τομέα του πολιτισμού μπορεί να εντοπιστεί μια ανοικτή διαδικασία σχεδιασμού. Η «Kulturkonzeption»²³ (πολιτιστική αντίληψη) διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτές τις εξελίξεις. Αυτή αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της υποψηφιότητας του Κάσσελ για «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2025», διότι η ΕΕ απαιτούσε την εκπόνηση ενός σχεδίου πολιτιστικής ανάπτυξης ως προϋπόθεση για την επιτυχή υπο-

18 <http://www.kulturbahnhof-kassel.de/informationen/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

19 <http://kulturnetz-kassel.de/verein/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

20 <http://kulturnetz-kassel.de/verein/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

21 <http://www.ijkk.de/ijkk/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

22 <https://www.kunsthochschulekassel.de/kunsthochschule/portraet/autonomie/?L=1> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

23 https://www.kassel.de/buerger/kunst_und_kultur/kulturkonzeption.php (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

ψηφιοτήτα.²⁴ Την περίοδο από τον Ιούλιο του 2017 έως τον Ιούνιο του 2018, πολίτες και φορείς, ιδίως από τον τομέα του πολιτισμού, είχαν την ευκαιρία «να επεξεργαστούν τις δυνατότητες, τις προκλήσεις και τις κατευθυντήριες γραμμές για την περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτισμού στο Κάσσελ με φόντο τις διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού».²⁵

Παρόλο που η αίτηση αποσύρθηκε σε πρώιμο στάδιο, υπό την έννοια μιας πολιτιστικής στρατηγικής, η ιδέα αποτελεί σημαντικό ορόσημο για την προώθηση του πολιτιστικού δυναμικού αφενός και για τη χρήση του πολιτισμού ως ναυαρχίδας της πόλης αφετέρου, προκειμένου να δημιουργηθεί μια εθνικά αλλά και διεθνώς ορατή ταυτότητα (K1 και K2).

Συνδυάζοντας μια κριτική επισκόπηση της υφιστάμενης κατάστασης και τον σχεδιασμό ενός συνεκτικού συνόλου μελλοντικών δραστηριοτήτων (αντί για μεμονωμένα και απομονωμένα μέτρα), δόθηκε μεγαλύτερη προσοχή στους τομείς που πρέπει να ενισχυθούν (K2). Ειδικά στον τομέα του πολιτισμού, αυτό οδήγησε σε μια αυξημένη ταύτιση των κατοίκων με την πόλη, για παράδειγμα μέσω της αναγνώρισης της documenta ως «η δική μας documenta» (K2). Ενα επόμενο σχέδιο, το λεγόμενο «Kulturkonzeption Kassel 2030», χρησιμεύει ως περαιτέρω μέτρο για τη διατήρηση αυτής της διαδικασίας.²⁶

9.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων

Σε γενικές γραμμές, στην πόλη παρατηρήθηκε αυξημένη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Αν και υπάρχουν ορισμένα κλειστά δίκτυα, οι τακτικές διατομεακές συναντήσεις αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό μιας σχετικά ομοιογενούς αστικής κοινωνίας και ταυτόχρονα σημαντική προϋπόθεση για την ανάπτυξη καινοτομιών (K6). Ο δήμος συμβάλλει στην ανάπτυξη μέτρων για την εξασφάλιση της συμμετοχής και της ενσωμάτωσης των ομάδων συμφερόντων. Στο πλαίσιο αυτό, ο πολιτισμός αποτελεί συνδετικό κρίκο (K2). Οι «πυκνές δομές της κοινωνίας των πολιτών», ιδίως στον τομέα του πολιτισμού, είναι «εδραιωμένες στο DNA της πόλης» (K3). Κατά συνέπεια, η πλουραλιστική και

24 https://www.kassel.de/buerger/kunst_und_kultur/auf-dem-weg-zur-kuko.php (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

25 https://www.kassel.de/buerger/kunst_und_kultur/auf-dem-weg-zur-kuko.php (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

26 <https://www.kassel.de/kulturhauptstadt/https://www.kassel.de/kulturhauptstadt/> (τελευταίος έλεγχος 11 Σεπτεμβρίου, 2020).

ενεργός συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών αποτελεί σημαντικό στοιχείο της χάραξης πολιτικής στο Κάσσελ (K2), αλλά οδηγεί επίσης σε μια ποικιλόμορφη κρίσιμη μάζα, γεγονός που καθιστά δύσκολη την καθοδήγηση των έργων προς μια κατεύθυνση (K6).

Ειδικότερα, οι δομές και οι διαδικασίες μέσω των οποίων αναπτύσσονται και υλοποιούνται οι καινοτομίες είναι συχνά άτυπες στο Κάσσελ (K5). Σε αυτά τα φόρουμ εμπειρογνώμονες και φορείς της κοινωνίας των πολιτών ανταλλάσσουν απόψεις για συγκεκριμένα θέματα και προβλήματα. Ωστόσο, πρόκειται συνήθως για ανοικτά δίκτυα στα οποία μπορεί να συμμετάσχει ο καθένας. Τα δίκτυα βασίζονται επίσης σε μεγάλο βαθμό στη συναίνεση (K2 και K9).

Ομολογουμένως, ένας ερωτώμενος δήλωσε ότι συνήθως χρειάζονται πολλά «βάσανα» για να κινηθούν οι αποφάσεις (K3). Αυτό εκφράζεται, μεταξύ άλλων, από το γεγονός ότι χρειάστηκε περίπου μια δεκαετία για να εξεταστούν και να συμφωνηθούν τα πλεονεκτήματα που προσέφερε για την πόλη η επανένωση των δύο γερμανικών κρατιδίων. Οι πιο άτυπες δομές και η συμμετοχή μεγάλου αριθμού φορέων συμβάλλουν επίσης στο γεγονός ότι τα προβλήματα δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν ταχύτερα (K6). Σύμφωνα με αυτές τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες, το πρώτο βήμα είναι η αναγνώριση και ο καθορισμός των προβλημάτων και η ανάπτυξη προοπτικών για την επίλυσή τους. Στη συνέχεια, η διαδικασία αυτή ακολουθείται από τον σχεδιασμό με βάση τις αντιληπτές μελλοντικές προκλήσεις, όπως αυτές που προκύπτουν από τις λεγόμενες «μεγα-τάσεις», όπως η παγκοσμιοποίηση ή η ψηφιοποίηση (K2). Ένας σημαντικός παράγοντας εδώ είναι το μέγεθος της πόλης. Το Κάσσελ βρίσκεται σε ένα «πεδίο έντασης μεταξύ επαρχιακής και παγκόσμιας τέχνης (documenta)». Η πόλη είναι αρκετά μεγάλη για να ανακαλύπτει κανείς νέα πράγματα, αλλά αρκετά μικρή για να παρακολουθεί τη μεγάλη εικόνα. Όπως σημείωσε ένας ερωτώμενος (K2), οι ανταλλαγές μεταξύ «των θεσμικών οργάνων, με τις επιχειρήσεις, με τη βιομηχανία, με το πανεπιστήμιο και με μεμονωμένους φορείς», καθώς και η άμεση επαφή με τους καλλιτέχνες είναι εύκολα εφικτές, ιδίως λόγω του μεγέθους της πόλης. Κατά συνέπεια, η στάση «εμείς εναντίον αυτών» («Lagerdenken») δεν είναι συνηθισμένη και δίνεται μεγάλη έμφαση στις διαδικασίες από κάτω προς τα πάνω:

«Και αυτοί οι διαφορετικοί φορείς [...] έχουν προφανώς πολύ διαφορετικές ιδέες [...], αλλά και διαφορετική ώθηση που προσδίδουν σε μια τέτοια διαδικασία. Οι φορείς εισάγουν δημιουργικότητα, ιδέες, αλλά και επιθυμίες και απαιτήσεις [...]. Είναι [...] καθήκον της δημοτικής διοίκησης και της πολιτικής να δημιουργήσει δομές και συνθήκες-πλαίσιο για την υλοποίηση αυτών των επιθυμιών και απαιτήσεων. Και αυτή είναι ακριβώς η ίδια διαδικασία που διαπιστώθηκε με την Kulturkonzeption. Οτι δεν δημιουργούνται παράλληλοι κόσμοι [...] αλλά, αντίθετα [...] τα πράγματα συνδέονται μεταξύ τους» (K2).

Η Regionalmanagement Nordhessen GmbH και η Kulturkonzeption αποτελούν παραδείγματα ουσιαστικών καινοτομιών στο Κάσσελ, οι οποίες χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι βασίζονται σε ιδιαίτερες μορφές δικτύων ή φόρουμ εργασίας που επιδιώκουν να εξετάσουν προσεκτικά την υφιστάμενη κατάσταση και τις προκλήσεις στους αντίστοιχους τομείς πολιτικής κατά τη διαμόρφωση στόχων και στρατηγικών και την υλοποίηση δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η Regionalmanagement Nordhessen GmbH και η Kulturkonzeption ακολουθούν «διαφορετικές προσεγγίσεις» (K2). Ενώ η Regionalmanagement Nordhessen ασχολείται κυρίως με οικονομικά θέματα και θέματα υποδομής σε ομάδες, η Kulturkonzeption περιλαμβάνει πολιτιστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της αίτησης του Κάσσελ για την επιλογή του ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2025.

Η μετονομασία και ο αναπροσανατολισμός του πανεπιστημίου έφερε την πόλη αντιμέτωπη με μεγαλύτερο αριθμό νέων. Οι διαρθρωτικές αλλαγές και συγκρούσεις που προέκυψαν - για παράδειγμα στον τομέα της προσφοράς κατοικιών ή του ποσοστού κενών καταστημάτων λιανικής πώλησης - δεν θεωρήθηκαν ως πρόβλημα, αλλά παρουσιάστηκαν ως σχετιζόμενες με την «αυξημένη ελκυστικότητα» της πόλης (K7). Οι άνθρωποι ήθελαν πλέον να παραμείνουν και το Κάσσελ κατατάσσεται μεταξύ των πιο καινοτόμων πόλεων (K7 και K8) σε μεγάλο αριθμό ερευνών για την πόλη.

Οι εξελίξεις των τελευταίων 10 έως 15 ετών δείχνουν ότι η αλλαγή αντίληψης του προβλήματος διαμορφώνει πλέον τη χάραξη πολιτικής στην πόλη. Ένας οικονομικά περισσότερο ή λιγότερο ισοσκελισμένος δημοτικός προϋπολογισμός καθώς και μια μεταβαλλόμενη δομή και εικόνα έχουν καταστήσει δυνατή τη στροφή της προσοχής σε ευρύτερα ζητήματα, όπως οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης ή η κλιματική αλλαγή. Η πόλη ήταν έτσι ανοιχτή σε εξωτερικά πολιτικά ζητήματα που έπρεπε να ληφθούν υπόψη. Σε αυτό το πλαίσιο, η πόλη άρχισε να προβάλλεται στην αγορά ως ανοικτή και διεθνής (K11) και προσπάθησε να σπάσει την εικόνα της «Σιβηρίας της Εσσης». Μια έκφραση αυτού ήταν η «documenta14» που πραγματοποιήθηκε τόσο στο Κάσσελ όσο και στην Αθήνα.

Ο πολιτισμός διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο σε αυτό το πλαίσιο, αν και για μεγάλο χρονικό διάστημα η σημασία του δεν παρουσιαζόταν ως αποφασιστικό χαρακτηριστικό της αστικής ζωής στο Κάσσελ. Τα τελευταία 30 χρόνια αυτό άλλαξε και από οικονομικής άποψης. Η εμπορική προώθηση του πολιτισμού ως εμβληματική φυσιογνωμία της πόλης οδήγησε σε μια νέα εξωτερική αντίληψη. Ο πολιτισμός θεωρήθηκε όλο και περισσότερο ως οικονομικός παράγοντας. Επιπλέον, ο πολιτισμός θεωρείται πλέον ως συνδετικό στοιχείο της πόλης με επίδραση στη δυναμική της, η οποία υποστηρίζεται ότι υπάρχει ως αποτέλεσμα μιας ζωντανής, νεανικής και φιλελεύθερης καλλιτεχνικής σκηνής.

9.4 Γενικά ευρήματα

Δεδομένων των οικονομικών και δημογραφικών αλλαγών που βίωσε μετά το 1989, το Κάσσελ χρειαζόταν «νέες ιδέες που να λειτουργούν» προκειμένου να μετατραπεί από φτωχοκομείο σε πόλη τέχνης και πολιτισμού. Επιπλέον, η πόλη εκμεταλλεύτηκε τη θέση της στη σκιά της νότιας Εσσης, ιδίως της τραπεζικής μητρόπολης της Φρανκφούρτης και της πρωτεύουσας του κρατιδίου Βισμπάντεν, και παρουσιάζεται πλέον ως «μαχητής επιβίωσης» στην «Σιβηρία της Εσσης». Συνοπτικά, λοιπόν, μπορεί να ειπωθεί ότι η νοοτροπία της αντιμετώπισης και επίλυσης προβλημάτων από κοινού σε ανοικτά δίκτυα που περιγράφηκε παραπάνω μπορεί να θεωρηθεί χαρακτηριστικό του Κάσσελ (K1). Για την επίτευξη μιας «ζωντανής πολυφωνίας» («lebendige Vielstimmigkeit», K4) δημιουργούνται διάφορες επιτροπές. Ωστόσο, σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία παίζουν (και για τους τοπικούς φορείς) οι λεγόμενοι πρωτοπόροι που διαδίδουν ένα «πνεύμα αισιοδοξίας» και παρακινούν έτσι όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. Εάν υπάρχει ένας τέτοιος πρωτοπόρος, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε σχετικά γρήγορη αντιμετώπιση των προβλημάτων (Kruska and Pröbstle 2017: 4). Όσον αφορά τις καινοτομίες στην οικονομική ανάπτυξη και στις τέχνες και τον πολιτισμό, στο Κάσσελ ήταν ζωτικής σημασίας το γεγονός ότι στους τοπικούς διαλόγους αναγνωρίστηκαν οι δυνατότητες που προκύπτουν από την επανένωση της Γερμανίας. Αυτές κατέστησαν δυνατή τη μετατόπιση της πόλης από μια περιφερειακή θέση ακριβώς δίπλα στο Σιδηρούν Παραπέτασμα σε μια θέση στο κέντρο της Γερμανίας ή ακόμη και της Ευρώπης. Οι αλλαγές που προέκυψαν έγιναν αντιληπτές και χρησιμοποιήθηκαν ενεργά για να γίνει η πόλη πιο ελκυστική ως τόπος εφοδιαστικής (K6). Ως αποτέλεσμα, πολλές μεγάλες εταιρείες εγκαταστάθηκαν στο Κάσσελ και γύρω από αυτό, γεγονός που οδήγησε σε μια αναβάθμιση της περιοχής. Το Κάσσελ εξελίχθηκε σε μια «πολιτιστική, διοικητική, υπηρεσιακή και γνωσιακή μητρόπολη της βόρειας Εσσης» (Schroeder 2016: 16). Υπήρξε μια μετάβαση από μια αμιγώς βιομηχανική πόλη (βασισμένη στις βιομηχανίες μετάλλων, ηλεκτρικών ειδών και αμυντικών προϊόντων) σε μια πόλη που χαρακτηρίζεται τόσο από τη βιομηχανική παραγωγή όσο και από τον πολιτισμό. Αυτή η μεταμόρφωση ήταν μια μακροχρόνια διαδικασία, διότι χρειαζόταν χρόνος για να γίνει αποδεκτό κάτι νέο στο Κάσσελ. Οι βασικές βελτιώσεις δεν μπορούν να αποδοθούν με σαφήνεια σε έναν συγκεκριμένο τομέα της κοινωνίας ή της πολιτικής. Αντίθετα, οι καινοτομίες επιτεύχθηκαν με συνεργατικό τρόπο που κατέστησε δυνατή τη συγκρότηση μιας συγκεκριμένης αντίληψης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Αυτό μπορεί να εξηγήσει το γεγονός ότι το Κάσσελ συχνά υποτιμάται και ότι συχνά φαίνεται ότι η πόλη δεν αξιοποιεί επαρκώς τις δυνατότητές της λόγω «εγκλωβισμένων δομών» (K13).

10

Λειψία

Hubert Heinelt and Max A. Kayser*

10.1 Εισαγωγή

Στα τέλη Ιουνίου 2020, η πόλη της Λειψίας είχε έναν πληθυσμό περίπου 593,000 κατοίκων.¹ Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην αιχμή του το 1933 ζούσαν 713.000 άνθρωποι στην πόλη. Εκείνη την εποχή, η Λειψία ήταν μια πόλη που συγκρινόταν από ντόπιους και ξένους (βλ. Steets 2008: 166) με το Αμβούργο, την Κολωνία και τη Φρανκφούρτη, καθώς και με τη Βαρκελώνη, τη Λυών και το Μάντσεστερ. Τα κτήρια από τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, δηλαδή την εποχή όπου η Λειψία θεωρούνταν μια ακμάζουσα ευρωπαϊκή πόλη, είναι ο σιδηροδρομικός σταθμός της (ένας από τους μεγαλύτερους στην Ευρώπη) και η «Baumwollspinnerei», που ήταν ένα από τους τα μεγαλύτερα εργοστάσια βαμβακιού στην Ευρώπη (Steets 2008: 173).² Η παρακμή της πόλης ξεκίνησε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μόνο κατά το διάστημα μεταξύ 1980 και 1989, δηλαδή πριν από την ενοποίηση των δύο γερμανικών κρατών, ο πληθυσμός της Λειψίας μειώθηκε κατά 30.000 (Steets 2008: 160). Ενας από τους λόγους μείωσης του πληθυσμού της πόλης ήταν ότι πολλά σπίτια που χτίστηκαν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα είχαν γίνει ακατοίκητα λόγω συστηματικής έλλειψης επενδύσεων συντήρησης. Μετά την ενοποίηση

---

* Η απόδοση του κειμένου στα Ελληνικά έγινε από τον Νικόλαο-Κομνηνό Χλέπα

1 <https://statistik.leipzig.de/statcity/table.aspx?cat=2&rub=1&per=q> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

2 Για περισσότερες λεπτομέρειες ως την ιστορική εξέλιξη των οικονομικών δομών της Λειψίας βλ. Rink 1996a: 57-90 και Brieler & Rink 2019: 820.

της Γερμανίας, ο πληθυσμός της πόλης μειώθηκε περαιτέρω από 530.000 το 1989 σε 490.000 το 1999 (Lütke Daldrup 2003: 55; Rink and Kabisch 2019: 843-849) εξαιτίας της οικονομικής αναδιάρθρωσης στο έδαφος της πρώην Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της μετακίνησης ανθρώπων προς τη Δύση, δηλαδή προς την «παλιά» Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (Bartetzky 2015: 11-19).

Ως αποτέλεσμα της μείωσης του πληθυσμού, περίπου 60.000 διαμερίσματα ήταν ακατοίκητα στο τέλος της δεκαετίας του 1990 (Rink και Siemund 2006: 52). Επιπλέον, 800.000 μ² γραφείου και εμπορικού χώρου δεν χρησιμοποιούνταν τότε (Steets 2008: 166). Ακόμη και στις αρχές της δεκαετίας του 2000 τονίστηκε ότι «υπάρχουν περίπου 2.500 σπίτια στυλ Wilhelminian [σπίτια χτισμένα στα τέλη του 19ου αιώνα] που δεν έχουν ακόμη αποκατασταθεί και πάνω από το 90% δεν κατοικούνται πλέον» (Lütke Daldrup 2003: 55).

Μεταξύ του 2000 και του 2010 ο αριθμός των κατοίκων αυξήθηκε μόνο με μέτριους ρυθμούς κάτω από 1% κατά μέσο όρο, αλλά μεταξύ 2011 και 2017 ο πληθυσμός αυξήθηκε σαφώς περισσότερο με μέσο όρο ετήσιων ρυθμών περίπου 2%, δηλ. σε απόλυτους αριθμούς περίπου κατά 10.000 άτομα.³

Η πρόσφατη αύξηση των κατοίκων μπορεί να θεωρηθεί ως δείκτης μιας επιτυχούς ανάκαμψης της πόλης. Ωστόσο, αυτή η επιτυχία οδήγησε σε νέες προκλήσεις που απαιτούν νέες ερμηνείες για το τι μπορεί και πρέπει να γίνει (με προτεραιότητα), δηλαδή καινοτομίες διαφορετικές από αυτές που επιτεύχθηκαν τα προηγούμενα χρόνια.

Πράγματι, το άνοιγμα νέων εργοστασίων από τη BMW (το 2005, τώρα με 5.300 υπαλλήλους) και την Porsche (το 2002, τώρα με 4.000 υπαλλήλους)⁴ καθώς και ένα νεόδμητο αεροδρόμιο που αναπτύχθηκε ως κόμβος για τα αεροπορικά φορτία (με κέντρα logistics DHL και Amazon, για παράδειγμα) συνέβαλαν θετικά στην οικονομική αναδιάρθρωση της πόλης. Το ίδιο ισχύει για έναν πρόσφατα αναπτυσσόμενο τομέα των μέσων ενημέρωσης. Η οικονομική αναδιάρθρωση της πόλης υποστηρίχθηκε με κάθε είδους χρηματοδοτήσεις από το ομοσπονδιακό επίπεδο και την ΕΕ, για τις οποίες ο δήμος έχει υποβάλει αιτήσεις με δυναμισμό και επιτυχία (Λ3; βλ. Επίσης Bartetzky 2015: 193-197).⁵

3 https://statistik.leipzig.de/statcity/table_print.aspx?cat=2&rub=1&tim=36,35,34,33,32,31,30,29,28,27,26,25,24,23,22,20,19,18,17&per=y (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020). Βλ. επίσης Rink & Kabisch 2019: 856-860 και Rink 2020.

4 <https://www.porsche-leipzig.com/porsche-in-leipzig/meilensteine/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

5 Από το 2014 ο δήμος της Λειψίας έχει λάβει €205.4 εκατομμύρια από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (EFRE) και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ESF) (Υπουργείο της Σαξονίας για την Οικονομία, την Απασχόληση και τις Συγκοινωνίες-Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr 2019: 3).

Ωστόσο, το ποσοστό ανεργίας παραμένει υψηλό (6,3 % το 2019), αν και είναι χαμηλότερο από ό,τι στα περισσότερα μέρη της επικράτειας της πρώην Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας.⁶

Η Λειψία έχει καλές συνδέσεις με αυτοκινητόδρομους (A9, A14 και A38) καθώς και με το γερμανικό σιδηροδρομικό σύστημα, ιδιαίτερα με τη νέα σιδηροδρομική σύνδεση υψηλής ταχύτητας μεταξύ του νότου (Μόναχο) και του Βερολίνου. Επιπλέον, το αεροδρόμιο της Λειψίας/Halle έχει αναπτυχθεί αξιοσημείωτα τα τελευταία χρόνια - ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, περισσότερο για τα αεροπορικά φορτία παρά για τους επιβάτες των αεροπορικών εταιρειών.⁷

Η Λειψία αποτελεί την έδρα αρκετών ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης⁸ που έχουν προσελκύσει φοιτητές τις τελευταίες δεκαετίες όχι μόνο από την «Ανατολική» Γερμανία, αλλά και από τη «Δυτική» Γερμανία και αλλού - κυρίως λόγω των σχετικά χαμηλών ενοικίων για στέγαση.

10.2 Ζητήματα Καινοτομιών

Το 2003/2004, σε μια μελέτη των αναπτυξιακών προοπτικών της πόλης ενόψει των υψηλών ποσοστών κενών και υπό κατάρρευση κατοικιών, καθώς και πολυάριθμων κενών χώρων και αναξιοποίητων εκτάσεων, ο διευθυντής δημοτικού σχεδιασμού Engelbert Lütke Daldrup, και ένα μέλος ενός τοπικού ιδιωτικού γραφείου σχεδιασμού, η Marta Doehler-Behzadi, χαρακτήρισαν τη Λειψία ως «διάτρητη πόλη» («perforierte Stadt»; Lütke Daldrup and Doehler-Behzadi 2004: 10επ. · βλ. επίσης Bartetzky 2015: 204-211).⁹ Εκείνη την εποχή, η Λειψία θεωρήθηκε ως μια «διάτρητη πόλη» επειδή διέφερε από την εικόνα μιας πυκνοκατοικημένης και συμπαγούς ευρωπαϊκής πόλης του υψηλού ποσοστού κενών σπιτιών και των πολυάριθμων εγκαταλελειμμένων ιδιοκτησιών. Με άλλα λόγια, τις τελευταίες δεκαετίες ο μεγάλος αριθμός κενών σπιτιών και τα πολυάριθμα εγκαταλελειμμένα κτίρια έχουν «τρυπήσει» την πόλη, η οποία

---

6 <https://arbeitsmarktmonitor.arbeitsagentur.de/faktencheck/regionalstruktur/tabelle/312/2019/unemployrate/?r=> (τελευταία πρόσβαση 11 Απριλίου, 2021).

7 Σχετικά με τις περιορισμένες απευθείας αεροπορικές συνδέσεις προς άλλα αεροδρόμια βλ. <https://www.mdf-ag.com/reisende-und-besucher/flughafen-leipzig-halle/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

8 <https://www.leipzig.de/wirtschaft-und-wissenschaft/studium-und-forschung/universitaet-und-hochschulen/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

9 Σχετικά με τη συζήτηση για τη «διάτρητη πόλη» στη Λειψία και γενικότερα για την αστική αναδιάρθρωση βλ. Rink and Siemund 2016.

κατά τη δεκαετία του 1930 ήταν ακόμη μια πυκνοκατοικημένη και συμπαγής πόλη (με 713.000 κατοίκους το 1933, βλ. Παραπάνω).

Η διάγνωση της Λειψίας ως «διάτρητης πόλης» δημιούργησε ένα συγκεκριμένο σημείο αναφοράς για μέτρα πολιτικής με βάση δύο συμπεράσματα: από την μία πλευρά πρέπει να αποφευχθεί η περαιτέρω απώλεια πυκνότητας και συμπαγούς δόμησης της πόλης, ενώ από την άλλη οι υπάρχουσες - ή ακριβέστερα, διαθέσιμες - κενές και φθαρμένες κατοικίες, καθώς και πολυάριθμες κενές περιοχές και περιοχές αναξιοποίητης γης θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως περιουσιακό στοιχείο (βλ. Rink και Siemund 2006: 53).

Η έκφραση «διάτρητη πόλη» δεν ήταν μόνο μια καινοτομία από μόνη της, καθώς η έκφραση ήταν νέα. Το πιο σημαντικό είναι ότι η έκφραση έφερε μια καινοτόμο κατανόηση της «αποπύκνωσης»-συγκεκριμένα περισσότερου χώρου πρασίνου, περισσότερου φωτισμού και περισσότερων ευκαιριών για ζωή χωρίς αναγκαστική εμπορική αξιοποίηση (Λ2). Αυτή η κατανόηση της πόλης αμφισβήτησε την έννοια της αστικής ζωής που θεωρεί την πυκνότητα ως βασικό στοιχείο της «αστικότητας» (Wirth 1956) και τους κενούς χώρους μόνο ως απώλεια πυκνότητας και συνεπώς αστικότητας.

Αυτή η έννοια της αστικής ζωής ήταν πολύ σημαντική για τη Λειψία γιατί για πολλά χρόνια μετά το 1989 «υλικά ή κοινωνικά τεχνουργήματα που θεωρούνται από τους παρατηρητές και ως καινοτομία και ως βελτίωση» (Braun-Thürmann 2005: 6), σχετίζονται κυρίως με επιτυχημένες προσπάθειες να χρησιμοποιούν κενές κατοικίες και κενά οικοπέδα ως περιουσιακά στοιχεία.

Ωστόσο, όσο περισσότερο κινείται η Λειψία προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης, τόσο περισσότερο αυτή η έννοια της αστικής ζωής χάνει τη σημασία της ως σημείο αναφοράς για συζητήσεις σε τοπικό επίπεδο και πολιτικές αποφάσεις που προκύπτουν. Το ίδιο ισχύει για την προσοχή που δίνεται στις πρωτοβουλίες που περιγράφονται παρακάτω ως καινοτομίες. Αυτό που χρειάζεται από τις αρχές της δεκαετίας του 2010 είναι ένα νέο σημείο αναφοράς για τον τρόπο αντιμετώπισης της αστικής ανάπτυξης, το οποίο απαιτεί μια απάντηση στο ερώτημα πώς να χρησιμοποιηθεί η διαθέσιμη γη για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της οικοδόμησης νέων κατοικιών (μαζί με ιδιώτες κατασκευαστές ή όχι) και πώς θα διαφυλαχθούν χώροι για τις δημόσιες υποδομές και τις περιοχές πρασίνου της πόλης (όπως τονίστηκε ιδιαίτερα από τους Λ14 και Λ15).

Οι πρώτες επιτυχημένες προσπάθειες αξιοποίησης κενών κατοικιών και κενών εκτάσεων ως πλεονεκτήματος αναπτύχθηκαν, αρχικά ανεξάρτητα από τις δραστηριότητες του δήμου, στη δεκαετία του 1990 από νέους που κατέλαβαν κενά κτίρια όχι μόνο για στέγαση, αλλά και για «αυτόνομα» πάρτι, κλαμπ, διαβάσματα και εκθέσεις τέχνης. Πολλές από αυτές τις δραστηριότητες ξεκίνησαν από φοιτητές στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι προσπάθησαν να

χρησιμοποιήσουν τους «ελεύθερους χώρους για αυτοπραγμάτωση» («Freiräume der Selbstverwirklichung»; KREUZER 2007, αρ. 5, 12επ.) που προσφέρει η πόλη Αυτό δημιούργησε και έδωσε νόημα σε μια λέξη -κλειδί σε τοπικούς διαλόγους που αφορούν την πόλη - συγκεκριμένα «Leipziger Freiheit» («Ελευθερία της Λειψίας», βλέπε επίσης παρακάτω) - η οποία χρησιμοποιήθηκε αργότερα (έως το 2017) επίσης για σκοπούς μάρκετινγκ.¹⁰

Με την πάροδο του χρόνου, μερικές από τις αρχικά αυτόνομες δραστηριότητες και τα δίκτυα ατόμων που τις πραγματοποιούν έγιναν νόμιμοι οργανισμοί (περιγράφονται όμορφα από τους Silke Steets 2008: 182-211) και συνέβαλαν ουσιαστικά στην εικόνα της Λειψίας, δηλ. ότι έχει υποστηρίξει την άνοδο της δημιουργικής τάξης (Florida 2002) αυτής της πόλης (Steets 2008: 14-17). Σχετικά παραδείγματα είναι οι δραστηριότητες στο πρώην Baumwollspinnerei (που αναφέρθηκαν παραπάνω), όπου καλλιτέχνες και ζωγράφοι βρήκαν χώρο για τα έργα και τις εκθέσεις τους (όπως η γκαλερί EIGEN+ART)¹¹ και μπόρεσαν να παρουσιάσουν το έργο τους καθώς και τους σύγχρονους πίνακες γενικότερα. Αυτό ισχύει ιδίως για τους ζωγράφους της λεγόμενης «Neue Leipziger Schule» («Νέα Σχολή της Λειψίας»). Ο πιο σημαντικός εκπρόσωπος αυτού του είδους της σύγχρονης ζωγραφικής είναι ο Neo Rauch.¹²

Για τη νομιμοποίηση των κατεχόμενων σπιτιών και τη διατήρηση κενών σπιτιών, το 2003 ο δήμος δημιούργησε μαζί με μια ένωση/σύλλογο που ονομάζεται HausHalten τα λεγόμενα «Wächterhäuser» (σπίτια για φύλακες · βλ. Επίσης Bartetzky 2015: 233-236) ως καινοτομία. Μέσω αυτού του σχήματος οι άνθρωποι που αναζητούν κατοικία ή χώρο για άλλες χρήσεις (π.χ. γκαλερί τέχνης) επιτρέπεται να χρησιμοποιούν κενά σπίτια, αλλά πρέπει να φροντίζουν το κτίριο που χρησιμοποιούν.

«Η βασική αρχή του Wächterhäuser είναι πολύ απλή: συντήρηση σπιτιού μέσω χρήσης. Η χρήση του σπιτιού αποτρέπει τους βανδαλισμούς και περιορίζει την επίδραση των καιρικών συνθηκών, καθώς αυτές ανακαλύπτονται γρήγορα και διορθώνονται από τους χρήστες. «Πολύς χώρος για λίγα χρήματα» είναι το δόγμα...»¹³

Η νομική βάση για το Wächterhäuser είναι μια σύμβαση παραχώρησης («Gestattungsvereinbarung» · βλ. Rink and Kabisch 2019: 851) μεταξύ του

10 See <http://www.leipziger-freiheit.de/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

11 See <http://www.spinnerei.de/galerie-eigen-art-119.html> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

12 Ορισμένα από τα εικαστικά έργα του Rauch παρουσιάζονται σε https://www.youtube.com/results?search_query=neo+rauch (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

13 http://www.haushalten.org/de/waechterhaeuser_modell.asp (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

ιδιοκτήτη και της ένωσης HausHalten, στην οποία το δικαίωμα χρήσης του σπιτιού μεταβιβάζεται για πέντε χρόνια (βλ. Rink and Görbing 2019: 6-7). Ο ιδιοκτήτης αυτών των σπιτιών ήταν (και εξακολουθεί να μην είναι αποκλειστικά) ο δήμος (ή η δημοτική επιχείρηση στέγασης η Leipziger Wohnungs- und Baugesellschaft/LWB). Αντ' αυτού, πολλά από αυτά τα σπίτια είναι ιδιωτική ιδιοκτησία. Οι συμβάσεις μεταξύ της ένωσης και των μεμονωμένων χρηστών ρυθμίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των χρηστών. Όταν οι χρήστες ενός σπιτιού σχηματίζουν μια κοινότητα κατοικιών, οι συμβάσεις αντικαθίστανται από μια άμεση συμφωνία μεταξύ του ιδιοκτήτη και των «Wächter», δηλαδή των χρηστών, που λειτουργούν ως «φύλακες» του κτιρίου.¹⁴

Η ένωση/σύλλογος HausHalten διαχειρίζεται επίσης μια άλλη καινοτομία στην αντιμετώπιση ενεργητικά και δημιουργικά του προβλήματος με κενά σπίτια που χρειάζονται ανακαίνιση - συγκεκριμένα το «Ausbauhäuser» (σπίτια για οικοδόμηση ή ανακαίνιση). Σε αυτή την περίπτωση, ένα ατομικά καθορισμένο πρότυπο ανακατασκευής ή ανακαίνισης συνδυάζεται με μια κλασική μίσθωση. Για να παρέχει μια μακροπρόθεσμη αλλά ευέλικτη προοπτική, η συμφωνία ενοικίασης είναι απευθείας μεταξύ του ιδιοκτήτη και του ενοικιαστή. Οι ενοικιαστές λαμβάνουν χώρο διαβίωσης σε συνδυασμό με σταθερές, ευνοϊκές συνθήκες ενοικίασης, ενώ οι οικονομικές επενδύσεις και οι εργασίες συντήρησης που πραγματοποιούνται από τους ενοικιαστές υπολογίζονται ως ενοίκιο. Για τον ιδιοκτήτη σπιτιού, αυτή η ρύθμιση προσφέρει μακροπρόθεσμα σταθερά, υπολογίσιμα έσοδα από ενοίκια και προστιθέμενη αξία, με συγκριτικά χαμηλότερα επίπεδα κεφαλαιουχικών δαπανών από την πλευρά του.¹⁵

Η βασική διαφορά μεταξύ Wächterhäuser και Ausbauhäuser είναι ότι οι πρώτες προορίζονται κυρίως για προσωρινή χρήση (συνήθως έως ότου πραγματοποιηθεί ανακαίνιση) και οι δεύτερες για μακροχρόνια χρήση βάσει συμβολαίου ενοικίασης.

Η ένωση HausHalten είναι μέρος του «Netzwerk Leipziger Freiheit» (δίκτυο ελευθερία της Λειψίας). Αυτό το δίκτυο υποστηρίζεται οικονομικά από τον δήμο βάσει απόφασης του συμβουλίου (Λ15). Υποστηρίζει πρωτοβουλίες για τη δημιουργία (μικρών) στεγαστικών συνεταιρισμών και βασίζεται στην πολιτική στέγασης που εγκρίθηκε από το δημοτικό συμβούλιο το 2015 (Stadt Leipzig 2015, βλ. Παρακάτω). Μέσω αυτής της απόφασης, ο δήμος δεσμεύτηκε να ενισχύσει τέτοιες πρωτοβουλίες, καθιστώντας τη δημοτική ακίνητη περιουσία διαθέσιμη και προσφέροντας συμβουλές για όλα τα θέματα που σχετίζονται με τη συνε-

14 http://www.haushalten.org/de/waechterhaeuser_modell.asp. Σχετικά με την ιστορία των 'Wächterhäuser' και της ένωσης HausHalten, βλ. http://www.haushalten.org/de/haushalten_chronik.asp (last check October 02, 2020).

15 <http://www.haushalten.org/de/ausbauhaus.asp> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

ταιριστική οικοδόμηση και διαβίωση.¹⁶ Οπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του

«[...] Το Leipziger Freiheit είναι ένα παράδειγμα των δυνατοτήτων ανάπτυξης και της δημιουργικής ελευθερίας αυτής της πόλης. Ο δημιουργικός... χειρισμός δυνατοτήτων και χώρων... είναι μέρος της αυτό-εικόνας και του χαρακτήρα της Λειψίας. Αυτό εμπλούτισε τη φήμη της πόλης σε ανταγωνισμό με άλλους και αντιμετώπισε την καθοδική πορεία της μείωσης των γεννήσεων και της απώλειας των θέσεων εργασίας».¹⁷

Μια καινοτόμος πρωτοβουλία, που τώρα ανέλαβαν οι πολίτες στη Λειψία, είναι η μορφή συμμετοχικού σχεδιασμού που εφαρμόζεται στην πόλη με το σύνθημα «Leipzig weiter denken» («σκεφτείτε παραπέρα για τη Λειψία»)¹⁸. Περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δρώντων σε συζητήσεις για το μέλλον της πόλης και τα μέσα/μέτρα για την επίτευξη συμφωνημένων στόχων και είναι μια έκφραση του είδους της πολιτικής προδιάθεσης που χαρακτηρίζει τις πολιτικές διαδικασίες στη Λειψία. Ωστόσο, παραμένει ανοιχτό το ερώτημα εάν και κατά πόσο αυτή η πρωτοβουλία μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία ενός νέου σημείου αναφοράς για συζητήσεις στη Λειψία σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των προκλήσεων της αστικής ανάπτυξης και την εύρεση απάντησης στο ερώτημα πώς να χρησιμοποιηθεί η διαθέσιμη γη για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της οικοδόμησης νέων κατοικιών και της προστασίας του χώρου για τις δημόσιες υποδομές και τις περιοχές πρασίνου της πόλης.

10.3 Δρώντες, διαδικασίες και άρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων

Οι ακόλουθες δύο πτυχές είναι βασικά χαρακτηριστικά του «πώς γίνονται τα πράγματα» στη Λειψία, δηλαδή οι διαδικασίες δημόσιας συζήτησης και η λήψη αποφάσεων.

Με την πρώτη ματιά ένα βασικό χαρακτηριστικό του «πώς γίνονται τα πράγματα» στη Λειψία είναι ότι από το 1990 όλοι οι δήμαρχοι της πόλης ήταν Σοσιαλδημοκράτες (SPD) και το SPD, η Αριστερά και το Κόμμα των Πρασίνων

---

16 <https://www.netzwerk-leipziger-freiheit.de/wir/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

17 <https://www.netzwerk-leipziger-freiheit.de/wir/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

18 <https://english.leipzig.de/services-and-administration/opportunities-for-residents-to-get-involved-and-make-a-difference/thinking-leipzig-ahead/> (τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

συνεργάζονται στο δημοτικό συμβούλιο (Brieler and Rink 2019 : 834). Κατά συνέπεια, η Λειψία ονομάζεται «κόκκινη πόλη». Αυτό θεωρείται ως ένας λόγος για τον οποίο η σχέση μεταξύ της τοπικής αυτοδιοίκησης και της κυβέρνησης του ομόσπονδου κρατιδίου της Σαξονίας θεωρείται ότι δεν είναι εύκολη (Λ1). Ωστόσο, οι εντάσεις μεταξύ του ομόσπονδου κρατιδίου της Σαξονίας και της πόλης της Λειψίας δεν βασίζονται μόνο στην πολιτική του κόμματος, αλλά και σε μια ιδιαίτερη σχέση με την κυβέρνηση της Σαξονίας. Η Λειψία θεωρείται από τους κατοίκους της ως «πόλη των πολιτών» («Stadt der Bürger») - σε αντίθεση με τη Δρέσδη, η οποία δεν είναι μόνο η πρωτεύουσα του ομόσπονδου κρατιδίου στις μέρες μας, αλλά ήταν και η πρώην κατοικία του βασιλιά της Σαξονίας. Αυτό σημαίνει ότι οι πολίτες της Λειψίας συνηθίζουν να «κάνουν πράγματα για τον εαυτό τους» (Λ7), δηλαδή, χωρίς την «υποστήριξη» μιας κυβέρνησης σε υψηλότερη βαθμίδα κρατικής οργάνωσης. Αυτή η στάση των ντόπιων εκδηλώνεται όχι μόνο στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία των πολιτών εγκαινιάζει καινοτομίες προωθώντας θέματα στην ατζέντα της τοπικής πολιτικής και της διοίκησης. Εκφράζεται επίσης από το γεγονός ότι μέχρι σήμερα ένα σημαντικό μέρος του κόστους των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και ιδρυμάτων στην πόλη καλύπτεται από τους ντόπιους και όχι από κεφάλαια του ομόσπονδου κρατιδίου. Ένα παράδειγμα αυτού είναι η διαφορά μεταξύ της λυρικής σκηνής Sempereoper στη Δρέσδη και της αίθουσας συναυλιών Gewandhaus στη Λειψία. Ενώ η Sempereoper χτίστηκε ως θέατρο της βασιλικής αυλής και εξακολουθεί να λειτουργεί ως κρατική όπερα της Σαξονίας, το Gewandhaus ιδρύθηκε αρχικά από ντόπιους εμπόρους και αριστοκράτες και τώρα λειτουργεί ως δημοτική επιχείρηση (βλ. Gewandhausorchester 2019 και Sempereoper 2019). Το όνομα Gewandhaus αναφέρεται σε μια αποθήκη υφασμάτων που διευθύνεται από ντόπιους εμπόρους και όπου πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες συναυλίες. Αυτό δείχνει ότι το Gewandhaus δημιουργήθηκε από και για την τοπική αστική τάξη της Λειψίας - σε αντίθεση με το (βασιλικό) θέατρο Sempereoper.

Το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό του «πώς γίνονται τα πράγματα» στη Λειψία είναι ότι οι δημόσιες συζητήσεις στη Λειψία βασίστηκαν και εξακολουθούν να βασίζονται σε ένα ευρύ αίσθημα δικαιοσύνης στους πολίτες και ταυτόχρονη προθυμία των πολιτών να δρουν αυτόνομα - σύμφωνα με το σύνθημα «Ελεύθερη Λειψία». Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν «Wutbürger» στη Λειψία, δηλαδή οργισμένοι, φωνακλάδες, απαιτητικοί πολίτες.¹⁹ Ωστόσο,

19 Παρ' όλα αυτά, η ακροδεξιά «Alternative für Deutschland» («Εναλλακτική για τη Γερμανία») κέρδισε έντεκα από τις 70 έδρες του δημοτικού συμβουλίου στις τελευταίες τοπικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 2019 (<https://www.leipzig.de/buergerservice-und-verwaltung/wahlen-in-leipzig/stadtratswahlen/stadtratswahl-2019/wahlergebnis-stadt-leipzig/>; τελευταία πρόσβαση 02 Οκτωβρίου 2020). Το 2014 αυτό το ακροδεξιό κόμμα είχε

υπάρχει ένας κύκλος πολιτών που όχι μόνο συμμετέχει ενεργά σε συζητήσεις σχετικά με τις προκλήσεις για την πόλη, αλλά είναι επίσης έτοιμος να ενεργήσει αυτόνομα για την επίλυση των τοπικών προβλημάτων (Λ2). Το αποτέλεσμα είναι μια στάση που εκφράζεται με τον εξής τρόπο: «Δεν έχουμε προβλήματα! Είμαστε αντιμέτωποι με προκλήσεις που μπορούμε να λύσουμε!» (Λ3)²⁰. Δείχνει επίσης ότι περιβάλλοντα με τέτοια στάση κατάφεραν να είναι μακροβιότερα από το πολιτικό καθεστώς της πρώην Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας (ΛΔΓ). Αλλά σημαίνει επίσης: «Δεν μπορείτε να παρακάμψετε την τοπική κοινωνία της Λειψίας» (Λ3).²¹ Αυτή η στάση της τοπικής κοινωνίας εκφράζεται με κινήματα διαμαρτυρίας και την κοινή περηφάνια για ιστορικές διαμαρτυρίες - ιδιαίτερα στο πλαίσιο της αλλαγής καθεστώτος το 1989.

«Η Λειψία, η σαθρή, ετοιμόρροπη μητρόπολη της Σαξονίας, που φαινομενικά της έκλειψαν όλη την παλιά της λαμπρότητα, τη νοημοσύνη και την ειλικρίνειά της, απελευθέρωσε τον εαυτό της και ολόκληρη τη ΛΔΓ από τα δεσμά του [κομμουνιστικού] καθεστώτος SED. Γεννήθηκε το αφήγημα για τη Λειψία ως «ηρωικής πόλης» [‘Heldenstadt’]» (D’Antonio 2015: 95).

Αυτή η ευρέως διαδεδομένη υπερηφάνεια για τις ιστορικές διαμαρτυρίες αναφέρεται ακόμη και στους προηγούμενους αιώνες (για μια επισκόπηση των ιστορικών περιστατικών διαμαρτυρίας στη Λειψία, βλ. Krehl et al. 2005).

Σημαντικό για την καινοτομία, ειδικά την περίοδο μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 2000, ήταν ωστόσο η αδιαμφισβήτητη κατανόηση στη Λειψία ότι πρέπει να γίνουν τα πάντα για να μειωθεί το ποσοστό ανεργίας, το οποίο έφτανε τότε περίπου το 20 %. Αυτή η γενικώς αποδεκτή αντίληψη υποστηρίχθηκε επίσης από δρώντες που ως προς άλλα θέματα ήταν διστακτικοί. Αυτό συνέβη, για παράδειγμα (όσον αφορά την προτεσταντική ενορία, μεταξύ άλλων) ως προς την πώληση γης για να μπορέσουμε να δημιουργήσουμε νέους τόπους εγκατάστασης για εταιρείες όπως η Porsche, η DHL, η BMW και η Amazon. Επιπλέον, ο θόρυβος των αεροσκαφών, στα οποία επιτρέπεται επίσης να χρησιμοποιούν το αεροδρόμιο κατά τη διάρκεια της νύχτας, έγινε αποδεκτός ως «παράπλευρη ενόχληση» στο πλαίσιο αυτής της κοινής αντίληψης. Σήμερα τα πράγματα είναι διαφορετικά λόγω της

κερδίσει μόνο τέσσερις έδρες (<https://www.leipzig.de/buergerservice-und-verwaltung/wahlen-in-leipzig/stadtratswahlen/wahlergebnisse-2014>. τελευταία πρόσβαση 2 Οκτωβρίου 2020).

20 Αυτή η στάση δείχνει ομοιότητες με αυτό που έχει εντοπιστεί για τη Φρανκφούρτη από τους Barbehön et al. (2015: 69-70 και 94-95; 2016: 243) και επιβεβαιώνεται από το Κεφάλαιο 7 αυτού του βιβλίου..

21 Για την επιβίωση συγκεκριμένου κοινωνικού περιβάλλοντος κατά την περίοδο της ύπαρξης της Γερμανικής Λαϊκής Δημοκρατίας, βλ. Rink 1996b.

καλύτερης κατάστασης της τοπικής αγοράς εργασίας (όπως τονίζεται από τους Λ7 και Λ11 - βλ. επίσης παρακάτω).

Μια άλλη θεμελιώδης κοινή αντίληψη ως προς τις προκλήσεις και τις προοπτικές δράσης στη Λειψία μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 2000 αποτυπώνεται στην έκφραση «διάτρητη πόλη». Αυτό σήμαινε (όπως περιγράφεται στην προηγούμενη ενότητα) ότι πρέπει να αποφευχθεί μια περαιτέρω απώλεια πυκνότητας και συμπαγούς δόμησης της πόλης και ότι οι υπάρχουσες κενές κατοικίες και πολλά ακρησιμοποίητα οικόπεδα πρέπει να θεωρηθούν ως περιουσιακά στοιχεία για την ανάπτυξη της πόλης. Αυτή η κατανόηση καθοδήγησε τη λήψη αποφάσεων ως προς την αστική ανάπτυξη, τόσο όσον αφορά τη χρήση κενών κατοικιών και κενών χώρων στο εσωτερικό της πόλης όσο και σχετικά με την ανάπτυξη βιομηχανικών χώρων και άλλων παρόμοιων δραστηριοτήτων στα περίχωρα της πόλης.

Και οι δύο στρατηγικές αλληλοσυμπληρώθηκαν στην αντίληψη των τοπικών δρώντων (όπως τονίστηκε από τους συνεντευξιαζόμενους). Επιπλέον (όπως θα φανεί στο τέλος της Ενότητας 10.3), η συμπληρωματικότητα (α) τόνωση των επιχειρήσεων και παρόμοιων πρωτοβουλιών στα περίχωρα της πόλης και (β) χρήση κενών κτιρίων κατοικιών στην κεντρική περιοχή της πόλης υποστηρίχθηκε επίσης από τη δημοτική διοίκηση.

Στο πλαίσιο μιας ευρέως κοινής αντίληψης του τι πρέπει να γίνει (και ενός σχετικού σημείου αναφοράς), δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι σχετικές αποφάσεις ελήφθησαν αρκετά γρήγορα και χωρίς αντίσταση κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά την ενοποίηση των δύο γερμανικών κρατών σε μια πόλη που ήταν συνηθισμένη σε ζωνές συζητήσεις (Λ2). Η ίδρυση εγκαταστάσεων της Porsche, της BMW, της DHL και της Amazon στη δεκαετία του 2000 είναι παραδείγματα γρήγορων οικονομικών αποφάσεων που αντιμετωπίστηκαν ως κορυφαία προτεραιότητα διεκπεραίωσης («Chefsache»), δηλαδή, αποφασίστηκαν απευθείας από τον δήμαρχο (Λ2).

Παρόλο που από εξωτερική άποψη οι συνθήκες όσον αφορά την αστική ανάπτυξη μπορεί να φαίνονταν ευνοϊκές, η συζήτηση στη Λειψία για υπάρχουσες κενές κατοικίες και περιοχές αναξιοποίητης γης δείχνει ότι ο προσδιορισμός μιας συγκεκριμένης λύσης εξαρτάται από τη συλλογική ερμηνεία των δεδομένων περιστάσεων. Η διάγνωση της Λειψίας ως «διάτρητης πόλης» και οι προοπτικές που προκύπτουν για την καινοτομία είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Παρ' όλα αυτά, οι συζητήσεις κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αποκάλυψαν επίσης την ύπαρξη αμφιλεγόμενων στοιχείων, διότι αυτό είναι το θέμα των συζητήσεων. Από αυτή την άποψη, οι πολιτικές συζητήσεις μπορούν να θεωρηθούν ως έκφραση μιας διαδικασίας που στοχεύει σε συλλογικές επιλογές γνώσης και ερμηνείας («Wissenswahl» και «Deutungswahl»; Nullmeier 1993:

186), μέσω των οποίων ορίζονται (ή μπορούν να οριστούν) σημεία αναφοράς για περαιτέρω συζητήσεις και επιλογές δράσης («Handlungswahl» · ό.π.) οι οποίες τελικά οδηγούν σε καινοτομίες. Κατά συνέπεια, η έντονη δημόσια συζήτηση από τη μία πλευρά και οι γρήγορες αποφάσεις για δράση από την άλλη δεν αντιμετωπίστηκαν ως αντίφαση στη Λειψία. Η πόλη φαίνεται να είναι ένα παράδειγμα για το πώς οι ζωντανές δημόσιες συζητήσεις μπορούν να συμβάλουν στην κοινή κατανόηση του «τι πρέπει να γίνει» (μια συλλογική επιλογή ερμηνείας) και ποιες είναι οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες και από ποια οπτική γωνία πρέπει να γίνουν επιλογές πολιτικής. Αυτή ήταν η προϋπόθεση για την ανάπτυξη της ικανότητας να αποφασίζουμε γρήγορα τότε πρέπει να γίνει μια επιλογή δράσης σε μια συγκεκριμένη κατάσταση.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είναι εφικτές οι γρήγορες αποφάσεις στη Λειψία λόγω της συνεργασίας της Αριστεράς, του κόμματος των Πρασίνων και του SPD, που έχουν την πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο. Ωστόσο, η τοπική πολιτική χαρακτηρίζεται από το «μοντέλο της Λειψίας» - «Leipziger Modell» (Brieler and Rink 2019: 835-837). Αυτό σημαίνει ότι σχηματίζονται ευέλικτες πλειοψηφίες στο δημοτικό συμβούλιο. Με άλλα λόγια: τα μέλη του συμβουλίου των επιμέρους κομμάτων δεν επιδιώκουν μια ξεκάθαρη κομματική γραμμή, αλλά αποφασίζουν ευέλικτα κατά περίπτωση. Αυτή η προσέγγιση εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1990 ακριβώς για τη λήψη γρήγορων αποφάσεων (Λ3).

Το «Leipziger Modell» μπορεί επίσης να ενθαρρύνει τη διαμόρφωση της ατζέντας από κάτω προς τα πάνω, επειδή οι δημοτικοί σύμβουλοι στη Λειψία είναι ανοιχτοί σε νέες ιδέες, αρκεί να θεωρούνται ωφέλιμες για την πόλη (Λ9). Το να προσδιορίσετε αν μια ιδέα ή ένα μέτρο είναι επωφελές για την πόλη είναι φυσικά ευκολότερο όταν έχει επιτευχθεί μια κοινή κατανόηση του τι μπορεί και πρέπει να γίνει. Η σκέψη με ανοικτούς ορίζοντες, ιδιαίτερα όσον αφορά τους πειραματισμούς, ισχύει ιδιαίτερα για κάποιες καινοτομίες που ήδη αναφέρθηκαν όπως τα Wächterhäuser ή οι ελεύθεροι χώροι που χρησιμοποιεί η δημιουργική κοινότητα της τέχνης. Τέτοιοι ανοιχτοί χώροι χαρακτηρίστηκαν ως ένα από τα κύρια πλεονεκτήματα της Λειψίας και ως ο λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι μετακομίζουν στη Λειψία προκειμένου να έχουν χώρο και δυνατότητες να κάνουν τα πράγματα όπως θέλουν (Λ9). Ο λόγος για τον οποίο η Λειψία μπορούσε να προσφέρει αυτές τις δυνατότητες σε αντίθεση με τη Δρέσδη δεν μπορεί να αναζητηθεί μόνο στα φθηνά ενοίκια και τα κενά κτίρια, αλλά είναι επίσης αποτέλεσμα των πολύ διαφορετικών στάσεων των τοπικών κοινωνιών, των πολιτικών κομμάτων και (τουλάχιστον κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά την ενοποίηση των δύο γερμανικών κρατιδίων) των δημοτικών αρχών.

Σήμερα, οι συζητήσεις στη Λειψία σχετικά με τις τρέχουσες προκλήσεις που θέτει η ανάπτυξη γενικότερα και ο κοινωνικός διαχωρισμός στις πόλεις ειδικό-

τερα είναι πολύ πιο αμφιλεγόμενες - όχι μόνο ως προς τον τρόπο αποτελεσματικής αντιμετώπισης αυτών των προκλήσεων, αλλά και ως προς το τι θεωρείται κανονικά κατάλληλο (Λ3 · επίσης Bartetzky 2015: 274-277 · Rink and Kabisch 2019: 858-860). Αυτό δεν προκαλεί έκπληξη γιατί υπάρχει έλλειψη συλλογικής συμφωνίας ως προς την ερμηνεία αυτών των προκλήσεων.

Δεδομένου ότι λείπει μια συλλογική ερμηνεία των προκλήσεων, ένας τεράστιος αριθμός όχι μόνο νέων, αλλά και αντιφατικών ιδεών έχει εκφραστεί σε δημόσιες συζητήσεις και από τα πολιτικά κόμματα στο δημοτικό συμβούλιο τα τελευταία χρόνια. Υπό τέτοιες συνθήκες, είναι δύσκολο να βρεθεί συναίνεση (ή ακόμα και συμβιβασμός), και όταν λαμβάνεται μια απόφαση συχνά αποδεικνύεται δύσκολο για τη δημοτική διοίκηση να την εφαρμόσει στην πράξη εξαιτίας των αντιστάσεων (όπως λ.χ. ενάντια σε κάποιες φιλόδοξες τοπικές πολιτικές για το κλίμα. βλ. Büttner and Rink 2019). Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι κάτω από τέτοιες συνθήκες οι φορείς (Λ9, Λ10 και Λ14) αντιλαμβάνονται τη δημοτική διοίκηση ως «πολύ αργή», υποστηρίζοντας ότι «οι καινοτομίες ανακύπτουν παρόλο που υπάρχει η διοίκηση» ή τονίζουν ότι το 1905 ο αρχιτέκτονας του «νέου δημαρχείου» αναφέρεται ειρωνικά στην αργή δημοτική διοίκηση τοποθετώντας διακοσμητικά σαλιγκάρια στα πόμολα της κύριας εισόδου. Παρόλο που οι άνθρωποι με τους οποίους πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις τόνισαν ότι η διοίκηση της πόλης της Λειψίας ήταν ανοιχτόμυαλη, ιδιαίτερα όσον αφορά τους πειραματισμούς, επισήμαναν επίσης ότι αλλαγές σε αυτήν τη συμπεριφορά έχουν παρατηρηθεί από το τέλος της δεκαετίας του 2000 (Λ12, Λ13, Λ14 και Λ15).

Επιπλέον, το Leipzig Modell επικρίνεται τώρα σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό επειδή δίνει υπερβολική εξουσία στον δήμαρχο και τη δημοτική διοίκηση καθώς εκείνοι είναι οι δρώντες που διατυπώνουν προτάσεις πολιτικής και αναζητούν την πλειοψηφία για την πρότασή τους στο δημοτικό συμβούλιο (Λ3).²²

Περαιτέρω, το Leipzig Modell τίθεται υπό αμφισβήτηση από το γεγονός ότι αποτελεί μέρος του τρόπου λειτουργίας της πόλης (Lindner 2003) όπου οι τοπικοί φορείς, ακόμη και στο πλαίσιο των συζητήσεων με έντονες αντιπαράθεσεις, θέλουν τελικά να λάβουν μια απόφαση - και όχι απλά να περιμένουν μέχρι να βρεθεί συναίνεση ή συμβιβασμός. Αυτή η στάση συνεπάγεται ότι οι συμμαχίες τελικά σχηματίζονται για να διευκολύνουν τη δράση. Μια τέτοια συμμαχία δημιουργήθηκε από το SPD, την Αριστερά και το Κόμμα των Πρασίνων για τη θέσπιση νέας δημοτικής πολιτικής στέγασης το 2015 (Stadt Leipzig

22 Επιπλέον, υποστηρίζεται (για παράδειγμα από τον Λ14) ότι οι πολίτες δεν μπορούσαν να προσδιορίσουν με σαφήνεια ποιος (ποιος συνδυασμός) είχε την αρχική ιδέα για μια απόφαση.

2015, για λεπτομέρειες βλέπε Rink 2020). Και ενόψει των προβλέψιμων, ατελείωτων αντιπαραθέσεων γύρω από το ερώτημα πώς να αντιμετωπιστεί η αστική ανάπτυξη-και, κυρίως, η έλλειψη προσιτής στέγης-«ένας σταθερός και ανθεκτικός αστερισμός ερυθρό-πράσινου προσανατολισμού ή μια πλειοψηφία παρεμβατισμού έχει εμπεδωθεί [στην πολιτική στέγασης] σε αντίθεση με το «Leipziger Modell» (Rink 2020: 193). Παρά τις συνεχιζόμενες διαμάχες, η απόφαση του δημοτικού συμβουλίου για το 2015 σχετικά με μια νέα πολιτική στέγασης ετοιμάστηκε από επιτροπή εμπειρογνομόνων (αποτελούμενη από εκπροσώπους όλων των συνδυασμών στο δημοτικό συμβούλιο, στεγαστικούς συνεταιρισμούς, ορισμένες ιδιωτικές εταιρείες κατοικιών, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ακαδημαϊκούς και εκπροσώπους άλλων πόλεων) και με ευρεία συμμετοχή πολιτών. «Για την εφαρμογή της πολιτικής στέγασης, το Netzwerk Leipziger Freiheit [αναφέρεται παραπάνω στο 10.2] ιδρύθηκε ως ένα γραφείο συντονισμού» (Rink 2020: 188).

Το γεγονός ότι ένας οργανισμός που ονομάζεται Netzwerk Leipziger Freiheit (δίκτυο ελευθερία της Λειψίας) ανέλαβε την εφαρμογή της νέας πολιτικής στέγασης και κυρίως με την υποστήριξη νέων μορφών στέγασης και διαβίωσης μπορεί να ήταν τυχαίο. Ωστόσο, είτε συνειδητά είτε ασυνειδητά, εκφράζει στο δημόσιο λόγο μια ευρέως διαδεδομένη εικόνα της πόλης. Οπως ήδη αναφέρθηκε, ο όρος «Leipziger Freiheit» δεν χρησιμοποιήθηκε μόνο για το μάρκετινγκ της πόλης, εκφράζει επίσης μια συγκεκριμένη στάση απέναντι στη ζωή γενικά και στην πολιτική ειδικότερα.

Μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ή αυτό-εικόνα στη Λειψία είναι επίσης ότι η πόλη έχει δυνατότητες «που δεν μπορούν να αφαιρεθούν από την πόλη»-δηλαδή το μέγεθος, τη γη και τα κτίριά της (όπως τόνισε ένας από τους συνεντευξιαζόμενους [Λ13]). Αυτή η αντίληψη σχετίζεται με συγκεκριμένη αιτιολογική υπόθεση (ή ερμηνεία συγκεκριμένων περιορισμών και δυνατοτήτων) και αναπαράγεται από ένα συγκεκριμένο αφήγημα. Δεν έχει σημασία αν οι εξωτερικοί παρατηρητές το αντιμετωπίζουν ως αλήθεια ή ως μύθο (Czarniawska 2002). Αυτό που είναι σημαντικό είναι ο αντίκτυπος αυτής της αντίληψης στις πράξεις. Μια ευρέως διαδεδομένη εικόνα στη Λειψία είναι ότι η πόλη έχει δυνατότητες που πρέπει απλώς να αναγνωριστούν και να εφαρμοστούν. Αυτός μπορεί να είναι ο τεράστιος αριθμός παλαιών κτιρίων - αν και (ιδιαίτερα στη δεκαετία του 1990 και του 2000) συχνά ερειπωμένα και κενά - ή κτίρια κατασκευασμένα για μεγαλύτερο αριθμό χρηστών από αυτά που τα χρησιμοποιούσαν πραγματικά - όπως ο κεντρικός σιδηροδρομικός σταθμός και το στάδιο. Το τελευταίο (τώρα ονομάζεται Red Bull Arena) είχε μέχρι την ανοικοδόμησή του στις αρχές της δεκαετίας του 2000 μια χωρητικότητα 100.000 θέσεων και ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο στάδιο στην Ευρώπη εκείνη την εποχή.

Η αντίληψη ότι η πόλη έχει δυνατότητες που πρέπει απλώς να χρησιμοποιηθούν οδηγεί στην εικόνα ότι η πόλη είναι μια «ωραία κοιμωμένη» (Steets 2008: 162φ.). Αυτή η εικόνα μπορεί να οδηγήσει σε δύο επιλογές δράσης.

Η μία προσέγγιση, μπορεί να οδηγήσει σε μια παθητική στάση που σημαίνει ότι αρκεί να περιμένουμε τον πρίγκιπα να ξυπνήσει την «ωραία κοιμωμένη» με ένα φιλί. Ένας τέτοιος «πρίγκιπας» ήταν ο επενδυτής real estate Γιούργκεν Σνάιντερ, ο οποίος έκανε πολλά για την ανακαίνιση ιστορικών κτιρίων στη Λειψία προτού καταθέσει αίτηση πτώχευσης το 1994. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η Red Bull Company που ίδρυσε τον ποδοσφαιρικό σύλλογο Rasen Ballsport Leipzig e. V. - ή RB Leipzig - το 2009, και τώρα χρησιμοποιεί το Red Bull Arena. Ωστόσο, μια τέτοια παθητική στάση δύσκολα βρίσκεται στη Λειψία.

Σύμφωνα με την άλλη προσέγγιση, οι ίδιοι οι ντόπιοι πρέπει να προσπαθήσουν να ξυπνήσουν την «ωραία κοιμωμένη». Αυτό ισχύει για νέους που κατέλαβαν και εξακολουθούν να χρησιμοποιούν κενά παλιά κτίρια, καθώς και τοπικούς πολιτικούς-όπως, ιδίως, τους πρώην δημάρχους Lehman-Grube και Tiefensee-οι οποίοι όχι μόνο πέτυχαν την αναμόρφωση της Εκθεσης της Λειψίας και του αεροδρομίου καθώς και την προσέλκυση νέων εκθέσεων (όπως η Games Convention, που πραγματοποιήθηκε στη Λειψία από το 2002 έως το 2008) και ιδιαίτερα οι εγκαταστάσεις της BMW, της Porsche, της DHL και της Amazon. Οι δήμαρχοι αυτοί προσπάθησαν επίσης να φέρουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2012 στην πόλη.²³

Παρόλο που η τελευταία αντίληψη ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης της «ωραίας κοιμωμένης» είναι ευρέως διαδεδομένη - συγκεκριμένα με ενεργό και αυτόνομο τρόπο (δηλαδή, να μην περιμένουμε τον πρίγκιπα να ξυπνήσει την «ωραία κοιμωμένη» με ένα φιλί) - έχουν γίνει αλλαγές ως προς την κατανόηση του πώς λειτουργεί ο κόσμος γενικά και τι σημαίνει αυτό ώστε να γίνουν οι κατάλληλες ενέργειες στη Λειψία (τι πρέπει να γίνει). Στη δεκαετία του 1990 και του 2000 υπήρχε μια περισσότερο ή λιγότερο ηγεμονική αντίληψη η οποία εκφράστηκε (α) στον γενικό προσανατολισμό προς τη λήψη μέτρων, ώστε να κάνουμε οτιδήποτε για τη βελτίωση της κατάστασης της απασχόλησης και (β) στη διάγνωση μιας «διάτρητης πόλης» που είχε ως αποτέλεσμα έναν ιδιαίτερο προσανατολισμό προς τη δράση. Αντίθετα, σήμερα υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις. Η συζήτηση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των τρεχουσών

23 Όπως γνωρίζουμε, οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2012 δεν πραγματοποιήθηκαν στη Λειψία. Ωστόσο, η Λειψία κέρδισε τον διαγωνισμό μεταξύ των γερμανικών πόλεων του Ντίσελντορφ, της Φρανκφούρτης, του Αμβούργου και της Στουτγάρδης, αλλά δεν έγινε μία από τις επίσημες «υποψήφιες πόλεις» - που περιλάμβαναν το Λονδίνο, τη Μαδρίτη, τη Μόσχα, τη Νέα Υόρκη και το Παρίσι - από τις οποίες τελικά επιλέχθηκε το Λονδίνο ως η πόλη όπου διεξήχθησαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2012.

εξελίξων στον τομέα της στέγασης (gentrification) είναι ένα παράδειγμα αυτής της κατάστασης. Ενα άλλο είναι ο αγώνας για ιδέες σχετικά με τη χρήση της γης που εξακολουθεί να ανήκει στον δήμο. Στην καλύτερη περίπτωση - όπως κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά την ενοποίηση - διαφορετικές παραδοχές σχετίζονται με δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα παράλληλα. Αυτό ίσχυε για τις «παραδοσιακές» στρατηγικές και μέτρα για την προσέλκυση επιχειρηματικών εγκαταστάσεων (για παράδειγμα Porsche, BMW, το νεόκτιστο αεροδρόμιο) και τις καινοτομίες για τη στρατηγική χρήση των κενών σπιτιών και των κενών γηπέδων (αναφέρονται στην ενότητα 10.1).

Αυτό φαίνεται να έχει αλλάξει από τη δεκαετία του 2010 ως προς τα πρότυπα καταλληλότητας (για το πώς πρέπει να λειτουργεί ο κόσμος) που στηρίζουν τη συλλογική δράση στη Λειψία. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ένα βασικό πρότυπο καταλληλότητας που χρησιμοποιείται ευρέως στην πόλη είναι η πεποίθηση ότι δεν υπάρχουν προβλήματα, αλλά προκλήσεις που μπορούν να επιλυθούν με ενεργό και αυτόνομο τρόπο. Ωστόσο, όταν πρόκειται για συγκεκριμένες αποφάσεις, τα πρότυπα καταλληλότητας μπορεί να διαφέρουν. Αυτό οδηγεί σε διαμάχες - όπως στην περίπτωση των τρεχουσών εξελίξεων στον τομέα της στέγασης και στο ερώτημα που ανακύπτει εάν συμβαίνει κάτι σαν gentrification («εξευγενισμός» γειτονιών και κοινωνικός διαχωρισμός) στη Λειψία και πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κάποια πρότυπα διαλόγου στη Λειψία που εξηγούν όχι μόνο γιατί οι έντονες δημόσιες συζητήσεις από τη μία και οι γρήγορες επιχειρησιακές αποφάσεις από την άλλη δεν αποτελούν αντίφαση. Το ακόλουθο απόσπασμα μπορεί επίσης να αποτυπώσει ένα συγκεκριμένο πρότυπο ομιλίας που εξηγεί την αισιοδοξία που υπάρχει στις αντιπαραθετικές συζητήσεις, η οποία φαίνεται να είναι χαρακτηριστική για τη Λειψία:

«Η διαδρομή από την ετικέτα «ηρωϊκή πόλη» σε «πόλη της αναπτυξιακής έκρηξης» υπήρξε σύντομη. Απλώς δηλώθηκε ότι υπάρχει. Γιατί, εκεί όπου γκρεμίστηκαν σύνορα και τοίχοι με κεριά και προσευχές, πολλά άλλα πράγματα, αν όχι όλα, φαίνονταν εφικτά» (D'Antonio 2015: 96).

Επιπλέον, βασίζεται σε πρακτικές διαλόγου στη Λειψία - όπως τονίστηκε από τους συνεντευξιαζόμενους (ιδιαίτερα από τους Λ4 και Λ11) - σύμφωνα με τις οποίες αναμένεται από όλους όσους συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις ότι θέλουν να συμβάλουν στην επίτευξη ενός καλύτερου μέλλοντος για την πόλη - και όχι μόνο να επικρίνουν κάτι χωρίς να σκιαγραφούν μια λύση για το επίμαχο θέμα. Και πάλι, μια παρόμοια στάση στις δημόσιες συζητήσεις εντοπίστηκε από τους Barbehö et al. (2015: 69-70 και 94-95; 2016: 243) και στη Φρανκφούρτη (και επιβεβαιώθηκε στο Κεφάλαιο 7 αυτού του βιβλίου).

Ωστόσο, υπάρχουν (τουλάχιστον) δύο ακόμη χαρακτηριστικά των δημόσιων συζητήσεων στη Λειψία. Πρώτον, ότι μόνο αυτοί που γίνονται αποδεκτοί ως «πολίτες της Λειψίας», δηλαδή άνθρωποι που ζουν στην πόλη, προσπαθούν να συμβάλουν στη βελτίωση της πόλης. Αυτό σημαίνει αφενός ότι οι «νεοφερμένοι» μπορούν εύκολα να γίνουν αποδεκτοί ως ίσοι - κάτι που εξηγήθηκε από τους συνεντευξιαζόμενους (Λ2 και ιδιαίτερα Λ4) με αναφορά στην ιστορία της πόλης όπου οι εμπορικές εκθέσεις πραγματοποιούνται εδώ και αιώνες και πολλοί άνθρωποι από άλλα μέρη όχι μόνο έρχονταν περιστασιακά στην πόλη αλλά παρέμεναν.

Δεύτερον, σε αντίθεση με τη Φρανκφούρτη, η προσδοκία συμβολής για την επίτευξη ενός καλύτερου μέλλοντος για την πόλη συνδέθηκε με μια σαφέστερη εικόνα για το πώς πρέπει να μοιάζει αυτό το καλύτερο μέλλον της πόλης - δηλαδή ο βασική αρχή ότι ο «άνθρωπος είναι στο επίκεντρο» («*Der Mensch steht im Mittelpunkt*»; Λ4; βλ. Επίσης Brieler and Rink 2019: 842).

Όπως προαναφέρθηκε, η αντίληψη του πολίτη συνδέεται βαθιά με την προθυμία να ενεργήσει αυτόνομα, πράγμα που στην ουσία σημαίνει «*Leipziger Freiheit*». Δρώντες σε πολιτικά κόμματα και δημοτικά συμβούλια καθώς και στη διοίκηση της πόλης αξιοποίησαν αυτή τη νοοτροπία και ήταν δεκτικοί σε πρωτοβουλίες της τοπικής κοινότητας, υποστηρίζοντας και θεσμοθετώντας καινοτομίες και μεσολαβώντας μεταξύ των δρώντων. Αυτό έγινε προκειμένου να βελτιωθούν οι γενικές συνθήκες διαβίωσης στη Λειψία και να αναζητηθούν λύσεις σε προβλήματα που διαφορετικά η πόλη δύσκολα θα μπορούσε να λύσει μόνη της. Η χρήση κενών κτιρίων μέσω των *Wächterhäuser* είναι ένα καλό παράδειγμα.

Ωστόσο, αυτό το παράδειγμα δείχνει επίσης ότι οι καινοτομίες από κάτω προς τα πάνω στη χρήση κενών κτιρίων βρίσκονται υπό πίεση λόγω των αυξανόμενων ενοικίων και της αυξανόμενης έλλειψης ελεύθερου χώρου.

Επιπλέον, η στάση των δρώντων στην Λειψία άλλαξε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, μαζί με τον τρόπο λήψης των αποφάσεων. «Σήμερα μερικοί νοσταλγούν τα προηγούμενα όνειρα και το «πομπώδες» στοιχείο τους και επικρίνουν την πολιτική «δέσμευση για κανονικότητα», ενώ οι πολιτικοί ηγέτες της πόλης ισχυρίζονται ότι θέλουν να μην βρεθούν «ποτέ ξανά χωρίς όρια»» (D'Antonio 2015: 99).²⁴ Όπως τόνισε ένας από τους συνεντευξιαζόμενους (Λ11):

«Στο παρελθόν, οι ιδέες υλοποιήθηκαν γρήγορα και οι ευκαιρίες αξιολογήθηκαν αμέσως. Περισσότερο, δόθηκε προσοχή στη συμμόρφωση με τους

24 «Ποτέ ξανά χωρίς όρια» («*Nie wieder maßlos*») αναφέρεται σε δήλωση του Δήμαρχου της Λειψίας Burkhard Jung με πανομοιότυπο τίτλο στην *DIE ZEIT* στις 12 Ιουλίου 2012 σε άρθρο για τη Λειψία που δημοσιεύτηκε σε αυτήν την εβδομαδιαία γερμανική εφημερίδα στις 28 Ιουνίου 2012

νομικούς κανόνες. Σήμερα, όλα χρειάζονται περισσότερο χρόνο, επειδή οι στόχοι πολιτικής έχουν γίνει πιο αμφιλεγόμενοι ή απλώς ασαφείς, δόθηκε μεγαλύτερη προσοχή στη συμμόρφωση με τις επίσημες διαδικασίες και ο φόβος της αντίδρασης έχει αυξηθεί. Αυτό μπορεί να ενισχύσει την επιρροή της διοικητικής γραφειοκρατίας, η οποία επικεντρώνεται, περισσότερο από άλλους φορείς, στις επίσημες διαδικασίες».

Επιπλέον, οι πολίτες που δραστηριοποιούνται στην πληθώρα καινοτόμων πρωτοβουλιών έχουν γίνει πιο ρεαλιστές. Όσο πιο επιτυχημένες είναι οι πρωτοβουλίες τους, τόσο περισσότερο προσπαθούν να προστατεύσουν τα επιτεύγματά τους. Επιπλέον, οι εντάσεις και οι «ιδεολογικές διαφορές» (Λ12) έγιναν πιο εμφανείς αφού συζητήθηκαν τα όρια των θετικών επιπτώσεων των καινοτόμων πρωτοβουλιών - ιδιαίτερα στο πλαίσιο της αυξανόμενης πίεσης στην αγορά κατοικίας και της συζήτησης σχετικά με τον «εξευγενισμό» (gentrification).

Τέλος, σαφή σημεία αναφοράς για συλλογικές δράσεις δεν προστατεύονταν πλέον από την αρμοδιότητα της δημοτικής διοίκησης. Από το 1995 έως το 2005, ο Lütke Daldrup ήταν επικεφαλής της υπηρεσίας δόμησης, η οποία ήταν ταυτόχρονα υπεύθυνη (με δύο ξεχωριστά γραφεία) για την αστική και την οικονομική ανάπτυξη από τη μία πλευρά και την πολεοδομία από την άλλη. Αυτές οι συντρέχουσες αρμοδιότητες κατέστησαν δυνατή τη διασφάλιση της συμπληρωματικότητας της οικονομικής και της αστικής ανάπτυξης, προσελκύοντας νέες δραστηριότητες στην περιφέρεια της πόλης και αξιοποιώντας άδεια κτίρια και περιοχές αναξιοποίητης γης για καινοτόμες δραστηριότητες στο κέντρο της πόλης. Αυτή η συμπληρωματικότητα υποχώρησε σε ολόενα και μεγαλύτερο βαθμό (βλέπε Rink και Siemund 2006: 56) καθώς ο αγώνας για τη διεκδίκηση του χώρου έγινε εντονότερος λόγω της αύξησης του πληθυσμού. Ταυτόχρονα, το δημοτικό γραφείο κτηματολογίου («Liegenschaftsamt»), άμεσα υπό την ευθύνη του δημάρχου, έγινε ισχυρότερο επειδή η δημοτική γη υπαγόταν στην αρμοδιότητά της.

10.4 Ευρήματα και Διαπιστώσεις

Όπως φαίνεται από την περίπτωση της Λειψίας, το μείγμα μιας δραστήριας τοπικής κοινωνίας των πολιτών που διαθέτει αυτοπεποίθηση, των πολιτικών ηγετών και ενός δημοτικού συμβουλίου ικανού να συλλάβει διαφορετικές ιδέες, σε συνδυασμό με μια νοοτροπία ανεξαρτησίας της δημοτικής διοίκησης, μπορεί να οδηγήσει σε μια ανοιχτή και ευέλικτη διαμόρφωση δημόσιων πολιτικών.

Υπό αυτές τις συνθήκες οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της ατζέντας, να αναπτύσσουν καινοτόμες ιδέες και να δημιουργούν καινοτόμες λύσεις.

Το «Leipziger Modell» είναι χαρακτηριστικό για τη σύνθεση των δρώντων στο δημοτικό συμβούλιο και στους τοπικούς συνδυασμούς, πράγμα που σημαίνει ότι προτιμάται η ρεαλιστική λήψη αποφάσεων, εστιάζοντας στο «τι είναι καλύτερο για την πόλη». Αυτό περιορίζει την κομματικοποίηση της δημοτικής πολιτικής. Ωστόσο, η εστίαση στο «καλύτερο για την πόλη» απαιτεί κοινή κατανόηση του τι σημαίνει αυτό. Ενα τέτοιο σημείο αναφοράς για τις αποφάσεις χάνεται όλο και περισσότερο στη Λειψία από τα τέλη της δεκαετίας του 2000.

Τα κρίσιμα διδάγματα που πρέπει να αντληθούν από την περίπτωση της Λειψίας είναι τα εξής: Πρώτον, οι καινοτομίες μπορεί να είναι τόσο επιτυχημένες ώστε να επιλύουν τις προκλήσεις που συνέβαλαν στη δημιουργία τους, αλλά αυτό μπορεί στη συνέχεια να οδηγήσει σε νέες προκλήσεις. Δεύτερον, προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία για νέες βελτιώσεις υπό μεταβαλλόμενες συνθήκες, οι τελευταίες πρέπει να ερμηνευτούν με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργηθούν νέα σημεία αναφοράς για πολιτικές δράσεις που επιτρέπουν στην ενδιαφερόμενη τοπική κοινότητα να προσδιορίσει τι μπορεί και πρέπει να γίνει. Η Λειψία είναι μια επιτυχημένη και καινοτόμος πόλη, αλλά δεν είναι ακόμη σαφές πώς οι νέες προκλήσεις της αστικής ανάπτυξης θα αντιμετωπιστούν ξανά με καινοτομίες που θεωρούνται ευρέως ως ενδεδειγμένες. Παρ' όλα αυτά, οι τοπικοί δρώντες στη Λειψία υιοθετούν μια στάση που δείχνει ότι θέλουν και μπορούν να πάρουν αποφάσεις αντί να μπλοκάρουν ο ένας τον άλλον σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας ως προς το ποιος είναι ο σωστός δρόμος προς τα εμπρός. Αυτό φαίνεται και από την απόφαση του δημοτικού συμβουλίου του 2015 σχετικά με την πολιτική στέγασης.

11

Όφενμπαχ

Max A. Kayser*

11.1 Εισαγωγή

Το Όφενμπαχ βρίσκεται στο νότιο τμήμα του ομόσπονδου κρατιδίου της Εσσης, στο κέντρο της Γερμανίας. Αποτελεί μέρος της ευημερούσας περιοχής Φρανκφούρτη/Ρηνανία-Μάιν, η οποία έχει συνολικά περίπου 5,55 εκατομμύρια κατοίκους και είναι μία από τις πιο πυκνοκατοικημένες μητροπολιτικές περιοχές της Γερμανίας. Το ίδιο το Όφενμπαχ έχει 138.933 κατοίκους¹ με τον πληθυσμό να έχει αυξηθεί κατά περισσότερο από 10% από το 2011.² Η πόλη έχει πολύ καλές συνδέσεις με τους εθνικούς αυτοκινητόδρομους, τους σιδηροδρόμους και το διεθνές αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης, καθώς και πολυάριθμες τοπικές και περιφερειακές γραμμές δημόσιων συγκοινωνιών.

Ιστορικά, το Όφενμπαχ χαρακτηριζόταν από μεγάλης κλίμακας εργοστάσια, ιδίως στη βιομηχανία δέρματος και στην τυπογραφία, των οποίων οι σημαντικότερες γερμανικές εγκαταστάσεις παραγωγής βρίσκονταν στην περιοχή. Ομως η μετατόπιση από τις βιομηχανίες στην παροχή υπηρεσιών κατά τις τελευταίες δεκαετίες είχε ως αποτέλεσμα την εκτεταμένη απώλεια θέσεων εργασίας για εργαζόμενους χαμηλής ειδίκευσης.

Όπως και σε άλλες πρώην βιομηχανικές πόλεις, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (SPD) εξακολουθεί να είναι κυρίαρχο κόμμα στο Όφενμπαχ. Παρόλο που

---

* Η απόδοση του κειμένου στα Ελληνικά έγινε από την Αλεξία Τιμοθέου

1 Βλ. https://www.offenbach.de/medien/bindata/of/Statistik_und_wahlen_/dir-18/dir-29/BEV1-2019-Einwohnerstruktur_nach_Stat.Bez._d_nd.pdf (11 Σεπτεμβρίου 2020).

2 Βλ. <https://www.wegweiser-kommune.de/> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

στο δημοτικό συμβούλιο επικρατεί ο λεγόμενος «συνασπισμός της Τανζανίας» που αποτελείται από τους Χριστιανοδημοκράτες (CDU), τους Πράσινους, τους Φιλελεύθερους (FDP) και τους «Ελεύθερους ψηφοφόρους» («Freie Wähler», μια παράταξη ατόμων που συμμετέχουν στις εκλογές χωρίς να είναι εγγεγραμμένοι σε κάποιο πολιτικό κόμμα), ο δήμαρχος του Όφενμπαχ εξακολουθεί να είναι Σοσιαλδημοκράτης. Μετά τις τοπικές εκλογές της 14ης Μαρτίου 2021, σχηματίστηκε στο δημοτικό συμβούλιο ένας συνασπισμός μεταξύ των Σοσιαλδημοκρατών, των Πρασίνων και των Φιλελευθέρων, ο οποίος αναμφίβολα θα συνεχίσει τις καινοτομίες που παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα.

Το Όφενμπαχ μπορεί να θεωρηθεί ως μια διαφορετική, ανοιχτόμυαλη και μοναδική πόλη. Η προσοχή που έλαβε πρόσφατα η πόλη στην 15η Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής στη Βενετία ως παράδειγμα μιας «πόλης αφίξεων» (Saunders 2011),³ καθώς και διάφορες εκτιμήσεις στα τοπικά και εθνικά ειδησεογραφικά μέσα, σηματοδοτούν μια καμπή για την εικόνα της πόλης.⁴ Τις τελευταίες δεκαετίες, η πόλη, η οποία προηγουμένως θεωρούνταν το «προβληματικό παιδί» ή το «νησί της φτώχειας» («Armutinsel», 04) της περιοχής, έχει γίνει πρωτοπόρος όσον αφορά τη μετανάστευση, την τοπική πολιτική για την αγορά εργασίας και τις μεταρρυθμίσεις της δημοτικής διοίκησης. Λόγω των εξελίξεων στην αγορά κατοικίας που έχουν προκαλέσει εκρηκτική αύξηση των τιμών στη Φρανκφούρτη, καθώς και στη γύρω περιοχή, το Όφενμπαχ έγινε αναπάντεχα ελκυστικό - όπως τόνισε ένας συνεντευξιαζόμενος (07): «Εδώ, οι κατασκευαστικές δραστηριότητες έχουν αυξηθεί τα τελευταία τρία ή τέσσερα χρόνια». Ωστόσο, πρέπει ακόμη να αντιμετωπιστούν διάφορα ζητήματα, τα οποία θα μπορούσαν να υπονομεύσουν τη δυναμική που επιτεύχθηκε τα τελευταία χρόνια.

11.2 Ζητήματα καινοτομιών

Στο Όφενμπαχ, οι προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν μέσω των καινοτομιών εξετάζονται στο πλαίσιο των οικονομικών και κοινωνικών συνεπειών της αποβιομηχάνισης. Σήμερα οι τοπικοί παράγοντες έχουν αναγνωρίσει ότι

3 Το Όφενμπαχ ήταν μέρος της γερμανικής συνεισφοράς σε αυτή την έκθεση με τίτλο «Making Heimat». Ο πλήρης τίτλος ήταν «Making Heimat. Γερμανία, χώρα αφίξης». Το Offenbach παρουσιάστηκε στο γερμανικό περίπτερο στη Βενετία από τον Μάιο έως τον Νοέμβριο του 2016. Βλ.: <http://www.makingheimat.de/en> (11 Σεπτεμβρίου 2020). Η έκθεση στο Όφενμπαχ ονομαζόταν 'Offenbach is almost alright' (Vöckler 2017: 102)

4 Η Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), μία από τις μεγαλύτερες καθημερινές εφημερίδες στη Γερμανία, αφιέρωσε ένα ολόκληρο τμήμα του feuilleton της στο Όφενμπαχ (FAZ, 26 Ιουνίου 2018).

στο Offenbach «όλα τα πολιτικά κόμματα κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 αγνόησαν τα σημεία των καιρών [...] και την [οικονομική] ανάπτυξη. [...] Η ανεργία στη συνέχεια αυξήθηκε σταδιακά, επειδή οι απλές θέσεις εργασίας στη βιομηχανία εξαφανίστηκαν» (07). Σε αυτό το πλαίσιο, οι τοπικοί παράγοντες έχουν πλέον αντιληφθεί ότι «κάτι πρέπει να γίνει» (02, 04) προκειμένου να δημιουργηθεί σταθερή ανάπτυξη της απασχόλησης, του εισοδήματος και των φορολογικών εσόδων της πόλης.

Κατά συνέπεια, οι κάτοικοι του Όφενμπαχ θεωρούν ότι είναι ζωτικής σημασίας να επανεξετάζεται κριτικά, κατά πόσο μια καινοτομία αντιμετωπίζει πραγματικά ένα από αυτά τα κύρια ζητήματα ή αν απλώς «γυαλίζει την επιφάνεια». Από αυτή την άποψη, η πόλη υποφέρει ακόμη από την απότομη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής στη δεκαετία του 1970, η οποία οδήγησε όχι μόνο σε ένα ποσοστό ανεργίας υψηλότερο από τον μέσο όρο της Εσσης (8,7% στο Όφενμπαχ έναντι 4,6% σε όλη την Εσση τον Φεβρουάριο του 2020)⁵, αλλά και στη μετάβαση σε έναν τομέα υπηρεσιών χαμηλής ειδίκευσης και σε υψηλό έλλειμμα του δημοτικού προϋπολογισμού (04)⁶. Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά του Όφενμπαχ είναι ότι έχει το υψηλότερο ποσοστό κατοίκων με μεταναστευτικό υπόβαθρο στη Γερμανία. Συνολικά, το 61,6% του πληθυσμού του Όφενμπαχ (Magistrat der Stadt Offenbach 2017: 38).⁷

Οι καινοτομίες που αναδύθηκαν στο Όφενμπαχ κατά τις τελευταίες δεκαετίες εντάσσονται σε τρεις τομείς: α) κοινωνική συνοχή, β) οικονομική ανάπτυξη και γ) πολιτισμός. Σε καθέναν από αυτούς τους τομείς σημειώθηκαν εξελίξεις, οι οποίες γίνονται αντιληπτές από τους πολίτες ως κάτι καινούριο και ως βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης.

α) Ο πρώτος τομέας (κοινωνική συνοχή) αναφέρεται ειδικότερα στην ένταξη των ατόμων που φθάνουν στο Όφενμπαχ και τους επιτρέπει να συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή, καθώς και στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων. Προσφέροντας στους εισερχόμενους μετανάστες μια κοινωνική και οικονομική προοπτική, η πόλη προσπαθεί να μειώσει τις ανισότητες και να κρατήσει περισσότερους ανθρώπους. Αυτό είναι ένα σημαντικό ζήτημα, διότι σε αντίθετη περίπτωση οι άνθρωποι που μετακομίζουν στο Όφενμπαχ και εκεί τους προσφέρονται μαθήματα γλώσσας, ειδική υποστήριξη για την αναζήτηση εργασίας ή υπηρεσίες υγείας θα μετακινηθούν αργότερα και θα αναζητήσουν

5 <https://statistik.arbeitsagentur.de/Navigation/Statistik/Statistik-nach-Regionen/Politische-Gebietsstruktur/Hessen/Offenbach-Nav.html> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

6 Βλ. <https://www.wegweiser-kommune.de/> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

7 https://www.offenbach.de/leben-in-of/soziales-gesellschaft/integration_und_zusammenleben/integrationsfoerderung/modellregion-integration/index.php (11 Σεπτεμβρίου 2020).

καλύτερη τύχη σε μίαν άλλη πόλη, εάν τα εν λόγω μέτρα ένταξης έχουν θετικό αποτέλεσμα, γεγονός που θεωρείται προβληματικό από τους υπαλλήλους της δημοτικής διοίκησης (O1).

Ο δήμος έχει λάβει σημαντικά μέτρα για τη βελτίωση των διαδικασιών ένταξης και της κοινωνικής συνοχής («Chefsache») (Hessisches Ministerium der Justiz, für Integration und Europa 2012: 23). Αυτό σημαίνει ότι το θέμα τοποθετείται στην κορυφή της ατζέντας της δημοτικής διοίκησης και ο δήμαρχος αναλαμβάνει άμεσα την ευθύνη για το θέμα. Το Όφενμπαχ ήταν ένας από τους πρώτους δήμους στη Γερμανία που αναγνώρισε σοβαρά το εύρος της πρόκλησης που δημιουργεί η ένταξη των ατόμων με ξένη καταγωγή και εργάστηκε πάνω σε αυτό υπερβαίνοντας τις δομές των υπηρεσιών μέσω τακτικών ανταλλαγών μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών (O3- Schulze-Böing 2018: 56).

Μέχρι το 1998, ο δήμος είχε ήδη ιδρύσει το «Leitstelle Zusammenleben», δηλαδή ένα κεντρικό γραφείο για τη «Συνύπαρξη», και υιοθέτησε μια ολοκληρωμένη αντίληψη για την ένταξη το 2004 (Hessisches Ministerium der Justiz, für Integration und Europa 2013: 50-51, Stadt Offenbach 2004). Η έννοια της ένταξης όχι μόνο συνδέει τα ήδη καθιερωμένα σχέδια και θέτει συγκεκριμένους στόχους για τα διάφορα μέτρα, αλλά περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η τοπική διοίκηση πρέπει να αντιμετωπίσει το θέμα της ένταξης:

«Λόγω του υψηλού ποσοστού των πολιτών μη γερμανικής καταγωγής, σε επίπεδο δήμου η πολιτική ένταξης στο Όφενμπαχ αποτελεί [...] διατμηματικό έργο και όχι ειδικό θέμα των επιμέρους υπηρεσιών. Σε μια ολόενα και πιο διεθνή πόλη στο κέντρο της περιοχής του Ρήνου-Μάιν, η διοίκηση γίνεται επίσης πιο διεθνής και διαπολιτισμική, καθώς είναι υπεύθυνη για ένα πελατολόγιο το οποίο, σε ολόενα και μεγαλύτερο βαθμό, έχει διαφορετική καταγωγή και πολιτισμικό υπόβαθρο. Η εξέλιξη αυτή απαιτεί ηγετικό έργο λόγω της συνολικής κοινωνικής σημασίας και της πολυπλοκότητας του θέματος» (Stadt Offenbach 2004: 54).

Η σημασία που αποδίδεται στην ενσωμάτωση εκφράζεται επίσης με τη θέσπιση της θέσης ενός επιτρόπου ενσωμάτωσης («Integrationsbeauftragter»)⁸, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την ανάπτυξη βασικών κατευθυντήριων γραμμών στην πόλη. Επιπλέον, ο δήμος προσπαθεί να φέρει σε επαφή τους φορείς και να ανταλλάξει ιδέες για το θέμα πέρα από τα δικά του καθήκοντα τοπικής διοίκησης. Η λεγόμενη «ομάδα αρμοδιοτήτων ένταξης» («Kompetenzteam Integration») συνεργάζεται με τον επικεφαλής του τμήματος ένταξης και τον επικεφαλής του τοπικού συμβουλίου μεταναστών («Ausländerbeirat») για τα

8 Βλ. <https://www.offenbach.de//vv/oe/verwaltung/18501010000006809.php> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

μελλοντικά μέτρα ένταξης και αξιολογεί την τρέχουσα διαδικασία στην πόλη.⁹ Εκτός από τα μέλη της δημοτικής διοίκησης, η ομάδα αποτελείται από εκπροσώπους διαφόρων τοπικών οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, ιδίως των μεταναστευτικών κοινοτήτων, αλλά και του τοπικού οργανισμού απασχόλησης («Agentur für Arbeit»).

Εκτός από τα μέτρα που λαμβάνονται με πρωτοβουλία του δήμου, το Όφενμπαχ είναι πολύ πρόθυμο να προσελκύσει και να εφαρμόσει ομοσπονδιακή υποστήριξη και πιλοτικά έργα για τη διαχείριση της ένταξης.¹⁰ Ειδικά στο πλαίσιο του ομοσπονδιακού προγράμματος των λεγόμενων «πιλοτικών σχεδίων για την ένταξη», ο δήμος υποστήριξε διάφορες μικρότερες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών και τους έδωσε τη δυνατότητα να οργανωθούν, να ανταλλάξουν πληροφορίες και να δραστηριοποιηθούν στην πόλη (Hessisches Ministerium der Justiz, für Integration und Europa 2013: 51-52). Η εστίαση στη δικτύωση διαφόρων κοινοτήτων, η προσφορά διοικητικών ικανοτήτων για την ενσωμάτωση κοινωνικών φορέων και η ισχυρή πολιτική ηγεσία όσον αφορά το θέμα αυτό, είναι οι βασικοί παράγοντες της επιτυχίας του Όφενμπαχ σε αυτόν τον τομέα. Οπως επεσήμανε ο πρώην επικεφαλής του τμήματος ένταξης και κοινωνικών υπηρεσιών, Peter Schneider: «Το θέμα είναι να νιώθεις ότι ανήκεις κάπου - χωρίς να ξεχνάς τις ρίζες σου. Η ενσωμάτωση δεν σημαίνει αφομοίωση. Τη στιγμή που αισθάνεσαι ότι σε σέβονται, αισθάνεσαι σαν στο σπίτι σου».¹¹

β) Ο δεύτερος τομέας καινοτομίας στο Όφενμπαχ, η οικονομική ανάπτυξη, αναφέρεται στην προσέλκυση νέων επιχειρήσεων και στη δημιουργία όχι μόνο οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και βιώσιμων θέσεων εργασίας εκτός του τομέα των υπηρεσιών χαμηλής ειδίκευσης. Οπως έχει ήδη αναφερθεί, το Όφενμπαχ εξακολουθεί να έχει υψηλό ποσοστό ανεργίας και χρειάζεται μια σταθερή αγορά εργασίας για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της κινητικότητας και της μετανάστευσης. Η πόλη έχει λάβει διάφορα μέτρα για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και προοπτικών απασχόλησης των κατοίκων και των νεοεισερχομένων.

Μια από τις πρώτες ολοκληρωμένες προσεγγίσεις για τη στρατηγική οικονομική ανάπτυξη ήταν το «Masterplan» της πόλης για το 2030 (Magistrat der Stadt Offenbach und «Offenbach offensiv» 2015). Οι εργασίες για το master

9 Βλ. https://www.offenbach.de/leben-in-of/soziales-gesellschaft/integration_und_zusammenleben/kompetenzteam-integration.php (11 Σεπτεμβρίου 2020).

10 Βλ. Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung 2015 και Hessisches Ministerium der Justiz, für Integration und Europa 2013.

11 Απόσπασμα από το άρθρο 'Es geht darum, sich zugehörig zu fühlen' (το ζήτημα είναι να αισθάνεσαι ότι ανήκεις) που δημοσιεύτηκε στη Süddeutschen Zeitung, 1 Οκτωβρίου 2018.

plan εμπνεύστηκαν από ένα μοναδικό τρόπο σκέψης - συγκεκριμένα ότι «είναι πιο σημαντικό να εξετάσουμε τις δυνατότητες που έχουμε, όχι τι πήγε στραβά, [...] να κοιτάξουμε στο μέλλον [και να αναρωτηθούμε] ποιες δυνατότητες έχουμε και πώς μπορούμε να τις εφαρμόσουμε καλύτερα» (O4). Πάνω απ' όλα, η περιοχή του δήμου θεωρήθηκε ότι έχει μεγαλύτερες δυνατότητες που δεν αξιοποιήθηκαν νωρίτερα: μια περιοχή, «που δεν υπάρχει πουθενά αλλού στην περιφέρεια Ρήνου-Μάιν σε τόσο συγκεντρωμένη μορφή [και κυρίως] με τόσο άριστες συνδέσεις [υποδομών]» (O4).

Το master plan εκπονήθηκε από τη νεοσύστατη ένωση «Offenbach offensiv» ('ενεργητικό Όφενμπαχ'), η οποία συντόνισε φορείς από την κοινωνία των πολιτών, τις επιχειρήσεις και το τοπικό Πανεπιστήμιο Τέχνης και Σχεδιασμού (Hochschule für Gestaltung/HfG Offenbach), καθώς και από τη δημοτική διοίκηση. Το σχέδιο συνδύαζε διάφορες στρατηγικές και έργα που υπήρχαν ήδη στην πόλη (O4) και επικεντρώθηκε σε διάφορα βασικά έργα για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και της ποιότητας ζωής (Magistrat der Stadt Offenbach /»Offenbach offensiv» 2015: 156ff.). Απώτερος στόχος του σχεδίου είναι η προσέλκυση νέων επιχειρήσεων. Επιπλέον, επιδιώκεται η ανάπτυξη κατοικιών ανώτερης ποιότητας και τιμής, προκειμένου να αλλάξει η σύνθεση του πληθυσμού της πόλης, «διότι δεν μπορείς να αλλάξεις τη δομή ενός πληθυσμού μέσω εκτοπισμού. Αντίθετα, πρέπει να προσπαθήσεις να προσελκύσεις στο Όφενμπαχ άτομα με υψηλότερα εισοδήματα και εύπορους» (O7). Ιδιαίτερα λόγω της εγκατάστασης επιχειρήσεων, τα έσοδα του δήμου θα πρέπει να αυξηθούν λόγω των εσόδων από τον φόρο επιχειρήσεων (δηλ. έναν φόρο που οι γερμανικοί δήμοι μπορούν να επιβάλλουν στις επιχειρήσεις), ο οποίος αποτέλεσε επίσης κεντρικό σημείο της συμφωνίας με την κυβέρνηση του κρατιδίου στο πλαίσιο της συμφωνίας διάσωσης του κρατιδίου της Εσσης.¹² Το master plan του 2030 θεωρείται σημαντική επιτυχία για την πόλη. Το σχέδιο φαίνεται να καθιστά το Όφενμπαχ ιδιαίτερα ελκυστικό για τους επενδυτές και, πράγματι, τα νέα έργα ακινήτων - όπως η περιοχή του λιμανιού - θεωρούνται θετικά παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι η πόλη προσφέρει καλές επενδυτικές ευκαιρίες σε σύγκριση με την ακριβή γειτονική της Φρανκφούρτη (O4).

Ενα άλλο έργο-κλειδί στο πλαίσιο του master plan είναι η πανεπιστημιούπολη καινοτομίας που σχεδιάζεται στον εγκαταλελειμμένο χώρο ενός πρώην εργοστασίου χρωμάτων. Για την αγορά, την ανάπτυξη και την εμπορική αξιοποίηση του χώρου, η πόλη ίδρυσε τη δική της εταιρεία, την Innovationscampus Ltd & Co. KG. Η εταιρεία αυτή έλαβε 6,95 εκατ. ευρώ από τον δήμο για την

12 Magistrat der Stadt Offenbach und 'Offenbach offensiv' 2015: 11. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Heinelt and Stolzenberg 2014 ή Stolzenberg et al. 2016: 55ff.

αγορά του χώρου 35 εκταρίων από την ελβετική εταιρεία χημικών Clariant και 3 εκατ. ευρώ ως προκαταβολή κεφαλαίου για την ανάπτυξη και την εμπορική αξιοποίηση του χώρου. Ο δήμος επιθυμεί να πραγματοποιήσει την ανάπτυξη και την εμπορική αξιοποίηση μέσω της ίδιας της εταιρείας, προκειμένου να έχει άμεση επιρροή στην εγκατάσταση νέων, προσανατολισμένων προς το μέλλον επιχειρήσεων σε αυτήν την μεγαλύτερη, συνεχόμενη περιοχή ανάπτυξης του κέντρου της πόλης σε ολόκληρη την περιοχή και να έχει έτσι επιρροή στην περαιτέρω διαρθρωτική οικονομική ανάπτυξη και στην περαιτέρω εξυγίανση των οικονομικών του δήμου.¹³

Με αυτόν τον τρόπο, το γενικό σχέδιο συνέβαλε στην αλλαγή της εικόνας της πόλης. Η ενίσχυση του προφίλ της «ήταν επίσης ένας λόγος για την εκπόνηση του γενικού σχεδίου και το γεγονός ότι η τοπική κοινωνία μπορούσε να αποδεχθεί μια τέτοια αλλαγή στην εικόνα του 'Όφενμπαχ» (08- παρόμοιες δηλώσεις έγιναν από τον 09).

Εκτός από τα μέτρα του γενικού σχεδίου, η πόλη προσφέρει χρηματοδότηση και υποστήριξη για τις μικρές επιχειρήσεις και τους ελεύθερους επαγγελματίες της δημιουργικής οικονομίας.¹⁴ Ωστόσο, όπως και με τα μέτρα που σχετίζονται με το ζήτημα της ένταξης, τα μέτρα αυτά υποστηρίζονται επίσης από εξωτερική χρηματοδότηση, την οποία ο δήμος έλαβε από το 2010 έως το 2015. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, για το πρόγραμμα «Τοπική οικονομία - η δημιουργική οικονομία στις τοπικές γειτονιές» («Lokale Ökonomie - Kreativwirtschaft im Quartier») που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και εστιάζει στις τοπικές επιχειρήσεις του δημιουργικού ή πολιτιστικού τομέα.¹⁵ Οι επιχειρήσεις μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για χρηματοδότηση έως και 50% για διαφήμιση, διαδικτυακές πλατφόρμες ή εξοπλισμό και λογισμικό.¹⁶ Επιπλέον, ο τοπικός προμηθευτής ενέργειας EVO AG υποστηρίζει τις νεοφυείς επιχειρήσεις με ένα χώρο συνεργασίας στις εγκαταστάσεις της εταιρείας. Παρόλο που η «Startwerke», μια πρώτη εγκατάσταση για την πρόωθηση νεοφυών επιχειρήσεων στον πολιτιστικό και δημιουργικό τομέα, ανέστειλε τη λειτουργία της (κυρίως επειδή το όνομα προστατεύθηκε

13 Βλ. άρθρο 'Offenbach drives Innovation Campus forward' στη FAZ, 8 Απριλίου 2020.

14 Βλ. <https://www.offenbach.de/microsite/kreativwirtschaft/index.php> και <http://www.gruenderstadt-offenbach.de/highlights/highlights-details/article/foerderung-programm-fuer-kultur-und-kreativwirtschaft-in-offenbach-wird-fortgesetzt.html> (2 Νοεμβρίου 2020).

15 Βλ. <https://www.offenbach.de/microsite/kreativwirtschaft/aktuelles/berichte/Lokale-Oekonomie.php> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

16 Βλ. <https://wirtschaft.hessen.de/landesentwicklung/efre/eu-regionalfoerderung-2014-bis-2020> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

νομικά από άλλη εταιρεία),¹⁷ ο αριθμός των επιχειρήσεων της δημιουργικής οικονομίας που εδρεύουν στο Όφενμπαχ υπερδιπλασιάστηκε από 1.345 το 2007 σε 2.967 το 2013 (Magistrat der Stadt Offenbach 2015: 4). Η όπως το έθεσε ένας συνεντευξιαζόμενος (O1): «Είμαστε πλέον η πόλη με τις περισσότερες νεοφυείς επιχειρήσεις στη Γερμανία».

γ) Ο τρίτος τομέας καινοτομίας επικεντρώνεται στον πολιτισμό και ασχολείται κυρίως με τη μακροχρόνια αρνητική εικόνα του Όφενμπαχ στα γερμανικά μέσα ενημέρωσης και στην περιοχή Ρήνος-Μάιν.¹⁸ Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πόλη θεωρούνταν «προβληματικό παιδί» στην κατά τα άλλα ευημερούσα Εσση. Δημοσιεύματα των μέσων ενημέρωσης που απεικόνιζαν υποβαθμισμένες συνοικίες και έδιναν έμφαση στα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας και τις επικίνδυνες γειτονιές διαμόρφωσαν την εικόνα του Όφενμπαχ ως μιας λιγότερο βιώσιμης πόλης. Προκειμένου να προσελκύσει επενδυτές και νέες επιχειρήσεις και να κάνει τους πολίτες να αισθάνονται ευπρόσδεκτοι, φαινόταν προφανές ότι κάτι στην εικόνα του Όφενμπαχ έπρεπε να αλλάξει. Αυτό έγινε με αξιοσημείωτο τρόπο. Οσον αφορά την πολιτιστική εικόνα της πόλης τονίστηκε ότι η πόλη είναι

«πολύχρωμα ανάμεικτη». Το Όφενμπαχ είναι επίσης μια πόλη με πολλά ατελιέ [...]. Αυτή η καλλιτεχνική πτυχή είναι ακόμη πολύ ζωντανή και νομίζω ότι αυτοί οι διαφορετικοί τρόποι ζωής και τα είδη διαβίωσης αλληλοσυμπληρώνονται σε κάποιο βαθμό και δημιουργούν μια θετική συνολική εικόνα [...]. Η πόλη είναι μοντέρνα, χωρίς όμως να είναι εκφυλισμένη ή άτακτη» (O6).

Μια θεμελιώδης αλλαγή είναι η αναδιατύπωση του μεταναστευτικού ζητήματος με αναφορά στην έννοια της «πόλης αφίξεων» του Doug Saunders (2011). Αυτό έγινε μέσω μιας έκθεσης με τίτλο «Offenbach is almost alright» στην Μπιενάλε της Βενετίας το 2016 μαζί με το Deutsche Architekturmuseum (DAM, Γερμανικό Μουσείο Αρχιτεκτονικής) και την παρουσίασή του με θέμα «Making Heimat», η οποία έριξε φως στις διάφορες μορφές μετανάστευσης στη Γερμανία. Η εικόνα του Όφενμπαχ ως «πόλης αφίξεων» προωθήθηκε έντονα από τον Kai Vöckler (2017), του οποίου η καθηγητική θέση στο τοπικό Πανεπιστήμιο Τέχνης και Σχεδιασμού χρηματοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από το δήμο με σκοπό την ανάλυση και τη διευκόλυνση της δημιουργικής και πολιτιστικής σκηνής στο Όφενμπαχ.¹⁹ Ο χαρακτηρισμός του Όφενμπαχ ως «πόλης αφίξεων» είχε τεράστιο

17 Βλ. <https://www.evo-ag.de/evo-startwerk/> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

18 Βλ. άρθρο στη FAZ, 26 Ιουνίου 2018.

19 Βλ. <https://www.hfg-offenbach.de/de/pages/stiftungsprofessur#ueber> (11 Σεπτεμβρίου 2019). Ένα έργο που προβάλλει διάφορους τοπικούς δημιουργούς και μικρές επιχειρήσεις είναι το «OF Loves U» (<https://www.oflovesu.com/about/>; 11 Σεπτεμβρίου 2020), στο οποίο οι ντόπιοι μπορούν να παρουσιάσουν τον εαυτό τους και τη δουλειά τους, αλλά και να συνδεθούν και να βρουν χώρους για εκθέσεις.

θετικό αντίκτυπο στην πόλη και άλλαξε ριζικά τον τρόπο με τον οποίο η πόλη γίνεται αντιληπτή σήμερα (02, 03, 04).²⁰ Η αναπλασίωση της μετανάστευσης με την προβολή του Όφενμπαχ ως «πόλης αφίξεων» διαμόρφωσε τους τρόπους επικοινωνίας σχετικά με το θέμα αυτό. Το Όφενμπαχ δεν θεωρούνταν πλέον ως μια πόλη που κυριαρχείται από το ζήτημα της μετανάστευσης, αλλά ως, εξ ορισμού, ποικιλόμορφη, πολυπολιτισμική, ενδιαφέρουσα και αυθεντική. Η αρνητική εικόνα μιας πύλης εισόδου στη Γερμανία και μιας πόλης διέλευσης για τους νεοαφιχθέντες μετανάστες που αποτελούνταν από προσωρινό και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό μετατράπηκε στη θετική εικόνα της «πόλης αφίξεων» στις παγκόσμιες μεταναστευτικές κινήσεις, η οποία ζωντανεύει ξανά το παρελθόν και το συνδέει με τη σημερινή μετανάστευση. Με τον τρόπο αυτό, η μετανάστευση έγινε κάτι σαν το DNA της πόλης ανά τους αιώνες.

Σε αντίθεση με τη Φρανκφούρτη, τα ζητήματα της μετανάστευσης και της κινητικότητας δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως απλές παρενέργειες της επιτυχίας και της «δυναμικής» της πόλης (βλ. Barbehöhn et al. 2016: 242, Barbehöhn και Münch 2014: 158).²¹ Ωστόσο, με τον όρο «πόλη αφίξεων» το Όφενμπαχ ήταν σε θέση να εξηγήσει γιατί η τοπική κοινωνία λειτουργεί με τον τρόπο που λειτουργεί και να δείξει ότι η πόλη εκπληρώνει έναν σκοπό - συγκεκριμένα την ενσωμάτωση των νεοαφιχθέντων σε καθημερινή βάση. Αυτό μετέτρεψε αυτό που κάποτε αποτελούσε πρόβλημα σε πλεονέκτημα, το οποίο όχι μόνο καθιστά το Όφενμπαχ ελκυστικό στην κοσμοπολίτικη καλλιτεχνική σκηνή, αλλά δημιουργεί ένα μοναδικό σημείο προβολής για την ίδια την πόλη. Αυτή η αλλαγή στη δημόσια εικόνα του Όφενμπαχ άλλαξε τη φήμη της πόλης και την έκανε ελκυστική για ανθρώπους από αλλού που διαφορετικά θα μπορούσαν να σκεφτούν να μετακομίσουν στη Φρανκφούρτη/Μάιν. Ένας συμμετέχων στη συνέντευξη (02) το έθεσε αυτό και στο πλαίσιο της αύξησης των ενοικίων στη Φρανκφούρτη:

«Δεν μας βλέπουν πλέον ως το αουτσάιντερ ή το προβληματικό παιδί της περιοχής Ρήνου-Μάιν, αλλά ως μια πόλη όπου μπορείς να ζήσεις κανονικά όπως οπουδήποτε αλλού. Και αυτό ήταν ένα άγγιγμα της τύχης: οι άνθρωποι μπορούν τώρα να δουν ότι τίποτα δεν είναι δυνατό στη Φρανκφούρτη και να σκεφτούν - ας δούμε το Όφενμπαχ».

20 Βλ. επίσης https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/hochschule-fuer-gestaltung-kleine-offenbacher-weltgeschichte-15658831.html?printPagedArticle=true#pageIndex_0 (11 Σεπτεμβρίου 2020)

21 Barbehöhn and Münch (2014) παρέθεσαν ένα συνεντευξιαζόμενο που δήλωσε ότι ο πληθυσμός της Φρανκφούρτης αλλάζει εντελώς κάθε 15 χρόνια, γεγονός το οποίο αποτελεί κατά τον ίδιο ένδειξη της δυναμικής φύσης της πόλης.

Μια άλλη αξιοσημείωτη πολιτιστική αλλαγή σχετίζεται με την κουλτούρα χιπ-χοπ που προέρχεται από την περιοχή και από το ίδιο το Όφενμπαχ. Ωστόσο, σε αντίθεση με τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η ωμή εικόνα της πόλης που παρουσιάζεται στα βίντεο ραπ και στα κείμενα των τραγουδιών δεν θεωρείται ελάττωμα, αλλά πηγή δημιουργικότητας και γνήσιο μέρος της αστικής ζωής (Vöckler 2017).²² Αν και η ανάπτυξη αυτής της σκηνής είναι αποκομμένη από το μεγαλύτερο μέρος της «επίσημης» καλλιτεχνικής και πολιτιστικής σκηνής του Όφενμπαχ, μεμονωμένοι φορείς και δίκτυα έχουν συμβάλει στη συνολική εικόνα της πόλης.

Εκτός από τους τρεις κύριους τομείς της καινοτομίας: κοινωνική συνοχή, οικονομική ανάπτυξη και πολιτισμός, αξίζει επίσης να εξετάσουμε ορισμένα από τα ζητήματα του παρελθόντος που σχετίζονται με την καινοτομία στο Όφενμπαχ και εξακολουθούν να επηρεάζουν την τοπική πολιτική: τις μεταρρυθμίσεις της δημοτικής διοίκησης και την τοπική πολιτική για την αγορά εργασίας. Και οι δύο αποτέλεσαν μέρος των μεταρρυθμίσεων της Νέας Δημόσιας Διοίκησης (NDD) που πραγματοποιήθηκαν σε ολόκληρη τη Γερμανία, αλλά εφαρμόστηκαν στο Όφενμπαχ νωρίτερα από ό,τι αλλού. Αντιμέτωπη με έναν διαρκώς περιορισμένο δημοτικό προϋπολογισμό και μια δύσκολη τοπική αγορά εργασίας, η πόλη ήταν πρόθυμη να μειώσει το κόστος και να αξιοποιήσει στο έπακρο τις δημόσιες υπηρεσίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αυστηρά μέτρα για τη βελτιστοποίηση της δημόσιας διοίκησης ή, όπως το έθεσε ένας συνεντευξιαζόμενος: «Η πόλη ξέριε πώς να διαχειρίζεται τα λίγα που έχουμε» (O2). Και ένας άλλος το επιβεβαίωσε αυτό τονίζοντας ότι τη δεκαετία του 1990 το Όφενμπαχ θεωρούνταν «πρωτοπόρος πόλη όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις της δημόσιας διοίκησης, λόγω της δημοσιονομικά δύσκολης κατάστασης» (O1, βλ. επίσης Barthel και Spiegel 2008). Το δημοσιονομικό έλλειμμα δεν θεωρήθηκε κατ' ανάγκη ως περιορισμός των δυνατοτήτων, αλλά αντίθετα ως ευκαιρία για την εξεύρεση νέων τρόπων δημιουργίας αποτελεσματικότερης δημοτικής διοίκησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ένας συνεντευξιαζόμενος (O1) τόνισε ότι «εκείνη την εποχή, αυτό που ήταν καινοτόμο ήταν το 'νέο μοντέλο πλοήγησης' [δηλ. η γερμανική εκδοχή του NPM] και είχαμε κάποιες αρκετά καινοτόμες προσεγγίσεις όσον αφορά την πολιτική

22 Βλ. άρθρο 'Rap differently' ('Anders rappen') στη FAZ, 23 Σεπτεμβρίου 2020. Βλ. επίσης https://www.deutschlandfunkkultur.de/kulturszene-in-offenbach-am-main-ein-neues-eldorado-fuer.1001.de.html?dram:article_id=393087; <https://www.zeit.de/2014/49/haftbefehl-csu-wahlkampf-plakat>; https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/hochschule-fuer-gestaltung-kleine-offenbacher-weltgeschichte-15658831.html?printPagedArticle=true#pageIndex_0; https://www.deutschlandfunkkultur.de/kulturszene-in-offenbach-am-main-ein-neues-eldorado-fuer.1001.de.html?dram:article_id=393087 (όλα στις 11 Σεπτεμβρίου 2020).

μας για το ανθρώπινο δυναμικό». Πιο συγκεκριμένα, αυτό σήμαινε σκόπιμη πρόσληψη προσωπικού από τον ιδιωτικό τομέα προκειμένου να επιτευχθεί μια πιο διοικητικά προσανατολισμένη προσέγγιση και «μόχλευση της διοικητικής δομής» (O1). Ο γενικός στόχος δεν ήταν μόνο η εισαγωγή πιο οικονομικών διαδικασιών στη διοίκηση, αλλά και η εφαρμογή ενός Συστήματος Διαχείρισης Ποιότητας (ΣΔΠ) για τη δημόσια διοίκηση (Barthel και Spiegel 2008: 281). Αυτή η διαδικασία εξορθολογισμού θεωρείται πολύ θετικό επίτευγμα του δήμου και πλεονέκτημα έναντι άλλων πόλεων:

«[...] εξακολουθούμε να είμαστε η πόλη με τη χαμηλότερη αναλογία προσωπικού, άρα με την υψηλότερη αποτελεσματικότητα της διοίκησής μας. [...] Εξ όσων γνωρίζω, το Όφενμπαχ είναι σημαντικά πιο αποτελεσματικό σε σύγκριση με το Ντάρμστατ ή τη Φρανκφούρτη ή οποιαδήποτε άλλη δημοτική διοίκηση στην Εσση» (O1).

Όπως είναι φυσικό, το επιχείρημα αυτό αμφισβητείται από τμήματα της τοπικής κοινωνίας, τα οποία υποστηρίζουν ότι: «Η δημόσια διοίκηση είναι δυσλειτουργική και οι διαδικασίες διαρκούν πάρα πολύ λόγω της ανεπαρκούς στελέχωσης των γραφείων. Ο μόνος τρόπος για να γίνουν τα πράγματα εγκαίρως είναι μέσω προσωπικών δικτύων. [...] Αυτό λειτουργεί πολύ καλύτερα στη Φρανκφούρτη» (O5). Άλλοι (όπως η O2) θεωρούν ότι αυτό είναι το φυσιολογικό μειονέκτημα μιας λιτής διοίκησης και υποστηρίζουν ότι πρόκειται για ζήτημα έλλειψης δυναμικού και ότι πάντα εμφανίζονται αιχμές στο φόρτο εργασίας. Το πρόβλημα είναι πιο θεμελιώδες. Η μεγάλη κινητικότητα των πολιτών αυξάνει συνεχώς το διοικητικό έργο όσον αφορά την εγγραφή και άλλες υπηρεσίες που αφορούν νεοεισερχόμενους (O2).

Τα διαρκή ελλείμματα του προϋπολογισμού του δήμου εξηγούν γιατί το Όφενμπαχ έγινε η πρώτη πόλη που εντάχθηκε στο πρόγραμμα διάσωσης της τοπικής αυτοδιοίκησης από την κυβέρνηση του κρατιδίου της Εσσης (Heinelt και Stolzenberg 2014). Στόχος του προγράμματος δεν είναι μόνο η στήριξη της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσω οικονομικής βοήθειας, αλλά και η εξυγίανση του προϋπολογισμού της με βιώσιμο τρόπο. Ως εκ τούτου, αυτό που συνέβη στο Όφενμπαχ στο πλαίσιο του προγράμματος διάσωσης μπορεί να θεωρηθεί ως υποστήριξη μιας περαιτέρω διαδικασίας εξορθολογισμού της δημοτικής διοίκησης.

Περίπου την ίδια εποχή που εφαρμόζονταν οι μεταρρυθμίσεις της NPM στο Όφενμπαχ, η πόλη προσπαθούσε να μειώσει το υψηλό ποσοστό ανεργίας και να δημιουργήσει περισσότερες θέσεις εργασίας (Magistrat der Stadt Offenbach 2017: 39). Ο δήμος συνεργάστηκε με το τοπικό παράρτημα του Ομοσπονδιακού Γραφείου Εργασίας και εισήγαγε νέα συλ διαχείρισης στις δικές του υπηρεσίες απασχόλησης. Από αυτή την άποψη «το Offenbach ήταν πάντα ο ρυθμιστής

των τάσεων. Μαζί με μερικές άλλες πόλεις αποτελούσαμε πάντα πρότυπο για την υπόλοιπη Γερμανία» (O1). Και ο ίδιος συνεντευξιαζόμενος τόνισε ότι όσον αφορά την τοπική πολιτική για την αγορά εργασίας «αρχίσαμε [επίσης] πολύ νωρίς να συνεργαζόμαστε διεθνώς. Το 1995/96, για παράδειγμα, δημιουργήσαμε την πρώτη δημοτική υπηρεσία απασχόλησης με την υποστήριξη συναδέλφων από την Ολλανδία».

Αν και οι μεταρρυθμίσεις αυτές μπορεί να αμφισβητούνται και δεν θεωρούνται καινοτομίες από μόνες τους,²³ οι τοπικοί παράγοντες στο Όφενμπαχ θεωρούν τις αλλαγές αυτές ως βελτίωση και ως ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν άλλα ζητήματα που αντιμετωπίζει η πόλη.²⁴ Όπως το θέτει ένας συνεντευξιαζόμενος (O1):

«Αυτά τα πράγματα δεν είναι εντελώς νέα. Ωστόσο, αυτό που κάναμε και εξακολουθούμε να κάνουμε είναι να συναρμολογούμε συνεχώς γνωστούς τρόπους και στοιχεία με νέο τρόπο. Θα έλεγα ότι αυτό είναι κάτι που διακρίνει το Όφενμπαχ και κατέστησε δυνατή την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης διαχείρισης ενάντια σε όλες τις αντιξοότητες».

Η έγκαιρη και συνεχής πίεση προς το δήμο να προσαρμοστεί στη δύσκολη δημοσιονομική κατάσταση θα μπορούσε να είναι ένας λόγος για τον οποίο οι φορείς στο Όφενμπαχ αναζήτησαν καινοτομίες και εφάρμοσαν μεταρρυθμίσεις νωρίτερα από ό,τι οι περισσότεροι άλλοι γερμανικοί δήμοι. Αυτό υπογραμμίζεται από ορισμένους που υποστηρίζουν ότι «το Όφενμπαχ αντιμετώπισε όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε άλλη πόλη σήμερα, αλλά δέκα με δεκαπέντε χρόνια νωρίτερα» (O2). Οι συνθήκες αυτές μπορεί να είχαν ως αποτέλεσμα ορισμένα πλεονεκτήματα στη διαχείριση των περιορισμών και στην ανάπτυξη ικανοτήτων καινοτομίας.

Ωστόσο, το Όφενμπαχ εξακολουθεί να έχει υψηλότερο ποσοστό ανεργίας από άλλες πόλεις της περιοχής Ρήνου-Μάιν (όπως περιεγράφηκε στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου). Αυτό όμως που εντυπωσιάζει είναι η βούληση να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα και να αντιμετωπιστεί με ευθύ τρόπο, ενώ άλλοι δήμοι μπορεί να μπουκνούν στον πειρασμό να υποβαθμίσουν την οικονομική ύφεση ή να επιρρίψουν μοιρολατρικά την ευθύνη στις ανώτερες αρχές και να επισημάνουν τις γενικές κοινωνικές εξελίξεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανοιχτόμυαλη συνεργασία, η οποία λειτουργεί αρκετά καλά σε σύγκριση με άλλες πόλεις. Ο τρόπος με τον οποίο το Όφενμπαχ χρησιμοποίησε αυτό που αρχικά είχε γίνει αντιληπτό ως ένας συγκεκριμένος τοπικός περιορισμός στη δράση για να εφαρμόσει μεταρρυθμί-

23 Για τη συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των εφαρμογών της Νέας Δημόσιας Διοίκησης στη Γερμανία, βλ. Bogumil et al. 2007.

24 Για μια τέτοια πλαισιωμένη κατανόηση της καινοτομίας, βλ. Geißel 2009: 53.

σεις και να ξεκινήσει νέες συνεργασίες μπορεί να θεωρηθεί ως μια συγκεκριμένη προσέγγιση για την ανάπτυξη μιας νέας κατανόησης των τοπικών δυνατοτήτων δράσης και για την ερμηνεία ή τον επαναπροσδιορισμό των περιορισμών που είχαν προηγουμένως γίνει αντιληπτοί ως ευκαιρίες. Ένα παράδειγμα μιας τέτοιας επανερμηνείας των προκλήσεων είναι ο νέος τρόπος αντιμετώπισης της μετανάστευσης με τον χαρακτηρισμό του Όφενμπαχ ως «πόλη αφίξεων».

11.3 Δρώντες, διαδικασίες και δόμηση μέσω τοπικών διαλόγων

Για να αναλύσουμε τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων στο Όφενμπαχ, φαίνεται χρήσιμο να εξετάσουμε τι γίνεται αντιληπτό και τι αντιμετωπίζεται ως «χαρακτηριστικά της κοινότητας» του Όφενμπαχ (Ostrom et al. 1994). Τόσο για τους ντόπιους όσο και για τους εξωτερικούς παρατηρητές είναι σαφές ότι «το Όφενμπαχ είναι απλά διαφορετικό από την υπόλοιπη περιοχή της Φρανκφούρτης/Ρηνανίας-Μάιν. [...] Είναι η πρώτη γερμανική πόλη στην οποία οι μετανάστες αποτελούν την πλειοψηφία. Αυτό [σημαίνει] ότι το Όφενμπαχ αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση ακόμη και στην [«πολυπολιτισμική»] περιοχή του Ρήνου-Μάιν» (O4). Ωστόσο, αυτή η ευρέως διαδεδομένη παρατήρηση οδηγεί στην έμφαση σε διαφορετικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της πόλης. Για ορισμένους τοπικούς παράγοντες (για παράδειγμα έναν ανώτερο υπάλληλο της τοπικής αυτοδιοίκησης [O1]) η κινητικότητα των πληθυσμών γενικά και η μετανάστευση ειδικότερα έχουν ως αποτέλεσμα μια αδύναμη τοπική κοινωνία των πολιτών. Κατά την άποψή τους, λείπουν τα μέλη της κοινωνίας που δεν φροντίζουν μόνο για τα συμφέροντα μεμονωμένων ατόμων ή συγκεκριμένων ομάδων, αλλά και για τις γενικές ανησυχίες. Ωστόσο, άλλοι τοπικοί παράγοντες (για παράδειγμα, ένας εκπρόσωπος τοπικής οργάνωσης κοινωνικής πρόνοιας [O6]) τόνισαν: «Υπάρχει μια ισχυρή κουλτούρα δικτύωσης στο Όφενμπαχ. Πρόκειται για μια κουλτούρα συνεργασίας που καθιστά δυνατές τις συναντήσεις όπου συζητάμε πώς να τα βρούμε μαζί με καλό τρόπο». Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από την ευρεία σύνθεση της ομάδας αρμοδιοτήτων ενσωμάτωσης (που αναφέρθηκε στην ενότητα 11.2), η οποία, εκτός από υπαλλήλους των δημόσιων αρχών, αποτελείται από περίπου 30 εκπροσώπους διαφόρων οργανώσεων μεταναστών.

Ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι διαφορετικές ερμηνείες της κινητικότητας και της μετανάστευσης αξιολογούνται ως δομικά χαρακτηριστικά της πόλης, ένα πράγμα είναι αδιαμφισβήτητο στις τοπικές συζητήσεις: Το Όφενμπαχ είναι ανοιχτό σε όλους. Η πόλη όχι μόνο ενσωματώνει περισσότερες

από 163 διαφορετικές εθνικότητες²⁵ με διαφορετικές κουλτούρες και θρησκείες, αλλά και πολύ φιλόδοξες προσπάθειες να προσφέρει ευκαιρίες συμμετοχής στη λήψη τοπικών αποφάσεων και να δημιουργήσει δίκτυα χωρίς αποκλεισμούς για διάφορες ομάδες φορέων. Ενα καλό παράδειγμα είναι το master plan 2030, το οποίο εφάρμοσε μια σταδιακή προσέγγιση για τη δημιουργία κοινής αντίληψης των βασικών προκλήσεων στην πόλη, καθώς και τρόπων αντιμετώπισης αυτών των ζητημάτων. Αυτό επιτεύχθηκε, εν μέρει, με τη συμβολή των πολιτών, οι οποίοι στη συνέχεια εντάχθηκαν σε μικρότερες ομάδες εργασίας με εμπειρογνώμονες. Τα πορίσματα των ομάδων εργασίας συζητήθηκαν αργότερα δημόσια και η ανατροφοδότηση εξετάστηκε εκ νέου στις ομάδες εργασίας. Συνολικά, η δημιουργία του master plan 2030 ολοκληρώθηκε με τρεις δημόσιες συνεδριάσεις και τρεις συνεδριάσεις στις ομάδες εργασίας. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν διαδικτυακά εργαλεία συμμετοχής διαθέσιμα για χρήση από τον οποιονδήποτε (Magistrat der Stadt Offenbach und «Offenbach offensiv» 2015: 16).

Ενα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό του Όφενμπαχ είναι ότι, παρά τις ιδιαίτερα προσβάσιμες και ισότιμες συμμετοχικές διαδικασίες, η πόλη είναι ικανή να λαμβάνει γρήγορες αποφάσεις και να εφαρμόζει νέους τρόπους λειτουργίας. Η ανάπτυξη του γενικού σχεδίου παρέχει και πάλι μια καλή εικόνα του πόσο γρήγορα μπορούν να επιτευχθούν πράγματα στο Όφενμπαχ (αν και το γενικό σχέδιο αντιμετωπίστηκε αρχικά με αρκετό σκεπτικισμό από πολλούς πολιτικούς παράγοντες). Μετά την υπογραφή της συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ του «Offenbach offensiv», το οποίο οργάνωσε και χρηματοδότησε το μισό κόστος της διαδικασίας του master plan²⁶, και του δήμου της πόλης τον Ιούλιο του 2014, η διαδικασία συμμετοχής ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2015. Η όλη διαδικασία διήρκεσε μόλις εννέα μήνες και το δημοτικό συμβούλιο ενέκρινε την τελική έκδοση του γενικού σχεδίου τον Φεβρουάριο του 2016 (Magistrat der Stadt Offenbach und 'Offenbach offensiv' 2015).

Όπως και άλλες πόλεις, το Όφενμπαχ περιγράφεται ως πόλη «μικρών αποστάσεων», όπου τα προβλήματα και τα ζητήματα μπορούν να επιλυθούν γρήγορα και εύκολα. Αυτό δεν περιγράφει μόνο τη φυσική πυκνότητα- η φράση αναφέρεται επίσης στη στενή σχέση μεταξύ των υπευθύνων λήψης αποφάσεων και της τοπικής κοινότητας εντός της πόλης (04). Αυτό καθίσταται εφικτό, αφενός, λόγω του σχετικά μικρού μεγέθους της πόλης και, αφετέρου, λόγω του

25 https://www.offenbach.de/medien/bindata/of/Statistik_und_wahlen_/dir-18/dir-29/BEV3_-_Nationalitaeten_Zeitreihe_2004_-_2018.pdf (11 Σεπτεμβρίου 2020).

26 'Offenbach offensiv e. V.' αποτελείται κυρίως από τοπικές επιχειρήσεις ως μέλη και προεδρεύεται από το τοπικό Βιομηχανικό και Εμπορικό Επιμελητήριο. Βλ. τη συμφωνία συνεργασίας: https://www.offenbach-offensiv.de/fileadmin/Daten_Microsites/Offensiv/PDF/Scan_Kooperationsvertrag_Unterzeichnet.pdf (11 Σεπτεμβρίου 2020).

μικρού αριθμού ατόμων που ανήκουν στον πυρήνα της ομάδας των τοπικών φορέων λήψης αποφάσεων, μιας ομάδας που είναι ευκολότερα προσβάσιμη σε σύγκριση με μεγαλύτερες πόλεις, όπως η γειτονική πόλη της Φρανκφούρτης (O1). Οι άνθρωποι γνωρίζονται μεταξύ τους και οι «αποστάσεις» από τους τοπικούς φορείς λήψης αποφάσεων είναι στην πραγματικότητα «μικρές». Αυτό μπορεί να εξηγήσει γιατί ορισμένες διαδικασίες εξελίσσονται στο Όφενμπαχ πιο γρήγορα από ό,τι αλλού, ενώ διατηρείται ένα ορισμένο επίπεδο ανταλλαγής επιχειρημάτων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (O1, O3, Magistrat der Stadt Offenbach und «Offenbach offensiv» 2015: 16). Η προθυμία για τη λήψη γρήγορων αποφάσεων είναι επίσης μια νοοτροπία που μοιράζονται ορισμένοι ηγετικοί κύκλοι της δημοτικής διοίκησης, η οποία ενίοτε συμβαδίζει με μια στάση «μπορούμε να το κάνουμε», όπως την αντιλαμβάνονται ορισμένοι τοπικοί παράγοντες (O1). Ωστόσο, αυτή η στάση περιορίζεται σε μικρότερες ομάδες πολύ δραστήριων ηγετών και δεν αποτελεί μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη για την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων μεταξύ των πολιτών, όπως φαίνεται να συμβαίνει στη Φρανκφούρτη ή το Μπενσχάιμ (βλ. Barbehön et al. 2016: 242 και κεφάλαια 4 και 7 στο παρόν βιβλίο). Αυτό υποστηρίζεται από τη γενική άποψη των κατοίκων ότι η ικανότητα του Όφενμπαχ να «κάνει κάτι» στηριζόμενο στα δικά του μέσα είναι πολύ περιορισμένη. Αυτή η στάση έχει ως αποτέλεσμα μια πιο προσεκτική προσέγγιση στο «να γίνει κάτι», καθώς και να δίνεται έμφαση στην εξωτερική υποστήριξη, όπως αναφέρει ο O2: «Ίσως θα μπορούσε κανείς να πει ότι [το Όφενμπαχ] έχει μια χαλαρή προσέγγιση για το πώς να αντιμετωπίζει τα πράγματα. Όλοι γνωρίζουν ότι τα χρήματα είναι λίγα και επομένως τα πράγματα δεν θα είναι τέλεια. Βασίζεστε στην εξωτερική χρηματοδότηση».

Εκτός από αυτή την άποψη, η δημοτική διοίκηση και οι κορυφαίοι πολιτικοί επιθυμούν να δημιουργήσουν και να καλλιεργήσουν δίκτυα λήψης αποφάσεων σε όλες τις διοικητικές μονάδες. Σύμφωνα με έναν συνεντευξιαζόμενο (O1), ο πρώην δήμαρχος Gerhard Grandke έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην υπέρβαση της «νοοτροπίας του σιλό» (Silomentalität) που είναι χαρακτηριστική για μια δημόσια διοίκηση (O1) η οποία είναι οργανωμένη με τρόπο κατακερματισμένο σύμφωνα με συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Υπό την ηγεσία του Grandke στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η δημοτική διοίκηση εκσυγχρονίστηκε και αναγκάστηκε να αποδεχθεί ένα διαφορετικό, πιο ανοικτό στυλ διοίκησης (βλ. παραπάνω). Ωστόσο, οι καινοτομίες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου δεν μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά στην ηγεσία του δημάρχου Grandke, αλλά απορρέουν επίσης από το μεταρρυθμιστικό πνεύμα μιας δημοτικής διοίκησης που επικεντρώθηκε στην καινοτομία για την αντιμετώπιση των δημοσιονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο δήμος. Η, όπως το έθεσε ένας συνεντευξιαζόμενος, «η ηγεσία είναι ένας παράγοντας. Ο δεύτερος παράγοντας,

ωστόσο, είναι, φυσικά, οι οικονομικοί πόροι και η φορολογική ρύθμιση» (01). Αλλά το άτομο αυτό πρόσθεσε: «Ο τρίτος παράγοντας αφορά τις διαδικασίες που αναπτύξαμε, με άλλα λόγια, τις στρογγυλές τράπεζες διαχείρισης και τις δομές έργων, οι οποίες είναι σε κάποιο βαθμό ξένες προς τη δημόσια διοίκηση, ιδίως σε επίπεδο οργάνωσης των υπηρεσιών» (01).

Επιπλέον, η προθυμία σύγκρισης της πόλης με άλλες έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις διαδικασίες καινοτομίας στο Όφενμπαχ. Η ιδέα της σύγκρισης, της αξιολόγησης και της προσπάθειας δημιουργίας «νησίδων αριστείας» («Exzellenzinseln», 01) θεωρείται χαρακτηριστική για την πόλη.

Από την άποψη αυτή, μια ορισμένη υπερηφάνεια γίνεται εμφανής στις τοπικές συζητήσεις για την αντιμετώπιση των πιεστικών προκλήσεων, ιδίως όσον αφορά την παροχή θέσεων εργασίας ή την ένταξη των μεταναστών. Η ανεργία και η ενσωμάτωση των μεταναστών θεωρούνται σαφώς ως προβλήματα τα οποία είναι σοβαρότερα στο Όφενμπαχ από ό,τι σε άλλες πόλεις, αλλά αντιμετωπίζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης στο Όφενμπαχ είναι πολύ σίγουροι ότι κάνουν καλή δουλειά σε αυτούς τους τομείς πολιτικής. Αυτή η αυτο-αντίληψη συνδέεται επίσης με τη συνήθεια της σύγκρισης: «Μπορεί να είμαστε κακοί μερικές φορές, αλλά πρέπει πάντα να είμαστε καλύτεροι από τη Φρανκφούρτη. Αυτό κάναμε τα τελευταία τριάντα χρόνια, [για παράδειγμα] σε όλες τις πτυχές της υπηρεσίας απασχόλησης» (01). Ένα τόσο υψηλό επίπεδο αυτοπεποίθησης μπορεί να είναι αντιφατικό, λαμβάνοντας υπόψη τη συνολική δυσμενή κατάσταση της πόλης και την προηγούμενη (αυτο)εικόνα της ως «προβληματικό παιδί», καθώς και τη συνειδητοποίηση ότι η πόλη εξαρτάται σε κάποιο βαθμό από εξωτερική υποστήριξη.

Ωστόσο, ο υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης στην ικανότητά τους να επιλύουν τα προβλήματα μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα της ικανότητας της πόλης να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις ακόμη και υπό υψηλή πίεση. Αυτό αποδεικνύεται από την περίπτωση της ιδιωτικοποίησης των δημόσιων υπηρεσιών, η οποία θεωρείται ως επιλογή για τη διατήρηση της παροχής δημόσιων αγαθών: «Πολλά πράγματα έχουν ανατεθεί σε εξωτερικούς συνεργάτες [...]. Αυτό θα μπορούσε επίσης να είναι ένας τρόπος λειτουργίας του Όφενμπαχ. Η εξεύρεση τρόπων για τη διατήρηση της παροχής δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών της πόλης ακόμη και σε μια δημοσιονομικά δυσμενή κατάσταση» (02).

Η εισαγωγή ιδεών και ανθρώπων και η προθυμία σύγκρισης της πόλης με άλλες είναι ευεργετική για την ανάπτυξη της πόλης και τις αλληλεπιδράσεις εντός της τοπικής κοινωνίας. Το πιο εμφανές παράδειγμα αυτού του χαρακτηριστικού είναι ίσως ο επαναπροσδιορισμός του Όφενμπαχ ως «πόλη αφίξεων». Η εικόνα αυτή δεν αναπτύχθηκε αρχικά από τοπικούς παράγοντες αλλά από έναν καθηγητή από το Βερολίνο που μετακόμισε στο Όφενμπαχ και από ένα

μουσείο της Φρανκφούρτης. Παρ' όλα αυτά, έγινε ευχαρίστως αποδεκτή και χρησιμοποιήθηκε ενεργά για να πάρει τη θέση της προηγούμενης εικόνας. Αυτό υπογραμμίζει το άνοιγμα των σχηματισμών των δρώντων στο Όφενμπαχ και την προθυμία τους να συμπεριλάβουν εξωτερικές ιδέες στις διαδικασίες καινοτομίας της πόλης. Οπως ανέφερε ένας συνεντευξιαζόμενος (O2): «Είμαστε ευγνώμονες για τις πρωτοβουλίες από το εξωτερικό. Αυτό οφείλεται στις δεκαετίες κατά τις οποίες η πόλη διαχειρίστηκε απλώς το [δημοτικό] χρέος. Ενώ τώρα είμαστε ευτυχείς αν έρχονται άνθρωποι και λένε: «Θα κάνω αυτό τώρα»».

Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ των τοπικών διαλόγων και των καινοτομιών στο Όφενμπαχ, δύο διαφορετικές πτυχές μπορούν να αναγνωριστούν ως νέες και ως βελτιώσεις: πρώτον, η αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτές οι προκλήσεις ή τα προβλήματα και, δεύτερον, ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι αλλαγές στην κατανόηση μιας συγκεκριμένης πρόκλησης οδηγούν σε μια νέα προσέγγιση του συγκεκριμένου ζητήματος. Αυτό γίνεται εντυπωσιακά ορατό όταν εξετάζονται οι τρεις τομείς καινοτομίας στο Όφενμπαχ (που περιγράφονται στην ενότητα 11.2) και ο τρόπος με τον οποίο οι τομείς αυτοί συνδέονται μεταξύ τους. Στο σύνολό τους, οι νέες δράσεις και τα αφηγήματα καθιστούν σαφές ότι τα νέα οράματα μιας πόλης αφίξεων, ενός τομέα δημιουργικών επιχειρήσεων και μιας πολιτιστικά ζωντανής πόλης έχουν αντικαταστήσει το προηγούμενο αφήγημα μιας φτωχής πόλης, της οποίας τα βασικά χαρακτηριστικά θεωρούνταν κυρίως αρνητικά (O4). Η πόλη κατάφερε να αναδιαμορφώσει την αρνητική της εικόνα με θετικό τρόπο και να δημιουργήσει ένα όραμα για το μέλλον παρουσιάζοντας μια αληθοφανή ιστορία για τον εαυτό της. Αυτό που καθιστά αυτή την ιστορία για το Όφενμπαχ ως πόλη αφίξεων αυθεντική είναι ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της πόλης. Ενα από τα κύρια επιχειρήματα σχετικά με το λόγο για την πόλη αφίξεων είναι ότι το Όφενμπαχ ήταν πάντα μια πόλη αφίξεων, αλλά κανείς δεν τους το έλεγε μέχρι πρόσφατα (O1, O3). Η πόλη υποδέχεται μετανάστες που αναζητούν εργασία και πρόσφυγες που αναζητούν ένα μέρος για να ζήσουν από τον 17ο αιώνα, όταν οι πρώτοι Ουγενότοι εγκαταστάθηκαν εκεί.

Η ανάπτυξη της ιδέας της πόλης αφίξεων μπορεί να θεωρηθεί όχι μόνο ως η κατασκευή ενός νέου αφηγήματος, αλλά και ως η διαλεκτική ανάπτυξη σημείων αναφοράς για περαιτέρω επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις. Αυτό ισχύει και για την ανάπτυξη του master plan 2030. Και οι δύο καινοτομίες επιτεύχθηκαν από έναν συνδυασμό εξωτερικών ειδικών αναγνωρισμένης εμπειρογνομosύνης στην πόλη και αποτελεσμάτων τοπικών δημόσιων συζητήσεων.

Με βάση αυτή τη νέα θεματοποίηση της μετανάστευσης, πραγματοποιήθηκε το επόμενο διάστημα ένας ουσιαστικός αναπροσανατολισμός των αποφάσεων μέσω του επικοινωνιακού μηχανισμού της πλαισίωσης (framing).

Ωστόσο, άλλοι μηχανισμοί συνέβαλαν επίσης σε αυτόν τον αναπροσανατολισμό. Σε σύγκριση με τους άλλους (παρατήρηση των άλλων και προσανατολισμός σε αυτούς), οι φορείς στο Όφενμπαχ θεωρούν την πόλη ως μοναδική στην περιοχή. Αυτό περιγράφεται ενίοτε με αρνητικό τρόπο: «Το Όφενμπαχ παλεύει πραγματικά με ορισμένα από τα διαρθρωτικά του προβλήματα και έχεις όλες αυτές τις γαλήνιες πόλεις κοντά σου - αυτό ξεχωρίζει» (O2),²⁷ γεγονός που οδηγεί σε ένα αίσθημα κατωτερότητας της πόλης. Από την άλλη πλευρά, στους τοπικούς διαλόγους τα ίδια μοναδικά χαρακτηριστικά μετατρέπονται σε θετικά χαρακτηριστικά από καλλιτέχνες, δημιουργούς και φοιτητές, οι οποίοι αναζητούν μια πιο ωμή και αυθεντική αστική ζωή (O4). Επιπλέον, η πόλη θεωρεί τον εαυτό της πρωτοπόρο όσον αφορά την κοινωνική ενσωμάτωση και τις μεταρρυθμίσεις της ΝΔΔ (O1).

Η έντονη έμφαση που δίνεται στον τοπικό διάλογο στον δημιουργικό τομέα και στον πολιτισμό, καθώς και η ενσωμάτωση του πολιτισμού ως οικονομικού παράγοντα για την πόλη, μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή επανασηματοδότησης των ζητημάτων. Αυτό που δεν συμβαίνει μόνο στο Όφενμπαχ, αλλά αποτελεί μια κοινή τάση στην αστική ανάπτυξη, είναι η μεγαλύτερη συνεκτίμηση των λεγόμενων «μαλακών παραγόντων» για την οικονομική ανάπτυξη.

Ο επικοινωνιακός μηχανισμός της ανοσοποίησης χρησιμοποιείται λιγότερο συχνά, αν και είναι δημοφιλής στον τοπικό διάλογο με τη μορφή αναφορών στην περιορισμένη δημοσιονομική δυνατότητα του δήμου - που σημαίνει ότι δεν μπορούν να γίνουν περισσότερα από όσα γίνονται.

Μέσω αυτών των επικοινωνιακών μηχανισμών, οι φορείς του Όφενμπαχ μπόρεσαν να επωφεληθούν από τις αλλαγές στα «χαρακτηριστικά του φυσικού κόσμου» (Ostrom et al. 1994). Οι αλλαγές αυτές μπορούν να γίνουν αντιληπτές πρώτα απ' όλα σε μια εθνική τάση προς την αστικοποίηση και επίσης στην αύξηση των τιμών των ενοικίων στην περιοχή Ρήνου-Μάιν. Με βάση τις καινοτομίες που επιτεύχθηκαν στο Όφενμπαχ, πολλοί άνθρωποι που αναζητούν κατοικία αλλά δεν θέλουν ή δεν μπορούν να πληρώσουν τα υψηλά ενοίκια της Φρανκφούρτης μετακομίζουν εδώ και αρκετά χρόνια στην πόλη του Όφενμπαχ (O3, O4). Αυτό επηρεάζει την κοινωνική δυναμική εντός της τοπικής κοινότητας και οδηγεί σε μια πιο «μοντέρνα» εικόνα του Όφενμπαχ, όπου οι άνθρωποι εξακολουθούν να έχουν την ευκαιρία να χρησιμοποιούν ανοιχτούς αστικούς χώρους για κοινωνικές ή πολιτιστικές δραστηριότητες, οι οποίες δεν θα ήταν δυνατές στη γειτονική Φρανκφούρτη (O4).²⁸ Κατά συ-

27 Με τον όρο «αυτές οι γαλήνιες πόλεις γύρω» εννοούνται οι ακόλουθες πόλεις: Βισμπάντεν, ως σημερινή πρωτεύουσα του ομόσπονδου κρατιδίου της Εσσης, και η Φρανκφούρτη ως πρώην αυτοκρατορική πόλη και σημερινή παγκόσμια πόλη.

28 Βλ. επίσης <https://www.deutschlandfunkkultur.de/kulturszene-in-offenbach-am-main->

νέπεια, οι μηχανισμοί που χρησιμοποίησαν οι φορείς του Όφενμπαχ στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις και οι καινοτομίες που επέφεραν έχουν σημασία για πολλές θετικές εξελίξεις στην πόλη. Όχι μόνο η αντίληψη της πόλης, τόσο από τους ντόπιους, όσο και από όσους δεν ζουν στο Όφενμπαχ, έχει αλλάξει με θετικό τρόπο, αλλά έχουν επίσης ληφθεί πολυάριθμα μέτρα για τη βελτίωση του τρόπου ζωής των κατοίκων της πόλης. Οι αλλαγές γίνονται ορατές σε διάφορα έργα, τα οποία ήταν αδιανόητα πριν από λίγα χρόνια. Ενα από αυτά είναι η νέα περιοχή του λιμανιού με μια νέα πλέον περίοπτη θέση για το Πανεπιστήμιο HfG (Όφενμπαχ 2010). Η νέα περιοχή του λιμανιού²⁹ αναδεικνύει την έντονη εστίαση στο δημιουργικό τομέα, ο οποίος αναπτύσσεται σταθερά τα τελευταία χρόνια (Magistrat der Stadt Offenbach 2015). Η αρχιτεκτονική μετατόπιση που συνοδεύει τις νέες επενδύσεις στην πόλη καταδεικνύει τη μετάβαση του Όφενμπαχ σε ένα νέο αφήγημα, το οποίο έχει αντικαταστήσει την πρότερη εικόνα της πόλης σε ελλείψεις και εξαρτήσεις.

11.4 Γενικά ευρήματα

Τι διδάγματα μπορούμε να αντλήσουμε από την ανάλυση του τοπικού διαλόγου για την καινοτομία στην πόλη του Όφενμπαχ; Πρώτα απ' όλα, καθίσταται σαφές ότι πρόκειται για ένα μέρος όπου οι τοπικοί φορείς είναι συνεχώς σε θέση να αναδιαμορφώνουν την πόλη. Οι παλιές μέρες του βιομηχανικού τομέα και των διάσημων δερμάτινων ειδών έχουν περάσει, αν και δεν έχουν ξεχαστεί. Χρειαζόταν κάτι νέο για να ορίσει την πόλη χωρίς την προηγούμενη εικόνα μιας περήφανης εργατικής πόλης. Το αφήγημα μιας «πόλης αφίξεων» φαίνεται να ενσωματώνει όλα τα διαφορετικά θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά της πόλης και χρησιμοποιείται για να περιγράψει εν συντομία τη ζωή στο Όφενμπαχ. Εκτός από τη νέα εικόνα της πόλης κι άλλοι τομείς λειτουργούν επίσης καλά. Λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πόλης, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι το Όφενμπαχ έχει καταφέρει να καθιερώσει νέους τρόπους να κάνει πράγματα και να διευκολύνει τη ζωή των πολιτών του:

- όντας ανοιχτό στη συνεργασία, την εξωτερική υποστήριξη, τις νέες ιδέες και τους ανθρώπους,
- ξεπερνώντας τις παραδοσιακές δομές της δημοτικής διοίκησης και δουλεύοντας πάνω σε καίρια ζητήματα με όλες τις υπηρεσίες της,

---

ein-neues-eldorado-fuer.1001.de.html?dram:article_id=393087 (11 Σεπτεμβρίου 2020).

29 <https://www.offenbach.de/stadtwerke/microsite/hafen/index.php> (11 Σεπτεμβρίου 2020).

- συνδυάζοντας ισχυρή ηγεσία με συμμετοχικούς μηχανισμούς για τα ενδιαφερόμενα μέρη,
- έχοντας συνεχή επαφή με τις ομάδες πολιτών που τους δίνει τη δυνατότητα να έχουν λόγο στην τοπική πολιτική,
- αξιοποιώντας τα αυθεντικά τοπικά χαρακτηριστικά και μετατρέποντάς τα σε ένα νέο αυθεντικό αφήγημα.

Φυσικά, οι εξωτερικοί παράγοντες έχουν προσφέρει ευκαιρίες για την ανάπτυξη του Όφενμπαχ και αποτελούν μέρος του λόγου για τον οποίο η πόλη θεωρείται σήμερα πιο ελκυστική σε σύγκριση με τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Ωστόσο, οι τοπικοί φορείς έπρεπε να αξιοποιήσουν αυτές τις ευκαιρίες. Ειδικά τα υψηλά ενοίκια για διαμερίσματα και γραφεία στη Φρανκφούρτη ωθούν τους ενοικιαστές και τους επιχειρηματίες να την εγκαταλείψουν, χωρίς όμως να πείθονται ότι το Όφενμπαχ αποτελεί μια βιώσιμη εναλλακτική λύση. Αυτό αλλάζει τη σύνθεση του τοπικού πληθυσμού και μπορεί, κάποια στιγμή στο μέλλον, να εξισορροπήσει τις διαφορές μεταξύ Φρανκφούρτης και Όφενμπαχ. Οι υπάλληλοι της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που έχουν μετακομίσει από το εξωτερικό μπορούν να βλέπουν το κοντινό Όφενμπαχ από τα γραφεία τους στη Φρανκφούρτη, αλλά μάλλον αγνοούν τα σύνορα της πόλης μεταξύ της ανατολικής Φρανκφούρτης και της νέας περιοχής του λιμανιού του Όφενμπαχ.

12

Θεσσαλονίκη

Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας

12.1 Εισαγωγή

Η πόλη της Θεσσαλονίκης βρίσκεται στον Θερμαϊκό κόλπο, στο βορειοδυτικό άκρο του Αιγαίου πελάγους και ακριβώς δίπλα στη χερσόνησο της Χαλκιδικής. Οριοθετείται δυτικά από το δέλτα του ποταμού Αξιού και στα νοτιοανατολικά από την οροσειρά Σιβρί και Χορτιάτη.

Αυτή η προνομιακή γεωγραφική θέση και ιδιαίτερα το μεγάλο φυσικό λιμάνι της ήταν το κίνητρο για την ίδρυση της πόλης το 315 π.Χ. από τον βασιλιά της Μακεδονίας Κάσσανδρο. Ο Κάσσανδρος υπήρξε ένας από τους διαδόχους του Μεγάλου Αλεξάνδρου και γαμπρός του, αφού παντρεύτηκε την ετεροθαλή αδελφή του Θεσσαλονίκη. Στα ρωμαϊκά χρόνια, η Θεσσαλονίκη αναδείχθηκε σε έναν πολύ σημαντικό εμπορικό κόμβο που βρισκόταν στην Εγνατία οδό, το δρόμο που συνέδεε το Δυρράχιο στην Αδριατική με την πόλη του Βυζαντίου, η οποία αργότερα ονομάστηκε Κωνσταντινούπολη.

Μέχρι την Αλωση της Ρώμης το 476, η Θεσσαλονίκη ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη και πλουσιότερη πόλη της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και διατήρησε αυτή τη θέση για πολλούς αιώνες. Έτσι χαρακτηρίστηκε ως «συμβασιλεύουσα», ένας τόπος εμπόρων, λογίων και πνευματικών, στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν σπουδαίες προσωπικότητες όπως ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος, οι «απόστολοι των Σλάβων». Τον 14ο αιώνα, ο πληθυσμός της πόλης ξεπέρασε τους 100.000 κατοίκους, δηλ. επρόκειτο για μια πόλη που ήταν μεγαλύτερη από το Λονδίνο εκείνης της εποχής.

Το 1430, ο σουλτάνος Μουράτ Β κατέκτησε τη Θεσσαλονίκη και η πόλη

μετονομάστηκε σε Selanik. Η παρακμή μετά την επικράτηση των Οθωμανών αποδείχθηκε προσωρινή, αφού η πόλη ανέκτησε σχετικά γρήγορα το κύρος της ως σημαντικό κέντρο αυτοκρατορικής διοίκησης και ως εμπορικός κόμβος. Στις αρχές του 16ου αιώνα, η Σεφαραδίτικη κοινότητα έγινε η μεγαλύτερη στην πόλη, λόγω της μαζικής εισροής Ισπανών Εβραίων. Ως η μοναδική μεγάλη πόλη στην Ευρώπη με εβραϊκή πλειοψηφία, η Θεσσαλονίκη χαρακτηρίστηκε αργότερα ως η «νέα Ιερουσαλήμ» ή η «Μητέρα του Ισραήλ» όπου τα εβραϊκά έθιμα του Σαββάτου «τηρούνταν με ιδιαίτερη ευλάβεια» (Naar 2014; 2016).

Στα τέλη του 19ου αιώνα, η πόλη απέκτησε το ρόλο μιας βιτρίνας για τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού της παρακμάζουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με σιδηροδρόμους, τραμ και φωτισμό των δρόμων. Το 1908, η Θεσσαλονίκη ήταν η πόλη όπου οι αξιωματικοί του οθωμανικού στρατού (ανάμεσά τους ο Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1881) ξεκίνησαν την «Επανάσταση των Νεότουρκων». Το 1913, μετά την ήττα και την παράδοση του Οθωμανού Διοικητή στον ελληνικό στρατό το 1912, η πόλη προσαρτήθηκε επίσημα στην Ελλάδα. Το μεγαλύτερο μέρος του παλαιού κέντρου καταστράφηκε από την Μεγάλη Φωτιά της Θεσσαλονίκης, η οποία ξέσπασε από ατύχημα τον Αύγουστο του 1917. Αυτή η καταστροφή αποτέλεσε το έναυσμα για νέες προσπάθειες εκσυγχρονισμού που συμπεριέλαβαν το νέο πολεοδομικό σχεδιασμό σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, την ίδρυση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου το 1925 (που είναι σήμερα το μεγαλύτερο ελληνικό πανεπιστήμιο με 75.000 φοιτητές), και της διεθνούς εμπορικής έκθεσης το 1926. Μετά τη συμφωνία ανταλλαγής πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η μουσουλμανική κοινότητα εγκατέλειψε την πόλη που δέχθηκε περισσότερους από 160.000 Έλληνες πρόσφυγες, οι οποίοι δημιούργησαν μια νέα πλειοψηφική κοινότητα στην πόλη. Κατά συνέπεια, η πόλη χαρακτηρίστηκε ως η «πρωτεύουσα των προσφύγων». Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, η πόλη έχασε σχεδόν ολόκληρο τον εβραϊκό της πληθυσμό.

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1943-1949) πυροδότησε νέες εισροές προσφύγων, ενώ ακολούθησε και η κλιμακούμενη εσωτερική μετανάστευση από αγροτικές περιοχές. Ο μεγάλος προσφυγικός κι εργατικός πληθυσμός της πόλης, που κατάφερε να επιβιώσει με διάφορους τρόπους, ήταν το κοινωνικό υπόβαθρο για το χαρακτηρισμό «φτωχομάνα» που τραγουδήθηκε κι έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, η Θεσσαλονίκη έχασε τη βόρεια οικονομική της ενδοχώρα, ενώ η αντιπαράθεση Ανατολής-Δύσης ήταν πηγή ανησυχίας για την τοπική κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, η πόλη έγινε ένα πολύ σημαντικό βιομηχανικό κέντρο. Επιπλέον, η Θεσσαλονίκη φιλοξένησε σημαντικές πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης (από

το 1960) και το Φεστιβάλ Τραγουδιού, ενώ το Διεθνές Αεροδρόμιο τόνωσε τον τουρισμό προς τη Χαλκιδική.

Το 2011, η μητροπολιτική περιοχή είχε 1.030.338 κατοίκους, ενώ ο πληθυσμός του κεντρικού δήμου είχε 325.182 (-16% σε σύγκριση με το 1991). Η Θεσσαλονίκη αποτελεί έναν σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο για τη νοτιοανατολική Ευρώπη, ιδίως χάρη στο λιμάνι της που ιδιωτικοποιήθηκε το 2018 (και επεκτείνει ραγδαία τα τερματικά για εμπορευματοκιβώτια και άλλα είδη) και του διεθνούς αεροδρομίου της (7 εκατομμύρια επιβάτες το 2019). Η πόλη βρίσκεται στο σταυροδρόμι της Ευρωπαϊκής οδού E90, δηλ. του αυτοκινητόδρομου «Εγνατία» Ανατολής/Δύσης (φτάνοντας από τις ακτές του Ιονίου στα σύνορα Ελλάδας/Τουρκίας και στη συνέχεια στην Κωνσταντινούπολη), της E5 (Κωνσταντινούπολη-Θεσσαλονίκη-Βρυξέλλες) και της E75 (Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ελσίνκι). Η Θεσσαλονίκη συνδέεται επίσης με τρένο υψηλής ταχύτητας με την Αθήνα (από το 2019).

Η Θεσσαλονίκη αποτελεί το δεύτερο σημαντικότερο κέντρο των ΜΜΕ στην Ελλάδα, καθώς είναι η έδρα δύο εθνικών και οκτώ περιφερειακών τηλεοπτικών καναλιών, καθώς και πολλών ραδιοφωνικών σταθμών, ενώ η δεύτερη αρχαιότερη καθημερινή Ελληνική εφημερίδα που συνεχίζει την κυκλοφορία της («Μακεδονία») εκτυπώνεται εκεί. Η Θεσσαλονίκη είναι επίσης η έδρα τριών δημόσιων Πανεπιστημίων και πολλών ερευνητικών φορέων και άλλων θεσμών γνώσης.

12.2 Ζητήματα Καινοτομιών

Μετά το τέλος του διαχωρισμού ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση στην Ευρώπη, η Θεσσαλονίκη δεν μπορούσε να μοιραστεί την ευφορία άλλων ευρωπαϊκών πόλεων που βρίσκονταν κοντά στα σύνορα μεταξύ των δύο συνασπισμών. Το 1991 ξεκίνησε η 10ετής περίοδος των Γιουγκοσλαβικών πολέμων. Η Γιουγκοσλαβία ήταν ο κύριος διάδρομος προς την Κεντρική Ευρώπη και η βασική χερσαία διαδρομή για τους τουρίστες. Αποτελούσε επίσης μια σημαντική αγορά, ειδικά για τη Βόρεια Ελλάδα. Αυτοί οι πόλεμοι είχαν ισχυρό αντίκτυπο στην οικονομία της Βόρειας Ελλάδας και ιδιαίτερα στη βιομηχανία που δέχονταν πίεση, εξαιτίας της ολοκλήρωσης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς (Kairidis & Kiesling 2020).

Ωστόσο, χάρη σε μια νέα στρατηγική (που παρουσιάζεται λεπτομερέστερα στην ενότητα 12.3), η πόλη σημείωσε εντυπωσιακή τουριστική ανάπτυξη. Από 1,3 εκατομμύρια το 2010, ο αριθμός των ξένων τουριστών αυξήθηκε σε σχεδόν 3 εκατομμύρια το 2019, προσφέροντας πρόσθετη αγοραστική δύναμη σχεδόν

400 εκατ. ευρώ στην πόλη. Ενα σημαντικό μέρος αυτής της αύξησης οφειλόταν στους Ισραηλινούς τουρίστες που κατέχουν την πρώτη θέση μεταξύ των ξένων επισκεπτών τα τελευταία χρόνια. Υπήρξε επίσης σημαντική εισροή Τούρκων τουριστών, ενώ η «οικία Ατατούρκ» (τώρα το τουρκικό προξενείο) αναδείχθηκε ως ένας τόπος όπου έγινε της μόδας να παντρεύονται ζευγάρια από την Τουρκία. Η πόλη θα μπορούσε επίσης να αυξήσει την ελκυστικότητά της ως εμπορικό κέντρο για τους βόρειους γείτονές της: «Έχουμε αυτό το πολύτιμο στοιχείο που ονομάζεται Χαλκιδική σχεδόν δίπλα στη Θεσσαλονίκη, αλλά πολύ λίγοι τουρίστες επισκέπτονταν την τόσο ζωντανή και ενδιαφέρουσα πόλη μας. Αυτό άλλαξε όταν προσελκύσαμε Εβραίους, Τούρκους και τους βόρειους γείτονές μας (Th7).

Η έκρηξη του τουρισμού δεν θα μπορούσε, φυσικά, να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε από την αποβιομηχάνιση στη δεκαετία του '90 και αυξήθηκε δραστικά από το 2008 κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Στηριζόμενοι στην υπάρχουσα βιομηχανική τεχνογνωσία (οι χημικές και χαλυβουργικές βιομηχανίες χρησιμοποιούσαν τεχνολογίες αιχμής από τη δεκαετία του εξήντα) και το ανθρώπινο κεφάλαιο που προσφέρθηκαν από τα τοπικά ιδρύματα γνώσης, προέκυψαν αρκετές προσπάθειες για τη δημιουργία ζωνών καινοτομίας και την αξιοποίηση της στρατηγικής θέσης της πόλης κοντά στις αγορές των γειτονικών διαμορφούμενων χωρών.

Η πρώτη προσπάθεια ήταν η 'Thessaloniki Technology Park Management & Development Corporation S.A.' (TTP) που ιδρύθηκε το 1994. Κύριος ενδιαφερόμενος φορέας είναι το Εθνικό Κέντρο Ερευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (EKETA-CERTH), ένας από τους μεγαλύτερους ελληνικούς ερευνητικούς οργανισμούς. Η TTP συμμετέχει ενεργά σε διάφορες περιφερειακές και διαπεριφερειακές πρωτοβουλίες που ενισχύουν την καινοτόμο επιχειρηματικότητα.

Το τεχνολογικό και επιχειρηματικό πάρκο 'Technopolis Thessaloniki ICT Business Park ήταν μια πρωτοβουλία του Συνδέσμου Επιχειρήσεων Πληροφορικής Βορείου Ελλάδος (ΣΕΠΒΕ) και ιδρύθηκε το 2001 με τη συμμετοχή αρκετών εταιρειών καθώς και δημόσιων φορέων. Η Technopolis ίδρυσε το πρώτο επιχειρηματικό πάρκο υψηλής τεχνολογίας στην Ελλάδα (επενδυτικό έργο άνω των 12,5 εκατ. Ευρώ) και δημιούργησε ένα πλέγμα σύγχρονων υποδομών και επενδυτικών ευκαιριών. Εν τω μεταξύ, αρκετές εταιρείες εγκαταστάθηκαν στην Technopolis, όπως η Deloitte που ίδρυσε το κέντρο αρμοδιοτήτων της απασχολώντας 300 επιστήμονες υψηλής ειδίκευσης (Θ11). Το επιχειρηματικό πάρκο βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της πόλης, η οποία είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη περιοχή και σταδιακά εξελίχθηκε σε ένα μεγάλο συγκρότημα καινοτομίας και τεχνολογίας, το οποίο συμπεριλαμβάνει σε μικρή απόσταση το CERTH, το Μουσείο Τεχνολογίας (NOISIS) και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (EKAEK-CEDEFOP). Το τελευταίο

είναι ένα θεσμικό όργανο της ΕΕ με έδρα τη Θεσσαλονίκη που υποστηρίζει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως προς την ανάπτυξη και εφαρμογή πολιτικών της ΕΕ για την επαγγελματική κατάρτιση.

Το 2019, το Διεθνές Κέντρο Τεχνολογίας και Καινοτομίας Θεσσαλονίκης (THESS-INTEC) εγκαινιάστηκε από την ΤΤΡ, πολλές επιχειρήσεις και άλλους ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Στο THESS-INTEC παραχωρήθηκαν 78 εκτάρια από το ΤΑΙΠΕΔ. Ο προϋπολογισμός για την ανάπτυξη του THESS INTEC (πρώτη φάση) έφτασε τα 70 εκατομμύρια ευρώ που χορηγήθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση, το ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

Η THESS INTEC ήδη προσέλκυσε 70 βιομηχανικές επιχειρήσεις που εγκαθιστούν τις μονάδες έρευνας και ανάπτυξης τους μέσα σε αυτό το νέο τεχνολογικό πάρκο σε στενή συνεργασία με 17 ερευνητικές ομάδες από τοπικά πανεπιστήμια που εργάζονται στα ακόλουθα έξι μεγάλα έργα καινοτομίας:

- Εξελιγμένα προηγμένα υλικά και διαδικασίες κατασκευής,
- ευέλικτες εφαρμογές οργανικής νανοτεχνολογίας,
- εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης και προσομοίωσης,
- καινοτόμες λύσεις καθαρής ενέργειας,
- κέντρο ικανοτήτων για προκλήσεις επιχειρήσεων και logistics
- εφαρμογές μελλοντικής κινητικότητας.

Στο πλαίσιο αυτών των μεγάλων έργων, η THESS INTEC έχει ήδη υπογράψει συμφωνίες συνεργασίας με διάσημους διεθνείς εταίρους, όπως το Texas A&M Transportation Institute, τα τεχνολογικά πάρκα της Καρλσρούης (KTP) και της Βαρκελώνης (La Salle), ενώ ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις με την Τεχνολογική Αρχή της Ισραήλ. Δύο πρόσθετα μεγάλα έργα - η βιοϊατρική και η νανοτεχνολογία - είναι ήδη σε καλό δρόμο (Θ7).

Η φυγή νέων επιστημόνων και μηχανικών φαίνεται, ωστόσο να προκαλεί μεγάλη ανησυχία στους εμπνευστές τέτοιων έργων (Θ7, Θ4). Ακόμη και πριν από την οικονομική κρίση του 2008 η πόλη υπέφερε από διαρροή εγκεφάλων, αφού πολλά άτομα με υψηλή εξειδίκευση έτειναν να μεταναστεύουν προς την Αθήνα. Και αυτό το φαινόμενο επιδεινώθηκε δραστικά μετά την κρίση και τη φυγή χιλιάδων νέων μηχανικών υψηλής ειδίκευσης που αναζητούσαν κατάλληλη απασχόληση και ευκαιρίες σταδιοδρομίας στο εξωτερικό.

Παρόλο που πολλοί νέοι μηχανικοί αποκτούν εξαιρετική ακαδημαϊκή εκπαίδευση στα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά κέντρα της πόλης και άλλοι θεσμοί γνώσης, είναι ελάχιστα εξοικειωμένοι με τις επιχειρηματικές δεξιότητες. Επιπλέον, σε τμήματα των ακαδημαϊκών και ερευνητικών κοινοτήτων υπήρχε, μέχρι πρόσφατα, κάποια αντίσταση κατά της συνεργασίας με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Για τους λόγους αυτούς, η πόλη της Θεσσαλονίκης ξεκίνησε την 'OK!Thess' το 2016, με βάση ένα μνημόνιο με τη συμμετοχή διαφόρων φορέων από το χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, των επιχειρήσεων, των επιμελητηρίων και των κοινοτήτων καινοτομίας. Πολύ σύντομα η OK!Thess έγινε ο κορυφαίος start-up κόμβος της Θεσσαλονίκης κι ένας καταλύτης για την ανάπτυξη ενός τοπικού περιβάλλοντος φιλικού προς την καινοτομία. Η OK!Thess βοηθά τους επιχειρηματίες να φέρουν καινοτόμες ιδέες στην αγορά μέσω ενός προγράμματος που περιλαμβάνει εκπαίδευση, καθοδήγηση, δικτύωση με μέντορες και πρόσβαση σε κεφάλαιο. Η OK!Thess αποτελεί το χώρο όπου ανοικτές εκδηλώσεις διευκολύνουν την ανάμιξη και τη σύνδεση κοινών ενδιαφερόντων και προοπτικών. Οπως τόνισε ο πρώην πρόεδρος του OK!Thess (Θ6):

«Ακόμα και αν αύριο, με κάποιον μαγικό τρόπο, η κρίση τελείωνε και η ζήτηση αυξάνονταν ξανά, δεν θα μπορούσαμε να απασχολήσουμε στις βιομηχανίες μας περισσότερο από το 20% των σημερινών ανέργων. Χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό στρώμα καινοτόμων νέων επιχειρηματιών. Αυτό θα χρειαζόταν κάποιο χρόνο, βέβαια, μέχρι να σχηματιστεί η απαραίτητη κρίσιμη μάζα και να ξεκινήσει ένας αναπτυξιακός κύκλος, όπως συνέβη σε προηγούμενες εποχές. Γνωρίζουμε ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό των νέων επιχειρηματιών μας θα επιτύχει τελικά και αυτοί θα προσφέρουν απασχόληση και στους άλλους. Δημιουργήσαμε επίσης ένα δίκτυο καινοτομίας που περιλαμβάνει παρόμοιες πρωτοβουλίες και επιχειρήσεις στις γειτονικές μας χώρες, γιατί όλοι γνωρίζουμε ότι πρέπει να συνδυάσουμε τις δυνάμεις μας και γιατί όλοι έχουμε συμφέροντα αφού συμμετέχουμε στις αγορές των γειτονικών μας κρατών. Και τα κάναμε όλα αυτά χωρίς δεκάρα δημόσιας χρηματοδότησης και χωρίς αυτήν την παραλυτική γραφειοκρατία, βέβαια. Οι συνεργάτες μας επένδυσαν τουλάχιστον 14 εκατομμύρια ευρώ στη δουλειά μας. Εχουμε ήδη 80 άτομα από νεοσύστατες επιχειρήσεις που αποφοίτησαν από τα μαθήματα και τα προγράμματά μας. [...] Ο αντίκτυπός τους είναι ήδη ορατός».

Μια άλλη πρωτοβουλία στήριξης των νέων προέκυψε μέσω της συνεργασίας του δήμου με την Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, Πρόεδρος της οποίας διετέλεσε ο μετέπειτα Δήμαρχος Γ. Μπουτάρης. Η βασική ιδέα ήταν αρχικά να δημιουργηθεί μια πλατφόρμα δημόσιου λόγου για τις τέχνες και τον πολιτισμό στη Βόρεια Ελλάδα, αλλά σύντομα συμπεριλήφθηκαν δραστηριότητες για την προώθηση και υποστήριξη νέων καλλιτεχνών, ποιητών και συγγραφέων.

«Η υποστήριξη των πρωτοεμφανιζόμενων ήταν μια στρατηγική για να τους κρατήσουμε εδώ, να τους εμποδίσουμε να μετακομίσουν στην Αθήνα ή να μεταναστεύσουν στο εξωτερικό. Επιπλέον, θέλαμε να δείξουμε σε αυτούς τους

νέους ότι έχουν ένα κοινό εδώ στη γενέτειρά τους, και επίσης να δείξουμε στην τοπική κοινωνία ότι έχουμε πολλούς ταλαντούχους ανθρώπους σε αυτήν την πόλη και πρέπει να είμαστε σε εγρήγορση ώστε να τους ανακαλύψουμε και να τους κρατήσουμε στη Θεσσαλονίκη» (Θ5).

Η Πολιτιστική Εταιρεία ξεκίνησε την πλατφόρμα 'Mataroa' και απένειμε βραβεία σε νέους καλλιτέχνες. «Ματαρόα» ήταν το όνομα του πλοίου που μετέφερε στη Γαλλία νέους υποτρόφους το 1945, σώζοντάς τους από τον εμφύλιο πόλεμο. Μερικοί από αυτούς έγιναν διάσημοι, όπως ο συνθέτης Γιάννης Ξενάκης, ο σκηνοθέτης Κώστας Γαβράς και ο φιλόσοφος Κορνήλιος Καστοριάδης.

Η ηγεσία του δήμου επέλεξε εξάλλου μια Αντιδήμαρχο Αστικής Ανθεκτικότητας και κατόρθωσε να συμπεριληφθεί στο δίκτυο 100 ανθεκτικών πόλεων το οποίο υποστηρίζεται από το Ίδρυμα Rockefeller. Αυτό συνέβη επειδή - σύμφωνα και με την άποψη τοπικών παραγόντων (Θ1, Θ14) - η πόλη όχι μόνον είχε αποδείξει την ανθεκτικότητά της κατά παρελθόν μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917 και επίσης μετά τον μεγάλο σεισμό του 1977, αλλά ως παράκτια πόλη καλούταν σήμερα να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και ως λιμάνι τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και να επεξεργαστεί μια πρόσφορη στρατηγική για το μέλλον. Η στρατηγική ανθεκτικότητας της Θεσσαλονίκης διαμορφώνεται με βάση και το City Resilience Index (CRI- Δείκτης Ανθεκτικότητας) που υιοθετήθηκε από το εν λόγω δίκτυο πόλεων και χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τη χαρτογράφηση και τη διαμόρφωση της ανθεκτικότητας της πόλης.

Η στρατηγική ανθεκτικότητας βασίζεται σε οκτώ αστικές αξίες (κοινωνική συνοχή, τοπική ταυτότητα και κληρονομιά, περιβαλλοντική διαχείριση, υγεία και ευημερία, ενδυνάμωση της νεολαίας, συμμετοχή πολλών ενδιαφερομένων, τεχνολογική προσαρμογή, οικονομική ευημερία), οι οποίες αντιπροσωπεύουν την ταυτότητα της Θεσσαλονίκης και θα καθοδηγήσουν το πώς η πόλη θα σχεδιάσει το μέλλον. Αυτές οι αξίες διαπνέουν τους τέσσερις κύριους στόχους της πόλης που αποτελούν από κοινού τη βάση της στρατηγικής της ήτοι:

- Τη διαμόρφωση μιας ακμάζουσας και βιώσιμης πόλης.
- Τη συν-δημιουργία μιας πόλης χωρίς αποκλεισμούς.
- Την οικοδόμηση μιας δυναμικής αστικής οικονομίας και μιας πόλης που ανταποκρίνεται σε ανάγκες και αιτήματα.
- Την εκ νέου ανακάλυψη της σχέσης με τη θάλασσα.

Αυτοί οι βασικοί στόχοι υποδιαιρούνται σε 30 επιμέρους στόχους και περισσότερες από 100 δράσεις. Η επεξεργασία αυτής της στρατηγικής ακολούθησε μια κοινή μεθοδολογία του δικτύου των 100 ανθεκτικών πόλεων, αλλά στη Θεσσαλονίκη δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην ένταξη κοινωνικών κατηγοριών που σπανίως εκφράζουν τις ανησυχίες και τα αιτήματά τους σε διαδικασίες

δημόσιας διαβούλευσης, όπως οι ηλικιωμένοι και τα παιδιά. Ειδικά για τα τελευταία, διοργανώθηκαν βιωματικά εργαστήρια, τα οποία πρόσφεραν εντυπωσιακές δημιουργικές και καινοτόμες ιδέες για το μέλλον της πόλης ως ενός ανθεκτικού και φιλικού προς τα παιδιά χώρου (Θ14).

Η ανθεκτικότητα της Θεσσαλονίκης, βέβαια, δοκιμάστηκε από την μακροχρόνια οικονομική κρίση (2008-2017). Λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων στις κοινωνικές υπηρεσίες και της έλλειψης πόρων, η διοίκηση της πόλης δεν είχε την πείρα, τις δεξιότητες και το προσωπικό που χρειαζόταν προκειμένου να αντιμετωπίσει τα πρωτοφανή, στην μεταπολεμική περίοδο, επίπεδα ανεργίας, φτώχοποίησης και απώλειας στέγης.

«Η πόλη δεν είχε τη δική της κοινωνική πολιτική, υπήρχε απλώς κάποια βοήθεια που προσφερόταν με ευκαιριακό και αδιαφανή τρόπο σε άτομα που είχαν ανάγκη. Επρεπε να ξεκινήσουμε από το σημείο μηδέν σε εποχές δραματικής έλλειψης πόρων την ώρα όπου οι κοινωνικές ανάγκες για αρωγή του δήμου ήταν τεράστιες. Επρεπε να είμαστε εφευρετικοί και συνεργάσιμοι, στην προσπάθειά μας να προσελκύσουμε κάθε είδους βοήθεια που θα μπορούσαμε να λάβουμε» (Θ4).

«Απευθυνόμαστε στις πιο ευάλωτες ομάδες ανθρώπων και επιδιώκουμε να τους βοηθήσουμε ώστε να αποφύγουν να μείνουν άστεγοι ή σε κάθε περίπτωση προσπαθούμε να τους υποστηρίξουμε όσο καλύτερα γίνεται. [...] Αυτές οι δράσεις δεν έχουν φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Αυτές οι ενέργειες υιοθετούν τη φιλοσοφία της αλληλεγγύης και της υποστήριξης» (Θ2).

Ο δήμος εγκαινίασε ένα δίκτυο κατά της φτώχειας, όπου συμπεριλαμβάνονταν δράσεις όπως οι «τράπεζες χρόνου» (που παρέχουν υπηρεσίες και βοήθεια χωρίς αμοιβή σε αμοιβαία βάση), κοιτώνας για άστεγους, κέντρο αστέγων (πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη, υγιεινή, ψυχοκοινωνική υποστήριξη), κινητές κουζίνες, κοινωνικά μίνι μάρκετ, κοινωνικά ιατρεία και κοινωνικά φαρμακεία, κινητό σχολείο, κέντρο διαμεσολάβησης για τη στέγαση προσφύγων και αστέγων και άλλα. Οι περισσότερες από αυτές τις δράσεις κάλυπταν επείγουσες ανάγκες που οφείλονταν στην οικονομική κρίση μετά το 2008. Για παράδειγμα, η πόλη αντιμετώπιζε για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο ένα σοβαρό και εκτεταμένο πρόβλημα με τους άστεγους, ενώ επίσης οι «τράπεζες χρόνου» αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της κρίσης και ειδικότερα για την αντιμετώπιση αναγκών που προηγουμένως καλύπτονταν από τις οικογένειες, τους φίλους και τους γείτονες. Η κρίση αύξησε δραματικά την ανάγκη για αμισθί υπηρεσίες και βοήθεια, ενώ η προσφορά μειώθηκε, λόγω της μετανάστευσης ή της φτώχοποίησης πολλών ανθρώπων που προηγουμένως κάλυπταν τέτοιες ανάγκες (Θ9).

12.3 Δρώντες, διαδικασίες και άρθρωση μέσω τοπικών διαλόγων

Η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε παραδοσιακά προπύργιο του δεξιού συντηρητισμού από το τέλος του εμφυλίου πολέμου που ξέσπασε στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν επίσης η επιρροή της τοπικής Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας, καθώς αυτή ήταν η οργάνωση της ελληνικής εθνοτικής κοινότητας με την οποία οι πρόγονοι των σημερινών κατοίκων ήταν ιδιαίτερα εξοικειωμένοι μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Μετά την απελευθέρωση, πολλοί πολίτες της Θεσσαλονίκης αντιμετώπιζαν το κεντρικό κράτος με δυσπιστία, ως ένα μακρινό κέντρο εξουσίας όπου κυριαρχούσαν Αθηναίοι καθώς και πολιτικοί από την Πελοπόννησο και την Κρήτη, μολονότι από τη δεκαετία του 1950 κιόλας, η οικογένεια Καραμανλή ξεκίνησε την πορεία της ως μια εθνική πολιτική δυναστεία με καταγωγή από την ελληνική Μακεδονία.

Από την άλλη πλευρά, η δυναμική φιλελεύθερη ή/και αριστερή μειοψηφία της τοπικής κοινωνίας ήταν κυρίαρχη στα πανεπιστήμια καθώς και ανάμεσα στους διανοούμενους και τη ζωντανή πολιτιστική σκηνή της πόλης. Ορισμένοι Θεσσαλονικείς αναδείχθηκαν ως ηγετικές φυσιογνωμίες των γλωσσικών μεταρρυθμίσεων και των νομικών νεωτερισμών, της Ελληνικής λογοτεχνίας («η πόλη των ποιητών») και της καλλιτεχνικής καινοτομίας, ενώ Θεσσαλονικείς ήταν και πολλοί από τους πρωταγωνιστές της εθνικής ποπ κουλτούρας. Η Θεσσαλονίκη είναι επίσης ένας ιστορικός τόπος για τον συνδικαλισμό και το σοσιαλιστικό-κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα (Mazower 2004). Ωστόσο, η εξόντωση σχεδόν ολόκληρης της εβραϊκής κοινότητας στο Ολοκαύτωμα αποτέλεσε μια ανεπανάρθωτη καταστροφή για τη δυναμική της κοινωνικής και πολιτιστικής καινοτομίας στην πόλη. Στην τοπική επιχειρηματική κοινότητα όμως, οι ανερχόμενοι επιχειρηματίες προσφυγικής καταγωγής (κυρίως Έλληνες από την Τουρκία) κάλυψαν γρήγορα ένα μεγάλο μέρος του κενού που άφησε η απώλεια των περισσότερων Εβραίων επιχειρηματιών.

Όπως υπογράμμισαν πολλοί ντόπιοι συνομιλητές κατά τη διάρκεια της έρευνας, στην τοπική πολιτική σκηνή καθώς και στη σχετική ρητορική πολλών δρώντων κυριαρχεί μια ακραία πόλωση, συνήθως ακολουθώντας τις γραμμές αυτών των δύο πολιτικών και πολιτιστικών ομάδων: Από τη μια πλευρά οι συντηρητικοί και από την άλλη οι φιλελεύθεροι και αριστεροί (Θ1, Θ3, Θ4, Θ6). Η συναισθηματικά φορτισμένη πόλωση είναι εμφανής ακόμη και όσον αφορά τις επιλογές σχετικά με τα μεγάλα έργα υποδομής στην πόλη:

«Μια μερίδα της πόλης ήθελε να κατασκευαστεί «βαρύ» υπόγειο μετρό επειδή

ένα τέτοιο μετρό επρόκειτο να κατασκευαστεί στην Αθήνα. Η άλλη μερίδα προτιμούσε ένα σύστημα με «ελαφρύ» μετρό. Η πρώτη μερίδα επικράτησε και τώρα που το μετρό είναι υπό κατασκευή ανέκυψε μια έντονη διαμάχη σχετικά με κάποια ευρήματα σε υπό κατασκευή σταθμό του μετρό. Η κοινωνία μας λατρεύει να διχάζεται ως προς κάθε πτυχή των συλλογικών επιλογών. Πάντα προκύπτει μια απίστευτα έντονη διαμάχη που μου θυμίζει τις συγκρούσεις μεταξύ των «πράσινων» και των «βένετων» στην παλιά Κωνσταντινούπολη. Φαίνεται ότι είμαστε πραγματικά «η τελευταία βυζαντινή πόλη», όπως λένε μερικοί Αθηναίοι »(Θ3).

Ο δήμος της πόλης παρέμεινε στα χέρια των συντηρητικών για 25 χρόνια, ξεκινώντας από τον δήμαρχο Κούβελα, ο οποίος «ήταν επίσης αυτός που διαμόρφωσε τη βασική ατζέντα της πόλης για τις επόμενες τρεις δεκαετίες» (Θ3). Σε εποχές κρατικού μονοπωλίου στη ραδιοτηλεόραση ο Κούβελας ίδρυσε (παράνομα) δημοτική ραδιοφωνία και τηλεόραση, ξεκίνησε μάλιστα ακόμη και κάποιες προπαρασκευαστικές εργασίες για μια γραμμή μετρό, ενώ ταυτόχρονα προώθησε την ιδέα ενός υποθαλάσσιου αυτοκινητόδρομου. Ο διάδοχός του Κοσμόπουλος (1990-1998) βρέθηκε στην πρώτη γραμμή των τεράστιων διαδηλώσεων που οργανώθηκαν όταν κορυφώθηκε η διαμάχη σχετικά με το όνομα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Ο Δήμαρχος υποστηρίχθηκε από τον εκκεντρικό νομάρχη Θεσσαλονίκης, Ψωμιάδη (με σημαντική επιρροή στην ποντιακή κοινότητα), τον μητροπολίτη Ανθιμο και τους τοπικούς βουλευτές σχεδόν όλων των κομμάτων. Αυτός ο συνασπισμός άσκησε τεράστια πίεση στην κεντρική κυβέρνηση και την ελληνική εξωτερική πολιτική. Αυτός ο συνασπισμός απέκτησε μια ισχυρή ιδεολογική ηγεμονία σε συνεργασία με τους συντηρητικούς θρησκευτικούς παράγοντες που διέθεταν μια βαθειά ριζωμένη επιρροή στην κοινή γνώμη της πόλης. Αξίζει μάλιστα να επισημανθεί, ότι ο συνασπισμός αυτός δεν κυριάρχησε απλώς στην αρένα του τοπικού δημόσιου λόγου, αλλά έθεσε ακόμη και πρότυπα εθνικής και τοπικής «ορθότητας». Έτσι, αυτοί οι τοπικοί ηγέτες κατάφεραν να απαξιώσουν τους τοπικούς τους αντιπάλους και τις φωνές των αντιφρονούντων, ενώ παράλληλα διασφάλιζαν την αναπαραγωγή αυτού του τοπικού συνασπισμού εξουσίας.

Αυτό το σύστημα κλονίστηκε όμως από την οικονομική κρίση και τα σκάνδαλα που τερμάτισαν την πολιτική καριέρα του τελευταίου συντηρητικού Δημάρχου, Βασίλη Παπαγεωργόπουλου, ο οποίος ήταν η πιο ισχυρή προσωπικότητα στην τοπική πολιτική σκηνή για πολλά χρόνια, αφού ήταν τοπικός βουλευτής για δεκαπέντε χρόνια προτού γίνει ο Δήμαρχος που κυβέρνησε την πόλη για τρεις διαδοχικές θητείες.

Το 2010, ο Παπαγεωργόπουλος έχασε την επανεκλογή του για τέταρτη θητεία με μόλις 150 ψήφους. Ο νικητής (που είχε χάσει τις προηγούμενες εκλο-

γές το 2006) αποτελούσε μια διαμετρικά αντίθετη φυσιογνωμία στην τοπική πολιτική και στο δημόσιο διάλογο της πόλης. Ο Γιάννης Μπουτάρης, επιτυχημένος επιχειρηματίας και 'enfant terrible' της τοπικής αστικής τάξης, ακτιβιστής οικολόγος, φιλελεύθερος και ανέντακτος κοσμοπολίτης που αρεσκόταν να προκαλεί το τοπικό ιδεολογικό κατεστημένο. Διατηρώντας στενούς δεσμούς με τοπικούς ακτιβιστές και την κοινωνία των πολιτών, ο Μπουτάρης κατάφερε να συγκροτήσει έναν ανεξάρτητο συνδυασμό που υποστηρίχθηκε από μεγάλο μέρος των Θεσσαλονικέων οι οποίοι αναζητούσαν μια ριζική αλλαγή στην τοπική πολιτική σκηνή. Τελικά κέρδισε και την υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ το 2010:

«Ο Μπουτάρης δεν χρειαζόταν να αποδείξει τίποτα στους άλλους ή στον εαυτό του, δεν είχε ανάγκη να πλουτίσει, ήταν γνωστός για την ακεραιότητά του και την ανελέητη ειλικρίνειά του. Κατάφερε να φέρει κοντά την εναλλακτική σκηνή και την παλιά αστική τάξη της πόλης. Και οι δύο πλευρές ένοιωθαν ότι πνίγονται από τη μεγαλομανία και τη στενομομαλιά των παλιών αφεντικών της πόλης. Ο Μπουτάρης ήταν ο μόνος που μπορούσε να ενσωματώσει αυτό το ετερογενές σώμα οπαδών» (Θ6).

Ως δήμαρχος, ο Μπουτάρης ακολούθησε μια στρατηγική «ανοιχτής πόλης». Όπως και ο Αθηναίος ομόλογός του Καμίνης (βλ. Κεφάλαιο 3 σε αυτό το βιβλίο), άνοιξε το téως κομματικοποιημένο πρώην πολιτικοποιημένο και αυτοαναφορικό δημαρχείο της πόλης σε διάφορες ομάδες και ακτιβιστές, καθώς και σε ιδιωτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις. Η Θεσσαλονίκη έπρεπε επίσης να ανοιχτεί προς τους βαλκανικούς και τους ανατολικούς γείτονές της. Ο Μπουτάρης τόνισε επανειλημμένα ότι η πόλη πρέπει να ξεπεράσει τα κόμπλεξ κατωτερότητάς της έναντι της Αθήνας και τα αισθήματα μειονεξίας, να αναλάβει τις δικές της πρωτοβουλίες και να διεκδικήσει τον διεθνή της ρόλο.

Σημαντικό ρόλο έπαιξε η διαμάχη σχετικά με το όνομα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατία της Μακεδονίας (που επιλύθηκε τελικά το 2019), η οποία αναζοπύρωσε τους παλιούς φόβους που εκμεταλλεύτηκαν αδίστακτα κάποιοι φιλόδοξοι πολιτικοί, οι οποίοι ταυτόχρονα κατηγόρησαν το «Κράτος των Αθηνών» για εγκατάλειψη της Θεσσαλονίκης. Οι κεντρικές κυβερνήσεις απάντησαν προωθώντας πολύ μεγάλα έργα, όπως η Εγνατία αυτοκινητόδρομος, το μετρό, ακόμη και μια υποθαλάσσια οδική αρτηρία (που σύντομα εγκαταλείφθηκε). Η οικονομική κρίση μετά το 2008, όμως, και τα αυστηρά μέτρα λιτότητας που ακολούθησαν, προκάλεσαν μια ξαφνική πτώση εισοδημάτων και ζήτησης που κατέστρεψε πολλές επιχειρήσεις και οδήγησε σε μαζική ανεργία. Το τοπικό πολιτικό κατεστημένο, μαζί με το εθνοκεντρικό και τοπικιστικό-επαρχιακό του αφήγημα απαξιώθηκε, αφού έγινε προφανές ότι δεν προσέφερε καμία διέξοδο από την κρίση.

Αντίθετα, η νέα δημοτική αρχή υπό τον Μπουτάρη που εξελέγη το 2010 προσέφερε ένα νέο, εναλλακτικό αφήγημα που ήταν διαμετρικά αντίθετο από το προηγούμενο: Η Θεσσαλονίκη θα πρέπει να ξεπεράσει τη φοβική της προσέγγιση απέναντι στους βόρειους και ανατολικούς γείτονες και τον επαρχιωτισμό της σε σχέση με την Αθήνα. Η εγγύτητα στα σύνορα δεν αποτελεί σήμερα κίνδυνο. Είναι μια ευκαιρία για ευκολότερη πρόσβαση σε ξένες αγορές και πελάτες. Το νέο σύνθημα της πόλης θα πρέπει να είναι «εξωστρεφής Θεσσαλονίκη» (Θ1, Θ2). Οπως είπε ο πρώην δήμαρχος, «αντί να κατηγορούμε την Αθήνα για όλα τα κακά, πρέπει να αναλάβουμε τις δικές μας πρωτοβουλίες» (Θ4). Αλλωστε, η Θεσσαλονίκη ήταν πάντα μια μεγάλη και σημαντική πόλη, ενώ η Αθήνα ήταν μια ασήμαντη πολίχνη για πολλούς αιώνες. Και υπογράμμισε

«αντι να νιώθουμε άβολα για το γεγονός ότι η γενέτειρά μας υπήρξε μια εβραϊκή, κατά κύριο λόγο, πόλη επί τέσσερις αιώνες, θα πρέπει να είμαστε υπερήφανοι που η Θεσσαλονίκη ήταν τόσο σημαντική για την εβραϊκή ιστορία, να προσεγγίσουμε αυτήν την κληρονομιά ως ένα πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο και να αντιμετωπίσουμε τη σκοτεινή πλευρά της συνεργασίας με τους ναζί και του αντισημιτισμού στην ιστορία μας» (Θ4).

Αυτό το νέο, ανοιχτό και χωρίς αποκλεισμούς, ρεαλιστικό αφήγημα για την πόλη αναμενόταν ότι θα ενισχύσει την αυτοπεποίθηση των πολιτών και θα κινητοποιήσει δημιουργικές δυνάμεις:

«Ο Μπουτάρης χρησιμοποίησε την πολυπολιτισμική κληρονομιά της πόλης για να αλλάξει τη νοοτροπία των ανθρώπων, να τους βοηθήσει να ξεπεράσουν τα αισθήματα μειονεξίας απέναντι στην Αθήνα, την ιδέα ότι είναι εγκλωβισμένοι σε έναν επαρχιακό ρόλο και την πεποίθηση ότι το μέλλον τους δεν διαμορφώνεται από τους ίδιους αλλά από κάποιους απομακρυσμένους αρμόδιους για τη λήψη αποφάσεων από την Αθήνα ή ακόμη και από τις Βρυξέλλες (Θ1).

Αυτό το νέο αφήγημα άνοιξε νέες προοπτικές στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κόσμο, μολονότι αυτός δεν ήταν ο κεντρικός του στόχος στην αρχή. Ως πρώην επιχειρηματίας, ο Μπουτάρης συνειδητοποίησε ότι αυτό το νέο αφήγημα θα μπορούσε να φέρει χρήματα (Θ1). Θα μπορούσε όχι μόνο να κινητοποιήσει τους ντόπιους αλλά και να αλλάξει την εξωτερική εικόνα της πόλης με τρόπο που θα ενισχύσει τον τουρισμό και θα προσελκύσει επενδύσεις σε μια περίοδο κρίσης, όπου υπήρχε μεγάλη ανάγκη. Οπως τόνισε ο Μπουτάρης σε συνέντευξή του:

«Στην αρχή, πλησίασα τους Εβραίους. Αυτό ήταν το πιο εύκολο μέρος γιατί ήταν ανοιχτοί και φιλικόι. Στη συνέχεια επισκέφτηκα την Turkish Airlines

και τους ζήτησα να ξεκινήσουν απευθείας πτήσεις, επειδή είμαστε η γενέθλια πόλη του Ατατούρκ. Ήταν έκπληκτοι, αλλά γρήγορα το έκαναν. Ταξίδεψα επίσης στα Σκόπια και τους είπα ότι η μητέρα μου γεννήθηκε στο Κρούσεβο, μια πόλη που τώρα ανήκει στη χώρα τους. Ειδικά στα μέσα ενημέρωσης της εβραϊκής διασποράς, αλλά και στα τουρκικά μέσα ενημέρωσης καθώς και στα μέσα της Βόρειας Μακεδονίας υπήρξαν πολύ θετικά δημοσιεύματα για τις δραστηριότητές μας».

Ως εκ τούτου, τα ακόλουθα ήταν σημαντικά για την ανάπτυξη στη Θεσσαλονίκη και τις καινοτομίες που επιτεύχθηκαν σε αυτήν την πόλη - όπως δήλωσε ένας συνεντευξιαζόμενος:

«Η προσωπικότητα του Μπουτάρη έφερε ένα άνευ προηγουμένου κεφάλαιο εμπιστοσύνης που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί προς όφελος της πόλης. Υπήρχαν πολλές ιδέες στα πανεπιστήμια και την επιχειρηματική κοινότητα για εξωστρεφείς στρατηγικές και συνεργασία. Τώρα ενεργοποιήθηκαν αυτά τα σχέδια επειδή υπήρχε εμπιστοσύνη στον δήμαρχο και συσπείρωση γύρω από τη νέα ηγεσία της πόλης που λειτούργησε ως καταλύτης και εμψυχωτής. Τον εμπιστεύτηκαν επίσης οι βόρειοι και ανατολικοί γείτονές μας και ανοίχτηκαν σε συνεργασίες μαζί μας. Ιδιωτικά ιδρύματα εμπιστεύτηκαν τον Δήμαρχο και προσέφεραν υποστήριξη και τεχνογνωσία σε διάφορες τοπικές πρωτοβουλίες όπου ενεπλάκη η πόλη. Και, φυσικά, υπήρξε ισχυρότερη κινητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών. Γνωρίζουμε ότι δεν είναι όλοι πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες για την πόλη. Είναι απλώς μια μειοψηφία, περίπου το 10-15% των κατοίκων, και είναι συνήθως καλύτερα μορφωμένοι, και δεν στερούνται πόρων σε χρήματα και χρόνο. Ο Μπουτάρης κινητοποίησε αρκετούς από τους τέως δύσπιστους απόντες, χάρη στη δική του αξιοπιστία» (Θ6).

Επιπλέον, ο Μπουτάρης - τουλάχιστον κατά την άποψη ενός συνεντευξιαζόμενου - αξιοποίησε

«το πλεονέκτημα της αυθεντίας που διαθέτουν τα πανεπιστήμια και η επιστημονική γνώση, γενικά, για τη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου. Η συμμετοχή πανεπιστημίων και άλλων ερευνητικών ιδρυμάτων σε διάφορες δράσεις και συζητήσεις σήμαινε ότι αυτές οι ενέργειες θα ξεκινούσαν έχοντας ως έρεισμα ένα ορισμένο κεφάλαιο εμπιστοσύνης που διαφορετικά δεν θα διέθεταν. Επιπλέον, ως θεσμοί γνώσης, βασίζονται στον ορθολογισμό. Τείνουν να εκλογικεύουν δηλ. την όλη συζήτηση για ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Η δημοσιοποίηση και η διάδοση της θέσης τους σε αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορεί να εκθέσει τον παραλογισμό των αντιδραστικών λαϊκιστών» (Θ2).

Στο νέο σκηνικό της οικονομικής κρίσης που επικράτησε στην Ελλάδα από το 2008, η νέα ηγεσία έγινε περισσότερο ορατή και το ενδιαφέρον του κοινού για τον αντισυμβατικό, ανήσυχο λόγο του Μπουτάρη επεκτάθηκε γρήγορα. Ξεκινώντας άβολες συζητήσεις και υπερβαίνοντας το στερεότυπο του Έλληνα δημάρχου, αύξησε την προβολή του και στο εξωτερικό σε μια εποχή που η Ελλάδα βρισκόταν συνεχώς σε αρνητικά πρωτοσέλιδα. Ο δήμαρχος παραχώρησε συνεντεύξεις σε πολλές κορυφαίες ξένες εφημερίδες και άλλα διεθνή μέσα ενημέρωσης και αυτή ήταν η πρώτη φορά που αυτό συνέβη σε δήμαρχο αυτής της πόλης (Κατσινάς 2019). Αυτό είχε επιπτώσεις στην αρένα του τοπικού διαλόγου και έκανε τις δηλώσεις του πιο ενδιαφέρουσες και σημαντικές (Θ3).

Ο Μπουτάρης ενεπλάκη προσωπικά στο δημόσιο διάλογο σχετικά με την εξωτερική πολιτική, υποστηρίζοντας ανοικτά έναν συμβιβασμό στη διαμάχη σχετικά με το όνομα της τέως Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας: «Αφού εμείς είμαστε το ισχυρότερο μέρος, θα έπρεπε να είμαστε περισσότερο γενναιόδωροι» (Θ4, με αναφορά στο Θουκυδίδη).¹

Ο Μπουτάρης υποστήριξε επίσης μια νέα ελληνοτουρκική προσέγγιση που θα έφερνε σταδιακά τα δύο έθνη πιο κοντά. Ο τοπικός διάλογος εστίαζε στα οικονομικά οφέλη του τουρισμού από την Τουρκία, υπογραμμίζοντας επίσης ευρύτερες δυνατότητες οικονομικής συνεργασίας με έναν τεράστιο γείτονα και την ταχέως αναπτυσσόμενη οικονομία του (Θ3; Θ4).

Η οικονομική παράμετρος αναδείχθηκε επίσης και σε σχέση με την Εβραϊκή κληρονομιά της πόλης, αλλά στην πραγματικότητα, και σε αντίθεση με το Οθωμανικό παρελθόν της Θεσσαλονίκης, δεν επρόκειτο απλά για την αναγνώριση και την επαναξιολόγηση μιας μη Ελληνικής κληρονομιάς της πόλης: Επρόκειτο για το ξεχασμένο παρελθόν της συνεργασίας με τους ναζί κατακτητές καθώς και της μεταπολεμικής εκμετάλλευσης των Εβραϊκών περιουσιών (Saltiel 2020).²

1 Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη (Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, κεφάλαια 84-116, Pamtianos Classics 1914) η ισχυρότερη πόλη πρέπει να αποφεύγει την ταπείνωση της ασθενέστερης πόλεως, ακόμη και μετά από πόλεμο. Το να είσαι γενναιόδωρος προς την ασθενέστερη πόλη θα γίνει πιθανότατα η βάση μιας μακροπρόθεσμης συνεργασίας. Το να είσαι αλαζονικός και ταπεινωτικός για τον ασθενέστερο θα εξασφάλιζε μια διαρκή εχθρότητα και, δοθείσης ευκαιρίας, την εκδίκηση σε βάρος του ισχυρότερου.

2 Η ιστορία του εβραϊκού νεκροταφείου είναι η καλύτερα τεκμηριωμένη περίπτωση απαλλοτρίωσης που ξεκίνησε πολύ πριν από τη γερμανική κατοχή: Η τεράστια έκταση των 32 εκταρίων ακριβώς μπροστά από το τείχος της ανατολικής πόλης υπήρξε ήδη από τον 19ο αιώνα ένα θύμα της επέκτασης της πόλης. Το 1886 ιδρύθηκε ένα οθωμανικό γυμνάσιο στο νεκροταφείο, το κτίριο του οποίου αξιοποίησε αργότερα το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1924). Στη δεκαετία του 1930 η διοίκηση της πόλης αποφάσισε επίσημα ότι το εβραϊκό νεκροταφείο θα απαλλοτριωθεί και θα δοθεί στο αναπτυσσόμενο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Το σχέδιο δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ, αλλά ο φόβος της κατεδάφισης παρακίνησε την εβραϊκή κοινότητα να δώσει στο πανεπιστήμιο ένα τμήμα του αχρησιμοποίητου εδάφους

Το τελευταίο συνέπεσε με το πρώιμο στάδιο μακροχρόνιων διώξεων αριστερών πολιτών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου αλλά και αργότερα. Ενώ αυτή η σκοτεινή ιστορία πολιτικών διώξεων έγινε αναπόσπαστο μέρος του αφηγήματος της Ελληνικής Δημοκρατίας μετά το τέλος της δικτατορίας το 1975, η τύχη της εβραϊκής κοινότητας ξεχάστηκε. Ήταν πλέον στις αρχές της δεκαετίας του 1990 όταν διανοούμενοι και καλλιτέχνες άρχισαν να αναδεικνύουν την εβραϊκή κληρονομιά της πόλης και επιχείρησαν, για παράδειγμα, μια αναβίωση της τοπικής σεφαρδίτικης μουσικής που έγινε αρκετά δημοφιλής. Λαμβάνοντας υπόψη την αυτοκριτική προσέγγιση της ιστορίας ως κοινού ευρωπαϊκού σημείου αναφοράς, ξεκίνησε ένας ευρύτερος τοπικός διάλογος για τη χαμένη πολυπολιτισμική κληρονομιά της πόλης. Και ορισμένα τμήματα των οικονομικών και πολιτιστικών ελίτ της πόλης προσπάθησαν να κάνουν καλή χρήση αυτής της κληρονομιάς, προωθώντας μια στρατηγική ανοικτών οριζόντων και το όραμα μιας νέας, εξωστρεφούς, και πάλι κοσμοπολίτικης Θεσσαλονίκης. Η πραγματιστική προσέγγιση του Μπουτάρη και τα ορατά αποτελέσματα στον τουρισμό της πόλης φάνηκε να πείθουν, βήμα-βήμα, έναν ευρύτερο κύκλο των πολιτών να αγκαλιάσουν αυτό το όραμα.

Τα τελευταία χρόνια, όμως, εμφανίστηκαν νέοι ισχυροί δρώντες που διεκδικούν τη θέση τους στην τοπική πολιτική και στην αρένα του τοπικού διαλόγου: Ένας από αυτούς είναι ο Ιβάν Σαββίδης, ένας Ρώσος επιχειρηματίας ποντιακής καταγωγής, ένας από τους πλουσιότερους άνδρες στη Ρωσία και στενός φίλος του Προέδρου Πούτιν. Ο Σαββίδης αγόρασε πολλές επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, καπνοβιομηχανίες, τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς, εφημερίδες) και ανέλαβε μαζί με άλλους το μεγαλύτερο από τα ιδιωτικοποιημένα λιμάνια της πόλης. Το 2015 αγόρασε τον αθλητικό σύλλογο ΠΑΟΚ που είναι ο πιο δημοφιλής στη Βόρεια Ελλάδα και πλήρωσε όλα τα χρέη του. «Ο Σαββίδης έχει γίνει πολύ σημαντικός, είναι ο μεγαλύτερος ιδιωτικός επενδυτής στη Βόρεια Ελλάδα τώρα» (Θ1). Στην τελική φάση των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στη Συμφωνία των Πρεσπών η οποία επιλύει τη διαμάχη για το όνομα μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας, ο Σαββίδης κατηγορήθηκε ότι υποστήριξε τους εθνικιστές και στις δύο χώρες για λογαριασμό της Ρωσίας και με στόχο να υπονομευτεί αυτή η προσέγγιση, αλλά ο ίδιος το αρνήθηκε.³

του νεκροταφείου. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής (όταν το 90 % των Εβραίων της πόλης εξοντώθηκε) το εβραϊκό νεκροταφείο (το μεγαλύτερο στην Ευρώπη) καταστράφηκε από τον γερμανικό στρατό σε στενή συνεργασία με τους Έλληνες συνεργάτες του στη διοίκηση της πόλης. Η βεβηλωμένη περιοχή χρησιμοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο μετά τον πόλεμο και μόλις το 2014 το πανεπιστήμιο έστησε ένα μνημείο για το εβραϊκό νεκροταφείο.

3 <https://www.nytimes.com/2018/10/09/us/politics/russia-macedonia-greece.html> (τελευταία πρόσβαση 20 Οκτωβρίου 2020).

Τον Μάιο του 2018, ο δήμαρχος Μπουτάρης δέχθηκε επίθεση από ακροδεξιούς διαδηλωτές στο κέντρο της πόλης. Λίγους μήνες αργότερα ανακοίνωσε ότι δεν θα είναι υποψήφιος στις δημοτικές εκλογές του 2019. Μετά την αποχώρηση του Μπουτάρη από την τοπική πολιτική σκηνή, επικράτησε εμφανής αποπροσανατολισμός μεταξύ των οπαδών του.

Το 2019, ένας πρώην αντιδήμαρχος του Μπουτάρη που είχε φύγει από το συνδυασμό τους το 2017 μετά από φιλονικία, εξελέγη δήμαρχος. Αν και ο συνδυασμός του ήταν ο δεύτερος σε ισχύ στο δημοτικό συμβούλιο, κατάφερε να δημιουργήσει έναν συνασπισμό που τον στηρίζει. Οι αρχικοί φόβοι ότι η ηθική του θα σηματοδοτήσει την επιστροφή του παλιού συντηρητικού κατεστημένου δεν έχουν επιβεβαιωθεί, προς το παρόν. Η στρατηγική ανθεκτικότητας της πόλης, για παράδειγμα, εξακολουθεί να βρίσκεται σε καλό δρόμο, συμπεριλαμβανομένου του δημοτικού παρατηρητηρίου ανθεκτικότητας (Θ13, Θ14). Μια προφανής αλλαγή, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης δεν βρίσκεται πλέον στο επίκεντρο της προσοχής των ΜΜΕ.

12.4 Ευρήματα και Διαπιστώσεις

Αποτελεί ευρέως αποδεκτή άποψη (Θ1; Θ3; Θ12; Θ15), ότι η Θεσσαλονίκη έχει ένα ιδανικό μέγεθος: Η πόλη δεν είναι πολύ μεγάλη και δύσκολα κυβερνήσιμη όπως η Αθήνα, δεν είναι πολύ μικρή για να προσφέρει μια κρίσιμη μάζα για διάφορες δραστηριότητες, όπως συμβαίνει σε όλες τις άλλες επαρχιακές πόλεις της Ελλάδας (καμία από αυτές δεν έχει περισσότερους από 300.000 κατοίκους). Η Θεσσαλονίκη προσφέρει υψηλή, για τα ελληνικά δεδομένα, ποιότητα ζωής και είναι το σπίτι μιας ζωντανής και νεανικής (150.000 φοιτητές) τοπικής κοινωνίας.

Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και την έναρξη των γιουγκοσλαβικών πολέμων, η πόλη έγινε ο τόπος μιας μακράς διαμάχης σχετικά με τον χαρακτήρα και τον προσανατολισμό της. Η συντηρητική κυριαρχία κλονίστηκε από την οικονομική κρίση μετά το 2008 και μια νέα, ανοιχτόμυαλη και καινοτόμος δημοτική ηγεσία προσέφερε ένα νέο αφήγημα. Χρησιμοποίησε τη λησμονημένη πολυπολιτισμική κληρονομιά της πόλης ως ένα πέρασμα προς μια νέα διεθνή εικόνα μιας ανοιχτής και κοσμοπολίτικης πόλης, ως έναν τρόπο για να κερδίσει το μέλλον στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Αμφισβήτησε την άλλοτε κυρίαρχη, νοοτροπία της «αδικημένης» από τη «μοίρα» της δεύτερης μεγαλύτερης πόλης που καταδικάστηκε σε επαρχιωτισμό και σε μια ζωή στη σκιά της Αθήνας. Σύμφωνα με αυτό το νέο αφήγημα, ο αληθινός χαρακτήρας μιας πόλης που βρίσκεται στο σταυροδρόμι όλων των ιστορικών αλλαγών στην περιοχή και

αποτέλεσε έναν σημαντικό εμπορικό και πολιτιστικό κόμβο για 24 αιώνες, δεν είναι ο χαρακτήρας μιας επαρχιακής πόλης. Αντιθέτως, η Θεσσαλονίκη είναι μια κοσμοπολίτικη πόλη από τη φύση της και τη γεωγραφική της θέση. Επομένως, η πόλη θα πρέπει να δημιουργήσει δεσμούς με την «πολυεθνική διασπορά» της και να επανατοποθετηθεί ως μια παραδοσιακά κοσμοπολίτικη πόλη, προσελκύοντας τουρισμό, εκδηλώσεις και επιχειρήσεις.

Ενόψει της ορατής επιτυχίας στον τουρισμό και της προσοχής των διεθνών μέσων ενημέρωσης, αυτό το νέο αφήγημα φάνηκε να πείθει ένα σημαντικό μέρος της τοπικής κοινωνίας. Εκτός από το χάρισμα του, ο δήμαρχος Μπουτάρης ανέπτυξε μια λειτουργία «γέφυρας» μεταξύ σημαντικών δρώντων της πόλης, προσφέροντας το δικό του κεφάλαιο εμπιστοσύνης και διευκολύνοντας τη συνεργασία τους. Ως δεδηλωμένος αντιλαϊκιστής πολιτικός, επιστράτευε συχνά θεσμούς γνώσης, ειδικούς και διάσημες προσωπικότητες για να «εκλογικεύσει» τον δημόσιο διάλογο για διάφορα θέματα. Αυτοί οι διάλογοι δημιούργησαν τα σημεία αναφοράς για καινοτομίες, τα οποία αποτελούν και τα ορατά θετικά αποτελέσματα ορισμένων από τις επιλογές της πολιτικής του.

Η αλλαγή νοοτροπίας που παρουσιάστηκε παραπάνω οδήγησε σε μια προφανή αλλαγή πλαισίου. Η νέα νοοτροπία χαρακτηρίζεται από ισχυρότερη αυτοπεποίθηση για το μέλλον της πόλης και πνεύμα συνεργασίας και διεθνοποίησης και αντικατοπτρίζεται στην εντυπωσιακή πρόοδο που επιτεύχθηκε στα τεχνολογικά πάρκα της πόλης και των επιχειρήσεων της.

Η δυναμική καινοτομίας που έχει αναπτυχθεί φαίνεται να είναι βιώσιμη, ειδικά επειδή η πόλη έχει ήδη ζήσει και, σε μεγάλο βαθμό, συνειδητοποιήσει τις πολλαπλές θετικές επιπτώσεις των αλλαγών που ξεκίνησαν πριν από δέκα χρόνια, ξεκινώντας με ένα νέο αφήγημα για την πόλη.

13

Συγκριτική ανάλυση των επικοινωνιακών μηχανισμών και των αφηγημάτων που στηρίζουν τις καινοτομίες

*Björn Egner, Hubert Heinelt, Νικόλαος-Κομνηνός Χλέπας,
Πάνος Κολιαστάσης, Melina Lehning και Αλεξία Τιμοθέου**

13.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Σε αυτό το καταληκτικό κεφάλαιο, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα μιας συγκριτικής ανάλυσης των διαλόγων για τις καινοτομίες στις πόλεις της έρευνάς μας. Όπως περιγράφηκε στην αρχή του βιβλίου (στο Κεφάλαιο 2), τα τοπικά αφηγήματα (local narratives) αναφέρονται στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι πόλεις καθώς και στους ιδιαίτερους τοπικούς περιορισμούς και στις ευκαιρίες για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων μέσω της καινοτομίας. Όπως αναφέρεται επίσης στο Κεφάλαιο 2, οι εν λόγω διάλογοι δεν περιορίζονται σε ένα συγκεκριμένο τοπικό αφήγημα που αντανακλά μια τοπική αυτοεικόνα (self-image). Μέσω αυτών των διαλόγων, τα τοπικά αφηγήματα μπορούν επίσης να αλλάξουν. Οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί που αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 2 διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην μεταβολή των τοπικών αφηγημάτων. Μέσω αυτών των μηχανισμών - είτε χρησιμοποιούνται στοχευμένα από τους

---

* Η απόδοση του κειμένου στα Ελληνικά έγινε από τον Πάνο Κολιαστάση και το Νικόλαο-Κομνηνό Χλέπα.

φορείς είτε όχι, τα αφηγήματα - ή ακριβέστερα, οι μοναδικά συνδυασμένες διαστάσεις των αφηγημάτων που οδηγούν σε ένα χαρακτηριστικό για μια δεδομένη πόλη αφηγηματικό μοτίβο, μπορούν να μεταβληθούν.

Όπως φαίνεται στην ενότητα 1.4, τα τεκμήρια στα οποία βασίζουμε τη συγκριτική ανάλυση των λόγων περί καινοτομίας στις επιλεγείσες πόλεις, καλύπτουν μόνον ένα μέρος της συνολικής χρονικής περιόδου κατά την οποία θα παρατηρήθηκαν καινοτομίες. Σε ορισμένες πόλεις, όπως η Φρανκφούρτη, οι υπό εξέταση καινοτομίες καθιερώθηκαν ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και διατηρούνται έκτοτε χωρίς διακοπή. Ωστόσο, για πρακτικούς λόγους, η συλλογή εγγράφων τεκμηρίων επικεντρώθηκε σε μια χρονική περίοδο περίπου τεσσάρων ετών από τον Απρίλιο 2016 έως και το τέλος του 2019. Οπου ήταν δυνατόν, πάντως, συγκεντρώσαμε επίσης έγγραφα πριν και μετά από αυτήν την περίοδο - ιδίως ως προς τις πόλεις όπου υπήρξε έντονος δημόσιος διάλογος σχετικά με την καινοτομία ο οποίος ακόμη συνεχίζεται (βλ. ενότητα 1.4). Επιπλέον, ειδικά οι συνεντεύξεις, αλλά και άλλες κατηγορίες τεκμηρίων, παρείχαν πληρέστερη εικόνα των διαλόγων αυτών για την ανάπτυξη καινοτομιών και πέραν του χρονικού διαστήματος των τεσσάρων ετών 2016-2019, και ως προς τα ιδιαίτερα τοπικά αφηγηματικά μοτίβα και ως προς τους επικοινωνιακούς μηχανισμούς (communicative mechanisms) που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να επηρεαστούν οι σχετικοί δημόσιοι διάλογοι.

Για τους λόγους αυτούς, το παρόν κεφάλαιο υποδιαιρείται σε δύο μέρη. Στην επόμενη ενότητα (13.2) συγκρίνονται οι διάλογοι για τις καινοτομίες σε κάθε μία από τις επιλεγείσες πόλεις για ολόκληρη την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Οι πληροφορίες που διατίθενται από τα έγγραφα που συγκεντρώθηκαν για την ανάλυση ολόκληρης της εν λόγω χρονικής περιόδου προσφέρουν τη δυνατότητα τεκμηριωμένων διαπιστώσεων σχετικά με τα αφηγηματικά μοτίβα που κυριαρχούν. Αυτό συμβαίνει επειδή σχετικά γρήγορα αποσαφηνίζεται κατά πόσο υφίσταται ένα κυρίαρχο αφηγηματικό μοτίβο στους διαλόγους για την τοπική καινοτομία επί σειρά ετών ή όχι. Η κατάσταση όσον αφορά τη χρήση των επικοινωνιακών μηχανισμών είναι διαφορετική. Η χρησιμοποίησή τους μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου, ανάλογα με τη δυναμική των προσπαθειών για την εισαγωγή, τη συνέχιση ή/και την αναμόρφωση (αν όχι τον τερματισμό) των καινοτομιών. Επιπλέον, η διαπιστωμένη χρήση ορισμένων επικοινωνιακών μηχανισμών σε ολόκληρη την περίοδο κατά την οποία αναπτύχθηκαν οι καινοτομίες μπορεί να επηρεάζεται από το γεγονός ότι περιστασιακά συμπεριλάβαμε στο σώμα των εγγράφων που αναλύσαμε και κάποιο υλικό που προέρχεται από χρονικά σημεία εκτός των τεσσάρων ετών που αναφέρθηκαν παραπάνω. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι - όπως εξηγήθηκε ήδη στην ενότητα 1.4 - ανάλογα με την κατηγορία του εγγράφου (δηλ. αν πρόκειται για

εφημερίδες, πρακτικά δημοτικών συμβουλίων ή κείμενα στρατηγικής), ορισμένοι επικοινωνιακοί μηχανισμοί μπορεί να εμφανίζονται συχνά, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι είχαν εξέχουσα θέση στον τοπικό δημόσιο διάλογο την εξεταζόμενη περίοδο.

Η κατάσταση είναι διαφορετική στο τμήμα 13.3, στο οποίο τα αποτελέσματα της ανάλυσης βασίζονται σε μεγάλο αριθμό εγγράφων διαφόρων κατηγοριών που συλλέχθηκαν μεταξύ Απριλίου 2016 και τέλους του 2019. Σε αυτή την ενότητα εξετάστηκε διεξοδικότερα η εμφάνιση επιμέρους επικοινωνιακών μηχανισμών και τι σημαίνει αυτό για τις δυσκολίες στο διάλογο ως προς τις καινοτομίες στις επιλεγείσες πόλεις. Εξετάζονται επίσης τα αφηγηματικά μοτίβα που εντοπίστηκαν για αυτή την περίοδο στις πόλεις που αναλύθηκαν, αλλά αυτό έγινε κυρίως για να εξεταστεί κατά πόσον το συγκεκριμένο αφηγηματικό μοτίβο που εντοπίστηκε για την αντίστοιχη πόλη άλλαξε ή αμφισβητήθηκε κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου.

Οι δύο ενότητες του παρόντος κεφαλαίου είναι δομημένες με τον ίδιο τρόπο: κάθε ενότητα αρχίζει με μια υποενότητα στην οποία παρουσιάζονται ορισμένες γενικές παρατηρήσεις που αναφέρονται στα ποσοτικά αποτελέσματα των εγγράφων που αναλύθηκαν με τη βοήθεια του λογισμικού MaxQDA. Το υποκεφάλαιο αυτό ακολουθείται από ένα άλλο με λεπτομερέστερους (ποιοτικού χαρακτήρα) προβληματισμούς που σχετίζονται με επιλεγμένα αποσπάσματα τα οποία παρατίθενται στα έγγραφα.

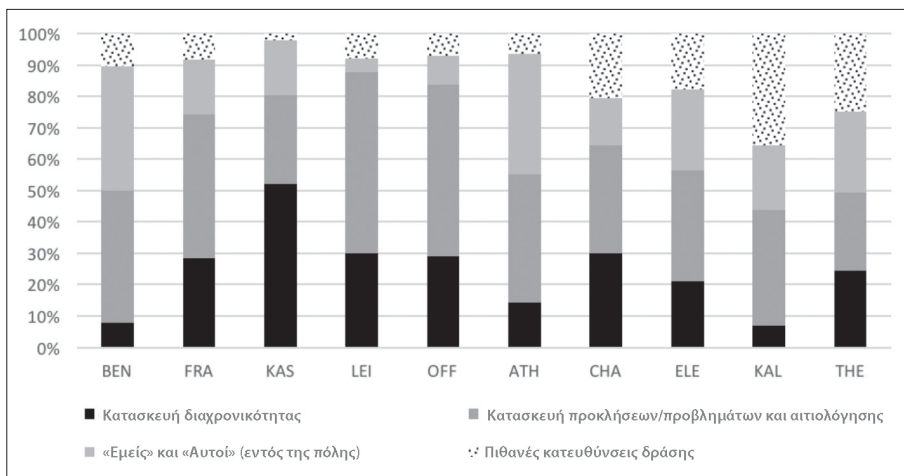
13.2 Σύγκριση των τοπικών αφηγημάτων των πόλεων που μελετήθηκαν

Ο κύριος σκοπός αυτής της ενότητας είναι η σύγκριση της δομής των τοπικών αφηγημάτων στις πόλεις που αναλύθηκαν. Το ενδιαφέρον εδώ εστιάζεται στις συγκεκριμένες διαστάσεις της αφήγησης (που παρουσιάστηκαν στο Κεφάλαιο 2), των οποίων ο συνδυασμός οδηγεί σε ένα συγκεκριμένο αφηγηματικό μοτίβο, που - σύμφωνα με την παραδοχή μας - επηρεάζει τις συζητήσεις σχετικά με τις καινοτομίες και την εφαρμογή τους.

13.2.1 Μια ποσοτικά προσανατολισμένη συγκριτική θεώρηση των τοπικών αφηγημάτων

Στο Γράφημα 1 παρουσιάζονται στοιχεία για την κωδικοποίηση των διαστάσεων των αφηγημάτων στα κείμενα για τις επιμέρους πόλεις.

Γράφημα 1: Ποσοστά των επιμέρους διαστάσεων των αφηγημάτων που εντοπίστηκαν στις 10 πόλεις

Πηγή: Υπολογισμοί από τους συγγραφείς.

* Τα ποσοστά δείχνουν την αναλογία των επιμέρους διαστάσεων των τοπικών αφηγημάτων σε κάθε πόλη

Όπως δείχνουν αυτά τα στοιχεία για το Μπενσχάιμ, το εκεί τοπικό αφήγημα παρουσιάζει ένα διαφορετικό μοτίβο από τις άλλες πόλεις που μελετήθηκαν, εκτός από τη διάσταση της κατασκευής προκλήσεων και προοπτικών για δράση: η κατασκευή της διαχρονικότητας (construction of temporality), ή ακριβέστερα η αναφορά σε ένα (ένδοξο) παρελθόν με το οποίο δικαιολογείται η τρέχουσα δράση προκειμένου να επιτευχθούν καινοτομίες στο μέλλον, οι οποίες γίνονται επίσης αντιληπτές ως βελτιώσεις, δεν παίζουν σχεδόν καθόλου ρόλο σε αυτό το αφήγημα. Επιπλέον, οι πιθανές διαδρομές δράσης δεν συζητώνται- όχι μόνο φαίνονται ξεκάθαρες, αλλά θεωρούνται δεδομένες. Αυτό έχει γίνει σαφές τα τελευταία χρόνια στην κυρίαρχη εκτίμηση ότι ως προς τις πιθανές κατευθύνσεις δράσης τα όρια της βιώσιμης ανάπτυξης έχουν ήδη επιτευχθεί για την πόλη - τα όρια αυτά αφορούν την επέκταση του εμπορικού χώρου, τον αριθμό των κατοίκων (και συνεπώς τις κτιριακές και στεγαστικές δυνατότητες) καθώς και την κυκλοφορία. Παρόλα αυτά, υπάρχουν διαμάχες ως προς το ποιες είναι οι προκλήσεις και από τι προκύπτουν. Ωστόσο, όπως φαίνεται στη μελέτη περίπτωσης αυτής της πόλης (βλ. Κεφάλαιο 4), οι δυσκολίες αυτές αφορούν περισσότερο τις τρέχουσες αποφάσεις που λαμβάνονται στο δημαρχείο σχετικά με συγκεκριμένα ζητήματα (ιδίως τα ζητήματα της ανακαίνισης ή της ανακατασκευής του Κοινοτικού Κέντρου (Bürgerhaus). και του επανασχεδιασμού της αγοράς), αλλά και γενικότερα το επερχόμενο ζήτημα της ανάπλασης και

ανάπτυξης ολόκληρου του κέντρου της πόλης. Ενα άλλο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό του αφηγηματικού μοτίβου στο Μπενσχάιμ είναι η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» εντός της πόλης. Αυτό αναφέρεται στους «ντόπιους» σε αντιδιαστολή με τους «νεοφερμένους», αλλά και στη διάκριση μεταξύ από τη μια πλευρά των αποφασιστικών παραγόντων στο δημαρχείο και της «συμμαχίας των δρώντων» και, από την άλλη, εκείνων που αισθάνονται αγνοημένοι αλλά εξακολουθούν να οργανώνονται πολιτικά κατά περίπτωση. Το ποσοστό του κωδικών (codes) στο σύνολο των εγγράφων που συγκεντρώθηκαν για το Μπενσχάιμ είναι πολύ υψηλότερο από ό,τι στις άλλες γερμανικές πόλεις που αναλύθηκαν ως προς αυτή τη διάσταση της αφήγησης («εμείς και οι άλλοι»). Το φαινόμενο αυτό έχει ήδη εξεταστεί (στο Κεφάλαιο 4) και θα παρουσιαστεί ξανά παρακάτω (στην Ενότητα 13.3).

Η διάκριση μεταξύ «εμείς» και «αυτοί» εντός της πόλης είναι πολύ λιγότερο εμφανής στο Όφενμπαχ και τη Λειψία, όπου θα αναμενόταν ισχυρότερη εκδήλωση αυτής της διάστασης των τοπικών αφηγημάτων λόγω του μεγάλου αριθμού μεταναστών ή νεοφερμένων. Η αναφορά στο παρελθόν, με την οποία δικαιολογείται η τρέχουσα δράση προκειμένου να επιτευχθούν καινοτομίες στο μέλλον είναι σαφώς πιο έντονη στο Κάσελ. Ωστόσο, μια τέτοια κατασκευή της διαχρονικότητας είναι επίσης χαρακτηριστική για το ιδιαίτερο αφηγηματικό μοτίβο που επικρατεί στη Λειψία. Για τη Λειψία, αφενός η κατασκευή ιδιαίτερων προκλήσεων, αν όχι προβλημάτων και, αφετέρου, οι ιδιαίτερες δυνατότητες που θεωρούνται χαρακτηριστικές για την πόλη, διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στο τοπικό αφήγημα. Το ίδιο ισχύει και για τη Φρανκφούρτη και το Όφενμπαχ. Η Φρανκφούρτη και η Λειψία αντιμετωπίζουν σήμερα προκλήσεις και διαμάχες ως προς την αστική ανάπτυξη και τη σχετική διαφωνία ως προς τη χρήση του (ακόμη) διαθέσιμου ελεύθερου χώρου ενόψει της έλλειψης κατοικιών. Στο Όφενμπαχ, συγκεκριμένες δυνατότητες εντοπίστηκαν κατά τη συζήτηση σχετικά με το γενικό πολεοδομικό σχέδιο και την έννοια της «πόλης των αφίξεων», δηλ. του παραδοσιακού ρόλου της πόλης ως πύλης εισόδου για μετανάστες στη Γερμανία. Στη Λειψία, η έμφαση στις ειδικές περιοχές της πόλης με ιδιαίτερο δυναμικό, οι οποίες εμφανίζονται ξανά και ξανά στον τοπικό διάλογο, εκφράζεται με τη μεταφορά για την «Ωραία Κοιμωμένη», η σημασία της οποίας έχει ήδη εξεταστεί στο Κεφάλαιο 10. Ο εξέχων ρόλος που διαδραματίζουν οι συζητήσεις σχετικά με τις τρέχουσες προκλήσεις και τον τρόπο αποτελεσματικής αντιμετώπισής τους στα τοπικά αφηγήματα των τριών αυτών πόλεων αποτυπώνεται και στο εύρημα ότι οι (προφανείς) δυνατοί τρόποι δράσης αποτελούν συχνότερα θέμα στο δημόσιο διάλογο των πόλεων αυτών απ' ό,τι στο Κάσελ και το Μπενσχάιμ.

Μεταξύ των ελληνικών πόλεων, η Αθήνα είναι εκείνη στην οποία ο δημόσιος διάλογος φαίνεται να ασχολείται λιγότερο με την κατασκευή της διαχρονικό-

τητας (construction of temporality) ως διάστασης της τοπικής αφήγησης - με την έννοια της διακριτικής σύνδεσης ενός ένδοξου παρελθόντος με τις σημερινές δυνατότητες δράσης για την επίτευξη ενός ελπιδοφόρου μέλλοντος. Εκ πρώτης όψεως, η διαπίστωση αυτή πιθανώς προκαλεί έκπληξη, αλλά φαίνεται ότι η κληρονομιά της Αθήνας θεωρείται δεδομένη ή ως κάτι που δεν χρειάζεται να αναφερθεί. Από την άλλη πλευρά, ο δημόσιος διάλογος ασχολείται επίσης λιγότερο με τις πιθανές κατευθύνσεις δράσης για το μέλλον σε σύγκριση με τις άλλες ελληνικές πόλεις της παρούσας μελέτης. Εκτός από την έλλειψη πόρων που αποκλείει φιλόδοξα και δαπανηρά σχέδια, ο τεράστιος αριθμός καινοτομιών που έχουν τεθεί σε κίνηση και βρίσκονται σε εξέλιξη φαίνεται απλώς να δεσμεύει το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας στις τρέχουσες συζητήσεις. Οι πιεστικές τρέχουσες προκλήσεις αντιμετωπίζονται με ρεαλιστικό τρόπο. Η συζήτηση επικεντρώνεται στην εξήγηση των αιτιών και το μεγαλύτερο μέρος της προσανατολίζεται στην ανάδειξη και υποστήριξη της ανάγκης για καινοτόμο δράση. Η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» είναι η δεύτερη πιο συχνή διάσταση στην Αθήνα. Εκτός από μια πόλωση που είναι συνηθισμένη στον ελληνικό δημόσιο διάλογο, αντανακλάται επίσης μια ρητορική που δίνει έμφαση στη νέα πολιτική χωρίς αποκλεισμούς και που αναδεικνύει δυνατότητες που είχαν παραβλεφθεί, ερχόμενη σε πλήρη αντίθεση τόσο με την προγενέστερη πολιτική πατρωνία που συνδεόταν και με αποκλεισμούς όσο και με τον αυξανόμενο λαϊκισμό κατά την περίοδο της κρίσης.

Παρά την παραδοσιακά πολωμένη τοπική πολιτική στη Θεσσαλονίκη, η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» εμφανίζεται λιγότερο συχνά από ό,τι στις άλλες ελληνικές πόλεις. Η διαδικασία επαναπροσδιορισμού της Θεσσαλονίκης ως «κοσμοπολίτικης πόλης» έχει επικεντρωθεί στο να πείσει την τοπική κοινωνία για τα επερχόμενα οφέλη και έτσι παρακάμπτει τις πρόσφατες διαιρέσεις στην τοπική πολιτική και κουλτούρα. Η νέα εικόνα της πόλης βασίζεται στην πολυπολιτισμική αστική κληρονομιά της και τη δημιουργία συνδέσμων μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος. Αυτό αποτελεί μια σημαντική διάσταση του νέου αφηγήματος που επιδιώκει να υπερβεί τα αισθήματα μειονεξίας και τον επαρχιωτισμό των μεταπολεμικών δεκαετιών. Οι φιλοδοξίες για το μέλλον ξεκαθαρίζονται με την έμφαση που αποδίδεται σε πιθανούς τρόπους δράσης μέσω των οποίων το τοπικό δυναμικό και οι σχέσεις με τη διασπορά της πόλης στο εξωτερικό θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την οικονομική της ανάπτυξη.

Στην περίπτωση της Ελευσίνας, η κατασκευή προκλήσεων και προβλημάτων κυριάρχησε στο τοπικό αφήγημα για δύο βασικούς λόγους: Πρώτον, επειδή στην Ελευσίνα, όπως και σε όλες τις ελληνικές πόλεις, οι επιπτώσεις που προέκυψαν από την οικονομική κρίση μπόκαν στην ημερήσια διάταξη. Με τον

τρόπο αυτό ασκήθηκε πίεση στη δημοτική αρχή να αναπτύξει διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες προκειμένου να διασφαλίσει την κοινωνική συνοχή και να προστατεύσει τους πιο ευάλωτους πολίτες. Ως εκ τούτου, δημιουργήθηκαν οι κοινωνικές καινοτομίες που περιγράφονται στο Κεφάλαιο 6. Δεύτερον, επειδή κεντρικό θέμα των τοπικών διαλόγων αποτέλεσε η πρόκληση να οργανώσει η πόλη με επιτυχία το έργο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης και να αναβαθμιστεί έτσι από μια βιομηχανική και ιδιαίτερα επιβαρυνμένη, περιβαλλοντικά περιοχή, σε μια σύγχρονη, καθαρή και δυναμική πόλη που προωθεί την πολιτιστική ανάπτυξη. Αυτή η δεύτερη πρόκληση συνδέεται με ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της διάκρισης μεταξύ του «εμείς» και του «αυτοί» εντός της πόλης - συγκεκριμένα μεταξύ των εμπλεκόμενων στην έντονη διαμάχη σχετικά με την οργανωτική ικανότητα του δήμου να τρέξει αυτό το έργο και να τηρήσει τις προθεσμίες. Η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και του «αυτοί» εντός της πόλης έγινε επίσης ένα αξιοσημείωτο μέρος του αφηγηματικού μοτίβου στην Ελευσίνα, αφού από την μία πλευρά υπήρξε ευρεία υποστήριξη των κοινωνικών καινοτομιών, αλλά από την άλλη πλευρά υψώθηκε ισχυρή κριτική στο συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσής τους (και χρηματοδότησής τους) από τμήματα της τοπικής κοινωνίας. Η αναφορά στο παρελθόν της πόλης είχε παίξει περιορισμένο ρόλο στην Ελευσίνα, αλλά στο πλαίσιο της προσπάθειας να επιλεγεί ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης έγιναν προσπάθειες να αναπτυχθεί ένα νέο αφήγημα ως προς τη σύνδεση της αρχαίας πολιτιστικής παράδοσης της πόλης με το μέλλον της προστασίας του περιβάλλοντος, της οικονομίας που βασίζεται σε κοινωνικές υπηρεσίες και της σύγχρονης πολιτιστικής προόδου.

Στα Χανιά, η κατασκευή προκλήσεων και προβλημάτων παίζει καθοριστικό ρόλο στο τοπικό αφηγηματικό μοτίβο. Η αντιμετώπιση των σοβαρών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης βρίσκεται επίσης ψηλά στη δημόσια ατζέντα των Χανίων. Ως απάντηση σε αυτή, η δημοτική αρχή ανέπτυξε μια σειρά από κοινωνικές υπηρεσίες για την προστασία όσων έχουν ανάγκη. Επιπλέον, το πρόβλημα της κυκλοφορίας στην πόλη παρέμεινε ένα από τα πιο πιεστικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν τα Χανιά, παρά την προώθηση σχετικών πολιτικών πρωτοβουλιών από τις τοπικές αρχές τα τελευταία χρόνια. Η κατασκευή της διαχρονικότητας, δηλαδή η αναφορά στο παρελθόν με την προσδοκία ενός καλύτερου μέλλοντος με την εισαγωγή καινοτομιών, φαίνεται να συμβάλλει στην κατασκευή προκλήσεων (construction of challenges) σε κάποιο βαθμό, αφού τα μνημεία στην παλιά πόλη των Χανίων παραμένουν τα πιο σημαντικά τουριστικά αξιοθέατα της περιοχής και προσελκύουν χιλιάδες τουρίστες κάθε χρόνο. Ορισμένες διαφωνίες στον δημόσιο διάλογο αφορούν το ζήτημα της αντιμετώπισης του κυκλοφοριακού ζητήματος. Συγκεκριμένα, φαίνεται ότι

υπάρχουν διαφορετικές απόψεις μεταξύ των τοπικών επιχειρηματιών, από την μία πλευρά, και των απλών πολιτών, από την άλλη. Οι πρώτοι αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τη δημιουργία πλατιών πεζόδρομων και ποδηλατοδρόμων, λόγω του τρόπου με τον οποίο αυτά τα μέτρα θα περιόριζαν τον χώρο για την κυκλοφορία και την στάθμευση αυτοκινήτων. Η θεματολογία των πιθανών τρόπων δράσης δεν παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο τοπικό αφήγημα. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι τοπικές επιλογές δράσης φαίνεται να έχουν αποσαφηνιστεί κι έτσι τα σχετικά ερωτήματα επικεντρώνονται περισσότερο στην προώθηση του τουρισμού και στη χρήση των νέων τεχνολογιών για την επικοινωνία μεταξύ των πολιτών και της δημοτικής διοίκησης.

Στην Καλαμάτα, η κατασκευή προκλήσεων και προβλημάτων αναδεικνύεται ως το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του τοπικού αφηγηματικού υποδείγματος. Αυτό υπογραμμίζεται από το γεγονός ότι, αν και η πόλη έχει καταφέρει να αναπτύξει αξιόλογες πολιτιστικές δραστηριότητες από τη δεκαετία του 1980, δεν αξιοποιεί πλήρως τις δυνατότητές της. Η πολιτιστική στρατηγική της πόλης (2016-2025) δεν έπεισε την Επιτροπή Επιλογής, η οποία έστειλε τελικά ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης την Ελευσίνα. Συν τοις άλλοις, το Μέγαρο Χορού δεν αποτελεί βιώσιμο επιχειρηματικό σχέδιο και υπολειπόμενη. Έτσι, είναι προφανές ότι από την οπτική γωνία των κατοίκων της περιοχής τα επιτεύγματα των προηγούμενων ετών δεν είχαν τη φροντίδα που τους αξίζει, με τον τοπικό πληθυσμό να θεωρεί πλέον αυτονόητες τις καινοτομίες που επιτεύχθηκαν κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Στο τοπικό αφήγημα, οι πιθανές πορείες δράσης φαίνεται να έχουν ίση σχεδόν σημασία με την κατασκευή των προβλημάτων. Οι πιθανές πορείες δράσης που έχουν καταγραφεί αναφέρονται κυρίως σε ένα νέο όραμα για την πόλη, βασισμένο σε μια συνεκτική και παγιωμένη στρατηγική για τον τουρισμό. Μια στρατηγική που θα αναζωογονήσει και θα αναπτύξει περαιτέρω την πόλη, με βάση τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, ενώ συμπεριλαμβάνει το φυσικό περιβάλλον, τον πολιτισμό, τα τοπικά προϊόντα και τα επιτεύγματα στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Οι διαμάχες μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» εντός της πόλης αναδεικνύονται επίσης ως αρκετά σημαντικές, αλλά σχετίζονται κυρίως με την προστασία του περιβάλλοντος και τις τεχνολογικές λύσεις για τη μεταμόρφωση της Καλαμάτας σε έξυπνη πόλη. Αντιθέτως δεν αναδεικνύονται ως σημαντικές οι αναφορές στη διαχρονικότητα, δηλαδή, στο παρελθόν προκειμένου να υποστηριχθούν πιθανές καινοτομίες που πρέπει να αναληφθούν για την επίτευξη βελτιώσεων στο μέλλον.

13.2.2 Μια βαθύτερη προσέγγιση των αφηγηματικών υποδειγμάτων που εντοπίζονται στις πόλεις που αναλύθηκαν

Τα αφηγηματικά υποδείγματα που μόλις περιγράφηκαν συνοπτικά και μπορούν να εντοπιστούν στις πόλεις που μελετήθηκαν, θα παρουσιαστούν τώρα με περισσότερες λεπτομέρειες.

Όπως συμβαίνει στη Φρανκφούρτη και τη Λειψία, έτσι και στο Μπενσχάιμ καταγράφονται προκλήσεις όσον αφορά την ανάπτυξη, την ευημερία και τις παρενέργειες αυτών των εξελίξεων. Αυτά εκφράζονται στα ακόλουθα δύο αποσπάσματα από άρθρα τοπικής εφημερίδας: «Το Bensheim αναπτύσσεται και ευημερεί εδώ και χρόνια, με όλα τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του. Αυτό δεν είναι κάτι καινούργιο [...]»¹. Αυτό σχολιάζεται πιο συγκεκριμένα ως εξής:

«Η χαμηλή ανεργία, το ισχυρό οικονομικό περιβάλλον και η εξαιρετική δομή των συλλόγων και των σχολείων με υψηλό επίπεδο εθελοντικής εργασίας – όλα αυτά είναι καλοί λόγοι [...] που ευνοούν [την πόλη]. Ωστόσο, όπως είναι γνωστό, η δημοφιλία έχει και τα αρνητικά της. Εδώ και χρόνια, τα ενοίκια και οι τιμές των οικοπέδων κινούνται σε πολύ υψηλά επίπεδα.»²

Την ίδια ώρα, στον τοπικό δημόσιο διάλογο υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη και αυτο-εικόνα (self-image) ότι αυτές οι προκλήσεις (και άλλες) μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά. Μολονότι η ανάπτυξη και νέα ανάπτυξη του κέντρου της πόλης και ιδιαίτερα της αγοράς και του γύρω πεζόδρομου αποτελούν σήμερα αντικείμενο έντονης τοπικής συζήτησης, το ακόλουθο παράδειγμα δείχνει πώς αυτό το ζήτημα έχει τις ρίζες του σε μια ιστορικά ριζωμένη αυτογνωσία:

«Δεν είναι καινούργιο ότι και το κέντρο της πόλης του Bensheim υφίσταται συνεχώς αλλαγές. Στη δεκαετία του 70 εγκαινιάστηκε ο πεζόδρομος και απαγορεύτηκε η κυκλοφορία των αυτοκινήτων στον κεντρικό δρόμο. Ο χώρος χρησιμοποιήθηκε για καταστήματα εμπορίου και εστίασης. Σήμερα όμως οι άνθρωποι συχνά παραγγέλνουν online από το σπίτι. Το αποτέλεσμα είναι τα άδεια καταστήματα στο κέντρο της πόλης».³

1 Πρβλ. το άρθρο 'Das völlige Verkehrschaos abwenden' ('Να αποφύγουμε το απόλυτο κυκλοφοριακό χάος'), στην εφημερίδα Bergsträßer Anzeiger, 11 Ιουλίου, 2019).

2 Πρβλ. το άρθρο «755 Wohnungen bis 2024» («755 διαμερίσματα μέχρι το 2024») στην εφημερίδα Bergsträßer Anzeiger, 26 Ιανουαρίου 2019).

3 <https://gruene-bensheim.de/2019/11/zukunft-der-innenstadt-thema-bei-den-gruenen-2/>, μετάφραση από τους συγγραφείς (τελευταίος έλεγχος 11 Μαρτίου 2021).

Αυτό που είναι κρίσιμο είναι το πνεύμα που διέπει αυτή τη δήλωση, δηλαδή ότι είναι δυνατόν να λυθεί και αυτό το πρόβλημα. Με γνώμονα αυτό το πνεύμα, δεν γίνεται συζήτηση για δυνατές κατευθύνσεις δράσης, αλλά για συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές δράσης που ακολουθούνται στην πράξη - όπως φαίνεται από τα ακόλουθα: «Οι επιχειρήσεις ακινήτων με εμπορικές εγκαταστάσεις είναι εξαιρετικά σημαντικές για την αστική ανάπτυξη. Το κρίσιμο δεν είναι τόσο το πολεοδομικό σχέδιο, αλλά η θέση που έχει ο δήμος ως ιδιοκτήτης ακινήτων, την οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων» (B6). Ένας ανώτερος δημοτικός υπάλληλος, πρόσθεσε, σε συνέντευξή του: «Δεν πουλάμε εμπορικά ακίνητα για να βγάλουμε χρήματα. Τα πουλάμε σε εταιρείες που ταιριάζουν με τους αναπτυξιακούς μας στόχους» (B1).

Αυτό που διαφοροποιεί το αφηγηματικό υπόδειγμα το οποίο εντοπίζεται που μπορεί να εντοπιστεί στο Μπενσχάιμ από εκείνο των άλλων γερμανικών καθώς και των ελληνικών πόλεων είναι (όπως ήδη αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα) η έμφαση στη διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» μέσα στην πόλη - δηλαδή μεταξύ των «ντόπιων» και των «νεοαφιχθέντων». Αν και ορισμένοι ερωτηθέντες τόνισαν ότι η διάκριση αυτή δεν είναι πλέον τόσο σημαντική όσο στο παρελθόν, άλλοι υποστήριξαν ότι εξακολουθεί να επικρατεί - όπως αναφέρεται στα ακόλουθα:

«Φυσικά, υπάρχουν οι μακροχρόνιοι δεσμοί [μεταξύ των ντόπιων]. Το Kolping House [χρησιμεύει ως] κλασικό παράδειγμα. Συμμετέχω στο Kolping House εδώ και περίπου 50 χρόνια. Μπήκα εκεί ως μωρό σε ένα καροτσάκι, και αυτό είναι ένα από τα δίκτυα που διαρκούν μια ζωή. Η Καθολική Νεολαία είναι επίσης ένα δίκτυο που λειτουργεί μέχρι σήμερα. Αυτή την στιγμή μπορώ να σηκώσω το τηλέφωνο και μέσα σε δέκα λεπτά να έχω οκτώ ανθρώπους που είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν. Υπάρχουν αυτά τα παλιά δίκτυα του Μπένσχαιμ, σε ορισμένα από τα οποία δεν μπορείς να μπεις ως ξένος, επειδή είσαι μέλος τους [από] το νηπιαγωγείο, μέχρι την πρώτη θεία κοινωνία, ως παπαδάκι, και από τα παπαδάκια στην οικογένεια Kolping. Μπορείς να ενταχθείς στην οικογένεια Kolping [ως κάποιος που μετακόμισε πρόσφατα στο Bensheim], δεν είναι δύσκολο, θεωρείσαι ενταγμένος, αλλά δεν έχεις βιώσει αυτήν την προιστορία» (B14).

Ωστόσο, τονίζεται συνήθως ότι, παρόλο που μπορεί να υπάρχουν «δύο διαφορετικοί κόσμοι, συνυφαίνονται τελικά από μια κοινή βασική αντίληψη. Εδώ είμαστε στο σπίτι μας!» (B5). Και επιπλέον υπογραμμίζεται: «Εδώ οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης αισθάνονται σαν στο σπίτι τους. Ο ένας δρα παγκόσμια. Ωστόσο, πρέπει [...] - ειδικά αν έχεις δική σου οικογένειά[...] - να ζεις κάπου. Εδώ παίζουν ρόλο τα σχολεία και ο πολιτισμός [που υπάρχουν στο Bensheim]» (ό.π.). Επιπλέον, αυτοί οι «δύο κόσμοι» δεν συνυπάρχουν απλώς- μπορούν επίσης να

αλληλοσυμπληρώνονται. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους «νεοφερμένους» που συμμετέχουν περιστασιακά μεν αλλά σε γενικές γραμμές ενεργά όχι μόνο στη ζωή της πόλης και ιδιαίτερα στην τοπική πολιτική και εξηγούν την εμπλοκή τους με τρόπο παρόμοιο με αυτόν που ένας από τους ερωτηθέντες εξήγησε στο ακόλουθο απόσπασμα:

«Μπαίνεις σε μια ομάδα ανθρώπων που δεν γνωρίζεις και μετά από μισή ώρα συμμετέχεις σε μια εκ βαθέων συζήτηση με τρεις από τους 30. Και τους συναντάς ξανά επειδή ζουν στην ίδια πόλη, αναπτύσσονται κοινωνικές επαφές και ούτω καθεξής. Στο τέλος της ημέρας, το θέμα είναι [να] είσαι ενεργός [...]. Έχω αρκετά να κάνω εδώ [σε μια τοπική εταιρεία], δεν χρειάζεται να είμαι και πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου του επιχειρηματικού συνδέσμου. Δεν θα έπρεπε να είμαι στο Bensheim aktiv («ενεργό Μπένσχαϊμ»). Την Κυριακή [...] θα είμαι πρόεδρος του Ροταριανού Ομίλου. Θα μπορούσα σίγουρα να κάνω κάτι άλλο, αλλά το κάνω επειδή με ενδιαφέρει. Έχει να κάνει με την οικογένεια. Η σύζυγός μου είναι επίσης ενεργή [σε έναν τοπικό σύλλογο]. Και τότε, είτε ζεις εδώ για μεγάλο χρονικό διάστημα είτε όχι, ξαφνικά βρίσκεσαι στο ίδιο μήκος κύματος με τους ανθρώπους που κινούνται στην πόλη. [...] Αυτό συμβαίνει γρήγορα, και τότε ξέρεις επίσης πολύ γρήγορα ποιος κάνει τι, ποιος δεν κάνει τίποτα και ποιος απλά δίνει πολλές υποσχέσεις στη γιορτή κρασιού για το τι πρόκειται να κάνει την επόμενη ... εβδομάδα. Και όταν το ελέγξεις, δεν έχει συμβεί τίποτα. Το κοιτάς τρεις φορές και ξέρεις ότι δεν χρειάζεται να βασίζεσαι πλέον στις υποσχέσεις [τέτοιων ανθρώπων]. Αλλά τότε [οι άνθρωποι αυτοί] δεν καλούνται πλέον να συμμετέχουν ενεργά. Αυτή είναι η κουλτούρα του πράκτορος. Και αν αυτό γίνεται αντιληπτό εκ των υστέρων στην τοπική πολιτική, στις επιχειρήσεις ή σε συλλόγους ή ενώσεις, δεν έχει πραγματικά σημασία [...]. Στο τέλος της ημέρας, όλα καταλήγουν στο ίδιο πράγμα. Είναι παρόμοιες προσωπικότητες που λένε: «Θέλαμε να κάνουμε τη διαφορά εδώ και πιστεύουμε ότι μπορούμε να κάνουμε τη διαφορά»» (B3).

Με βάση αυτές τις επαφές και μια ενεργή κουλτούρα, στο Μπενσχαϊμ έχει δημιουργηθεί μια «συμμαχία των δρώντων» (όπως ήδη αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 4), στην οποία οι «ντόπιοι», οι οποίοι είναι παραδοσιακά ενταγμένοι στις τοπικές ενώσεις και την τοπική πολιτική, αλληλεπιδρούν με τους «νεοαφιχθέντες», οι οποίοι φροντίζουν ενεργά και μόνιμα την κοινωνική ζωή στην πόλη.

Οι «ντόπιοι» και οι «νεοαφιχθέντες» αλληλεπιδρούν επίσης αποτελεσματικά στο Μπενσχαϊμ με μια μορφή διαφορετική από τη «συμμαχία των πρακτόρων», δηλαδή μάλλον περιστασιακά. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές τα τελευταία χρόνια με τις πρωτοβουλίες των πολιτών κατά της κατεδάφισης του Bürgerhaus (Κοινοτικού Κέντρου) και του Haus am Markt (σπίτι στην αγορά), οι οποίες

κατέληξαν σε υπογραφές πολιτών. Η δήλωση ενός συμμετέχοντος σε αυτές τις πρωτοβουλίες είναι αποκαλυπτική για τις περιπτώσεις αυτές και καθιστά σαφές πώς διαφέρουν από τη «συμμαχία των δρώντων». Τόνισε ότι οι δραστηριότητες αυτές «μου κόστισαν πολύ χρόνο. [...] Δεν μπορείς να το κάνεις αυτό μακροπρόθεσμα, και δεν θέλω πραγματικά να γίνω πολιτικά ενεργός. Θέλω απλώς να δώσω ένα ξεκάθαρο τέλος σε αυτή την πρωτοβουλία» (B19).

Όπως ήδη αναφέρθηκε εν συντομία στην προηγούμενη ενότητα, μια διάκριση μεταξύ «ντόπιων» και «νεοφερμένων», όπως αυτή που παρατηρήθηκε στο Μπενσχάιμ, δεν διαπιστώθηκε στις άλλες γερμανικές πόλεις της μελέτης. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη Λειψία, όπου ένας συνεντευξιαζόμενος τόνισε:

«Αυτό είναι το χαρακτηριστικό της Λειψίας. Ερχεσαι στη Λειψία, βλέπεις τα πάντα την πρώτη μέρα και είσαι σχετικά ενθουσιασμένος. [...] Και τη δεύτερη ημέρα είσαι ήδη Leirziger [δηλαδή «ντόπιος», «Λειψιανός»]. Οι κάτοικοι της Λειψίας δεν σε βλέπουν πλέον [...] ως επισκέπτη. Από τη δεύτερη ημέρα είσαι Leirziger. Και τότε περιμένουν [οι Λειψιανοί] να συμπεριφέρεσαι σαν Λειψιανός» (L4).

Και, αναφερόμενος στο παρελθόν της Λειψίας, το ίδιο πρόσωπο δηλώνει σε άλλο σημείο της συνέντευξης:

«Η Λειψία είναι μια εμπορική πόλη με εμπορική έκθεση για πάνω από 800 χρόνια. Προκειμένου οι έμποροι να συναντώνται στη Λειψία για να ανταλλάσσουν εμπορεύματα, οι κάτοικοι της Λειψίας έπρεπε να είναι ανοιχτοί στο εμπόριο με άλλους και να διαθέτουν σπίτια και δωμάτια σε άλλους ανθρώπους που ήθελαν να κάνουν εμπόριο. Οι κάτοικοι της Λειψίας έγιναν επομένως άνθρωποι που συναλλάσσονται και είναι απλώς ανοιχτοί σε άλλους ανθρώπους. Το Leirziger Allerlei (ένα τοπικό γερμανικό πιάτο που αποτελείται από ανάμεικτα λαχανικά) αντιπροσωπεύει τα χαρακτηριστικά της Λειψίας. Το Leirziger Allerlei στην πραγματικότητα συνδυάζει τις διαφορές. Αφήνεις αυτό που όλοι οι άνθρωποι έχουν φέρει να φάνε όπως είναι, δεν το αλλάζεις, αλλά αντίθετα το αποδέχεσαι και το απολαμβάνεις ο ίδιος» (L4).

Όταν στη Λειψία γίνεται διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί», τότε αναφέρεται στη Δρέσδη, και με τον όρο Δρέσδη δεν εννοείται μια άλλη μεγάλη πόλη στην Ανατολική Γερμανία και ιδίως στο ομόσπονδο κρατίδιο της Σαξονίας, αλλά η έδρα της κυβέρνησης του κρατιδίου αυτού. Το γεγονός ότι κατά την αναφορά στη Δρέσδη δεν εκφράζεται ο επικοινωνιακός μηχανισμός της σύγκρισης με τους άλλους, αλλά ένα πολύ συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ενός τοπικού αφηγηματικού μοτίβου, γίνεται σαφές στο ακόλουθο απόσπασμα:

«[...] Φυσικά, η Λειψία έχει πάντα έναν ιδιαίτερο ρόλο. Διαθέτουμε τον μεγαλύ-

τερο πολιτιστικό προϋπολογισμό από κάθε άλλη πόλη συγκρίσιμου μεγέθους και η ίδια η πόλη τον επωμίζεται. Με το Gewandhaus (αίθουσα συναυλιών), την όπερα και το Schauspielhaus (θέατρο), νομίζω ότι διατίθενται 120 εκατομμύρια ευρώ. [...] Η Δρέσδη διαθέτει επίσης πολύ πολιτισμό. Αλλά πληρώνεται από το κρατίδιο της Σαξονίας. Η Semperoper (Όπερα του Σέμπερ) και το Staatsschauspiel (Κρατικό Θέατρο), το κρατίδιο της Σαξονίας πληρώνει για τον πολιτισμό της Δρέσδης, και φυσικά αυτό προκαλεί πάντα μια μικρή δυσαρέσκεια στη Λειψία» (L8).

Η αναφορά στην ιστορία της πόλης, καθώς και σε μια συγκεκριμένη ταυτότητα - το «εμείς» που μόλις περιγράφηκε - συνδυάζεται με την αυτο-εικόνα ότι έχει δυνατότητες και ιδιαίτερα την ικανότητα να προσαρμόζεται στις αλλαγές μέσω καινοτομιών, όπως εκφράζεται στα δύο παρακάτω αποσπάσματα:

«Η Λειψία ήταν πάντα μια καινοτόμος πόλη ανά τους αιώνες. Είτε αυτό ήταν στην περίπτωση της εκβιομηχάνισης [...], είτε όταν κατάφερε να δημιουργήσει ιδιωτικά τόσο σημαντικές υποδομές, όπως το δίκτυο καναλιών της Λειψίας, ή τον σιδηρόδρομο Λειψίας-Δρέσδης, ο οποίος στη συνέχεια οδήγησε στη Νυρεμβέργη. [Και τελευταίος, αλλά όχι έσχατος] ο κλάδος των εμπορικών εκθέσεων» (L7).

«[...] η πόλη είναι στην πραγματικότητα μια πολύ μεγάλη, ροζιασμένη, πολύ ισχυρή βελανιδιά. Και υπάρχουν εποχές ξηρασίας, εποχές πλημμυρών, αλλά η βελανιδιά στέκεται. Και μόλις τώρα ανθίζει ξανά, ή κάθε τέσσερα χρόνια φέρνει καρπούς, μια ιδιαίτερα καλή σοδειά. Ίσως έτσι είναι τώρα. Αλλά είμαι αρκετά σίγουρος ότι θα ξαναπέσει και πάλι λιγάκι. Αλλά αυτό δεν αλλάζει καθόλου το οικοδόμημα στο σύνολό του. Οι ρίζες αποτελούν όλες εκείνες τις ικανότητες που υπάρχουν εκεί, και δεν μπορείτε να τις αφαιρέσετε από την πόλη» (L13).

Με βάση μια τέτοια κατανόηση της ιδιαιτερότητας της πόλης, τουλάχιστον κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά την επανένωση της Γερμανίας, οι προκλήσεις που αντιμετώπιζε η πόλη συνδέονταν βέβαια και με ευκαιρίες και πιθανές κατευθύνσεις δράσης - όπως εκφράζεται στο ακόλουθο απόσπασμα:

«Όταν ο Hinrich Lehmann-Grube ήρθε στη Λειψία [μετά την επανένωση] και στη συνέχεια έγινε δήμαρχος, ήταν σαφές ότι είχαμε πολλά να κάνουμε όσον αφορά την ανακαίνιση των κατοικιών [...]. Τα παλιά κτίρια ήταν σε άθλια κατάσταση και δεν ήταν δυνατόν να καλύψουμε το κενό σε λίγα χρόνια. Χρειαζόμασταν μια συντονισμένη προσέγγιση [...]. Τα σπίτια των φυλάκων [που περιγράφονται στην ενότητα 10.2] ήταν περισσότερο ένα υποπροϊόν. [...] απλά συνέβησαν μαζί με αυτό» (L11).

Σε σχέση με τα σπίτια των φυλάκων (Wächterhäuser), αυτό υπογραμμίζεται επίσης από την ακόλουθη δήλωση ενός άλλου ερωτηθέντος:

«Νομίζω ότι για να φτιάξεις κάτι καινούριο, χρειάζεσαι δύο πράγματα. [Πρώτον] με κάποιο τρόπο μια ανάγκη, ένα πρόβλημα. Ας πάρουμε τα σπίτια των φυλάκων. Υπήρχαν δρόμοι όπου τα πράγματα [σπίτια] είχαν καταστραφεί. [...] Και αν κανείς δεν μπορεί να φροντίσει γι' αυτό, τότε είσαι ευτυχής αν υπάρχουν άνθρωποι που έχουν μια ιδέα [...]. [Δεύτερον, η] πόλη έπρεπε να πει από καθαρή ανάγκη: Ναι, πρέπει να επιτρέψουμε σε νέες ιδέες να εισέλθουν[...]. Έπρεπε [ο δήμος] να το αφήσει να συμβεί. [Στο] τέλος της ημέρας [...] τα σπίτια των φυλάκων δεν ήταν απλά κανονικά σπίτια όπου ζούσαν οι άνθρωποι, αλλά έπρεπε πάντα να εξυπηρετούν τον πολιτισμό ή ένα κοινωνικό σκοπό» (L13).

Ως εκ τούτου, «κατά τις δεκαετίες των υψηλών ποσοστών κενών κατοικιών, η Λειψία δημιούργησε μια εικόνα της πόλης των ευκαιριών»⁴. Ωστόσο, λόγω της επιτυχημένης ανάπτυξης της πόλης μετά το 1989, τα τελευταία χρόνια προέκυψαν στη Λειψία προκλήσεις που σχετίζονται με την ανάπτυξη, στις οποίες, από την σκοπιά των διαφόρων φορέων της πόλης, δεν έχουν ακόμη βρεθεί ικανοποιητικές απαντήσεις (όπως περιγράφεται στο τμήμα 10.3).

Η Φρανκφούρτη έχει πολλές ομοιότητες με τη Λειψία. Αυτό ξεκινά με τις έντονες συζητήσεις για τον τρόπο αντιμετώπισης της αστικής ανάπτυξης, οι οποίες διεξάγονται και στη Φρανκφούρτη εδώ και αρκετά χρόνια και, όπως και στην περίπτωση της Λειψίας, δεν έχουν ακόμη καταλήξει. Στις ομοιότητες μεταξύ της Λειψίας και της Φρανκφούρτης περιλαμβάνεται επίσης το άνοιγμα των πόλεων σε νέους κατοίκους και τελικά σε νέους δημότες, το οποίο τονίζεται με την αναφορά στο παρελθόν - όπως φαίνεται από το ακόλουθο απόσπασμα από τα πρακτικά μιας συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου:

«Το άνοιγμα της πόλης μας στους ξένους δεν είναι μόνο μια βασική αξία που διατηρείται ιδιαίτερα στη Φρανκφούρτη επί 1.000 χρόνια. Είναι επίσης σημαντικό παράγοντας για την ευημερία της πόλης μας, για τις θέσεις εργασίας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο είμαστε συνειδητά φιλόξενοι για τους πρόσφυγες και ανοιχτοί σε όλους τους πολιτισμούς και τις παραδόσεις. Η Φρανκφούρτη επωφελήθηκε από αυτό τον 17ο αιώνα, όταν ήρθαν σε εμάς οι πρόσφυγες Ουγενότοι- τον 18ο αιώνα, όταν οι Μπρεντάνο, για παράδειγμα, συνέβαλαν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου εδώ- τον 19ο αιώνα, όταν οι Ρότσιλντ και άλλες δυναμικές εβραϊκές οικογένειες απελευθερώθηκαν επιτέλους από αιώνες διακρίσεων και συνέβαλαν αποφα-

4 Πρβλ. το άρθρο «Amtsleiter Gerkens geht heute in Ruhestand» («Ο επικεφαλής του τμήματος Gerkens αποχωρεί σήμερα») στην εφημερίδα Leipziger Volkszeitung, 29 Αυγούστου 2018.

σιστικά στην ευημερία της πόλης- και τον 20ο αιώνα, όταν, ως σύμβολο της σύγχρονης Γερμανίας, η Φρανκφούρτη έγινε η πύλη προς τον κόσμο για τις αμερικανικές και άλλες διεθνείς επενδύσεις»⁵.

Όπως και στη Λειψία, η αυτοπεποίθηση επικρατεί στη Φρανκφούρτη με τη μορφή της άποψης ότι τα προβλήματα μπορούν να επιλυθούν και ότι θα προκύψουν οι δυνατές κατευθύνσεις δράσης, οι οποίες εκδηλώνονται ωσάν να είναι αυτονόητες. Αυτό δεν διαψεύδεται από την τρέχουσα συζήτηση για το ζήτημα της στέγασης, η οποία -όπως ήδη αναφέρθηκε- δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί στο βαθμό όπου όλοι οι εμπλεκόμενοι να είναι πεπεισμένοι ότι και αυτό το πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί με την εφαρμογή των επιλογών που υποστηρίζουν. Αυτή η αυτοπεποίθηση συνδέεται με την αυτο-εικόνα ότι «η Φρανκφούρτη μοιάζει γιγαντιαία»,⁶ «είναι μια πόλη που υφίσταται ραγδαίες αλλαγές»⁷ και «είναι μοναδική στη Γερμανία, ιδίως [ως] μια ανήσυχη πόλη που μετασχηματίζεται συνεχώς»⁸. Με την έμφαση στην ανησυχία και επομένως και στην ταχύτητα, ωστόσο, διαφαίνεται ήδη μια πρώτη διαφορά από το αφηγηματικό υπόδειγμα που παρατηρείται στη Λειψία. Η αποδοχή της αξιοσημείωτης ταχύτητας στη Φρανκφούρτη εκφράζεται στο ακόλουθο απόσπασμα από μια συνέντευξη: «Νομίζω λοιπόν ότι είμαστε μια πολύ γρήγορη πόλη. Η ταχύτητα της πόλης εκφράζεται, νομίζω, ακόμη και στην ταχύτητα των πεζών» (F10). Και δεν είναι η ταχύτητα γενικά, αλλά η ταχύτητα στις πολιτικές αποφάσεις που τονίζεται ως μοναδικό χαρακτηριστικό της Φρανκφούρτης. Αυτό συνδέεται επίσης με τη στάση ότι όλες οι πολιτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η πόλη είναι παρενέργειες της δυναμικής ανάπτυξής της - και αυτή (ιδίως η οικονομική της πτυχή) είναι εκείνη που θα παράσχει επίσης στην πόλη τους πόρους για την ταχεία επίλυση των προκλήσεων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αναφορά στο παρελθόν, η οποία χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει ενέργειες που γίνονται σήμερα προκειμένου να επιτευχθούν καινοτομίες που θεωρούνται επίσης ως βελτιώσεις για το μέλλον, είναι ιδιαίτερα έντονη στο Κάσελ. Αυτό προκύπτει από τις ιδιαίτερες και αλληλένδετες βιομηχανικές και πολιτιστικές παραδόσεις της πόλης,, καθώς «η βιομηχανική

5 Πρακτικά της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου της Φρανκφούρτης, 23 Φεβρουαρίου 2017, σ. 54.

6 Πρβλ. το άρθρο «Sexy auch ohne Main-Philharmonie» («Σέξι ακόμη και χωρίς την αίθουσα συμφωνικής μουσικής Main-Philharmonie») στην Frankfurter Allgemeine Zeitung, 27 Οκτωβρίου 2017.

7 Πρακτικά της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου της Φρανκφούρτης, 15 Σεπτεμβρίου 2016, σ. 35.

8 Πρακτικά της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου της Φρανκφούρτης, 13 Οκτωβρίου 2016, σ. 96.

ιστορία που έχει το Κάσελ με την Bombardier, με την Henschel, δηλαδή η βιομηχανία μεταφορικών μέσων, η οποία είναι επίσης μια βιομηχανία με πλούσια παράδοση, έχει ενσωματωθεί στην πολιτιστική αυτο-εικόνα» (Κ2). Οι μακροχρόνιες πολιτιστικές της παραδόσεις ως παλαιά οικιστική πόλη αποτελούν σημαντικό και μοναδικό χαρακτηριστικό της πόλης. Είναι αλήθεια ότι ο πολιτισμός θεωρείτο κάποτε περισσότερο ως «ξένο σώμα» λόγω της εικόνας του Κάσελ ως εργατικής πόλης. Ωστόσο, γίνεται όλο και περισσότερο αναπόσπαστο μέρος τη (Κ7) ή ακόμα κάτι «ιερό» για το Κάσελ (Κ6) αναπτύσσοντας μια νέα αφήγηση: Το Κάσελ, η πόλη της ποικιλομορφίας και των αντιθέσεων, που συχνά υποτιμάται, έχει να προσφέρει περισσότερα απ' ό,τι αρχικά πιστεύουν οι άνθρωποι.

Σε αντίθεση με τη Φρανκφούρτη, η αυτοπεποίθηση και η αυτο-εικόνα που συνδέεται με το Κάσελ είναι μάλλον το χαρακτηριστικό μιας ανερχόμενης πόλης και προσανατολίζεται στο νέο ρόλο της, ο οποίος ήρθε στο προσκήνιο ως αποτέλεσμα της επανένωσης. Παρόλο που το Κάσελ αποτελούσε σημείο αναφοράς στη βόρεια Εσση, θεωρείτο ως μια καθαρά εργατική πόλη που δεν είχε ελκυστικότητα, κι έτσι εμφανίστηκαν ιδιαίτερες προκλήσεις, όπως το υψηλό ποσοστό ανεργίας, στη «σκιά της νότιας Εσσης». Όπως εξηγεί ένας συνεντευξιαζόμενος: «Το Κάσελ βρισκόταν κάποτε πραγματικά σε παρακμή. Ήταν μια περιφερειακή πόλη που ήταν σχεδόν αποκομμένη. Δεν υπήρχε σχεδόν καμία θετική δυναμική. Αντιθέτως, οι δημογραφικές προβλέψεις ήταν πτωτικές και υπήρχε αυτό το χαρακτηριστικό πρόβλημα της μαζικής μετανάστευσης εξειδικευμένων επαγγελματιών» (Κ8). Η πόλη ήταν «[...] στην άκρη του κόσμου μέχρι το 1990 και στη συνέχεια βρέθηκε στο κέντρο με την ιστορική εξέλιξη του 1990» (Κ3). Προκειμένου να παλέψουν για να βγουν από αυτή τη σκιά και να χρησιμοποιήσουν ενεργά τη νέα κατάσταση στο κέντρο της Γερμανίας, «τα τελευταία δέκα χρόνια, τα μέτρα [...] που έχουν να κάνουν με την περιοχή οδήγησαν σε συνεργασία μεταξύ των φορέων της περιοχής. Αυτό [έχει] συμβάλει στην ανάδυση μιας πιο ισχυρής δυναμικής εδώ» (Κ8). Ενώ το ποσοστό ανεργίας μειώνεται συνεχώς, όπως στο Μπένσχαϊμ, τη Φρανκφούρτη και τη Λειψία, άλλες προκλήσεις προκύπτουν από αυτές τις ανακατατάξεις ως παρενέργειες της ανάπτυξης, της παγκοσμιοποίησης, της ευημερίας και της αυξανόμενης ελκυστικότητας. Μια σημαντική πτυχή για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων ήταν η δημιουργία δικτύων, τόσο οικονομικών όσο και πολιτιστικών, όπως επεσήμανε ένας συνεντευξιαζόμενος:

«Υπάρχουν πάρα πολλά, πολύ ανοικτά δίκτυα εδώ στο Κάσελ. Κάθε φορά σκεφτόμαστε ποιον άλλον μπορούμε να εμπλέξουμε, ποιος άλλος μπορεί να προσκληθεί, ο οποίος ίσως δεν έχει ακόμη σχέση με εμάς, αλλά με την τεχνογνωσία, την εμπειρία, τις προοπτικές που μπορούμε ακόμη να ενσωματώσουμε. Αν σκεφτείτε συγκεκριμένους τομείς, όπως οι δημιουργικοί τομείς της οικονομί-

ας, [τότε συναντάτε] μια πολύ, πολύ ζωντανή, πολύ προσανατολισμένη στις ανταλλαγές σκηνή, η οποία [...] αναπτύσσει τις μορφές, τα δίκτυα και τις δομές της προκειμένου να χτίσει γέφυρες μεταξύ της δημιουργικότητας και των επιχειρήσεων και να αναπτύξει μελλοντικές προοπτικές» (Κ2).

Σε σχέση με τον οικονομικό τομέα, η δήλωση αυτή υποστηρίζεται επίσης από έναν άλλο συμμετέχοντα της συνέντευξης:

«Πάντα λέγαμε από πολύ νωρίς τι είναι εφικτό στο Κάσελ και πώς θα το κάναμε. Αυτό είχε φυσικά ένα αυτο-τροφοδοτούμενο αποτέλεσμα. [...] Δημιουργήσαμε ένα θετικό κλίμα προσδοκιών, και για μένα αυτό συνδέθηκε επίσης με ορισμένες πολύ επώδυνες εξελίξεις, διότι η στρατηγική για την αντιμετώπιση αυτής της διαρθρωτικής αλλαγής ήταν ότι οι καθοριστικές επιχειρήσεις, οι φορείς, η πολιτική, η έρευνα [...] σε ορισμένους τομείς έπρεπε να δικτυωθούν περιφερειακά στο πλαίσιο των λεγόμενων συσσωρευτικών πρωτοβουλιών - με δικτύωση εκ των έσω» (Κ6).

Σε συνδυασμό με τις εξαιρετικά άτυπες δομές και διαδικασίες, καθίσταται σαφές ότι ορισμένες διαδικασίες εξελίσσονται αργά. Ωστόσο, όπως φαίνεται στο Κεφάλαιο 9, τα δίκτυα αυτά ανέλαβαν βασικό ρόλο και εξελίχθηκαν σε κυρίαρχο τοπικό αφήγημα. Μπορούν να χαρακτηριστούν ως ανοικτά και συναινετικά, διότι «δεν είναι μόνο το γεγονός ότι το Κάσελ φιλοξενεί κάθε πέντε χρόνια την πιο σημαντική παγκόσμια έκθεση τέχνης που αποτελεί μοναδικό σημείο πωλήσεων. Το πνεύμα του ανοίγματος και της καινοτομίας είναι επίσης μέρος του DNA της πόλης - ακόμη και σε προηγούμενους αιώνες»⁹.

Αυτό το άνοιγμα έχει επίσης όρια, καθώς δεν γίνεται αμέσως αποδεκτή κάθε αλλαγή. Ο λόγος γ' αυτό είναι μια ειδική διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί». Αυτή η διάκριση μπορεί να βρεθεί στο Κάσελ σε σχέση με το Βισμπάντεν ως έδρα της κυβέρνησης της Εσσης, με τον ίδιο τρόπο που μπορεί να βρεθεί στη Λειψία σε σχέση με τη Δρέσδη. Ωστόσο, η διάκριση γίνεται σαφέστερη όσον αφορά τις ιδιαίτερες προκλήσεις εντός της πόλης που μπορούν να οδηγήσουν σε καινοτομίες, όπως φαίνεται από το παράδειγμα του πανεπιστημίου. Όπως εξηγήθηκε στο Κεφάλαιο 9, η Gesamthochschule δεν έγινε αρχικά αποδεκτή από τον πληθυσμό και πολλοί στο Κάσελ ήταν της γνώμης ότι «υπάρχουν πολλοί άνθρωποι γύρω από το πανεπιστήμιο που δεν ασχολούνται πραγματικά με το Κάσελ» (Κ5). Ωστόσο, χάρη στη δέσμευση του τότε πρύτανη του πανεπιστημίου, η πόλη και το πανεπιστήμιο «ξαναβρήκαν το δρόμο τους», όπως τόνισε ένας συνεντευξιζόμενος (Κ3), ο οποίος πρόσθεσε:

9 Πρβλ. το άρθρο «Documenta liefert Motivation» («Η Documenta φέρνει κίνητρα») στην εφημερίδα Hessisch-Niedersächsische Allgemeine, 29 Νοεμβρίου 2018.

«Στην πραγματικότητα έλαβαν χώρα νέες συμφωνίες, νέα έργα και μια στενή συνεργασία, η οποία στη συνέχεια άνοιξε επίσης τις πόρτες της κοινωνίας των πολιτών για το πανεπιστήμιο και καθιστά δυνατή μια στενότερη συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίου και πόλης, αν και δεν είναι συγκρίσιμη με το Γκέτινγκεν, το οποίο είναι μια πόλη που είναι [...] ακόμη και λίγο μεγαλύτερη από το Κάσελ, αλλά συνολικά σχετίζεται έντονα με το πανεπιστήμιο, ενώ εδώ ήταν ακριβώς έτσι: Είναι και το Κάσελ μια πόλη που έχει επίσης ένα πανεπιστήμιο, αλλά στην πραγματικότητα αυτό το πανεπιστήμιο δεν ταιριάζει ουσιαστικά με την εικόνα αυτής της πόλης» (Κ3).

Ομως, ως αποτέλεσμα της μετονομασίας του πανεπιστημίου και της επακόλουθης δημογραφικής αλλαγής που προκάλεσε η άφιξη πολλών φοιτητών, το Κάσελ εξελίχθηκε σε μια νέα, ανοιχτή πόλη με διεθνή προσανατολισμό - ή, όπως τόνισε ένας ερωτώμενος, έγινε «μια πανεπιστημιακή πόλη» (Κ9). Ταυτόχρονα, η αλλαγή αυτή προώθησε την ανάπτυξη των δικτύων που μόλις αναφέρθηκαν με την πλουραλιστική και ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων.

Στις τοπικές αφηγήσεις του Όφενμπαχ, δίνεται μεγάλη έμφαση, που είναι συγκρίσιμη με τη Λειψία και τη Φρανκφούρτη, στις δυνατότητες που θεωρούνται χαρακτηριστικό γνώρισμα της πόλης, καθώς και στην δημιουργία προκλήσεων. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στην αποβιομηχάνιση και στη γεωγραφική θέση της πόλης. Ως άμεσος γείτονας της πόλης της Φρανκφούρτης στο Μάιν, το Όφενμπαχ, όπως και το Κάσελ, βρίσκεται στη «σκιά» της μητρόπολης. Ωστόσο, ενώ το Κάσελ δεν έχει ανάλογους ανταγωνιστές γύρω του στη βόρεια Εσση, στο Όφενμπαχ κυριαρχεί μια συνεχής προσπάθεια να τονιστούν οι διαφορές «από τον γείτονα», όπως επεσήμανε ένας συνεντευξιαζόμενος:

«Το Όφενμπαχ ενήργησε πάντοτε υπό τον περιορισμό ότι έπρεπε να αντιδράσει στις εξελίξεις. Έτσι, αν κοιτάξετε πίσω στην ιστορία, το Όφενμπαχ επηρεάζεται έντονα από τις εξελίξεις στη Φρανκφούρτη. [...] Αυτό ξεκινά από το μακρινό παρελθόν. Οι συντεχνίες της Φρανκφούρτης αποφάσισαν κάποτε ότι δεν επιτρεπόταν να εγκατασταθούν εργοστάσια στη Φρανκφούρτη, κι έτσι αυτά ήρθαν στο Όφενμπαχ. Αυτός ήταν λοιπόν ο ακρογωνιαίος λίθος για την άνοδο του Όφενμπαχ ως εργατοúπολης, ως βιομηχανικής πόλης. Παρόμοια είναι η κατάσταση τώρα από το 2010/2011. Η αγορά κατοικίας στη Φρανκφούρτη έχει κορεσθεί και το Όφενμπαχ επωφελείται αντιστοίχως από τις εξελίξεις που ξεκίνησαν από τη Φρανκφούρτη. Παρόλο που, είναι λίγο γραφικό, τόσο οι κάτοικοι της Φρανκφούρτης όσο και του Όφενμπαχ εξακολουθούν να προσπαθούν να διαχωρίζουν τις πόλεις τους μεταξύ τους. Αλλά είναι αρκετά κοντά η μία στην άλλη. Η μία είναι απλά συνυφασμένη με την άλλη» (Ο2).

Ταυτόχρονα, αυτή η διασύνδεση εκφράζεται με τη σύγκλιση διαφορετικών διαστάσεων των αφηγημάτων των δύο πόλεων, ιδίως ως προς τη δημιουργία προβλημάτων και προκλήσεων, και με τη διάκριση μεταξύ «εμείς» και «αυτοί», όπως διευκρίνισε ένας συνεντευξιαζόμενος:

«Ξεκινώ περισσότερο από την οπτική γωνία της τοποθεσίας και, πιστεύω, ότι η μεγαλύτερη πρόκληση από αυτή την οπτική γωνία [...] είναι [...] ότι το Όφενμπαχ έχει, αφενός, ένα αρκετά σοβαρό δημοσιονομικό πρόβλημα και, αφετέρου, ένα πολύ μεγάλο δυναμικό που δεν αξιοποιείται. Από τη μία πλευρά, υπάρχει ένα υψηλό επίπεδο χρέους, μια δύσκολη κοινωνική δομή, ένα μεγάλο βάρος δαπανών, ένα διαρθρωτικό έλλειμμα, και από την άλλη πλευρά υπάρχουν δυνατότητες αξιοποίησης της ακίνητης περιουσίας που δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στην περιοχή του Ρήνου-Μάιν σε τόσο συγκεντρωμένη μορφή ή με τόσο άριστες συγκοινωνιακές συνδέσεις. Με άλλα λόγια, πολύ μεγάλες περιοχές με δυνατότητες που κατά κάποιο τρόπο δεν έχουν αναπτυχθεί τόσο δυναμικά στο παρελθόν, τα τελευταία χρόνια, όσο έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή Ρήνος-Μάιν στο σύνολό της. Αυτές [...] είναι [...] από τη μία πλευρά [οι] δυνατότητες και από την άλλη πλευρά [υπάρχει] η μεγάλη πρόκληση. Το Όφενμπαχ [...] είναι το νησί της φτώχειας στην περιοχή Ρήνου-Μάιν, οπότε όσον αφορά την κοινωνική δομή, τη δομή των νοικοκυριών [...] το Όφενμπαχ είναι απλούστατα διαφορετικό από την υπόλοιπη Φρανκφούρτη Ρήνου-Μάιν» (04).

Αυτό επηρεάζει ουσιαστικά τις ενέργειες των δρώντων, δεδομένου ότι

«η πόλη ενεργούσε πάντα υπό πίεση. Υπό τον περιορισμό ότι είναι υπερχρεωμένη για χρόνια και δεκαετίες. Αυτό οφείλεται σε μια δομική ιστορία, τα κοινωνικά βάρη είναι τεράστια στο Όφενμπαχ. Πρόκειται για κοινωνικά βάρη που επιβλήθηκαν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, και ορμώμενοι από τον καταναγκασμό να κάνουν κάτι για αυτήν την έλλειψη και να δημιουργήσουν κάτι καινούριο, οι άνθρωποι προσπαθούν να κάνουν πράγματα εν μέρει με εθελοντική εργασία, εν μέρει επίσης με αυστηρή περικοπή υπηρεσιών» (02).

Η αναφορά στο παρελθόν εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο και σήμερα, διότι το Όφενμπαχ ήταν πάντα μια βιομηχανική πόλη και οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές που αναπτύχθηκαν εκεί είχαν ως αποτέλεσμα ένα πολύ υψηλό ποσοστό ανεργίας και μεγάλη διακίνηση πληθυσμού (βλέπε επίσης κεφάλαιο 11). Ως αποτέλεσμα, το Όφενμπαχ εξελίχθηκε σε «νησί της φτώχειας» σε μια πολύ ανεπτυγμένη περιφέρεια, όπως γίνεται σαφές από το ακόλουθο απόσπασμα μιας ομιλίας για τον προϋπολογισμό:

«αν περπατήσουμε στην πόλη με τα μάτια μας ανοιχτά, όλοι βλέπουμε ότι αυτή η λειτουργία της πόλης του Όφενμπαχ μας θέτει επίσης μεγάλες προκλήσεις.

Πολλοί από τους ανθρώπους που έρχονται σε μάς δεν θα είναι σε θέση να συνεισφέρουν αμέσως στα φορολογικά έσοδα της πόλης. Υπάρχει μια πικρή μοίρα ανάμεσά σε αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι είναι άποροι ή τους έχουν εκμεταλλευτεί. Για αυτούς, το Όφενμπαχ αποτελεί μια υπόσχεση και μερικές φορές μια ψεύτικη υπόσχεση- για πολλούς από αυτούς τους ανθρώπους, το Όφενμπαχ είναι κάτι σαν την πόλη της επαγγελίας»¹⁰.

Όμως, αντί να παραδοθούν στη μοίρα, οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν τις αναφορές στο παρελθόν για να δικαιολογήσουν τις τρέχουσες ενέργειες που αποσκοπούσαν στην επίτευξη καινοτομίας. Η κατάσταση στην οποία βρίσκεται η πόλη γίνεται αντιληπτό ότι περιλαμβάνει προκλήσεις και πλεονεκτήματα, τα οποία η ίδια η πόλη ξέρει να εκμεταλλεύεται. Από τη μία πλευρά, αυτό αντανακλάται στον πρώιμο εκσυγχρονισμό της δημοτικής διοίκησης προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο αυξημένος διοικητικός φόρτος εργασίας λόγω της μεγάλης διακίνησης των ανθρώπων που μετακινούνται προς και από την πόλη. Επιπλέον, η πόλη άλλαξε το τοπικό αφήγημα του «προβληματικού παιδιού». Αυτό αποδεικνύεται με τον πιο σαφή τρόπο μέσα από το θέμα της μετανάστευσης, καθώς το ποσοστό των πολιτών με μεταναστευτικό υπόβαθρο είναι ιδιαίτερα υψηλό στο Όφενμπαχ. Αντί να γίνεται αντιληπτό το θέμα αυτό ως πρόβλημα, πραγματοποιήθηκε μια αλλαγή οπτικής γωνίας και το θέμα χρησιμοποιήθηκε ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της πόλης που εκφράστηκε με την έννοια της «πόλης των αφίξεων». Αυτή η έμφαση στην μετανάστευση υπονοεί ότι αποτελεί μέρος του «DNA της πόλης» (βλ. επίσης Κεφάλαιο 11), το οποίο «μπορεί να έχει αναπτυχθεί ιστορικά, [αφού] οι μετανάστες ήταν πάντα εδώ [και] ότι συγγενείς τους και γνωστοί τους μετακομίζουν και αυτοί» (02). Με τη βοήθεια μιας αληθοφανούς ιστορίας, η αρνητική εικόνα άρχισε όλο και περισσότερο να μετατρέπεται σε θετική. Οπως επεσήμανε ένας συνεντευξιαζόμενος:

«[Στην τοπική πολιτική] συνειδητοποιήσαν πολύ νωρίς στο Όφενμπαχ ότι η ενσωμάτωση των μεταναστών είναι μια μεγάλη πρόκληση για αυτούς. Το παρατήρησαν αυτό νωρίτερα [...] από όλους τους άλλους δήμους της Γερμανίας. [...] Προσπαθήσαμε να μετατρέψουμε κάτι που είχε αρνητική χροιά [...] σε κάτι θετικό, αλλά και σε κάτι που είναι αξιόπιστο θετικό. [...] Η έννοια της «πόλης των αφίξεων» οδήγησε σε αλλαγή της εικόνας του Όφενμπαχ» (03).

Οι κάτοικοι του Όφενμπαχ γνωρίζουν ότι η πόλη δεν είναι τέλεια. Παρ' όλα αυτά, ως πόλη αφίξεων, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στους τομείς της

10 Ομιλία του προέδρου του FDP (φιλελεύθερο κόμμα) στο δημοτικό συμβούλιο, 24 Δεκεμβρίου 2016 (<https://fdp-of.de/meldung/haushaltsrede/>, τελευταία πρόσβαση 14 Απριλίου 2021).

ένταξης και της αγοράς εργασίας για ολόκληρη την περιοχή, και ιδιαίτερα για τη Φρανκφούρτη.

Στην Αθήνα, ένα εμπόδιο που στεκόταν στο δρόμο για την δημιουργία ενός νέου αφηγήματος ήταν η έλλειψη εμπιστοσύνης - όπως τονίζεται στο ακόλουθο απόσπασμα από μια συνέντευξη:

«οι άνθρωποι δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς επειδή τους είπαν ψέματα, τους παραπλάνησαν, τους έπεισαν ότι ο δήμος δεν μπορεί να προσφέρει λύσεις στα συλλογικά τους προβλήματα. Δημιουργήθηκε ένας φαύλος κύκλος. Η ανάπτυξη πολιτικών δυσχεραίνεται εξαιτίας αυτής της έλλειψης εμπιστοσύνης» (A10).

Η νέα ηγεσία, η οποία αποτελούνταν από γνωστές προσωπικότητες που δεν ήταν επαγγελματίες πολιτικοί, συμπεριλαμβανομένου ενός δημάρχου του οποίου η ακεραιότητα ήταν αδιαμφισβήτητη κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των ενεργών πολιτών και των ιδιωτών χορηγών, ιδίως μετά την εξυγίανση των οικονομικών του Δήμου και την εφαρμογή μέτρων διαφάνειας. Μαζί με την εμπιστοσύνη, αναπτύχθηκε μια νέα προσέγγιση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και των προκλήσεων, όπως δήλωσε ένας ερωτώμενος:

«Ο κομματικοποιημένος δήμος επικεντρώθηκε σε πελατειακές πρακτικές που αναπαράγονταν συνεχώς. Η δημόσια διοίκηση της πόλης ήταν εσωστρεφής και εχθρική προς τους ενεργούς πολίτες. Εμείς το αλλάξαμε αυτό. Προσπάθησα να προσεγγίσω αυτούς τους ανθρώπους για να πάρω νέες ιδέες από τον χώρο της κοινωνίας των πολιτών. Επεξεργαστήκαμε από κοινού διάφορα είδη πλατφορμών και οργανωτικών σχημάτων για τη συγκέντρωση δυνάμεων. Η πόλη είχε ένα δυναμικό στρατηγικό όραμα που ήταν αρκετά ανοιχτό για να ενσωματώσει ένα ευρύ φάσμα ιδεών. Εντυπωσιάστηκα από τον πλούτο και την πρωτοτυπία των ιδεών και των δράσεων που υπήρχαν ήδη στην Αθήνα οι οποίες όμως παρέμεναν άγνωστες και μερικές φορές ασταθείς επειδή στερούνταν κάθε είδους θεσμοθετημένης αναγνώρισης και υποστήριξης» (A10).

Οι πολιτικές και, γενικότερα, οι ανθρώπινες ικανότητες της Αθήνας που είχαν επί μακρόν αγνοηθεί υποστηρίχθηκαν και συντονίστηκαν με καινοτόμους τρόπους, ώστε να μπορέσουν να αναπτυχθούν και να ανθίσουν. Αντιμετωπίστηκαν απαιτητικές προκλήσεις και, όπως τονίζεται σε έγγραφα πολιτικής και σε δηλώσεις των ατόμων που ερωτήθηκαν - η πόλη απέδειξε για άλλη μια φορά την προσαρμοστικότητά της σε διαδοχικές αλλαγές σε διάφορους τομείς και σε διαφορετικές κλίμακες, που διατυπώνονται από την κυβέρνηση της Αθήνας ως εξής: «Κατά τη διάρκεια της τελευταίας εκατονταετίας, η κοινωνική και αστική δομή της πόλης μας χαρακτηρίστηκε από συνεχείς αλλαγές και διαδοχικούς

κλυδωνισμούς» (Δήμος Αθηναίων 2015), με έναν ερωτώμενο να εκφράζει αυτή την άποψη:

«Η Αθήνα χαρακτηρίζεται από απίστευτη πολυμορφία, αλλά και από αλλαγές. Κοιτάξτε τι συνέβη κατά τη διάρκεια των προηγούμενων 30 ετών: Η πόλη είχε ένα σημαντικό βιομηχανικό στοιχείο που σχεδόν εξαφανίστηκε. Ήταν μια Ελληνική πόλη και τώρα είναι μια πολυπολιτισμική πόλη» (A2).

Εχοντας τη φιλόδοξη στάση μιας πρωτεύουσας και αξιοποιώντας τις τεράστιες και πολύπλευρες δυνατότητές της, η Αθήνα ανέπτυξε ένα ευρύ φάσμα καινοτομιών που επηρεάζουν διάφορους τομείς. Ενώ ορισμένες από αυτές τις καινοτομίες αποτελούσαν κυρίως απάντηση στις προκλήσεις που δημιουργήθηκαν από την κρίση (π.χ. στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής και της πολιτικής μετανάστευσης/ένταξης), άλλες καινοτομίες αποτελούσαν απάντηση στις μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προκλήσεις του εκσυγχρονισμού, της αστικής αναγέννησης, της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και της κοινωνικοπεριβαλλοντικής ανθεκτικότητας (όπως η καινοτόμος επιχειρηματικότητα καθώς και μια στρατηγική ψηφιακού μετασχηματισμού και ανθεκτικότητας). Η οραματική και ταυτόχρονα ρεαλιστική προσέγγιση των καινοτόμων ηγετών στην Αθήνα συνδυάστηκε με αυτοκριτική, και μια ειλικρινή και προσανατολισμένη στις αξίες ρητορική που αντιμετώπισε άμεσα τον αυξανόμενο λαϊκισμό της περιόδου της κρίσης. Στην Αθήνα, «οι λαϊκιστές βίωσαν ίσως το πρώτο επεισόδιο πολιτικής ήττας στην πολιτική συνέχεια της εποχής της κρίσης» (A10).

Η διεθνής αναγνώριση μέσω της επιλογής της ως «Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Καινοτομίας» αποδεικνύει ότι η προηγούμενη αφήγηση για την Αθήνα ως μια «απάνθρωπη» μητρόπολη, μια άγονη «ζούγκλα της ασφάλτου» που χαρακτηρίζεται από ανωνυμία, κοινωνική αποξένωση και εγωιστικές συμπεριφορές ξεθωριάζει σιγά-σιγά. Μια νέα αφήγηση φαίνεται να αναδύεται στη θέση της, αναδεικνύοντας πτυχές όπως η ανθεκτικότητα, η ανεκτικότητα και το ανοιχτό πνεύμα σε μια ζωντανή, χωρίς αποκλεισμούς και καινοτόμο πόλη.

Όπως η Αθήνα, έτσι και η Θεσσαλονίκη προσπαθούσε να επαναπροσδιορίσει τον εαυτό της και να καθιερώσει ένα νέο, γεμάτο αυτοπεποίθηση και χωρίς αποκλεισμούς αφήγημα. Όπως και στην Αθήνα, η νέα ηγεσία έπρεπε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των πολιτών για να μπορέσει να σχεδιάσει και να εφαρμόσει ένα νέο σχέδιο καινοτόμων πολιτικών. Εκτός από την οικονομική κρίση που είχε κλονίσει ριζικά ολόκληρο το πολιτικό σύστημα της χώρας, μια διαβόητη κληρονομιά πελατειακών σχέσεων - που είχε ως αποτέλεσμα τη διάκριση μεταξύ του «εμείς» (οι πολίτες) και «αυτοί» (οι πολιτικοί) - και μια σειρά σκανδάλων όχι μόνο έβλαψαν την προηγούμενη ηγεσία της πόλης αλλά και

κατέστρεψαν ένα πολύτιμο κοινωνικό κεφάλαιο, όπως διατυπώνεται εδώ από έναν συνεντευξιαζόμενο:

«Όλοι γνωρίζουμε ότι οι πελατειακές σχέσεις υπονομεύουν την εμπιστοσύνη στους θεσμούς. Οι άνθρωποι προσδοκούν και τελικά βλέπουν ότι μπορούν να επιλύσουν τα προβλήματά τους μέσω άτυπων πελατειακών δικτύων. Ταυτόχρονα, αισθάνονται απογοητευμένοι επειδή αντιμετωπίζουν τραυματικές καταστάσεις κάθε φορά που τα αντίπαλα πελατειακά δίκτυα υπερισχύουν εις βάρος τους. Μπορεί να είναι προνομιούχοι σε μια κατάσταση και αδικημένοι σε μια άλλη κατάσταση. Οι θεσμοί παρακάμπτονται και οι διευθετήσεις είναι αποτελέσματα κατά περίπτωση παιχνιδιών εξουσίας και διαπραγματεύσεων. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο δεν υπάρχει σχεδόν κανένα κίνητρο για τη συμμετοχή των πολιτών και τη συνεργασία με το δήμο. Οι πολίτες αισθάνονται αποκλεισμένοι και οι πορτιέρηδες είναι οι πολιτικοί και ορισμένα οργανωμένα συμφέροντα. Η τοπική δημοκρατία πλήττεται» (Θ2).

Σε περιόδους μαζικής ανεργίας και εξαθλίωσης, ήταν σημαντικό να καταδειχθεί ότι είναι δυνατές νέες κατευθύνσεις δράσης και ότι καινοτόμες, ανοικτές και χωρίς αποκλεισμούς πολιτικές μπορούν να επιτύχουν εκεί όπου οι αποκλειστικές πελατειακές σχέσεις είχαν αποτύχει, ή όπως δήλωσε ένας συνεντευξιαζόμενος στη Θεσσαλονίκη:

«Δεν μπορούσαμε να στηριχθούμε σε έναν καθιερωμένο μηχανισμό κοινωνικής προστασίας: Η πόλη δεν είχε τη δική της κοινωνική πολιτική, υπήρχε απλώς κάποια βοήθεια που προσφερόταν με αποσπασματικό και αδιαφανή τρόπο σε ανθρώπους που είχαν ανάγκη. Επρεπε να ξεκινήσουμε από το σημείο μηδέν σε περιόδους όπου δεν είχαμε χρήματα αλλά οι ανάγκες για κοινωνική βοήθεια ήταν τεράστιες. Επρεπε να είμαστε εφευρετικοί και συνεργάσιμοι, προσπαθώντας να προσελκύσουμε κάθε είδους βοήθεια που μπορούσαμε να πάρουμε. Ανοιχτήκαμε σε νέες ιδέες, νέα δίκτυα και νέα είδη πόρων» (Θ4).

Ο μετασχηματισμός των κοινωνικών υπηρεσιών απευθυνόταν στο πιο αδύναμο τμήμα της τοπικής κοινωνίας και αύξησε δραστικά την αποδοχή της δημοτικής ηγεσίας.

Ενας άλλος σημαντικός παράγοντας στην πορεία προς ένα νέο αφήγημα ήταν η προσωπικότητα του υπερκομματικού δημάρχου Μπουτάρη. Ήταν η κατάλληλη στιγμή για να επανεφεύρει την πόλη με αυτόν τον αντισυμβατικό ηγέτη και να ξεκινήσει ένα νέο αφήγημα που θα ήταν εντελώς αντίθετο από το εθνοκεντρικό, ξενοφοβικό και επαρχιακό αφήγημα που είχε επικρατήσει τις προηγούμενες δεκαετίες. Ο Μπουτάρης προσωποποίησε μια εναλλακτική, ανοιχτόμυαλη και κοσμοπολίτικη Θεσσαλονίκη με μεγάλη αυτοπεποίθηση. Η

ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και η προσέλκυση τουρισμού, των εκδηλώσεων και, κυρίως, των επιχειρήσεων όχι μόνο θα έδινε ώθηση στην οικονομία, αλλά θα μείωνε και την τεράστια μετανάστευση εξειδικευμένων επαγγελματιών και επιστημόνων που κατευθύνεται προς την Αθήνα και το εξωτερικό.

Επιπλέον, ένα σημαντικό θέμα στις τοπικές συζητήσεις στην πόλη σχετικά με τις προκλήσεις της ήταν ότι είχε να αντιμετωπίσει δυσμενείς συνθήκες και πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008:

«Η πόλη υπέφερε από τη θέση της κοντά στα σύνορα NATO-Συμφώνου της Βαρσοβίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Οι εντυπωσιακές επιδόσεις της εκβιομηχάνισης κατά τη δεκαετία του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70 ανατράπηκαν όταν άρχισε η αποβιομηχάνιση αμέσως μετά την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) [...]. Οι αλλαγές στις αρχές της δεκαετίας του '90 εννόησαν τη γεωγραφική εγγύτητα σε μεγάλες αγορές που ήταν προσβάσιμες μετά την κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου. [...] Οι γιουγκοσλαβικοί πόλεμοι ματαίωσαν, ωστόσο, τις οικονομικές προοπτικές της πόλης» (Δήμος Θεσσαλονίκης 2017: 445).

Από την άλλη πλευρά υπογραμμίστηκε (όπως φαίνεται στο Κεφάλαιο 12) ότι σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο μια πόλη όπως η Θεσσαλονίκη θα πρέπει να εκμεταλλευτεί την πολυπολιτισμική της κληρονομιά, ιδίως την πολύτιμη εβραϊκή κληρονομιά της, την εγγύτητά της στα Βαλκάνια και τη συμβολική της αξία στην Οθωμανική και Τουρκική ιστορία. Η πόλη θα πρέπει επίσης να καλλιεργήσει δεσμούς με την μη ελληνική διασπορά της, προκειμένου να προσελκύσει τουρισμό και επενδύσεις. Ο κ. Μπουτάρης προσπάθησε να προωθήσει από την αρχή τη νέα εικόνα της Θεσσαλονίκης ως ανοιχτής, ζωντανής και κοσμοπολίτικης πόλης, αναπτύσσοντας παράλληλα τη διακρατική συνεργασία:

«Η «εξωτερική» πολιτική μας για τις διεθνείς σχέσεις της πόλης πηγάζει από τη νέα, ανοιχτόμυαλη, ευρωπαϊκή και μη επαρχιακή αυτογνωσία μας, και αυτό έχει ήδη ορατά ευεργετικά αποτελέσματα στον τουρισμό μας και στην ελκυστικότητα μας για ξένες επενδύσεις. Οι τεχνολογικές επενδύσεις από το Ισραήλ καθώς και αυτή η θεαματική αύξηση του τουρισμού από το Ισραήλ, την Τουρκία και τα Βαλκάνια δεν θα είχαν συμβεί χωρίς αυτή τη δημοτική «εξωτερική» πολιτική» (Θ1).

Το άνοιγμα στη διαφορετικότητα βοήθησε επίσης τις ελληνικές κοινότητες της πόλης να αναγνωρίσουν ότι στην πραγματικότητα ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της πόλης τους δεν είχε ποτέ χαθεί. Σήμερα, η πλειονότητα των πολιτών της είναι απόγονοι προσφύγων από διάφορες περιοχές:

«Η πολυπολιτισμικότητα αποτελούσε πάντα βασικό χαρακτηριστικό της πόλης

μας: Από την αρχή, όταν οι διάδοχοι του Αλεξάνδρου έφεραν εποίκους από τη Νότια Ελλάδα και εμπόρους από την Ασία. Ήταν πολυπολιτισμική τόσο στη βυζαντινή όσο και στην οθωμανική εποχή. Και ακόμη και μετά την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η πόλη παρέμεινε πολυπολιτισμική: Οι πρόσφυγες ήταν Έλληνες, αλλά προέρχονταν από τόσα διαφορετικά μέρη: Από την Ανατολική Ρωμυλία, την Ανατολική Θράκη και την Κωνσταντινούπολη, από την Ουκρανία και την Αρμενία, από τη Σμύρνη, τον Πόντο τη Μαύρη Θάλασσα και την Καππαδοκία στην καρδιά της Ανατολίας. Οι πρόσφυγες έφεραν από αυτά τα μέρη τόσους πολλούς διαφορετικούς πολιτισμούς. Αυτό αντικατοπτρίζεται στην υπέροχη γαστρονομική μας σκηνή: Έχουμε τόσες πολλές διαφορετικές κουζίνες και γεύσεις, μια ποικιλία που δύσκολα θα βρείτε σε άλλες πόλεις και σίγουρα σε καμία άλλη ελληνική πόλη, συμπεριλαμβανομένης της Αθήνας. Η γαστρονομική σκηνή της πρωτεύουσας είναι ένα ανέκδοτο, σε σύγκριση με τη δική μας» (Θ10).

Η Θεσσαλονίκη αναδεικνύεται, για άλλη μια φορά, ως μια φιλόδοξη, εξωστρεφής και κοσμοπολίτικη πόλη που προσελκύει ανθρώπους και πόρους πέρα από τα σύνορα, εκμεταλλευόμενη τη στρατηγική της θέση για τον τουρισμό, τη ναυτιλία και τις χερσαίες μεταφορές, τη συμβολική της αξία για διαφορετικούς πολιτισμούς και έθνη, τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και το ανθρώπινο κεφάλαιό της.

Οι προκλήσεις που αντιλαμβάνεται η Ελευσίνα, τις οποίες αντιμετώπισε λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008, εκφράζονται στην ακόλουθη δήλωση που έκανε σε συνέντευξή του ο διευθυντής των κοινωνικών υπηρεσιών του δήμου:

«Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, παρατηρήσαμε ότι πολίτες, οι οποίοι δεν είχαν ανάγκη από κοινωνικές υπηρεσίες πριν, άρχισαν να ζητούν οικονομική βοήθεια από τον Δήμο. Ετσι, αναλάβαμε δράση και σχεδιάσαμε και αναπτύξαμε κοινωνικές δομές προκειμένου να ανταποκριθούμε στις κοινωνικές απαιτήσεις, καθώς δεν υπήρχε σχετικό θεσμικό πλαίσιο που να μας επιτρέπει να παρέχουμε πρόνοια στους οικονομικά πιο ευάλωτους» (Ε1).

Η διοργάνωση της διεκδίκησης του τίτλου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης έφερε την πόλη -σύμφωνα με πρώην αντιδήμαρχο- αντιμέτωπη με μια μεγάλη πρόκληση. «Ο τίτλος της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης είναι «Ευφορία: Μετάβαση στην Ευφορία». Εναλλακτικά, το ονομάζουμε «Συνύπαρξη». Δεν μπορούμε να ξεχάσουμε το ιερό παρελθόν μας, το πλούσιο, πολύτιμο, αναντικατάστατο και δυστυχώς για πολλά χρόνια περιθωριοποιημένο [παρελθόν] αλλά δεν μπορούμε ούτε να ανατρέψουμε ούτε να ξεχάσουμε, ούτε

να περιθωριοποιήσουμε τη βιομηχανική μας εικόνα και κληρονομιά. Είναι και εικόνα και κληρονομιά» (E6).

Εκτός από το γεγονός ότι η οργάνωση του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης αποτελεί μεγάλη πρόκληση για την πόλη, το έργο αποδείχθηκε επίσης πολιτικά αμφιλεγόμενο (όπως ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα 13.2.1). Αυτό εκφράστηκε από τον εκδότη μιας τοπικής εφημερίδας ως εξής:

«Τα προβλήματα που προέκυψαν κατά την υλοποίηση του έργου «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» οφείλονται στην έλλειψη συναίνεσης μεταξύ της πλειοψηφίας στο δημοτικό συμβούλιο και της αντιπολίτευσης. Και οι δύο απέτυχαν να συνεργαστούν προς όφελος της πόλης. Επέλεξαν να επικρίνουν ο ένας τον άλλον με ελάχιστα εποικοδομητικό τρόπο υπονομεύοντας την προώθηση του έργου» (E17).

Επιπλέον, παρόμοιες διαφωνίες ήταν εμφανείς σε σχέση με άλλα ζητήματα, όπως η συνεισφορά των τοπικών βιομηχανιών στις κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου. Όπως προκύπτει από το ακόλουθο απόσπασμα μιας συνέντευξης:

«Υπήρξαν σαφείς διαφωνίες σχετικά με τις χορηγίες που προσέφεραν οι τοπικές επιχειρήσεις στις κοινωνικές δομές του δήμου. Πολλοί υποστήριξαν ότι σε μια πόλη όπως η Ελευσίνα, η οποία έχει υποφέρει από τη ρύπανση που παράγεται από τις τοπικές βιομηχανίες, ο δήμος θα έπρεπε να απορρίψει τέτοιες οικονομικές συνεισφορές, καθώς οι τελευταίες μπορεί να υπονομεύσουν τον αγώνα μας για τη μείωση του μεγέθους της ρύπανσης και την προστασία του περιβάλλοντος της πόλης» (E11).

Όσον αφορά την κατασκευή της διαχρονικότητας, οι αναφορές στο βιομηχανικό παρελθόν της πόλης μαζί με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του χρησιμοποιήθηκαν από το δήμο προκειμένου να διαμορφώσει το όραμά του για το rebranding της Ελευσίνας στο πλαίσιο της υλοποίησης του έργου Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης - όπως αναφέρεται σε ένα από τα έγγραφα της ιδέας:

«Στις δεκαετίες του 1960 και 1970, το περιβάλλον της πόλης επιδεινώθηκε σημαντικά λόγω της ρύπανσης που προκαλούσε η βιομηχανική δραστηριότητα. Για τους Έλληνες, η εικόνα της Ελευσίνας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη βιομηχανία και την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος [...]. Παρόλο που η πόλη έχει αλλάξει ριζικά από τότε, το στερεότυπο της βιομηχανικά κατεστραμμένης πόλης παραμένει ισχυρό στη συνείδηση του κοινού, αποθαρρύνοντας τους περισσότερους ανθρώπους από το να επισκεφθούν την Ελευσίνα και να βιώσουν τη σημαντική πολιτιστική κληρονομιά της. Εάν ο τίτλος της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης δοθεί στην Ελευσίνα, η εικόνα της πόλης

θα συνδεθεί μόνιμα με την τέχνη και τον πολιτισμό, αλλάζοντας το στερεότυπο της βιομηχανικής πόλης» (Δήμος Ελευσίνας 2019: 4).

Τέλος, η ισχυρή έμφαση στις πιθανές κατευθύνσεις δράσης συνέβαλε σε μια ιδιαίτερη τοπική αφήγηση, η οποία απορρέει από μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη για την ανάγκη βελτίωσης της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών προς τους πολίτες.

Για τα Χανιά, η κατασκευή προκλήσεων και προβλημάτων στο πλαίσιο της τοπικής αφήγησης αφορά την ανάγκη αντιμετώπισης του πιεστικού ζητήματος της κυκλοφορίας στην πόλη. Παρ' όλα αυτά, ένας από τους ανθρώπους που έδωσε συνέντευξη τόνισε:

«Το κυκλοφοριακό είναι ίσως το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα Χανιά εδώ και τουλάχιστον 15 χρόνια. Δεν έχουν γίνει ουσιαστικές παρεμβάσεις. Ούτε από τη σημερινή δημοτική αρχή ούτε από τις προηγούμενες. Υποστηρίχθηκε ότι υπάρχει ένα σύστημα διαχείρισης με έξυπνα φανάρια τα οποία στην πράξη δεν είναι και τόσο έξυπνα» (Γ4).

Το παρελθόν των Χανίων, όπως αντανακλάται στα μνημεία της Παλαιάς πόλης, χρησιμοποιείται για την προώθηση της σημερινής ταυτότητας και εικόνας της πόλης. Όπως ανέφερε ένας συνεντευξιαζόμενος:

«Η πόλη των Χανίων διατηρεί όλα τα χαρακτηριστικά όλων των ανθρώπων που πέρασαν τα τελευταία τέσσερα-πέντε χιλιάδες χρόνια [...]. Ειδικά η παλιά πόλη διατηρεί στοιχεία ακόμη και από την προϊστορική περίοδο των Χανίων, όπως μπορεί κανείς να δει σε συγκεκριμένα μνημεία μέχρι σήμερα» (Γ13).

Παρομοίως, το πρόσφατο πολιτικό παρελθόν, που σχετίζεται με έναν από τους σημαντικότερους πρωθυπουργούς στην ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, αντανακλάται στο τοπικό αφήγημα των Χανίων, όπως φαίνεται στο ακόλουθο απόσπασμα:

«Στα Χανιά, υπάρχει θα έλεγα ένας ιδιότυπος εγωισμός που μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι κάποτε ήμασταν η πρωτεύουσα της Κρήτης και ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν Χανιώτης. Υπάρχει λοιπόν μια έντονη αναφορά στο παρελθόν [...]» (Γ15).

Λαμβάνοντας υπόψη τη διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» εντός της πόλης, η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των τοπικών επιχειρηματιών και των απλών πολιτών όσον αφορά την επίλυση του κυκλοφοριακού ζητήματος είναι εμφανής στις τοπικές συζητήσεις (όπως ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα 13.2.1). Σύμφωνα με ένα άτομο που έδωσε συνέντευξη:

«Η λύση στην κυκλοφοριακή συμφόρηση θα ήταν ευπρόσδεκτη από τους κατοίκους, αλλά όχι απαραίτητα από τις τοπικές επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, αν έχετε ένα κατάστημα και σας πουν ξαφνικά ότι ο ποδηλατόδρομος θα περνάει έξω από το κατάστημά σας ή ότι ο δρόμος μπροστά από το κατάστημά σας θα μετατραπεί σε πεζόδρομο, πιθανότατα θα αντιδράσετε κατά του δήμου» (Γ2).

Όσον αφορά τους πιθανούς τρόπους δράσης, η δημοτική αρχή φαίνεται να έχει επικεντρωθεί στη χρήση των νέων τεχνολογιών για τη βελτίωση της διαφάνειας και της λογοδοσίας της. Ένας συνεντευξιαζόμενος δήλωσε:

«Θέλουμε να δημιουργήσουμε έναν πενταψήφιο αριθμό στον οποίο οι πολίτες θα μπορούν να καλούν για να δηλώνουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή ζωή στα Χανιά. Παράλληλα θα έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν μια εφαρμογή για να βγάζουν φωτογραφίες από διάφορες ζημιές στις υποδομές της πόλης και να τις στέλνουν απευθείας στο Δήμο» (Γ11).

Στην Καλαμάτα, η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» προέρχεται από το παρελθόν, και πιο συγκεκριμένα από τη δεκαετία του 1980, όταν η δημοτική ηγεσία του δημάρχου Μπένου προσπαθούσε να κρατήσει το αρχικό γενικό σχέδιο πόλης, μετά την καταστροφή του σεισμού, ενώ άλλες ομάδες με προσωπικά συμφέροντα μέσα στην πόλη πίεζαν για αλλαγή των προτεραιοτήτων. Όπως σημείωσε ένας συνεντευξιαζόμενος: «Ο Δήμος δεν είναι ο μόνος που μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο. Πολύ συχνά, συμφέροντα, μικρά ή μεγάλα, προσπαθούσαν να διεισδύσουν και να ανατρέψουν το σχεδιασμό μας. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη πρόκληση για μας και επενδύθηκε μεγάλη προσπάθεια για να μην χάσουμε τον στόχο μας, να μην επιτρέψουμε αλλαγές στον αρχικό μας σχεδιασμό» (Κα2).

Η κατασκευή των προκλήσεων πηγάζει από το γεγονός ότι η τοπική ηγεσία μετά την εποχή του δημάρχου Μπένου προσκολλήθηκε στο παρελθόν, χωρίς να προσπαθήσει να αλλάξει το τοπικό αφήγημα, ούτε να αναπτύξει την πόλη με βάση τα πλεονεκτήματά της.

«Έχουμε μια διοίκηση που υστερεί απελπιστικά σε σχέση με τις προσδοκίες μας [...] με κάθε τρόπο, δηλώνουν ότι υποστηρίζουν τον πολιτισμό, αλλά δεν προβαίνουν σε μια συνολική αξιολόγηση της αξίας του, και το σημαντικότερο, δεν έχουν τη βούληση να διαμορφώσουν ένα συνεκτικό σχέδιο, ώστε να στηρίξουν και να αναπτύξουν περαιτέρω το πολιτιστικό μας κεφάλαιο» (Κα3).

Ωστόσο, δόθηκε έμφαση σε ενέργειες που θα μπορούσαν να ωφελήσουν την ανάπτυξη της πόλης, όπως φαίνεται από το ακόλουθο απόσπασμα από τα πρακτικά μιας συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου: «Καταρτίσαμε ένα σχέδιο Β, ένα σχέδιο για την πολιτιστική ανάπτυξη της Καλαμάτας, σε περίπτωση που δεν

ανακηρυχθεί Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης»¹¹. Η έμφαση που δίνεται στις κατευθύνσεις δράσης εκφράζεται επίσης από την ακόλουθη δήλωση που έγινε σε συνέντευξη: «Αυτό στο οποίο πραγματικά στοχεύει η Μεσσηνία, είναι η ανάπτυξη του τουρισμού, ιδίως λόγω του Costa Navarino και των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του κ. Κωνσταντακόπουλου» (Κα6- βλ. για το Costa Navarino τις λεπτομέρειες που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 8).

Τέλος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η κατασκευή της διαχρονικότητας είναι ένα αδύναμο στοιχείο του τοπικού αφηγήματος, με ελάχιστα μόνο αποσπάσματα στο σώμα της Καλαμάτας να την αφορούν: «Για να είμαι ειλικρινής, δεν υπάρχουν νέες ιδέες στην πόλη [...] υπάρχουν μόνο παλιές επιτυχημένες συνταγές [...] Για παράδειγμα, το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού που ξεκίνησε το 1995 και έχει πλέον καθιερωθεί ως θεσμός σε όλη την Ευρώπη» (Κα6).

13.3 Συγκριτική επισκόπηση των επικοινωνιακών μηχανισμών

Αυτή η ενότητα επικεντρώνεται σε μια διασταυρούμενη σύγκριση των επικοινωνιακών μηχανισμών (που παρουσιάστηκαν στο Κεφάλαιο 2) και στο ερώτημα του ρόλου που διαδραμάτισαν στους τοπικούς διαλόγους στις δέκα μελέτες περίπτωσης (κυρίως) κατά την περίοδο από τον Απρίλιο 2016 έως το τέλος του 2019. Στόχος της ανάλυσης είναι να επεξεργαστεί:

- ποιοι επικοινωνιακοί μηχανισμοί λειτούργησαν στο δημόσιο διάλογο στις πόλεις κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου,
- πόσο συχνά εμφανίζονται μεμονωμένοι μηχανισμοί και αν η συχνότητά τους ποικίλλει μεταξύ των πόλεων,
- αν οι επιμέρους μηχανισμοί είναι χαρακτηριστικοί για ορισμένες πόλεις ή αν διαμορφώνουν ορισμένα προβλήματα ή προκλήσεις που γίνονται αντιληπτά,
- αν οι επιμέρους μηχανισμοί είναι πιο συχνοί σε ορισμένα είδη τεκμηρίων (π.χ. σε συνεντεύξεις ή σε πρακτικά συνεδριάσεων συμβουλίων), δεδομένου ότι αυτό θα μπορούσε να συνεπάγεται στρατηγική χρήση ορισμένων τύπων μηχανισμών ανάλογα με το ακροατήριο/τους συμμετέχοντες σε μια συγκεκριμένη διαδικασία επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης¹².

---

11 Πρακτικά της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου Καλαμάτας, απόφαση 411/2016, 20 Σεπτεμβρίου 2016, σ. 28.

12 Προτού υπεισέλθουμε στα ερωτήματα, πρέπει να σημειωθεί ότι αν και οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί είναι θεωρητικά διακριτοί μεταξύ τους, στην εμπειρική εργασία προέκυψαν

13.3.1 Ποσοτικά προσανατολισμένη συγκριτική επισκόπηση των επικοινωνιακών μηχανισμών

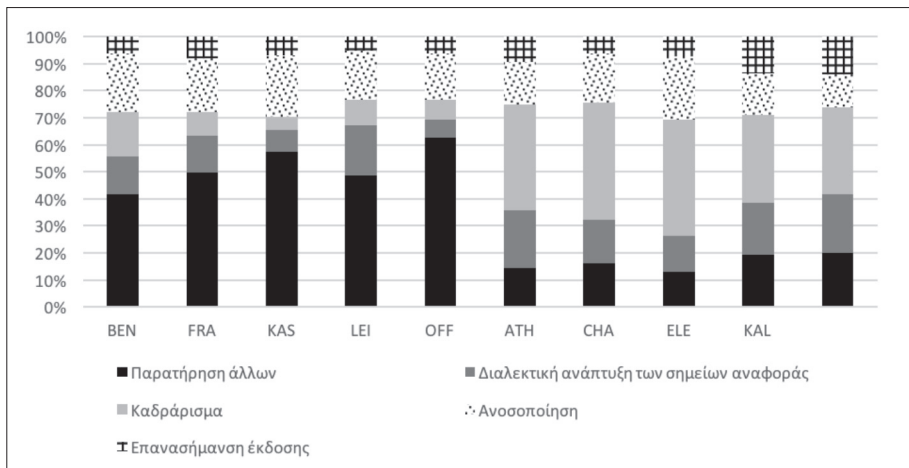
Εξετάζοντας τις ευρείες διαφοροποιήσεις στη συχνότητα εμφάνισης των επικοινωνιακών μηχανισμών (βλ. Γράφημα 2), είναι καταρχάς εντυπωσιακό ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των γερμανικών και ελληνικών πόλεων που αναλύονται. Αυτό ισχύει κυρίως για την παρατήρηση των άλλων (συχνή μεταξύ των γερμανικών πόλεων, σπάνια μεταξύ των ελληνικών) και την πλαισίωση (σπάνια μεταξύ των γερμανικών πόλεων, συχνή μεταξύ των ελληνικών). Αυτό μπορεί να είναι αποτέλεσμα των διαφορετικών θεσμικών πλαισίων στα οποία εντάσσονται οι πόλεις. Ενώ οι πόλεις στη Γερμανία απολαμβάνουν σημαντικό βαθμό αυτονομίας (βλ. Heinelt et al 2018: 42-47; Ladner et al 2019), δημιουργώντας και διατηρώντας τη διοικητική τους δομή, αποφασίζοντας για τις δικές τους πολιτικές, αξιοποιώντας σε μεγάλο βαθμό τα δικά τους έσοδα και απασχολώντας σημαντικό αριθμό προσωπικού. Κατά συνέπεια, είναι πολύ συνηθισμένο στη Γερμανία να συγκρίνονται οι πόλεις μεταξύ τους. Κατά κάποιον τρόπο, οι γερμανικές πόλεις συχνά θεωρείται ότι βρίσκονται σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον όσον αφορά τον πληθυσμό, τους πόρους, την προσέλκυση βιομηχανιών/εργοδοτών, την ευημερία των πολιτών, την ποιότητα του αέρα, τη διαχείριση της κυκλοφορίας και διάφορους άλλους δείκτες. Σε ορισμένα ομόσπονδα κρατίδια, οι επιδόσεις των πόλεων τίθενται ουσιαστικά σε δοκιμασία με τη χρήση διαδικασιών συγκριτικής αξιολόγησης, π.χ. ενόψει της αναδιανομής των δημόσιων πόρων. Από την άλλη πλευρά, οι ελληνικές πόλεις εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις επιχορηγήσεις και άλλες μεταβιβάσεις του κρατικού προϋπολογισμού και οι πόροι τους δεν εξαρτώνται σχεδόν καθόλου από την προσέλκυση μεγάλων και μεσαίων επιχειρήσεων. Ένας βασικός τοπικός εταιρικός ή επιχειρηματικός φόρος, όπως συναντάται σε άλλες χώρες, δεν έχει εισαχθεί στην Ελλάδα, και ακόμη και οι τοπικοί φόροι για τις τουριστικές επιχειρήσεις έχουν ελαχιστοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Κατά συνέπεια, οι ελληνικοί δήμοι δεν έχουν κανένα κίνητρο για την προσέλκυση επενδύσεων και επιχειρήσεων. Ενδιαφέρονται περισσότερο για τις μικρές τοπικές επιχειρήσεις, που ανήκουν κυρίως σε τοπικούς ψηφοφόρους και παρέχουν ένα μικρό αλλά όχι αμελητέο

προβλήματα ως προς τη διάκρισή τους. Συγκεκριμένα, οι μηχανισμοί «σύγκριση και μίμηση των άλλων» και «σύγκριση και οριοθέτηση από τους άλλους» ήταν δύσκολο να διακριθούν σε αρκετές περιπτώσεις. Αυτό συνέβαινε συχνά όταν κάποιος συνέκρινε την πόλη του με τις δράσεις μιας άλλης πόλης, ενώ χρησιμοποιούσε αρνητικούς όρους. Για παράδειγμα, η δήλωση: «Κοιτάξτε την πόλη Χ, λύνει το πρόβλημα με την καινοτομία Υ, ενώ εμείς όχι» είναι σίγουρα σύγκριση, αλλά δεν είναι σαφές αν εννοείται ως πρόσκληση για μίμηση ή ως οριοθέτηση.

μερίδιο των δημοτικών πόρων, ιδίως στις τουριστικές και εμπορικές περιοχές. Τέλος, είναι επίσης σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι η βασική ευθύνη για τον χωρικό σχεδιασμό, την προστασία του περιβάλλοντος και τις αναπτυξιακές πολιτικές ανήκει στο κράτος (με τις αυτοδιοικούμενες Περιφέρειες να αναλαμβάνουν πάντως ένα σημαντικό αναπτυξιακό ρόλο μετά την μεταρρύθμιση «Καλλικράτης»), ενώ οι λειτουργίες των δήμων περιορίζονται σε συμβουλευτικό ή/και συμπληρωματικό ρόλο σε αυτούς τους τομείς πολιτικής.

Γράφημα 2: Ποσοστό επικοινωνιακών μηχανισμών που εντοπίζονται στα κείμενα για τις πόλεις

Πηγή: Απολογισμός από τους συγγραφείς

* Τα στοιχεία δείχνουν το ποσοστό που είχαν οι επιμέρους επικοινωνιακοί μηχανισμοί στην αντίστοιχη πόλη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στις διάφορες κατηγορίες κειμένων τόσο στις γερμανικές όσο και στις ελληνικές πόλεις, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε διαφορετικούς επικοινωνιακούς μηχανισμούς:

- Τα έγγραφα ιδεών και στρατηγικής (concept and strategy documents) φαίνεται να συνδέονται στενά με την *ανάπτυξη σημείων αναφοράς (reference points)* για μελλοντικές δημόσιες συζητήσεις. Αυτό φαίνεται να είναι εύλογο, δεδομένου ότι ο στόχος της συγγραφής ενός τέτοιου εγγράφου είναι να παρουσιάσει επιχειρήματα υπέρ της ιδέας (δηλαδή της καινοτομίας) προκειμένου να πείσει τους αναγνώστες και να καθορίσει τους στόχους της στρατηγικής και τα μέτρα που θα πρέπει να εφαρμοστούν για την επίτευξή τους. Κατά συνέπεια, οι ιδέες και στρατηγικές συχνά παραπέμπουν σε δημόσιο διάλογο

(π.χ. στην περίπτωση της συμμετοχικής ανάπτυξης του «master plan» στο Όφενμπαχ) και χρησιμοποιούν την τοπική παράδοση ως επιχείρημα υπέρ μιας καινοτομίας (π.χ. η έκθεση σχετικά με τη ζώνη πρασίνου *Grüngürtel* στη Φρανκφούρτη). Στις ελληνικές πόλεις, η δημιουργία σημείων αναφοράς για μελλοντικές συζητήσεις εμφανίζεται συχνότερα στα κείμενα των δρώντων. Δεδομένου ότι τα πολιτικά κόμματα δεν επιτρέπονται στις δημοτικές εκλογές, οι δημοτικές παρατάξεις (που συνήθως δραστηριοποιούνται μόνο για μία ή δύο θητείες) παρουσιάζουν τις κύριες πολιτικές τους επιλογές στα προγράμμά τους και στα προεκλογικά τους φυλλάδια. Σημαντικοί τοπικοί φορείς (επιμελητήρια, συνδικάτα, ομάδες πολιτών κ.λπ.) δημοσιοποιούν τις απόψεις τους σχετικά με τις σχετικές τοπικές προκλήσεις και την καταλληλότητα και το εφικτό των σχετικών λύσεων και δράσεων που συζητούνται. Οι θέσεις των φορέων απευθύνονται στο ευρύ κοινό και, ως εκ τούτου, χρησιμοποιούν κατά προτίμηση αυτονόητες αλήθειες (όπως η δημογραφική αλλαγή ή η περιβαλλοντική κρίση) ή το κύρος μιας αναγνωρισμένης εμπειρογνομosύνης (π.χ., των ΑΕΙ ή των διεθνών οργανισμών/δικτύων).

- Οι συνεντεύξεις, τόσο στις γερμανικές όσο και στις ελληνικές πόλεις, δείχνουν ένα υψηλότερο μερίδιο του επικοινωνιακού μηχανισμού της *πλαισίωσης (framing)*, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο αντιμετώπισης των προκλήσεων. Αυτό είναι προφανώς συνέπεια των κοινών κατευθυντήριων γραμμών της συνέντευξης, οι οποίες περιλάμβαναν ερωτήσεις σχετικά με την ίδια την πόλη, τι την κάνει ξεχωριστή, πώς αναπτύχθηκαν και λειτουργούν οι καινοτομίες και πώς λαμβάνουν χώρα οι κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες σ' αυτή. Επιπλέον, οι συνεντευξιαζόμενοι, ιδίως όσοι εμπλέκονται άμεσα στην τοπική πολιτική, μπορεί να παρουσιάζουν μια τάση να αναδεικνύουν τη δική τους συμβολή στη διαμόρφωσή της και, ως εκ τούτου, να προωθούν καινοτόμες πολιτικές.
- Το ίδιο ισχύει και για το μηχανισμό *παρατήρησης των άλλων*, ένα μηχανισμό που εμφανίζεται πιο συχνά στις συνεντεύξεις, οι οποίες περιλάμβαναν ερωτήσεις για συγκρίσεις με άλλες πόλεις, το πλαίσιο και τα χαρακτηριστικά τους, επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές. Στις γερμανικές πόλεις καταγράφεται συχνότερα η *οριοθέτηση από τους άλλους*, γεγονός που πιθανώς αντανακλά τόσο στην αυτοπεποίθηση όσον και στον υψηλό βαθμό αυτονομίας και αυτογνωσίας που χαρακτηρίζει τις γερμανικές πόλεις.
- Στην περίπτωση του μηχανισμού *ανοσοποίησης (immunization)*, τόσο στις γερμανικές όσο και στις ελληνικές πόλεις διαπιστώνεται συχνότερα η αναφορά σε αποφάσεις άλλων αρχών και ανώτερων επιπέδων διακυβέρνησης. Στη Γερμανία ο μηχανισμός αυτός χρησιμοποιείται συχνότερα στα κείμενα θέσεων των δρώντων και στα πρακτικά του δημοτικού συμβουλίου. Φαίνεται

ότι ο μηχανισμός αυτός είναι κατάλληλος για την απόκρουση εναλλακτικών αξιώσεων γνώσης σε συνθήκες ανταγωνιστικής πολιτικής ρητορικής στο δημοτικό συμβούλιο ή όταν οι φορείς παρουσιάζουν δημοσίως πολιτικές θέσεις. Όσον αφορά τα πρακτικά του δημοτικού συμβουλίου, το ίδιο ισχύει και για την Ελλάδα.

- Η επανασημασιοδότηση των ζητημάτων (*issue relabeling*) συναντάται αρκετά συχνά στα έγγραφα ιδεών και στρατηγικής, αλλά και στις αναφορές των μέσων ενημέρωσης και στις θέσεις των δρώντων στις γερμανικές πόλεις. Αυτό συμπίπτει με την ιδέα ότι ο επαναπροσδιορισμός του θέματος χρησιμοποιείται ως υποστηρικτικός επικοινωνιακός μηχανισμός προκειμένου είτε να υποστηριχθεί η καινοτομία με την αναφορά των θετικών παρενεργειών της σε άλλες πολιτικές είτε να αναφερθούν οι επιπτώσεις άλλων πολιτικών ως θετικών για την εν λόγω καινοτομία. Στις ελληνικές πόλεις, η επανασημασιοδότηση (ή επαναπροσδιορισμός) των ζητημάτων συναντάται συχνότερα στις θέσεις των δρώντων και στα πρακτικά του δημοτικού συμβουλίου. Συνήθως, αναφέρεται στις θετικές επιδράσεις της σχετικής πολιτικής επιλογής σε άλλους στόχους πολιτικής, σε μια προσπάθεια να κερδηθεί η υποστήριξη ενός ευρύτερου φάσματος ενδιαφερομένων.

Εμβραθύνοντας ακόμη περισσότερο στην ποσοτική ανάλυση των επικοινωνιακών μηχανισμών, από τον Απρίλιο του 2016 έως και το τέλος του 2019 μετρήσαμε την εμφάνιση των μηχανισμών για τις διάφορες γερμανικές και ελληνικές πόλεις.

Για τη *Φρανκφούρτη* και τη *Λειψία*, διαπιστώσαμε ότι το μερίδιο των διαφόρων μηχανισμών δεν μεταβλήθηκε κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ετών που καταγράφονται, πράγμα που σημαίνει ότι η χρήση των μηχανισμών παρέμεινε σχετικά σταθερή κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου ότι οι καινοτομίες και στις δύο πόλεις περιγράφονται με θετικούς όρους και υπάρχει ευρεία συναίνεση ότι η ανάπτυξή τους ήταν επιτυχής. Επίσης - και αυτό είναι το κρίσιμο σημείο - καινοτομίες όπως το *Grüngürtel* και το *Wächterhäuser* είχαν εφαρμοστεί δεκαετίες πριν και δεν αμφισβητήθηκαν ποτέ σοβαρά. Κατά συνέπεια, φαίνεται λογικό να δηλωθεί ότι η αναλογία των διαφορετικών μηχανισμών δεν μεταβάλλεται σημαντικά.

Το *Όφενμπαχ* είναι το καλύτερο παράδειγμα για το αντίθετο: πόλεις με μια καινοτομία που εγκαινιάστηκε πρόσφατα. Δεδομένου ότι το στρατηγικό σχέδιο τέθηκε επίσημα σε ισχύ από το δημοτικό συμβούλιο λίγο μετά την έναρξη του ερευνητικού έργου (Ιούνιος 2016), μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα ενδιαφέρον μοτίβο ως προς το μερίδιο των μηχανισμών. Ολα ξεκινούν με ένα μεγάλο ποσοστό συγκρίσεων μεταξύ του *Όφενμπαχ* και άλλων πόλεων - σε αυτή τη

φάση οι φορείς προσπαθούν σαφώς να αναπτύξουν έναν προσανατολισμό. Είναι ενδιαφέρον ότι οι συγκρίσεις συγκλίνουν σχεδόν εξίσου σε δύο διαφορετικές έννοιες καθώς υπήρχε περίπου ίσο μερίδιο εκκλήσεων για μίμηση και για οριοθέτηση. Μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, η παρατήρηση των άλλων μειώνεται σημαντικά, με ένα μεγάλο ποσοστό των συγκρίσεων να δίνει έμφαση στην οριοθέτηση ή στο πώς διαφέρει ο δήμος τους από άλλες πόλεις. Το Όφενμπαχ έχει βρει τη θέση του σε σύγκριση με τις άλλες πόλεις, έχει λάβει μια απόφαση για τη δική του στρατηγική και τώρα τονίζει τις διαφορές του από τις άλλες πόλεις για να δικαιολογήσει την καινοτομία του. Αυτό συνοδεύεται από μείωση των προσπαθειών για την ανάπτυξη ενός σημείου αναφοράς για περαιτέρω δράση. Μετά την έγκριση του στρατηγικού σχεδίου, οι μηχανισμοί διαμόρφωσης, ανοσοποίησης και επαναπροσδιορισμού των ζητημάτων χρησιμοποιούνται συχνότερα – και στο ίδιο περίπου επίπεδο.

Παρόμοια εξέλιξη παρατηρείται και στο Κάσελ, όπου το στρατηγικό σχέδιο για την περιφερειακή συνεργασία αποτελεί μάλλον νέο φαινόμενο, καθώς και ο επαναπροσανατολισμός από βιομηχανική πόλη σε πόλη του πολιτισμού. Στην αρχή του χρονικού πλαισίου αναφοράς (2016-2019), η παρατήρηση των άλλων είναι σαφώς κυρίαρχη και μειώνεται κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ετών. Άλλοι μηχανισμοί κερδίζουν σαφώς έδαφος στο Όφενμπαχ, όπου η επανασηματοδότηση ζητημάτων είναι ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται συχνότερα μέχρι το τέλος της τετραετούς περιόδου.

Τα κείμενα του Μπένσχαϊμ αποτελούν ειδική περίπτωση, καθώς υπάρχουν πολύ λίγες παρατηρήσεις για τα έτη 2016, 2017 και 2018 και, συνεπώς, η διαίρεση του σώματος των κειμένων σε αντιστοιχα συγκρίσιμα τμήματα για κάθε ένα από τα έτη δεν είναι εφικτή. Εάν τα έτη συνδυαστούν και συγκριθούν με το έτος 2019, γίνεται φανερό ότι στο Μπένσχαϊμ δεν υπάρχει σαφής εικόνα όπως αυτές που είναι εμφανείς στις άλλες τέσσερις γερμανικές πόλεις. Ο λόγος γι' αυτό μπορεί να είναι η επικάλυψη των κύριων θεμάτων στο Μπένσχαϊμ κατά τη διάρκεια του εξεταζόμενου χρονικού πλαισίου: α) η συνέχιση των καινοτομιών που είχαν εισαχθεί προηγουμένως (όπως - μεταξύ άλλων [βλ. ενότητα 4.2] - το στρατηγικό σχέδιο για το κλίμα που τέθηκε σε ισχύ τον Νοέμβριο του 2016) και β) οι διαδικασίες για την αντιμετώπιση της νεοενοπισθείσας πρόκλησης της ανάπλασης του κέντρου της πόλης και ιδίως της πλατείας της αγοράς, οι οποίες κορυφώθηκαν το 2019. Επειδή και τα δύο πλαίσια επικαλύπτονται στο Μπένσχαϊμ, επικαλύπτονται επίσης οι τυπικές κυκλικές ακολουθίες της χρήσης των επικοινωνιακών μηχανισμών: Ενώ η φάση προσανατολισμού σχετικά με την ανάπλαση του κέντρου της πόλης βρίσκεται σε εξέλιξη, οι καινοτομίες που καθιερώθηκαν νωρίτερα λειτούργησαν με «πλαισιωμένο» τρόπο, αποτέλεσαν αντικείμενο επανασηματοδότησης του θέματος ή έπρεπε να ανοσοποιηθούν

από την αμφισβήτηση - όπως στην περίπτωση της δημοτικής εταιρείας μάρκετινγκ και ανάπτυξης (MEGB).

Στην Αθήνα, με την πάροδο του χρόνου, η αλληλοεπικάλυψη των διαφόρων φάσεων των διαφόρων καινοτομιών φαίνεται να θολώνει τις διαδρομές ανάπτυξης των επικοινωνιακών μηχανισμών. Ενώ ορισμένες πολύ σημαντικές καινοτομίες όπως η πλατφόρμα ΣΥΝΑΘΗΝΑ και ο κόμβος InnoAthens ξεκίνησαν το 2013 και το 2014 αντίστοιχα, τα «Ανοιχτά Σχολεία» ξεκίνησαν το 2015, η Ψηφιακή Στρατηγική το 2016, η Στρατηγική Ανθεκτικότητας της Αθήνας και το Συντονιστικό Κέντρο Αθήνας για θέματα Μεταναστών και Προσφύγων (ACCMR) το 2017, το Polis2 και το ImpactHub το 2018. Έτσι, από το 2016 έως το 2019 το μερίδιο των διαφόρων μηχανισμών μετατοπίστηκε χωρίς να ακολουθεί κάποιο προφανές μοτίβο. Η παρατήρηση των άλλων (ιδίως ο ανταγωνισμός με τους άλλους), η διαλεκτική ανάπτυξη των σημείων αναφοράς (ιδίως με την επισήμανση για τη συμβολή εξωτερικών εμπειρογνομόνων) και η επανασηματοδότηση των ζητημάτων (ιδίως όσον αφορά τη συμβολή των καινοτομιών στην επίτευξη άλλων στόχων πολιτικής), έτειναν να αυξάνουν το μερίδιό τους, παρά κάποιες διακυμάνσεις, από το 2016 έως το 2019. Προς το τέλος μιας πενταετούς θητείας, η δημοτική διακυβέρνηση (ο δήμαρχος Καμίνης δήλωσε το 2018 ότι δεν θα διεκδικήσει μια τρίτη θητεία) έτεινε να προβάλλει τα επιστημονικά στοιχεία, τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και τις ευεργετικές παρενέργειες που απορρέουν από τις καινοτόμες πολιτικές του. Από την άλλη πλευρά, το μερίδιο της ανοσοποίησης (ιδίως των συμφωνημένων δεσμεύσεων) και των μηχανισμών πλαισίωσης (ιδίως της διαρκούς επεξήγησης των τρόπων αντιμετώπισης των προκλήσεων) μειώθηκε προς το τέλος της χρονικής περιόδου καταγραφής (2016-2019).

Η *Θεσσαλονίκη* παρουσιάζει παρόμοια εικόνα. Ορισμένες σημαντικές καινοτομίες, όπως το rebranding της πόλης και αρκετές κοινωνικές καινοτομίες είχαν ήδη ξεκινήσει το 2011 και το 2013 αντίστοιχα. Τέσσερις σημαντικές καινοτομίες δρομολογήθηκαν το 2016: Το Μουσείο Ολοκαυτώματος, η νέα πολιτική για τους πρόσφυγες, η πρωτοβουλία OK!Thess για την επιχειρηματικότητα και η Στρατηγική Ανθεκτικότητας της Θεσσαλονίκης. Η ψηφιακή στρατηγική της πόλης δρομολογήθηκε το 2017, ενώ το 2018 εγκαινιάστηκε το νέο πάρκο επιχειρήσεων και καινοτομίας ThessINTEC. Η παρατήρηση των άλλων (ιδίως ο ανταγωνισμός με άλλους), η διαλεκτική ανάπτυξη σημείων αναφοράς (ιδίως με αναφορά στην παράδοση) και η επανασηματοδότηση ζητημάτων (ιδίως όσον αφορά τη συμβολή των καινοτομιών στην επίτευξη άλλων στόχων πολιτικής) αυξήθηκαν, παρά τις κάποιες διακυμάνσεις από το 2016 έως το 2019.

Προς το τέλος μιας πενταετούς θητείας και μόλις λίγες εβδομάδες μετά τον Καμίνη στην Αθήνα, ο δήμαρχος Μπουτάρης δήλωσε το 2018 ότι δεν θα είναι

υποψήφιος για τρίτη θητεία. Σε εκείνο το χρονικό σημείο οι υποστηρικτές του έτειναν να αναδεικνύουν επιστημονικά στοιχεία για τις καινοτομίες και το πώς η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε για άλλες πόλεις ένα πρότυπο που αναφερόταν στο δημόσιο διάλογο. Αντίθετα, το μερίδιο της ανοσοποίησης (ιδίως των αποφάσεων των ανώτερων αρχών) και της πλαισίωσης μειώθηκε όσο πλησίαζε η θητεία προς το τέλος της. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η μείωση της παρατηρούμενης χρήσης της ανοσοποίησης αποκαλύπτει μια αλλαγή στην αντίληψη, καθώς και την αυξανόμενη αυτοπεποίθηση – δηλαδή, τη νέα αυτό-εικόνα στη βάση του νέου αφηγήματος της κοσμοπολιτικής πόλης Θεσσαλονίκης που δεν αντιλαμβάνεται πλέον τον εαυτό της ως επαρχιακό outsider απέναντι στην Αθήνα και τις Βρυξέλλες.

Στην *Ελευσίνα*, οι σημαντικότερες καινοτομίες πραγματοποιήθηκαν από το 2011 έως το 2015. Αυτές αφορούσαν (όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 6.2) την προστασία των ευάλωτων πολιτών και τις προσπάθειες των δρώντων να προσδώσουν στην πόλη μια νέα εικόνα με την υλοποίηση του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Όπως και στην περίπτωση της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, η αναλογία των διαφόρων μηχανισμών που χρησιμοποιήθηκαν άλλαξε χωρίς να ακολουθεί ένα σαφές μοτίβο. Η πλαισίωση (ιδίως η σταθεροποίηση του τρόπου αντιμετώπισης των προκλήσεων), η ανοσοποίηση (ιδίως μέσω παραπομπής σε αποφάσεις άλλων αρχών/άνωτερης κυβέρνησης) και η επανασηματοδότηση του θέματος (ιδίως με την έμφαση στη συμβολή των καινοτομιών στην επίτευξη άλλων στόχων πολιτικής), αναδεικνύονται ως οι σημαντικότεροι επικοινωνιακοί μηχανισμοί από το 2016 έως το 2018. Η κυριαρχία αυτών των επικοινωνιακών μηχανισμών ταιριάζει με τις προσπάθειες της τότε δημοτικής αρχής να προωθήσει και να χρηματοδοτήσει την κοινωνική καινοτομία και να δρομολογήσει την υλοποίηση του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης για τη βελτίωση της εικόνας της Ελευσίνας. Ωστόσο, οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί που κυριάρχησαν κατά την περίοδο 2016-2018 έχασαν τη σημασία τους το 2019, σε κάποιο βαθμό λόγω της αύξησης της παρατήρησης των άλλων (ιδίως της σύγκρισης με τους άλλους και της οριοθέτησης από αυτούς, καθώς και του ανταγωνισμού με τους άλλους) και της διαλεκτικής ανάπτυξης (νέων) σημείων αναφοράς για μελλοντικές επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι το 2019 ήταν έτος εκλογών και η συζήτηση μεταξύ ανταγωνιστικών υποψηφίων και ανταγωνιστικών τοπικών κομμάτων ήρθε στο προσκήνιο.

Στα *Χανιά*, οι περισσότερες καινοτομίες εισήχθησαν από το 2011 έως το 2019. Οσον αφορά τους επικοινωνιακούς μηχανισμούς, η πλαισίωση (ιδίως η αιτιολόγηση των ενεργειών/αποφάσεων) αναδείχθηκε ως ο κυρίαρχος μηχανισμός από το 2016 έως το 2018, ενώ φαίνεται να έχει εν μέρει αποδυναμωθεί το 2019. Επιπλέον, η ανοσοποίηση (ιδίως με την αναφορά σε προηγούμενως συμφωνηθείσες αυτο-

δεσμεύσεις) και η επανασηματοδότηση του θέματος (ιδίως με την έμφαση στη συμβολή των καινοτόμων μέτρων στην επίτευξη άλλων στόχων πολιτικής) και η διαλεκτική ανάπτυξη των σημείων αναφοράς (ιδίως με την αναφορά σε αναγνωρισμένους εξωτερικούς εμπειρογνώμονες) έτειναν να αυξάνουν τη σημασία τους καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2016-2019, παρά τις εμφανείς διακυμάνσεις, ενώ ο μηχανισμός της παρατήρησης των άλλων (ιδίως όσον αφορά τον ανταγωνισμό με άλλους) αναδείχθηκε ως ο δεύτερος σημαντικότερος μηχανισμός το 2019. Σύμφωνα με την Ελευσίνα, φαίνεται ότι μετά τις αυτοδιοικητικές εκλογές του 2019, η παρατήρηση των άλλων και η διαλεκτική ανάπτυξη (νέων) σημείων αναφοράς κατέστησαν εξίσου σημαντικοί με άλλους μηχανισμούς. Πιθανώς οι τοπικοί συνδυασμοί και οι υποψήφιοι που συμμετείχαν στην εκλογική αναμέτρηση χρησιμοποίησαν συχνότερα αυτούς τους μηχανισμούς στον πολιτικό διάλογο προκειμένου είτε να υπερασπιστούν τα πεπραγμένα τους (ο τοπικός επιτυχών συνδυασμός) είτε να επικρίνουν (οι τοπικοί συνδυασμοί της αντιπολίτευσης) τα πεπραγμένα του του πλειοψηφούντος συνδυασμού.

Δεδομένου ότι οι σημαντικότερες καινοτομίες στην *Καλαμάτα* εισήχθησαν πριν από αρκετές δεκαετίες και είναι επίσης μάλλον αδιαμφισβήτητες, η συχνότητα των επικοινωνιακών μηχανισμών τείνει να ακολουθεί τη δυναμική του εκλογικού κύκλου και όχι τον αγώνα για τις καινοτομίες. Οι περισσότεροι μηχανισμοί που κωδικοποιήθηκαν στο σώμα κειμένων για την *Καλαμάτα* καταγράφηκαν για το 2019, το οποίο ήταν εκλογικό έτος (σε ευρωπαϊκό, δημοτικό, περιφερειακό κα εθνικό επίπεδο). Ο δήμαρχος Νίκας είχε ήδη ανακοινώσει ότι αυτή ήταν η τελευταία θητεία του, οπότε πολλοί υποψήφιοι είχαν εμπλακεί σε μια ανταγωνιστική εκστρατεία. Επιπλέον, οι μισές από τις συνεντεύξεις με φορείς από την *Καλαμάτα* πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια εκείνης της χρονιάς, παρέχοντας μια άλλη εξήγηση για τη συχνότητα εμφάνισης κωδικών. Όσον αφορά τη συχνότητα του κάθε μηχανισμού σε όλα τα έτη, η πλαισίωση αναδεικνύεται ως ο κυρίαρχος μηχανισμός από το 2016 έως το 2019. Η παρατήρηση των άλλων κατατάσσεται στη δεύτερη θέση, ακολουθούμενη από τη διαλεκτική ανάπτυξη σημείων αναφοράς και την ανοσοποίηση.

13.3.2 Μια προσεκτικότερη ματιά στους επικοινωνιακούς μηχανισμούς που χρησιμοποιήθηκαν στους πρόσφατους διαλόγους στις υπό έρευνα πόλεις

Σε ορισμένες από τις πόλεις, η σύνδεση μεταξύ των επικοινωνιακών μηχανισμών που χρησιμοποιούνται και της ανάπτυξης αφηγημάτων και καινοτομιών είναι προφανής.

Αυτό συμβαίνει σαφώς στην περίπτωση του Μπένσχαϊμ. Οι καινοτομίες που αναπτύχθηκαν εκεί, οι περισσότερες από αυτές πριν τουλάχιστον δέκα χρόνια, συνέβαλαν στην εικόνα μιας δυναμικής πόλης (Stadt Bensheim 2016) «όπως προκύπτει από τις γνωστές εταιρείες που δραστηριοποιούνται παγκοσμίως με βάση τα τοπικά επιχειρηματικά πάρκα»¹³ αλλά και από την αντίληψη των κατοίκων, οι οποίοι, για παράδειγμα, τόνισαν ότι «το Μπένσχαϊμ το έχει [όσον αφορά την αστική ζωή], και είναι μια Λιλιπούτειος Φρανκφούρτη» (B5). Παράλληλα, ένας συνομιλητής σε συνέντευξη συνέκρινε μεταφορικά την πόλη με έναν «βελούδινο καναπέ. Το Μπένσχαϊμ είναι χαριτωμένο σπιτικό, άνετο. Ζεστό» (B8). Ωστόσο, αυτό δεν εμπόδισε τη δημόσια συζήτηση για την περαιτέρω ανάπτυξη της πόλης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συζήτηση (αν όχι διαμάχη) για την ανάπτυξη του κέντρου της πόλης, η οποία ξεκίνησε (το αργότερο) με την απόφαση του δημοτικού συμβουλίου να κατεδαφίσει τον Οίκο στην Αγορά (*Haus am Markt*). Παρόλο που η συζήτηση αυτή δεν έλαβε χώρα μόνο στο δημοτικό συμβούλιο, αλλά ενσωματώθηκε σε μια συμμετοχική προσέγγιση μέσω του «Δικτύου των Πολιτών» (*Bürgernetzwerk*) και τροφοδοτήθηκε από μια πρωτοβουλία πολιτών που δρομολόγησε ένα ψήφισμα πολιτών (βλ. Ενότητα 4.4), είναι εντυπωσιακό ότι ο επικοινωνιακός μηχανισμός της σύγκρισης με άλλες (πόλεις) δεν χρησιμοποιήθηκε σχεδόν ποτέ δημοσίως - εκτός από μια περίπτωση (B17), όπου έγινε αναφορά στο μοντέλο *Leerstandsretter* (διασώστης κενών καταστημάτων) που εφαρμόζεται σε ορισμένες γερμανικές πόλεις, με άλλα λόγια, στην προσωρινή χρήση κενών καταστημάτων λιανικής πώλησης. Η συζήτηση επικεντρώθηκε περισσότερο στην ίδια την πόλη (ποιος έκανε τι και πώς - ή δεν έκανε τίποτα), και οι προτάσεις λύσεων αναπτύχθηκαν περισσότερο εκ των έσω (ή μέσα από τις γνώσεις των εμπλεκόμενων) αντί για την «εισαγωγή» ιδεών. Ο λόγος για αυτό μπορεί να είναι η αυτοεκτίμηση που προκαλείται τόσο από την οικονομική θέση της πόλης όσο και από την αυτοαντίληψη ότι είναι ένα χαλαρό μέρος για να ζει κανείς (βλέπε τη μεταφορά για τον «καναπέ» που αναφέρθηκε προηγουμένως). Κατά συνέπεια, η τρέχουσα αφήγηση είναι περισσότερο εσωστρεφής και δείχνει ένα μοτίβο στο οποίο η εσωστρεφής διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» παραμένει κυρίαρχη στο βαθμό που όσοι δεν αισθάνονται μέρος της «συμμαχίας των δρώντων» και οι τοπικοί πολιτικοί που συνδέονται με αυτούς τονίζουν ότι αγνοούνται. Παρόλο που αυτό έχει κάνει το ύφος των πολιτικών συζητήσεων πιο σκληρό (και δύσκολα θυμίζει ανταλλαγή ιδεών σε έναν άνετο καναπέ), -ο πρώην συνασπισμός στο δημοτικό συμβούλιο διασπάστηκε και ο πρώην δήμαρχος καταψηφίστηκε- είναι εξαιρετικά απίθανο

13 Πρβλ. το άρθρο «Erfolgreiche Entwicklung führt zu Zuzug» («Η επιτυχής ανάπτυξη φέρνει νέους κατοίκους») στην εφημερίδα *Bergsträßer Anzeiger*, 31 Αυγούστου 2018.

να θέσει σε κίνδυνο τις καινοτομίες που έχουν επιτευχθεί μέχρι σήμερα και την ικανότητα της πόλης να καινοτομήσει στο μέλλον.

Η *Φρανκφούρτη* παρουσιάζει επίσης ορισμένα μοναδικά χαρακτηριστικά. Αν και η τοπική πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανταγωνιστική δημοκρατία στην οποία υπάρχει ένας καθορισμένος κυβερνητικός συνασπισμός κομμάτων στο δημοτικό συμβούλιο καθώς και κόμματα της αντιπολίτευσης, δίνεται έμφαση στον προσδιορισμό των πιθανών τρόπων δράσης. Αυτό σημαίνει ότι τα κόμματα της αντιπολίτευσης καλούνται να υποδείξουν εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης των προκλήσεων και όχι απλώς να εκφράσουν κριτική, ενώ η πλειοψηφία αναφέρεται –πολύ συχνότερα από ό,τι σε άλλες πόλεις– σε εξωτερικούς εμπειρογνώμονες όταν υπερασπίζεται τις καινοτομίες. Υπάρχουν καινοτομίες, όπως το *Grüngürtel*, οι οποίες είναι σχεδόν αδιαμφισβήτητες εντός της πόλης, αλλά ο τρόπος ενίσχυσης των ευκαιριών στέγασης συζητείται έντονα εντός της πόλης και του συμβουλίου. Παρόλο που μπορεί να είναι αυτονόητο ότι κάτι πρέπει να γίνει για ένα δεδομένο ζήτημα, δεν υπάρχει συναίνεση μεταξύ των κομμάτων σχετικά με το πώς θα πρέπει να αντιμετωπιστεί αυτή η πρόκληση. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη συχνότητα με την οποία εξετάζονται οι αποφάσεις των ανώτερων επιπέδων της κυβέρνησης. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το στεγαστικό πρόβλημα, καθώς οι τοπικοί πολιτικοί αναφέρονται συχνά στο ρόλο της ομοσπονδιακής και της κρατιδιακής κυβέρνησης όσον αφορά τη ρύθμιση της αγοράς κατοικίας, καθώς και στο ρόλο τους ως ιδιοκτήτες σημαντικής ποσότητας ακινήτων εντός της πόλης, τα οποία το συμβούλιο επιθυμεί να αναπτύξει ως ζώνες κατοικίας. Τόσο το *Grüngürtel* όσο και το ζήτημα της στέγασης συνδέονται στενά με την αυτο-εικόνα της πόλης ως μιας ζωντανής, διεθνούς και ιδιαίτερα ελκυστικής πόλης που ευνοεί την έντονη ανάπτυξη τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο πληθυσμού της πόλης. Η ελκυστικότητα θεωρείται ταυτόχρονα ευλογία και κατάρα: Η ανάπτυξη δημιουργεί πλούτο και αυξάνει τα μεγέθη, αλλά προκαλεί επίσης πυκνότητα και αυξημένες απαιτήσεις. Ο όρος «πόλη που αναπτύσσεται» εμφανίζεται συχνά στις ομιλίες του δημοτικού συμβουλίου, όπου σχεδόν όλα τα κόμματα αναγνωρίζουν τη γενικότερη αναπτυξιακή τάση ως θετική εξέλιξη, αλλά επιστούν επίσης την προσοχή σε διάφορες παράπλευρες επιπτώσεις. Αυτός είναι επίσης ένας λόγος για τις αποκλίσεις των τοπικών κομματικών οργανώσεων και συνδυασμών της Φρανκφούρτης από τις πολιτικές που υποστηρίζουν τα κόμματά τους σε επίπεδο κρατιδίου και ομοσπονδίας. Για παράδειγμα, το τοπικό παράρτημα της «Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης της Γερμανίας» (CDU – Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα) υποστηρίζει ενεργά τη βελτίωση της δημόσιας συγκοινωνίας και την επέκταση των ζωνών κυκλοφορίας ποδηλάτων.

Το *Κάσελ* βρίσκεται στο δρόμο της ανάπτυξης σε σύγκριση με προηγούμε-

νες δεκαετίες. Οι τοπικοί παράγοντες παρακολουθούν άλλες πόλεις, συχνά όχι μόνο για να συγκριθούν μαζί τους αλλά και για να τις ανταγωνιστούν. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα σαφές όσον αφορά τα μοναδικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά του Κάσελ. Η πυκνότητα των μουσείων, η οποία αντιπροσωπεύει το «τέταρτο μεγαλύτερο μουσειακό τοπίο», καθώς και η ιδιαίτερη σχέση με την πολιτιστική σκηνή αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι παρά τη χρήση υπερθετικών για την περιγραφή του πολιτισμού στο Κάσελ, αναγνωρίζεται όχι μόνο το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων, αλλά και μια σαφής οριοθέτηση από τις άλλες πόλεις, σύμφωνα με την οποία το Κάσελ μπορεί να εκληφθεί ως «μεγαλύτερο» από άλλες πόλεις με συγκρίσιμο αριθμό κατοίκων. Σε αυτό το πλαίσιο, παρατηρείται επίσης μια διαλεκτική ανάπτυξη των σημείων αναφοράς, καθώς το Κάσελ δεν έχει μόνο να προσφέρει περισσότερα στον πολιτιστικό τομέα από ό,τι θα μπορούσε να υποτεθεί. Λόγω της ιστορίας του ως παλιάς πόλης, ο πολιτιστικός τομέας αντανακλά επίσης μια μακρά παράδοση της πόλης. Αυτό εκφράζεται επίσης στο παράδειγμα της μεγάλης έκθεσης τέχνης *documenta*. Για μεγάλο χρονικό διάστημα αντιμετωπίστηκε με κριτική διάθεση, αλλά τώρα λειτουργεί ως ναυαρχίδα για την πόλη του Κάσελ, η οποία αναφέρεται επίσης ως «*documenta city*» εδώ και αρκετά χρόνια. Επιπλέον, η πόλη είναι υπερήφανη για τα πολιτισμικά της δίκτυα σε συνδυασμό με την επίτευξη του μετασχηματισμού της από βιομηχανική σε πολιτιστική πόλη. Κατά συνέπεια, οι καινοτομίες αντιμετωπίζονται κυρίως σε σχέση με το παρελθόν και το μέλλον σε συνδυασμό με τη σύγκριση με άλλες πόλεις. Όπως έχει ήδη εξηγηθεί, οι αφηγήσεις επικεντρώνονται λιγότερο στην περιγραφή ενός προβλήματος και των αιτιών του, αλλά περισσότερο στη σύνδεση των σημερινών προβλημάτων με το παρελθόν και κυρίως με την επισήμανση των διαφορών μεταξύ του προβληματικού παρελθόντος (μια πόλη στο περιθώριο της Γερμανίας) και του επιτυχημένου παρόντος (η πόλη στο κέντρο της Γερμανίας). Αυτή η εξέλιξη προς μια διεθνή πόλη του πολιτισμού δεν διαμορφώνει μόνο την αυτοεικόνα της πόλης, αλλά έχει επίσης θετικό αντίκτυπο σε άλλους τομείς πολιτικής, υποστηρίζοντας τη φιλοδοξία του Κάσελ να αποτελέσει πρότυπο για άλλους.

Το εξαιρετικό χαρακτηριστικό της *Λειψίας* είναι η συχνή χρήση του επικοινωνιακού μηχανισμού της κατασκευής σημείων αναφοράς για περαιτέρω επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις, τα οποία χρησιμοποιούνται συχνότερα σε σύνδεση με τις καινοτομίες της. Δεδομένου ότι οι οίκοι των φυλάκων (*Wächterhäuser*) αποτελούν μια μοναδική καινοτομία που αναπτύχθηκε ειδικά σε αυτήν την πόλη, υπάρχει λιγότερη ανάγκη σύγκρισης με άλλες αντίστοιχες πόλεις, ιδίως δεδομένου ότι άλλες μεγάλες Γερμανικές πόλεις όπως η Λειψία δεν έχουν συνήθως παρουσιάσει απότομη μείωση του πληθυσμού κατά την περίοδο αναφοράς των τεκμηρίων (2016-2019). Δεδομένου ότι υπάρχουν λιγότερα εξωτερικά σημεία

αναφοράς, η επικοινωνία επικεντρώνεται στο επιχείρημα ότι οι πολιτικές επιλογές που έγιναν στην πόλη ήταν αυτονόητες. Αυτό συνιστά μια παράδοση στην τοπική πολιτική σκηνή που ευνοεί την τοπική γνώση κι εμπειρία ως βάση για την ανάπτυξη και την εφαρμογή καινοτομιών. Η έμφαση στην συμβολή τοπικών εμπειρογνομόνων για την ανάπτυξη και την εφαρμογή καινοτομιών συνδέεται εντυπωσιακά με ένα αφηγηματικό πρότυπο όπου η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» χρησιμοποιείται μόνο με συγκεκριμένο τρόπο - για να επισημανθούν οι διαφορές μεταξύ της Λειψίας και της πρωτεύουσας του κρατιδίου, δηλ. της Δρέσδης (βλ. Κεφάλαιο 10) - και όχι για να γίνει διάκριση μεταξύ διαφορετικών ομάδων στην ίδια την πόλη. Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση των *Wächterhäuser* και άλλων μορφών χρήσης των κενών κατοικιών. Δεδομένου ότι αυτές οι καινοτομίες συνδέονταν στενά με την αυτοαντίληψη μιας πόλης για τη διασφάλιση ελευθερίας κινήσεων, καθώς ο πληθυσμός μειωνόταν, δεν υπήρχε ανάγκη για εσωτερική διαμάχη για την εξουσία, την επιρροή και τους πόρους, όπως σε άλλες πόλεις (όπως η Φρανκφούρτη).

Το *Όφενμπαχ* αποκαλύπτει ενδιαφέρουσες σχέσεις μεταξύ των επικοινωνιακών μηχανισμών, των αφηγημάτων και της αντίληψης της πόλης για τον εαυτό της. Δεδομένου ότι το *Όφενμπαχ* βρίσκεται σε δύσκολη οικονομική και δημοσιονομική κατάσταση, τονίζει τη δική του μοναδική θέση στην επικοινωνιακή αλληλεπίδραση, ιδίως σε συγκρίσεις που το διαφοροποιούν από τη Φρανκφούρτη. Με τον τίτλο, το «νησί της φτώχειας», τονίζονται συχνά οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές της από άλλες πόλεις. Η έμφαση σε αυτή τη διάσταση έχει ως αποτέλεσμα τη σπάνια χρήση επικοινωνιακών μηχανισμών μόνο σε σχέση με τον εαυτό του. Ειδικότερα, οι παραδόσεις αναφέρονται ελάχιστα στην ανάπτυξη ενός σημείου αναφοράς για περαιτέρω δράσεις. Η παρατήρηση αυτή καταδεικνύει ότι η πόλη προσπαθεί να βρει νέους τρόπους επίλυσης των προβλημάτων. Παρόμοια με τη Λειψία, αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη σπάνια διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» όταν περιγράφεται η πόλη: το *Όφενμπαχ* αναζητά τη διέξοδο από την αυτοπαγίδευση στην οποία οδηγεί το να κουνάς το δάχτυλο σε κάποιον άλλον, μια αντίληψη που δεν θα έλυνε κανένα πρόβλημα. Αντιθέτως, ως σημαντική καινοτομία, το στρατηγικό σχέδιο της πόλης έχει διαμορφωθεί με τρόπο που αναζητά έναν κοινό δρόμο, χρησιμοποιώντας τόσο συμμετοχικές εισροές όσο και γνώσεις εμπειρογνομόνων προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος προς τα εμπρός. Αυτή η νοοτροπία του «μπορώ να το κάνω» συμβάλλει σε μια συνεχή (αυτο)εξήγηση και σταθεροποίηση των τρόπων αντιμετώπισης των προκλήσεων και γίνεται σαφέστερη όσον αφορά το θέμα της ενσωμάτωσης των νεοφερμένων και των συνακόλουθων προκλήσεων, οι οποίες, σε αντίθεση με άλλες πόλεις, αναγνωρίστηκαν νωρίς στο *Όφενμπαχ*. Όπως και η Λειψία, η πόλη του *Όφενμπαχ* χαρακτηρίζεται κυρίως από ένα άνοιγμα προς τους νέους

κατοίκους, γι' αυτό και οι κάτοικοί της αποκαλούν την πόλη τους «πόλη της αφίξεων» - στην προκειμένη περίπτωση και με αναφορά στο παρελθόν. Λόγω των έντονων διακυμάνσεων του πληθυσμού, ο συμπεριληπτικός χαρακτήρας της πόλης είναι αξιοσημείωτος, και όχι μόνο όσον αφορά τις ιδέες από τα έξω.

Στην Αθήνα, η παρατήρηση άλλων πόλεων και η εστίαση στις καινοτόμες πολιτικές τους ήταν μια στρατηγική προσέγγιση για την προώθηση ενός νέου αφηγήματος σχετικά με τους πιθανούς τρόπους δράσης για την αντιμετώπιση των εξελισσόμενων προκλήσεων. Εκμεταλλευόμενη την Αθηναϊκή διασπορά, η πόλη συμμετείχε σε διάφορα διεθνή δίκτυα καινοτομίας («ανθεκτικές πόλεις», «δήμαρχοι για την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς» κ.λπ.) και υιοθέτησε πολλές νέες ιδέες που είχαν ήδη δοκιμαστεί αλλού. Ο επικοινωνιακός μηχανισμός της επανασημασιοδότησης των ζητημάτων προώθησε τα «ανοιχτά σχολεία» και την προστασία των γλυπτών σε δημόσιους χώρους που αποτελούσαν καινοτομίες οι οποίες συνέβαλαν στην επίτευξη άλλων στόχων πολιτικής, όπως η ένταξη των μεταναστών και η βελτίωση τόσο των μεθόδων μάθησης όσο και της κοινωνικοποίησης και της αντίληψης για την τέχνη σε δημόσιους χώρους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ο επικοινωνιακός μηχανισμός της πλαισίωσης ήταν ο πιο συχνά χρησιμοποιούμενος, όπως σε όλες τις ελληνικές πόλεις που εξετάστηκαν. Η πλαισίωση εφαρμόζεται ως επί το πλείστον προκειμένου να εξορθολογιστούν οι τρόποι αντιμετώπισης των προκλήσεων και, ειδικά στην περίπτωση της Αθήνας, να αιτιολογηθούν οι προτεραιότητες. Τα ΑΕΙ και το προσωπικό τους άσκησαν επιρροή στην ένταξη θεμάτων στην ατζέντα ή στην εξαίρεσή τους από αυτήν και με τον τρόπο αυτό ανέπτυξαν σημεία αναφοράς για περαιτέρω δραστηριότητες στις οποίες θα μπορούσε να αναφερθεί ο μηχανισμός της πλαισίωσης και να αξιολογηθεί η «πραγματικότητά» τους ανάλογα με τη συνάφεια μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής για την επικύρωση δράσεων και προτεραιοτήτων όσον αφορά συγκεκριμένα μέτρα. Για παράδειγμα, η νέα ψηφιακή στρατηγική της πόλης υποστηρίχθηκε από τον επικοινωνιακό μηχανισμό της πλαισίωσης στο βαθμό που οι φορείς αναφέρονταν σε συγκεκριμένες ερμηνείες των σχετικών ζητημάτων και ενεργούσαν αναλόγως. Η αναγνωρισμένη εμπειρογνωμοσύνη των ιδρυμάτων παρείχε ένα σημείο αναφοράς για την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση. Η συνεργασία με αυτούς τους θεσμούς διευκολύνθηκε μέσω ευέλικτων οργανωτικών σχημάτων (όπως το InnovAthens) που επέτρεπαν ευελιξία απαντήσεων σε προκλήσεις και προβλήματα. Η παράκαμψη των γραφειοκρατικών αποκλεισμών ήταν ένα επαναλαμβανόμενο σημείο αναφοράς στο δημόσιο διάλογο και ήταν ευρέως αποδεκτό ως «αυτονόητο». Ο δήμος χρησιμοποίησε μια πληθώρα σχημάτων, όπως ειδικά γραφεία, μη κερδοσκοπικές εταιρείες και εργολαβίες, προκειμένου να διευκολύνει την εξωτερική χρηματοδότηση, τις δωρεές και διάφορες μορφές

εθελοντισμού και αλληλοβοήθειας, σε σύνδεση με το αφήγημα της «ανοικτής πόλης» για τις πιθανές πορείες δράσης που θα ακολουθούσαν έναν πολυμερή και χωρίς αποκλεισμούς τρόπο αντιμετώπισης των προκλήσεων. Η καινοτομία του «ΣυνΑθηνά» εξέφρασε τη νέα προσέγγιση της τοπικής πολιτικής μέσω της διαλεκτικής ανάπτυξης σημείων αναφοράς για (περαιτέρω) καινοτόμες πρακτικές, για παράδειγμα με το κέντρο για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες (ACCMR), και την πρωτοβουλία POLIS. Η δέσμευση στο δημόσιο συμφέρον στήριξε την απομάκρυνση από την απαξιωμένη πελατειακή πολιτική που είχε επικρατήσει στην περίοδο πριν από την κρίση, ενώ η ιδιότητα της Αθήνας ως πρότυπου καινοτομίας για άλλες πόλεις ανέδειξε τη νέα εικόνα της ως ανοικτής και χωρίς αποκλεισμούς, ζωντανής και ανθεκτικής πόλης.

Στη *Θεσσαλονίκη*, η παρατήρηση των άλλων βρέθηκε να είναι συχνότερη από οποιαδήποτε άλλη ελληνική πόλη. Η πόλη μιμείται συχνά την Αθήνα, αν και ο ανταγωνισμός με την πρωτεύουσα αποτελεί μόνιμο θέμα στον τοπικό δημόσιο διάλογο. Την προηγούμενη δεκαετία, η Θεσσαλονίκη είχε γίνει πιο φιλόδοξη. Εντάχθηκε σε διάφορα διεθνή δίκτυα (όπως το δίκτυο των «ανθεκτικών πόλεων») και ανακάλυψε εκ νέου την μη ελληνική διασπορά της και προσπάθησε να αποκαταστήσει ισχυρούς δεσμούς μαζί της. Η εστίαση στην πολυπολιτισμική κληρονομιά της πόλης και στην αξία της για την πολιτιστική και οικονομική δικτύωση ήταν βασική για το νέο αφήγημα και τη νέα εικόνα της Θεσσαλονίκης ως «κοσμοπολίτικης πόλης». Ως αποτέλεσμα της αναδυόμενης τάσης διεθνοποίησης, η ευαισθητοποίηση για άλλες πόλεις και τις καινοτομίες και τις επιτυχίες τους αυξήθηκε δραματικά. Ένας άλλος μηχανισμός που ήταν πιο σημαντικός στη Θεσσαλονίκη σε σύγκριση με τις άλλες ελληνικές πόλεις που ξετάστηκαν ήταν η διαλεκτική ανάπτυξη σημείων αναφοράς για την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση. Η πολυπολιτισμική και κοσμοπολίτικη παράδοση είναι ένα παράδειγμα σημείου αναφοράς που στήριξε το νέο αφήγημα της πόλης. Ο δήμαρχος Μπουτάρης, ως δεδηλωμένα αντιλαϊκιστής πολιτικός, συχνά επιστρατεύει ΑΕΙ και άλλους θεσμούς γνώσης (Ινστιτούτα, Ερευνητικά Κέντρα κλπ.), εμπειρογνώμονες και γνωστές προσωπικότητες σε μια προσπάθεια να «εκλογικεύσει» τον δημόσιο διάλογο για διάφορα θέματα. Ιδιαίτερα σε σχέση με την τραγωδία της εβραϊκής κοινότητας και την ξεχασμένη σκοτεινή πλευρά της ιστορίας της πόλης, τη συνεργασία με τους Ναζί και τον εκτεταμένο αντισημιτισμό (ιδιαίτερα μεταξύ των χριστιανών προσφύγων από την Ανατολία- όπως έδειξε ο Saltiel 2020), η εμπειρογνωμοσύνη αυτών των φορέων χρησιμοποιήθηκε για την προώθηση μιας αυτοκριτικής προσέγγισης της ιστορίας και ενός κοινού πλαισίου αναφοράς στον τοπικό δημόσιο διάλογο. Η προσέγγιση αυτή πυροδότησε έναν ευρύτερο διάλογο για την επί μακρόν παραγνωρισμένη πολυπολιτισμική κληρονομιά της πόλης. Ιδιαίτερα σημαντικός ήταν επίσης ο μηχανισμός επαναπροσδιορισμού

των ζητημάτων, ο οποίος συνδέθηκε με το νέο αφήγημα μιας ανοιχτής και κοσμοπολίτικης πόλης. Η επαναπροσδιορισμός του ονόματος της Θεσσαλονίκης είχε ένα ευρύ φάσμα θετικών επιπτώσεων στους τομείς του τουρισμού, της αγοράς ακινήτων, της μεταφοράς γνώσης και τεχνολογίας, και ιδιαίτερα σε σχέση με τις άμεσες ξένες επενδύσεις σε καινοτόμες τεχνολογίες που μείωσαν σημαντικά τη μετανάστευση εξειδικευμένων επιστημόνων από την πόλη.

Στην *Ελευσίνα*, όπως δείχνουν τα εμπειρικά στοιχεία, η ανοσοποίηση ήταν ένας ιδιαίτερα συχνός επικοινωνιακός μηχανισμός σε σύγκριση με τις άλλες τέσσερις ελληνικές πόλεις. Αυτό είναι εμφανές στη χρηματοδότηση των κοινωνικών καινοτομιών στον προϋπολογισμό του δήμου, η οποία ανέδειξε τη δέσμευση της δημοτικής αρχής ως προς την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στους πιο ευάλωτους πολίτες. Επιπλέον, ο μηχανισμός ανοσοποίησης μέσω της αναφοράς στο ρόλο των ανώτερων βαθμίδων διακυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένης της Περιφέρειας Αττικής και του Υπουργείου Πολιτισμού, αναδεικνύει την πολυδιάστατη προσπάθεια της Ελευσίνας να προωθήσει και να οργανώσει το έργο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Η ανοσοποίηση πραγματοποιήθηκε επίσης μέσω αναφορών στην ιδιότητα της Ελευσίνας ως πρότυπου για άλλες πόλεις σε σχέση με το τοπικό κέντρο διαιολογής ανακυκλώσιμων υλικών- πρόκειται για το πρώτο και μοναδικό στη χώρα. Εκτός από την ανοσοποίηση, στην Ελευσίνα αναδείχθηκε η πλαisiώση ως ο δεύτερος σημαντικότερος επικοινωνιακός μηχανισμός σε σύγκριση με τις άλλες τέσσερις ελληνικές πόλεις. Οι εν λόγω επικοινωνιακοί μηχανισμοί δικαιολογούσαν την απόφαση του δήμου να καθιερώσει κοινωνικές καινοτομίες προκειμένου να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις και τα επακόλουθα που απορρέουν από την οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα την προηγούμενη δεκαετία. Η ανάπτυξη της κοινωνικής στήριξης κατά τη δεκαετία της οικονομικής κρίσης φαίνεται ότι ήταν αποτέλεσμα του μηχανισμού της παρατήρησης και της μίμησης των πρακτικών άλλων ελληνικών πόλεων. Στο ίδιο πλαίσιο, ο δήμος κατέβαλε προσπάθεια να εφαρμόσει αυτές τις κοινωνικές καινοτομίες πιο αποτελεσματικά από άλλους δήμους, ιδίως σε γειτονικές πόλεις, χρησιμοποιώντας τους ιδιαίτερους μηχανισμούς της σύγκρισης με τους άλλους και της οριοθέτησης από αυτούς. Οσον αφορά την ανάπτυξη σημείων αναφοράς για την προώθηση καινοτόμων πολιτικών, η επιλογή της Ελευσίνας να δημιουργήσει ένα τοπικό σύστημα ανακύκλωσης αποδίδεται στο επιστημικό κύρος μιας τοπικής προσωπικότητας, δηλαδή του πρώην δημάρχου Γιώργου Αμπατζόγλου, ο οποίος θεωρήθηκε ειδικός στην ανακύκλωση, καθώς ήταν κάτοχος διδακτορικού διπλώματος χημικού μηχανικού. Επιπλέον, μια άλλη περίπτωση εφαρμογής του συγκεκριμένου μηχανισμού είναι η ανάθεση της λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών στη ΜΚΟ Φά-

ρος λόγω της τεχνογνωσίας της. Η επανασηματοδότηση του ζητήματος, και συγκεκριμένα η αναφορά στο σημείο ότι μια καινοτομία συμβάλλει και στην επίτευξη άλλων στόχων πολιτικής, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση του έργου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, το οποίο θεωρείται ως μια ευκαιρία για την Ελευσίνα όχι μόνο να επιτύχει πολιτιστικές βελτιώσεις αλλά και να επαναπροσδιοριστεί ως μια καθαρή, σύγχρονη και δυναμική πόλη.

Στα *Χανιά*, ο επικοινωνιακός μηχανισμός της πλαisiώσης έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την προώθηση καινοτόμων πολιτικών στον τοπικό διάλογο. Εκεί, η πλαisiώση σχετιζόταν με την αιτιολόγηση των δράσεων του δήμου καθώς και με τη σταθεροποίηση των τρόπων αντιμετώπισης των κοινωνικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης. Ένας άλλος επικοινωνιακός μηχανισμός που συμβάλλει στις τοπικές καινοτομίες είναι η ανάπτυξη σημείων αναφοράς - ιδίως μέσω εξωτερικών εμπειρογνομόνων στην εφαρμογή κοινωνικών υπηρεσιών. Παρ' όλα αυτά, οι τοπικές ΜΚΟ και οι ακτιβιστές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία αυτών των υπηρεσιών. Τέλος, ο μηχανισμός της παρατήρησης των άλλων και είτε του προσανατολισμού σε αυτούς είτε του ανταγωνισμού μαζί τους είναι εμφανής στα *Χανιά*. Αυτό ισχύει για τις κοινωνικές υπηρεσίες, αλλά και για την προώθηση ενός συγκεκριμένου τύπου τουρισμού (που περιγράφεται στο Κεφάλαιο 5.2) και για τις καινοτομίες στη διαχείριση των απορριμμάτων και τη διαχείριση της κυκλοφορίας που σχετίζονται με τον τουρισμό.

Στην *Καλαμάτα*, η πλαisiώση αναδεικνύεται ως ο σημαντικότερος επικοινωνιακός μηχανισμός για την προώθηση των τοπικών καινοτομιών. Οι προτεραιότητες σχετικά με συγκεκριμένα μέτρα και η σταθεροποίηση των τρόπων αντιμετώπισης των προκλήσεων είναι τα πιο συχνά αποτελέσματα των μηχανισμών πλαisiώσης που αναδεικνύουν την μακρά ιστορία των καινοτομιών στην *Καλαμάτα* που πρέπει να συνεχιστεί. Ο Δήμος της *Καλαμάτας* ήταν στην πραγματικότητα ένας πρωτοπόρος της καινοτομίας, αξιοποιώντας το παράθυρο ευκαιρίας που προέκυψε με τον καταστροφικό σεισμό του 1986. Κατά συνέπεια, ο επικοινωνιακός μηχανισμός της κατασκευής ενός σημείου αναφοράς για περαιτέρω συζητήσεις με την αξιοποίηση της γνώσης και της εμπειρογνωμοσύνης καθώς και ο μηχανισμός ανοσοποίησης παρατηρήθηκαν συχνά κατά την αξιολόγηση των κειμένων που συγκεντρώθηκαν για την πόλη. Αυτό καθίσταται σαφές από το γεγονός ότι η *Καλαμάτα* αναφέρεται πολύ συχνά ως πρότυπο για άλλους και ως πηγή εμπειρογνωμοσύνης και τεχνογνωσίας. Όσον αφορά την παρατήρηση των άλλων, η σύγκριση και ο ανταγωνισμός με τους άλλους είναι μακράν ο πιο συχνός μηχανισμός, καθώς η *Καλαμάτα* έχει την τάση να υπερασπίζεται το ρόλο της, όχι ως μιμητής των άλλων, αλλά μάλλον δραστήριος πρωτοπόρος. Τέλος, οι καινοτομίες της πόλης στον πολιτιστικό τομέα είχαν αντίκτυπο και σε άλλους τομείς, επηρεάζοντας θετικά τον τουρισμό, την κοινωνική συνοχή και

την οικονομική ανάπτυξη- έτσι, ο επικοινωνιακός μηχανισμός της επανασηματοδότησης των ζητημάτων παρατηρήθηκε επίσης συχνά.

13.4 Τι μάθαμε;

Το βασικό ερώτημα που πραγματεύεται αυτό το βιβλίο, το οποίο τέθηκε στην αρχή του Κεφαλαίου 1, ήταν: *Ποιες συνθήκες ευνοούν την ανάπτυξη τοπικών καινοτομιών;* Εκεί διατυπώθηκε και η βασική μας υπόθεση - ότι δηλαδή οι συνθήκες που ευνοούν τις τοπικές καινοτομίες δεν πρέπει να αναζητούνται κυρίως στις οικονομικές, κοινωνικές ή θεσμικές συνθήκες. Αντίθετα, αυτό που είναι κρίσιμο είναι οι επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις μέσω των οποίων οι τοπικοί φορείς αναπτύσσουν μια τοπικά ενσωματωμένη κατανόηση ή γνώση για τις συνθήκες αυτές καθώς και τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που απορρέουν από αυτές. Υποθέσαμε ότι αυτή η γνώση αποτυπώνεται, με τη μεσολάβηση επικοινωνιακών αλληλεπιδράσεων, σε τοπικά αφηγήματα που εξηγούν γιατί συγκεκριμένες καινοτομίες θεωρούνται απαραίτητες για την επίλυση προβλημάτων ή τη βελτίωση των υφιστάμενων συνθηκών.

Επιστρέφοντας σε αυτό το ερώτημα και στην υπόθεση που μόλις περιγράφηκε, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η εμπειρική μελέτη πέντε γερμανικών και πέντε ελληνικών πόλεων έδειξε ότι χρειάζεται μια «επιστήμη των ιστοριών» (“science of stories”) για να εξηγήσει γιατί συγκεκριμένες καινοτομίες ήταν δυνατές σε ορισμένες τοπικές συνθήκες (ενώ άλλου όχι). Επιβεβαιώσαμε ότι οι άνθρωποι πρέπει να εκλαμβάνονται ως «όντα που αφηγούνται ιστορίες» - όπως σημειώνουν οι Jones et al (2014) - αν και δεν συμφωνούμε πλήρως με το πλαίσιο αφηγηματικής πολιτικής που εισήγαγαν και υποστήριξαν (βλ. Κεφάλαιο 2). Οι άνθρωποι πρέπει να πείσουν ο ένας τον άλλον μέσω της επικοινωνιακής ανταλλαγής ότι οι πολιτικές αλλαγές είναι αναγκαίες και κατά κάποιον τρόπο επίσης δυνατές. Στην περίπτωση της μελέτης στην οποία βασίζεται αυτό το βιβλίο, η πολιτική αλλαγή δεν συμφωνήθηκε γενικά μέσω της αφήγησης, αλλά μέσω της αντίληψης ότι κάτι είναι καινούργιο και αποτελεί βελτίωση. Αυτή η θεώρηση οδηγεί σε αφηγήσεις, καθεμιά από τις οποίες έχει ένα συγκεκριμένο τοπικό μοτίβο που διαμορφώνεται από ένα χαρακτηριστικό μείγμα τεσσάρων διαστάσεων. Πρώτον, τα προβλήματα ή οι προκλήσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται σε μια αφήγηση με τέτοιο τρόπο ώστε να εμφανίζονται και ως επιλύσιμα. Εάν αυτό δεν συμβαίνει, δεν μπορεί να προκύψει κανένα αφηγηματικό μοτίβο μέσω του οποίου οι φορείς της επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης να αισθάνονται βέβαιοι ότι οι καινοτομίες είναι δυνατές. Δεύτερον, σε μια αφήγηση πρέπει να

υφάινεται η ιδέα ότι οι καινοτομίες είναι δυνατές μέσω μιας *συγκεκριμένης πορείας δράσης*. Είναι ζωτικής σημασίας ότι αυτή η πορεία δράσης βασίζεται τόσο σε υποθέσεις αιτιότητας ('ποιος φταίει;', 'που οφείλεται αυτό') που θεωρούνται ορθές όσον και ότι αντιμετωπίζεται κανονιστικά ως κατάλληλη (η εν λόγω δράση). Εάν μια τέτοια πορεία δράσης δεν μπορεί να συμφωνηθεί σε ένα δεδομένο (τοπικό) πλαίσιο, δεν θα υπάρξουν καινοτομίες, διότι οι διαφωνίες σχετικά με την κατάλληλη επιλογή δράσης θα τις εμποδίσουν - και αυτό ακόμη και αν οι φορείς μπορεί να συμφωνούν ότι υπάρχουν προβλήματα ή προκλήσεις που πρέπει και μπορούν να αντιμετωπιστούν (όπως έχει αποδειχθεί στη Φρανκφούρτη και τη Λειψία όσον αφορά την αντιμετώπιση της αστικής ανάπτυξης ή στο Μπενσχάιμ όσον αφορά την ανάπτυξη του κέντρου της πόλης). Αυτές οι δύο διαστάσεις των αφηγήσεων και η συγκεκριμένη έκφρασή τους σε ένα τοπικό αφηγηματικό μοτίβο μπορούν να είναι ο βασικός παράγοντας για τις καινοτομίες στις πόλεις της έρευνας που διεξάγεται σε αυτό το βιβλίο.

Αυτές οι δύο διαστάσεις των αφηγήσεων συμπληρώνονται από δύο άλλες, η καθεμία με συγκεκριμένη μορφή - δηλαδή αφενός το πώς και σε ποιο βαθμό στις αφηγήσεις το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον συνδέονται μεταξύ τους και, αφετέρου, πώς γίνεται διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» (οι άλλοι). Σε αντίθεση με την κατασκευή προβλημάτων ή προκλήσεων και τη σκιαγράφηση μιας πορείας δράσης, οι δύο αυτές διαστάσεις αποκτούν διαφορετική βαρύτητα στα αφηγήματα των πόλεων που μελετήθηκαν σχετικά με το γιατί χρειάζονται καινοτομίες και με ποιους τρόπους είναι χρήσιμο και σκόπιμο να επιτευχθούν. Η κατασκευή της διαχρονικότητας ή η κατασκευή μιας σχέσης μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος - έχει σαφώς διαφορετικό βαθμό σπουδαιότητας στις πόλεις που μελετήθηκαν - όπως φαίνεται στο Γράφημα 1. Αυτό θα μπορούσε ακόμη και να υποδηλώνει ότι μια αφήγηση σχετικά με την αναγκαιότητα και τη δυνατότητα της καινοτομίας θα μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς αυτή τη διάσταση. Στην περίπτωση της διάκρισης μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί», με βάση την εμπειρική μας μελέτη μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η διάκριση αυτή εκφράζεται αρκετά διαφορετικά στα τοπικά αφηγηματικά υποδείγματα. Ενώ η διάκριση μεταξύ του «εμείς» και «αυτοί» στις ελληνικές πόλεις της μελέτης περίπτωσης εκφράζεται κυρίως με τη διάκριση μεταξύ υποστηρικτών και επικριτών των καινοτομιών, η εικόνα για τις γερμανικές πόλεις είναι αρκετά διαφορετική. Έτσι στη Φρανκφούρτη, το Κάσελ, τη Λειψία και το Όφενμπαχ αυτή η διάσταση της αφήγησης έχει μόνο συγκριτικά χαμηλό βαθμό σημαντικότητας όσον αφορά τις καινοτομίες που εντοπίζονται και, επιπλέον, δεν σχετίζεται με διαιρέσεις μέσα στην τοπική κοινωνία αλλά κυρίως με την αντιπαράθεση με την κυβέρνηση του κρατιδίου ή άλλες πόλεις ή πολεοδομικά κέντρα του κράτους. Αντιθέτως, στο Μπενσχάιμ η εν λόγω διάσταση του αφη-

γήματος αναφέρεται σε διακρίσεις εντός της τοπικής κοινωνίας. Ωστόσο, στο Μπένσχαϊμ η διάκριση αυτή δεν σχετίζεται, (ή δεν σχετίζεται αποκλειστικά) με εσωτερικές αντιπαλότητες, αλλά αφορά κυρίως τη συμπληρωματικότητα μεταξύ των ντόπιων και των νεοφερμένων, οι οποίοι θεωρούν τους εαυτούς τους ως μέρος μιας συμμαχίας των «ενεργών» πολιτών. Μόνο όσοι αισθάνονται ότι δεν ανήκουν σε αυτές τις ομάδες ή ότι αγνοούνται από αυτές οργανώνουν περιστασιακά πολιτικές διαμαρτυρίες.

Ένα μάθημα που μπορεί και, κυρίως, πρέπει επίσης να αντληθεί από τη μελέτη και αξίζει να τονιστεί είναι ότι τα τοπικά αφηγήματα είναι ευμετάβλητα. Μπορούν να αμφισβητηθούν και πρέπει να προστατεύονται, δηλαδή δεν μπορούν να θεωρούνται δεδομένα. Οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί που περιγράφονται και εξετάζονται ως προς τις επιδράσεις τους στα αφηγήματα παίζουν καθοριστικό ρόλο από την άποψη αυτή: Μέσω της *σύγκρισης με άλλες (άλλες πόλεις)*, ένα κυρίαρχο αφήγημα μπορεί να αμφισβητηθεί, εφιστώντας την προσοχή σε ευκαιρίες για καινοτομίες που δεν έχουν εξεταστεί μέχρι στιγμής σε ένα δεδομένο πλαίσιο. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγή του αφηγήματος. Ωστόσο, η παρατήρηση και η σύγκριση με άλλους μπορεί επίσης να έχει ένα εντελώς διαφορετικό αποτέλεσμα - δηλαδή την απόρριψη όσων θα μπορούσαν να παρατηρηθούν σύμφωνα με το σύνθημα: «Εμείς ποτέ, μα ποτέ δεν θα το κάνουμε έτσι!». Αυτό το αποτέλεσμα που πηγάζει από τον ίδιο μηχανισμό μπορεί να οδηγήσει σε σταθεροποίηση του τρόπου με τον οποίο κατανοούνται και αντιμετωπίζονται τα πράγματα. Για να αλλάξει πραγματικά ένα αφήγημα και να ανοίξουν έτσι προοπτικές για (άλλες) καινοτομίες πρέπει να βρεθεί *ένα σημείο αναφοράς για μελλοντικές δραστηριότητες*. Οι πόλεις στις μελέτες περίπτωσης μας δείχνουν πώς αυτό μπορεί να επιτευχθεί και έχει επιτευχθεί (όπως με την αναφορά σε αναγνωρισμένους εμπειρογνώμονες, αλλά και με την ανταλλαγή επιχειρημάτων σε ευρεία βάση στην πόλη). Ωστόσο, έχει επίσης αποδειχθεί (βλ. ιδίως τις συζητήσεις στη Φρανκφούρτη και τη Λειψία σχετικά με την αντιμετώπιση του ζητήματος της στέγασης) ότι δεν είναι αυτονόητη η επικράτηση μιας συγκεκριμένης ιδέα για το τι είναι εφικτό και επιθυμητό. Όπως έχει αποδειχθεί, όταν ένα τέτοιο σημείο αναφοράς για τις μελλοντικές δραστηριότητες ή μια ορισμένη ιδέα για το τι είναι εφικτό και επιθυμητό έχει καθιερωθεί, μπορεί να αναφέρεται στις επικοινωνιακές αλληλεπιδράσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την επικοινωνιακή *πλαίσωση* των (δια)δράσεων. Οι μελέτες περίπτωσης έδειξαν ότι αυτός ο επικοινωνιακός μηχανισμός είναι συχνά πολύ αποτελεσματικός ως προς την αντιμετώπιση αντιφάσεων που προκύπτουν σε συγκεκριμένες καταστάσεις - για παράδειγμα, επισημαίνοντας ότι αυτό έχει προ πολλού ξεκαθαριστεί και ότι δεν είναι σαφές γιατί πρέπει να ανοίξουν εκ νέου συζητήσεις σχετικά με κάτι που είναι ξεκάθαρο. Αυτό γίνεται ακόμη πιο

σαφές όταν πρόκειται για τον επικοινωνιακό μηχανισμό της *ανοσοποίησης*. Με τη χρήση αυτού του μηχανισμού, η επικρατούσα αντίληψη ως προς το τι μπορεί να επιτευχθεί και να πραγματοποιηθεί προστατεύεται («ανοσοποιείται») από άλλες ιδέες. Και τέλος, υπογραμμίσαμε εμπειρικά τη σημασία του *επαναπροσδιορισμού των ζητημάτων*. Αυτός ο μηχανισμός μπορεί να διαδραματίσει ρόλο στην προώθηση νέων ιδεών πριν από την μεταβολή ενός αφηγήματος, επισημαίνοντας ότι ένας νεωτερισμός που έχει ελάχιστη ή καμία σχέση με τις ήδη ευρέως αποδεκτές καινοτομίες συμβάλλει σε αυτές τις καινοτομίες. Με αυτόν τον τρόπο, η επανασηματοδότηση των ζητημάτων μπορεί να συμβάλει στην επανεξέταση όχι μόνο αυτών των καινοτομιών αλλά και των αφηγήσεων που βρίσκονται πίσω από αυτές, ιδίως μέσω της κατασκευής προβλημάτων και προκλήσεων και της πορείας δράσης που απαιτείται για την αποτελεσματική και κατάλληλη αντιμετώπισή τους.

Αν και η αποτελεσματικότητα αυτών των επικοινωνιακών μηχανισμών εξαρτάται από την προσαρμογή τους σε ένα συγκεκριμένο τοπικό αφηγηματικό υπόδειγμα, η επιδέξια χρήση των επικοινωνιακών μηχανισμών μπορεί να διαρρήξει παγιωμένα αφηγήματα που εκφράζουν μια ορισμένη σταθερή αντίληψη ως προς το τι μπορεί να επιτευχθεί και πώς - προκειμένου να αναγνωρισθεί, να κινητοποιηθεί και να σταθεροποιηθεί ένα δυναμικό δημιουργίας καινοτομιών.

Βιβλιογραφία

- Aring, J./Reuther, I. 2008: 'Die Regiopole. Vom Arbeitsbegriff zur konzeptionellen Idee.' In: Aring, J./Reuther, I. (Eds.): *Regiopolen. Die kleinen Großstädte in Zeiten der Globalisierung*. Berlin: Jovis-Verlag, 8-33.
- Arundel, A./Bloch, C./Ferguson, B. 2019: 'Advancing innovation in the public sector: Aligning innovation measurement with policy goals.' *Research Policy* 48 (3): 789-798.
- Asheim, B.T./Isaksen A./Trippel M. 2019: *Advanced Introduction to Regional Innovation Systems*, Cheltenham und Northampton: Edward Elgar.
- Banta, B. 2012: 'Analysing discourse as a causal mechanism.' *European Journal of International Relations* 19 (2): 379-402.
- Barbehön, M./Münch, S. 2014: 'Die Stadt als Sinnhorizont. Zur Kontextgebundenheit politischer Narrative.' In: Gadinger, F./Jarzebski, S./Yildiz, T. (Eds.): *Politische Narrative. Konzepte – Analysen – Forschungspraxis*. Wiesbaden: Springer VS, 149-171.
- Barbehön, M./Münch, S./Haus, M./Heinelt, H. 2015: *Städtische Problemdiskurse und die Bedeutung lokaler Sinnhorizonte*. Baden-Baden: Nomos.
- Barbehön, M./Münch, S./Gehring, P./Großmann, A./Haus, M./Heinelt H. 2016: 'Urban Problem Discourses. Understanding the distinctiveness of cities.' *Journal of Urban Affairs* 38 (2): 236-251.
- Barthel, Ch./Spiegel, C. 2008: 'Qualitätsmanagement in der Stadt Offenbach.' In: Loring, W.H. (Ed.): *Moderne Verwaltung in der Bürgergesellschaft. Entwicklungslinien der Verwaltungsmodernisierung in Deutschland*. Baden-Baden: Nomos, 280-287.
- Bartetzky, A. 2015: *Die gerettete Stadt. Architektur und Stadterneuerung in Leipzig seit 1989: Erfolge – Risiken – Verluste*. Leipzig: Lehmanns.
- Bartlett, D. 2017: 'Champions of local authority innovation revisited.' *Local Government Studies* 43 (2): 142-149.
- Bennett, A. 2013: 'The mother of all isms. Causal mechanisms and structured pluralism in International Relations theory.' *European Journal of International Relation* 19 (3): 459-481.
- Benz, A./Dose, N. 2010: 'Von der Governance-Analyse zur Policytheorie.' In: Benz, A./Dose, N. (Eds.): *Governance – Regieren in komplexen Regelsystemen*. Wiesbaden: VS-Verlag, 251-276.
- Benz, A./Kemmerzell, J./Knodt, M./Tews, A. 2015: 'The trans-local dimension of local climate policy. Sustaining and transforming local knowledge orders through trans-local action.' *Urban Research & Practice* 8 (3): 319-335.

- Berry, F.S./Berry, W.D. 2007: 'Innovation and Diffusion Models in Policy Research.' In: Sabatier, P. (Ed.): *Theories of the Policy Process*. Boulder: Westview Press, 223-260.
- Bevir, M./Phillips, R. 2017: 'Genealogies of European governance.' *Comparative European Politics* 15 (5): 685-704.
- Bianchi, A./Marin, G./Zanfei, A. 2018: 'New perspectives in public service innovation.' In: Gallouj, F./Djellal, F. (Eds.): *A Research Agenda for Service Innovation*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, 166-186.
- Bieber, H.-J. 2016: 'Universität Kassel. Vom ungeliebten Kind zum Motor der Modernisierung.' In: Schroeder, W. (Ed.): *Kassel 4.0. Stadt der Transformationen*. Marburg: Schüren Verlag, 145-163.
- Bogumil, J./Grohs, S./Kuhlmann, S./Ohm, A. 2007: *Zehn Jahre Neues Steuerungsmodell. Eine Bilanz kommunaler Verwaltungsmodernisierung*. Berlin: edition sigma.
- Braun, K. 2015: 'Between Representation and Narration. Analysing Policy Frames.' In: Fischer, F./Torgerson, D./Durnová, A./Orsini, M. (Eds.): *Handbook of Critical Policy Studies*. Cheltenham und Northampton: Edward Elgar, 441-46.
- Braun-Thürmann, H. 2005: *Innovation*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Brieler, U./Rink, D. 2019: 'Das politische Feld.' In: von Hehl, U. (Ed.): *Geschichte der Stadt Leipzig, Vol. 4: Vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 819-842.
- Bundesagentur für Arbeit. 2017: *Arbeitsmarkt 2016. Amtliche Nachrichten der Bundesagentur für Arbeit*. Nürnberg. https://statistik.arbeitsagentur.de/Statistikdaten/Detail/201612/ama/heft-arbeitsmarkt/arbeitsmarkt-d-0-201612-pdf.pdf?__blob=publicationFile (last check October 20, 2020).
- Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung 2015: *Orte der Integration im Quartier: vernetzt – gebündelt – erfolgreich*. Bonn: BBSR.
- Bunge, M. 1997: 'Mechanisms and explanation.' *Philosophy of the Social Sciences* 27 (4): 410-465.
- Büttner, L./Rink, D. 2019: 'The Heat Transition as Part of an Urban Transformation to a Post-fossil City: The Case of Leipzig.' *Sustainability*.
- Carstensen, M.B. 2011: 'Paradigm man vs the bricoleur. Bricolage as an alternative vision of agency in ideational change.' *European Political Science Review* 3 (1): 147-167.
- Carstensen, M.B./Schmidt, V.A. 2016: 'Power through, over and in ideas. Conceptualizing ideational power in discursive institutionalism.' *Journal of European Public Policy* 23 (3): 318-337.
- Chen, J./Walker, R.M./Sawhney, M. 2019: 'Public service innovation: a typology.' *Public Management Review* 22 (11): 1674-1695.
- Cooke, P. 1992: 'Regional Innovation Systems: Competitive Regulation in the New Europe.' *Geoforum* 23 (3): 365-382.
- Cooke, P. 2001: 'Regional Innovation Systems, Clusters, and the Knowledge Economy.' *Industrial and Corporate Change* 10 (4): 945-974.
- Czarniawska, B. 2002: *A Tale of Three Cities. Or the Glocalization of City Management*. Oxford: Oxford University Press.
- Dandulaki, M. 2018: 'Aspects of resilience in the reconstruction of Kalamata (Greece)

- after the earthquake disaster of 1986.' In: Othengrafen, F./Serraos, K. (Eds.): *Urban Resilience, Climate Change and Adaptation. Coping with Heat Islands in the Dense Urban Area of Athens, Greece*. Hannover: Leibniz Universität Hannover, Institut für Umweltplanung, 67-84.
- D'Antonio, O. 2015: *Zwischen Rathaus, Milieu und Netzwerk. Über die lokale Verankerung politischer Parteien*. Wiesbaden: Springer VS.
- Daston, L.J./Galison, P. 1992: 'The image of objectivity.' *Representations* 40: 81-128.
- Davies, J.S. 2002: 'Urban Regime Theory: A Normative-Empirical Critique.' *Journal of Urban Affairs* 24 (1): 1-17.
- Davies, J.S. 2003: 'Partnerships versus Regimes. Why Regime Theory cannot Explain Urban Coalitions in the UK.' *Journal of Urban Affairs* 25 (3): 253-269.
- Davies, J.S. 2004: 'Can't Hedgehogs Be Foxes Too? Reply to Clarence N. Stone.' *Journal of Urban Affairs* 26 (1): 27-33.
- Dente, B./Coletti, P. 2011: 'Measuring Governance in Urban Innovation.' *Local Government Studies* 37 (1): 43-56.
- Δήμος Αθηναίων 2015: Στρατηγικό Επιχειρησιακό Σχέδιο της Αθήνας 2015-2019. Αθήνα, <https://www.cityofathens.gr/sites/default/files/603-15.pdf>, τελευταίος έλεγχος: 2021, 17 Απριλίου).
- Δήμος Ελευσίνας 2019: Μετάβαση στην Αειφορία. Ελευσίνα, Τελικός Φάκελος (https://www.2023elevsis.eu/wp-content/uploads/2019/03/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline-1.pdf; τελευταίος έλεγχος 2 Απριλίου 2021)
- Δήμος Θεσσαλονίκης 2017: Στρατηγικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Θεσσαλονίκης 2014-2019. Θεσσαλονίκη, (<https://diavgeia.gov.gr/luminapi/api/decisions/70%CE%91%CE%9D%CE%A9%CE%A15-3%CE%9F%CE%9A/document?inline=true>; τελευταίος έλεγχος: 2021, 17 Απριλίου).
- Doehler-Behzadi, M./Schiffers, B. 2004: 'Eine Dichte-Geschichte.' In: Lütke Daldrup, E./Doehler-Behzadi, M. (Eds.): *Plusminus Leipzig 2030: Stadt in Transformation*. Wuppertal: Müller + Busmann, 32-48.
- Dunlop, C.A./Radaelli, C.M. 2020: 'Policy Learning.' In: Morlino, L./Berg-Schlosser, D./Badie, B. (Eds.): *Sage Handbook of Political Science: A Global Perspective*. London, Thousand Oaks, New Delhi and Singapore: Sage, 1121-1133.
- Eckardt, F. 2014: *Stadtforschung. Gegenstand und Methoden*. Wiesbaden: Springer VS.
- Edler, J./Fagerberg, J. 2017: 'Innovation policy: What, why, and how.' *Oxford Review of Economic Policy* 33 (1): 2-23.
- Egner, B./Grabietz, K. 2018: 'In search of determinants for quoted housing rents. Empirical evidence from major German cities.' *Urban Research and Practice*, 11 (4): 460-477.
- Elkin, S.L. 1987: *City and Regime in the American Republic*. Chicago: University of Chicago Press.
- Elster, J. 1991: 'Arguing and Bargaining in Two Constituent Assemblies.' The Storrs Lectures, Yale Law School, unpublished manuscript.
- Escobar, O./Elstub, S. (Eds.) 2019: *Handbook of Democratic Innovation and Governance*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- Falleti, T.G./Lynch, J.F. 2009: 'Context and causal mechanisms in political analysis.' *Comparative Political Studies* 42 (9): 1143-1166.

- Fay, B. 1996: *Contemporary Philosophy of Social Science. Reframing Public Policy. Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Featherstone, K. 2005: 'Introduction: "Modernisation" and the structural constraints of Greek politics.' *West European Politics* 28 (2): 223-241.
- Fischer, F. 2003: *Reframing Public Policy. Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford: Oxford University Press.
- Fischer, F. 2007: 'Deliberative policy analysis as practical reason.' In: Fischer, F./Miller, G.J./Sydney, M. (Eds.): *Handbook of Public Policy Analysis. Theory, Politics, and Methods*. Boca Raton, London and New York: CRC Press, 223-236.
- Fischer, F./Gottweis, H. 2012: 'Introduction.' In: Fischer, F./Gottweis, H. (Eds.): *The Argumentative Turn Revisited. Public Policy as Communicative Practice*. Durham and London: Duke University Press, 1-27.
- Flemming, J. 2016: 'Kassel im Spiegel der Zeit. Geschichtspolitik und historische Zäsuren.' In: Schroeder, W. (Ed.): *Kassel 4.0. Stadt der Transformationen*. Marburg: Schüren Verlag, 31-44.
- Florida, R. 2002: *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Freeman, C. 1987: *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*. London: Pinter.
- Geissel, B. 2009: 'How to Improve the Quality of Democracy? Experiences with Participatory Innovations at the Local Level in Germany.' *German Politics and Society* 27 (4): 51-71.
- George, A.L./Bennett, A. 2005: *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge and London: MIT Press.
- Getimis, P./Hlepas, N. 2005: 'The emergence of metropolitan governance in Athens.' In: Heinelt, H./Kübler, D. (Eds.): *Metropolitan Governance. Capacity, democracy and the dynamics of place*. New York: Routledge, 63-80.
- Getimis, P./Hlepas, N. 2006: 'Aspects of leadership styles: An interaction of context and personalities.' In: Bäck, H./Heinelt, H./Magnier, A. (Eds.): *The European Mayor: Political Leaders in the Changing Context of Local Democracy*. Wiesbaden: VS-Verlag, 177-199.
- Gewandhausorchester 2019: *Das Gewandhausorchester. Von der Kapelle zur Weltmarke*. <https://www.gewandhausorchester.de/orchester/geschichte/> (last check May 04, 2021).
- Giddens, A. 1984: *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Gottweis, H. 2006: 'Argumentative policy analysis.' In: Peters, B.G./Pierre, J. (Eds.): *Handbook on Public Policy*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage, 461-479.
- Haas, P.M. 1992: 'Introduction. Epistemic communities and international policy coordination.' *International Organization* 46 (1): 1-37.
- Habermas, J. 1996: *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Hajer, M.A. 1993: 'Discourse coalitions and the institutionalization of practice: The case of acid rain in Britain.' In: Fischer, F./Forester, J. (Eds.): *The Argumentative Turn in Policy-Analysis and Planning*. Durham and London: Duke University Press, 43-76.
- Hajer, M.A. 1995: *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Oxford University Press.

- Hall, P.A. 2013: 'Tracing the Process of Process Tracing.' *European Political Science* 12 (1): 20-30.
- Hall, P. 1998: *Cities in Civilization: Culture, Innovation, and Urban Order*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Hedström, P./Ylikoski, P. 2010: 'Causal mechanisms in the social sciences.' *Annual Review of Sociology* 36: 49-67.
- Hedström, P./Swedberg, R. 1998: 'Social mechanisms. An introductory essay.' In: Hedström, P./Swedberg, R. (Eds.): *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-31.
- Heinelt, H. 2006: 'Do Policies Determine Politics?' In: Fischer, F./Miller, G.J. (Eds.): *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. New York: CRC Press, 109-119.
- Heinelt, H. 2016: *Governance und politisches Entscheiden. Zur intersubjektiven Erschließung der Grundlagen politischer Entscheidungen*. Baden-Baden: Nomos.
- Heinelt, H. 2019: *Challenges to Political Decision-making. Dealing with information overload, ignorance and contested knowledge*. London and New York: Routledge.
- Heinelt, H./Hlepas, N.-K. 2006: 'Typologies of Local Government Systems.' In: Bäck, H./Heinelt, H./Magnier, A. (Eds.): *The European Mayor. Political leaders in the changing context of local democracy*. Wiesbaden: VS-Verlag, 21-33.
- Heinelt, H./Lamping, W. 2015a: *Wissen und Entscheiden. Lokale Strategien gegen den Klimawandel in Frankfurt a.M., München und Stuttgart*. Frankfurt and New York: Campus.
- Heinelt, H./Lamping, W. 2015b: 'The development of local knowledge orders. A conceptual framework to explain differences in climate policy at the local level.' *Urban Research & Practice* 8 (3): 283-302.
- Heinelt, H./Stolzenberg, P. 2014: 'The "Rhinish Greeks". Bailout funds for local government in German federal states.' *Urban Research & Practice* 7 (2): 228-240.
- Heinelt, H./Zimmermann, K. 2012: *Metropolitan Governance in Deutschland. Regieren in Ballungsräumen und neue Formen politischer Steuerung*. Wiesbaden: Springer VS.
- Heinelt, H./Razin, E./Zimmermann, K. (Eds.) 2011: *Metropolitan Governance: Different Paths in Contrasting Contexts – Germany and Israel*. Frankfurt and New York: Campus.
- Heinelt, H./Hlepas, N./Kuhlmann, S./Swianiewicz, P. 2018: 'Local government systems: grasping the institutional environment of mayors.' In: Heinelt, H./Magnier, A./Cabria, M./Reynaert, H. (Eds.): *Political Leaders and Changing Local Democracy: The European Mayor*. Houndmills Basingstoke: Palgrave Macmillan, 19-78.
- Hlepas, N./Chantzaras, T./Getimis, P. 2018: 'Leadership styles of European mayors: How much have they changed over the past 12 years?' In: Heinelt, H./Magnier, A./Cabria, M./Reynaert, H. (Eds.): *Political Leaders and Changing Local Democracy: The European Mayor*. Houndmills Basingstoke: Palgrave Macmillan, 209-241.
- Hessisches Ministerium der Justiz, für Integration und Europa 2012: *Vielfalt ist Hessens Zukunft. Halbzeitbilanz*. Wiesbaden. http://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/Brosch%C3%BCre_Halbzeitbilanz_MRI_endg_WEB.pdf (last check March 18, 2020).
- Hessisches Ministerium der Justiz, für Integration und Europa 2013: *Landesprogramm Modellregion Integration*. Wiesbaden. <https://soziales.hessen.de/sites/default/fi>

- les/media/hsm/handlungsempfehlungen_landesprogramm_modellregionen_web.pdf (last check October 8, 2020).
- Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Energie, Verkehr und Wohnen 2012: *Leitbild Nordhessen. Entwicklungsstand & Perspektiven*. Wiesbaden. https://www.regionnordhessen.de/fileadmin/redaktion/regionnordhessen.de/dokumente/Downloads/Leitbild_Nordhessen_2022Druckkorrigiert.pdf (last check October 20, 2020).
- Imbroscio, D. L. 2003: 'Overcoming the Neglect of Economics in Urban Regime Theory' *Journal of Urban Affairs*, 25 (3): 271–284.
- Imbroscio, D. L. 2004: 'The Imperative of Economics in Urban Political Analysis: A Reply to Clarence N. Stone.' *Journal of Urban Affairs*, 26 (1): 21–26.
- Jacobs, K./J. Kemeny, J./Manzi, T. 2004: "Introduction." In: Keith, J./Kemeny, J./Manzi, T. (Ed.): *Social Constructionism in Housing Research*, Aldershot: Ashgate, 1-11.
- Jones, M.D./Radaelli, C.M. 2015: 'The Narrative Policy Framework. Child or monster?' *Critical Policy Studies* 9 (3): 339-355.
- Jones, M.D./McBeth, M.K./Shanahan E.A. (Eds.) 2014a: *The Science of Stories. Applications of the Narrative Policy Framework in Public Policy Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jones, M. D./McBeth, M.K./Shanahan, E.A. 2014b: 'Introducing the Narrative Policy Framework.' In: Jones, M.D./Shanahan, E.A./McBeth, M.K. (Eds.): *The Science of Stories. Applications of the Narrative Policy Framework in Public Policy Analysis*. New York: Palgrave Macmillan, 1-26.
- Manzi, T. 2004: 'Introduction.' In: Keith, J./Manzi, T. (Eds.): *Tony Social Constructionism in Housing Research*. Aldershot: Ashgate, 1-11.
- Kairidis, D./Kiesling, G.B. 2020: *Thessaloniki: A City in Transition – 1912-2012*. New York and London: Routledge
- Katsinas, P. 2019: 'The international face of Thessaloniki: The "Greek crisis", the entrepreneurial mayor, and mainstream media discourses.' *Area* 51 (4): 788-796.
- Kern, K./Bulkeley H. 2009: 'Cities, Europeanization and Multi-level Governance: Governing Climate Change through Transnational Municipal Networks.' *Journal of Common Market Studies* 47 (2): 309-332.
- Klaube, F.-R. 2013: 'Auszug aus der Stadtgeschichte 1800-2000.' In: Flemming, J./Krause-Vilmar, D. (Eds.): *Kassel in der Moderne. Studien und Forschungen zur Stadtgeschichte*. Marburg: Schüren Verlag, 793-811.
- Krehl, R./Steets, S./Wenzel, J. 2005: *Leipziger Protestatlas. Text, Bild, Karte*. Leipzig: General Panel für Experimentale e.V.
- Kruska, C./Pröbstle, Y. 2017: *Kulturkonzeption Kassel. Auswertung der Experteninterviews*. https://www.kassel.de/buerger/kunst_und_kultur/kuko-dokumente.php/media/25243/koko_kassel_auswertung_experteninterviews_final.pdf (last check October 20, 2020).
- Lackowska, M. 2011: 'Frankfurt/Rhine-Main: Governance without coordination?' In: Heinelt H./Razin, E./Zimmermann, K. (Eds.): *Metropolitan Governance. Different Paths in Contrasting Contexts – Germany and Israel*. Frankfurt and New York: Campus, 79-114.
- Laclau, E./Mouffe, Ch. 1985: *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.

- Ladner, A./Keuffer, N./Baldersheim, H./Hlepas, N./Swianiewicz, P./Steyvers, K./Navarro, C. 2019: *Patterns of Local Autonomy in Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lefebvre, H. 1968: *Le Droit à la ville*. Paris: Éditions Anthropos.
- Lindner, R. 2003: 'Der Habitus der Stadt – ein kulturgeographischer Versuch.' *Petermanns Geographische Mitteilungen*. Zeitschrift für Geo- und Umweltwissenschaften 147: 46-53.
- Logan, J.R./Molotch, H.L. 1987: *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Lowi, T.J. 1972: 'Four Systems of Policy, Politics and Choice.' *Public Administration Review* 32 (4): 298-310.
- Luhmann, N. 1992: *Die Wissenschaft der Gesellschaft*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Lukes, S. 2005: *Power – A Radical View*. 2nd edition. Houndmills Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lütke Daldrup, E. 2003: 'Die "perforierte Stadt" – neue Räume im Leipziger Osten.' *Informationen zur Raumentwicklung* 1 (2): 55-67.
- Lütke Daldrup, E./Doehler-Behzadi, M. (Hrsg.) 2004. *Plusminus Leipzig 2030. Stadt in Transformation*. Wuppertal: Müller + Busmann.
- Machamer, P./Darden, L./Craver, C.F. 2000: 'Thinking about Mechanisms.' *Philosophy of Science* 67: 1-15.
- Magistrat der Stadt Frankfurt 2017: *Frankfurter Integrations- und Diversitätsmonitoring*. Frankfurt. <https://www.vielfalt-bewegt-frankfurt.de/sites/default/files/medien/downloads/amka-monitoring15-final-02.pdf> (last check October 8, 2020).
- Magistrat der Stadt Offenbach 2015: *Kreativwirtschaft Report 2015: Bericht zur Entwicklung der Kreativwirtschaft in Offenbach am Main. Analyse des Gewereregisters der Stadt Offenbach am Main 2007-2013*. Offenbach. https://www.offenbach.de/medien/bindata/of/Wirtschaft_/Kreativwirtschaft_Offenbach_Report_2015.pdf (last check March 18, 2020).
- Magistrat der Stadt Offenbach 2017: *Sozialbericht 2017*. Offenbach.
- Magistrat der Stadt Offenbach und 'Offenbach offensiv'. 2015: *Masterplan Offenbach am Main: 2030*. Offenbach. https://www.offenbach.de/medien/bindata/of/dir-19/masterplan_/160303_Broschuere_Masterplan_Offenbach.pdf (last check March 18, 2020).
- Magre, J./Vallbé, J.-J./Tomàs M. 2016: 'Moving to Suburbia? Effects of residential mobility on community engagement.' *Urban Studies* (53) 1: 17-39.
- Maier, M.L./Hurrelmann, A./Nullmeier, F./Pritzlaff T./Wiesner, A. 2003: 'Einleitung. Kann Politik lernen?' In: Maier, M.L./Nullmeier, F./Pritzlaff, T./Wiesner, A. (Eds.): *Politik als Lernprozess*. Opladen: Leske & Budrich, 7-22.
- Μακάρης Ε.-Λ.. 2017: Πρόταση για βιώσιμη αστική ανάπτυξη της Καλαμάτας. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/3286/3812017%20%CE%9C%CE%91%CE%9A%CE%91%CE%A1%CE%97%CE%A3%20%CE%95%CE%9C%CE%9C%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%A5%CE%97%CE%9B%20%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%9D%CE%91%CE%A1%CE%94%CE%9F%CE%A3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; (last check November 17, 2020).

- Μαλούτας, Θ., 2018: *Η κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας, Κοινωνικές ομάδες και δομημένο περιβάλλον σε μια νοτιοευρωπαϊκή μητρόπολη*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Markusen, A. 1996: 'Sticky Places in Slippery Space: A typology of industrial districts.' *Economic Geography* 72 (3): 293-313.
- Mazower, M. 2004: *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims and Jews 1430-1950*. New York: Alfred A. Knopf.
- Mayntz, R. 2002: 'Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen.' In: Mayntz, R. (Ed.): *Akteure – Mechanismen – Modelle. Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen*, Frankfurt a.M.: Campus, 7-43.
- McBeth, M.K./Jones, M.D./Shanahan E.A. 2014: 'The Narrative Policy Framework.' In: Weible C./Sabatier P. (Eds.): *Theories of the Policy Process*. 3rd ed., Boulder: Westview Press, 225-338.
- Molotch, H.L. 1976: 'The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place.' *The American Journal of Sociology* 82 (2): 309-332.
- Moulaert, F./MacCallum, D. 2019: *Advanced Introduction to Social Innovation*. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar.
- Moulaert, F./Martinelli, F./Swyngedouw, E./González, S. 2005: 'Towards Alternative Model(s) of Local Innovation.' *Urban Studies* 42 (11): 1969-1990.
- Mulgan, G./Tucker, S./Rushanara, A./Sanders B. 2007: *Social Innovation: What It Is, Why It Matters and How It Can Be Accelerated*. Oxford: Oxford Said Business School.
- Münch, S. 2016: *Interpretative Policy-Analyse. Eine Einführung*. Wiesbaden: Springer VS.
- Naar, D.E. 2014: 'Fashioning the "Mother of Israel": The Ottoman Jewish Historical Narrative and the Image of Jewish Salonica.' *Jewish History* 28 (3-4): 337-372.
- Newton, K./Geissel, B. 2012: *Evaluating Democratic Innovations – Curing the Democratic Malaise?* New York und London: Routledge.
- Norck, S. 2014: 'Systemische und räumliche Aspekte im Innovationsgeschehen – Der Ansatz des regionalen Innovationsystems und seine Weiterentwicklung.' In: Hafner, S./Miosga, M. (Eds.): *Regionalentwicklung im Zeichen der Großen Transformation*. München: oekom Verlag, 121-156.
- Nullmeier, F. 1993: 'Wissen und Policy-Forschung. Wissenspolitologie und rhetorisch-dialektisches Handlungsmodell.' In: Héritier, A. (Ed.): *Policy-Analyse. Kritik und Neuorientierung*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 175-196.
- Nullmeier, F. 2012: 'Interpretative Policy-Forschung und das Erklärungsproblem. Oder: Wie kann man diskursiven Wandel erklären?' In: Egner, B./Haus, M./Terizakis, G. (Eds.): *Regieren. Festschrift für Hubert Heinelt*. Wiesbaden: Springer VS, 37-56.
- Nullmeier, F. 2013: 'Wissenspolitologie und interpretative Politikanalyse.' In: Kropp, S./Kuhlmann, S. (Eds.): *Wissen und Expertise in Politik und Verwaltung*. Opladen and Toronto: Verlag Barbara Budrich, 21-43.
- Nullmeier, F. 2018: 'How to explain discursive change? An actor-centered approach to interpretive explanation.' In: Heinelt, H./Münch, S. (Eds.): *Handbook of European Policies*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, 72-90.
- Nullmeier, F. 2019: 'Interpretative Politikforschung und kausale Mechanismen.' *Zeitschrift für Politikwissenschaft* 29 (2): 153-171.

- Ostrom, E. 1999: 'Institutional Rational Choice: An Assessment of the Institutional Analysis and Development Framework.' In: Sabatier, P. (Ed.): *Theories of the Policy Process*. Boulder: Westview Press, 35-71.
- Ostrom, E./Gardner, R./Walker, J. 1994: *Rules, Games and Common-Pool Resources*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Paul, K.T./Haddad, Ch. 2019: 'Beyond evidence versus truthiness: towards a symmetrical approach to knowledge and ignorance in policy studies.' *Policy Sciences* 52: 299-314.
- Πετράκη, Μ. 2016: *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην τοπική πολιτική*. Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Pierre, J. 2005: 'Comparative Urban Governance. Uncovering Complex Causalities.' *Urban Affairs Review* 40 (4): 446-462.
- Prigge, W./Lieser, P. 1992: 'Metropole Frankfurt – Keine Metro. Aber Polarisierung: Lokale Politik zwischen Stadt und Land.' In: Heinelt, H./Mayer, M. (Eds.): *Politik in europäischen Städten: Fallstudien zur Bedeutung lokaler Politik*. Basel, Bosten und Berlin: Birkhäuser Verlag, 49-69.
- Putra, Z.D./van der Knaap, W. 2018: 'Urban Innovation System and the Role of an Open Web based Platform: The Case of Amsterdam Smart City.' *Journal of Regional and City Planning* 29 (3): 234-249.
- Rink, D. 1996a: 'Leipzig. Gewinnerin unter den Verlierern?' In: Vester, M./Hofmann, M./Zierke, I. (Eds.): *Soziale Milieus in Ostdeutschland. Gesellschaftliche Strukturen zwischen Zerfall und Neubildung*. Köln: Bund-Verlag, 51-90.
- Rink, D. 1996b: 'Das Leipziger Alternativmilieu. Zwischen alten und neuen Eliten.' In: Vester, M./Hofmann, M./Zierke, I. (Eds.): *Soziale Milieus in Ostdeutschland. Gesellschaftliche Strukturen zwischen Zerfall und Neubildung*. Köln: Bund-Verlag, 193-229.
- Rink, D. 2020: 'Leipzig. Wohnungspolitik in einem Wohnungsmarkt mit Extremen.' In: Rink, D./Egner, B. (Eds.): *Lokale Wohnungspolitik. Beispiele aus deutschen Städten*. Baden-Baden: Nomos, 177-195.
- Rink, D./Egner, B. (Eds.) 2020: *Lokale Wohnungspolitik. Beispiele aus deutschen Städten*. Baden-Baden: Nomos.
- Rink, D./Görbing, M. 2019a: 'Zwischennutzung in unterschiedlichen urbanen Kontexten. Die Beispiele Leipzig und Dessau-Roßlau.' *Raumforschung und Raumordnung* 77 (4): 1-15.
- Rink, D./Kabisch, S. 2019: 'Von der Schrumpfung zum Wachstum – Demographische und ökonomisch-soziale Entwicklungen.' In: von Hehl, U. (Ed.): *Geschichte der Stadt Leipzig, Vol. 4: Vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 842-881.
- Rink, D./Siemund, S. 2016: 'Perforation als Leitbild für die schrumpfende Stadt? Erfahrungen aus Leipzig.' *disP. The Planning Review* 52 (3): 50-60.
- Saltiel, L. 2020: *The Holocaust in Thessaloniki: Reactions to the Anti-Jewish Persecution, 1942-1943*. London: Routledge.
- Saretzki, T. 1996: 'Wie unterscheiden sich Argumentieren und Verhandeln? Definitionsprobleme, funktionale Bezüge und strukturelle Differenzen von zwei verschiedenen Kommunikationsmodi.' In: Prittwitz, V. (Ed.): *Verhandeln und Argumentieren: Dialog, Interessen und Macht in der Umweltpolitik*. Opladen: Leske & Budrich, 19-39.

- Saunders, D. 2011: *Arrival City. How the Largest Migration in History is Reshaping Our World*. Toronto: Knopf.
- Schäfer, F. 2008: 'Die räumliche Kulisse der Regiopole Kassel. Plädoyer für variable Geometrie.' In: Aring, J./Reuther, J. (Eds.): *Regiopolen. Die kleinen Großstädte in Zeiten der Globalisierung*. Berlin: Jovis-Verlag, 129-140.
- Schipper, S./Heeg, S. 2020: 'Wohnungspolitik in Frankfurt. Widerstreitende Positionen und gegensätzliche Entwicklungen.' In: Rink, D./Egner, B. (Eds.): *Lokale Wohnungspolitik. Beispiele aus deutschen Städten*. Baden-Baden: Nomos, 121-137.
- Schmidt, V.A. 2008: 'Discursive institutionalism. The explanatory power of ideas and discourse.' *Annual Review of Political Science* 11 (1): 303-326.
- Schmidt, V.A. 2010: 'Taking ideas and discourse seriously. Explaining change through discursive institutionalism as the fourth "New Institutionalism".' *European Political Science Review* 2 (1):1-25.
- Schroeder, W. 2016: 'Die Neuentdeckung Kassels als Stadt der Transformation.' In: Schroeder, W. (Ed.): *Kassel 4.0. Stadt der Transformationen*. Marburg: Schüren Verlag, 13-30.
- Schulze-Böing, M. 2018: 'Man muss sich Sisyphos als glücklichen Menschen vorstellen. Ein Konzept für kommunale Integrationspolitik.' *Stadtforschung und Statistik. Zeitschrift des Verbandes Deutscher Städtestatistiker* 31 (2): 51-60.
- Schwartz-Shea, P./Yanow, D. 2012: *Interpretive Research Design. Concepts and Processes*. New York and London: Routledge.
- Semperoper 2019: *Die Semperoper Dresden damals und heute*. <https://www.semperoper.de/ihr-besuch/geschichte-des-hauses.html> (last check November 28, 2019).
- Serrano-Velarde, K. 2015: 'Words into deeds. The use of framing strategy in EU higher education policy.' *Critical Policy Studies* 9 (1): 41-57.
- Shanahan, E.A./Jones, M.D./McBeth, M.K./Radaelli, C.M. 2017: 'The Narrative Policy Framework.' In: Sabatier, P. (Ed.): *Theories of the Policy Process*. 4th ed., London and New York: Routledge, 175-213.
- Smith, G. 2009: *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorensen, A.B. 1990: 'Chapter 17.' In: Swedberg, R. (Ed.): *Economics and Sociology. Redefining their Boundaries: Conversations with Economists and Sociologists*. Princeton: Princeton University Press, 303-315.
- Sorensen, E./Torfing, J. 2011: 'Enhancing Collaborative innovation in the Public Sector.' *Administration & Society* 43 (8): 842-868.
- Sotiropoulos, D. 2004: *Formal Weakness and Informal Strength: Civil Society in Contemporary Greece*. London: London School of Economics and Political Science. <http://eprints.lse.ac.uk/5683/1/sotiropoulos16.pdf> (last check November 2, 2020).
- Σωτηρόπουλος, Δ. 2017: *Η ελληνική κοινωνία των πολιτών και η οικονομική κρίση*, Αθήνα: Ποταμός.
- Sotiropoulos, D./Bourikos, D. 2014: 'Economic Crisis, Social Solidarity and the Voluntary Sector in Greece Journal of Power.' *Politics & Governance* 2 (2): 33-53.
- Staatsministerium für Wirtschaft, Arbeit und Verkehr 2019: *Europa fördert Sachsen*.

- Ausgabe Leipzig Stadt. <https://publikationen.sachsen.de/bdb/artikel/33741> (last check May 4, 2021)
- Stadt Frankfurt 1991: *Klimaoffensive 1991 (council decision B 6953 from 23 May 1991)*. Frankfurt a.M.
- Stadt Frankfurt 1993: *Informationen zur Frankfurter Klimaoffensive – Blockheizkraftwerke für Frankfurt am Main (report B 530 of the Magistrat from 23 August 1993 to the council)*. Frankfurt a.M.
- Stadt Frankfurt 1996: *Klimaoffensive Frankfurt am Main. Energie- und CO₂-Bilanz 1987, 1992, 1995 und Energiekonzept für Frankfurt am Main*. Frankfurt a.M.
- Stadt Frankfurt 2008: *Klimaschutz in Frankfurt am Main. Bericht 1990–2008*. Frankfurt a.M.
- Stadt Frankfurt 2009: *20 Jahre AmkA: 1989–2009 Amt für Multikulturelle Angelegenheiten*. Frankfurt a.M. https://amka.de/sites/default/files/2018-05/20%20Jahre%20AmkA_2009.pdf (last check October 7, 2020).
- Stadt Frankfurt 2010: *Jahresbericht des Hochbauamtes 2008–2009*. Frankfurt a.M.
- Stadt Frankfurt 2011: *20 Jahre GrünGürtel: Frankfurt – Menschen, Daten und Projekte. 1991–2011*. Frankfurt a.M.
- Stadt Frankfurt 2017: *Frankfurter Integrations- und Diversitätsmonitoring*. Frankfurt a.M. <https://www.vielfalt-bewegt-frankfurt.de/sites/default/files/medien/downloads/amka-monitoring15-final-02.pdf> (last check July 15, 2020).
- Stadt Frankfurt 2018: *Stadtportrait. Globales Dorf*. Frankfurt a.M. [https://frankfurt.de/sixcms/detail.php?id=3795&ffmpar\[_id_inhalt\]=17169](https://frankfurt.de/sixcms/detail.php?id=3795&ffmpar[_id_inhalt]=17169) (last check December 31, 2018).
- Stadt Leipzig 2015: *Wohnungspolitisches Konzept. Fortschreibung 2015*. Leipzig.
- Stadt Kassel 2019: *Statistische Informationen Jahresbericht 2018*. Kassel. https://www.kassel.de/statistik/berichte/Jahresbericht_2018.pdf (last check September 11, 2020).
- Stadt Offenbach 2004: *Viele Kulturen. Alles Offenbacher. Zusammenleben in Offenbach. Integrationskonzept*. Offenbach. <https://www.offenbach.de/medien/bindata/of/integration-und-zuwanderung/KonzeptOFweb.pdf> (last check September 11, 2020).
- Steets, S. 2008: *‘Wir sind die Stadt.’ Kulturelle Netzwerke und die Konstitution städtischer Räume in Leipzig*. Frankfurt a.M.: Campus.
- Stolzenberg, P./Terizakis, G./Hlepas, N./Getimis, P. 2016: *Cities in Times of Crisis. Fiscal consolidation in Germany and Greece*. Baden-Baden: Nomos.
- Stone, C.N. 1989: *Regime Politics: Governing Atlanta: 1946–1988*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Stone, C.N. 2004a: ‘It’s more than the Economy after all. Continuing the Debate about Urban Regimes.’ *Journal of Urban Affairs* 26 (1): 1–19.
- Stone, C.N. 2004b: ‘Rejoinder: Multiple Imperatives, or some Thoughts about Governance in a Loosely Coupled but Stratified Society.’ *Journal of Urban Affairs* 26 (1): 35–42.
- Stone, D.A. 1989: ‘Causal stories and the formation of policy agendas.’ *Political Science Quarterly* 104 (2): 281–300.
- Stone, D. 2012: *Policy paradox: The Art of Political Decision Making*. 3rd ed. New York: Norton & Company.
- Sum, N.-L./Jessop, B. 2015: ‘Cultural political economy and critical policy studies: devel-

- oping a critique of domination.' In: Fischer, F./Torgerson, D./Durnová, A./Orsini, M. (Eds.): *Handbook of Critical Policy Studies*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, 128-150.
- Teperoglou, E./Tsatsanis, E. 2014: 'Dealignment, de-legitimation and the implosion of the two-party system in Greece: The earthquake election of 6 May 2012.' *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 24 (2): 222-242.
- Tilly, C. 2001: 'Mechanisms in political processes.' *Annual Review of Political Science* 4: 21-41.
- Τολικά, Μ. 2015: *Συμμετοχικοί θεσμοί, Ελεγχοι και Ισορροπίες στην Τοπική Διακυβέρνηση*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (αδημοσίευτη εργασία).
- Vallbé, J.-J./Magre, J. 2017: 'The Road Not Taken. Effects of residential mobility on local electoral turnout.' *Political Geography* 60: 86-99.
- Vamvakas, V. 2019: 'Athens, an Alternative City. Graffiti and Radical Tourism.' In: Panayis, P./Sotiropoulos, P.D. (Eds.): *Political and Cultural Aspects of Greek Exoticism*. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 153-165.
- Van der Heijden, J./Kuhlmann, J./Lindquist, E./Wellstead, A. 2019: 'Have policy process scholars embraced causal mechanisms? A review of five popular frameworks.' *Public Policy and Administration* 36 (2): 163-186.
- Van Winden, W./Braun, E./Otgaar, A./Witte, J.J. 2014: *Urban Innovation Systems*. London and New York: Routledge.
- Vöckler, K. 2017: *Offenbach ist anders. Über die kleine globale Stadt, das Fremdsein und die Kunst*. Berlin: Vice Versa Verlag.
- Wagenaar, H. 2011: *Meaning in Action. Interpretation and Dialogue in Policy Analysis*. Armonk und London: M.E. Sharpe.
- Wirth, L. 1956: 'Urbanism as a Way of Life.' In: Marvick, W./Reiss, E./Albert, J. (Eds.): *Community Life and Social Policy. Selected Papers*. Chicago: University of Chicago Press, (first published in: *American Journal of Sociology*, Vol. XLIV: 1-24), 110-132.
- Yanow, D. 1995: 'Practises of policy interpretation.' *Policy Sciences* 28 (2): 111-126.
- Zürn, M. 2012: 'Autorität und Legitimität in der postnationalen Konstellation.' In: Geis, A./Nullmeier, F./Daase, C. (Eds.): *Der Aufstieg der Legitimitätspolitik. Rechtfertigung und Kritik politisch-ökonomischer Ordnungen*. Baden-Baden: Nomos, 41-62.

Κατάλογος Προσώπων που παραχώρησαν συνέντευξη και ημερομηνίες συνεντεύξεων

Αθήνα

- A1: Δημοτικός σύμβουλος και εκπρόσωπος του χώρου εκδηλώσεων (06 Νοεμβρίου 2018)
- A2: Ανώτερος υπάλληλος του Κόμβου Καινοτομίας (06 Νοεμβρίου 2018)
- A3: Τοπικός πολιτικός, που συμμετέχει στη στρατηγική ανθεκτικότητας της πόλης (16 Νοεμβρίου 2018)
- A4: Δημοτικός υπάλληλος στην Τεχνική Διεύθυνση (25 Νοεμβρίου 2018)
- A5: Δημόσιος υπάλληλος, αρμόδιος για την ψηφιοποίηση (26 Νοεμβρίου 2018)
- A6: Τοπικός πολιτικός, εμπλεκόμενος στην οργάνωση των υπηρεσιών για παιδιά και νέους (18 Νοεμβρίου 2018)
- A7: Ενεργό μέλος ομάδας πολιτών (04 Νοεμβρίου 2018)
- A8: Τοπικός πολιτικός, αρμόδιος για τον τομέις της κοινωνίας πολιτών και της καινοτομίας (22 Απριλίου 2019)
- A9: Διαχειριστής πολιτιστικών έργων (01 Ιουλίου 2019)
- A10: Τοπικός πολιτικός (16 Σεπτεμβρίου 2019)
- A11: Τοπικός πολιτικός, αρμόδιος για τον τομέα κοινωνικής πολιτικής (27 Σεπτεμβρίου 2019)
- A12: Συντονιστής δικτύου της κοινωνίας των πολιτών (02 Οκτωβρίου 2019)
- A13: Τοπικός πολιτικός, αρμόδιος για τον τομέα των μεταναστών και των προσφύγων (02 Οκτωβρίου 2019)
- A14: Μέλος εταιρείας επενδύσεων και τουριστικής ανάπτυξης (26 Φεβρουαρίου 2020)
- A15: Δημοσιογράφος (16 Μαρτίου 2020)
- A16: Δημοσιογράφος (23 Μαρτίου 2020)
- A17: Καθηγητής και μέλος φορέα που μελετά την κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας (23 Μαρτίου 2020)
- A18: Στέλεχος της δημοτικής διοίκησης (13 Απριλίου 2020)
- A19: Στέλεχος της δημοτικής διοίκησης (25 Απριλίου 2020)
- A20: Μέλος τουριστικής εταιρείας (30 Απριλίου 2020)

Μπένσχαϊμ (Bensheim)

- B1: Δημοτικός υπάλληλος (11 Ιανουαρίου 2018, 16 Αυγούστου 2018 και 29 Αυγούστου 2019)
- B2: Ανώτερος δημοτικός υπάλληλος για πολιτιστικές υποθέσεις (11 Ιανουαρίου 2018 και 10 Απριλίου 2018)
- B3: Διευθυντής διεθνούς εταιρείας με έδρα στο Μπένσχαϊμ (25 Ιουνίου 2018)
- B4: Μέλος Ομοσπονδιακού Συμβουλίου (Ανω Βουλής) και πρώην μέλος του δημοτικού συμβουλίου (03 Αυγούστου 2018)
- B5: Πρώην δημοσιογράφος (14 Αυγούστου 2018)
- B6: Πρώην τοπικός πολιτικός (30 Αυγούστου 2018)
- B7: Τοπικός πολιτικός (27 Σεπτεμβρίου 2018)
- B8: Ενεργό μέλος μη κερδοσκοπικού σωματείου (20 Νοεμβρίου 2018)
- B9: Πρώην τοπικός πολιτικός (15 Ιανουαρίου 2019)
- B10: Μέλος τοπικής ένωσης και τοπικός πολιτικός (23 Ιανουαρίου 2019)
- B11: Διευθυντής διεθνούς εταιρείας με έδρα στο Μπένσχαϊμ (25 Ιανουαρίου 2019)
- B12: Τοπικός πολιτικός (31 Ιανουαρίου 2019)
- B13: Τοπικός πολιτικός (31 Ιανουαρίου 2019)
- B14: Τοπικός πολιτικός (13 Φεβρουαρίου 2019)
- B15: Ανώτεροι υπάλληλοι του MEGB (20 Φεβρουαρίου 2019)
- B16: Ανώτεροι υπάλληλοι του τοπικού προμηθευτή ενέργειας (28 Φεβρουαρίου 2019)
- B17: Μέλος τοπικής ένωσης (15 Μαρτίου 2019)
- B18: Μέλος τοπικού δικτύου της κοινωνίας των πολιτών (19 Μαρτίου 2019)
- B19: Πρόσωπο που ασχολείται με τη συμμετοχή των πολιτών (22 Ιανουαρίου 2021)
- B20: Πρόσωπο που δραστηριοποιείται στη συμμετοχή των πολιτών (26 Ιανουαρίου 2021)

Χανιά

- X1: Πρώην μέλος του Συμβουλίου Τουρισμού και ιδιοκτήτης τουριστικής εγκατάστασης (15 Μαΐου 2018)
- X2: Πρώην τοπικός πολιτικός (16 Μαΐου 2018 και 28 Δεκεμβρίου 2019)
- X3: Τοπικός επιχειρηματίας (06 Μαΐου 2019)
- X4: Δημοσιογράφος (06 Μαΐου 2019 και 05 Δεκεμβρίου 2019)
- X5: Τοπικός πολιτικός, αρμόδιος για τον τομέα του τουρισμού και της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (07 Μαΐου 2019)
- X6: Μέλος του δημοτικού συμβουλίου (07 Μαΐου 2019)
- X7: Μέλος επαγγελματικής ένωσης (08 Μαΐου 2019)
- X8: Αναπληρωτής καθηγητής στο Πολυτεχνείο Κρήτης (08 Μαΐου 2019)
- X9: Επίκουρος καθηγητής στο Πολυτεχνείο Κρήτης (29 Ιουνίου 2019)
- X10: Δημοσιογράφος (06 Οκτωβρίου 2020)
- X11: Τοπικός πολιτικός (16 Νοεμβρίου 2019)

- X12: Μέλος του Περιφερειακού Συμβουλίου Κρήτης (19 Ιουνίου 2020),
- X13: Πρώην στέλεχος της Περιφέρειας Κρήτης (07 Απριλίου 2020)
- X14: Πρώην τοπικός πολιτικός (08 Απριλίου 2020 και 12 Σεπτεμβρίου 2020, προσωρινά μαζί με τον X1),
- X15: Μέλος τοπικής ένωσης (19 Ιουνίου 2020)
- X16: Μέλος τοπικής ένωσης (13 Οκτωβρίου 2020)
- X17: Στέλεχος επιχείρησης σούπερ μάρκετ, υπεύθυνος για χορηγίες (25 Σεπτεμβρίου 2020)
- X18: Μέλος τοπικής ένωσης (26 Σεπτεμβρίου 2020)
- X19: Μέλος τοπικής ένωσης (26 Σεπτεμβρίου 2020)
- X20: Μέλος τοπικής ένωσης (12 Οκτωβρίου 2020)
- X21: Ανώτερος υπάλληλος τράπεζας (19 Οκτωβρίου 2020)

Ελευσίνα

- E1: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (04 Μαρτίου 2019)
- E2: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (04 Μαρτίου 2019)
- E3: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (04 Μαρτίου 2019)
- E4: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (04 Μαρτίου 2019)
- E5: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (04 Μαρτίου 2019 και 24 Ιουνίου 2019)
- E6: Τοπικός πολιτικός, αρμόδιος για τις κοινωνικές υπηρεσίες (27 Μαρτίου 2019 και 12 Απριλίου 2019)
- E7: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (21 Μαΐου 2019)
- E8: Ανώτερος υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (21 Μαΐου 2019)
- E9: Πρώην τοπικός πολιτικός (15 Απριλίου 2019)
- E10: Στέλεχος 'Ελευσίνα 2021': Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (15 Απριλίου 2019),
- E11: Διευθυντικό στέλεχος εταιρείας με εγκατάσταση στην πόλη (10 Δεκεμβρίου 2019)
- E12: Δημοσιογράφος (29 Οκτωβρίου 2019)
- E13: Μέλος του κέντρου υποστήριξης κακοποιημένων γυναικών (24 Μαρτίου 2020)
- E14: Υπάλληλος του τοπικού ιατρικού κέντρου (Οκτώβριος 13, 2019)
- E15: Μέλος τοπικού συλλόγου (16 Ιουλίου 2019),
- E16: Μέλος του Λαϊκού Πανεπιστημίου (08 Μαρτίου 2019),
- E17: Υπάλληλος του τοπικού γραφείου απασχόλησης (27 Μαρτίου 2019).
- E18: Συμμετέχων στο πρόγραμμα 'Ελευσίνα 2021': Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (03 Φεβρουαρίου 2020)
- E19: Δημόσιος υπάλληλος (26 Μαρτίου 2019)
- E20: Δημοσιογράφος (29 Ιανουαρίου 2020)
- E21: Μέλος τοπικού συλλόγου εθελοντών (27 Φεβρουαρίου 2020)
- E22: Μέλος τοπικού συλλόγου εθελοντών (27 Φεβρουαρίου 2020)

E23: Μέλος τοπικού συλλόγου εθελοντών (27 Φεβρουαρίου 2020)

E24: Μέλος τοπικού συλλόγου εθελοντών (27 Φεβρουαρίου 2020)

Φρανκφούρτη (Frankfurt)

Φ1: Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένων Επιστημών της Φρανκφούρτης (22 Νοεμβρίου 2018)

Φ2: Εταίρος ενός γραφείου σχεδιασμού (04 Δεκεμβρίου 2018)

Φ3: Συμμετέχων στην ομάδα έργου GrünGürtel (22 Φεβρουαρίου 2019)

Φ4: Τοπικός πολιτικός (05 Μαρτίου 2019)

Φ5: Μέλος της εκτελεστικής επιτροπής του δήμου/«Magistrat» (07 Μαρτίου 2019),

Φ6: Τοπικός πολιτικός (11 Μαρτίου 2019)

Φ7: Τοπικός πολιτικός (11 Μαρτίου 2019)

Φ8: Υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (10 Απριλίου 2019 και 26 Μαρτίου 2020),

Φ9: Μέλος του 'Magistrat' (24 Ιανουαρίου 2012, στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος για τη διαλεκτική των αστικών προβλημάτων)

Φ10: Πρώην μέλος του 'Magistrat' (05 Σεπτεμβρίου 2011 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για τη διαλεκτική των αστικών προβλημάτων)

Φ11: Δημοσιογράφος (20 Οκτωβρίου 2011 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για τη διαλεκτική των αστικών προβλημάτων)

Φ12: Δημοσιογράφος (08 Νοεμβρίου 2011 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για τη διαλεκτική των αστικών προβλημάτων)

Φ13: Πρώην μέλος του 'Magistrat' (12 Απριλίου 2013 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική πολιτική για το κλίμα)

Φ14: Υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (25 Ιουνίου 2013 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική κλιματική πολιτική)

Φ15: Μέλος του 'Magistrat' (11 Ιανουαρίου 2013 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική κλιματική πολιτική)

Φ16: Πρώην υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (20 Δεκεμβρίου 2012 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική κλιματική πολιτική)

Φ17: Πρώην μέλος του 'Magistrat' (15 Ιουλίου 2013 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική κλιματική πολιτική)

Φ18: Πρώην μέλος του 'Magistrat' (07 Ιουνίου 2013 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική κλιματική πολιτική)

Φ19: Πρώην μέλος του 'Magistrat' (10 Απριλίου 2013 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για την τοπική κλιματική πολιτική)

Φ20: Μέλος τοπικού θεάτρου ποικίλης ύλης (12 Δεκεμβρίου 2019)

Φ21: Μέλος μιας οργάνωσης βοήθειας για τα ναρκωτικά (07 Ιανουαρίου 2020)

Καλαμάτα

K1: Πρώην τοπικός πολιτικός (25 Μαΐου 2019)

K2: Μέλος του δημοτικού συμβουλίου (10 Μαΐου 2020)

- K3: Μέλος τοπικής ένωσης (28 Απριλίου 2020)
- K4: Μέλος τοπικού δικτύου- πρώην μέλος του Εμπορικού Επιμελητηρίου Μεσσηνίας (7 Μαΐου 2020)
- K5: Σύμβουλος τοπικού πολιτικού (1 Απριλίου 2020)
- K6: Δημοσιογράφος (28 Απριλίου 2020)
- K7: Δημοτικός σύμβουλος (29 Απριλίου 2020)
- K8: Δημοσιογράφος (11 Σεπτεμβρίου 2020)
- K9: Πρόεδρος τοπικής εταιρείας (15 Σεπτεμβρίου 2020)
- K10: Τοπικός επιχειρηματίας (20 Δεκεμβρίου 2020)
- K11: Δημοτικός σύμβουλος (21 Δεκεμβρίου 2020)

Κάσσελ (Kassel)

- K1: Περιφερειακός εκπρόσωπος της Γερμανικής Ομοσπονδίας Συνδικάτων (Deutscher Gewerkschaftsbund/DGB) (19 Οκτωβρίου 2018)
- K2: Μέλος του δημοτικού συμβουλίου/’Magistrat’ (19 Οκτωβρίου 2018)
- K3: Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Kassel (13 Νοεμβρίου 2018)
- K4: Υπάλληλοι ενός επιχειρηματικού δικτύου (13 Νοεμβρίου 2018)
- K5: Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Κάσσελ (03 Δεκεμβρίου 2018)
- K6: Πρώην μέλος εταιρείας σύμπραξης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (17 Δεκεμβρίου 2018)
- K7: Μέλος τοπικής ένωσης (18 Ιανουαρίου 2019)
- K8: Υπάλληλος σε φόρουμ για την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ επιστήμης και επιχειρήσεων (22 Ιανουαρίου 2019)
- K9: Μέλος του ‘Magistrat’ - μαζί με τρεις υπαλλήλους (06 Μαρτίου 2019)
- K10: Τοπικός πολιτικός (09 Απριλίου 2019)
- K11: Τοπικός πολιτικός (09 Απριλίου 2019)
- K12: Πρώην τοπικός πολιτικός σε δήμο κοντά στο Κάσσελ (03 Δεκεμβρίου 2019)
- K13: Πρώην μέλος ενεργειακού δικτύου και υπάλληλος τοπικού οργανισμού μεταφοράς (03 Δεκεμβρίου 2019)
- K14: Πρώην τοπικός πολιτικός (11 Σεπτεμβρίου 2014 στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος για το δημοτικό χρέος)

Λειψία (Leipzig)

- A1: Ερευνητής στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας (15 Ιανουαρίου 2018)
- A2: Μέλος ερευνητικού ινστιτούτου που εδρεύει στη Λειψία (16 Ιανουαρίου 2018 και 02 Οκτωβρίου 2018)
- A3: Ερευνητής σε ερευνητικό ινστιτούτο που εδρεύει στη Λειψία (17 Ιανουαρίου 2018, 02 Σεπτεμβρίου 2019 και 27 Μαρτίου 2020)
- A4: Τοπικός καλλιτέχνης (19 Σεπτεμβρίου 2018)
- A5: Μέλος τοπικού ιδιωτικού γραφείου προγραμματισμού (29 Νοεμβρίου 2018)

- Λ6: Μέλος της δημοτικής διοίκησης (29 Νοεμβρίου 2018)
- Λ7: Μέλος της δημοτικής διοίκησης (30 Νοεμβρίου 2018)
- Λ8: Τοπικός πολιτικός (30 Νοεμβρίου 2018)
- Λ9: Τοπικός πολιτικός (30 Νοεμβρίου 2018)
- Λ10: Τοπικός πολιτικός (30 Νοεμβρίου 2018)
- Λ11: Τοπικός πολιτικός (08 Ιανουαρίου 2019)
- Λ12: Μέλος τοπικής ένωσης (18 Ιανουαρίου 2019)
- Λ13: Μέλος τοπικού πολεοδομικού γραφείου (13 Μαρτίου 2019)
- Λ14: Τοπικός πολιτικός (14 Μαρτίου 2019 και 26 Αυγούστου 2019)
- Λ15: Εκπρόσωπος τοπικού δικτύου (14 Μαρτίου 2019).

Όφφενμπαχ (Offenbach)

- Ο1: Υπάλληλος της δημοτικής διοίκησης (13 Ιουλίου 2018 και 20 Αυγούστου 2019)
- Ο2: Δημοσιογράφος (21 Αυγούστου 2018)
- Ο3: Καθηγητής στο Hochschule für Gestaltung/HfG Offenbach (28 Αυγούστου 2018 και 20 Αυγούστου 2019)
- Ο4: Υπάλληλος ενός επιχειρηματικού δικτύου (12 Σεπτεμβρίου 2018 και 21 Ιουνίου 2016 στο πλαίσιο ενός ερευνητικού έργου για το δημοτικό χρέος)
- Ο5: Μέλος τοπικής ένωσης (12 Σεπτεμβρίου 2018)
- Ο6: Εκπρόσωπος τοπικής οργάνωσης πρόνοιας (26 Σεπτεμβρίου 2016 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για το δημοτικό χρέος)
- Ο7: Μέλος της εκτελεστικής επιτροπής του δήμου/«Magistrat» (07 Ιουνίου 2016 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για το δημοτικό χρέος)
- Ο8: Μέλος του 'Magistrat' (10 Ιουνίου 2016 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για το δημοτικό χρέος, που διεξήχθη από κοινού με το Ο9)
- Ο9: Τοπικός πολιτικός (10 Ιουνίου 2016 στο πλαίσιο ερευνητικού έργου για το δημοτικό χρέος, που διεξήχθη από κοινού με τον Ο8)

Θεσσαλονίκη

- Θ1: Σύμβουλος πρώην τοπικού πολιτικού (12 Σεπτεμβρίου 2019)
- Θ2: Καθηγητής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (09 Απριλίου 2020)
- Θ3: Τοπικός πολιτικός, αρμόδιος στον τομέα του πολιτισμού και του τουρισμού (22 Απριλίου 2020)
- Θ4: Πρώην τοπικός πολιτικός (24 Απριλίου 2020)
- Θ5: Επιχειρηματίας που ασχολείται με την Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος (27 Απριλίου 2020)
- Θ6: Πρώην μέλος του δημοτικού συμβουλίου (30 Απριλίου 2020)
- Θ7: Μέλος του δημοτικού συμβουλίου και πρώην μέλος επιχειρηματικού δικτύου (27 Απριλίου 2020)
- Θ8: Μέλος επιχειρηματικού δικτύου (28 Απριλίου 2020)

- Θ9: Τοπικός πολιτικός, που ασχολείται με την κοινωνία των πολιτών και τη δημοτική μεταρρύθμιση (28 Απριλίου 2020)
- Θ10: Αστικός ακτιβιστής (27 Απριλίου 2020)
- Θ11: Ιδιωτικός σύμβουλος σε δημοτικό έργο (05 Μαΐου 2020)
- Θ12: Δημοσιογράφος (12 Μαΐου 2020)
- Θ13: Δημοσιογράφος (14 Μαΐου 2020)
- Θ14: Πρώην τοπικός πολιτικός και μέλος δικτύου για την αστική ανθεκτικότητα (15 Μαΐου 2020)
- Θ15: Μέλος του δημοτικού συμβουλίου του δήμου Θέρμης, ενός δήμου κοντά στη Θεσσαλονίκη (25 Μαΐου 2020)
- Θ16: Καθηγητής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (25 Μαΐου 2020)
- Θ17: Ανώτερο στέλεχος της δημοτικής διοίκησης (28 Μαΐου 2020)
- Θ18: Πρώην δημοτικός σύμβουλος (11 Ιουνίου 2020)

Η οικονομική αναδιάρθρωση, η κλιματική και η δημογραφική αλλαγή, η μετανάστευση, αποτελούν ζωτικές προκλήσεις για τις πόλεις μας: Ορισμένες καταφέρνουν να κινητοποιήσουν πόρους και δυναμικό, έτσι ώστε να εισαγάγουν θεσμικές, πολιτισμικές, κοινωνικές και τεχνικές καινοτομίες, ενώ άλλες υστερούν. Σε αυτό το βιβλίο επιχειρείται να δοθεί μια απάντηση στο εξής ερώτημα: Ποιες είναι οι κρίσιμες συνθήκες για την ανάπτυξη τοπικών καινοτομιών; Μέχρι πρόσφατα, οι συνθήκες που καθορίζουν τις καινοτομίες αναζητήθηκαν κυρίως στο θεσμικό πλαίσιο, τις ομάδες πίεσης, τα κοινωνικά και τα οικονομικά χαρακτηριστικά. Όμως εδώ επιλέγεται μια διαφορετική προσέγγιση που επικεντρώνεται στην επικοινωνιακή αλληλεπίδραση: Στους τρόπους, δηλ., με τους οποίους οι τοπικοί δρώντες αναπτύσσουν μια κοινή αντίληψη ως προς τα παραπάνω δεδομένα καθώς και ως προς τους συνεπαγόμενους περιορισμούς και τις προσφερόμενες δυνατότητες. Τα κείμενα του βιβλίου βασίζονται σε μια εκτεταμένη εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 10 πόλεις στην Ελλάδα και τη Γερμανία, και βασίστηκε στη συστηματική ανάλυση (και με τη χρήση λογισμικού) των εμπειρικών ευρημάτων από περισσότερα από 3.000 κείμενα και 200 συνεντεύξεις. Η εν λόγω έρευνα χρηματοδοτήθηκε από τη ΓΓΕΤ και το Γερμανικό Υπουργείο Έρευνας και ολοκληρώθηκε ομαλά παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν εξαιτίας της πανδημίας. Βασική φιλοδοξία όλων των συγγραφέων αυτού του τόμου είναι η συμβολή τους στο σχετικό δημόσιο διάλογο και στην προαγωγή των τοπικών καινοτομιών που χρειάζονται οι πόλεις μας.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN 978-960-02-3839-6

www.papazisi.gr